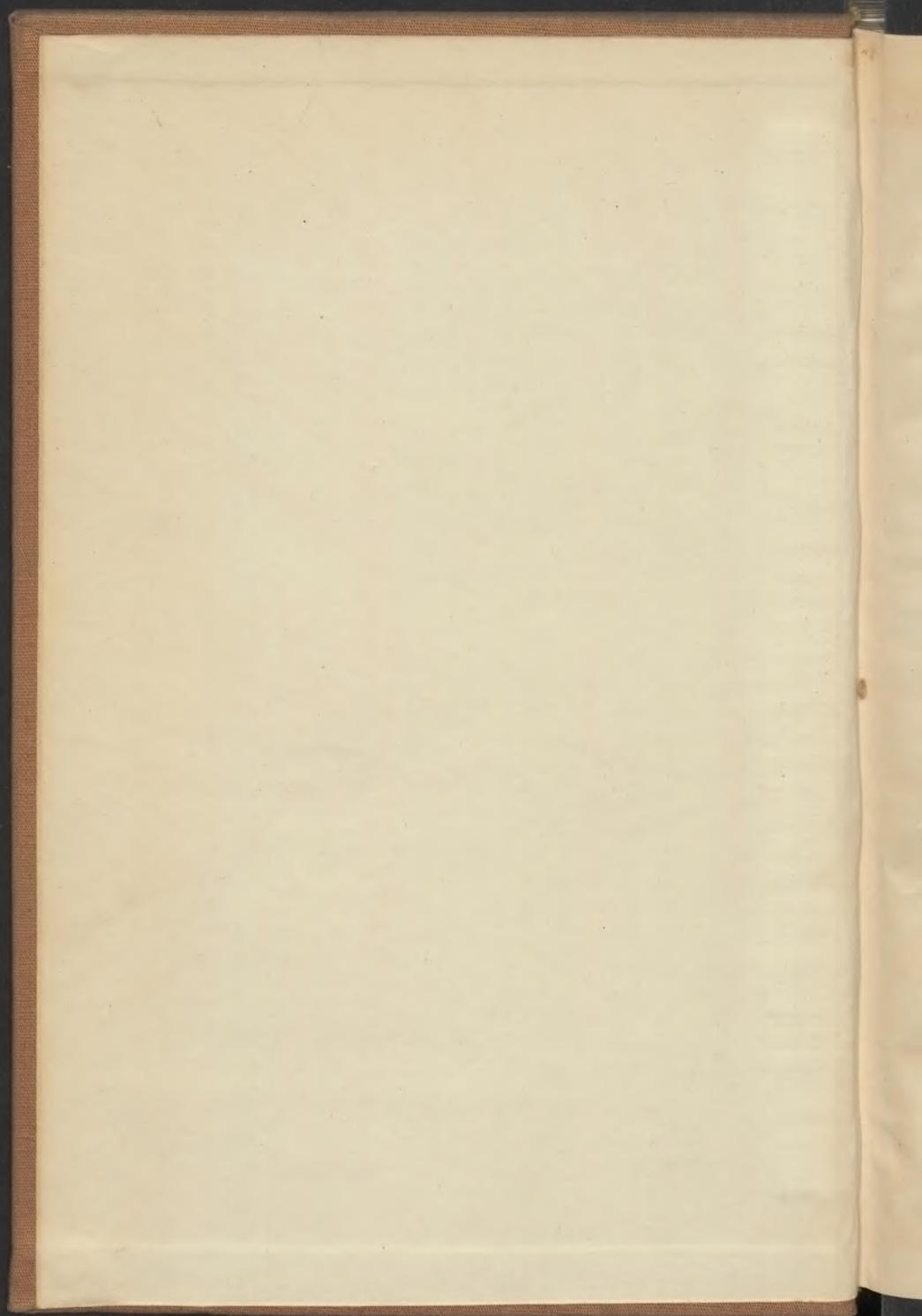

NAGY LAJOS

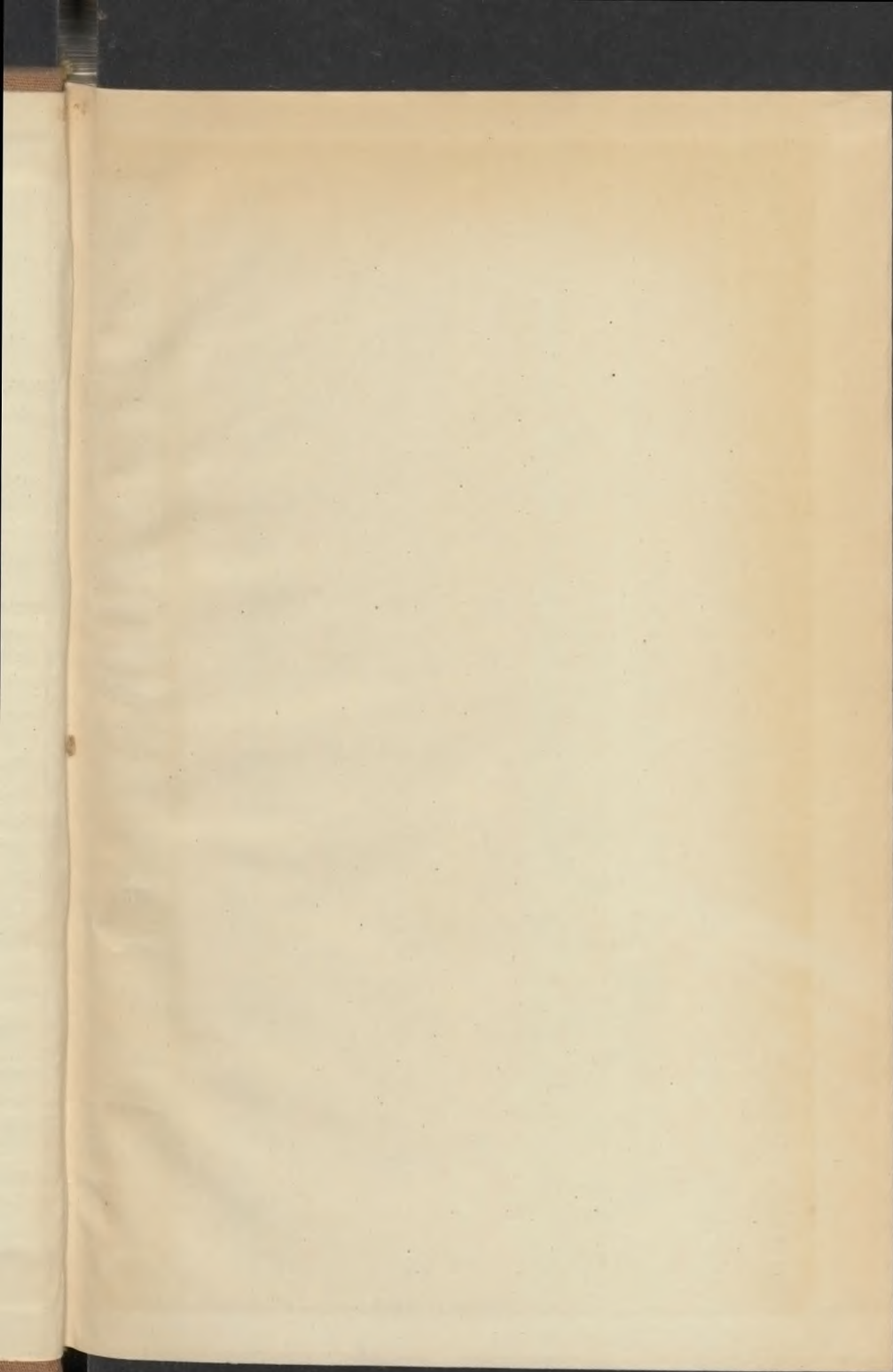

Kiskunhalom
Három boltoskisasszony
Fala

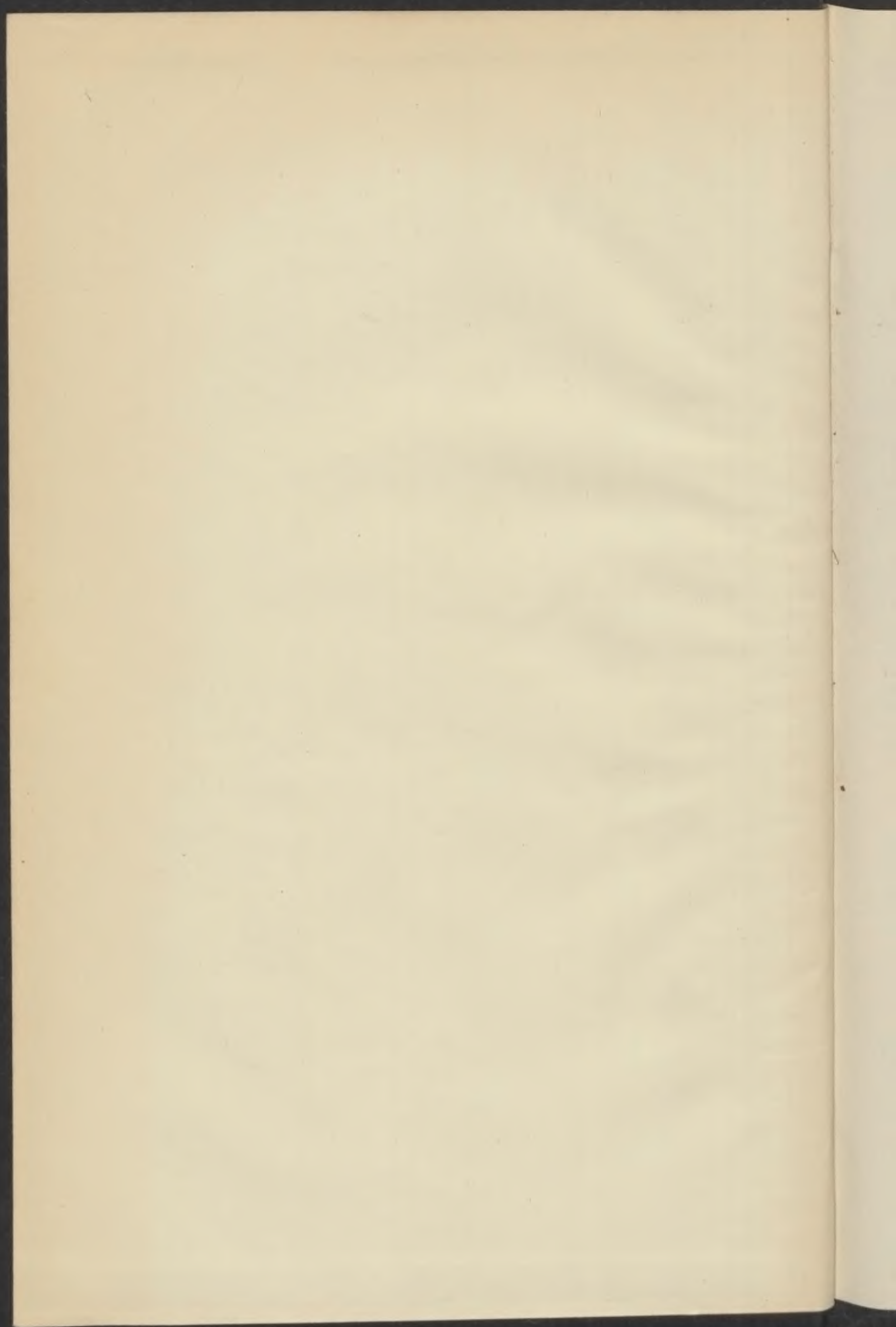

NAGY LAJOS
MŰVEI

NAGY LAJOS

Kiskunhalom
Három boltoskisasszony
Falu

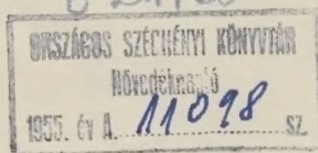
Szépirodalmi Könyvkiadó

83011

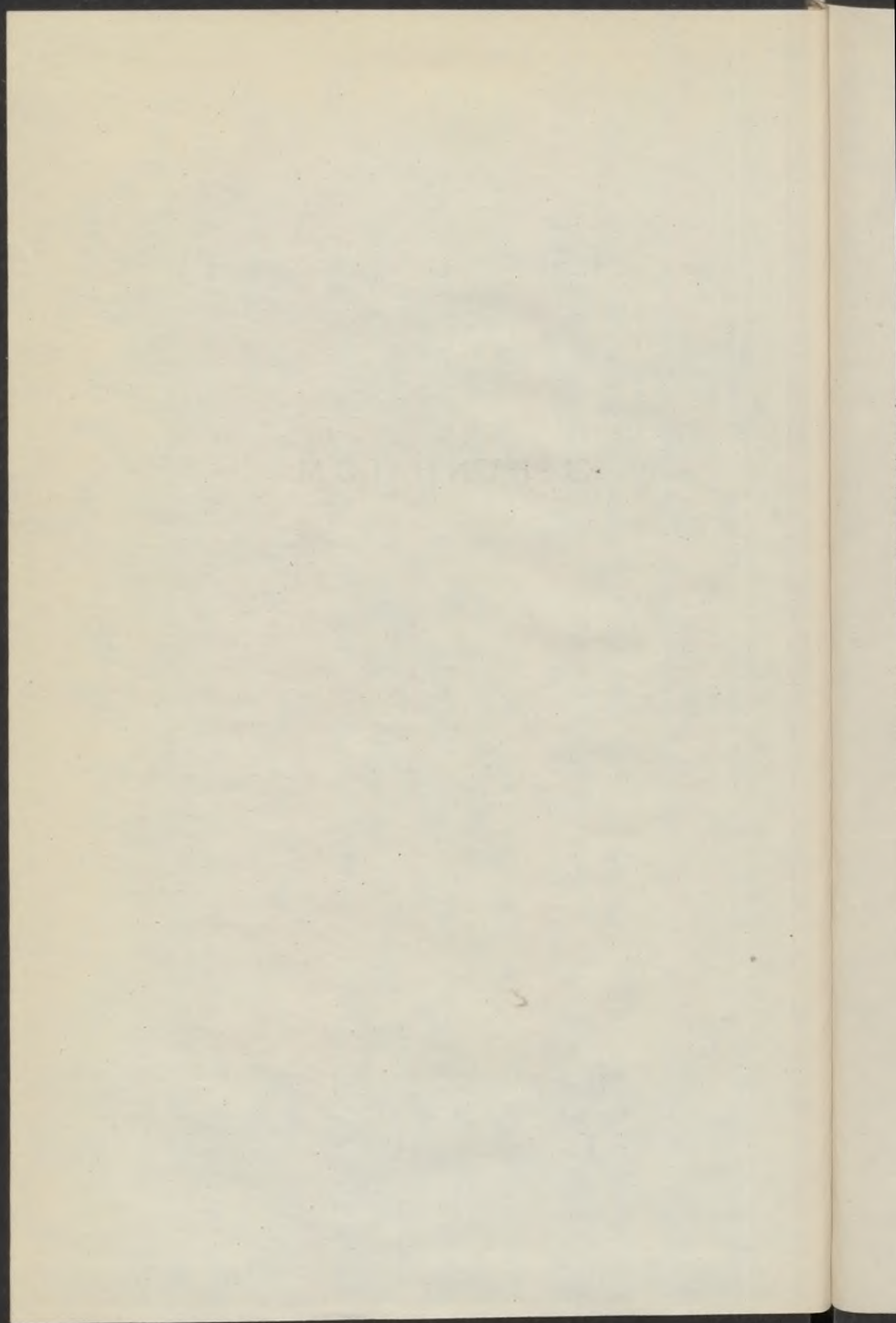
Megjelent 1955-ben

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Vajda Miklós — Műszaki
vezető: Farkas Imre — Címlap és kötéstervező:
Pap Klára — Megjelent 7 000 példányban —
Terjedelem: 34 (A/5) ló — Ez a könyv az
MNOSZ 5601-54 és 5602-50.Á szabványok
szerint készült — Budapesti Szikra Nyomda,
V., Honvéd u. 10. — 6730 — Felelős vezető:
Lengyel Lajos igazgató

KISKUNHALOM

KISKUNHALOM nagyközség Budapesttől délre

a Duna mellett fekszik, a folyamtól körülbelül egy kilométernyire. A fővárosból vonattal, mégpedig a fővonalról átszállással a vicinálisra, nem egészen három óra alatt érhető el. A harmadosztályú jegy ára 3 pengő 90 fillér. A hajó valamivel olcsóbb, de az út időtartama hosszabb: a szomszédos Dunaszemes községnél van a hajóállomás, odáig négy óra, onnan gyalogosan, jól kilépve, 30—35 perc.

Kiskunhalom határa köröskörül síkság, de messze délnyugatra, már Bacsó határában, szőlőültetvényekkel borított kékes dombsor húzódik, párhuzamosan a Dunával. A Duna mentén vonuló védőtöltésről ezer és ezer akácfájával olyan ez a Kiskunhalom, mint egy óriási széthullt zöld bokréta. Csak itt-ott látszik szélső házainak fehér fala, a bokréta testéből pedig három fehér torony emelkedik ki. A középső zömöknek a csúcsa csillagban végződik, a két szélső karcsú közül az egyikére kereszt, a másikára pedig forgó ércakas van erősítve. Evangélikusok, katolikusok és reformátusok laknak a faluban, a zsidók száma az utolsó másfél évtized alatt erősen megcsappant, 500-ról 102-re esett le. Kiskunhalom lakosainak a száma 2687, a lakóházaké 599, a falu belső területe 400, egész határa pedig 5753 katasztrális hold.

A határ legnagyobbbrészt egy- és kétholdas parcellából áll, a parcellák a parasztok tulajdonai; parasztokéi, akikről az urak és a zsidók azt tartják, hogy durvák s rendkívül ostobák; akikről a könyvek és az újságok azt írják, hogy a világ legokosabb parasztjai, akikről a szóbeszéd azt mondja, hogy ha a gyerekek haldoklik, nem hívnak orvost, de ha a disznajuk beteg, szaladnak az állatorvosért; akiknek nincsen igényük s csupa olyan csattanósvégű történetek esnek meg velük, melyeknek elbeszélése az urakat és a zsidókat nagyon mulattatja.

Százholdasnál nagyobb birtok öt van a határban, húsz és száz hold közötti 39, húszon aluli 490. A legtöbb családnak van tehát földje, a földtelen földmunkások száma 200. Legtöbb a törpebirtokos gazda, tehát az olyan, akinek ötholdnyi, vagy ennél is kevesebb a földje. A parasztok most már polgároknak mondják magukat és még azon is megsértődnek, ha valaki általában azt a szót használja, hogy paraszt, bármilyen vonatkozásban is.

Az egész határ élénk zöld; itt is, mint 1932 nyarán szerte az országban, a kukorica és az akácfa virul. Már persze így a nyár vége felé, mikor a gabonát már learatták s behordták. Kiskunhalmon ugyan sok a szőlő is, mert harminc-negyven esztendővel ezelőtt lassanként áttértek a rozsról, búzáról, krumpliról a szőlőre s ez az akkori borárok mellett gazdaságosnak bizonyult. A bor ára most igen alacsony, a szőlőt, különösen a nem primát, bár a fővárosi kereskedőnél alaposan megfizeti a fogyasztó, itt potom pénzért kell elvesztegetni. A kiskunhalmi szőlő nem valami különös, de a kukorica gyönyörű, néhol csaknem háromméteres száruk emelkednek az ég felé.

AUGUSZTUS TIZENHETEDIKÉN, szerdai napon, a nap 4 óra 58 perckor kel. De a munka, legalább a most folyó cséplés, már virradatkor kezdődik. Három cséplőgép bűg három más-más szérűn. Az emberek friss erővel bontják az asztagot, hordják a pirosuló szemmel telt zsákokat és rakják a szalmakazlat. Pedig étlen-szomjan álltak munkába, még csak egy-egy pohárka pálinkát sem ittak. Nem úgy van, mint régen, amikor minden erőkifejtés pálinkaivással kezdődött, folytatódott és végződött. Most kevesebb a pénz, drágább a pálinka, a kisüstök nem működnek a nagy adó miatt. Szinte kiveszőben a hiedelem, hogy: pálinka adja az erőt. Pálinka helyett megjárja délben meg este egy-egy hajtás bor a flaskóból.

Varga Mihály például, a Duna utca legvégső házában, többet ihatik, mert ő otthon foglalatoskodik. Kaszát kalapál, azután csalamádét kaszál, később majd kapál a háza mögötti szőlőjében. Ő élhet ezen a napon a rendes boradaggal. Az pedig kezdődik mindjárt reggel fölkelés után egy pohárral. Varga Mihály már kora reggel felemeli a konyha szögletéből a csempeszélű kiskancsót, leereszkedik vele a pincébe s telten hozza föl. A nap folyamán azután még vagy ötször-hatszor ereszkedik le s búvik elő; ha meleg van, inkább hétszer, mint ötször, mert melegben megszomjazik az ember. Ha meg hideg van, akkor inkább nyolcszor, mint négyszer, mert a bor melegít. És míg reggel csak szűkszavú feleleteket ad bárkinek a kérdéseire, délben már magától megindul a szava, este pedig ömlik belőle a világgal megbékélt gondolatok folyama, mint ahogy papból, például Bacsányi tiszteletesből, a vasárnapi prédikáció. Lefekvés után a

közelgő jobb jövőről ábrándozik s hamarosan azzal a tudattal szenderül álomba, hogy egy héten belül 30 pengőre szökik majd fel a búza ára, s a szőlő kilóját már ma öt pengőért kérték tőle, de ő nem adta.

A NAPKELTE gyönyörű, bár erről a Kiskunhalmon élő kétezerhatszáznyolcvanhét lélek közül senki semmit nem tud. Az ég alján szerteömlő pirosságok, a sötétkék nagy boltozat kifényesedése, a vörös gömb előbukása és méltóságos emelkedése, az első sárgameleg sugarak földrezuhanása, felhőfoszlányok alak- és színváltozásai, — mindez köznapi jelenség, sőt nem is jelenség, csupán tény, mert hiszen senki észre nem veszi. Legföljebb, ha Tettey Irma, az óvókisasszony, aki negyvenegynéhány esztendőös aggszűz, sem férje, sem szeretője s így igazán a természet szépségeire van utalva. Színek és formák játéka, hajnalodás, napkelte — mindez legföljebb a munka keményebbre fordulását jelenti, ámbár Káveczki István például tudja, hogy az a nagy fehér csillag, amelyik szinte a nap érkezéte is alig akar elhalványulni, az Esthajnali-csillag... Ellenben komoly, életet kiteljesítő valóság, hogy a disznót, tehenet korán reggel ki kell eresztetni az ólból, istállóból, meg kell nyitni a kerítés kisajtáját — akad tehát, amelyik az orrának egy emelő nyomásával maga ki tudja nyitni, — mert az utcán már tülköl a kanász, utána nemsokára a gulyás. A gulyás egy-egy elnyújtott bödülésszerű hangot fúj csak ki a tülkén, de a kanász valami különös dallamot cifráz el a magáén. Ez a dallam a legérdekesebb lélekre is hat, bár kifürkészhetetlen, hogy nem csupán a hang váratlan feljajdulása ejti-e borús ingerü-

letbe az embert. Fleischerné, a falu egyetlen pesti nyaralója, reggelenként a kanász túlkének szavára ébred s ettől kezdve hiába próbálkozik, sehogy sem tud többé elaludni. Forgolódik, lehántja magáról a takarót, sóhajt, sziszeg, átkozza a kanászt, nagybajszú, villogószemű kegyetlen parasztnak képzei el, aki szántszándékkal mindig az ő ablaka alatt fújja meg a túlkét. Hogy ez szándékosság, s hogy ő, Fleischerné, egy budapesti kereskedő törvényes neje, egy intelligens úrinő, ez ellen a komizság ellen semmit sem tehet, — ez éppen elégséges arra, hogy kilenc óráig, ha százszor hunyja is le a szemét, többé álomba nem merülhessen. Kilenc órákor pedig ő is felkel.

MIKOR A KANÁSZ túlke megszólal, akkor ébred az evangélikus papné is, Kovács tiszteletes neje. De csak néhány percre, hogy becsukja az ablakokat. A paplakás a Kossuth utcában van, ez a falu legporosabb utcája. Itt még inkább, mint máshol, a lakásokat csak éjjel lehet szellőztetni, — ezért vannak nyitva a paplakás ablakai s azért kell a papnénak hajnalban fölkelnie, hogy becsukja az ablakokat, mert a disznók reggeli kivonulásával felszáll az első porfelhő. A szemközt lakó orvoséknál a cseléd végzi el ezt a műveletet, a velük szomszédos gyógyszerésznéél maga a gyógyszerész. De szellőztetés, vagy ha már szellőztetnek, valami nagy csukogatás a por ellen, vagy napközben észrevenni és szidni a port, ez inkább csak az urak szokása, a parasztnak nem igen szellőztetnek, a por meg annyira nem rontja a kedvüket, mint ahogy a napkelte miatt nem hallatnak ujjongó kiáltásokat. Különben a falu, az egész ha-

tár, az egész Alföld s innen Kiskunhalomról elgondolva az egész világ minden útjának testét por fedí. Parányiszemű, szürke, mélységes por. A Kossuth utcán a gyalogos ember bokáig süpped bele. Ha egy kétlovas kocsi végigzörög a két ház sor között, az utat súroló nyolc pata akkora porfelhőt ver föl, hogy negyedóra eltelik, amíg az leülepszik. Amint a kocsi bordái rezegnek, mintha azok is port ráznának ki magukból. A por belepi az ember ruháját, behatol a cipőjébe, már annak, aki nem mezítláb jár; átszűrődik a harisnyáján, vagy a kapcáján; a por macerálja a szemet, kaparja a torkot, súrolja a gégét. A por a csukott ablakon át is beszivárog a szobába, csak légmentes elzárás nyújtana ellene védelmet. Még az evangélikus templom tornyának végén díszelgő csillagot is belepte, elhomályosította már a por, ráférne egy kis törülgetés. A paplakás falát borító lonc levelei csak eső után zöldülnek ki, különben olyanok, mintha bádogból lennének kivágva. A pap éppen tegnap mutatta be egy újdonsült könyvügynöknek, aki ajánlásokkal fölszerelten most először járja be az Alföldet:

— Itt fekszik ez a dohányos ládika. Nincs két órája, hogy letörölték, de lám, ha végighúzom rajta az ujjam, már látható a nyoma, már új porréteg lepte be a fedőlapot.

Az ügynök nézte figyelmesen a fedőlapot. Üveg az, alatta szemlélhető a ládika tartalma: néhány szivar, memphis- és mirjam-cigaretta. Tekintetével szinte felhívta a papot, hogy ugyan kínálja már meg legalább egy mirjammal. A pap nem akarta megérteni a kérést, különb vendégek számára szolgál a színivaló, ügynököknek nem jár belőle.

REGGEL hét órakor harangoznak,

de egyik torony órája sem mutat hetet, mert órák a tornyokon nincsenek, csupán egy-egy óralapot ábrázoló rajz látható rajtuk. A Sramóék unokája, Sramó Gyuri, aki Pesten jár gimnáziumba, azt mondja, hogy csöngetnek. Nem csöngetnek, hanem harangoznak — javítja ki csodálkozva a nagyapja. De a fiú nevetve jegyzi meg: Harangoznak ám Pesten a Bazilikában: ez csak csöngetés. A nagyapa valami csintalanságot mond az unokáról a nagyanyjának s ezt tótul mondja. Kiskunhalmon az öregek, már mint az evangélikus öregek, beszélnek még tótul. Őseiket a felvidékről telepítették ide a tizennyolcadik század elején.

Reggel hétkor harangoznak, de Sramó Gyuri szerint csöngetnek, Sramó Sándor tréfásan dohog a gyerekre, Sramóné boldog mosollyal mondja: pekni klappec; de mindegy, hogy harangoznak-e vagy csöngetnek, ilyenkor — már nagy sor munka után — egy kis szünetet tartanak az emberek s leülnek enni. Kenyér és szalonna, — ez a reggeli, amit a kunhalmiak früstöknek mondanak, csupán a nagyon körülményes észjárású emberek cifrázzák ki a nevét fölöstökömnnek.

Az emberek — már, akik nem a faluban csépelnek — a határban dogoznak. Kinek-kinek négy-öt

hold földje a határ négy-öt más részében fekszik. Egy hold a Sákorban, másik hold a Malomerében, harmadik Nagykúton. A bántelki határban egy fiatal legény szánt két lóval. Kara Péternek a bacsóhalmi részen van félhold dinnyéje, azt őrzi. Kunyhót is épített a dinnyeföld közepébe nádból, észak felé lejtősen, mert hogy onnan fúj a szél leginkább, délfelé a nyílásával; éjszakánként a kunyhóban hál, vele van Morzsa, a pulikutya, mert ha a dinnyét megdézsmálnák, akkor igazán ráfizetne az egész mulatságra, hiszen a dinnyének is alig van ára... Kis Ferenc a Homokosra ment ki kocsijával, hogy összeszedje a zöld kukoricaszárat s két-három fordulóval behordja a tehénnek; tegnapelőtt fattyaztak, a kettős száraz silányabbjait kitépdesték s húsz-harminc halomba rakták... Az Öregszőlőben egy házaspár kapál. Nem messze tőlük Csorba Gáborné körtét szed a körtefáról s közben jajveszékelve káromkodik. Az Isten törje le a karját, nyomorítsa el a kezét, vegye el a szemevilágát, a kutyák rágják le a húsát annak, aki őket meglopta. Mert hogy valaki járt ott s szedett a fáról, az bizonyos. Szemmértékre is kevesebb rajta a gyümölcs, mint tegnap volt, meg ott látszanak a homokban a lábnyomok, a hóhér égesse tüzes vassal a talpát. A csósz maga is mondja, hogy korán reggel látott valakit, de amikor észrevette, már messze loholt, félig telt zsákkal a hátán. No, de semmiesetre sem lehetett kunhalmi ember, nem is a falu, hanem egyenesen Földvár irányában állt odább. Bizony a földvári vagy a dunaszegesi ember kilopja a másikat még a szemét is az üregéből. De hát akárki volt, az Isten rohassza el a beleit, ha egyet eszik abból a körtéből. Még az ilyen szemetet is sajnálják a sze-

gényembertől, ami úgyis mind férges, azután vagy zöld még, vagy rohad már a belseje. Pár fillért, ha adnak kilójáért, olyan csenevész, nyomorék, nem érdemes érte kijönni, aztán leszedni, bajlódni vele, hajolgatni, hazacipelni... Csakugyan, mintha némely gyümölcsnek sehogy sem kedvezne a kunhalmi talaj. Körte, alma, őszibarack nem igen terem itt valamirevaló. Vagy talán a kunhalmiak nem értenek a nemesebb gyümölcsök termeléséhez és a gyümölcsfák ápolásához. Mindent természetnek és tenyésztének, egyszerű módon, ahogyan nagyapáiktól, apáiktól tanulták, de csak kétféle terményükkel dicsekedhetnek, az üvegmeggyel, meg a kajszibarackkal. Talán még a szőlővel, nem is tudja az ember. Ebből mintha a sok silány közt akadna most már finomabb is. Búza, rozs, kukorica, krumpli, répa, disznó, liba, tyúk, aprószemű sárgabarack, vörösszilva — ezt adhatják a kunhalmiak a postáért, a vasútért, a cipőért, a petróleumért, a cukorért, a gyufáért, a dohányért, az ekevasért.

ÖZV. KIS GÁBORNÉ a Petőfi utcában lakik, melynek görbületénél, négy telekkel odább kifelé, a Simaiék háza áll. Kis Gáborné öreg asszony, hetvenen túl jár, az ura napszámos ember volt, már húsz esztendeje, hogy meghalt, a házon kívül nem maradt utána semmi. Dolgozni már aligha tudna az öregasszony, hisz' a járás is nehezebbre esik, a szeme romlik, de micsoda munka is akadna ilyen öreg számára! A gyerekei segítették húsz esztendőn át, de nem többre, hogy éhen nem halt, most azonban már csak a Ferencről várhat valamit. A Ferenc még néha

küld egy kis levest, vagy tésztát. Úgy küldi, mert a házukhoz nem szívesen megy el, hisz' a menyé még csak rá sem szeret nézni. Amiatt a kis leves miatt. A menyének a jussa volt a négy hold föld s azt hiszi, hogy bizony még ő eszi meg a vagyonukat. Hosszú idő óta tegnap járt náluk először, kölcsönkérte a szitát, neki szitája nincs, ami volt, régen kiszakadt. Vagy talán csak úgy elment hozzájuk, hisz' szitát máshol is kaphatott volna. Azt mondta a menyé, mi a fenének szitálgat, jó az a liszt úgy is, attól fél talán, hogy meghal tőle? Hát akik korpából sütnek kenyeret! A lisztet a Weiszné tekintetes asszonytól kapta, akihez kéthetenként elmehet, hogy a mosásban segítsen a szolgálónak... Még reggel megszitálta a lisztet, estére majd talán főz egy kis bablevest csipetkével, a bab az udvaron termett... Most kinn ül a ház előtt a gyalogszéken, nagy tót imakönyv fekszik az ölében; próbált belőle olvasgatni, de már olvasni sem tud, néhány sor után úgy szétszaladnak szeme elől a betűk, mint a bogarak. Bozse moj, bozse moj! Azt mondják, hogy pápaszem kellene neki, de az pénzbe kerül, még talán öt pengőbe is. Az orvos úr, igen finom ember, felírná, milyen pápaszemre van szüksége, de hát a községnek lenne kötelessége, hogy a pápaszemet megvegye. A jegyző is igen jó ember, le is ültette őt, meg is simogatta a képét, hány esztendő, Kisné lelkem, kérdezte; vásárolnának neki egy pápaszemet, de szegény a község, ami kis pénze van, az kell télen az inségeseknek ennivalóra, azoknak, akiknek senkijük sincsen... Ül a ház előtt, el-elhessegeti bütykös kezével arcának ráncairól a legyeket s tompán, gondolattalanul mered tekintete a kis kertjén túl emelkedő Szloboda-házra... Léptek hallat-

szanak, könnyed, szapora ütemű léptek, ismerősek. Igen, a doktor úr az, meg is áll a kerítésen kívül, be-
köszön:

— Aggyon Isten, Kisné.

— Kezit csókolom, — nyöszörgi az öregasszony s feláll, tipeg a kerítés felé.

— No, hogy van? — beszél befelé az orvos és nézi, vizsgálja, mintha egyre nehezőzne az öregasszony já-
rása.

— Köszönöm, megvagyok. Bár már ne volnék.

— Ej, ej, Kisné, maga csak mindig panaszskodik. Nincs magának semmi baja. Adjon hálát az Isten-
nek, hogy ilyen szép kort ért meg egészségben. Elél
maga még, Kisné, harminc esztendeig is.

— Ó, ó, még hogy harminc esztendeig! A Jóisten
mentsen meg attól.

— Ugyan, ne komédiázzon már, Kisné. Szeret ma-
ga élni, ne is tagadja. Én inkább azt hiszem, hogy
maga kevesellné a harminc esztendőt... No, Isten
áldja, innen jövök a Simándi bácsitól, annak nincs
olyan jó dolga, mint magának, mert már másodszor
érte szélütés.

Az öregasszony megriad:

— A Simándi Sándort?

— Azt, azt, a Simándi bácsit...

— Talán meg is hal...

— Dehogy hal. Nem hal meg olyan könnyen az
ember. Pedig az öregebb ám, mint maga, legalább
tíz esztendővel.

Az öregasszonyban elakad a nagy halálvágy. Félve
pislog az orvosra, mintha az lenne az élet és halál
osztója, s mintha jóindulatáért esdekelne:

— Az ember olyan vénségére, mint a kivert kutya.

Most is a Ferenc, az a drágalátos fiam...

Ezt a panaszáradást azután már elvágja az orvos:

— Mozogni kell, Kisné, járn! Ne üldögéljen egész nap. Hordjon vizet az artézi kútról. Az öregeknek is kell ám a mozgás. Azután, majd ha csakugyan öreg-asszony lesz, talán már szegényház is lesz a községben. Na, Isten áldja meg.

Azt már csak úgy gondolja az orvos:

— Mert most bizony nincs.

FLEISCHERNÉ kilenc órakor kel föl. Már két hete nyaral Kiskunhalmon, de ez az első nap, hogy a hajnali ébredés után elszundított. Szinte csoda. Mert máskor hiába kínlódott, ha talán el is tudott volna aludni annak az átkozott kanásznak a fenyegető melódiája után, akkor sem hagyták már békében a legyek. A legyek miatt csak sötétben nyugodhat az ember. Hiába függönyözi el Fleischerné az ablakot, csak éjszaka teljes a sötétség, napkelte után valami kis világosság beszűrődik a szobába s ez éppen elég ahhoz, hogy a legyek döngicsélő útra keljenek, szekrényt, tükröt, függőlámpát érintve legszívesebben Fleischerné homlokára, orrára szálljanak s azt parányi csiklandozó lábaikkal megtapodják. Fleischernén ilyenkor először egy kis szorongás fut át, olyan kicsiny, mint a légy lábának rándulása. Azután düh önti el, kezével az orrához, homlokához, füléhez legyint, majd kinyitja a szemét s nagyot sóhajt. Homályos gondolatgomolyagjainak, ha szilárd formában állnának, ez lenne az értelmük: ó, miért nincs itt Fleischer, aki mégis férfi, erős és kegyetlen, aki majd megmutatná ezeknek az átkozott legyeknek, hogy az

ő törvényes nejével senki és semmi nem packázhat; ha itt lenne az ő férje, a nagybajuszú kanászt is, a kegyetlen parasztot, egyszerűen megölné.

Ha teljesen beaggatják az ablakot, akkor levegőtlen a szoba, bennreked a dohos penészszag, amit a vályogfalak szüntelenül ontanak magukból. Valami kis rést muszáj hagyni éjszakára, legalább az udvarra nyíló ablakon, melyet Fleischerné fölszereltetett zöld tüllel. Ezt az ablakot nem függönyözi le egészen, de éppen azért, ahogy a levegő beáramlik rajta, ugyanúgy már hajnalban beszűrődik a világosság is s a legyek röpködni kezdenek. A szobában tulajdonképpen nincs sok belőlük, mert a szüntelen védekezés valamit mégis csak használ. Az elsötétítés, az ajtó csukvatartása, az időnként való kiűzés, — ezek a távoltartó módszerek. Az irtó harcot pedig a légyfogó végzi. Minden házban ott lóg a szobában is, a konyhában is a gerendára rajzszöggel ráerősített hosszú piros vagy sárga szalag, mely ragadós, mérges anyagtól csillog. Erre tapadnak rá a legyek. Egy hívását betöltött légyfogón körülbelül ezer fekete légyhulla hever. Ötszázkilencvenkilenc házban ezerkétszáz légyfogó, — naponta a légyfogók megölnek egymillió legyet. A nyár folyamán ez százhusz millió légy, csak Kiskunhalmon — s számuk mégis mint ha egyre nőne. A konyhát valósággal megtöltik, húsrá, tejre, cukorra, kenyérre, vízre rászállnak, a ház előtt, a folyosón vagy a kerti lugasban ebédelni, uzsonnázni nem is szokás, kiennék a legyek az ember kezéből a kenyeret. A jobbmódúak kertjeiben, például az orvoséknál, vagy Matolcsyéknaál porlepte bokrok és virágok közt egymaga hever a nyugágy, a rá kívánczó ember belülről, a szoba sötétjéből,

pisloghat kifelé s irigyelheti holt érzéketlenségét, mert neki még odabenn is szüntelenül csapkodnia kell kezével a füleit, légy ellen. „Ne mászkálj mindig, mert beereszted a legyeket!” — ez a kiáltás annyi-szor harsan föl falun, mint nagyvárosban az autótülök bőgése.

KIS FERENCNÉ kiment a piacra,

mert tegnap kidobolták, hogy Vanyur Zsuzsánna szőlőt bármely mennyiségben vásárol. A hivatali-sapkás kisbíró az utcasarkon verte a dobát, alaposan kicifrázva, s amikor itt-ott megálltak már a népek, hogy meghallgassák, leginkább asszonyok, ki a ház előtt az utcán, ki a kerítésen belül, csak úgy a nyakát nyújtogatva kifelé, akkor elmondta mondókáját. A Vanyur Zsuzsánna hirdetését úgy szavalta: „bármely mennyiségben” és „a lehető legmagasabb áron”. „Vanyur Zsuzsánna helybeli gyümölcskereskedő közhírré teszi.” Azután: „A cséplési munkák befejezéséig az utcákon, a község belterületén dohányozni tilos.” Továbbá: „Virág Józsefnek, ki lakik a szigetben, három-éves üszője, lábtörés következtében holnap a községi vágóhídon levágatik s mivel az állatorvosi vizsgálat szerint az üsző különben egészségesnek találtatott, olcsó árban kiméretik.”

Még tegnap estefelé szedtek Kisék vagy száz kiló szőlőt s behozták a házhoz kocsin. Az alku Vanyur Zsuzsával hamarosan megtörtént, bizony olcsón kellett a szőlőt eladni, kilóját tizenkét fillérért. Nem csemegeaszólló ugyan, csak egyszerű fekete oportó, de mégis alacsony ez az ár, még az ember munkája sincs vele megfizetve, ha csak a szokásos napszám

szerint számítjuk is. Mennyi fáradság: metszés, kapálás, kötözés, még kapálás, de meg a permetezés, meg hol van a kékkő ára, azután szedés, szállítás, haj-haj! — Visszafelé a Piac térről az artézi kút mellett megáll Kisné és panaszkodik Varga Mihályéknak. Hogy van szívük ilyen keveset adni érte! Bizony-bizony, — sopánkodik Varga Mihályné, — az ő ura már kora reggeltől kapál, pedig úgy fáj a dereka, majd belikad szegénynek, tegnap is piócát kellett rá rakni. De hát, ami terem, annak a felét elissza a disznó, bár kiszáradna az egész szőlő tövestül, jobb lenne, ha krumplit vetnének a helyébe . . . A kofa, Vanyur Zsuzsánna, azt mondta, hogy egy fillérrel sem adhat többet a szőlőért. Neki is sokba kerül a szállítás, mert teherautón hordja a szőlőt Pestre a Dunához, meg aztán köveztetvám van, meg helypénz, de meg az is megeshetik vele, hogy a nyakán marad az egész, akkor öntheti a Dunába. Azt mondja, hogy ő viseli a kockázatot. Igen ám, de hát honnan van, hogy mégis ő él jól, háza van, földje van, — ami földje volt, ahhoz újat szerzett, meg mondják, hogy a takaréokban is van pénze. A gazdaembernek meg alig van mit enni, az ember egy pár cipőt, az asszony egy kendőt nem vehet magának. Mert maguknak a gazdáknak kellene összeállni, autót bérelni, de talán venni is lehetne s így szállíthatnák fel Pestre a szőlőt, gyümölcsöt, mindent, ami van. Egy menne mindig fel az autóval, az vinné a többiét is. Igen ám, de ha meg lehetne egyik embernek a másikban bízni, hogy ne lopná el a másét.

Azután siet haza Kisné, kiált a lányának, Bözsinek, tanakodnak. Bözsi átszalad Fleischernéhez s kölcsönkéri tőle Julist, Julis zavarosan sejt valamit az

ő használati tárgy mivoltáról. Megraknak egy kétfülű nagy kerek kosarat, meg két kis kosarat szőlővel s indulnak. Kisné és Bözsi igen buzgó, Julist siettetni kell, azt mondják rá, hogy lusta. Négy fordulóval hordják el az egész szőlőt a piacra. Vanyur Zsuzsánna mind a négy szállítmányt megméri, az egész száz-négy kiló. Kerek tizenkét pengőt fizet érte, azt mondja, hogy legalább négy kiló hasznavehetetlen, mert éretlen, kisszemű, ütődött, ami elrohad, mire Pestre ér vele. Kisné nem vitázik, sóváran várja a pénzt, hónapok óta nem látott tíz pengőt együtt s szinte remeg, mialatt a kofa a pénz után kotorász... Mikor már mennek hazafelé, kitör Kisnéből:

— Hogy a nyüvek rágják le a húsát! Ez csak érti, hogyan kell az embert megrövidíteni.

A lánya hallgat, közönyös az efféléhez.

— Mekkora ülepe van! Mint egy hordó!

— Mind így meghíznak ezek. A Bazsa Etel, mióta a tojást hordja föl Pestre, olyan kövér lett, hogy alig lehet megismerni.

— Mert jó soruk van. Nem dolgoznak. Vesznek, meg eladnak, azután egész nap ülnek az ülepükön.

— Érdekes ám, direkt megfigyeltem, — szó szerint így mondja, — mikor a hajón utaztunk föl Pestre a múltkor. Ott aludtak sorban a harmadik osztályon a földön... már a deszkán vagy micsodán. Hát mind olyanok, mint a hízódisznó, olyan vastagok.

— Hát csak nézd meg ezt a Vanyur Zsuzsát, lóg már a hasa, akkora.

A lány nevet, önkéntelenül is megtapintja a saját hasacsckáját, ő is kövér, szüntelenül hízik s ezt se-hogy sem szereti. Tudja, hogy manapság a sovány nő a divat.

DÉLELŐTT tíz óra tájban már tüzesen sütött a nap. Az ég felhőtlenül kék. A zöld, fehér és barna tárgyak, fű, fa, fák, házak falai, deszkakerítések, kútkávák és nádtetők s az utcák kanyargó szalagjai mintegy sárga fényleöntésben úsznak. A macska elbújt, a kutya nyújtózkodik a kerítés tövében. A légben fecskék cikáznak, magasan vércse repül, a házak körül pedig a legyek mintha egyenként bacilus módjára szüntelenül kettészakadnának s úgy szaporodnának. Az utcán itt-ott két-három tyúk sétál, a libák tátott csőrrel pihegnek, ha ember közeledik feléjük, felütik a fejüket, már a közeledéskor figyelnek, összébb húzódnak, gágogó tereferéléssel megbeszélik az esetet, a gúnár kiválik a kis csapatból, szembe néz a kétlábú óriási szárnyatlannal, sziszeg rá, s nyakát nyújtogatva támadásra készül. De amikor az ember már elhaladt mellettük, megnyugszanak, széjjelebb húzódnak, a magasra emelt csőrök ismét földre hullanak s a libák újra legelésznek. A Piac tér felől végig a Deák Ferenc utca szélén sekély árok húzódik s abban, mint valamely csermely, friss víz csörgedez, ez a piactéri artézi kút vize, mely lefolyik a falu keleti szélén elterülő pocsolyaszerű kis tóba, a Bíró-gödrébe. Ez az árok a kacsák üdülőtelepe; egy-egy kisfiú meg kislány mezítláb topog az árokban, de csupán csak játszik, tévedés lenne azt hinni, hogy üdíti a testét, mert hiszen észre sem vette a meleget... A piac már feloszlott, egy tolnahidai dinnyeárus a Gróf Majsay utcán zörög hazafelé a kocsijával. A fele rakománya megmaradt. Az aszszony hajtja a lovakat, az ember egy nagy görög-dinnyét cipelve hóna alatt be-bekiált a kerítések fő-

lött az udvarokba, hangja nyitott ajtókon keresztül zúg be a házakba, kínálja a dinnyét, — ha valaki megkérdezi az árát, kiderül, hogy csaknem ingyen. Az asszony néha megállítja a lovakat, hogy bevárja az urát, ki az utca egyik oldaláról a másikra járva, el-elmarad a kocsitól.

A Gróf Majsay utcát Földvári utcának hívták ezelőtt, mert Földvár felé vezet, de a tisztelettudó előjáróság átkereszteltette Gróf Majsay Tihamér nevére, kinek Földváron túl Bankotán van a birtoka, ő a választókerület képviselője s autójával néha ezen az utcán robog végig. Mivel hogy nagyobb nyomaték kedvéért a régi névmutató táblákat is leszedték s újakat szögeztek ki „Gróf Majsay utca” szöveggel — érdekes, hogy erre volt pénz — a lakosok kezdték mondogatni az új utcanevet s mostanában vegyest hallani: az öregektől azt, hogy Földvári utca, a fiataloktól meg, hogy Gróf Majsay utca. A fiatalság tanulékony, ők a jövő reménysége.

A FALUTÓL a védőtöltésig terjedő réten tehenek legelnek. Száz-százhusz tarka tehén, lassan dagadó tögyekkel. Kétezerhatszáznyolcvanhetet ha négyvel osztunk, akkor is hatszázötven családot, de legalább hatszázat kell számítanunk s ha két családnak juttatnánk egy tehenet, akkor is legalább háromszáz tehennek kellene a gyepen legelészni. Pedig Pestre is szállítanak tejet! Érthető tehát, ha a Janikák, Jóskák, Etelkák és kis Marcsák reggelenként csupán darabka kenyeret majszolnak... Őt hatalmas bikája is van a községnek, a bikák szarvaira ólomgombokat öntöttek. Komoly, nagy, nyugodt és kielé-

gült állatok a bikák, pompásan lépnek, elegáns a mozdulatuk, remek a fejük tartása, ők az erő, az egészség, a hatalom, a boldogság, a csorda az ő háremük, egy-egy bikára legalább húsz nőtény jut. Egy kiváló szociológusunk, ha gondolatsorát tovább fűzi, bizonyára megállapíthatja, hogy ők, már mint a bikák, a maharadzsa, basák, grófok és vezérigazgatók. A heréltek pedig az ökrök, húzzák az ekét, meg a telt zsákokkal megrakott szekereket, de ők is nyugodtak, békések, sorsukról nincsen tudomásuk s szinte kacagtató, amit például Bántelken lehet látni itatáskor, hogy ha még fiatalok, egymásra ugrálva, tehetetlen próbálkozásokat követnek el. A bika méltóságos és néha haragra is lobban s haragját más silány teremtéseken tombolja ki. A régi gulyást öt esztendővel ezelőtt a bika tette nyomorékká; most munkára képtelen és sántán, rongyosan, kéregetve járja a környező községeket. Van egy rozoga tárogtója, azon fúj egy dalt s némán, esdeklő szavak nélkül, csupán a kalapját véve le, igényel némi alamizsnát. Isten bölcs rendelése, hogy ez a mestersége még mindig jobban jövedelmez, mint amikor hasznos munkát végzett.

A tikkadt réten, melyen jóformán csak porcfű terem, öregasszony hajladozik, hamvasába száraz marhaganéjt szed tüzelőnek. A rétnak a faluhoz közel eső azon a részén, ahol kocsíút vezet a Dunához, két-két, együttesen négy földbevert faoszlop jelzi a futballpálya két kapuját. A fiatalok játszanak itt délutánonként, de leginkább csak ünnepnapon. Az út mellett, közvetlenül a falu alatt agyagos a föld, itt esővízzel félig telt vályogvető gödrök sorakoznak. Egy mély pocsolya is látható itt, melyet Feneketlen-

tónak hívnak. A pocsolyán libák úszkálnak, szélén meztelen gyerekek lubickolnak.

Hosszú, sovány ember a kanász, süppedt mellel, nagy, vállára omló hajjal s rövidre nyírt arcszőrzettel, úgyhogy igazában sem bajusza, sem szakálla nincsen. Fleischerné, ha egyszer meglátja, nagyot csalódik... A disznók kisebb csoportokban, meg egyenként szerteszét, pizmognak a fűvel, szaglászhatnak, döfködik mozgékony orrukkal a talajt. Az óriási kan éppen felkapaszkodott egy kocára, két első lábával görcsösen szorítja s rőfögve-hörögve végzi a párosodás mozdulatait. A kanász nyugodtan szemléli őket s jól megjegyzi, hogy a koca a Simándi Sándoré. A fontos eseményt majd hírül adja a gazdának.

A töltés és a Duna közt elterülő mintegy százhuszméteres földszalagon füzeserdő zöldell, egészen a dunaszemesi határig. Karcsú, magas fák állanak sűrűn egymás mellett, tetejüket enyhe szellő borzolja s ezüstös-aranyos hullámok lengenek végig a koronák élénkzöld fennsíkján. Az erdő a községé, létesítésekor arról tervezgettek, hogy a kosárfonás majd új kereseti módokat nyújt a szegényebb lakosság-nak.

A füzeserdő alsó végében, a töltésen túl, magános ház áll, régen halászcserda, most Csorba Gábor lakik benne, a sánta Csorba Gábor, aki nem tart lovat, hanem két tehénnel szánt és fuvaroz... Benn a házban egy leány fekszik a vackon, meg-megvonaglik a teste, szabályos arcvonalait szétzilálta a fájdalom. Reáhajolva mellette áll a nővére:

— Nem használt semmit? — kérdezi a nővér gyöngéd érdeklődéssel, mert az imént forró feketekávévitatott a hűgával.

— Ne-e-em, — nyöszörgi a szenvedő.

— Máskor nem fájt soha, mostanában?

— De fájt. A múltkor is fájt, csak nem akartam szólni, meg nem ilyen nagyon. A hányás is erőltet.

— Csak maradj nyugodtan, majd elmúlik.

Csorba Gábor biceg be a szobába, ma itthon maradt, mert hogy beteg a lánya:

— No, mi van a Bözsivel? — kérdezi az idősebbik lányt.

Csönd.

— Fáj még a hasa?

— Fáj.

— Talán krumplit kéne főzni, azt' a meleg krumplit valami ruhában a hasára kötni.

Anna, a nagyobbik lány, nem is hallgat az apjára. Azt gondolja, hogy hőmérő kellene. Ezt bizonyly Pesten, ahol szolgált, tanulta valamely nagyságos asszony mellett. Meg kellene tudni, nincs-e láza a betegnek. De hát a szegény embernek semmije nincsen, hőmérője sincs.

— Ja-a-aj, — ordít fel, hosszan elnyújtva üvöltését a beteg.

FLEISCHERNÉ már egy órája talpon van,

meleg vízben megmosdott, pongyolát öltött magára s dolgozik. Hogy dolgozik, — ezen inkább csak azt kell érteni, hogy irányítja a háztartást, utasításokat ad Julisnak, nógatja, úzi, korholja. Sötétítsd el a szobát. Vidd vissza a kocsnába az üres szódásüvegeket s hozz egy üveg szódát, de hideg legyen, ne úgy, mint tegnap, amikor az üveg félig üres volt. Elhallgatott gondolat: biztosan útközben ivott belőle ez a dög! Néha úgy is csinálja Fleischerné, hogy: vidd vissza az üres üveget! — s mikor a lány megjött, akkor rögtön: erigy a kocsnába egy üveg szódavízért! Azután: szellőztess ki, függönyözd el az ablakot s hajtsd ki a legyeket. Erigy át Kisnéhez, kérj tőle zöldséget, majd pedig: hát cellert mért nem hoztál, menj vissza cellerért. Vagy: már megint csontos húst adott a mészáros, mért fogadtad el, oda is magam menjek? Van elég fa fölívágva? Rakj már tüzet, mert a marhahúsnak sokáig kell főni. Pucold meg a lámpaüveget, csupa korom, az este sem tudtam olvasni. Ez sem jut magától az eszedbe? Sohasem fogsz tudni semmit. Ezt a kiskanalat már megmostad? Gyere ide, nézd meg, itt van még rajta a kávé! Hát otthon nem tanítottak tisztaságra? Miért nem öntöd már ki azt a mosdóvizet, mire vársz? Mégis csak borzasztó! Sza-

ladj el a piacra, — fél kilométer, — hozz egy görög-dinnyét, de szép legyen.

— Ilyenkor már nincs piac.

— Honnan tudod? Persze, erre is lusta vagy.

— Onnan tudom, hogy már két dinnyésszekér ment el a ház előtt Földvár felé.

Ezt különben maga Fleischerné is tudja, nem több mint tíz perce, hogy a dinnyés ember bekiáltott feléje az udvarra.

— Akkor menj át Kisnéhez és kérdezd meg, maradt-e szőlője. Különben ne menj, később átmegyek én magam. Hanem szaladj el Varjasékhoz, — Varjas András vegyeskereskedése a Piac téren van, — s hozzá két piros légyfogót, hat skatulya gyufát és negyed kiló sót. Mi kell még? Cukor van elég?

Julis kinyitja a konyhában álló szekrény fiókját, megmutatja a cukrot, a papírskatulyában vagy harmincöt kocka lehet. Az asszony nem szól semmit, de sápasztó hulláma önti el a dühnek: kevesli a cukrot, biztosan tudja, hogy tegnap délután még félig volt a skatulya, este csak két kockát tett a fekete-kávéjába, a Juliséba is adott kettőt, reggelire meg hármat-hármat, — ez a lány lopja a cukrot! Hihetetlen aljasság: tőle lopni!

Pénzt ad Julisnak, de előbb összevissza keresi a retiküljét, abban van a pénztárca, ő, azt sem tudja bosszúságában, hogy hol a feje. Julis elsiet, ő meg bemegy a szobába, leheveredik a vetetlen ágyra, fáradt. Az ember egészen kimerül ebben a sok hajszolásban, nógatásban. Elvetemült egy teremtés! Hiába minden jóakarat, nem fog rajta a szó! Nem csinál semmit, nem tud semmit, lusta, rendetlen,

piszkos, hazudik, szemtelen és még lop is az aljas.

Julis, aki még csaknem gyereklány, alig múlt tizenötéztendős, már túl az ötödik házon szaporázza a lépteit. Gyorsan kapkodja meztelen, vékony szárú lábait, az arca még piros az indulattól, tehetetlen szégyentől. Szeretné megfojtani azt a kegyetlen, gyűlölködő élőlényt, akit neki szolgálni kell, akinek minden dühös szavára szelíden, vékonyhangú alázattal kell felelnie, igenis, kérem, rögtön, kérem, kezét csókolom, ennek a gonosz kövér zsidónőnek, aki olyan mint az állat, valami férfinak a tehene, csak kapja a sok pénzt és él tétlenül, csak él, eszik, alszik, sétál, semmit a világon nem csinál, csupán hogy őt űzi, hogy mindent ő tegyen meg, ő szedje le seprővel a pókhálót a mennyezet szögletéből, ő mossa le a reterátot, adja oda neki a másik pár cipőt, mert ő cipőt vált, vigyen be egy pohár friss vizet, vigye ki a vizet, mert már meleg, törölje meg ezt, tisztítsa meg azt, tegye ezt, tegye azt, Julis, Julis, tízszer, hússzor, százszor, egész nap, ezerszer, szemrehányón, vijjogva, fenyegetően, követelőően, mintegy végtelen távolságból, egy idegen, egy ellenség, meg kellene ölni! Ő istenem, ő adja a pénzt, ő adja az ételt, a használt ruhát, az ígéretet — hátha fölvisz magával Pestre! — ő adja a reményt. Azt kell feléje suttogni, hogy köszönöm szépen, hallgatni kell, ha zsémbeskedik, nevetni kell, ha jó a kedve, azt kell neki mosolyogva mondani, hogy ez a kalap nagyon jól áll a nagyságos asszonynak, sőt merészen azt, hogy ma nagyon szépnek tetszik lenni — mert hátha még ideadja azt a másik pár harisnyát is, hiszen nincs rossz szíve, vagy amikor majd elutazik Pestre, azt a pár barna cipőt, amit úgy látszik, már nem visel.

A PIAC TÉR körülbelül a falu közepe. Innen ágaznak el a falu főbb utcái, bár ezt talán csak bizonyos hiba elkövetésével lehet így mondani, mert a valóságos kép nem ilyen egyszerű. A valóság valami olyasféle, hogy a Piac tér sem nem négyzetalakú, sem nem köralakú, sem nem háromszögalakú, hanem a Piac térnek mégis valamilyen alakja van, szabálytalan alak, határozatlan, szinte fura alak, igazi kunhalmi, — bár Bacsón is, Földváron is, Szemesen is ugyanilyen forma a község főtere. Aztán a Piac tér nem is tér, inkább csak egy kiszélesedett utca, igen, a Kossuth utca belső része, még csak nem is pontosan a vége. Mármost ami azt illeti, hogy innen ágaznának el a főbb utcák, az talán úgy igaz, hogy innen, erről a tájról, de nem éppen a térről. A térről nyílik az egyik, ebből nyílik a másik, a Kossuth utcából a harmadik — de nagyjából a négy égtáj irányában nyúlnak el: nyugatra a Duna felé a Kossuth utca, délre, Földvár felé a Gróf Majsay utca; északra a Deák Ferenc utca, ezen juthatni el a vicinális vasút kunhalmi állomásához, keletre a Bacsói utca. Ezek az utcák egyáltalán nem egyenesek, az égtájhoz sem igazodnak, csak úgy nagyjában beszélhet az ember északról, délről, keletről; ezeket az utcákat, mint főbb útvonalakat, kisebb más utcák kötik össze, derékszögben, ferdén, görbén, kanyargósan, porosan, szegényesen, rücskösen, mintegy zötyögve, — ami alatt az értendő például, hogy az egyik részük szélesebb, a másik keskenyebb, az egyik ház kiugrik a többiek vonalából, a másik ház beljebb húzódik... A házak vályogból épültek s fehérre vannak meszelve. Sok háznak sötétszürkére fakult korhadó nád a teteje, másoké zsindely, vagy cserép, akad egy-

két eternit-pala tető is. Téglapépület legfeljebb ha a lakóházak öt százaléka: a paplakások, a három felekezeti elemi iskola, az óvoda, a Levente-otthon, amely régebben magánlakás volt, egy községi ház, négy nagy szobával, ebben lakik az orvos; a vendéglő, ez emeletes épület, — a gyógyszerész háza, a jobbmódú zsidók házai, kik a régi világban kereskedéssel és kölcsönüzletekkel annyira megszédtek magukat, hogy ők voltak a falu legvagyonosabb emberei s a termőföldek nyolcvan százaléka a birtokukba került. Házaik ablakait rács védi... A régi vályogházak ablakai kicsinyek, mennyezetük gerendarendszerre rakott deszkázat; padló a házakban nincsen, legfeljebb hogy a szoba s konyha földjét keményre verték, s agyaggal vonták be, azután időnként homokkal hintik meg, aki fölszáll az ágyra, a talpát összedörzsöli. Az új lakóházak ajtajai szélesek és magasak, ablakaik jóval nagyobbak, mint a régieké, s ha a falak még vályogból valók is, csaknem általános már a védekezés a talaj nedvessége ellen: a telket építés előtt feltöltik, a falak alapzatául néhány sor téglát raknak le vagy betonszigetelést alkalmaznak. A föld szintje itt is, mint az egész alföldön, igen alacsony, a talajvíz magasán áll, a talaj maga, hol nincs homokréteg, ott nedves, a vályogfalakon felszivárog a nedvesség s a lakások párásan dohos szagúak. Az ágy alá dobott használatlanul heverő cipőt például egy-két hét alatt zöldes hamvasság vonja be, ez a penész; a kenyér, ha hamarosan el nem fogy, a gyürkéjének mélyén ugyancsak zöldülni kezd.

A házak csaknem mind végükkel illeszkednek az úttesthez, a tetejük erősen lejtős, az eresz alatt néhol fecskéfészek tapad a szögletekhez, a fecskék szá-

ma különben mintha igen megcsappant volna ebben az esztendőben. A házak előtt udvar, kiskert, az udvaron eperfa, a kertben néhány idétlen vörösszilva-fa, vagy sárgabarackfa. Az utcák fái nagyobbrészt akácok, pedig úgy látszik, másféle fa is megteremne, mert a Halmosék kertjében fenyők és ciprusok díszlenek, de meg a vasúti állomás előtt gyönyörűen megnőttek s kiterébélyesedtek a vadgesztenyefák. Csak elvétve akad a határban egy-egy fehér nyárfa, kőrisfa, a faluban bodza, fűz, az Öregszőlőhöz vezető út mentén jegenye. Tölgy, cser, platán nincs. A kis kertek virágait porréteg fojtogatja, öntözni nem igen szokták a virágokat, melyek bizony csak nyomorgó kis georginák, törökszegfűk, sarkantyúvirágok, őszi-rózsák... Az ablakokban itt-ott piros muskátli, néhány ház falán és eresztartó faoszlopain folyondár. A kerítések deszkából készültek, néhol lécből, itt-ott liceum is akad még; de van kő- és falkerítés, drótkerítés, sőt vasrácsból való is.

A falun kívül a határban, leginkább az Öregszőlőben meg a Kovacsoson állanak szétszórtan kunyhó-szerű házacskák, Kara Szabóék például az Öregszőlőben laknak, van kétszobás házuk, istállójuk, óluk, fészerük, pincéjük. Itt él Kara Szabó János a családjával, mely nem éppen kicsiny: asszony, két nagy lány, egy nyolcéves fiú, az egyik leányanyának öt-éves kislánya, végül — kegyelemkenyéren — az asszony betegeskedő nőtestvére. Kara Szabó János egyik nevezetes figurája a falunak, mert megrögzött borivó, az orvos szerint „krónikus alkoholizmusban” szenved. A falusiak szerint ő a Részeges Szabó. Amiatt a szokása miatt is szóba kerül néha, hogy minduntalan új kutya kell neki, mert a meglevőt, ha

valami miatt megharagszik rá, agyonveri. A családjával kegyetlenül bánik, a leányait minduntalan elűzi a háztól Pestre szolgálni; a nyolcéves Janikát néha agybafeje verí s ilyenkor a családtagokat, akik ki akarják menteni a kezéből a gyereket, leszúrással fenyegeti. Kutyakölyköt már nem kap senkitől, ha a kutyáját agyonveri, már csak messziről, valamelyik tanyáról tud újat szerezni; de a családját senki sem védelmezi meg tőle. „Mit csináljon egy szegény asszony, ha az ura nélkül nem tud megélni!” — sírja Kara Szabóné, mikor arra ösztökélik, hogy hagyja ott azt a vadállatot... Kara Szabó középtermetű, nyurga ember, fekete szakála van, mert — azt mondja, — az asszony meg az egész család utálja a szakállt, hát hadd legyen nekik mit utálniok... Elrettentő példának szokták említeni a falubeliek Kara Szabót, vele példázzák, hogy hova jut az olyan ember, aki Istent nem ismer, aki mértéktelenül iszik s aki a szenvedélyeit nem tudja fékezni, persze, úgy fejezik ki magukat, hogy „aki a vérének nem tud parancsolni”. Napokig beszélnek róla, ha közbotrányt okoz benn a faluban, ami úgy szokott megesni, hogy részegre issza magát a kocsmában, azután kötekedni kezd, a kötekedésből verekedés kerekedik, Kara Szabót valahogy csellel, erőszakkal kijuttatják az utcára, ott azután a népek színe előtt követi el a legnagyobb ocsmányságokat, káromkodik, disznózkodik, életveszélyesen megfenyegeti az embereket s mély meggyőződéssel ígérgeti, hogy ennek vagy annak a házáat előbb-utóbb felgyújtja. Bolemán Dánielt például, amikor csak meglátja, kiheréléssel fenyegeti; Bolemán iszonyúan fél, már arra gondolt, hogy elköltözik a faluból, de meg sehogy sem érti a dol-

got, mert ő soha nem ártott Kara Szabónak. Kara Szabó nagyobb nyomaték kedvéért a zsebébe nyúl, sőt már nem egyszer elővette s ki is nyitotta a bicskáját. És ha azután el is nevette magát, látván a Bolemán eszeveszett szűkülését, nem lehet tudni, mikor marad el a nevetés, mikor lobban fel benne végleg a szándék, szóval nem hajtja-e végre egyszer a vésszes fenyegetést. Nem lehet tudni. A macskáját például csakugyan kiherélte. Tanú erre a felesége, de meg az egész családja, még a kis Jani is. Feldühödött a macskára, hogy az mindig kóborol, egyszer ebédkor hívta, kiabált utána, kis mócsingot akart neki vetni, a macska nem jött sehonnan, erre keresni kezdte, nem találta, az egész házat, udvart átkutatta, a képe már lilássá vált az indulattól, káromkodott, valamiben meg is botlott, megütötte a homlokát — s a macska sorsa meg volt pecsételve. Még azon a napon elcsípte az állatot, beledugta a fejét egy csizmába, belegyömöszölte az egész testét, előszedte a bicskáját — mint amikor a Bolemánt fenyegeti — s végrehajtotta rajta a műtétet. Az már csak mellékes, hogy a macska meggyógyult s ma is él... Hát ennek a dolognak a híre bejárta az egész falut, de ezen azután, bár kissé megbotránkoztak egyesek, általában inkább nevettek, jót mulattak, éppúgy, mint a Bolemán Dániel üvöltő félelmén. Hanem az, hogy tűzzel fenyegetőzik a részeges disznó, ami már komoly kárt okozhatna más rendes embernek, — az már aztán alig tűrhető. Egy ízben ki is ment Kara Szabóhoz a kálvinista pap, mintha csak úgy véletlenül sétálna az Öregszőlőben, s megpróbált a lelkére beszélni. Az ember Istennek legkülönb teremtménye, — mondta a pap Kara Szabónak. És hogy: szálljon

magába. Az egész falu szégyenkezik ő miatta. De meg ő saját maga is tönkreteszi testét-lelkét. Azért van az embernek értelme, hogy úrrá legyen a benne lakozó gonosz felett... Nem maradt a beszéd hatás-talanul, Kara Szabó mélységes megbánást érzett, igen elkeseredett a saját nyomorult volta miatt, de annyira elkeseredett, hogy bánatától menekülni akarván, még aznap este bement a faluba a Vörös György kocsmájába, félholtra itta magát, kinn az utcán elesett s ott fetrengett, nyögött, átkozódott az utca porában.

A PIAC TÉREN emelkedik a takarékpénztár,

ez bár földszintes, mégis legtekintélyesebb épülete a falunak. Lehet, hogy vaskos testével, rózsaszínű falai-
val s ajtónyi ablakaival, ott állva keményen, elmoz-
díthatatlanul s kimagaslóan a falu közepén, mintegy
csak díszítésül s mintegy szolgálón véve körül a tér-
rel, a tér egyéb épületeivel: a Weisz-féle magtárral,
a Varjas-féle bolttal, odább azután a templomokkal,
iskolákkal, általában mind a lakóházakkal, istállók-
kal, ólakkal, szérűkkel, lehet, hogy így mindenestül
szimbólum is egyben ez a „Dunaszemesvidéki Taka-
rékpénztár”, fiókja a „Nemzeti Általános”-nak, jel-
képes kifejezője láthatatlan, fel nem ismert, kézzel
meg nem fogható erőviszonylatoknak, helyi képvi-
selője a nagy egésznek: a bankok királyságának,
melynek a falu lakosai valamennyien hűbéres job-
bágiai... Szemben a takarékpénztárral, a Piac tér
másik oldalán négyökrös szekér áll, búzát hozott
Bántelek-pusztáról, ahol szintén most folyik a csép-
lés, egy béres fenn a szekéren áll és adja, a másik
veszi vállára a telt zsákot, viszi be a magtárba; az
ajtón belül áll egy feketehajú, sasorrú nő, ez a bir-
tokos leánya, ő ellenőrzi most a béreseket, néhány
gyerek besurrant a raktárba s meztelen lábbal mula-
tozón taposnak, fürdenek a búzában.

A magtárhoz simuló egyik házban van a Varjas-bolt. Afféle falusi vegyeskereskedés, amilyen a Hanga-fiókkal együtt hét van Kunhalmon. Varjas András a „magyar boltos”. A boltja tágas, csinosan berendezett, árulnak benne gyufától, dohánytól kezdve mindent, amire falusi embernek szüksége lehet; van benne ing, vászon, szövet, nyakkendő, ostor, lámpa, edény, kasza, kapa, mák, tinta, fémtisztító, légyfogó, vasaló, faszén, levélpapír, zsebtükör, kályhacső, gyerekbaba, gomb, szódavíz, gyömbér, aszalt szilva, amerikai mogyoró, petróleum, kocsikenőcs, tűzifa, rézgálic, újság s más sok-sok mindenféle. „Áru még csak akad, de vevő már nincs” — mondja Varjas András és úgy nevet hozzá, mintha ez igen mulatságos lenne. Rosszaknak találja a viszonyokat, határozott elképzelése van arról, hogy milyen is az, mikor minden úgy megy, mint a karikacsapás. Ez pedig valami olyasféle lenne, hogy: a gazdák jó áron adnák el terményeiket, lenne pénzüik s vásárolnának bőségesen mindent, ami csak kell nekik, mázsaszámra vennék a kékkövet, mulatoznának egy kicsit, égne, fogyna a petróleum s vennék literszámra, sokan; akinek a kaszája kopott, venne újat, persze csakis Varjasnál; az asszonyok jönnének szappanért, sóért, fűszerért, vennének edényt, kannát, evőeszközt, fogyna a zsák, akadna vevő még arra a kékaljú nagy lavórra is, amelyik már tíz esztendő óta áll a polcon, minden így menne, ő rendelné az árukat garmadával a gyárból, a pesti nagykereskedőktől, ő csak állna az üzletben, tömegével érkeznének a vevők, adna vagy adatna, kinek-kinek amit kíván s ömlene a pénz a kasszába; ömlene a pénz, folyna, mint a folyóvíz a tengerbe s akkor azután ő is vásárolna, szőlőt, földet,

megvenné a sajátjához a szomszéd kertjét, igazán rendes, szép, nyugodt állapotok lennének, az ember „szörözne” valamit a meglévőhöz, azaz: érdemes lenne élni.

Julis lép ki a boltból s újra nagy iparkodással szaporázza lépteit, nehogy az asszony most meg azért korholja, mert sokáig maradt el.

Varjas András áll a boltban, a pult mögött s cigarettára gyújt, trafikjának ő a legbuzgóbb fogyasztója. Kis kövérkés ember, ingujjra vetkőzve, nem szereti a meleget. Fekete, nyírott a bajusza, az orra kissé piroslik, nyilván a sok bor miatt. A bolt közepén különös figura áll, arcában, de még a testének vonalaiban is olyan különös, olyan, nem lehet megmondani, hogy milyen, de nem idevalósi, hanem valamilyen városias, idegenszerű, mintha pesti, gyárnegyedi munkás lenne, vagy még inkább mintha külföldi, olasz vagy francia lenne. Kis fekete lelógó a bajusza, a szeme mélyenfekvő, de villogó tűzű, apró és nyugtalan, a szemöldöke bozontos és egybenőtt, ajkai vékonyak, arca kissé sápadt s a képe erősen beesett. Valami beszélgetést folytat:

— Majd kiadják délben. Most már megvárom itt — s mutat kifelé az utcára. — Úgy sincs dolgom.

— Aztán kiadják? — kérdezi Varjas unottan.

— Ki hát. Le is van már pecsételve, csak még a jegyző úr aláírja.

— Aztán mit csinál majd maga?

— Mit. Hát mit csináljak? Ne féltsen engem, nem halok én éhen. Hevesi embert nem kell félteni.

Az ember olyan különös és vad, hogy Varjas mint-ha nem merné a beszélgetést berekesztetni s azért kérdezősködik tovább, míg majd a vevő — egy pakli

dohányt vett mindössze! — meg nem unja s el nem köszön:

— Maga Heves megyei?

— Az. Én hevesi ember vagyok.

Az ember büszkesége óriási, de ez egyszersmind lenézés egész Kiskunhalommal szemben:

— De nem is félek én semmitől. Senkitől és semmitől.

A mellére csap:

— Én tudok dolgozni!

— De ha nem kap munkát?

— Én? Nem kapok? Dehogynem kapok! Leme-
gyek Baranyába, beállok szénégetőnek. Az az én mes-
terségem. Legjobban is szeretem a szénégetést. Egy
hét alatt többet keresek ott, mint itt két hónap
alatt.

Megvetően néz a boltosra, mert a sajnálkozás, de
még a sorsában való kétkedés sem kell neki. Egyet
hátralép, saját magát nézi végig, ezzel mutatja is
magát:

— Van nekem két rend ruhám, két pár cipőm.
Pénzem is van. Húsz pengő. Nem kell nekem másra,
csak kenyérre, szalonnára, meg dohányra pár fillér.
Csak az a kár, hogy a dohány drága... Amíg az em-
ber dolgozni tud, addig nincs baj. Én pedig kidöntök
a munkából más hármat. Kiskunhalmi ember! — le-
gyint a kezével, köp egyet. — Hát azért akartam
azt a disznót ott menten kipusztítani.

A szeme ijesztő, a fogát csikorgatja.

A boltos szinte szorongva kérdezi:

— Aztán kiadta a bérét?

— Hogy kiadta-e? Próbálta volna csak, hogy ne
adja ki... De hiszen meg is próbálta, mert mondom,

amikor reggel kijött, köszönök neki, ő meg csak azt mondja: hát csak ennyit szántott? Talán kevés? — mondom én. De még csak lassan. Kevés hát! — mondja ő. Ez kevés magának? Hüüüü, azt a betyár istenit annak a keserves anyádnak, ez neked kevés? Az anyád keserves istenit, hát ha ez kevés, akkor szánts magad. Én egy percig sem dolgozok tovább... Hát aztán így álltam ki a munkából. De mondom, úgy dolgoztam hajnal óta, mint a barom. Tettem vagy tizenöt fordulót, úgy mentek a lovak, hogy nem győztem szaladni az eke után... De hát, ha kevés, akkor vége mindennek! Nem dolgozok, megyek tovább. Azt mondja, ne tegyem már csúffá, maradjak meg. Mert most cséplésidőben nem kap más cseledet. Már csak nem akarom, mondja, hogy ő maga szántson! De csak szánts, disznó! Egy percig sem maradok tovább. Fizess ki, aztán nincs több szavunk egymáshoz. Hogy ő nem fizet ki. Meg hiába lármázok, úgysem adja ki a könyvemet se. Mi-i-i? Nem adod ki? Még hogy nem adod ki? Az anyád hétszent-séges úristenit, hát kiadod vagy nem adod ki? Mert ha nem adod, most itt mindjárt megdöglesz.

— Erre kiadta! — mosolygott Varjas, akinek már kezdett tetszeni a történet.

— Hát kiadta. Na, mondom, Isten áldja.

A hevesi ember mosolyog. Meg van elégedve önmagával:

— De gondoltam, ott dögölj meg, disznó!

Kis szünet után:

— Aztán most várom, hogy kikapjam a jegyző úrtól az aláírást.

Oda pislant a lakásba nyíló ajtó felé, mely mögül nyomakodik befelé a boltos neje. Kövér, nagy asz-

szony, alig fér be az ajtón. Varjas hirtelen mozdul, mintha az asszony előtt röstellene tétlenül állni, de vevő is érkezik, egy kisgyerek, négy fillérért mosószódát vásárol. Utána másik gyerek, az meg újságért jött. Még nincs újság, majd csak félóra múlva lesz.

Kis szünet. Az asszony a hevesi emberre is szigorúan néz rá, mintha ki akarná űzni tekintetével a boltból. Az a nyaka felé csapkod:

— Az anyád! Mi ez? Kutyalégy? Megcsípett.

Ezt a kis megriadást, komédiát, félig mulattatásul szánta a hevesi ember, most ahogy sem a boltos, sem a boltosné nem nevetnek, hát úgy rájuk néz, hogy azokon ijedtség fut keresztül. Talán erről jut az eszébe a hevesi embernek a folytatás:

— Azért megijedt ám! De nagyon. Hogy kidöntöm a belit. Ész nélkül adta ki a könyvet, meg a pénzt is. A boltos legénykedni akar a felesége előtt:

— Izgága ember lehet maga.

A hevesi ember meglepődik. Nem tudja hirtelenében, van-e ebben valami sértés. Rágódik a szón:

— Izgága... izgága.

— Már, hogy könnyen nyúl a bicskához. Nem akadt még soha baja?

— Nekem? Engem soha még csak meg se ütöttek.

Lekapja a kalapját, lehajtja s a kezével simítja a fejét:

— Itt van. Nincs énrajtam sehol, se a fejemen, se a testemen egy sérülés se. Engem még meg nem ütött senki.

— Na, nem úgy értem. Hanem, hogy bajba nem jutott-e a törvénnyel?

Ingerültté torzul a hevesi ember arca:

— Törvénnyel... Nem vagyok én tolvaj.

— Nono, nem mondtam én azt. Hanem, úgy látszik...

A boltos keresi a szót, nehogy megsértse a hevesi embert:

— ...túlságosan hamar nyúl a bicskához.

— É-é-én?

— Maga mondta, hogy bele akart szúrni a gazdájába.

A boltosné riadtan pislog.

A hevesi ember szánakozóan nézi végig a két értelmetlent. Azután, hogy higgyenek neki, el is mosolyodik:

— Á fenét. Nem szúrtam volna én meg. Csak megijesztettem.

Kis szünet után, komolyan:

— Nincs is nálam bicska.

Boltos és boltosné egymásra néznek, megkönnyebülten kacagnak. A hevesi ember örül a sikernek, s új történetbe kezd:

— Egyszer én már meg is haltam!

Az asszony nevet.

— Talán nem hiszik el? Mondom, hogy meghaltam.

A boltos hangja mintha már kötekedőre fordulna:

— Hogyan van akkor, hogy mégis itt van?

— Föltámasztottak.

Boltos és boltosné nevetnek, az asszonynak már a könnye is csurog. A hevesi ember is nevet, muszáj nevetnie a másik kettő miatt, de e mögül a nevetés mögül kiérzik valami mély keserűség:

— Úgy történt, hogy a tehén mellbe vágott a szarvával. Benn voltam az istállóban... ott állok a tehén mellett, hogy csalamádét rakjak elébe a jászolba, hát hirtelen felém kapja a fejét, azt' mellbe

vág a szarvával, de ide — mellére üt az öklével — ide a szívemhez éppen. Hát én csak úgy elcsudálkoztam. De még semmit nem éreztem. Azután indultam kifelé az istállóból, a küszöbön meg megálltam, úgy elgyöngültem, hogy fordult egyet körülöttem a világ, aztán elvágódtam. Hát végem van, meghalok. Már meg is haltam, gondoltam. Csuda volt, hogy egyszerre mit láttam, még utoljára. Kisgyerek voltam, azt' jött felém az anyám, kék kötény volt elébe kötve, nyújtotta felém a kezét, azután végem volt, nem eszméltem többet, halott voltam... Hogy meddig feküdtem úgy, holtan, azt nem tudom, de egyszerre csak valamit mintha hallanék, valami nyöszörgést, szepegést, mozdulok, kinyitom a szemem, hát a gazdáné térdepel mellettem, az sír... Jaj, mondom, valami jó hidegvizes ruhát tegyen a mellemre, ide a szívem fölé, az Isten is megáldja magát, gazdáné. És megint elszenderültem... Hát nem tudtam én két napig mozdulni se. Olyan nehéz volt nekem minden tagom, mintha ólomból lett volna. Az istállóban feküdtem egy pokrócon, leginkább aludtam, nem ettem, nem ittam, nem kellett nekem semmi. Hanem egyszer, harmadnapra, igen-igen szomjas lettem. De olyan szomjas, úgy kívántam egy kancsó hideg vizet, hogy azt hittem, megint ott halok meg. Azt' hallom, hogy a gyerek kint szaladgál az istálló körül. Kiáltozik neki, mondom, jaj kisfiam, igen kellene nekem egy ital víz, de nagyon hideg legyen ám. Hozzál ugyan egy kancsóval. Hát nem hozott. Elment, nem jött vissza. Én meg ott haldokoltam a szomjúságtól, majd elepedtem. Egyszer csak, de már egy óra múlva, bejön az istállóba a gazdáné. Jaj, mondom, kedves gazdáné, az Isten is megáldja, ugyan adjon nekem

egy pohár hideg vizet, mert itt halok meg a szomjúságtól. Hát, hogy mit gondolok én? Hogy talán ő az én cselédem? ... Hü-ü-ü az anyád keserves istenit, hát akkor miért támasztottál fel, ha most meg meg hagysz dögleni? Azt mondja, hogy ő nem támasztott föl. Nem-e? Hát ki az isten sírt fel, amikor ott feküdtem holtan? Hogy, azt mondja, akkor nagyon megsajnálta. Az anyád keserves istenit, akkor megsajnálta, most meg már nem sajnálsz?

A boltos házaspár ezen is csak nevet. A hevesi ember szava elakad, de vége van a történetnek, nagyot sóhajtott. Mint aki megbánta, hogy föltámadt. Undorral néz végig a két röhögő alakon. Igen, azok nevetnek, nincs bennük meghatódás, nincs részvét, csak röhögnek az ágruhszakadt emberen, mint valami bolondon. Ha itt halna meg előttük, akkor is csak röhögnének. Mert már nem is félnék tőle ... Még egyszer rájuk néz, aztán köp egyet a bolt közepére. A boltosné meghökkenve nézi a köpést, de nem mond semmit. A hevesi ember hetykén szól oda egyenesen a boltosnéhoz:

— Na, adjon csak még egy pakli dohányt.

Megkapja a dohányt, fizet, kicsit még tűnődik, majd megpöccinti a kalapja szélét:

— Jónapot! Volt szerencsém.

Így. És rájuk sem nézve tovább, kísétál a boltból, hogy inkább odakinn az utcán, vagy a községháza udvarán várja meg, amíg jelentkezhethet a munkakönyvért.

TIZENEGY óra tájban már közeledik a vicinális

Kunszentandrásról Kiskunhalom felé, ahová tizenegy óra két perckor kell menetrend szerint megérkeznie. Csaknem üresen döcög a végeláthatatlan síkságon keresztül. Kevés az utas, nincs pénz utazásra, de meg nincs is miért Pestre menni.

Kuntábor, Szártó, Dunaszemes, — ezek az állomások Kiskunhalom előtt. Az állomásépületek vörös téglából készült egyemeletes házak, csinosak, előttük pompás fák, környékükön szőlőültetvények, gyümölcsfákkal. Kuntábor körül egészen más a táj képe, mint később: nem parcellák, mint széles szalagok, húzódnak egymás mellett, s az egyik parcella tarló, a másik kukorica, a harmadik krumpli, vagy friss szántás lenne, nem, hanem a sínektől jobbra egyetlen óriási búzatarló, balra ugyancsak óriási kopár legelő. Magyarázat a tájékoztatlan számára hamar adódik: sűrű park közepén oszlopos kastély emelkedik s ettől nem messze olyan épületcsoport, melyben egyenként felismerhető a hatalmas istálló, magasan vágott kis négyszögletű ablakaival, a cselédház, a magtár; ezek körül ólak, kukoricagóré, távolabb szalmakazlak. Ez grófi nagybirtok... A kopár legelőn, jó messze, gulya legel; a tarlón két öregasszony kalászt szed, esővíztől sáros, pocsolyás árok s ázott gödrök

szélén szürkegém álldogál. A gép a vonat közeledtére fölrepül, hosszú, vékony nyakát görcsbe kapja s lassú szárnycsapásokkal siklik tova.

Szártón három utas száll le a vonatról, kettő meg felszáll, egy sovány, parasztruhás, meg egy kistermetű, kövérkés figura... Dunaszemesen megélénkül a kép, csupa fa mindenfelé, a tökéletes síkságot néhány bucka megtöri, a vasút mentén csinos új házak, kis teraszokkal, oszlopocskákkal, jól ápolt konyhakertekkel, melyeket — szinte üdítő — vadozatú dróthálós kerítés övez. Itt a vonat legalább tíz percig áll; egy szomjas katona, miután megbeszélte a dolgot a kalauzzal, még elléphet a közeli kocsmába egy pohár sörre... Nyitott emeleti ablakon egy nő könnyököl ki s nézi a vonatot, a néhány érkezőt, föl szállót, a sínek közt sétálókat, a kupéablakokon kihajlókat, — nyilvánvaló, hogy ez napi élmény a számára.

A vonat viszi Kiskunhalomra a szellemi táplálékot: a fővárosi lapokat. És viszi a postát. Fővárosi cégektől felszólítóleveleket kiskunhalmi boltosoknak. Görcsös írású levelezőlapokat a Pestre került földiektől: gyárimunkába állt férfi ír a feleségének; szolgálóleány a szüleinek; kishivatalnok a Csorba Annának, kivel májusi mulatságon ismerkedett meg lent Kiskunhalmon s már akkor — tánc közben — kezdte eltölteni a nagy érzés, melyből az a bizonyos komoly szándék fakad.

A postakocsi csomagokat is szállít: egy láda drót Varjas András kereskedőnek; rizs, fűszerek, kávé a Hangyának; üres gyümölcszállító kosarak, vissza Vanyur Zsuzsánnának.

A Szártón fölszállt két férfi, a sovány paraszt-

ruhás, meg a kis kövér, harmadikosztályú kocsin ülnek s beszélgetnek. A parasztruhás csak néha mond egy-egy szót, a kövérkés szaporán beszél és élvezi, hogy a többi utasok — néhány asszony, meg egy mezítlábas gyerek — hallgatják:

— Mondom, ott nálunk olyan fiatal csendőröknek, mert igen jóban vagyok velük, fele is elég lenne magukból, mindjárt kisebb lenne az adó. Mert igen fel tudom ám őket bosszantani.

Nevet. Azt is élvezi, hogy ő ilyeneket mondhat a csendőröknek, meg hogy ezt itt ezek a szegények és nyavalyások mennyire megcsudálhatják. Folytatja:

— Mert megmondtam ám én azt a képviselőnek is...

Dicsekszik, bámultatja magát tovább:

— ...hogy nem kellene miránk olyan nagyon vigyázni. Fölösleges. Osszanak ki például nálunk negyven gazdának, akiket akár én is kijelölnék, fegyvert. Mindenkinék egy-egy puskát, aztán majd gondoskodunk mi a rendről. Jobban tudunk mi vigyázni bármiféle karhatalomnál. Mert mi ismerjük a község minden egyes lakosát, még azt is tudjuk, ki mit álmodik, mert mi még a veséjébe is belelátunk minden egyesnek. Aztán ha egy is moccan, hát durr bele egy golyót a hasába. Nem lesz itt felforgatás, arról jót állok... Nem mondom én, hogy nem sajnálom azt a dolgos embert, akinek az önhibáján kívül nincs munkája, vagy kicsi a földje s hiába túrja, kapálja, nem tud belőle annyit kihozni, hogy megélhessen, de hát annak is belátással kell lennie. Hogy amíg a terménynek, jószágnak nincs ára, addig legyen türelemmel, addig a jobbmódú sem fizethet több napszámot.

A parasztruhás együtt érez a kövérkéssel:

— Öt pengőt szeretnének.

— Hát... szeretnének.

Vállát rándítja a kövérek és még hozzacsapja:

— Csak szeressenek!

Kis szünet. A népek áhítattal hallgatnak, a kövérek kissé magyarázkodik:

— Nekem van például az idén nyolc hold kukoricám. Tavaly, hogy behozatal volt kukoricából, s a földművelésügyi miniszter kihirdette, hogy több kukoricát kell vetni, hát az idén bevetettem nyolc holdat. Tavaly még csak volt ára, de az idén tele az egész ország kukoricával, mindenütt azt vetettek, lemegy az ára, fogadom, még három pengőre is. Már most csinaljon csak az ember egy számítást.

És a kövérek csillogó szemmel, mosolyogva, mint-ha csak játék lenne, kimutatja, hogy a kukoricára ráfizet. De ráfizet a marhára is, — van neki öt tinója. A tyúkok is döglöttek, a mák is kukacos volt. Mind-ezt mosolyogva, kövéren, elégedetten mondja el, mint-ha csak arról volna szó, hogy hát nem adhat az ember egy pengőnél nagyobb napszámot, ő már nem is ad. Az meg már más lapra tartozik, hogy a rozs szépen hozott, a kajsziparackot is jól adta el, szőlőben is, hála Istennek, jó termés ígérkezik... Hála Istennek! És a beszédet hallgató szegények föllélegzenek, csak-nem imába kezdenek, titkon magukban, hogy a jó Isten legyen irgalmas és kímélje meg szárazságtól, jégveréstől, rozsdától, mindenféle kártól a kis kövér embert... A szemesi állomáson kidugja fejét a kövérek az ablakon, közvetlenül előtte áll egy féllábú, talpig rongyos alak, riasztó szenvedéssel az arcán. A kövérek a két füléig elmosolyodik, szól a parasztruhásnak, aki mögötte áll benn a kupében:

— Milyen oroszlánpofája van, nézze csak!

És egy kis pulit mutat, amely a féllábú rongyos mögött riadt állásban bámulja az óriási szörnyeteget, a vonatot.

Kunhalmon kiszáll a kövérkés, a parasztruhás utazik tovább. Még két utas érkezett rajta kívül, egy girhes parasztasszony, már indul nagy batyuval a hátán a falu felé, s egy úriruhás fiatalember. A fiatalemberen sötétkék kabát, fehér vászonnadrág, gumitalpú fehér cipő; szalmakalapját a kezében tartja, apacs-ing van rajta, a nyakánál mélyen kihajtva. Rendkívül előkelő testtartással, úri egyenruhájának teljes tudatával a tekintetében, ő is megindul. Nagyjából olyan ez a fiatalember, mintha az ostendei strandon sétálna. Különben könyvelő a takarékpénztárban, nyolcvan pengő a havi fizetése . . . Öreg, nagybajszú ember kétlovas kocsival most fordul be a falu felől vezető úton — ez a Deák Ferenc utca folytatása — az országútra, megemeli a kalapját, köszön a fiatalembernek:

— Jónapot adjon Isten.

A fiatalember biccent a fejével s az orrán keresztül donogja:

— Japot!

A vonat áll, két percig áll, rakják le róla a csomagokat. A napi posta nem valami jelentékeny, négy pénzesutalvány, tizenkét levél, hét csomag s a napilapok.

WEISZ ARTÚR földbirtokos, akié a bántelki kétszázholdas pusztá, csudaszemű ember. Ő csak átfutott a múltkor egy újságot s már észrevett benne valami

furcsát. Legalábbis a sok furcsaság közül egyet. Ez még július huszonnegyedikén történt, a trafikban. A lapot akkor megvásárolta, vasárnapi szám, azóta magánál hordja — kezd már rongyolódni — s ha akad kinek, hát dicsekedve mutogatja. Egy képről van szó, mely benne áll a lapban. A kép utcai jelenetet ábrázol, a háttérben egy görögoszloprendszerű épület, előtte karcsú párok táncolnak. A kép szövege pedig ez: „Páris táncsal üli meg a nemzeti ünnepet.” Már mint a július 14-i forradalmi emlékűnnepet. Táncsal „üli meg”. Hát lehet ilyent leírni? Azaz kinyomatni? Hát lehet azt mondani, hogy táncsal „üli meg”? Példátlan szamárság... Most a Piac téren álldogálnak hárman: az orvos, a református tanító, meg ő, Weisz Artúr. Újra előveszi zsebéből talán már századszor, a gondosan összehajtogatott újságlapot. Gúnyos mosollyal mutatja a tanítónak. A tanító nézi a képet, pompás alakú nő áll az előtérben, már mint a képen, egy nyúlánk férfival összekapaszkodva.

— Olvassa csak el a feliratot.

A tanító elolvassa a feliratot s várakozóan néz Weiszre.

— Na, nem látja?

A tanító megint ránéz a képre, ránéz Weiszre, vár, nem felel.

— Hát hogy „üli meg”? Nem érti? Hát lehet valamit táncsal megülni?

A tanító ráncolja a szemöldökét, újra a képre néz. De mintha eleve nem akarna, nem tudna arról a mélységes hitéről lemondani, hogy ami nyomtatva van, az szentírás:

— Na miért? Azt csak lehet mondani, hogy ünnepet megülni.

— De tánccal?

— Bocsánatot kérek, ön nem jól érti. Az, hogy megüli, az ünnepre vonatkozik és nem a táncra. Például: valakinek a születésnapját ülték.

Weisz fölényesen legyint:

— Szó sincs róla! Ez egészen más. Ez kérem egy stilisztikai hiba.

Az orvoshoz fordul:

— Maga szerint, Barta doktor, ez helyes?

Az orvos egyszer már, vagy két hete, nyilatkozott ebben a kérdésben. Akkor kettesben volt Weisz Artúrral, nevetett s Weisznek adott igazat. De most, mivel ellenkező vélemény is elhangzott, kissé megzavarodik s gondolkodni kezd.

Déli harangszóig azután elvitatkoztak. Nem éppen a képfeliratról, mert arról hamarosan átcsapnak más témákra. Elmondja például az orvos, hogy az öreg Simándi Sándort már másodszor érte szélütés, de kutyabaja, éppen csak hogy nem tud fogni a bal kezével. Már pedig elmúlt nyolcvan esztendő. Azután szövik összevissza, hármában: hogy milyen magas kort ér meg néhány ember ebben a faluban. Az öreg Kelha András kilencvenkét éves, ő különben a legöregebb ember Kiskunhalmon. Azután: ha a téglagyár nem szűnik meg, most a község venne téglát a járdaépítésre; venne, nem venne, fenét venne, maholnap fizetni sem tud, de tud, igenis nem fog tudni. Hogy Vöröséket megint felültették, kizárt eset, hogy az ő fiuk legyen, akiről értesítés érkezett Bogláráról, nem Bogláráról, hanem Keszthelyről, jó hát Keszthelyről, valami család megint, mert a fiút meggyilkolta a Farkas Bálint, ez már egyszer bebizonyosodott. Tovább: hogy sokan halnak meg idő előtt is, fiatalon. Külö-

nösen tüdővészben. Hát ez a vályogházak miatt van. Nemcsak a vályogfal miatt, hanem azért, mert a paraszt nem szellőztet, télen-nyáron csukva tartja az ablakot. Na, ez nem egészen igaz. Hogy a por miatt van. Hogy a szélsőséges éghajlat miatt van, télen túl nagy a hideg, nyáron túl nagy a meleg, hogy ez sivatagi klíma. Azt mondja az orvos:

— Kérem, rossz az egész magyar Alföld ventilációja. Kérem, ahogy egy lakást időnként szellőztetni kell, úgy egy egész vidéknek szükséges, hogy a levegője mozogjon, változzon, hogy különféle áramlások járják át. Már most északon a Kárpátok, nyugaton a dunántúli hegyek, Vértes, Bakony, Pilisi hegyek, keleten megint az Erdélyi Kárpátok, hát kérem, az egész Alföld körül van zárva hegyekkel, ez egy medence kérem, amelybe beleszorul, belefülled kérem a levegő.

És akkor Grosz Jakab magánzó, volt kunhalmi vegyeskereskedő, kijelenti, hogy a tüdővész, azaz gümőkór, vagyis tuberkulózis, illetve hektika oka: a szegénység. Grosz Jakab déli sétáján odaér a vitatkozókhoz, hallgatja őket s mikor az orvos elmondta elméletét az Alföld ventilációjáról, ő is közbeszól:

— Fenét! Ventiláció ide, ventiláció oda, miért nem rossz a ventiláció gróf Majsay Tamás számára? Vagy a plébános úr számára, aki százhusz kiló s éppen ellenkezőleg szívelzsirosodásban szenved. Kérem, majd én elmondok egy példát. Az én nagyapámnak hat fia volt. Mi, a Grosz család, szentesiek vagyunk, tehát alföldiek. Ott szintén nincs ventiláció. A hat fiúból kettő testimunkás lett, három kereskedő, egy meg, az én jó apám, tanító. A kereskedőknek nem ment jól az üzletük, nem voltak szerencsés emberek,

egyszer önállóak voltak, másszor csak alkalmazottak, vagy ügynökök, szóval nem éltek jósorban. Az igaz, hogy a nagyapám tüdőbajban halt meg, lehetne talán beszélni valamit az öröklődésről is. És csakugyan, a hat fiú is mind, mind a hat, tüdőbajban halt meg. De a két munkás meghalt huszonegynéhány éves korában, a három kereskedő meghalt harminc-negyven közt, az apám pedig, akinek legnyugalmasabb élete volt, s aránylag még a legjobb anyagi helyzetben élt, meghalt ugyancsak tüdőbajban, de hatvankét éves korában. Hát úgy haltak meg ezek kérem, tisztára aszerint, hogy melyiknek milyen volt az anyagi helyzete... Azután itt vagyok én. Itt éltem Kunhalmon, hála Istennek volt üzletem, hála Istennek idejekorán eladtam, valami vagyonom is maradt, ma hetvenegy éves vagyok és a tüdőmnek, jó órában legyen mondván, semmi baja. Nahát, így van ez, kérem.

— Mit akar evvel az egésszel mondani? — kérdezi a tanító.

— Azt, hogy a paraszt rosszul táplálkozik. Azért hal meg annyi tüdőbajban. Leves, krumpli, kenyér, leves, krumpli, kenyér.

Az orvos dühösen vág közbe:

— Lárifári! Van, aki rosszul táplálkozik, van, aki jól táplálkozik. Hányszor hívnak engem télen, mert valaki telezabálta magát töltöttkáposztával, meg kolbásszal.

Grosz Jakab nyugodt marad:

— Én azokról beszélek, akik rosszul táplálkoznak. Ez a többség. Azt hiszem, hogy a példa, amit elmondtam, napnál fényesebben rávilágít a kérdésre.

Kis hallgatás, az orvos kedélyesen fejezi be a vitát:

— Jó, jó. De a nap már napnál fényesebben világít ránk, engem már a guta környékez, menjünk talán át a másik oldalra, ott, ha jól saccolom, van egy kis kunhalmi árnyék, vagy öt centiméteres.

Megkondul a déli harangszó. Előbb az egyik toronyban, azután a másikon, majd a harmadikon kezdik rá, a harangok konganak, az ütések hangjai mintha egymást űzve, vidáman kergetőzve futnának hosszú rohanó-zengő sorban, kifelé a határba, a földekre, a tanyákra, hírül vinni minden dolgozónak, hogy le lehet tenni a szerszámot, lehet ebédelni... A falu fölött, mivelhogy teljes a szélcsend és végtelen az ég kék mélysége, három gólya kering. Szétterjesztett szárnyakkal írják a köröket, mind magasabbra és magasabbra emelkednek, gyönyörű messzeségeken merenghet el a tekintetük, de őket senki ember vagy asszony nem nézi, csak egy-egy gyerek.

DÉLI harangszóra a cséplőgépek megállnak,

hullámozó bűgük elhalkul és megszűnik. Az etető leszáll a dob mellől, a petrencehordók elhajítják rúdjaikat, a kazalrakó beleszúrja villáját a szalmába, a pelyvahordó leányok, a kéveadogatók, de mind ahányan sűrögnek a gépek, a gabona, a mag, a szalma körül, letelepednek vagy az asztag alá, vagy az akácok árnyékába, evéshez látnak. Annak a gazdának a felesége főz nekik, akinek éppen a gabonáját csépelik. Aratáskor meg csépléskor a koszt bőségesebb, mint máskor. Ma gulyásleves, meg túróstészta az ebéd. Igen jó. Keményre gyúrt a tészta, jól megszírozva, nem sajnálta a gazdaasszony a túró sem, tejfölt is öntött rá... Déli harangszóra az egész határban megáll az eke, leteszik a kapát, a kaszát — már aki szénát vagy lóherét kaszál, mert más kaszálnivaló már nincs, — minden munkát abbahagynak. Aki a falu alatt dolgozik, az esetleg hazaballag ebédelni, ha ugyan nem feleségestül dolgozik, másnak meg visz az asszony, vagy a gyerek, fehér ruhácskával lekötött, kantáros fazékban. A messze határban küszködők csak úgy tarisznyából esznek, meleg étel majd csak estére készül. Mindennapi eledel — már úgy tarisznyából — a kenyér, a szalonna, meg a zöldpaprika.

Kis Ferencné késik az ebéddel, pedig az ura már

régen otthon van, egylovas kocsiján mind hazahordta a kukoricafattyat. Késik, mert parádés ebédet készít. Egyrészt születésnapja van Bözsinek, másrészt pénz került a házhoz, tizenkét pengő Vanyur Zsuzsánától a szőlőért, harmadrészt — mert ugyancsak kell az ok! — holnap kimennek mind a Kovacsosra, korán reggel, nem lesz főzés. Levágott egy tyúkot is, mivel az urak bölcsességét, mely szerint, ha a paraszt tyúkot eszik, akkor vagy a paraszt beteg, vagy a tyúk, nem ismeri, hát egészséges, nagy, kövér tyúkot vágott le, mégpedig anélkül, hogy akár ő maga, akár az ura vagy a lánya beteg lenne. Fleischerné náluk járt éppen, mikor a tyúkot levágták. Milyen nyavalyások is azok a városiak! Kicsit kergette a tyúkot, a falnak szorította s elkapta, azután bement a konyhába egy késért, a bal karjával magához szorította a tyúk lihegő testét, a fejét megfogta a kezével s a nyakába mindjárt a feje alatt jó mélyen belenyisszentett. Amikor a vér kibuggyant a metszésből, ledobta a tyúkot a földre, de talán nem is dobta, hanem az kiverte magát a kezéből. Hát már a többi tyúk, csirke, meg a kakas ott vesződtek körülötte, majd hogy rá nem ugrottak, mintha mind megbolondultak volna, úgy káráltak, rikoltoztak, a kakas ész nélkül ugrált, billegett, kapkodta a fejét, amikor meg a vérző tyúk lehullott a földre s ott kezdett, magát dobálva, vergődni, körülfogták, a kakas ráugrott, taposta a lábával, csipkedte a csőrével mindaddig, míg csak élet volt benne. Amikor pedig elnyújtózott s nem mozgott többé, a tyúkok elszéledtek, a kakas is odábbállt s a másik pillanatban már szemet kaparászott s hívón kotyogott a többi tyúknak... Hát igen, a Fleischerné odaállt melléje, eltorzult képpel, hogy

ő majd nézi, hogyan kell csinálni, hogy ő azért is végignézi, ha ő maga a világért sem tudna egy csirkét levágni. Aztán, alighogy nyiszálni kezdte a tyúk nyakát, Fleischerné jajveszékelve menekült, s csak a kapuból mert visszanézni. Kérdezgette is, hogy mi volt a többi tyúkkal, meg a kakassal, nem jól látta, nem érti, mit csináltak, miért csinálták, hát tudja a fene. Talán csak úgy megijedtek. Talán a kakas életre akarta kelteni a tyúkot.

A tyúkot egyébként levesnek főzi Kisné, ezenkívül még rétes is készül, már sül is, mégpedig káposztás és túrós, a rétestésztát Bözsi nyújtotta, igen ért hozzá. Lesz azután még szőlő is, szóval az ebéd olyan pazar, szinte főúri, hogy szerény polgári ebédnek is beillene... Kis Ferenc már a ház körül is elvégzett egyet-mást, kihordta a trágyát az istállóból, friss almot rakott be, gyenge csalamádét visz a borjúnak, most már bemegy a házba, leül a konyhában — ott szoktak enni — s rágyújt egy pipa dohányra, mert látja, hogy még van idő. Eddig, ha be-benézett, hallgatott, most, mégis csak dohog egyet:

— Látom, hogy megint emeletes ebéd készül. Ugyan mi a csodának az a sok ennivaló.

— Ne jártassa a bagólesőjét — förmed rá az aszszony. De csak azért, mert éppen az ő kedvére csinálja az ebédet, a tyúkleves is, a káposztásrétes is a Kis Ferenc kedves étele.

Szinte már nevetséges, hogy beállít a szomszédból Fleischerné és egy óriási fél görögdinnyét hoz. Igen, mégis csak elcsípett egy hazafelé vonuló tolnahidai dinnyésembert.

— Tessék! — mondja Fleischerné s leteszi a dinnyét, melyet ajándékba hozott. — Jaj, de hát még

nem is ebédelnek! Kár, mert most sem elég hideg ez a dinnye.

A dinnye különben falun sohasem elég hideg. Jégbe kellene hűteni, no de ki látott már jeget nyáron? Csak a községházán van jég, orvosi rendelésre adnak beteg számára, ezen felül csak a mészáros kap, meg a kocsmáros. Le lehet ugyan eresztetni a dinnyét a kútba, ha éppen hidegen szereti valaki, de az olyan körülményes, akár a Weiszéknál is, vagy a Matolcsayéknál, vagy Hámán Istvánéknál, bárhogya is akar valaki pesties lenni és urizálni, olyan nehéz az mindjárt a dinnyével, hogy vége-hossza nincs az elakadásnak. Hát bele lehetne tenni a vödörbe s a vödörrel leeresztetni a kútba. Igen ám, de éppen borral meg szódavízzel van lenni a vödör, már ha valaki az italt is hidegen szereti. Vödör nélkül meg... ejnye, milyen kár is, hogy meg van lékelve a dinnye, nem lehet csak úgy a vízben úszkáltatni. Lehetne talán vizet meríteni, egy vödört megtölteni s abba tenni a dinnyét. Igen ám, de a vödörből, ha favödör, legalább öt-hat repedésen folyik a víz, egy-kettőre kiürül s ott tesped benne a dinnye, ha pedig bádoggödör, hát az is lyukas, mert drótostótok ma már nem járnak, a cigányok pedig... ejnye, éppen most táboroz egy karaván a falu alatt a Duna felé, ott a kisanádas mellett, a nyavalya törje ki őket, hogy nem hallani kínálkozásukat az utcáról. No, de talán mégis csak sikerült valahogy lehűteni a dinnyét, bort, szódát s mindez hideg is volt, de éppen az a baj, hogy csak volt. Mert mire rákerülhet a sor, már félórája áll megint a meleg levegőn, olyan langyos már — bocsánat a kifejezésért, — mint a húgy.

Fleischerék már megebédeltek. Fleischerék, — ez

Fleischerné és Julis. Hogy megebédelték, — hát az asszony már megebédelt, de Julis még eszik. Fleischerné tömi Julist, mert ő jó asszony, csak egy kicsit ideges. Gyűlöli Julist, de harcba száll a saját érzésével s minden áron fel akarja hizlalni a lányt, mert az olyan vékony, hogy rossz ránézni, meg éjszakánként köhög is. Ma már annyit korholta az asszony a lányt, hogy engesztelésül annak porcióját megtoldotta a magáéból, ő különben is kisétkű, már persze, ami a menyiséget illeti. Ez különben majdnem minden nap így történik s Julis annyit eszik, amennyit csak bír, jó dolgának híre van az egész faluban, közirigység tárgya a szegények közt, valósággal haragusznak rá, rá és nem Fleischernére; Julis a nagy darab libacombokon keresztül szereti is asszonyát, meg azután annak a jóságát, különösen a pótagokat, egy kis hízelgéssel s szapora pletykákkal igyekszik meghálálni. Közli például a falu cselédkosztoltatási érdekességeit Fleischernével, az szinte alig akarja azokat elhinni, de Kis Ferencné, meg Kis Bözsi s más nők is, például a Bágyiné, megerősítik a mesét. A Weiszéknál például az asszony külön ételt főz — ő maga főz — a cselédnek meg a kocsisnak, mert nem lenne helyénvaló, ha például a szolgáló parasztlány ugyanazt a finom ebédet, vacsorát enné, amit az urak. A szelídlelkű Kovács tiszteletesné, kit annyira szeretnek a hívek, mindennap kását főzött hosszú időn át, a Felvidékről magával hozott Marikának; Marikán már az egész falu nevetett, minduntalan kérdezték tőle, mi volt az ebéd Máriká, há? Ő csak felelgette: kása. Végre Máriká megharagudott, nekibátorodott s kijelentette, hogy többet neki kása nem kell, inkább összepakol és megy haza.

ÖZVEGY KIS GÁBORNÉ délelőtt a szomszédokat járta. Mintha csak azért tette volna, mert az orvos úr azt ajánlotta neki, hogy mozogjon egy kicsit. Okos dolog volt az orvostól, hogy ezt ajánlotta, mert a rendelés pénz nélkül is végrehajtható, nem kell, hogy a jegyző úr utalja ki a patika árát a kórházalapból. Igazában azonban azért jár Kisné ide-oda, hogy jól kipanaszolja magát. Legelőször is átment a Petőfi utca másik oldalára, az ő putrijával szemben lakó Mezei kőművesékhez s az asszonynak sírt egy verset. Romlanak a szemei, nem lát már, olvasni sem tud már az imádságos könyvből, varrni sem tud; ha valamit meg akar foltozni, nem tud befűzni a tűbe.

— Befűzheti azt más is, — veti oda Mezeiné. — Hozza át nekem.

Azt mondják, hogy pápaszemmel megint láthatna, de hát nincs, aki megvegye neki a pápaszemet, mert Ferenc, az a drágalátos fia... Szóval a világ, az emberek, de leginkább Ferenc, meg a menyé, meg a Bözsi, az a puffancs. Mezeiné belefárad a hallgatásba. Azután a második szomszéd következik: Szlobodáné. Hogy minek is él már az ember, amikor nincs semmije és senkije, amikor már dolgozni sem tud. Olyan nehezek a lábai, karjai, maholnap már járni sem tud, jobb volna már meghalni, ő csak arra kéri az Istent, hogy vegye már magához. Szlobodáné tiltakozik: ó, ó, még hogy ilyen bolondságot hogy lehet mondani! De hát nem csoda, nincs is az embernek semmi kedve az élethez, amikor még a saját gyerekei is, a Ferenc, meg a menyé, meg a Bözsi, az a puffancs.

Özveggy Kis Gáborné eltipeg a Petőfi utcából a Gróf Majsay utcába, útközben, ha emberekkel talál-

kozik, alázatosan, éneklőn köszön: jónapot aggyon Isten. Viszi magával a szitát, mert hát csak egy napra kérte s a lisztjét már megszitálta, lám még arra is azt mondta a menyé, hogy minek a szitalás... Éppen ebédhez állít be a fia házába, ő maga otthon csak egy darabka kenyeret evett, no meg a Szlobodánétól kapott két körtét, de csak olyan nyomorékokat... Talán csak adnak valamit enni, — erre inkább a gyomra gondolt, a feje nem, különben is jóval a déli harangszó után indult el, ne mondják, hogy enni ment.

A konyhában ülnek Kisék, már mint Ferenc, az asszony s a lány, — Fleischerné már otthon heverészik, hátrahagyta maga után a fél görögdinnyét, mely most a padkán tesped s rózsaszín belén dőzsölnek a legyek... A konyha egyik sarkában, mindjárt az üvegtáblás ajtó mellett, áll a diófából készült asztal, mellette a falnak támaszkodó támlás pad s három szék... Fekvőhely is van a konyhában, egy alacsony, keskeny ágy, megrakva lomokkal, itt alszik éjszakánként télen-nyáron Kis Ferenc. Extra berendezés ez, már hogy a konyha is szoba, étkező- és hálószoba, mindez azért, hogy az új ház két szobáját kíméljék.

— Adjon Isten, — köszön az öregasszony. Amilyen lassan állít be, oly halkán mondja a szót.

— Adjon Isten, — hangzik három felől, majdnem egyszerre; nem marad ki a köszönésből senki, nehogy a mama, illetve nagymama megsértődjék.

— Visszahoztam a szitát.

— Tegye csak le oda, mama, a padkára.

— Tessék leülni! — Ferenc kínálja helytel az anyját.

— Dehogy ülök. Ültem én már máma eleget.
— Üljön csak le, mama, — szaporítja a szót Kisné,
— ide az asztalhoz. Egyen velünk.

A rétesnél tartanak, a tyúkot már megették, de rétes van elég, estére valót is sütöttek.

— Jaj, dehogy eszek, csak egyetek.

Hát ez a rendes nóta, valamennyien ismerik már, még nem haragszik érte senki, tudják, hogy az öreg nagyon is kell kínálni.

— Mi már eszünk úgy is, — mondja Ferenc kedé-lyesen, — de maga se kínáltassa magát. Rétes, maga is szereti.

Kisné figyelembe sem veszi a húzódozást, tányért fog, rárak három darab rétest:

— Tessék! Káposztás, meg túrós. Igen finom, a Bőzsi nyújtotta.

Az öregasszony csak áll, az ágy végéhez támaszkod-va, rá sem néz az ételre, fejét rázza:

— Mondom, hogy nem kell. Ettem én otthon.

— No, csak ne kínáltassa magát, egyen addig, amíg meleg. Igen jó, nem sajnáltam belőle a zsírt — nyújt-ja a tányért Kisné.

— Köszönöm, nem kell nekem, nem vagyok éhes.

— Ugyan fogja már, azt' egyen!

— Most is fáj a hasam, meg itt az egész belső ré- szem, — két kezével nyomogatja a gyomra táját.

Ferenccben már forni kezd a düh:

— Ugyan ne komédiázzon már, édesanyám, ha- nem üljön le ide az asztalhoz, aztán egye meg azt a rétest. Hogy minek is kínáltatja magát mindig? Csak nem kívánhatja, hogy imádkozzunk magának.

No, éppen ez kellett az öregasszonynak. Hogy ő komédiázik! Meg még hogy nem kívánhatja, hogy

imádkozzanak neki!... Most már inkább meghal, de egy falat sem kell neki abból a rétesből. Ha egyszer nem adják jó szívvel.

Bözsí is beleavatkozik a küszködésbe, kikapja anyja kezéből a tányért, odalép a nagymamához: tessék nagymama, ne kínáltassa magát.

— Ne erőltess engem, Bözsikém, mert nekem nem kell. Nem rétesért jöttem én, hanem a szitát hoztam vissza.

Kisnét már majd felveti a méreg:

— Tudjuk, de azért csak egyen már, no. — Csak ennyit mond, nehogy valami rossz szó is kiszaladjon a száján.

Az öregasszony csak áll konokul, ránt egyet a jobb karján s rázódik a feje:

— Csak egyetek ti. Mert majd aztán nem marad nektek.

— Ne törődjön maga velünk! — fékezi magát Kis Ferenc.

— Ha mondom, nem vagyok én éhes.

Kis Ferenc:

— Ha nem eszi meg, hát kihajítom azt a rétest az utcára a kutyáknak.

— Én bizony nem eszek.

— E-e-ej, azt a megváltó atyaúristenit ennek a keserves világnak!

Kis Ferenc abbahagyta az evést, az utolsó falat már majdnem kifordult a száján, Haragtól vörösen mered maga elé. Tehetetlen. Áll az esze, nem tud, nem tudhat semmit ebben az esetben és sok másban, ami az öregasszonyt illeti.

Még egy-két próbálkozás, de özvegy Kis Gáborné halálos elszántsággal dacol mindnyájukkal. Néha sem-

mit sem mond, nem is vonakodik, csak éppen nem mozdul. Néha meg szól, hol ezt, hol azt: „Mondom, hogy most is fáj a hasam”, „Nem kell nekem semmi”, „Megyek én úgyis mindjárt”.

A család békéjét földúlta. Már egymásra is acsarkodnak, mert az asszony, Kisné, szikrázó szemmel veti oda az urának:

— No, ugye, hogy mindig mondom! Magának meg jár a szája, védi.

— Védi a nyavalya.

Özvegy Kis Gáborné hallja a szót s azt érti belőle, hogy róla beszélnek most is, máskor is, hogy ő teher nekik. Hát nem sokáig lesz már teher. Ezért is nem kell neki tőlük semmi. Nem akar ő már sem enni, sem inni, nem akar ő már semmit, mert jobb lenne már a malomeri temetőben.

Amikor elmegy, köszön. Mind a hárman köszönnék neki is, kifordul az utcára, alig tesz néhány lépést, már könnyek szivárognak a szeméből. Végtelen nagy fájdalmának egy fikarcnyija száll ki a melléből, hosszú, hangos sóhaj alakjában... Csak a legelső ismerőst várja, valami magához való öregasszonyt vagy öregembert. De senkivel sem találkozik az úton. Betér Szlobodánéhoz. A könnyei már elálltak, beszélni kezd, mondja a történetet:

— Éppen rétest ettek! Megkínáltak egy darabkával, kell a kutyának a ti rétestek! Hogy csak egyek. De bizony nekem nem kellett. Aztán milyen goromba volt az a Ferenc. Mint a pokróc. Hogy akkor kidobja az utcára a kutyáknak. Hát csak dobd ki, ha meg vagy veszve. Aztán káromkodott, mint a disznó.

És újra megeredtek a könnyei.

Szlobodáné megsajnálja, könnyíteni akar a fájdalomán, segít neki:

— Fősvény kutyák! Megennék azok még a saját piszkukat is.

A maguk közt maradt Kisék összekapnak. Mind tüzeesebb szavakkal gyújtják egymást.

— Dögöljön meg maga! — vágja vissza az asszony az urának s még meg is toldja:

— Bár már régen megdöglött volna.

Böksi szégyelli magát, a szülei miatt. Egészen kipirul. De egészséges kedéllyel csap közéjük:

— Igazán... nem tudom, hogy mit kívágnak egymásnak. De hogyha ilyenkor az egyik csakugyan megdögölne, a másik meg siratni merné, hát én isten bizony pofon vágnám.

És felkacag. Hogy no, béküljenek már meg! A szülők ugyan nem nevetnek, de elhallgatnak. Kis Ferenc feláll, kimegy az udvarra. Lassú, nehéz a lépése. Megáll és nem mozdul. Pedig jó lenne meg nem állni, elmenni, soha vissza nem térni.

EGY és két óra közt legperzselőbb a nap sugara,

az égen egy fehérke felhőfoslány sincs, az ég szélcsendes, csoda, hogy nádtető, kazal, kerítés ki nem gyullad. A városokban ilyen időben ingre vetkőznek a kártyások, — akik már ebéd után megkezdik az üzemet — s minden vesztett játszma után zsebkendővel törlik homlokukról az izzadságot. Városokban az ügynökök, ügyvédek és kereskedők és igazgatók a legkülönfélébb sóhajtásokkal adnak kifejezést szenvedéseiknek: meleg van, — mondja az egyik; borzalmas meleg van, — licitál rá a másik; nem lehet kibírni; micsoda rémes hőség; az embert megüti a guta; a disznó Schwarzenberg most Riminiben hűsöl, jaj, Malvinkám, végtelenül szenvedek, — nyöszörgi a nagyságos asszony a másik nagyságos asszony felé, Pesten, a Paulay Ede utcában, félig leeresztett rollók mögött, a díványon kínban henteregve. Ilyen hőség még nem volt! — sóhajtja dr. Bárány meggyőződéssel az Aranyas kávéházban Pesten. A hőmérő 34 Celsius fokot mutat, árnyékban, Budapesten, Kécskeméten és Debrecenben, Kiskunhalmon is annyit mutat, az orvos lakásán, meg a gyógyszerárban, de máshol nem, mert csak ez a két hőmérő van a faluban. A falusiakat, különösen a parasztokat, a hőfokok nem érdeklik.

De ha Káveczki Istvánnak valaki azt mondaná, hogy ilyen meleg még nem volt, — akkor is csak meleget mondanának és nem hőséget — ő ravaszul mosolyogna: dehogy nem, tavaly is volt, csak te elfelejtetted a télen.

Az urak Kiskunhalmon sem bújnak ki ilyenkor a lakásaikból. Papok, tanítók, jegyzők, írnokok, földbirtokosok és kereskedők leheverednek elsötétített szobáikban, szundítanak egyet és sem ébren, sem alva nem panaszkodnak. A parasztok pedig végzik a munkájukat. A cséplésnél a zsákhordók felsőteste egészen meztelen. Mindenfelé a faluban, a határban, mezítláb és ingre vetkőzve dolgoznak, izzadnak, izzadságuk gyorsan párolog s mintha folyton hűsítő szellő legyezgetné őket. Varga Mihály a Duna utcában kapálja tovább a szőlőjét. Reggel félhatkor kezdte a kapálást, délig kapált, ez hat és fél óra, egy órakor újra kezdte, kapál majd hétig — ez megint hat óra, a napi munka tizenkét és fél óra. Nem túlságosan gyorsak a mozdulatai, de egyforma konok üteműek és hatékonyak: minden kapavágás után szakad a homokos, vékony gyökerekkel átszőtt föld és holtan fordul ki élő mozdulatlanságából a sok haszontalan gaz. Korán reggel az első néhány kapavágás könnyed, szinte játékos, az éles metszésre ropognak a gyom gyökerei, az egész egy kis reggeli tornának is beválna, izomgyakorlatnak, melytől felfrissül a vér futása, edződik a kar, tágul a tüdő. De a tornázó tíz perc múlva elfáradna, lihegne, a szíve hevesen dobogna, kezdené a sportot unalmasnak találni, addig-addig feszülne az akarata, míg egyszerre csak, mint túlfeszített kötél, elszakadna; elvetné a kapát és le kellene ülnie, hogy el ne ájuljon. A tornázó! De Varga Mihály nem unja

meg a kapálást, mert érdekesnek sem találja. Valami más, egészen más vezércsillag ragyog az ő szeme előtt, amikor gépies egyformasággal, fáradhatatlanul emeli és vágja a földbe a kapát, hajol, lép, gondosan figyel, itt nincs fellebbezés, itt muszáj früstökig, délig, estig, egyik napon és a másikon, egyik esztendőben és a másikon, az élet elfogytaig, ha fáj is a dereka, akkor sem gondol rá, hanem mintha minden egyes kapavágás s a kapavágások végtelen sora önbiztató hajsza lenne, tovább, tovább, újra tovább, muszáj, nem fáj, egy csöppet sem fáj!

Varga Mihály kapál, Kis Ferenc kiment a határba a tarlót felszántani. Káveczki István Nagyúton dolgozik a Hámánék szőlőjében, Szabadi Sándor a Kovacsoson, a magáiban. A bántelki tanya szomszédságában a fiatal legény, Ötvös Pista, szánt tovább, egyre-másra csinálja a fordulókat, a lovak húznak, húzzák az ekét, majd hogy meg nem szakadnak, ő tartja az ekeszarvát s szaporán lépdél, szinte szalad az eke után. Az országúton két négyökrös szekér nyikorog, viszik a búzát Bántelekről a faluba, Weisz úr magtárába. Sramóné a kertjükben gyomlál. Az útkaparó, Keve Mátyás, kis kaszakupával borotválja az országutat, leszedi testéről a porcfüvet. A vasúti pályaaőr felesége, aki tyúktenyésztéssel foglalkozik, darált kukoricát hint a kappanjainak, Pelle István etető a bíró szérűjén a cséplőgépnél, a gép bűg, ő fenn áll a dob mellett, Piros István megoldja s úgy adogatja neki a kévéket s ő eregeti bele a kalászos búzát a gépbe, a szemén feketeüveges, rostélyos szemüveg, védi a kicsapó magok ellen. Száraz Ferenc a Varjas András udvarán fűrészeli, vágja a fát, beállt egy napra napszámra, a napszám egy pengő meg félliter bor, a fű-

rész életlen, nehéz vele a munka. Száraz Ferenc dohog, de Varjas András hetvenkedik, hogyne, majd Londonból hozatok magának új fűrészst. Aztán olyan a Varjas András udvara, benn a falu közepén, mintha kemence lenne, kis kopár udvar, házakkal körül fogva, szellő nem éri a favágót... Távolabb, kinn a háttárban például Weisz Artúr konyhakertészettel kísérletezik, már három éve — azaz ő maga most is otthon szundít benn a faluban — a beültetett területen aszszonyok és leányok kapálnak és gyomlálnak, öntöznek, vidáman tréfálkozva dolgoznak ezek a nők, köztük a leányok még csaknem gyerekek. Miklánné kapál a konyhakertészetben, Bántelken, de otthon a faluban csecsemője van, a házkulcsot odaadta a Mezei kőműves feleségének, — Mezei maga most Pestszentlőrincen dolgozik, — hogy nézzen be néha a kicsinyhez, nem sír-e, nincs-e valami baja, hajtsa el róla a legyeket, szemérlől-szájáról a szegénykének. De hogy a gyerek ne sírjon egész nap az anyja után, hanem aludjon szép csendesen, legyen jó, hát kora reggel mákhéjat főzött tejben és ezzel az itallal meg-itatta. Valamit hallott már arról, hogy ezt nem szabad, de úgy véli, nem tud mit tenni, meg aztán nem szabad, nem szabad, özvegy Kis Gáborné azt mondja, hogy a mákfőzet jó, ő is azzal itatta a gyerekeit, Ferencet is, Emmát is, a megboldogult Jánost is, mégis felnőttek és semmi bajuk nem lett, ugyan mi is lett volna? ... Tarcálné a cséplésnél dolgozik, pelyvahordó, ugyancsak Bántelken, otthon maradt neki is két kis gyereke, majd estére kapnak főtt ételt, egy kis levest, bele kenyérszeletkéket.

Kara Péternek viszont könnyű a dolga, mert ő mostanában a dinnyéjét őrzi. Ül a kunyhója előtt és né-

zelődik. Nem néz semmit, nem figyeli a felhőket, vagy a repülő madarakat, vagy a levegőben szálldogáló, a földön mászkáló rovarokat. Mintha amit mindenről tudni lehetne, azt már elérte volna, érdeklődését régen lezárta. Az országút mellett van a dinnyeföldje. Az országút Dunaszemes felől húzódik Kunhalom felé, a falun kívül, azt csak a külső Deák Ferenc utca végénél érintve halad el, lejjebb dél felé határolja Bántelek pusztát s úgy vonul Bacsóra, mely Kiskunhalomtól tizenegy kilométerre fekszik. Kara Péter tekintete néha-néha ráesik egy elrobogó autóra, tovagördülő biciklire, berregő motorra, baktató gyalogosra. Néz, szinte azt lehetne mondani, nem is gondolkodik. Hogy valamit, bármit különösebben megfigyeljen — a dinnyéin kívül — ilyen ötlete nem támad. Hogy olvasson valamit, — efféle vágya egyenlő lenne a csodával. De azért nem unatkozik. És jól érzi magát. Egészséges, semmi testi-lelki rossz nem bántja, él, él bele a világba, ha majd meg kell halnia, akkor sem ijed meg valami különösen, talán annyira nem tudja majd, bármely betegség lepi is meg, hogy már meg kell halnia, mint ahogy azután sem tudja az idő végtelenségéig, hogy már meghalt... Déli órákban behúzódik a kunyhóba, alszik egyet, mert ha közeledik valaki, úgyis ugat a kutya. Kis nád-kunyhó ez, a földje szalmával behintve, egy rossz mándli a fejealja, a kunyhó egy lécre plajbásszal kis ábra van írva, valami disznóság, hímnemű és nőnemű, Kara Péter még észre sem vette; néhány gyerek járt itt kint Kara Julikával, aki maga nyolcéves kislány, azok rajzolhatták. Néha sétál egyet. A dinnyéit, külön-külön valamennyit ismeri. Hát azokat már figyeli. Szemlét tart fölöttük, tudja számukat,

melyik miféle, hol terpeszkedik, a tekintetével szinte biztatja őket a növekedésre... Most éppen az országút szélén áll s beszélget valakivel, egy ismeretlen emberrel. Az ismeretlen ember az országúton ballagott, Kara Péter a földje szélén állt és pipázott, a ballagó ember igen tikkadtnak látszott, ezt Kara Péter csak egy pillantással vette észre. De ez az egy pillantás is elég volt, hogy az ismeretlen ember felfogja és megálljon:

— Kellene már egy kis eső.

— Hát kellene.

Most már az ismeretlen ember beszélni kezd, kérdezetlenül. Bacsó felé tart. Megy le, gyalog, egészen Baranyáig, ott beáll szénégetőnek. Megint csak elmondja, hogyan járt a gazdájával, Kara Péter megkérdezi, kinél szolgált. Hát a Német Jánosnál. No annak nem ártott a lecke, fösvény kutya az, megenné az még a saját satöbbi. Az ismeretlen ember elmondja, hogy ő hevesi. Hogy ő nem fél a dologtól. Hogy ő kidönt a munkából más hármat is. Hogy amíg egészsége van, addig nincs baj. Egészség meg van, hál' Istennek, azután meg azzal dicsekszik, hogy neki a két kisujjában van az ereje. Mutatja a két kisujját, mind a kettő csonka:

— Pedig sérült, mégis ebben van az erő! — állítja határozottan. — Egyszer megrúgott a ló, a Német János lova. Hü-ü-ü, az anyád keserves istenit, hát te mért rúgtál meg? Most mindjárt megdöglesz. Megszorítottam a nyakát ezzel a két kis ujjammal ni! Hát még a szeme is kilógott. Meg tudtam volna ott mindjárt fojtani. De aztán... nem bántottam.

Kara Péter a kis cseréppipáját szívja. Csak hallgat, szó helyett mindig szippant egyet. Beszél, beszél a he-

vesi ember, nem bánná, ha a végén lenne valami kis dinnye, csak úgy ajándékképpen, Kara Péter az óhajt már elérte a hevesi ember pislogásából, azért is hallgat olyan állhatatosan s kérdéseket sem ad fel... Nem messziről két csendőr bukkan elő. Egyszerre veszik észre őket. A hevesi ember önkéntelenül végignéz magán. Poros, kopott, itt-ott szakadt a ruhája, ő maga nem is a faluból való, bizonyos, hogy megszólítják a csendőrök. De nem fél. Tudja, hogy ő nem adott okot a hatóságnak semmiféle akadékoskodásra. Csak nem tolvaj ő! Kidönt ő a munkából más hármat is.

Mindkét csendőr kitűnő termetű, erős ember. Az egyiknek az arca enyhén himlőhelyes, de szabályos, a szája vékony metszésű, kék és hideg tekintetű a szeme, ahogy kakastollas kalapját leveszi és zsebkendővel megtörli a homlokát, látni, hogy a homloka magas, haja úrias gonddal ápolt. A másik csendőr alacsonyabb a társánál, de legalább középtermetű, vállas, a mellkasa domború, bajusza szénfekete, szeme tűzzel lobogó. Olyan a két csendőr mellett a két civil ember, a hevesi meg a kunhalmi, mint két ágrulszakadt. A csendőrök tiszták, csak éppen a cipőjük, meg a pantallójuk alja poros, kemények, a képük, a gallérjuk ragyog, villog, egy-egy mozdulásuk erőt sugároz. A két ágrulszakadton csodálkozna valami idegen világból ideszakadt szemlélő, hogyan is lehet, hogy ezek a „dolgozók”. Igen, ezek a dolgozók, a másik kettő meg csak úgy vigyáz rájuk.

— Hát miért megy éppen erre? Miért nem Földvárnak és ott át a hídon Tolnahidára? — kérdezi a feketebajuszú csendőr. — Úgy rövidebb az út.

— Tudom én azt, kérem. De előbb ide megyek,

Bacsóra. Inkább megyek kerülővel, mert ott még egy kis dolgom van, — belenyúl a zsebébe és egy nikkell órát húz elő, — ezzel az órával. Ott jártam egy hónappal ezelőtt az órásnál, mert a mutatóval volt valami kis hiba, aztán megcsinálta, most meg ugyancsak nem tudom, mi van vele.

Mutatja az órát, látni, hogy a nagy mutató beleakadt a kis mutatóba.

A csendőr csak úgy rápillant az órára:

— Ugyanez a baja volt?

— Ugyanez.

— Akkor nem is csinálta az meg. Azóta se jár jól, ugye?

— Nem járt az jól, kérem, egy napig sem. Hol járt, amikor birizgáltam, hol meg elakadt. Pedig megfizettem, egy pengő és nyolcvan fillért adtam érte.

— Mennyit? — hangzik a csodálkozás.

— Egy pengő nyolcvanat.

A csendőrök egymásra néznek, a feketebajuszú érdeklődik tovább:

— Hogy hívják azt az órást?

— Szabó Mihálynak.

A feketebajuszú csendőr akar valamit mondani, de lenyeli a szót. A másik azonban nyugodtan kijelenti:

— Becsapták. Húsz fillér elég lett volna érte, de annyi se jár neki, mert nem csinált az órán semmit. Szabó Mihály! Úgy kapta ezt maga vissza, barátom, ahogy odaadta.

A feketebajuszú:

— Egy pengő nyolcvanat kér egy ilyen...

Itt egy kicsit elakadt, majdnem úgy mondta, hogy: egy ilyen szegény embertől, de aztán mégis csak úgy egyszerűsítette:

— ...egy ilyen embertől!

És végignéz még egyszer a hevesi emberen. A másik csendőr kérdezi most:

— Aztán ... hol vette ezt az órát?

És mindketten várakozón néznek a hevesi emberre.

— Özdon.

— Mennyiért?

— Nyolc pengőért, egy komámtól.

— No, menjen barátom, Isten hírével.

A hevesi ember nem mondja, hogy ő még maradni akart, hanem elindul. A himlőhelyes csendőr még megállítja:

— Mondja csak! Micsoda maga tulajdonképpen? Mi a rendes foglalkozása?

— Én kérem... vállalom minden munkát. Most például cseléd voltam egy gazdaembernél.

— Kinél?

— Német Jánosnál. Most pedig megyek le Baranyaiba, mert én tulajdonképpen szénégető vagyok.

— Szénégető?

— Igen.

— Akkor maga ipari munkás.

— Az volnék. Tulajdonképpen.

— Hát akkor mit csatangol itt az Alföldön?

— Borsodban már nem kaptam munkát. Azért vonultam lefelé.

— Nem szocialista maga?

— Nem én, kérem.

Ezt a hevesi büszkén mondja és mosolyog hozzá.

A csendőrök látják, hogy tisztességes emberrel van dolguk. No, de még egy kérdést! A himlőhelyes teszi fel:

— Tudja-e maga, merre van Oroszország?

A hevesi ember tűnődik:

— Hát... azt tudom, hogy messze van. A háborúban jártunk ott.

— Hát azt tudja-e, hogy milyen világ van Oroszországban?

A hevesi ember már csak csodálkozik. Nem is érti a kérdést. Zavartan mosolyog.

— Nohát, csak induljon!

A hevesi ember köszön:

— Jónapot kívánok.

Megemeli a kalapját, kezét nyújt Kara Péternek. Kara Péter a csendőrök előtt kissé röstelkedve fogadja el a feléje nyújtott kezét, mivelhogy neki saját földje van, ő mégsem afféle csavargó.

— Jónapot! — mondja még egyszer a hevesi ember, ezt már Kara Péternek, s elindul.

A két csendőr néz utána egy ideig, csak úgy szórakozásból. Olyan a távozó, amint kissé fáradtan szedi maradozó lábait, kopottan, csapott vállal, hogy a kóbor kutyát juttatja az ember eszébe. A himlőhelyes csendőr, amint néz utána, az egyik hideg kék szemét úgy hunyja le, mint ahogy célozni szokás a fegyverrel.

A POSTÁS kerékpárral járja az utcákat,

benn a faluban, hordja szét az újságokat, leveleket. Sok az átkozottul rossz írás, alig tudja némelyik címezésen a nevet kibetűzni. Házsám itt nincs is, még az utca sem fontos, mindenkit ismer a postás. Legfeljebb ha például Nagy Bálintnak szól a levél, akkor nem lehet tudni, hogy melyik Nagy Bálintot illeti, az úJVárosit-e, vagy, aki a bacsói utcán lakik. Hogy néha még a neveket is hibásan írják a levélküldők, például, hogy Csorba Annának úgy is írtak már, hogy Czorba Anna, vagy hogy az utcát se jól írják, például a Duna utcát *Dunna* utcának, de meg *Dunai* utcának is írja némelyik, ezt bizony a postás észre se veszi, arról meg éppen nem tud, hogy mennyi mindenféle habozás, köntörfalazás, kínlódás és undor nyilvánul meg abban, ahogyan a címzettnek a társadalmi címét, az úgynevezett rangját adják meg. Alázatosan, gőgösen, sunyin váltakoznak a borítékon s leveleken: a Tekintetes, a Nagyságos, a Tek., a Nagys., a T. C. a Tisztelt, a Tisztelt Című, Zimű, Csimű, a T., a Tisztelendő, Főtisztelendő, Tiszteletes, Nagytisztelendő, valóságos lelki nagytakarítás lenne, ha valamelyik bölcs hatalom különben való ötven botütés terhe mellett rendelné el országgraszolóan e cafrangok elhagyását. Persze a postás idáig nem eszmél, a címzett sem, a címző sem, a faluban senki sem tudja azt sem,

hogy miért köszöntgetik egymást ismeretlen emberek is az utcán halk, elnyújtott hangon, alulról fölfelé, szinte nyöszörgően, de fölülről lefelé röviden, morogva, dongva, vagy szinte köpve a szót, és kalapszélpöcintve, úgy, hogy alulról sohasem cseng tisztán a hang, sohasem kap tömör formát a szó, felülről pedig úgy hull le, mint az ebnek dobott falat.

„Szeretett kedves Szülleim Tisztel tetem csókol tatom mindnyájukat Kívánom a Jó istentől hogy ezen pár soraim a legjobb egészségben találja kedves Jó szüleimet Én Hála istennek egészséges vagyok. Továbbá tudatom, hogy...”

Ez az ősrégi levélforma. Levele érkezik Hajdu Józsefnének, aki leánynevén Ilócki Katalin, Ilócki Jánosnak a gyermeke. Az ura írta a levelet, Hajdu József, aki Budapesten a Weismayer-gyárban dolgozik. Közli, hogy f. hó 17-én a délutáni hajóval érkezik, három napi szabadságot kapott, de csak most, úgy hogy korábban nem írhatott. Kéri, hogy a felesége várja őt a szemesi hajóállomáson... Először is azonban a táviratot kézbesíti ki a postás, Vörös Istvánnénak, a Kossuth utcában, éppen csak hogy azoknak az újságját, levelét adja be, akik arrafelé laknak.

A távirat Keszthelyről jött, a szövege: Jooska eel, megtalaaltuk, visszuek haza Bacsanyi.

Bacsányi András a református pap. Ő ajánlkozott, hogy Vörös Istvánt elkíséri Keszthelyre, megkeresni és hazahozni a fiát, Jóskát. Vörös József másfél évvel ezelőtt tűnt el, azóta semmi bizonyosság felőle, mindenki azt hitte már, hogy halott. De nemcsak, hogy halott, hanem gyilkosság áldozata, Farkas Bálint, a Vörösék juhásza ölte meg. Szentbizonyos volt a gyilkosság, mert Farkas Bálintnak szép fiatal fe-

lesége van, vagyis volt, s akörül forgolódott a Jóska, a gazda fia. Egyszer csak elment hazulról a Jóska, azután nem is tért többé vissza. Ennek az esetnek, de ezzel együtt sok mindennek, ami idetartozik, van már másfél esztendeje. A napokban levél érkezett a postán Füredi Gyula aláírással, de Kedves Szüleimnek szólítva Vörös Istvánékat. Hogy küldjenek Füredi Gyula címére Keszthelyre legalább 30 pengőt, mert ő, már mint a fiuk, nagy nyomorúságban él, nincs fehéreneműje, se ruhája. „Füredi Gyula, Keszthely, Harmatos vendéglő”... Hasonló levél már máskor is érkezett, sőt szóbeli üzenet is, de nem vezetett a fiú nyomára. Úgy állapították meg szülők, pap, tanító, a szemesi csendőrök, hogy valami csalási kísérletről lehet szó. Most azonban a legutóbbi levélre a református pap azt mondta, hogy az bizony azonos írású az előbbi levéllel s nem lehet más, mint a fiú írása. Annál is inkább, mert ő hitelt ad a szóbeli értesüléseknek is, melyek szerint a fiút látták, egyszer itt, másszor ott. Csellő Julis például Balatonfüreden látta. Az úgy történt, hogy Julis a Halbrohréknál szolgált Szemesen, Halbrohrék a nyár elején Balatonfüredre utaztak, magukkal vitték Julist és Julis írta: „Látam a Vörös Jóskát, nem igaz, hogy meghalt, él, parádéskocsis itt Balatonfüreden.”

Vörös Istvánné zokog örömében, ahogy a táviratot felbontja. Alig érti, de a postás megmagyarázza neki. És szalad a szomszédokhoz. Azok vele örülnek, már aki még tud örülni a más örömének. A juhászra, Farkas Bálintra, most még senki sem gondol, pedig gyilkossággal gyanúsították, letartóztatták, vallatták, meg még hosszú sora van annak, ami ezenfelül történt, egészen félszeme elvesztéig.

A TÖLTÉSEN megy át a postás, az utolsó levelet viszi ki, Csorbáék házába, Csorba Annának. A határban, a tanyákon lakók levelei a postán maradtak, csak úgy kapják meg, ha bejönnek értük... Csorbáéknál az udvaron senki, belép a postás a konyhába, senki, hangosan köszön, valaki belülről elhúzza az ajtófüggönyt. Valamennyien a szobában vannak, a görcsös fájdalmakban vonagló Bözsit veszik körül, aki nyöszörög, jajgat és hány. Apa, anya, Anna meg két öregasszony, mintha bizony már haldokolna a beteg. A postás belép a szobába. Az egyik öregasszony ismételve, hogy nem kell ide semmi más, mint két-három pohár jó pálinka, de bele mindegyik porcióba egy-egy kiskanál paprika. Bözsi azonban a derekát is fájlalja, mondják is, hogy fáj annak az egész belső része, a másik asszony piócat kommandál. Három-négy pióca a lány derekára, ejnye van a Vargánénak a Duna utcában, nincs is messze. A pióca kiszívja a rossz vért és holnapra kutyabaja sem lesz a lánynak... Lám, mert beteg a lány, hát Csorba Gábor is otthon maradt, csak úgy a ház körül tesz-vesz. Jobb híján a kút kávját javította, már majdnem el is készült a munkával: kiszedett néhány korhadtt deszkát a kávból, még szerencse, hogy be nem szakadt vízmerítés közben, mikor nekidőltek, s bele nem esett valamelyik a kútba. A korhadtak helyébe új deszkákat illesztett... Ott áll ő is a szobában, sajnálja a lányát s igen haragszik a két hívatlan öregasszonyra, nem hisz nekik. Ő a maga részéről legszívesebben az orvosért küldene, mert amióta azt a különös málnaszem-szerű duzzadást az ajkán a pesti bőrklinikán meggyógyították, igen nagy tekintélye van előtte az orvosoknak. „Rettentő nagy tudomány!” — szokta mondani

az orvoslásról általában, amikor esetét nagy részlete-
tességgel elbeszéli. Orvost kellene hívni, de az nem
megy olyan hirtelenében: kicsúfolnák érte ezek a bo-
szorkányok, meg maga a lány is azt mondja, nem
kell neki, nem, nem kell, ő fél a doktortól, végül az
orvos pénzbe is kerül és a pénzt nem lehet csak úgy
szórni, mert amúgy sincs.

Anna átveszi a postástól a levelet, a címről látja,
ki írta, csak leteszi az asztalra, most minden gondo-
lata a húgáé. A postás is beleavatkozik a tanácsko-
zásba. Ez csak pántlikagiliszta lehet — mondja meg-
győződéssel — semmi más. Mert az ő nénjének is volt
s éppen így fájt a hasa. Tejet kell forralni a legna-
gyobb lábosban, azt' oda kell tenni a beteg elé, rábo-
ritani valami ruhát, hogy úgy szívja magába a tej
gőzét. A tej szagára azután kijön a giliszta... Csor-
báné esze ide-oda ugrál, a pálinka is tetszik neki, a
pióca is, de a tej is a pántlikagilisztával, hiszen olyan
ijesztően szép a név: pántlikagiliszta! Sajnálja nagyon
a lányát, nem is tudja már, mit kellene vele tenni.
Legalább enne szegény! De nem akar enni egy falatot
se, meg az az önfejű nagyobbik lány, az Anna, nem
is engedi. Pántlikagiliszta lesz az, nem is lehet más-
képp, hogy az embernek akkora fájdalom legyen, va-
lami veszedelmes féreg van benne, az rágja a hasát
belülről, attól van a fájdalom, hogy a mennykő üsse
meg még a fajtáját is... Bözsi most éppen csak pár
pillanat óta nyugodtan fekszik, de az arca kék-zöld,
a szeme riadt, erre is néz, arra is, aki éppen beszél,
de nem hall, nem ért semmit, csak szenved. Anna
áll mellette, ráteszi kezét a húga homlokára, az forró,
biztos, hogy láza van szegénynek. Már azt is beszélik
a falubeli asszonyok, hogy valami komisszágot köve-

tett el a Csorba-lány, hiszen a vak is látta, hogy viselő, olyan volt már annak mostanában a hasa, mint egy asszonyé, valamit bevehetett a gyalázatos, most aztán könnyen elviheti az ördög.

A FALU UTCÁIN szorgalmas emberpár jár. Reggel, délelőtt, délután róják a falut. Nem riasztja el őket útjuktól sem a por, sem a légy, sem a nap heve, s nem félnek a mérgesen ugató kutyáktól. Nem kínálják meg őket sehol semmivel, de nincs is szükségük borocskára, hogy kedélyesek legyenek. Vidámak, mint akiknek jól megy a soruk. Úgy andalognak egymás mellett, földöntúli egyetértésben, mintha szerelmesek lennének, talán dudorásszák is a faluban jól ismert dalt:

*Jön a lux, jön a lux, jön a luxusvonat,
Fogd a cso, fogd a cso, fogd a csomagomat...
En fogom a tiedet, te meg fogd az enyimet,
Jön a lux, jön a lux, jön a luxusvonat.*

Az egyik nyúlánk, nagyhajú, városiasan öltözött fiatalember, kalap nélkül, csak úgy a homlokára csapott bozontjával, a másik formaruhás, formasapkás, csizmás, marconabajszú egyén. Jönnek valamely portáról s mennek a másikra, néha egymás felé fordul a fejük s mozog a szájuk, arcuk, nevetnek, csevegnek. Mintha valami áldásos jóban fáradnának. Ernyedetlenek. Talán az ínségeseket írják össze. Talán a tüdővézseseket jegyzi föl, hogy mihamarabb elszállítsák őket egészségesebb tájakra. Vagy talán pénzt osztanak szét, hogy legalább gyufára, petróleumra legyen mindenkinek. Talán az iránt érdeklődnek szerényen és

szeretettel, hogy kinek nincs csizmája télre, mert amekkora most a por, akkora lesz majd télen a sár, már ha csak nem fagy.

Az egyik az adóvégrehajtó, a másik a kisbíró. Vidámak, pedig sok a dolguk, nem is győzik. Éppen a napokban határozta el az elöljáróság, hogy autót állít a rendelkezésükre, mert az egész határt be kell járniok.

Özvegy Kis Gáborné a Mezei kőművesék kisajtaján lép ki. Mezeiné vette magához a Miklánné kicsikéjét, aki úgy alszik, mint a tej.

— Írjuk össze ezt is! — mutat a kisbíró az öregasszonyra.

Özvegy Kis Gáborné alázatosan köszön nekik. Nyöszörgőn, szinte énekelve:

— Jó napot adjon Isten!

Azok megállnak, egymásra néznek, elfojtják a nevetésüket. Vajon micsoda kellemetlent lehetne ennek a vénasszonynak mondani?

Özvegy Kis Gáborné nem érti, félreérti őket, beszélni kezd. Ömlik belőle a panaszáradat:

— Húst ettek, meg rétest. Aztán azt tetszik hinni, hogy megkínáltak? Hogy mondta volna valamelyik, eb vagy kutya, itt egy darab rétes, zabálj! De-e-ehogy kínáltak. Nem adtak azok egy falatot se. A drágalátos fiam, a Ferenc. Azért neveltem föl. Csak ott álltam, mint a számár, azt' olyan éhesen jöttem el, ahogy oda mentem. Úgy ám. Hát így bánnak az emberrel vén-ségire. Jobb is lenne már a malomeri temetőben...

És sírás következik. Az öregasszony emeli a kötényét és felitatja vele meleg könnyeit. Részvétért, oldalomért, segítségért, életért és halálért esedezve néz

a két férfira: fiatalok, erősek, hatalmasok, egészségesek, vidámak, komiszak.

A kisbíró mímelt komolysággal szól oda a végrehajtónak:

— No, ezt nem írjuk össze.

A végrehajtó még egyszer végignézi az öregasszonyt, hangtalanul nevet:

— No, isten áldja — és tovább vonulnak.

— Mégis csak össze kellett volna írni, én már csak azt mondom.

— Nincs becsértéke. Nem kelne el az árverésen.

— De elkelne az. Mindenre akad vevő.

— Olyan bolond már csak nem akad, akinek ez kellene.

— Hogy a csudába ne kellene.

— Ugyan mire?

— Hát kifőzni szappannak.

— No, még ha kövérebb lenne az istenadta.

Tréfás emberek mind a ketten. Benne vannak a kedélyben. Kedély nélkül talán nem is menne a munka.

KIS KOCSI kapaszkodik fel a töltésre, a falu felől a Dunának, egy lovacska húzza. Négyen ülnek a kocsiban, három nő s egy fiatal férfi, az egyik nő hajtja a lovat. A nőkön fehér és rózsaszínű lenge ruhák, a férfin sporting, nyakkendő nélkül, de nyilván csak azért, mert most így divatos s a nadrágja krémszínű. Kalap egyiknek sincs a fején. A nők bubifrizurások, a lovat hajtó hölgynek meztelen a lábaszára.

A Matolcsy-család bel- és kültagjai ők, a helybeli

előkelőséghez tartoznak, mennek le a Dunára fürödni. Övék, a Matolcsy-családé, a füzeserdő tövében deszkákból összerótt fürdőház. Jó az idő, tiszta az ég, szél nincs, ilyen kora délután a lég még szűnyogmentes itt az erdő mellett is, pompásnak ígérkezik a strandolás... Szerteszét a part mentén már láthatók a strandolók. A Matolcsyék fürdőházán kívül több kabin nincsen, de ez az egy jó nagy, szívesen látják benne vendégül a jóismerősöket, már mint hogy helyet adnak a ruháiknak. Mások csak úgy a szabad ég alatt vetkőznek s öltöznek, a fűzfabokrok védelme alatt. Ruháikat lerakják a földre, kavicsos vagy pázsitos kis foltra, s távolról lazán szemmel tartják. Túl-ságosan nem féltik, mert pénzt s értékes tárgyakat ilyenkor nem hoznak magukkal és senki sem emlékszik olyasmire, hogy a part mentén ruhalopás történt volna. Ha szegény fürdik, az messze elvonul attól a helytől, ahol előkelő holmik hevernek. Itt-ott látni ugyan valami lézengő, borotvátlan, beesettképzű alakot, de annak bizonyára inkább egy darab kenyér s szalonna kellene, mint holmi oxfording, csatos öv, gumitalpú vászoncipő, vagy női selyemharisnya, ilyesmikkel aligha tudna mit kezdeni... Kis parasztyerekek is üldögélnek a parton, de azok félénkek, bizony nem mernének lopni, ha valaki szóba áll velük — helybeli ezt nem tenné, csakis holmi Pestről jött vendég próbálhatja meg — nem felelnek a kérdésekre, még a nevüket is alig lehet belőlük kivallatni, maga a megszólítás annyira szokatlan nekik, annyira meghatja őket, hogy a hangjuk fátyolosra tompul s szavuk alig érthető.

A kabin közelében egy ladik végében ül Matolcsy Irma — ugyancsak gyorsan vetkezett le — és már

sütteti magát a nappal. Trikója mélyen kivágott, látszik az egész háta, de csaknem kibuggyan a melle is a dresszből, lábaszára pedig tövig meztelen és bronzfénnel ragyog. Szép termetű fiatal lány, bőre olyan, mint egy arabé, már amilyenek a képeken láthatók. A falusiak részint erkölcstelenségén botránkoznak meg, mert mégsem való olyan sokat mutogatni az emberi testből, hiszen például Förster plébános úr szerint a test egyenesen arra való, hogy azt az ember elrejtse, részint a különös tempóján álmélkodnak, hogy úgy sütteti, barnítja magát. Ugyan már mire való az? Olyan, mint egy cigánylány, pedig micsoda szép bőre volt még a nyár elején. Igen, kunhalmi mértékkel a fehér bőr társadalmi rangot s így szépséget is jelent, vannak pirospozsgás főszolgabírók is, de az igazi úr fehér, lehetőleg sápadt.

A révész ott álldogál a csónakok körül — ha talán akadna valaki, aki át akar menni a túlsó félre, vagy be a szigetbe — ő már régen elintézte magában a barnabőrű kisasszonyt: tisztára bolond az, de kótyagósak a többiek is mind. Még hogy pompás máma a víz! Még hogy apukám úgy érzem, napról napra edzi az idegeimet. Azután, hogy hancúroznak s hogy jujognak, amikor bemennek a Dunába övig és megbuknak! Némelyik meg beúszik a víz közepéig, kapálódzik, rugdal, hadonász a karjaival, mint a cséplőfa hadarója, fújtat, tekergeti a nyakát, aztán köpi a vizet, amikor meg kijön a partra, úgy liheg, mintha megkergették volna Szemestől idáig. Nem hogy lefeküdjene az árnyékba s szundítana egyet, ha már van ráérő ideje. Az ilyeneket össze kéne fogdosni, aztán megkapáztatni őket reggeltől estig, ahogy a szegényember dolgozik. Vajon az hogy tetszene nekik? Biztosan

nem jujognának akkorákat... Ő, a révész, húsz esztendeje úzi már a vízi mesterséget, de soha még meg nem fürdött, csak egyszer mégis, de akkor is ruhás-tul, mert úgy történt az eset, hogy felfordult a csónakja. Bele is fulladt volna a vízbe, ha nem a part közelében borul fel, mert úszni bizony nem tud.

A révész, a halász, a molnár, mind csak nevetnek az urak komédiáin. Nem hiszik el, hogy jó az, bele-menni abba a veszett hideg vízbe. Kinevetik az urakat Csorbáék is, akik itt laknak a közelben, a töltés mellett, legföljebb ha az Anna nem. Fejét csóválja a gulyás, aki száz lépéssel lejjebb itatja meg a marhákat, a kanász, aki még annál is lejjebb úsztatja a disznait, de meg minden rendes szegényember, akit erre-felé hoz a dolga s látja a nagy lubickolást. Tisztára bolondok az urak. A gyerek az más, mert a gyereknek ez játék, rosszalkodás... De azért mégis meg-meg-török egyesek, fiatalabbak az ősrégi tartózkodást. Mint kígyó a bőrét, úgy vesztik el a víztől való iszonyukat némelyek, a Kis Bözsi például azt mondja a fürdésre, hogy „pompás”. De még cifrábbakat is mond: „egészen felüdül tőle az ember”.

KOVÁCS tiszteletes úr kart karba öltve sétál egy másik úrral, — úrnak bizonynal úr, ruha nélkül is, ha már a pap így összekapaszkodik vele, — föl-alá járnak a víz szélén. Pedig papnak sem való ám úgy, abban a fekete inge-gatyába járkálni a világ előtt, bár meg kell adni neki, jóvágású ember. A másik úriember doktor Gerendás György, Pestről való vendég, a Grosz Jakab fia.

A pap fölssihszen, belelépett egy éles kavicsba. Nem

káromkodik, mint egy paraszt, — bár Bacsányi tiszteletes úr azt is megteszi, — nem háromkodik, csak szelíden nevet kínjában.

— Na, Riminiben ez sem történnék meg, — jegyzi meg a másik úr, alig leplezett kárörömmel. Hogy lám, Kunhalom! Ő is itt született, de már hatéves korában máshol járt iskolába, sőt később külföldön, „igazi kultúrországokban”, Ausztriában, Németországban.

A pap elkomolyodik:

— Bizony, rendezni kellene ezt is. Eltakarítani a köveket s fűvénnel feltölteni a partot, legalább vagy kétszáz méteren.

Alább száz lépésnyire is be lehet menni a vízbe, de ott a talaj puha, iszapos sár, mélyen belesüpped a láb s a sekély víz tele van apró békákkal. Itt följebb meg más baj is adódik, a kemény kavicsokon, éles tört-köveken kívül. Az ember hármát lép, már elmerülhet. Aki nem tud úszni s belekerül a forgatagba, egy-kettőre eltűnhet.

Két öregasszony üldögél, egészen a víz szélén, egy felmeredő óriási kődarabon.

— Én csak így csücsülök s később majd csak úgy lemosom magam, — mondja az egyik.

— De félted az életedet! — neveti a másik. — Én bizony bemegyek.

— Ne bolondulj már! Nem látod, milyen sebes a folyása? Nézd azt a kis úszó dugót!

A másik mosolyog. Kötekedik:

— Legföljebb elkap az ár. Aztán vége a hosszú mulatságnak. Majd kifognak Tolnahidán vagy Pakson.

— Megesznek ám a halak!

— Paprikást főz belőlem Tolnahidán a Dobosi.

Nem messze a két öreg nőtől kisdéd társaság süt-kérezik; két nagy lány ül a gyepen, sakkoznak; a sakk-tábla a gyepre van leterítve, viaszkos-vászon, rajta finom csillogó figurák. A társaság többi tagjai heverve, guggolva, állva kibicelnek a játszamához, nem mintha a sakk túlságosan érdekelné őket, hanem a lányok igen csinosak. A lányok is Pestről érkezett vendégek, pár napot töltenek csak Kiskúnhalmon, a Simándi bácsi unokái; fürödni jöttek le, vízre, napra, egy kis maguk mutogatására; hogy a nagyapát szél-ütés érte, még az sem tarthatta őket otthon.

Az egyik lány fölsikolt, a combjára csap:

— Jaj, már itt vannak ezek az undok szúnyogok. Pedig még süt a nap. Jaj, de megcsípett.

— Csípje vissza! — Ezt egy fiatalember ajánlja, jó-képű fiú, tehát nem ostobaság. A lány a fiatalembert is meglegyinti.

— Pardon! Tévedni tetszik, én nem vagyok szú-nyog.

— Az nem. De ... maga egy elefánt.

— Elefánt? Köszönöm. Kezit csókolom. Köszö-nöm.

— Mi köszönnivaló van ezen?

— Na hallja! Ugyanezzel a fáradsággal ökörnek is mondhatott volna.

Általános nevetés, pontosabban röhej.

— Ha kívánja, hát legyen ökör.

— Na ne! Akkor ... én megdöföm kegyedet.

*J*ÖN A HAJÓ! — kiáltja valaki.

— Már négy óra!

A messzeségben kis fehér folt látszik a kéklő vízen,

ez a személyszállító hajó. Közeledik Dunaszemes felé, de még hosszú az útja. Pont négy órákor kell az állomást elérnie.

Egy fürdődresszes férfi csónakját, nekidülleszkedve a farának, betolja a vízre, néhány lépést még gázol mögötte, aztán fölszáll rá, letelepedik az ülésre s a két evezőlapátot nekifeszíti a víznek... Benn a vízen, jó messze, két leány úszik lefelé. Már Isten tudja, hányadszor róják a kört: a fehér nyírfáknál betaposnak a vízbe, beléje dőlnek s úsznak befelé, majd irányt változtatnak s vitetik magukat az árral, le egészen a fürdőházig, — az a strand legdélibb pontja, — ott kilábolnak a partra, megint csak fölgyalogolnak a nyírfákig s újra a vízbe gázolnak. Fiatalok, erősek, fáradhatatlanok.

Mélyen benn a folyamban nagyobbacska csónak ing a víz hátán. Egész társaság ül benne, senki nem evez, a csónakot viszi lefelé az ár. Egy buzgó fiatalember sűrűn hajlong, kis, rövidnyelű lapáttal hányja ki a vizet a jármúból, mely öreg s melynek rozoga bordái közt bizonyára kelleténél gyorsabb tempóban szivárogo be a Duna vize. A csónakban ülők énekelnek, rekedtes, nehezen hajló hangon, torokból préselve a dallamot, de egy nő zengő szopránja betölti az egész tájat; Pestről való vendég ő is, régi népdalokat énekel, lassú tempóban, szinte a folyam ömlése szerint. Messziről is érteni minden szavát.

A strandolóknak, férfiaknak is, nőknek is, általában csinos és formás a testük, — bár lehet, hogy inkább csak azok úzik a vízi sportokat, akik szívesen mutatják magukat ruha nélkül. Ez különben az úriosztály. Ha úgy kiterelnék ide a folyam mellé Kúnhalom egész népét, a látvány aligha lenne ily föl-

emelő. Mintha kissé horpadtmellűek, esettvállúak lennének a legények s mintha azok, akik reggeltől estig tudnak kaszálni, zsákot hordani, fát fűrészelni, árkot ásni, mintha azok izomzatukban is, egész testszerkezetükben is gyengébbek lennének, mint a szószeneken gesztikulálók, az íróasztalok mellett irkálók s a pultok körül álldogálók. Talán csak egy az erejük: a végtelen kitartás, fáradoalmak, szenvedések békés tűrése. Talán ha a daliás Kovács tiszteletes urat kaszárapapára fognák, egy esztendő alatt elpatkolna. Kijezadna a nagy melegben s a nagy fáradságban, akkor hirtelen kerekedne egy zápor, ő megázna, meghűlne s kész lenne a tüdőgyulladás.

— Gyakran fürdik a tiszteletes úr? — kérdezi doktor Gerendás a papot.

— Ó nem. Csak kivételesen. Ez tudja, olyan világias mulatság, talán nem is nézik jó szemmel a hívek.

— Vagy legalábbis megkívnának a hívek, hogy ha már fürdik, reverendában fürödjék.

A pap nevet. S bölcsen magyarázza:

— Az ember a maga szerény kedvteléseivel, tudja, inkább elvonul a vizsga szemek elől. Leginkább alsózni szoktunk így délutánonként. Mégpedig hármashoz, ez a hármashoz parti a felekezetek közti béke szimbóluma.

— Három pap?

— Úgy van. A három pap játszik egymással.

— Brávó! Ha a hívek maguk kissé gyűlölködnek is...

— Igen helytelenül. Mi legyünk felvilágosodottabbak a híveinknél.

— Négyes párti lenne az igazi.

— Úgy van. Hiányzik a rabbi. Régebben az is volt Kunhalmon, egészen huszonkettőig.

— Tudom, tudom. Unser áner, ugyebár, az ilyesmiről tájékozott még a messzi idegenben is. De miért maradt el a mai szeánsz? Talán temetés?

— Nem, nem. Annál vidámabb, a református kolléga elutazott. Nagyon érdekes eset: egy eltűnt és halottnak hitt legényt mentek megkeresni.

— Hogy ne fogyatkozzanak a hívek. Minden elvesztett báránkáért kár, ugye, már ha a bárány nyírható.

A pap mosolyog:

— Nono, kissé maliciózus a doktor.

— Ó, bocsánat.

— Csakugyan vagyonos gazdaember az eltűnt legény apja. És valóban a híveknek bizonyos mértékig mindenben szolgálatukra áll a papjuk. De sajnos, az is igaz, hogyha nem olyan jómódú gazdáról lenne szó, mint Vörös István, akkor bizony nem utazhattak volna el ketten, hogy felkutassák a fiút. Na igen, Keszthelyről kapott ez a Vörös István levelet, postán, állítólag a fiú írta, akiről pedig itt mindenki azt hitte már, hogy halott. Elmentek hát Keszthelyre, Vörös István meg a pap, Bacsányi kolléga. Az öreg Vörös gyámoltalannak érezte magát ekkora útra, meg nyavalygott, hogy ha el is megy, ő úgysem tudja a fiát föllelni. Tudja, élnek itt öregek, akik még nem mozdultak ki a falujukból, legföljebb ha legénykorukban katonáskodtak... Ez az eset különben valóságos regény, sőt rémregény, mert még gyilkosság is van benne. És ha a gyilkosság most talán ki is esik a regényből, mert az áldozat él, azért megmarad rém-

régénynek, mert a juhász félszemét, amit kivertek, most már senki sem adhatja vissza.

— Ha megengedi tiszteletes uram, nem értek a törvénytől egy betűt sem.

A pap nevet. Általában jókedélyű ember, föltekint például az égre s ha az szép tiszta kék, már nevet.

— Na, persze, hogy nem érti. A juhász félszeme úgy veszett el, hogy a juhászra ráirányult a gyanú, hogy ő ölte volna meg a fiút. Ezért afféle törvényenkívüli állapotba került. Ha elment a kocsmába, belekötöttek és verekedés támadt. Vad erős ember, hát többen kötöttek bele. Így verték ki aztán az egyik szemét.

— Folytatom értelmetlenségemet, — kedélyeskedett dr. Gerendás.

— No, mindjárt. Bár az előzményeket én magam sem ismerem jól. Hiszen annyi mende-monda keletkezik az ilyen eset körül, hogy ember legyen, aki kihámozza a valóságot... Ez a legény, akiért most mentek el Keszthelyre, jegyben járt egy Bárány Etel nevű lánnyal. A lány nem kunhalmi születésű, fogadott lánya volt egy szegény kunhalmi házaspárnak, Bárány Mártonnak és nejének. Talált gyermek volt, lelenc, a lelencházából vették magukhoz, Pestről. Valószínű, ugyebár, hogy valami cselédlánynak a törvénytelen gyermeke. Hiszen ismerjük a mai erkölcsöket.

— És a régieket, — kacag dr. Gerendás.

— Hozzá tartozik ez már, kérem, ez az új erkölcs, ehhez a modern korhoz. Tudja, forradalmi idők.

Dr. Gerendás legyint:

— Nem kell ehhez forradalom. Régi sablon. A szegény falusi lány felmegy szolgálni, vagy ahogy ők

mondják, szógáni Pestre, azután a pár pengő havi bérért testestül-lelkestül a gazdájáé, még inkább a gazdája fiáé, az úgynevezett fiatalúré.

— Elég szomorú. Ez ellen a visszasság ellen is küzdeni kellene. De hadd folytatom. Vörös Jóska tehát jegyben járt Bárány Etellel. A szülők természetesen ellenezték a házasságot.

— Gazdag fiú, szegény lány.

— Úgy van. És higgye el, van valami helyes is a szülőknek ilyen gondolkodásában. A házasság, kérem, nemcsak szerelmi kapcsolat, ahogy sokan tévesen hiszik, hanem sokkal több annál. Családi, lelki közösségen alapuló együttélés... Ez a Bárány Etel szegény lány, mert az örökbefogadó szülők szegények, de meg ezen felül, amit szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni, illetve nem vehető rossz néven a szülőtől, ha nem tudják túltenni magukat rajta, a leány kétes származású is...

A pap óvatosan szétnéz, nincs-e valaki közelükben, aki ezt a szigorú ítéletet hallhatná.

— Sőt, kétségtelenül alacsony származású, — fogalmazza meg doktor Gerendás, félreérthetetlenül.

— Ez az. Természetes tehát, hogy a jómódú és tekintélyes szülők...

Doktor Gerendás kacag. A pap tiltakozik:

— Csak semmi nevetés! Igen, itt a falun az a hatvan-nyolcvan hold már gazdagság és nagy tekintély is. Ellenezték tehát a házasságot. Különösen az anya. A fiú meg makacskodott. Na látja, kérem. A Jóska szereti az Etelt, de akadályok vannak. Ha legyőzik az akadályokat és egymáséi lesznek, kész a vígjáték. Ha meg nem győzik le, valaki abba belehal s kész a dráma... Hát egyszer elindult hazulról a Jóska s azt

mondta az anyjának, hogy elmegy Etelkához. Ne menj ahhoz a lányhoz, mondta neki az anyja. Ő bizony megy. Hát ha még, akkor jobb lesz, ha vissza se jössz többé. Azt is megtehetem, mondta a fiú. S nem is ment vissza a szülei házhoz.

— Szabályos eltűnés.

— Több mint eltűnés. Mert van az éremnek egy másik oldala is.

Doktor Gerendás szétnézett a tájon s füle tövét vakargatta. A pap elakadt, abba is akarta hagyni a történetet:

— Nézze, milyen gyönyörű ez a víz! Milyen színes, csillogó a tükre, egy kis fodrozás sem zavarja és ott túl az a magas, szakadékos part. Itt előttünk meg a sziget, micsoda dús növényzettel, csupa fa, bokor, nád, valóságos kis dzsungel. Látja, tulajdonképpen nem négy fal között, hanem szabad ég alatt kellene tartani az istentiszteleteket. Itt szemléltetni lehetne a néppel Istent.

Doktor Gerendás nem hiszi, hogy a pap ezt őszintén mondja. Mégis csak inkább azt a történetet hallgatja tovább:

— Az eltűnésnél maradtunk.

— No, igen. Az érem másik oldala az, amire ön még kíváncsi, — ragaszkodott hasonlatához a pap. — A másik oldal már kissé homályosabb. Mert menyasszonya volt ugyan Vörös Józsefnek az a bizonyos Bárány Etel, de ugyanakkor, így beszélik, a saját juhászuk felesége körül... itt úgy mondják, legyeskedett. Azt beszélik, hogy szép, fiatal nő ez a juhászné, én nem ismerem, sosem láttam, de a juhászt úgy messziről ismertem. Erőszakos, verekedő ember, hatalmas testi ereje van. Miután a legény eltűnt, fel-

ütötte fejét a gyanú, hogy az a juhász, valamilyen Farkasnak hívják, a másik nevét nem tudom, hogy ez ölte meg a fiút. Annál is természetesebbnek látszott ez a gyanakvás, mert semmi okot nem látott senki, ami miatt a legény világgá mehetett volna. Illetve... hát az a szülői ellenzés, tudja Isten. De hát jött a jó nép, ahogy az már lenni szokott. Hamarosan akadt, aki látta hajnalban a juhászt a tanya felől a Duna irányában osonni, a hátán valami nagy teherrel... No, de ez még semmi. A juhász felesége is terhelő vallomást tett: az eltűnés éjszakáján a juhász nem volt otthon, hajnalban tért haza s véres volt a keze. Ennyiből is sejthető most már ugye, hogy a két istentelen teremtés, márt mint a legény és a juhászné, ördögi tervet szelt ki, hogy az asszony megszabaduljon az urától s a vagyonos gazda fiának a felesége lehessen. A leány iránt mutatott szerelem, a házassági szándék, mindez csak...

Az elbeszélés hirtelen megszakad, riadt kiáltozás vonja magára mindenkinek a figyelmét. A part mentén ülő, heverő emberek felugrálnak, futnak a víz felé. Jaj, mi az, szent Isten, segítség, hol egy csónak? — ilyen kiáltások zúgnak. Csak alig lehet tájékozódni, mi is történt, mi baj van. Nem messze a parttól két kéz nyúlik ki a víz alól, vonagló ujjakkal. A közelben csónakázók még ödöngenek járműveikkel, de hamar észbe kapnak s irányt vesznek a víz alá merült ember felé.

Az történt, hogy egy serdülő legényke fürdött, úszkálni próbált. De mivel úszni nem tudott, úgy próbálkozott, hogy üres korsóját ráfektette a vízre, megfogódzott két kézzel a korsó fülében s lábaival csapkodta a vizet. Így úszott, de befelé, a folyam közepe

felé. Űszott, aközben a korsó likacsos száján folydogált befelé a víz. Mikor a korsó megtelt, egy bugygyanással víz alá bukott s elmerült. A legénykét magával rántotta. Az még észbe kapott, annyi értelem fölillant benne, hogy a korsót eleresztette, de a lábára állni hiába próbált, a víz már összezapott a feje fölött. Mintha még vissza akarna nyúlni az élők világába s ott megfogódzni valamibe, felnyújtja karjait, vonaglanak s nem létező szilárd tárgyért kutatnak az ujjai s elrúgva magát, rémülten tapodja a víz fenekét.

Percek alatt bonyolódik le a mentés. Két csónak is ér egyszerre oda, ahol a fiú vergődik. Elkapják a kezét, őt magát felhúzzák a víz fölé s beemelik az egyik csónakba . . . Kinn a parton egész csapat verődik össze, körülfogják a hullajelöltet és lefektetik a homokra. A halász és a molnár is odaérkezik, ezek megragadják a fiút két lábánál fogva, megemelik úgy, hogy a feje lefelé lóg. Azt tartják, így kell a vízből kifogottból kiönteni a sok vizet, amit bizonyára megivott . . . Amikor talpra állítják a fiút, az tompa gondolatlansággal mered maga elé, valaki hangosan mondja, ni, ez Boros Anti, a révész meg hátbavágja és csak ennyit mond:

— Te maaarha, te!

MIKOR a hajó a stég közelébe ér,

a parancsnoki emelvényen álló kapitány megnyomja lábával a gőzsíp kapcsolóját s éles sípszó hangzik fel. A stég emberei, meg a hajó néhány matróza már készenlétben állnak. A kapitány hosszú, vékony fémcsövön leszól a gépházba, álljt vezényel, a gép megáll, a lapátkerék nem veri kétoldalt a vizet, a csapások robaja szünetel, helyette csak sistergő zúgása a haboknak hallható. A hajó mintegy orvul kúszik a me-rev stég felé, de még mindig erős az irama, úgyhogy a kapitány újra vezényel, hátra lassan! — kiáltja bele a fémcsőbe, a gép megindul s a kerék visszafelé forog. A hajó csúszik, a kis stég mazochisztikus me-lapultsággal várja, a hajó hozzáütődik, megnyomja a stéget, remeg annak minden bordája, ropog a hídja s akkor óriási kötéllel hirtelen a stéghez rögzítik a hajót... Fenn a hajón, a korlát közelében állnak csomagjaikkal már jó ideje a kiszállni készülők.

Künn a parton, a stég tömzsi hídjának bejáratánál várnak, akik itt Dunaszemesen szállnak föl s utaznak lefelé, ki csak a szomszéd Tolnahidára, ki tovább Paksra, Kalocsára, Mohácsra, esetleg — ha ugyan akad ilyen — le a Balkánra. A híd előtt ácsorog Hajduné Ilóczki Katalin is, az anyjával. Hajdu József

elé jöttek az állomásra, Kiskúnhalomról, mert a Jós-kától ma levelet kaptak, hogy jön.

— Ni, a Józsi! — mutatja a fiatalasszony az anyjának, enyhe mosollyal, lelkesedés nélkül.

A hajó utasainak egy része a fedélzeten tartózkodik, gyönyörű az idő, a hajón nincs is meleg, mert hűsíti testüket a lég áramlása. Gyönyörködnek a tájban... Az óriási lapátkerék két egyenlő részre osztja a hajót, de csak látszólag, csakis hosszúságban, mert a hátsó rész terebélyesebb; a hajó orra ugyanis éles hegyesszög, a fara ellenben kerek. Az elülső kisebb rész a harmadik- és másodikosztályú utasoké, a hátsó nagyobbik egymaga az első osztály. Az első osztály fedélzete is kétszer akkora, mint a második s harmadik osztály közös fedélzete. A harmadik osztály utasai egymás hegyén-hátán ülnek, állnak, hevernek batyúikkal és skatulyáikkal s mindenféle cókókjaikkal... Hajdu József az egész úton Pesttől Dunaszeremesig állt, mert az induláshoz nem érkezett elég korán.

— Fáradt vagyok, — ez érkezéskor az első szava.

Csak kézfogás esik, csókolózás nincs. Nem is szokás ez.

— Majd viszem én a táskádat, — ajánlkozik a felesége.

— Még magam is elbírom.

— Inkább vonaton jöttél volna, — ezt az öregasszony mondja.

— Inkább. Csakhogy a hajó olcsóbb ám, ha nem tudná. És meg kell nézni minden fillért, mielőtt kiadja az ember.

Ehhez még egyet villan is a Hajdu József szeme. Pénzről, takarékoságról lesz majd szó, nyilvánvaló.

Szemrehányások is esnek majd. Sehogy sem tudták az ügyeiket levélileg rendezni. Sehogy sem értette meg Hajdu József, amit hazulról írtak neki, viszont emezek sem értették, amit Hajdu válaszolgatott. Ezért jött most le, de nem ám csak úgy látogatóba.

Az állomás előtt elterülő térségen — valóságos homokpocsolya — két-három kocsi áll, fuvarra ajánlkoznak. Amelyiknek nem akad utasa, az üresen tér haza, hiába járt... Érkezők s a rájuk komoly arccal várakozók kezelnek, esetleg meg is ölelik egymást, két nő összecsókolódzik, — lám, ilyen is megesik — de elfordítják a képüket s a csókok csupán a halántékokat érik. Hajdu József megpillant a kocsik körül egy fiatalasszonyt, aki éppen üres kosarakat cipel. Már ki is hullana tekintetéből a nő, de valami élénk emlék villan fel:

— Nem a Farkas Bálintné?

Ilóczkiné megáll s jól megnézi a nőt:

— A fene a csontjáról a húst rágja le. Ez az. Most itt él Szemesen az anyjánál. Ez is kofálkodik.

— Hát már nem él együtt az urával?

— Nem hát. Elhagyta, mert az előbb-utóbb úgyis agyonverte volna.

— Jól tette, ha elhagyta, — véli a fiatalasszony, Hajduné.

Az öregasszony ráförmed a lányára:

— Megérdemelte volna, hogy agyoncsapja. Még az ura ellen vallott!

A fiatalasszony fitymáló képet vág:

— Az ura azelőtt is csak ütötte-verte.

Ballagnak az állomásról hazafelé. Kocsma, kis földszintes szálloda s az emeletes gőzmalom mellett vezet el az útjuk. Süppedő homokon kell átvágniok, hogy

kiérjenek a temető mellett Kunhalom felé vezető útra. Enyhén emelkedő homokbucka a temető, sűrű akácfák közt bozót nőtte be. Korhadó fejfák bukkannak ki a bokrok közül, itt-ott egy kőemlék is megvilan, ahogy visszaveri a nyugati nap fényét. Hajdu József észre sem veszi a temetőt, de a két nőnek barátságtalan látvány az. Különösen a fiatalabbnak, pedig inkább az öregebbet figyelmezteti az elmúlásra. Könnyen lehet, hogy Katalin szendergő emlékezetének mélyén még ma is, felnőtt asszony korában is, megmozdul az éjféli kísértet képze, hosszú seprőnyélre akasztott fehér lepedő, lengve és hajladozva; vagy talán megrezdül a régi mese arról, hogy a halott visszatér éjjel, bekopogtat az ablakon s vonítva sírja: júj májam, júj májam... Amint mennek hármasban, Hajdu József hallgat, csikorog az új cipője, az asszonyok meg, anya és lánya, nyüvik a Farkas Bálint és Vörös Jóska esetét. A férfi elmaradt kisé, megnézi feleségét, tetszik neki, de semmi több. Hogy talán megkívná a hosszú távollét után, ugyan, erről szó sincs. Szépen, rendesen van az asszony öltözve, ez nagyon is helyes. Az ember takarékoskodjék a gyomrán, de a ruhája legyen rendes, nem mint holmi utolsó zselléreknél.

A két asszony sehogy sem tud megválni a Farkasné történetétől. Mintha az egész élet, minden lehetőségével, bajával és veszedelmével együtt ebbe az egy esetbe futna bele s most mindent meg akarnának beszélni. Vagy húzzák az időt, hogy másról minél később essék szó?

— Az apja meg a pap már hozzák is haza a Jóskát.

A távirat híre már bejárta a falut.

— Mégsem ölte meg hát a juhász, na ugye?

— Nem hát. Tudtam én azt már akkor mindjárt. Hanem összejátszottak, ez a ringyó, meg az a taknyos. Hogyha majd fölakasztják a juhászt, akkor aztán élük világukat. A gyönyörű mákvirág majd férjhez megy a hatvan holdhoz.

A fiatalasszony az urát bele akarja vonni a megbeszélésbe.

— Tudod, a Vörös Jóska, aki eltűnt. Most megke-rült.

Hajdu József csak bámul értetlenül, önmagával van elfoglalva, mert olyan furcsa érzés lepte meg éppen, mintha húsz esztendő óta nem látta volna a faluját. Mintha az egész zöld bokréta, innen a töltés hátáról nézve, nagyobb lenne annál, amekkorára ő távollétében megkisebbitette. De mintha viszont oly kicsinyek lennének a távolságok, például Szemestől Kunhalomig, — hisz mindjárt elérik a falut — hogy ez me-gint csak meglepetés a számára. És aztán az egész kép milyen! Van valami furcsa rögs, poros, gazos és ga-najos az egészben, valami olyasmi, hogy ... ejnye, az egészet egyetlen egy repedéses kérgű, gyérlombú akácfa is jelenthetné.

A fiatalasszony váltig beszélni akar az urával.

— Aztán tart-e még a munka?

— Még tart.

Csak ennyit mond. Már megérkezett, már szippan-tott néhányat a kunhalmi levegőből, már érzékelte Kiskunhalmot a szemével, az orrával, a fülével, a lá-ba taposásával — s a bőbeszédű, okoskodó városi pro-letárból egyszerre a régi hallgataggá változott. Ami-kor érkezett, még csak fáradt volt és kissé talán ál-mos is és a bámulgatásban elmerült, de tele volt kér-dezni, számonkérni valóval, megrovási szándékkal,

érvekkkel az esetleges vitához, s most már alig akad szava.

— Hál' Istennek — nyugszik meg a fiatalasszony.

— De a bért már leszállították.

— Le?

— Le. Százhusz embert elbocsátottak.

— El?

— El.

Ezt göggel hangsúlyozza, mert másokat bocsátottak el s nem őt.

— Egyszer még majd rád is kerülhet a sor.

— Kerülhet.

— Csak nem ette meg a fene.

— De megeheti.

— No, akkor jól állunk.

— Azért én az utolsók közt leszek, az bizonyos.

Jókora szünet után még megtoldja:

— Majd csak, ha már bezárják a gyárat.

A felesége riadtan pislant feléje:

— Még be is zárhatják?

Erre már nem felel Hajdu József. Mit magyarázza. Szótlanul baktatnak. A töltésről letérnek, elhagyják a szemesi határt, tarlók, kukoricák és homokos talajú szőlők közt vezet a süppedékes út. A nap égetően süt le rájuk, Hajdu József a zsebkendőjével megtörli az arcát, az öregasszony el-elmaradozva lohol utánuk, szaporázza lépteit, mert mindent hallani akar.

— Hogy áll a mienk? — kérdezi Hajdu József.

— Elég szép, — már mint a szőlő.

— Befizettétek már a nyolcvan pengőt a takarékbá?

— Be... De a húsz hektóra még mindig nincs vevő. Volt már, de keveset kínált. Tizenhét fillért.

Újra csend... Búgó sípolás hallatszik mögülük, messziről, tompán. A fiatalasszony visszatekint az állomás felé:

— Még csak most indul.

A hajónak csak a füstölgő fehér kéménye látszik.

Az öregasszony zúgolódik:

— Hát amíg kirakodtak. Mert van itt már kofa annyi, hogy be lehetne velük tömni a Dunát. Mindenki gyümölcsöt termel és mindenki kereskedni akar. Mert dologból már csak éhen döglölhet az ember.

A HAJÓ neve Sophie. Ezzel a névvel szántja évtizedek óta a Dunát. Alföldi emberek utaznak rajta, látják az állomásokról, a partról, a töltésről, nem tudják elolvasni, nem tudják kimondani a nevét. Az egyik úgy mondja, ahogy írva látja: Sop—hi—e. A másik annyira jut, hogy Szop—hi—e-nek ejti ki a szót. Azután Sop—hi, Szop—hi, minden, csak nem Szofi. A mennykő üssön a nevébe! Miért nem hívják Zsófinak, vagy Julisnak? Ha már név kell neki, mint az embernek meg a lónak, vagy a kutyának. Vagy hívnák Kerekes Jánosnak, mert hogy kereke van. Még istenes, amelyiknek Neptun, vagy akár Albrecht a neve. Legalább a Sop—hi—e-hoz képest.

Valami gyámoltalanság, valami idegenség érzése kél a távoli szörnyű nevek nyomán, melyek mindig több és több tárgyról, árucikkról, újságról, hirdetőábráról riasztják az embert. Koreládóbogár, vagy mi a csoda, amelyik a krumpli leveleit tövig lerágja, vagy a heptika, amikor apránként köpi ki a beteg a tüdejét. Meg azután kondenzátol, kondenzátor, prinoszpó-

ra, spórhelt, atógarázs, katasztel, de meg rönktenvizsgálat, orpintontyúk, csaszla, revolver, biplány, korela, replektor, pogram, triérozó, inzsellér úr, pasztér, szepterál, — annyi ellenséges szó, mintha valamennyit csak azért találták volna ki, hogy csúffá tegyék velük a szegényembert. Pedig a szegényember már csak akkor beszél értelmesen, ha úgy beszél, ahogy jól esik neki, ahogy az anyjától, apjától hallotta. Mert ha erőltetni kell a szót, akkor még a hónapot is holnapnak mondja, botladozik a nyelve s még a mondat nyakát is kitekeri. Úgy jár, mint Hajdu József, aki ha hazaér és megismerkedik Fleischernével s beszélgetni kezdenek arról, mi újság Pesten, hát olyanokat mond, hogy Fleischerné alig állja meg, hogy el ne kacagja magát. Hogy például ő a rádión legszívesebben hallgat egy operettét; néha a buffetben vacsorázik, meg aztán a rádióban a gramafont is szokja koncedálni. Pedig ugyancsak folyamatos, egyszerű és világos magyarsággal fejezi ki magát, amikor aztán estefelé öszszevész a családdal és visszahull régi kunhalmi természetességébe. „Verjenek fogukhó mindön garast; mielőbb kiaggyák; ögyenek könyeret, szalonnát hét-számra. Gondótam én mingyá, hogy nem fizették ki a takarékot sé, mert nagyon hirtelen felelet a Kati, oszt éccörre csak másrú kezdött beszéni.”

Úgy bizony, legjobban esik az embörnek, ha úgy mondhattya a szót, ahogy van, nem cifrázza. A kunhalmi embör, mint az egész Duna—Tisza-köze, ő-vel beszél, oszt egymásba olvasztya a mássalhangzókat, mög néha egész másikat mond ahelyött, ami a könyvbe van írva. Aszongya például, hogy mögen, nem pedig megint. Aszongya például, hogy: aszongya. Asztán: óma, szóma, bóha, kóbász, könyér, möggy, gye-

rök. Ödd mög, Tödd ee. Szöm, sajáta, gyümölcs, túrú, borgyú, kukorica, előjáró, kidobóták, de meg teher helyett inkább: teri. Úgy kérdezik, micsinyász? Cseröszyne, lik, kü; egy darab követ = e'darab küvet; el kell menni = ee kő mönni; Mihályhoz = Mihájhó; üngöt vaar; csetres, smátrál, tohonya, szörmók, bók-lász, mingyá, sütét; toll = tall; folt = fót, de foltoz = fódoz.

Amikor a hajó a stéget elhagyta, hirtelen irányt változtatott s átsiklott a folyam túlsó felére. Ott mélyebb a víz s ezért arra, egészen a sziget, majd utána a túlsó part mellett járnak a hajók. Mintha — kunhalmi lélekkel érezve — még ez is azt mutatná, hogy a világnak ahhoz a másik részéhez tartoznak, mely a meredek parton túl sejteti magát s messze a lenyugvó nap irányában terül el... A földélzeten sütkérezők elé tárul Kunhalomnak s messze környékének képe. A jobbspart világa ismeretlen marad, mert maga a part, tíz-tizenöt méter magas. Meredek és hasadékos ez a part, a föld sárga agyagteste, mintha a gyepruha ronggyá szakadozott volna rajta, szinte kibuggyan-tan mutatja magát. A part peremén úgy állnak itt-ott a magános fák, mintha a vízbe akarnának ugrani. Egy-egy fehér kis ház ugyancsak úgy hajol a folyamra, már-már mozdul és dől beléje, hogy aki ránéz, csak-nem fölkiált... A balpart pedig lapos, szem elé tárul-kozó, lassan elforduló, legnyugatibb széle a Nagy-alföldnek. A közelben Kiskunhalom tornyai látsza-nak, távolabb — ha a néző arccal áll a partnak — balra Dunaszemesé, messze benn, párásan-kéklőn, az égi háttérbe mintegy beléömlőn Bacsóé, közel jobbra magas dombhátról, hívón, keményen, a dunántúli Tolnahidáé.

Mikor Kiskunhalom mellett vonul el a hajó, a fürdőzők fölélénkülnek, sétát, mesét, nevetést, heverést abbahagynak s belevetik magukat a vízbe. Megérkezik a hullámverés. Hosszúvonalú, tarajos hullámhátak s velük váltakozva kígyózó barázdák szaladnak a folyam síkján. Mozdul, mozog, nyújtózkodik az egész folyam. A széle beljebb húzódik, valami megmutatkozik a rejtelmes barna vízfénékből, azután kicsap az ár s mindenik hullámnak a part mentén futó vége zúg, sistereg, csobban, a hullámok himbálják a csónakokat, az úszókat, mossák, lengetik, ringatják, körülölelgetik, magukba fogni, vinni akarják az eleven testeket. Fölélénkül a vidám hujozás, a diadal gyönyörében egymásra nevetnek a máskor barátságtalan férfiak és lányok, még a felnőttek is visszahullnak gyerekkori jószágukba s lelkesítő, buzdító üdvözleteket küldenek egymásnak. A víz széle a part mentén végesvéig habzik és sustorog, az ár homokot, szemetet, gallyat, növényi tetemeket sodor magával, de a víz színén úszó fadarabokat, dinnyehéjat, papírt, dugót, pléhdobozt s szakadt gumilabdarongyot, hervadt lombot is ilyenkor veti partra. Már messze jár a hajó s még egyre érkezik a hullámok, csak sokára kezdenek megülni s lassan, sóhajtva egymásután elhalni.

BANTELEK puszta kétszáz katasztrális hold,

Weisz Artúr maga úgy szokta mondani: van Bántelken is kétszáz katasztrófális holdam. Mert nincs megelégedve a gabona árával s makacsul állítja, hogy „ha ez így tart tovább, mindnyájan tönkremegyünk”. Az első személyű többesszámba csak a földbirtokosokat érti bele. Tönkremegyünk, én és a kollégáim. A szegény ember elél valahogy azután is, mert az mindig is szegény volt s különben sincs igénye. Egy kis kenyér, szalonna, zöldpaprika; ruha nem kell neki, elhál az akolban is, istállóban is, és már megelégedett. Tegnap írt az újság a legújabb terménybecslésről. Írja, hogy a búza 16 millió métermázsa. Olyan gyenge közepes — mondják. De még ez is sok! Kevesebbnek kellene lenni, a felének, akkor legalább lenne ára.

A birtok közepén áll a tanya. Néhány épület mindössze: a cselédház, vele szemben az istálló, a kettőre merőlegesen, délre tőlük a marhaakol, másik végén tyúkól és a cselédek disznóóljai! Ez épületcsoportot is árok övezi, mint hajdan a várakat, mintha csakugyan azt hinnék a lakói vagy inkább a lakók gazdái, hogy az árok védelmül is szolgálhatna a rablók, cigányok, vagy Isten tudja, miféle ellenséges nép ellen. Az árokpartokból kinőve, felmagasodva s elterebélyesedve,

megint csak ritkásan, öreg akácfák óvják a tanyát a viharok erejétől. Az épület előtt, illetve pontosan a ház előtt és mögött s az istállók mögött, dúskoronájú eperfák állnak, gyümölcsük egyszerű kis öröm nyáron át a tanyai gyerekeknek. Hogy miért nem almafák vagy körtefák? Ezt bizony, ha valaki fölvetné e furcsa, szinte okvetetlenkedő kérdést, bajos lenne kispukulálni. Mégis, ha az ember meggondolja, hogy mindenfelé az utak mentén lehetnének fák, köztük gyümölcsfák is és ha lennének, azok az egész lakosság fele ételmét megadnák, de legalább a felét, — akkor feleletet igénylően tör elő a kérdés: hát miért nincsenek? Valami sajátságosan társadalmi, emberi, lelki oka lehet ennek, mert csak el kell gondolni, mi lenne a népekkel, ha úgy tele lenne a határ Kunhalmon is, máshol is, fákkal, ezer és ezer, tízezer és százezer fával, megyeszerte, országszerte, millió és milliárd fával világszerte, melyek mind életet adó gyümölcsöt teremnének. Csak ott állnának a fák, az utak mentén, a szabadban, drótszeges kerítéstől nem védve, még csak csőszökkel és komondorokkal sem őriztetve, engedelmesen és adakozóan. Mindenki szedhetne róluk, csillapíthatná éhségét és szomjúságát. Micsoda veszedelem lenne, Úristen! Ve-sze-de-lem! Hogy ezt valamiképp fölfoghassuk, képzeljünk csak el egy másik, ennél is nagyobb, tehát magát jobban megmutató lehetetlenséget; mi lenne akkor, ha a Jóisten megszánná az éhezőket, a nélkülözőket, megszánná és időnként felhők kerekednének s azokból zuhogni kezdene a kenyér, a szalonna; a kolbász, a tarja és a rétes. Hohó! Puskák, szuronyok, gépfegyverek és ágyúk vonulnának ki, tilos az élelemhez hozzányúlni! Tilos enni belőle, tilos hazavinni, eltenni! Vesszen mind ott a föl-

deken, el kell az egészét ásni, föl kell etetni a disznókkal, a kutyákkal, madarakkal és rovarokkal, kazlakba kell hordani s folgyujtani, petróleummal és spiritusszal megöntözni, emberi használatra alkalmatlanná tenni. Mert különben senki sem vásárolja a birtokosok terményeit, tönkremennek a kereskedők, a mézárosok és a pékek, a malmok, a kenyérgyárak, a magkereskedők, szörnyűség, talán még a gyógyszer-tárak forgalma is tizedére csökkenne, mert hogy kevesebb lenne a beteg! Viharágyúkkal lőnék az élelemmel terhes felhőket, hadd foszoljanak szét, hadd vigye el őket a szél messzire, idegen országok fölé, ellenségeink fölé, a fenébe, de ne zavarják a mi köreinket. A lapok fenyegető vezércikkeket írnának még ki nem kutatott gonosztevők ellen. Sőt, a zsidók és a szabadkőművesek tették. A templomokban imákat mondanának, miként nagy szárazságok idején esőért, úgy ezúttal azért, hogy Uram müljék el tőlünk e keserű pohár. A tudósok vegyelemeznék az égből hullott kenyeret és szalonnát, hitelesen kimutatnák a tudomány kérlelhetetlen tárgyilagosságával, hogy nem azonos összetételűek a mi kenyérünkkel és szalonnánkkal, hanem az emberi szervezetre nézve káros, mérgező anyagokat tartalmaznak, mire halálbüntetéssel tiltanák meg mindenkinek, hogy egyen az égből hullott élelemből! A meteorológusok különben is naponta jóslatokat tennének közzé, melyek szerint a felhők hamarosan elvonulnak majd s újra kisüt a nap; a politikusok pedig naponta kijelentenék, parlamenti beszédekben, gyűléseken és interjúkban, hogy bizalommal nézhetünk a jövő elé. Lausanne-ban, Londonban vagy Ottawában nemzetközi konferencia ülne össze, az égből hulló élelmiszerek hathatós és gyors meg-

semmisítéséről tanácskozna s ezúttal először bizonyosan eredményt érne el.

Ha nem akácfa, akkor is legfeljebb eperfa lehet a fa. Így kerülhetett Bántelek tanyán a lakóház elé s mögé, valamint az istálló mögé az a nyolc eperfa. A faeper nem igazi gyümölcs, valami átmenet a semmi és valami közt, valami nyúlós, nyálkás anyagba szorult cukrosvíz; inkább csak játék a kis béresgyerekeknek is, fölmászni a fára, kúszni egyik ágról a másikra s szedegetni az érett szemeket. Néha, leginkább vasárnap délután, úgy alkonyat felé, az asszonyok hamvast meg kötényt terítenek a fa alá, a legnagyobb gyerek fölmászik a fára, két kézzel megfogózik a két legnagyobb ágban s megrázza az egész koronát, hull az eper, kemény veréssel potyog a földre, kissé mindjárt szét is mállik — s szedegetik az asszonyok. A szertehullott szemeket megfűjják, a bűdöset, melyen mezei poloska mászkált, kiköpik. Férfiembernek nem kell egy szem se, mert aki pipázik, az nem szereti az ilyen édességet, nem óhajtja vele elrontani a szájaízét.

A BANTELEKI cselédház két szobából s egy konyhából áll, a ház falai vályogföldből épültek, a teteje nádból. Két bérescsalád lakik a házban, egyik az egyik szobában, másik a másik szobában, a konyha közös. Perlekedés esetén Bugyiné a baloldali katlán előtt áll, rőzsét tesz a tűzre s megállás nélkül szapulja Mándlinét. Mándliné meg Bugyinét, aki, mondjuk, éppen a kemencét fűtötte be, mert kenyeret süt, most rakta be a kenyeret s az előtét ráillesztette a kemenceszájra. Az ártatlanabb részleteket egymás-

nak háttal állva s szüntelenül foglalatoskodva mondják el, lehetőleg párhuzamosan hadarva, úgy hogy egyik sem figyel a másik szavára. A szívetdermesztőnek szánt vádaknál, jellemzéseknél s átkoknál pedig hátrafordítják a fejüket, összevillan a szemük, az átkozódó kiabál, az elátkozott pedig elhallgat és várja a sorozat végét, a maga részéről is hozzájárulván így ahhoz, hogy minél súlyosabb legyen a sértés.

Bugyi Mihályék szobája például még ma is olyan, mint volt akár ötven esztendő előtt, amilyent a néprajzi múzeumokban mint parasztszobátípust mutogatnak. Ötven esztendő előtt is az egyik szegletben, szinte egymásba róva állott két zöldfestésű támlás pad, a zöld szín fölé mesterkéltné piros ákombákomokkal, melyek valaha tulipánra való gondolásból eredtek. A két pad négyzetalakú diófaasztalt fog közre, annak a két szabad oldalán egy-egy nehéz diófaszék állott; a harmadik széket, odább a vacok végéhez támasztották. Az asztal alatt állt a füles cserépkanta, az asztalon az üvegkancsó, ebből ivott vizet az akkori bére család minden tagja, ha vendég akadt, az is. Az ágyat magasra vetették, lúdtollal dúsan megtömött vánkosokkal és dunnával. Egy ágy volt a szobában, a másik ágyat a vacok pótolta; fából és szalmakötelekből készült alkotmány ez, rajta pokróc és elhasznált ruhadarabok, szinte még kellemesebb s célszerűbb is az ágynál, mert napközben ruhástul is le lehet rá heveredni. Az ilyen leheveredésre ugyan aligha jutott bármikor is idő, legfeljebb vasárnap délután; az ilyen leheveredést ledőlésnek mondták, de akinek nem tetszett, hogy a másik ledőlt, az csak úgy fejezte ki magát, hogy: ledöglött... A szoba déli fala mellett állott a fiókos sublót, rajta csipkés fehér terítő, arra rá-

rakva csészék, csészealjok, üvegtál, skatulya, mindez ötven év előtt; a falon a keletre nyíló ablak mellett vaskörte-nehezékű, láncsal felhúzható ingaóra. Az óra mellett sárgaréz-rámás kép lógott, az akkori Barnabás Istvánt ábrázolta, aki legénykorában Galiciában katonáskodott, mint dragonyos, élete alkonyán béres volt Bántelken s nyugszik a maloméri temetőben. Azaz, hogy csak jelzett valami olyanfélét a műalkotás, mint amilyen Barnabás István lehetett, mert tüzetesebb vizsgálatra kitűnt, hogy az előre elkészített vízfestéses-tollrajzos képen már ott van a ló, zöldfüves talpazat a ló előtt és után, egy-egy nagy, ismeretlen fajtájú fa, a kéknadrágos, fehérmentés és lakkcsizmás vitézi termet s erre a közhelyre pingálták aztán rá a Barnabás István fejét, rózsás képével, kis gesztenyeszínű bajuszával; no de a fekete tussal ábrázolt dragonyosok is készen voltak már, tehát sisak alá és gallér fölé írták be a fejet s a fejre rá az állat átfogó, lakkos szíjat. Csodálatos egy kép, még ma is megvan, de fönnt a padláson, régi, haszontalan lomok ládájában; a ló feje rajta akkora, hogy kisebb, mint a dragonyosé, a dragonyos lábaszára olyan vastag lenn a boka táján is, mint a törzse, a lakkcsizmának szára oly rövid, hogy bokán felül nem ér, a ló nyaka oly vastag, hogy feje úgy aránylik a nyakhoz, mint kis alma nem az ághoz, hanem a fatörzshöz, bámulatos egy alkotás, kerülhetett Barnabás Istvánnak vagy ötven krajcárjába... Az ajtóba vert szögére vasárnap reggel felakasztotta a béresné, Barnabás Istvánné, született Micsinai Zsuzsánna, a tiszta törülközőt s ez a legközelebbi vasárnapig az egész családot szolgálta. Mójával kellett vele bánni, a kezét az alsó szélébe, az arcot a felsőbe kellett törölni. A mosdással nem csap-

tak valami nagy ceremóniát, a gyerekek például a ház előtt mosdottak, mégpedig szájból: ittak a kancsóból, a vizet nem nyelték le, hanem tenyerükbe köpték és a képükön elmaszatolták... A törülköző mellett nadragszój lógott s az két szerepet töltött be: azon fente néhai Barnabás István a beretváját és azzal nadrágolta el néha gyerekeit: Julist, Ferkót, Zsuzsát és Palit, ha úgy vélte, hogy azok rosszalkodnak.

Ma nagyjából ugyanolyan a szoba, a bútorok is ugyanazok, mert Barnabás István leányát, Julist elvette Bugyi Mihály és őrölkük maradtak Bugyiékra a holmik. Legfőlebb a közös ivókancsó rendszere szűnt meg, az asztalon most vizesüveg és mellette poharak állnak. Az ingaóra az idők folyamán abba-hagyta a járást, helyébe kulccsal felhúzzható falióra került, sőt a sublóton ébresztőóra is ketyeg, melyet Bugyiék vekkernek mondanak, mely rendesen jár, de amelyet ébresztési célra még egyszer sem használtak. Az új faliórát pontosan a réginek a helyére akasztották, de mellette most Bugyi Mihály katonakori arcképe látható, az őt mint hetes huszárt ábrázolja, az egész figuráját, de csak úgy ló nélkül, gyalogosan. Ezen kívül még néhány keretes arckép függ a falon, Bugyi Mihály és Bugyi Mihályné született Barnabás Julianna, jegyességük idejéből, kettő meg a lányukat ábrázolja, már mint Bugyi Etelt, aki Pesten szolgál. Az egyik képen a leánynak a feje látható, csinos leány, a szája szépívű vonalakkal rajzolt, mosolyra is nyílik enyhén s látszanak ép fogai. De a szeméből valami paraszti, cselédi riadtság sűr. A haja különben bubisan rövidre nyírott. A másik kép ugyancsak Etelt egy ismeretlen pesti leánnyal, szóval barátnőjével ábrázolja, mégpedig a teljes alakját, állva;

mindkét leánynak rövid a szoknyája, harisnyája és félcipő a lábukon, a fejükön pedig kalap s ez az, ami mélységes világfájdalmat okoz az uraknak, valamint mindenfelé, úgy itt Künhalmon is. Parasztleány — és kalapot hord. Hová jutunk?

Csücskébe fűzött madzagon a falra akasztva lóg a naptár. „*Nagy Képes Naptár az 1932-ik szököévre.*” Néha a falról lekerül az asztalra, ha névnapot akarnak belőle megállapítani, már hogy Lajos vagy Sándor mikor van s milyen napjára esik a hétnek. Budapesten adták ki a naptárt, belügyminiszteri engedéllyel, Szalai és Mosel kiadása, nyomtatott: Hades nyomdában. A színes címlapján parasztcsalád látható, ragyogó szobában vannak, daliás természetű, gyönyörű szép gazda, hófehér ingben, kék nadrágban; az asztal körül a gazda felesége, reneszánsz kori olasz szépség, mint például a „*Madonna della sedia*” nője, a gyerekek ragyogóak, mint a friss cseresznye, a legkisebbik valóságos Rafael-angyal; az ajtón éppen belép a postás, egyenruhájában olyan, mint egy békebeli huszártiszt, friss és rugalmas, mert neki az a természete, hogy minél tovább hordja a postát, minél többet jár, annál frissebb lesz, arcáról csurog az öröm, mert meghozhatta a családnak a várvavárt boldogságot, egyenesen az ország fő- és székvárosából, Budapestről, a nép atyáitól, Szalai és Mosel uraktól, a nagy képes naptárt. A postás kezében tartja a naptárt s a gazda úgy nyúl érte, mint Radamesz a kardért, mikor Ramphis átadja neki a m. kir. operaház színpadán. Fekete és piros betűk és érthetetlen kerek, szögletes és ábrás jelek váltakoznak a naptár oldalain, különös rövidítések, csonka szavak, szentek és kevésbé szentek nevei, Kalib, Polyuekt, Mich. Főp. Alan. Ján., Az. sz.

Ján., Gurian vt. és így tovább, mintha valamely rettentő és fölérhetetlen tudomány fenyegetésével akarnák Szalai és Mosel közbeiktatott urak a tehetetlenség és szegényen érzéseit rábilincselni az egyszerű elmékre. Lám, ti még azt sem tudjátok, hogy mit jelent az az alam., ilyen tudatlanok vagytok, azért hát csak hallgassatok ránk ... Az oldalak jobbra eső rovátkáiban csodálatos jóslatok olvashatók az időjárásról, melyek szerint augusztusban meleg, decemberben viszont már hideg lesz, irodalmi olvasmányok, elbeszélések és versek is találhatók a naptárban, olyanok, amelyek a népnek valók: „A csodálatos álarc, egy rokkant feltaláló története.” „Mihály bá' szerencséje.” „Az ördögbarlang réme.” Megható költemény, címe: „A szegény kis veréb.” A vers utolsó szakasza: „A télapó könnyörtelen, Nem könnyörül szegényeken, Sehol egy falat, egy morzsa, Ez a szegény veréb sorsa.” Tél apó! Hát ő már ilyen. De egészen bizonyos, hogy Szalai és Mosel urak, valamint a verset író Sulyom diák, de még azok a derék nyomdászok is, mind igazi jószívű emberek.

A ház előtti árnyékba húzódva alszik egy piszkosszőrű fakó kutya, közelében nagy fekete macska. Mándliné a földön ülve foltoz. Valami meghatározatlan folthátánfoltnak a száz foltját szaporítja a százegyedikkel ... Két gyerek csatangol az épületek között. Feketeszemű, mongolképű, izmos, félénktekinetű fiúk. Mezítláb járnak, csak úgy egymás mellett ödöngnek, szavuk alig akad. Éppen az akol körül ólálkodnak, annak nádteteje mélyen ereszkedik alá, úgy hogy elérik. A fekete, korhadó nádszálak végét vizsgálják, némelyikben sárga virágport látnak, a vad-méh gyűjtötte, ők méznek nevezik.

A tanyától néhány száz lépésnyire bűg a cséplőgép. Fogy az asztag, emelkedik a szalma és pelyvakazal, sűrögnek-forognak az emberek a gép körül, barna arcukat és testüket szürkére lepte be a por, pelyva és toklász. A fáradékonyabbak föltekintenek a napra, a nap már a nyugati égbolton, messze a Duna fölött, vagy talán már a Dunán is túl ereszkedik lefelé. Még délután van, az izzó golyó még sárga s ontja, dobálja magából a lángkévéket s mintha a sugarak lejtőin mérhetetlen tömegekben zuhogna alá a hőség, fejére, nyakára, lába elé az embernek, rá mind a cséplőkre, a tanyákra, a földekre, az egész messze határra.

JULIS elsötétítette a szobát,

Fleischerné lefeküdt aludni. Egy-két átkozott makacs léggel küszködött egy ideig, azután belefáradt a harcba és elszenderült. Néha ugyan még föl-fölriadt, a konyha felől beáradó kísérteties csöndre, mely ilyenkor úgy zuhant az idegeire, mint leejtett s eltört edények csörömpölése, mert hisz az a gonosz odakünn már megint nem dolgozik! De nem volt ereje, hogy fölkeljen az ágyból s megnézzze Julist, Julis ezt tudta és csakugyan nem dolgozott. Elmosogatta az edényeket, nagyjából, a helyükre rakta, azután szétnézett a konyhában s nem talált több munkát. Így történik ez csaknem mindig. Különös hajlamosságot érzett arra, hogy egyórai, másfélórai tevékenység után tökéletes jóhiszeműséggel megállapítsa, hogy már mindent elvégzett. Bezzeg Fleischerné, ha most a szobába tévedt s a nyakára szállt dongó végleg fölverte volna s megjelent volna a konyhában, talált volna munkát a Julis számára. De így, Julis előszedett egy sárgafődeles regényt, — *Boldogító szerelem*, írta Kokass Dezső, — kiült a ház elé a forró napra s a legtisztább nyugalommal olvasott. A könyvet különben Szabadi Sanyi adta neki, nem mintha a Sanyinak nem volna sejtelve arról, mit érdemes olvasni, különösen mióta a Háború és békét olvasta, hanem merő lené-

zésből Julis iránt, nesze, olvasd, ez való neked. Julis viszont nem tudta, mi való neki, Fleischerné könyvei közül belekezdett egyszer a Szamárbőrbe, írta „Balzac”, de azt unalmasnak találta. Ezt a Boldogító szerelmet megértette, így hát tetszett is neki. Azonban Julisnak is volt egy olvasmánya, ami például Fleischernét meglepte: a *Nana*. Ugyan! Valami határozatlan, furcsa, lenéző érzés kelt Fleischernében. „És maga azt megértette?” „Hát hogyne!” „Na és...” — Fleischerné elakadt, nem tudta mit kérdezzen, azután inkább magát Julist puhatolván úgy fejezte be a kérdést: „...sajnálta a Nanát?” Julis elbiggyesztett szájjal felelt: „Én az ilyen rossz nőket nem sajnálom.” De nem lehetett tudni, hogy ez a kijelentés őszinte-e; nem érez-e, nem tud-e Julis valami olyasfélét, hogy neki, a társadalmi felfelé irányában muszáj, legalábbis célszerű valami ostobaságot mondani. Ó, Istenem, milyen raffináltak is ezek a parasztok már fiatal korukban! Ez a Julis, vagy az a Szabadi Sanyi, ó! Az öreg ravasz rókáról nem is beszélve, mint például Káveczki István. Annak még a szeméből se néz ki jó. No de az is lehetséges, hogy Julist sikerült már egy bizonyos világkép számára megnyerni s ő csakugyan megveti Nanát.

Fleischernét, alighogy elaludt, szorongásos álom lepte meg, azt álmodta, hogy Julis rányitja az ajtót, a szobában teljes a világosság, nesztelenül megy a szekrényhez, kinyitja s már kezében tartja az ő retiküljét. Ha ez az álom lopással való gyanúsítást jelent, ami nem biztos, akkor Fleischerné megint csak alaptalanul gyanúsított, mert Julis a valóságban nem nyitott be a szobába, a kávéval pedig úgy intézte el a dolgot, hogy már régen, mielőtt még belekezdett az ol-

vasásba, a literes üveg felét átöntötte egy másik üvegbe, azt kivitte a kamrába s ott a grádics alá rejtette, egy stanicli rizs mellé; alkalmas időben majd átbálgag érte Káveczki István s a kerteken keresztül, amerre jön is, hazaviszi.

Már négy óra, mikor Fleischerné fölkel. Sápadtan, lomposan s borzolt hajjal, ásítva lép ki a ház elé:

— Mi az, már megint olvasol? — ez az első szava.

— Kezit csókolom — köszön rá az asszonyra Sramó Gyuri, aki már ott várja az udvarban.

— Jónapot, már régóta vár? — kérdezi Gyurit Fleischerné.

— Ne-em — feleli Gyuri vontatva s zavartan.

— Miért nem keltett fel?

Megbeszélték ugyanis, az asszony meg Gyuri, hogy délután átsétálnak Dunaszemesre, csak úgy a séta kedvéért — voltak már Földváron meg Bacsón is — de meg egy darab mosdószappant is akar venni Fleischerné, Szemesen talán finomabbat is kaphat, mint akár a Varjasnál, akár a Löw Hermannál, de meg ezek a disznók itt mindent kétszeres áron adnak. Tíz deka silány, kisszemű savanyúcukrot vett a múltkor, hogy szétossza a kisgyerekek közt, hát harmincnégy fillérbe került, ami Pesten a kiskereskedőnél is huszonnégy fillér. Szemtelenség!

— Nem fog elfáradni? — kérdezi Fleischerné Gyurit, talán csak mert annak meztelen izmos lábaszárán feledkezett a tekintete.

— De-ehogy.

— Nem lesz eső?

— Nem tudom. Nem hiszem.

Az égen sehol egy felhő, legfeljebb ha délnyugaton, a Dunán túl, nagyon is mélyen, szinte már nem

is az égen, de azért abban a szögletben, melyet a kunhalmiak rohadt saroknak neveznek, ott gomolyog néhány szennyesedő, de a nap felé eső szélén vakítóan ragyogó felhőkupac.

— Na várjon, majd átöltözök.

Az asszony visszalibeg a szobába. Csakhamar kihallatszik éles, éneklő kiáltása:

— Juli-i-is!

Julis ugrik és besiet.

— Húzd el a függönyt, nem látok.

Julis teljesíti a parancsot s önkéntelenül is összeszorított ajakkal hagyja el a szobát.

Kis Ferencné állít be az udvarra:

— Benn van a nagysága?

— Benn.

Bemegy. Talán hozott valamit, vagy csak egy kis pletykára rándult át, amit Fleischerné nyelvgyakorlatnak mond s ez a kifejezés már terjed is a faluban. A Fleischernének való pletykálás különben tapasztalatlan városiak kitanítása a falusi élet rejtelmeiről. Mintha valóságos oktatóelőadás lenne s mintha ilyenek is szánná például Kis Ferencné. Felvilágosítás mindenféléről. Az élet furcsaságáról, az emberek különösségéről, sőt rosszaságáról. Hogy ez milyen fösvény, az milyen tolvaj, amaz milyen hazug; ez a nő milyen erkölcstelen, az a férfi milyen gonosz; ez az ember beteg s ez a baj, mert hát milyen derék ember, kár érte; az az ember egészséges s az a baj, mert a disznó már rég megdögölhetett volna, nem érdemli meg, hogy a nap rásüssön... Mennyi minden kóvályog Kisné fejében. Hogy Vidékinét félholtra verte az ura, az orvost is elhívatta s láttelepet vétetett fel, mert azt mondja, hogy följelenti. A férfi, ez a Vidéki

Gyula, a vagyonáért vette el az asszonyt, aki nála tíz esztendővel öregebb, de meg amúgy is keszeg nő, sohasem volt csinos egy fikarcnyit sem, azt' most már nem kell neki, már mint a férfinak a nő, se testének, se lelkének. De a pénze nagyon is kell, mert állandóan zsarolja, agyonveréssel fenyegeti, a pénzt meg a szeretőjének hordja; a szeretője egy fiatal kövér asszony, „az a jófarú, akit tetszett látni a múltkor a piacon, dehogy nem mutattam, ott lakik abban a szép új házban, amint az újvárosból jövünk a Blau-bolt felé...” Hogy a Lőw Herman most ráfizetéssel árulja a cukrot, lisztet és az élesztőt, mert tönkre akarja tenni a Schwarzenberget, aki üzletet nyitott a Lőw közelében s állítólag azt mondta, hogy addig nem nyugszik, amíg Lőw Herman be nem zár. Most azt mondják Varjasék, hogy Lőw Hermannak huszonöt pengő büntetést kell fizetnie, mert megszegte a megállapodást, már mint hogy a faluban lévő hét boltos közül egyik sem árul olcsóbban a másiknál; most azután fizessen huszonöt pengőt a szegények kasszájába, a jegyző úr kezéhez. Lőw Herman hajlandó is megfizetni a huszonöt pengőt, ezt ki is jelentette, de azért továbbra is nyolc fillérrel olcsóbban adja a cukrot, mert addig nem nyugszik, míg Schwarzenberget, azt a piszkos galíciait el nem pusztítja. Na, már a zsidók sem tartanak össze. Hát akkor a „magyar embörök” meg hogy tartanak össze, mikor sokkal többen vannak, annyian, hogy az már sok is. „De mért nem tetszik a Lőwnél vásárolni? ...” Ez a Schwarzenberg lopással szerezte ám a vagyonát. A Ternyeinél volt ispán s valahányszor gabonát szállítottak a faluba, be a magtárba, mindig megállt a szekér a Schwarzenberg háza előtt s egy-két zsákot mindig le-lecsúsztottak a szekérről,

esztendőkig ment ez így ... Nem érdemes ám a Varjashoz küldeni a lányt, minek? Ha egyszer emez olcsóbban árul. Utálatos ember az a Varjas, rosszabb a zsidónál. „A múltkoriban mákot vettem nála, azt’ mondtam, hogy darálja meg, megdarálta, azt’ a darálásért külön három fillért számított a pizsok. Mondok, ebbe a boltba se teszem többet a lábam. Azt mondja, hogy akkor inkább visszaadja a három fillért. Tartsa meg, mondok, vegyen rajta kötelet, akassza föl magát...” „Nem tetszik még érteni itt a zörgést” — mondja Kis Ferencné Fleischernének. „Kifosztják ám itt csúnyán, mert mindenki csak a hasznát nézi.” Ennek a taknyosnak is — már mint a Julisnak — sok ám az a tizenöt pengő egy hónapra. Meg fele annyit se kéne neki adni zabálni. Meg aztán a lakásért is sok az a harminc pengő. Odaadta volna az a csöpögösorrú — ez a Törökné — húszért is, hiszen úgy is föl akart menni a lányához Pestre, oszt’ csak üresen állt volna itt a ház, nem jön ide nyaraló a kutya sem. Máskor ha le tetszik jönni, a mi nagy szobánk sokkal jobb lesz, mint ez az egész ház, olcsón megszámítom. Télen is lehet ám idejönni, akkor még sokkal érdekesebb, van disznótor, multság, rádió, el lehet ám itt tölteni az időt nagyon ... Hogy a Csorba Bözsi, akik ott a Dunánál laknak, annak a sántának a lánya, állapotos volt ám, azt’ most halálán van, — Birkásné csinált neki valamit, a bába; öt pengőért is megteszi, az új doktor meg húszért; nem kell a gyerek ma már senkinek, eddig is ebben az esztendőben egy gyerek született az egész faluban ... Hogy az Ilóczki Kati ura ma jön Pestről a hajóval, de már meg is jöhetett; hogy a Szabadi Sanyit gyanúsítják a betörésekkel, amik télen meg tavasszal történtek a faluban; a tra-

fikból is elvittek ötven pengőt, a Varjaséktól meg a kasszából tizet. Most meg a Hangyából loptak el nem is tudom mennyit, amennyi éppen szombat este a kasszában volt... Az a vadállat meg, a Kara Péterné, úgy veri azt a szegény kislányt, a Julikát, hogy rossz nézni; a szomszédok már föl is akarták jelenteni a csendőrségen, de szüntelenül üti ám, pofonvágja, fejét, fülét veri, ott ahol éri, a saját gyereket, az a málé Kara meg nem törődik vele, nem hogy kapna egy vasvillát és agyonütné azt a disznót; most azért veri a kislányt, mert nem jól tanul, ki hallott már ilyent? Hiszen annál inkább rosszul tanul a szegény pára, mert halálra van már riadva; máma is már korán reggel megverte, persze, mert az ura nincsen itthon... A Dérnének meg, annak a szépasszonynak, nem is olyan szép, most a saját béreslegényükkel van viszonya, nincs is még egy olyan ringyó a faluban, na hát azt csak ki kéne kötni meztelenül a piacon, hogy mindenki leköphesse... A katolikus tanító meg nőlen, senkivel sincs jóban, a sekrestyével takarított, mert nő nem teheti a lábát a lakásába, pedig milyen derék szál ember, kár érte... A Telihányé nem szereti se a kávé, se a tejet, semmit, ami tejből van, még a vaját se állhatja, de a Teliha se szereti, gyerekeik meg nincs, hát minden este, amint megfeji a tehenet, az egész tejet kiönti az udvarra; odaadhatná a szegény gyerekeknek, de nem adja, inkább kiönti, azt mondja, nála nincs ingyen tejosztás... Ejnye, a legeltetési járulékot is kéri az adóhivatalban, az ideit meg a harmadévit, de ő biztosan tudja, hogy kifizette, meg is kell lenni az írásnak, de sehol nem találja, mert anynyi irat meg nyugta, meg istencsudája van már abban a fiókban, hogy az ember nem tudja, melyik miféle,

ejnye már, Fleischerné megtehetné azt a szívességet, hogy segít azt a nyugtát megkeresni, mert egész biztos, hogy megfizették, azt' a disznók még egyszer követelik, mert azt gondolják, hogy a szegény ember úgyse tudja megtalálni az ilyen régi papírrongyot.

Tele van Kis Ferencné mesélnivalóval, kezdéssel, folytatással és befejezéssel, de meg kérdeznivalóval is, mindezekről már volt szó, meg lesz is még szó, beszél, de Fleischernében forr a düh Julis ellen, máma nem megy jól a pletyka. Jaj, a Julis, az a kis cafat, aki olvas, lusta, nem tud semmit, nem csinál meg semmit rendesen és lop. Ezt is ellopta, azt is ellopta, olyasmiket is ellopt, amiket Fleischerné nem is hozott magával Pestről.

— Ki kell rúgni! — ajánlja Kis Ferencné nyugodt lélekkel.

— Csak egyszer tudnám rajtakapni! — sopánkodik Fleischerné. — Na látja, most itt van ebben a skatulyában a cukor, olvassuk csak meg, most megolvassom maga előtt...

Megolvassák a cukrot, huszonnégy kocka.

— Na. Most ezt itt hagyom az asztalon, mintha elfelejtettem volna elzárni. Itt hagyom még, várjon csak, ide teszem s itt hagyom ezt a varrókészletet is, meg ezt a két zsebkendőt, hadd legyen egy kis rendetlenség, ne gondolja a lány, hogy készülve tettem ki a cukrot. Hát majd meglátja, mennyi hiányzik belőle, amikorra visszajövök Szemesről. Huszonnégy kocka, ugye? De letöröm a kezét,

Kisné mélységes együttérzéssel legyint:

— Lop ez, mint a szarka. Benne van már a vérükben. Ennek az apja is, meg az a Szabadi Sanyi, azzal a sunyi pófájával.

És Fleischerné egyszerre maga előtt látja Káveczki Istvánt, annak nyurga, magas alakját, kissé bandzsító, ravaszkásan mosolygó kék szemét, hallja a folyamatos, lenyűgöző beszédét, az az érzése, hogy valami rendkívüli ravasz ember, gonosz ember, talán még gyilkolni is képes, talán még gonoszabb és kegyetlenebb, mint a kanász azokkal a vérbenforgó szemeivel s fekete bajuszával, ami nincs is neki.

WEISZ ARTÚR befogat a kocsissal,

hogy kihajtasson Bántelekre s megnézzé a cséplést. Nagybajszú ember a kocsis, Gyomozslai Péter, még libériája is van, bár kopott és foltos; libériájában, magastetejű pántlikás kalapjával olyan, mint amilyen kocsisok régente szolgabírákat s más hivatalos uraságokat hordoztak négylovas, cifraszerszámos hintókon. Különben Gyomozslai Péter csak félig kocsis, mert egyben házicseléd is, ő munkálja a Weiszék két-holdas falubeli kertjét is, de meg gondozza a teheneiket, rendben tartja az épületeket, tapaszt, meszel, tataroz, fákat nyes, tűzifát vág, söpri az udvart, Weisz-né még a boltba is elküldi, ha a cselédlány mással foglalatoskodik . . . Kis sárga homokfutóval indulnak Bántelekre. A bacsói utcán elhagyják a falut, jobbra kanyarodnak, arrafelé visz el az út az öreg szőlők, vagyis az „Öreghögy” alatt. Péter peckesen ül a bakon, mögötte Weisz úr olyan, szinte szánsálmát keltő figura, mintha Péter üres kocsival indult volna el hazulról s útközben valami Bacsó felé igyekvő vándort vett volna fel a hátsó ülésre. Az már szinte mellékes, hogy ilyesmi különben meg nem történhetne, mert Péter makkegészséges, erős, kemény ember, tőle ott dögölhetne meg valaki az árok partján, ő bizony fel nem venné.

Weisz úrnak tompa, kifejezéstelen a tekintete; bajusza és haja már ősz, ruhája még kopottabb, mint a Péter libériája, de még piszkos is. Weisz úr egyszerű, sőt, puritán. Senki nem látná meg rajta, hogy földesúr, de viszont azt sem, hogy már jóval túl van a hatvanon, ez a kettő különben, már mint a csendes igénytelenség meg a fiatalosság, valamiképpen össze is függ talán... Útjuk a temető mellett visz el, bár ez nem nevezetes, mert Kiskunhalmon csaknem minden út mentén látható egy temető. Mondjuk például, hogy a Kossuth utcáról befordulunk a Széchenyi utcába s úgy igyekszünk a Duna felé: Wiegand terménykereskedő háza és telepe után elérjük a zsidó templomot, azután következik a zsidó temető. Mindössze másfél holdnyi terület, nem nagy szállás, de annál sűrűbben van megrakva szürke, fehér és fekete márványemlékekkel, melyek csillognak a napfényben s aranybetűs felirataik messzire hirdetik, hogy például: „*Dr. Schwarcz Gyula, élt 62 évet...*”

De máshol, a Duna utca végében, megint csak temető. Bozóttal sűrűn benőtt kis terület, korhadó, süllyedt fejfákkal, régi temető, vagy ötven esztendő óta nem használják, szintje alatt régi csontok porladoznak, bozótjaikba a környékbeliék egy-egy dögölt macskát vagy más állati hullát hajítanak be... Amerre Weisz úr most elhajt, három temető is következik egymás után. Először, közvetlenül a falu tövében, látható a katolikus új temető. Itt a sírokon fából és kőből készült keresztek vegyesen díszlenek. Tehát fából is, nem úgy, mint a zsidó temetőben, ahol csaknem minden emlék kőből való. A társadalmi rang vagy rangnélküliség a síron túl is elkíséri a néhaiakat. Kis puhafalécekből készült kereszt szegyenlősen nyő-

szörge az alatta pihenőről, hogy az csupán egyszerű zsellér volt; díszes kőalkotmány, belevéselt életrajzi adatokkal, vasrács kerítéssel övezve, úgy ékeskedik, mint kastély az élők világában... A temető közepén pirostetejű kápolna kis haranggal. Egy gazdag ember építtette, aki ha meg is halt, halálos betegségben, csak úgy, mint a közelében nyugvó Köpecz Zsuzsánna vagy Bócz Márton, nyilván mégis megkönnyítette élete végét, gyötrelmes betegségét, amikor elgondolta, hogy teteme fölött majd csinos épület emelkedik, magasan a többi sírok és virágágyas emlékek fölé, messzire is láthatóan, soká, talán egy évszázadon át vagy még azon túl is, ez lesz a Petheő István síremléke, látják majd az utódok, nézik és megkérdezik: Ki volt az a Petheő István?

A katolikus temetőn túl, még egy percnyi utat sem tesz meg a homokfutó, már ott az evangélikus új temető. Sőt innen nem messzire, az úttól balra, már látható a régi, a malomeri. Lám, akik életükben valahogy elkeveredtek, egy földön dolgoztak, egy kocsmában ittak, most szépen elkülönültek. Zsidó temető, katolikus temető, evangélikus temető, református temető. Bár az élők is valahogy így, így is, húzódnak egymáshoz, meg távolodnak egymástól: a reformátusok a Földvári utcán, az evangélikusok a Kossuth utcán, a katolikusok meg a Deák Ferenc utca táján laknak — amerre a templomuk is van; — a zsidók minden rendszer nélkül, de inkább a falu közepén telepedtek meg.

Az evangélikus új temető dombon van, ott az Öreghegy nevű homokbuckasor kezdete, ez a falu, illetve határ legmagasabb pontja. Sűrű akácok borítja, az akácok törzse vékony és magasra nőtt, ahol ritkás a

koronájuk, ott egy-egy szarkafészek feketés gömbje ütközik ki a lombok közül. Itt is köemlékek s fejfák vegyesen és vasráccsal körülkerített sírok. Aranybetűs feliratok a köveken, vésett, vagy otrombán karcolt betűk a fejfákon; a hantokon virág és örökzöld, enyhereményű tiltakozásul a rothadás és az elmúlás ellen, itt-ott egész kis virágágysorok. Lám, ez a falu legdíszeesebb, legrendesebben ápoltságát. „Itt nyugszik Rajos Gyula, Élt 73 évet, Meghalt 1932.” A felirat fölött a kőbe vésett szomorúfűz, stilizált koronával. „Itt nyugszik az Urban Klenár Sándor, Élt 72 évet, Meghalt 1908. jún. és neje Práczki Zsuzsánna, Élt 72 évet, Meghalt 1910. jan. 30. Ezen sírkövet állíttatta bánatos leányuk, Béke hamvaikra”... Nyugszanak, azaz már nem acsarkodnak egymásra, nem civakodnak, nem kívánják egymás betegségét s halálát. A szeretett férj és szeretett hitves. A forrón szeretett és hű neje. A „hű” mindig csak az elhunyt férj nejének dukáló ékesítő jelző, az elhunyt nő férjének soha. „Itt nyugszik Istenben boldogult Ács János, Élt 73 évet, Megh. 1929. ápr. 13. Béke lengjen porai felett. Ide várja hű nejét.” Várja. Bizony, ez nem szép tőle. Hiszen valósággal sürgeti az asszonyt, aki még most is él, elhagyottan és szomorúan, de békében, csak most igazi békében, a Sövényközben, ott a Zlinszki András háza mögött... És oda várja hű nejét egy másik halott férfi is, „kivel boldog házasságban töltött 51 évet, Roszik Reginát, Élt — évet, Megh. —.” Üres hely a számoknak. Vajon mit gondol özvegy Kopa Pálné született Roszik Regina, amikor ellátogat a sírhoz s ott látja a díszes kővön felírva múlt időben az ígét: *élt*. És a másikat: *meghalt*. Mintha a kőfaragó keze már tartaná a vésőt s türel-

metlenül várná, hogy a számokat beírhatta . . . A szegények fejfájának némelyikén nincs felírás, másikán volt, de lekopott. Olyan lehet így, ócska, félredőlt, írástalan fejfával feküdni, mint amikor az ember vásárnap a Piac téren, az ünnepiruhás többiek közt rongyosan, szakadt cipőben ténfereg. Valósággal szégyen.

A sírok közt egy öregasszony támo lyog, Özvegy Kis Gáborné. Meglátogatta Kis Gábor sírját. Ráborult a fejfára és könnyezett. És elpanaszolta, hogy a Ferenc, a drágalátos fia, meg a menyé, meg a Bözsi, az a puffancs . . . Rétest ettek, de őt még csak meg sem kínálták. Jobb lenne már a malomeri temetőben. Bár ez a kívánság merő anakronizmus az öregasszonytól. A malomerében a régi temető fekszik, oda már harminc esztendeje nem temetnek. Itt fekszik az új temetőben Kis Gábor is, itt fog feküdni ő is. Hogy mégis a malomerit emlegeti, az csak azért lehet, mert már régesrégen, már harminc esztendővel ezelőtt megsokallhatta a földi életet.

WEISZ ÚR mozdulatlanul ül a kocsiban és maga elé bámul. Néz, de látni semmit sem lát. A temetőkről tudja, hogy vannak, hogy hol vannak, de észre sem veszi őket. Péterhez az egész úton egészen a tanyaig, egy szót sem szól. A kocsi sebese n halad ott, ahol jobb az út, a homokos helyeken lassítanak a lovak. Péter törődik a lovakkal, ostorával el-elveri nyakukról, hátukról a legyeket. Tíz-tizenötperces az út indulástól az Öregszőlő legmesszebb eső széléig. Az Öregszőlőben persze búza, kukorica, répa terem, szőlő már csaknem semmi. A régi szőlők kipusztultak, talajukat felszántották gabona alá. Régen az út men-

tén, szegélyezve az Öregszőlőt, hatalmas ákácok, derakas fehérnyárfák virultak, itt-ott egy-két égbenyúló jegenye is, de a fák ma már nincsenek meg, vagy kipusztultak, vagy kivágták őket s helyükbe újakat nem ültettek. Az Öregszőlő végén kis buckára fut fel az út szalagja, nyikorog rajta fölfelé a kocsi, a bucka tetejéről elszálló tekintet elé tárul Bántelek képe. Itt már érzékel a Weisz Artúr szeme, mert hogy Bántelek az övé. Kár, hogy ma már a kilátás sem olyan szép, mint régen volt, mert ő, agrárválság és agrárolló, a birtok alig jövedelmez valamit, alacsonyak a terményárak, drága a gép, a szerszám, nagy a birtokra bekebelezett bank-kölcsön, magas a kamat s annak minden járuléka, legalább nyolc százalék.

Szélcsendes az idő, a nyolclóerős cséplőgép bűgása egész a buckáig elhallatszik. Az országútról most fordul be két szekér, üresen érkeznek a tanyára, miután rakományukat leadták a falubeli magtárba. Lassan lépnek, cammognak az ökrök. De Weisz úr homokfutója vígan gördül, errefelé már fekete a föld, kemény az út, legfőlebb ha egy-egy kátyúban akkorát zökken a jármű, hogy majd kiröpíti magából terhét, Weisz urat... Amikor megállnak a tanyaépületek közt, a kutyák éktelenül ugatnak s egyszerre négy gyerek szalad Weisz úr felé s éneklő kezitcsókolommal köszöntik. Szervusztok, — mondja Weisz úr, ahogy leszáll a kocsiról, s megsimogatja az egyik gyerek fejét. Majd a zsebébe nyúl, hogy kétfilléreseket osszon szét köztük. Azután körülsétál, benéz az istállóba, az üres akolba, még a cselédek disznóóljaiba is, szemlét tart az ekéken, — elég rozogák már, — a hengeren, a fogasokon, hiszen nemsokára kezdődik az őszi szántás. Csak e szemle után indul a cséplők felé.

Gyalog megy, de int a kocsisnak s az lassan hajt utána. A tanyától vagy kétszáz lépésnyire áll a búzaasztag, mellette bűg, zakatol a gép. Odasétál, köszöngetnek neki mindenfelől, a gépésszel kezét fog. — Rossz már a szíj, panaszolja a gépész. — Ma megint elszakadt, negyedóraig állt a cséplés, amíg megjavították. Weisz úr dühös, haragszik a gépészre, mint hadvezérek a rossz hír hozójára. De nem szól, megy tovább, megnézi a szemet, amint ömlik a gépből bele a zsákokba. Ez a fő, a szem. Bele is markol egyszer-kétszer a búzába, tapintja, morzsolja, méri, szűri az ujjai közt. Nyüzsögnek a gép körül, a gépen, az asztagon, a kazalon, a rosta körül az emberek, férfiak és lányok, a gép rázkódik, minden porcikája reszket, olajos tengelyű kerekei sebesen forognak, bűgása valami hullámzó, zuhogó hang. Mikor a fél kévét beléje ereszti az etető, lassul a bűgás üteme, mélyül a hang, amikor az adag lecsúszott, újra gyorsabban, nyugtalanabban, éhesen bűg, bőg a masina . . . Weisz úr elfordul, a mázsálónál már ott áll a Mándli Sándor szekere, rakják rá a tele zsákokat.

— Hallja, Mándli, — szól Weisz úr, — mit csinálnak maguk? Csak most érkeztek meg, pedig már legalább másfél órája, hogy a faluból elindultak.

— Jöttünk mink, kérem, tekintetes úr, egyenesen.

És Mándli Sándor nem csodálkozik a kérdésen, eszébe sem jut, hogy fölmérje az időt, mert akkor azt is mondhatná, nincs még egy órája sem, hogy elindultak.

— Ügy másznak maguk, mint a tetűk. Közéjük kell vágni azoknak az ökröknek! Vagy talán megállnak valahol inni?

— Jöttünk mink, kérem — ismétli Mándli Sándor,

de még hozzáteszi, — nem aatomobil ez, hanem igás-szekér.

— Ne pofázzon! — kiált rá Weisz úr s arca egyszer-re kitüzesedik a haragtól.

Mándli azonban nem hallgat el:

— Nem pofázok én, csak azt mondom, hogy jöt-tünk mink egyenesen, nem álltunk meg sehol.

Weisz úr fiatalos fürgeséggel ugrik Mándli elé s testével, hangjával, indulatával akarja beléje fojtani a szót.

— Ne pofázzon, ha mondom, az istenit magának!

Mándli elhallgat. De ég benne a szégyen. Gyomosz-lai Péter indítja a lovakat s közelebb áll a kocsival, néz és fülel.

— Szájas disznó! — méltatlankodik tovább Weisz úr.

Mély csend. Mindenki hallgat, végzik tovább a munkájukat. Egyszer csak, két-három perccel később, nem tudni, hogyan, miért, talán mert a Csákó a farkával meglegyintette Mándlit, vagy mert meg-mozdult s húzott egyet a szekéren, Mándli Sándor éktelenül felordít:

— Hó-ó-ó, te, a gazdád istenit! — s teljes erővel hasba rúgja a Csákót.

Weisz haragja újra fellobban, rekedt kiabálásban tör ki:

— Hallja, maga vén pusztai betyár, viselkedjen tisztességesen és ne bántsa azt a jószágot, mert...

Itt egy kicsit elakad, mintha habozna, hogy mit ígérjen a vén betyárnak, de ígéret helyett — ilyesmi talán még soha nem esett meg vele — hirtelen lendülettel úgy pofonvágja Mándli Sándort, hogy an-

Gyalog megy, de int a kocsisnak s az lassan hajt utána. A tanyától vagy kétszáz lépésnyire áll a búzaasztag, mellette bűg, zakatol a gép. Odasétál, köszöngtetnek neki mindenfelől, a gépésszel kezét fog. — Rossz már a szíj, panaszolja a gépész. — Ma megint elszakadt, negyedóraig állt a cséplés, amíg megjavították. Weisz úr dühös, haragszik a gépészre, mint hadvezérek a rossz hír hozójára. De nem szól, megy tovább, megnézi a szemet, amint ömlik a gépből bele a zsákokba. Ez a fő, a szem. Bele is markol egyszer-kétszer a búzába, tapintja, morzsolja, méri, szűri az ujjai közt. Nyüzsgögnék a gép körül, a gépen, az asztagon, a kazalon, a rosta körül az emberek, férfiak és leányok, a gép rázkódik, minden porcikája reszket, olajos tengelyű kerekei sebesen forognak, bűgása valami hullámzó, zuhogó hang. Mikor a fél kévét beléje ereszti az etető, lassul a bűgás üteme, mélyül a hang, amikor az adag lecsúszott, újra gyorsabban, nyugtalanabbul, éhesen bűg, bőg a masina . . . Weisz úr elfordul, a mázsálónál már ott áll a Mándli Sándor szekere, rakják rá a tele zsákokat.

— Hallja, Mándli, — szól Weisz úr, — mit csinálnak maguk? Csak most érkeztek meg, pedig már legalább másfél órája, hogy a faluból elindultak.

— Jöttünk mink, kérem, tekintetes úr, egyenesen.

És Mándli Sándor nem csodálkozik a kérdésen, eszébe sem jut, hogy fölmérje az időt, mert akkor azt is mondhatná, nincs még egy órája sem, hogy elindultak.

— Űgy másznak maguk, mint a tetűk. Közéjük kell vágni azoknak az ökröknek! Vagy talán megállnak valahol inni?

— Jöttünk mink, kérem — ismétli Mándli Sándor,

de még hozzáteszi, — nem aatomobil ez, hanem igászeker.

— Ne pofázzon! — kiált rá Weisz úr s arca egyszerre kitzüzesedik a haragtól.

Mándli azonban nem hallgat el:

— Nem pofázok én, csak azt mondom, hogy jötünk mink egyenesen, nem álltunk meg sehol.

Weisz úr fiatalos fürgeséggel ugrik Mándli elé s testével, hangjával, indulatával akarja beléje fojtani a szót.

— Ne pofázzon, ha mondom, az istenit magának!

Mándli elhallgat. De ég benne a szégyen. Gyomosz-lai Péter indítja a lovakat s közelebb áll a kocsival, néz és fülel.

— Szájas disznó! — méltatlankodik tovább Weisz úr.

Mély csend. Mindenki hallgat, végzik tovább a munkájukat. Egyszer csak, két-három perccel később, nem tudni, hogyan, miért, talán mert a Csákó a farkával meglegyintette Mándlit, vagy mert megmozdult s húzott egyet a szekéren, Mándli Sándor éktelenül felordít:

— Hó-ó-ó, te, a gazdád istenit! — s teljes erővel hasba rúgja a Csákót.

Weisz haragja újra fellobban, rekedt kiabálásban tör ki:

— Hallja, maga vén pusztai betyár, viselkedjen tisztességesen és ne bántsa azt a jószágot, mert...

Itt egy kicsit elakad, mintha habozna, hogy mit ígérjen a vén betyárnak, de ígéret helyett — ilyesmi talán még soha nem esett meg vele — hirtelen lendülettel úgy pofonvágja Mándli Sándort, hogy an-

nak eltorzul a képe s orrát, száját takony és nyál nedvezi.

Mándli Sándor csak áll, szájához kapja a kezét, csak csodálkozik, majd hirtelen rohan a járomhoz, kirántja belőle a vasjáromszöveget s azt magasra emelve szalad neki Weisznek. De Péter már leugrott a kocsirol, Mándli mögé került s elkapja a karját. Egy csavarintással kiveszi Mándli kezéből a járomszöveget, elhajítja s kézzel, lábbal elkezdli Mándlit ütni, rúgni, ökölrel a fejébe, csizmaorral a sípcsontjába, hogy Mándli csak úgy kapálódzik, bukdácsol a levegőben, elesik, de Péter még akkor is rugdalja, alig tudják az emberek megfékezni s odább vonszolni. Mándli orrából csurog a vér, Péter káromkodik, kitépi magát a többiek kezéből s még egyszer belerúg Mándliba, Weisz úr valósággal könyörög Péternek:

— Ne bántsđ már, az istenért, Péter! Ne bántsđ már, hisz agyonvered.

DELUTÁN ötkor mintha kihalt lenne a falu,

olyan néptelen például a Földvári utca. Sehol egy ember, egy asszony, szinte alig észrevehető az a kislány is, aki könyvvvel kezében andalog a kerítések tövében, sovány és kicsiny, a Kara Juliska, megy haza tanulni. Megbukott hittanból s a nyári szünetben is tanulnia kell, egész délután vívódva hurcolja már magával a könyvet. Andalog az úton, kissé sántikál, mert mezítláb jár persze s éppen az előbb lépett üvegcszerépbe; fölszisszent, sebéből kicsordult a vér, egy ideig álldögált, de azután csak megindult. Egyik kezében az olvasókönyv, — benne vannak a bibliai történetek is, — a másik kezének ujjaival az ajkait pöcögteti, dúdol s kicifrázva rezegetti a dúdoló hangot, mintha citerát verne. Megáll, egy kis bogarat figyel, nézi az utcát, bámészkodik, mindenben megakad a szeme, nehezére eshet a tanulás, minél később akar hazakerülni; pedig már csaknem otthon van. Kiséktől kifelé a harmadik házban laknak. Még az érdeklődése is megnyílt, csakhogy maradhasson, húzza az időt, mert az, amit művelnie kell, észbontóan unalmas. Talán, ha nagyon faggatnák, ha megindítanák az eszecskéjét, még egy utcai csendéletet is föl tudna egyszerű szavakkal vázolni. Homok, szalmaszálak szétszórva. Itt ott gyep, kavics, kődarab, göröngy, cserép, üvegdarab,

venyige, papiros, rongy, disznó- és marhaganéj, lóganék, egy kiszáradt békahulla, mely olyan, mintha elnyútt s eldobott bőrbugyelláris lenne. Szénaszálak, toll, hervadt falevél, bőrdarab, vörösen rozsdásodó bádoglemez, fakéreg, barackmag. De bogarakat, ilyenkor augusztusban, már alig lehet látni. Julika hazaérkezik. Leül az udvarra, kinyitja a könyvet. Olvasókönyv. Jézus eltemetése következik. Ezt az egyetlen kis történetet nyüvi már napok óta. Ismeretlen előtte a mód, hogy amit elolvasott, azt nyugodtan, dermesztő félelem nélkül próbálja megérteni s a saját szavaival elmondani. Úgy tudja, hogy szóról szóra kell mondania azt, ami a könyvben áll. Legalább százszor elolvasta már a szöveget s akárhogyan próbálja, hogy a maga elé képzelt szigorú és fenyegető felnőttnek, a tanító úrnak felmondja, tehát nem is elmondja, hanem felmondja, mindannyiszor elakad. Néha már öt sort felmond s akkor akad el. Újra kezdi, akkor meg már a harmadik sornál akad el. Elszorul a szívecskéje, fél, újra kezdi előlről az olvasást. De már nem is érti, amit olvas. Már értette s újra nem érti. Hangosan olvas. Kínosan mondja a szavakat, úgy, ahogyan írva vannak, egészen másképp, mint ahogy ő beszélni szokott, mintha idegen nyelv is lenne. Arimáthiai József — olvassa, de ha abban a pillanatban megállítanák s szeretettel megkérdeznék, hogy kicsoda, kislányom? — hát csak riadtan nézne, nem tudná mondani, hogy Arimáthiai József . . . Szédül, kering körülötte a világ. Belebámul az udvarba, forog előtte a jól ismert kép. Két eperfa, lefűrészelt csonka ágakkal; tűzifarakás a kerítés mellett, eke, kis vályú a földön, fatörzsből, a szárnyasoknak; bádoggödör, tyúkök, disznóól, kamra, a ház jobbszárnya előtt dróthálóval körülvédett kis

kert, benne tikkadt virágok s egy faláda ebben a kis kertben, benne rózsafa, mely régen elvirágzott; fatuskó, tűzifát szoktak rajta vágni, seprő, kasza, istálló, répavágókészülék, távolabb a gémeskút, melyből az állatoknak merik a vizet; a kút szomszédságában a köcsögfa, ágain színesmázú köcsögök, mellette két kanna, még messzebb krumplisverem; lapát, talicska, trágyadomb, venyigerakás, kukoricabordó még tavalyról, boglyaszerű rakásba rakottan, tavalyi szürke, esővert szalma, mellette már az új kazal, ahhoz támasztott létra, a nagy vályú, az ól mellett a fal tövében vascsendélet, fogas, csoroszlya, némelyik eszköznek Julika még a nevét sem tudja, még kevésbé tudja azt, hogy az eszköz mire való, vagy mire használták, míg lommá nem vált... Újra kezdi az olvasást, azaz folytatja, ahol elhagyta, ahol a mutatóujja pihen... „levették a keresztfáról, megmosták és drága kenetekkel bekenték”. Itt egy percre elakad, eszmél és nem tudja, hogy mik azok a drága kenetek. És nem tudja, hogy ki, mi az az Arimáthiai József. Szinte már azt sem tudja, hogy ez név-e, valakit jelent-e, mint például Furuglyás István. Mondja elejéről a történetet. Elakad, ingerültté válik, fél, nem tudna róla számot adni, de azt érzi, hogy ő buta, ő szerencsétlen, ő beteg, mert nagyon buta. Ó, Istenkém! El-lapozza a könyvet s megkönnyebbül. Keresgél a könyvben, nézi a képeket s megakad a szeme egy kedves olvasmányon. Egy olvasmány ez, amit nem kell megtanulni, nem kell tudni, ő érti és valahányszor elolvassa, csodálkozik rajta. Csodálkozik, milyen furcsa is, mert ő nem szeret mezítláb járni és senkit nem irigyel annyira, mint Dér Esztit. A Dérék gazdagok, Eszti mindig cipőben jár. Milyen szenvedés is

mezítláb járni! De nem jár mindenki mezítláb, mert kétfélék a gyerekek, akik mezítláb járnak és akik cipőben járnak, mert mezítláb nem azért jár a gyerek, mivel szeret mezítláb járni, hanem mert muszáj, mivel nincs cipője, vagy ha van is, kímélni kell. Pedig a meztelen lábat töri, fölsebzí a kemény göröngy, az éles kavics. Belemegy a tüske az ember lábába, tüske, szög, iszkápa, üvegcserep, királydinnye tövise. Égeti a lábat a forró homok. Némelyik tarlón gyötrelem menni, mint a lóhere tarlója, mely olyan, mintha csupa kis drótszög állna ki a földből. Mezítláb félénk az ember futása. Aztán belelép az ember a csúnyaságba, ha más ezt észreveszi, nevet rajta, csúfolódik, nem állja meg szó nélkül, azt mondja kárörvendő vigyorzással: „Kihágtad a szömit!”

És az olvasmány érthetetlenül egész mást mond: „Március. Kedves hónapom vagy te nekem. Te vagy az egyedüli, akit hívnak és akit epedve vár mindenki. Felőled álmodtam én is a télen a kályha mellett és a tűzbe mélézva tűnődtem: hol vannak virágaid, hol vannak madaraid, mit csinálnak a fecskék és mit csinál most a gólyánk... A virágok akkor a föld mélyén aludtak és álmodtak a tavaszi napsugárról, a gólyánk a Nilus partján állott és hazagondolt. A fecskénk pedig ott ült az arabus fákon és szintén hazagondolt... Mert a gólyának, a fecskének is csak ez a hazája. Csak itt rak fészket mind a kettő: a gólya a Fodorék házában, a fecske meg szanaszét az ereszek alatt... Azóta már úton is vannak. Valahol a tenger fölött száll félénk egy nagy fekete felhő. Azok a fecskénk és száll egy csapat magasan a felhők közt, azok a mi gólyáink... A napnak már nemcsak fénye, hanem melege is van. A hó elolvadt, a nedves föld már szárad

és fölmelegszik. Bodor Pista tegnap már mezítláb jött az iskolába, ma pedig már valamennyi fiú és lány mezítláb jelent meg. Vidáman szaladgáltak, kergetőztek, játszottak, nagyokat kacagtak. Csak egy volt közöttünk szomorú s szelíd irigységgel nézte a pajtásait: Dezső, az uraság fia, akinek sosem szabad mezítláb járnia."

FLEISCHERNÉ és Sramó Gyuri elindultak Duna-szemesre. Lassú tempóban sétáltak. A falu alatt cigányokat láttak. Két sátoros kocsi körül heverték, álldogáltak. Bár messze elkerülték őket, a cigány férfiak kalapot emelve köszöntek nekik. Fleischerné szeretett volna most már, hogy barátságosan köszöntek, odamenni hozzájuk, beszélni velük, kikérdezni őket. Hátha valamelyik nő kártyát vetne, vagy jósolna a tenyeréből. Fleischerné hisz a jóslásban, de meg mulatságos is, amit kártyavetés közben egy okos cigányasszony összeravaszkodik. Meg lehet tanulni az ilyen cigányasszonyoktól, hogyan kell az emberekkel bántani, hogyan kell valakit hízelgő szavakkal körülfonni, mértéktelen dicsérettel, hogy ő okos, szép, jóságos, és kellemes jövődölésekkel megörvendeztetni s ha mégsem nyúlna a pénztárcájához, némi tűzvész, életveszély, gyógyíthatatlan betegség, esetleg közeli halál emlegetésével mégis csak rabul ejteni, hogy egy kis pénzzel próbálja a fenyegető sorsot kiengesztelni.

Kis játszadozó gyerekek lábatlankodtak a felnőtt cigányok közt, egy asszony csecsemőt tartott a karján. Fleischerné megállt s habozott, már csaknem elindult feléjük, de Gyuri semmi kedvet nem mutatott a cigányokhoz.

— Miből élnek ezek? — tört ki Fleischernéből a kíváncsi érdeklődés, amikor tovább indultak. Hátha Gyuri okos fiú, tud erre felelni.

De Gyurinak fogalma sincs róla. Nem tudja, hogy a cigányok lopnak-e, rabolnak-e, vagy hogy lyukas lábasokat, bográcsokat, vindelyeket, mosófazekakat foltoznak-e, vagy csak úgy egyszerűen pénzük van.

— Maga sem tudja? — firtatja tovább Fleischerné, mintha az előbb csak önmagának vetette volna föl a kérdést.

— É-én nem tudom — dadog Gyuri, de aztán hirtelen rászánja magát. — Csak azt tudom, hogy nagyapáéknál cigányok pucolták ki a-a-a...

Egész sora a szavaknak kering a Gyuri eszében, melyiket is mondja? Reterát, illemhely, klozet, kló, félreeső hely, budi, árnyékszék, vécé?

— A félreeső helyet — nyögte ki félszegen, érezve a szó kerülgető különösségét, szégyenből való eredetét.

Fleischerné is megzavarodik. Talán el is pirulna, ha kicsattanó pirosra nem tüzesedett volna a melegtől s a járás miatt. Ó, a magassarkú cipője van a lábán, mert mégis Szemesre mennek, ami már csaknem város, legalább Kunhalomhoz képest... No, de micsoda témához is jutottak ezzel a csinos, szemérmes fiúval!

Fleischerné megáll s felsóhajt:

— Bosszantó ez a magas sarok!

Azután egészen a töltésig hallgatnak. Fleischerné undorral gondol arra a bizonyos félreeső helyre, amely számára a falusi élet gyötrelme. Az a szörnyű... jaj... szag! Az a... piszok, csúnyaság, vagy mi. Az embernek fölfelé kell nézni, de a gyomra úgyis csaknem kifordul. Jaj, hogy hogyan is bírják. És micsoda

pókok másznak a rozzant deszkákon. Milyen hosszú, vonagló, szörnyű és milyen sok lábuk van s az ember testétől pár centiméterre lapulnak a résekben. Talán patkány is van ... benne.

Gyuri hallgat, mert általában zavart érez Fleischer-né mellett. Vonzódik hozzá, mert szép és barátságos, felnőtt, izmos, feketehajú úri nő, különösképpen tetszik neki, szeretné, ha már ő nagy, legalább két-három évvel idősebb lenne. De így leküzdhetetlen gyámtalanságot érez a közelében, mert Fleischerné városi, pesti és úri, és izraelita, ő meg itt Kunhalmon a nagyapáék miatt csak egy parasztgyerek. Itt parasztgyerek, odahaza Pesten úrifiú, de se az egyik, se a másik, mert Pestre is elkísérte Kiskunhalom. Talán sosem fogja elfelejteni, hogy az elmúlt iskolaévben is az egész osztály nevetett rajta. „*Der Page lief... Der König rief*” — ő ezt a könyvből olvasva úgy makkogta magyarra — mert az átkozott Königet nagy kával írják, hogy: A König kiáltott! Szent Isten, az egész osztály röhögött rajta. Mind a pesti fiúk, a kereskedők, a hivatalnokok, az ügyvédek és háziurak gyermekei, a keresztények és a zsidók egyaránt örvendeztek, kapkodták a fejüket, tátogtak és röhögtek. A tanár is mosolygott. És őt kicsúfolta. Mert a felelet végén azt mondta s mintha a szívébe kést szúrt volna: no, ölég, mönny helyre! Az osztály újra röhögött. Ezért ő gyűlöli, lenézi Kunhalmot, akár sosem jönne ide, a nagyapát sem szereti s talán, — erre már nem is mer, nem is tud gondolni, — a nagymamát sem. Feledve, lelke mélyére szorítva a kedves emlékek a nagymamáról, arról, hogy mily boldogság, amikor egy öreg, ráncos és száradó kéz megsimogatja szeretettel, védőn az ember, a kisgyermek fejét. Legjobb lenne,

ide soha el nem jönni, mindent, ami Kiskunhalom, elfelejteni, csak a szülei erőltetik, muszáj nyaralni, jó a pihenés, mondják, falun egészséges, fürödjön sokat, de vigyázzon magára!... Mennyire irigyli Gerstert, aki raccsol és Kaufmannt, akinek vörös és göndör a haja, a Király utcában laknak és nyáron is hófehér a bőre; azon csak kevesen és alig nevettek, csak úgy somolyogtak a fiúk, mikor egyszer a malacra azt mondta, hogy kis disznó. Kaufmann maga is nevetett — egyáltalában nem szégyellte magát, talán még büszke is volt, hogy jó viccet csinált.

— Szeret fürödni? — kérdezi Gyuritól fenn a töltesen Fleischerné, mikor a Duna fölcsillant előttük.

— Igen.

— Én is, de nem itt. A Duna hideg nekem.

— Kár — bukik ki őszintén Gyuri száján.

Fleischerné fölkacag. Nyilvánvaló, hogy a fiú szeretné, ha együtt fürödnének. Szeretné őt fürdőruhában látni. Helyes fiú. Még gyerek.

Jó háromnegyedóra alatt ért be Szemesre Fleischerné és Gyuri. Az asszony egészen felüdült Szemestől, ó, az már egészen más, mint Kunhalom. Csinos konyhakertészeteket lehet itt látni s jól ápolt gyümölcsösöket. A házak közt is akadnak oly szépek és újak, hogy Pesten is megállnák a helyüket mint villák a külső részeken, vagy Pest környékén, például Sashalmon, vagy Rákoshelyen. Van a községnek valami városi jellege. Az országút a községen keresztül vezet, még autók is robognak rajta. Benzinfeltevő állomás a piactéren. Maga a piactér... hát legalább is tűrhető. Mindenesetre egy ilyen községben, távol a fővárostól, az Alföldön. Az iskolaépület emeletes és hatalmas nagyok az ablakai. A járási székhely modern, új épület;

a református templom régies, de stílusos — ez az egyetlen temploma Szemesnek. És a pompás, terebélyes nyárfák a téren ... A vegyeskereskedés, már mint az egyik, amelyik először útjukba akadt, akkora, mint egy pesti csemegeüzlet a körúton. Itt vásárolt Fleischerné szappant. Egy pengő. Pesten hatvan fillér. De egész finom szappan ... Gyuri közönyös Szemeshez. Neki az is csak Kunhalom és vidéke ... Kis nézelődés után már készülődnek is visszafelé, amikor Fleischerné váratlanul egy régi pesti ismerősét látja meg. Fleischerné csak áll és mosolyog, az ismerős úriember pedig a meglepődés oly mutatványát játszsza el, akár egy színpadon: Hah, ki az? Te itt? Nagy ég!

— Micsoda meglepetés, — kiált fel az úriember.

— Ugye ezt nem hitte volna?

— Legszebb álmomban sem. Ha népies akarnék lenni, úgy kérdezném: mi szél hozta kegyedet erre?

— Amerre a madár se jár, ugye?

— Úgy van. Azaz, amerre csakis a madár jár.

A férfi szemesi ügyvéd. Kövér, cvikkeres, borotvált-képű ember, kidülledő kék szemekkel, mosolygó kép-pel. Fleischerné elmondja neki, hogy a szomszéd köz-ségben, Kunhalmon nyaral. Csak úgy próbaképpen, milyen is az a falu. Na, megjárja. El tud képzelni szebb nyaralást is, de egész mulatságos. Az ügyvéd felkacag. De legalább akkor már jött volna nagyságos asszony Szemesre ... Pardon, doktor Germanusz Im-re, — így mutatkozik be az ügyvéd Gyurinak. A kun-halmi udvarlóm! — nevet az asszony. — Mindig meg-nyanusítottam magát egy kis lilimotiprással, — el-mészkedik az ügyvéd. Gyuri mosolyog, de valami re-mény kel benne s kicsit büszke.

— Hát mi újság itt az Isten háta mögött? — kérdezi Fleischerné. — Hogy megy az iroda?

— Az iroda nem megy, kérem, tolni kell. Toljuk és mégsem megy. Az a csodálatos eset forog fenn, könnyörgöm, hogy ha a parasztnak nincs pénze, az minket, úriembereket és zsidókat, ha szabad magam így kifejezni, szomorúsággal tölt el. — Az ügyvéd kacag.

— De maga nem túlságosan szomorú, — és Fleischerné is kacag.

— De szomorú vagyok, kezét csókolom, nagyon szomorú vagyok. Hogy nevetek kérem, az nálam csak külszín, felszín, hogy ne mondjam, felzet. Ez az a bizonyos látszat, amely csal, kezét csókolom. Ez a látszat úgy csal, mint egy ügyvéd.

— Tiszta örült maga, kedves Germanusz.

— Igazán örülök, hogy tisztának tart, de az örültséget tagadom. Tagadom felperes összes rám vonatkozó becsmérő és lekicsinylő állítását és ellenzem a bizonyítást.

— Bizonyítás! Majd a törvényszéki orvosszakértő. De mondja komolyan, Germanusz, lehet itt még keresni?

— Keresni, kezét csókolom, azt nem lehet. Mi szemesi ügyvédek, akár a pestiek, ráfizetésből élünk, de jól élünk. Engedelmeivel.

— Azt elhiszem, hogy maga jól él. De mondja, még mindig olyan zabálógép?

— Ó, már nem, korántsem, kezét csókolom. Ma már szerénynek kell lenni. A világhelyzet elvégre is kötelez. Be kell érnem napi hatszori étkezéssel, könnyörgöm. Egy kis reggeli, egy kis tízórai, egy kis ebéd, nagyon szerény, legföljebb háromfogásos, valami uzsonna, mondjuk kávé és vaj, szerény vacsora és ha

az ember netalán későn feküdne le, aminthogy az ember minden éjjel későn fekszik le, még némi pótvacsora, igen mérsékelt, csupán egy hideg libacomb kovászos uborkával s egy kevés gyümölcs, engedel-mével. De elégséges, kérem, elégséges. Ezek az úgynevezett leszállított igények nálam, mert ismétlem, a parasztnak nincs pénze és nem fizet. No de az orvos-tudomány kimutatta ugyebár, hogy ez éppen kellő mennyiségű fehérje, kalória és vitamin satöbbi... A paraszt nem fizet kérem, legfeljebb természetben, in natura, némi tyúk, malac s az úgynevezett miegymás, például tojás.

— És milyen ügyei vannak?

— Ó, köszönöm kíváncsiságát, tüzetes érdeklődése meggható. Hogy érdemben feleljek, tyúkperek, kérem, tyúkperek, kizárólag tyúkperek. Kétféle tyúkper létezik, kezét csókolom, de igazán meggható a kegyed érdeklődése a szakma iránt, látszik, hogy egy évtizeden át levelező kültagja volt kedves férjével együtt a Seemannak. Szóval kétféle tyúkper van, először, mikor a per tárgya egy tyúk, másodszor becsületsértési, illetve rágalmazási per, mikor a honorárium egy tyúk. De ne tessék azt hinni, hogy ilyen leszállított taksával dolgozunk, mert a tyúk csupán előleg. Ezzel jelenik meg tényállásfelvételre a kliens, aki azután, különösen a per befejezése után, legkülönöbben pedig a per esetleges megnyerése után, nem mutatkozik többé kérem sem tyúkkal, sem anélkül... Ami különben a munkát illeti, hát az van elég, kérem. Hisz tetszik tudni, vidéki prakszis, a folytonos árverések, illetve végrehajtások és azután árverések, mert ugyebár a bank, tetszik tudni. Hisz ennyire terjed a kegyed jogi tájékozottsága, emlékszem, nem sok, de ennyire

terjed, bocsánatot kívánok. Apropos árverések. Nem akar nagyságos asszonyom állandóan Dunaszemesen nyaralni, vagy talán életfogytig, hogy hosszabb terminusról ne is beszéljünk? Potom pénzért, ugyebár, ez nem sok, vehetne egy ingatlant. Házat, hozzátartozó egy hold kertet, gyümölcsfákkal, igen jóképű, testhezálló ingatlan, úgyszólván ingyen.

— Csakugyan? Ez komoly?

— Kérem, ne tessék inszinuációval illetni, mindig komoly, amit mondok, szigorúan komoly. Ismétlem, nálam csak a külszín humor, a felzet, ez kérem nálam az ostya, véresen komoly dolgok beadására. Például ez a Hajdú Kovács Pál-féle ingatlan, na igen, a szóbanforgó, ez kérem, véresen komoly, amennyiben végrehajtást szenvedett Hajdú Kovács Pál kijelentette, hogy ha neki ki kell menni a házából, hát aki oda be akar költözni, azt leszúrja. Nincs is rá vevő kérem, abszolút nincsen. Hát tetszik látni, ami a komolyságot illeti!

— És ezt az ingatlant ajánlja maga nekem?

— No, nem kérem, nem kérem, nem nagyon ajánlom. Azaz ajánlom, de nem nagyon. Csupán arra gondoltam, hogy hölgyel szemben talán a lovagiasság álláspontjára helyezkedik végrehajtást szenvedett Hajdú Kovács Pál. Különben is mindent el lehet intézni kompromisszummal, ez a prakszisban ugyebár egyezséget jelent, hiszen ennyire terjed, igen ennyire terjed a kegyed tudása. A házban két szoba van kérem, az egyikben meg lehetne hagyni bérlőül, hogy ne mondjam gyanánt Hajdú Kovács Pált. De már vissza is vontam az ajánlatot. Nem alkalmas kérem, nem alkalmas.

MÉG FÉLÓRAIG beszélgetett Fleischerné dr. Germanusszal. Az ügyvéd ontotta magából a szót, végtelen bőséggel, gyorsasággal, csapongó képzelettársítással keresetről, munkáról, pénzről, unalomról, evésről, kaszinóról, kártyáról, a mindennapi társaságáról, a parasztok eladósodottságáról, meg hogy kinek, milyen kategóriáknak megy jól a sorsuk, aztán kérdezősködött pesti emlékekről, a régi társaságuk tagjairól, dr. Szilárdról, dr. Pollákról, Kemenesnéről, Ságodiról, a Seemann-kávéházról, az ottani „jogi különítmény”-ről beszélt, beszélt, amikor kérdezett, Fleischerné, még akkor is alig jutott szóhoz. Gyuri csak állt, hallgatott és unatkozott. Végre nekibátorodott s mint nyűgös gyerek az anyjával teszi, húzogatni kezdte Fleischerné blúzát.

— Már megyünk, — nyugtatta meg az asszony.

Csodák csodája, dr. Germanusz erre elhallgatott. Sőt, kezdett búcsúzni:

— Hát kezét csókolom, látom a fiatalúr már türelmetlen, a tárgyalást elhalasztjuk, új terminust nem tűzök ki, szünetelni fog az ügy, kérem, de a napokban minden valószínűség szerint átrándulok Kiskunhalomra, árverésre kérem, természetes, hogy árverésre, és akkor folytatjuk. Igazán végtelenül örvendtem, ami magától értetődő ugyebár, úgynevezett köztudomású s így bizonyítás tárgyát nem is képezheti. Szabad azonban kérnem még a té címét, sőt pé, azaz pontos címét... Úgy, köszönöm, igazán kegyes volt hozzám, mint másik félhez, Török-féle ház, meg fogom találni. Kezét csókolom.

— Tiszta örült — jelentette ki Fleischerné, mihelyt dr. Germanusz öt lépést távozott.

És megindultak Gyurival hazafelé. Más úton, mint

amerre jöttek, némi kerülővel a vasúti állomáshoz s onnan az országúton Kunhalom irányában.

Fáradtság nélkül marsolnak a pompás országúton, melyet eperfák szegélyeznek. Az út enyhe kanyarlatainál az eperfák törzse mésszel fehérre van festve, gyöngéd gondoskodás ez az autósok épségéről. Nyilván miattuk és végettük oly kemény s jól ápolt maga az út is... A nap már lefelé ereszkedik, korongja mintha belefáradt volna a féktelen izzásba, vakító fényességéből vörösre tompul. Messziről kékesen-sötétlőn látszik Kunhalom, terebélyesen elfekvő tömegéből kiemelkedik a három torony. Fleischerné már kunhalmi problémáit szövi, elmondja panaszait Julisról s minden vádját ellene:

— Most kíváncsi vagyok, hány kockacukor lesz a skatulyában — szinte sóhajtja ezt.

Gyuriban nincs részvét Julis iránt. Lopni nem szabad, ezt így tanulta, így tudja. Már megveti Julist, akit, úgy látszik, különben sem tudna szeretni. De hogy mennyi sok mindenfélét nem volna szabad a lopáson kívül, vagy hogy például minden embernek dolgoznia kellene — ilyesmiről Gyuri még soha nem olvasott, nem hallott. Ismereteinek, erkölcsi ítéleteinek végső határát ilyen pontok jelzik: haud procul a stipite poma cadunt, vagy solamen miseris socios habuisse malorum. Tehát: nem messze esik az alma a fájától, és: vigasztaló a szerencsétlenek számára, ha bajukban társaik akadnak.

KÁVECZKI István már otthon van,

Nagykúton kapált, befejezték a munkát, mielőtt le-
száll a nap. Egyedül ül a küszöb előtt, özvegyember,
asszony nincs a házában, de nála lakik Szabadi Sándor.
Sándor még nem érkezett meg a Kovacsosról. A Julis
lány most Fleischernénél szolgál, Kisné komendálta
be, de máskor sem lakik az apjánál, hanem a nagy-
anyjánál, özvegy Káveczki Pálnénál. Julisnak nincs
rossz dolga. Panaszkodik ugyan az asszonyára a bánás-
mód miatt, de jó kosztot kap. Eszik annyit, amennyi
csak belefér. Hát kell is neki, mert sovány szegény.
Gyerek még és máris majdnem olyan magas, mint az
apja. Csodahirtelen nőtt; csak el ne vigye a „heptika”,
mint az anyját... Káveczki István felhajt egy pohár
bort. Reggel egy tele literes üveget vitt magával, az
üveget üresen hozta haza. Ül és mosolyog. Olyan,
mint a nyugalom szobra. Szemei, arca, a szemöldöke
is mosolygós, a mozdulása lassú, komótos. Ahogy ma-
ga körül lassú tekintethordozással szétnéz, aszerint
mindent a világon gyönyörű rendben talál. Lehet,
hogy legbelül, a lelke mélyén hánytorg valami, talán
egy egész élet története, de a hánytorgást elcsitítja a
bor... Mellette a földön három cső kukorica hever,
ahogy jött a szőlőből, útközben csak úgy — törte.
Letörte ott, ahol volt, a máséból, nem lesz a gazdája
szegényebb, maradt még neki elég.

A három cső friss, gyenge kukoricát ajándékol szánta Fleischernének. Jó asszony. Barátságos. Elbeszélget a szegény emberrel. Meg is szokta őt kínálni cigarettával. Megérdemel valami kis kártérítést azért a kis kávéért, cukorért, rizskásáért, no, nem megy abba se tönkre. Most ez a kukorica, máskor valami gyümölcs... Fölszedi a kukoricát, szeretettel nézi, gyönyörű nagy csövek — éppen ezért támadt rájuk gusztusa, megsimogatja a susnyójukat, mint kislányok haját, föláll és indul. Magas alakja kissé meghajlik, lábai hosszúak, óriásiakat lép velük, jobbkarját behajlítva szorítja a hóna alá a csöveket, balja meg lelóg, himbálódzik, munkában elterebélyesedett keze akkora, mint a lapát. Szőke bajusza kínaiasan konyul le, arca mozdulatlan, kék szeme nevető derűvel néz előre. A kerteken keresztül tart a ház felé, ahol Fleischerné lakik.

Szinte belopakodik az udvarra. Julis üldögél a ház előtt és olvas. Nem köszönnek egymásnak. Káveczki ránéz a lányra.

— Ne erőltess a szemed.

Julis leteszi a könyvet.

— Nincs itthon?

— Szemesre ment. Már itthon lehetne.

— Kicsit várok. Ezt a kukoricát hoztam — nyújtja a lány felé.

Julis átveszi a kukoricát, beviszi a konyhába. Káveczki megy be utána. Azután kinyitja a szoba ajtaját is, belép, szétnéz. Ezúttal minden gondosan el van rakva, csak úgy ránézéssel is lehet látni, hogy a szekrény ajtaja be van zárva. Az asztalon néhány lom, szinte rendberakott kis rendetlenség és ott a skatulya a cukorral.

Káveczki mosolyog.

— Itt hagyta?

— Itt — felel mögötte a lány.

— Ravasz asszony.

— Nagyon gyanakszik már. A Kisnével is össze sűg-bűg.

— Most ezt megolvasta ám, azt' készakarva hagyta kinn.

— Biztosan.

— Azután, ha megjön, megint megolvassa. Hogy megvan-e.

— Biztosan. A Kisnével együtt.

Káveczki bólogat s végtelen lenézéssel mosolyog:

— Ha nem röstelleném, elugornék ide a Hermann-hoz, hoznék vagy három kockát, azt' hozzátenném.

Julis felkacag.

— No a fene megenné őket a nagy csudálkozástól a Kisnével együtt.

Káveczki kisétál a szobából, kidugja fejét a konyhajtón át az udvarra. Visszaszól még Julisnak:

— Aztán hagyd ám már!

A NAP már lebukni készül a dunántúli dombok mögé. A keleti égbolt most nem is kék, hanem színtelen fényesség, olyan, mint a belülről világított tejüveg. Ránézni s egyben rá is gondolni, ez csaknem fullasztó. Keleti irányban néhány felhő lebeg. Szenyyesen szürke, csak a széleiken fehér hóhalmoknak látszanak ezek a felhők, magasak, távoliak, a fölfelé vetett tekintet valósággal vágyakozva repül föl hozzájuk s hosszasan megpihen fényes, hűs peremükön... Mindenfelé a határban, a földeken, a szőlők-

ben, a kertekben, abbahagyják a munkát s rövid pizmogás, szedelőzködés után lassú, együtemű léptekkel ballagnak hazafelé, kivéve persze a cséplőket. Ha kettesben mennek is itt-ott a kanyargó, emelkedő-süllyedő utakon, ha házaspár ballag is együtt, akkor is szótlanok, egymás mögött mennek és nem egymás mellett. Ha valamelyik mégis megszólal, akkor valami olyanfélét közöl a másikkal, a többiekkel, ami által tájékozódni tudnak a maguk világában. Például Dér István tart hazafelé két férficselédjével, az új szőlőkből. Az egyik cseléd fiatal legény, amikor éppen a Deák szabó szőlője mellett vezet el az útjuk, ezt mondja:

— A Deák bácsinak tavaly ezen az egy holdján harminc hektó termett. Nem tudom, igaz-e, de azt mondják.

— Igaz! — erősíti meg Dér István. — Új szőlő, még bőven terem, meg aztán a Deák bácsi jól meg is munkálja.

— De még most is megvan a bora. Nem tudta máig sem eladni.

— Tizennyolcért eladhatta volna. Most is eladhatná, bármelyik órában. De nem adja, huszat kér érte. Annyit meg nem fizetnek az ilyen homoki savanykásért. A vevő mindig finomat akar, csak finomat és olcsón.

— Ingyen.

— Az. De a finomnak azért jobb az ára. Ott van az én kovacsosi két holdam, annak a termését huszonnégyért adtam el, ugye. Tavaly még huszonötért. De hát csak...

A cseléd kitalálja a folytatást:

— Tizenhat hektót termett a két hold.

— Annyit bizony. Mert jóból kevesebb terem. Így van ez mindennel.

Egy ideig csönd. Gyönyörű kukoricatáblákhoz érnek. Dúslevelű zöld száruk erdeje ez, a tábla szélén ha csenevész is, beljebb már magasra vernek a száruk, némelyiknek a búzáját a felnyújtott kéz sem érné el. Azután két-három csövet is vetnek a száruk.

— Ebben is van ám mindenféle fajta. Meg hogy milyen a föld, meg hogy hogyan művelik. Ezt itt ugyancsak megkapálhatták!... De az se jó, ha több cséve van egy száron. Nem olyan jó rajta a szem... Sok volt az üszkös is közte — már elhaladtak a tábla mellett.

De új tábla következik, Dér István mutatja az üszkös csöveket. Szürkésfelületű fényes pöfeteg buggyan ki a zöld cső burkából, melynek hámján átüt fekete tartalmának a színe.

Homokos dombhoz érnek. Rozstarlót szánt fel egy ember. Még nem hagyta abba a munkát, de most áll a két ló, az ember áll az eke mellett, ivott egy üveg-ből, nyilván vizet, mert az olyan ember, a Puskás Márton. Köszönnek egymásnak. A Puskás Márton csak úgy szóval s fejbólintással köszön, mert kalapja a földön hever. Dús, fekete a haja s elől a homlokába csap. Kis bajusza is fekete. A bőre sötétbarna, a figurája olyan, mintha egy parasztnak maszkírozott atléta lenne. Még a testtartásában is, a mozdulataiban is van valami pompás, olyasmi, amit előkelőnek mondanak, és ez persze tisztára szándék nélkül való, mert hiszen ilyen szándék eszébe sem jutna. Különben hét hold földje van, református, itt lakik közel a Szék utcában, amely a Földvári utcából ágazik ki.

Dérék szapora léptekkel mennek, elérnek s lassan

előznek egy kis csoportot. A kis csoport ugyancsak az új szőlőből igyekszik hazafelé. Hatan vannak, eleinte hátulról látják őket, eszközeik, batyuik, tarisznáik s mindenféle cókókjaik terhe alatt görnyedezve cammognak. Nem is fáradtak ezek, hanem nehezek, elnehezültek és elhullottak; azt lehetne hinni, hogy ólomtalppal járnak, ni, majdnem elmarad egyiknek a lába a testétől, hogy azután láb nélkül dőljön, hajoljon, zuhanjon előre. Négy férfi, két nő. Mezítlábasok, a ruha csupa cafat rajtuk. A talpuk fekete, cserzett kéreg, a lábuk feje bütykös és széles, külön életre kelt tompavégű lábujjaik szétterülnek, olyan nyomok maradnak utánuk a homokon, mintha óriás libák lennének. Micsoda nadrág van az egyiken! Még a Deák szabó se tudná megmondani, hogy a sokféle és sokszínű folt közül melyik az igazi nadrág s melyik került oda később foltnak. Dér István megnézi őket, kissé vissza is fordul. A két legénye is így tesz. A négy férfi közül kettő öregebb ember, egy olyan közepeskorú, a negyedik fiatal legény. A két asszony fején napszíttá kendő, a férfiakén viharvert, zsírral átítatott kalap. A vállukról lógó tarisznya is rongyos, a tarisznya szíja madzaggal összevissza drótozott. Mind a hatan hajlott testűek, laposmellűek, csapottvállúak, hol válogatták őket így ki? Az egyiknek a keze, melyet messze ellóbáz magától, amikor vissza-visszahull, csaknem térdéig ér. Az öregek bajusza! Az egyiké harcsabajusz, a másiké torzonborz, mégis kajla, mint a Csákó szarva Bántelkén. Ábrázatuk szőrös, szemük apró és pisla, az egyiknek az alsó szemhéja véresen kifordult. Krumpliorruk, ferde orruk, tömpe orruk, ráncos szájuk, lófoguk, áh, mindenük által olyanok ezek hatan, mintha nem is mai

emberek, hanem őslények, mintha rongyokba rakott, madárijesztőkül kiöltöztetett majmok lennének. Mennek, csak úgy lógnak, valahonnan eleresztve esnek, buknak előre, s mivelhogy szótlanok, azt lehetne hinni róluk, hogy nem is tudnak beszélni. Lehet, hogy Dér István éppen azért nézett rájuk vissza, csak úgy akaratlanul, mert nem köszöntek, ez pedig Kunhalmon szokatlan.

Maga Dér István magas ember, már kiskunhalmi mérték szerint. Mert itt, a százhetvennégy centiméteres termet már magasnak számít. Szabályos az arca, nyírott gesztenyebarna a bajusza, haja sűrű, bozontos. Talán csak az az egy hibája van, hogy túlságosan erős az orra. Valamikor, azt mondják, igen mutatós legény volt, talán ennek köszönheti, hogy neki van a legszebb felesége a faluban... Már jön is elébe, de igazán csak véletlenül, kivételesen, mert ez nem szokása. De most jön, a Földvári utcán, a legelső háznál találkoznak. Testes asszony, falusi Juno. Egyszerű ruha van rajta, amiben dolgozik. Hogy dolgozik, azt külön is meg kell említeni, mert rengeteget dolgozik, háztartással, kerttel, baromfival, gyümölcszel, árusítással, cselédek ellátásával, kora reggeltől késő estig, szakadatlanul. Így, a dolgos ruhájában is, igen rendes, tiszta, s mert tudja, hogy szép asszony, azért a nagy munkában is vigyáz magára. Talán éppen csak cipőt húzott fel, hogy a házból kijött. Kis, fekete, formás a cipője, azaz kicsi és formás a lába. Alsó izmos lábszára magasan látszik, fekete harisnya van rajta; csípője erős, fara duzzadó és amint jár, reng, a kunhalmi férfiak bizony megfordulnak utána. De a nők is. Mert azok meg haragusznak rá. És a bőre olajbarna, egészen olaszos, délfranciás, a haja holló-

fekete, szája kicsiny, ajka piros; szép, szabályos fogai közül egy elől hiányzik. De nem is kell megcsináltatnia — Szemesen van fogorvos is, — mert így is kifogástalanul szép nő. Sőt, mintha ez a kis hiba még külön jól állna neki. Igen, mert kiderül, hogy semmi sem tud rajta rontani. Hajadonfővel jön. A haja kontyba van fogva. No, az az egy talán csakugyan hibája, hogy a melle nem eléggé fejlett, vagy talán a sok testi munkában csenevészedett el, az erős csípőhöz mindenestre valamivel teltebb mell passzolna.

Dér István és Dér Istvánné megcsókolják egymást. Pedig ez nem szokás Kunhalmon. És ez annál érdekesebb, mert náluk meg éppen csak szokás, csak úgy az arc mellett a levegőben elcuppánó kis csókféle. A két fiatal cseléd illedelmesen köszön, az asszony mosolyogva fogadja őket; az egyik legény így, a cselédi külsejével is csinos, vidámarcú, hetyke fiatalember.

A GULYÁS hazaengedi a teheneket, nemsokára a kanász is a disznókat. A vásártérig terelik s tartják együtt a gulyát is, a csordát is. Ott elszélednek az állatok és indulnak haza. Felkavarodik nyomukban a por, végig az utcákon, csakhamar egész porfelhő borítja a falut, elterül a kertek fölött, gomolyog és lebeg hosszan, félóráig is eltart, amíg lassan leülepedik. A Kis Ferencék udvaráról elnézve, nyugati irányban opálos fényben csillog a levegő, halvány rózsaszínek gyúlnak ki benne, amint a nap utolsónak küldött sugarai rávetődnek a gomolygó porszemekre... A tehenek lassan, lépésben menetelnek, csöndben, csak néha bődül el egy-egy. A malacok, disznók visítva, rőfögve loholnak. Himbálódzik, hasukra verődik

a nőstények emlője, a hízókon reng a háj. Nem a nyugati égbolt piros színárnyalatai, nem a magasan lebegő bárányszerű felhők, ezek a kék alapra odarögzített vattacsomószerű bolyhok, nem a Duna túlsó partjának gerincén feketén sorakozó fák, mint a képeken holmi tevekaraván, nem a távoli pirostetejű kastély, ugyancsak a túlsó parton, — hanem a mázsás hájaktól dagadozó, öklendező rőfögésekkel guruló, rövid lábaikat szaporán maguk alá kapkodó disznók, ezek a szépek, ezek a gyönyörűek. A kunhalmi ember, például Nagy Bálint a Deák Ferenc utcán megáll és utánanéz valamelyik húsgörgetegnek, de úgy, hogy a nyála csurog a műélvezettől; mintha csak iskolásan művelt lenne, ismerné a kanti tételt s tudatosan tagadná, mondván: szép az, ami az érdekeimet szolgálja.

AZ UTOLSÓ FÜRDŐZŐK is felöltözködtek már, szállingóznak egyenként a falu felé. Ilyenkor már nem lehet a Duna partján meztelen testtel ódöngeni, mert a füzeserdő elkezdti ontani rejtett tartalmát, ezrével, százezrével és milliószámra kelnek belőle útnak a szúnyogok. Egyelőre még ritka az áradat, de a sötétség beálltával megsűrűsödik. Nem tudni, honnan, a bokrok tövéből, a levelek alól, a fakérgek repedéseiből, vagy a fűszálak közül-e, vagy magából a Dunából, de kis, vékony, rettentően buzgó sírások törnek elő, ezek a kis sírások rezegnek a légben, mint test nélküli hangok, mintha maguk a hangok indulnának támadásra az ember ellen, közeledve a fejéhez, füléhez, s távolodva attól, oda is ütődnek a bőrhöz s hirtelen elhalva utolsó tétlül egy kis mérgezett tűt szúrának bele. A szúrás nyomában lobos folt keletkezik,

akkora, mint egy kétfilléres, de néha akkora, mint egy pengős, sőt, kétpengős. Az éktelen fájdalom azonban, amit okoznak, csak százaknak mint fájdalomdíjnak az emlegetésével fejezhető ki.

Ha a világosság felé tekintünk, például holdfényes az este s az égre nézünk, akkor látjuk is a kis, lebegő pontokat. A Kisék udvarára a Duna felől özönlenek, egy valóságos szúnyogáradás ez, mely elönti a falut, elborítja a házakat, a kerteket, az egész határt. Mintha a levegő oxigénnek s nitrogénnek vegyületéből új közeggé alakult volna át, valami rovarfolyadékká, mely körülfog, körülönt mindent s rovarra kell még belélegzenünk is. Szinte csodálatos, hogy nem szűrják szitává az embert. De azért jó pár sérülést okoznak. Különösen az arc, a homlok, a nyak és a kézfej, de a szabad testrészeken kívül még a boka a támadási területük. Egyórás üdülés a szabadban — s mindkét bokán kész a lobos foltérmekből való lábperec. Öreg falusiak dologban edzett bőre valahogy elbírja ezt a csapást is. A testi fáradalom, az izommunka, a bőr szüntelen ütődése és dörzsölése, záporverés és napsütés után a szúnyogcsípés már csak csekélység. A városi bőr lobjai úgy fájnak, hogy az már riasztó.

No, de mi az, hogy „riasztó”? Csorba Gábor, aki közvetlenül a füzeserdő mellett lakik, csak azt mondja a szúnyogcsípésről: Há-át nem valami kellemes. De ennyit is csak akkor mond, ha éppen szóba hozza valaki előtte ezt a dolgot... Azért vacsoráznai Csorbáék sem ülnek ki a ház elé.

Érthető Szeremleinek, a takarékbeli kilencvenpengős könyvelőnek a képzelgése, aki persze Párizsban szeretne lakni állandóan, ha ott nem, hát Budapesten,

de ha már muszáj volna Kiskunhalmon élnie, mert ott lenne a határban az a kétezerholdas birtoka, akkor egy ötemeletes házat építtetne a Földvári utcán, már ki is nézte magának a helyet, ahonnan a legszebb a kilátás; a ház, illetve a kastély teteje lapos lenne, este mind a négy sarkán kandeláberek égnének, óriási lángokkal lobognának, szúnyog ellen, s ő a meghívott vendégeivel, barátaival, ott a tetőn, bor mellett kártyázná.

ESTÉRE nagy eseménye van a falunak,

csendőrök jelentek meg Káveczki István házában. Káveczkit és Szabadi Sándort keresték. Az a két csendőr, a himlőhelyes kékszemű s az erőstestű feketebajszú, akik már délután megszólították a hevesi embert, mikor az Kara Péterrel beszélgetett. Nem mondták meg, hogy miért jöttek, csak alaposan szétnéztek, átkutatták a házat, — még világos volt, — a kamrát, padlást, még az istállóba, az ólba, meg krumplisverembe is benéztek. Felnyitatták a sublót fiókjait is. Tizenkét pengőt találtak, ami már maga feltűnő összeg egy egyholdszőlős parasztembernél. De az a pénz is kilenc darab egypengősben volt meg, a többi csupa húszfilléres. Benn a sublótban volt eltéve egy kis csészébe. A padláson meg egy hajdan zöldszínű katonaládában, — azzal vonult be Káveczki István a háború elején a katonasághoz s 1918 őszén azzal is jött haza Kunhalomra, — hét darab tolvajkulcsot találtak. Az persze nem segített, hogy a kulcsok mellett más szerszámok is heverték a ládában s valamennyi Szabadi Sándoré, aki különben lakatos is volt már Pesten. A pénzt és a tolvajkulcsokat magukhoz vették a csendőrök s csak ennyit mondott az egyik, Káveczkihez és Szabadihoz intézve, — Szabadi éppen házkutatás közben jött meg a Kovacsosról:

— Jöjjenek velünk!

Elindultak. Micsoda szégyen! Este, mikor már mindenki megjött a határból és amikor még nem vonultak be az udvarról a házba, végigmenni a falon csendőröktől kísértén. Szégyen és — félelmetes. Végig, ki a Kossuth utcára, onnan a piactérre, be a községházára — az ártézikútnál asszonyok álltak kánakkal.

Mennek. Aki látja őket, ha asszony, szalad át a szomszédhoz, ha ember, csak úgy odaballag a kerítéshez s átszól: „Csendőrök viszik Káveczkit meg a Sanyit.” „Csak nem ette meg a fene.” „Biztos, hogy a lopások miatt.” „Hogy ők lettek volna? Csak nem ment el az eszük.” „Hát akár ők voltak, akár nem, a gyanú őket fogja.” „Valaki följelentette őket.”

Futótűzként terjed az eset híre, oka, magyarázata, szerte a faluban. Már régóta gyanúsak voltak. Azért is, mert a Szabadi Sándor Pesten lakatosműhelyben dolgozott. Most meg az volt a baj, hogy a Káveczki sehogyan sem tudta okát adni, miért van a pénzből három pengő csupa húszfilléresben. (De hogy honnan tudhatták már ezt is?) ... Hát persze, ahogy a Hangyától a kasszából elvitte. Szombat este éppen tizenkét pengő tűnt el a Hangya pénztárfiókjából. Zárás után, már sötétben arra ment el Dvornyiczki, a borbély, az azt mondta, hogy a vasrolló nyílásán át világosságot látott a boltban, be is nézett s látta, amint Káveczki éppen itta a rumot. Télen a Deák szabóéknál is, mikor éppen a bálba voltak s nem maradt odahaza senki, eltűnt ötven pengő. Aznap adott el a Deák tíz hektó finom bort, ötven pengőt adott neki az ügynök előlegül, ez délután történt, másnap reggel már nem volt az ötvenes sehol. Meg a Varjaséknál is a tíz

pengő. Ugyancsak a boltból, a kasszából. „A fenét, azt a Varjas maga vette ki, azt' az asszonynak akarta csak beadni a tolvajlást.” „Ugyan, mi a csodának vette volna ki, a magáéból?” „Az asszony elől, hogy legyen egy kis privátpénz is a zsebben...” De annyi bizonyos, hogy csak falubeliek voltak, akik mindent tudnak, hallanak, tudják, hogy kinek mikor van egy kis pénze, meg hogy ki mikor hol van, merre jár, melyik ház marad egy szál lélek nélkül. Akkor meg ki más lehetett volna egyszer is, másszor is, mint csak Káveczki meg Szabadi. Azért mégis ki hitte volna! Mert milyen csendes, okos gyerek az a Sanyi. De hát a Káveczkinak semmi sem elég. Elinná az még az Isten pénzét is. Csakis az ital vitte rá. A Sándor meg, — most már nem Sanyi, — éppen az ilyen szótlan alamusziak a legrosszabbak! Milyen borzasztó lehet annak a szegény öregasszonynak, a Káveczki édesanyjának, aki ott lakik a katolikus templom mellett, ott a Szemcsikék háza mögött, a szép sárga ház az övé azzal az öreg körtefával. Nahát, ki hitte volna! De biztos volt, hogy ezek ketten csinálják, mert más nem csinálhatta. Egyiket a másik után addig üzték, amíg rajta vesztettek. Az már így szokott lenni. De most nem ússzák meg szárazon. Mert ott vannak a kulcsok is. Mi a fenének kell valakinek tolvajkulcs. Aztán annyi. Mondják, hogy volt húsz is... A borbély írta a névtelen följelentést a csendőrségnek, maga vitte át Szemesre, azt' ott dobta be a postaládába tegnap. Régi haragosok Káveczkival... De hát az nem lehet, hogy a Káveczki tette. Hóbortos ember, iszik, a feleségével is rosszul bánt, azért halt meg az asszony olyan fiatalon, — de ilyet mégse csinál. „Nem mondom, egy-két cső kukoricát elvesz a máséból, meg egy kosárra való

barackot, elég csúnyaság az is, de hogy betörjön tolvajkulccsal, pénzt lopjon!" „Alighanem a lány miatt vitték be." „Ugyan, akkor nem kutattak volna pénz után, meg szerszámok után." Mert egyszer, van már két esztendeje, beidézték Káveczkit a csendőrségre, kihallgatták, de elbocsátották. Akkor a Julis miatt, a saját lánya miatt. Azt suttogták róla az egész faluban, hogy együtt él a saját lányával, már hogy használja a lányt. Mert az már nem is természetes, ahogy azok ketten, apa és lánya szeretik egymást... Valaki most már azt is tudja, hogy a lopások miatt történt a bekísérés, de Julis jelentette fel Szabadi Sándort bosszúból, mert az nem akarja elvenni feleségül. Így került aztán csávába az apja is. Mások azt is tudni vélik, hogy a Sanyi nem azért nem veszi el Julist, mert annak nincs semmije, ő meg azt a másfélhold szőlőt örökölte, hanem éppen az apja miatt, már amiatt a gyalázatosság miatt. Mert úgy igaz az, ahogy mondják...

Káveczki lehorgasztott fővel, görnyedt háttal lépdél a csendőrök előtt, Szabadi Sándor sunyin oson, mint a macska, sehová se néz ő se, azt hiszik talán, hogy ha ők nem néznek, akkor őket sem látják. Pedig hát útközben mintha várnák őket. Varjas András is éppen künn áll a boltja előtt, már ég benn a lámpa, az üvegajtó nyitva, még nem zárt be, első tekintetre tisztában van a helyzettel s félig ő, félig a benne levő két liter bor, így ítélkezik: „Nem szeretnék a bőrükben lenni. De úgy kell a betyároknak."

A községháza udvarára fordulnak, beviszik őket az első szobába. Az őrmester, — a kékszemű himlőhelyes, — beljebb megy egy másik szobába, nyitva hagyja maga után az ajtót, eltűnik, majd újra meg-

jelenik kalap nélkül, fegyver nélkül, s Káveczkira néz:

— Maga jöjjön be.

Nehezen indul Káveczki, lassan lép. A csendőr becsukja utána az ajtót. Megáll előtte, ránéz a hideg tekintetével, sárgás arcát már pirosság futotta el s kezdi:

— Na vén zsvány, most vallj be mindent. Valld be a betöréseket, a lopásokat, de semmit el ne hallgass, mert úgyis tudunk rólad mindent.

Szabadi Sándor kívül maradt az első szobában, a feketebajszú csendőrrel. Ott áll a szobában a községi szolga is, hogy a csendőröknek, ha valami kell nekik, szolgálatukra legyen. Ők mind a hárman szótlanok, de a másik szobában is mintha síri csend lenne. Kínos ez a csend és szinte robbanásszerűen hat, mikor néhány perc múlva egymásután két állati üvöltés hallatszik ki. Szabadi Sándor elsápad, reszket, úgy összehúzza magát, mintha görcs állt volna a hasába. A szolga jószívű ember, elfordul tőle, majd kimegy az udvarra, hogy ne is lássa.

A NAP hét óra kilenc perckor nyugszik,

tegnap volt holdtölte, a telihold félóra és egynéhány perc múlva bukik elő. Csillagos az ég, szelíd holdfény önti el a falut, az utcán baktató ember, ha nem is égnek villanylámpák, tisztán láthat. No, de nem is baktat az utcán senki, mindenki otthon van, benn a házban mindenki vacsorázik, van, aki már le is fektült, vannak, akik még üldögélnek, de azok is hamarosan nyugovóra térnek. Utolsó napi pohár borát issza mindenki, esetleg az utolsó hármát-négyet, igyekezvén még pótolni azt, amit napközben elmulasztott. Fejenként két liter bort számítva, ez ötezerháromszázharmincnégy liter lenne, de mivel az asszonyok kevésbé isznak, a gyerekek még kevésbé, sőt van bornemissza férfi is, sőt némelyik, mint Varga Mihály, meg Kara Szabó János többet is megiszik, hát ez hozzávetőlegesen kétezerötszáz liter bor naponta, de mondjuk, hogy csak kétezer. Egy hónapban hatvanezer liter, azaz hatszáz hektoliter, egy esztendőben hétezerkétszáz hektoliter. Pénzbeli értékben húsz pengőjével számítva hektoját, száznegyvennégyezer pengő. Ennyit iszik meg Kiskunhalom egy évben.

Mindenki otthon van, mindenki vacsorázik, vagy vacsorázott, mindenki alatt persze nem mindenkit kell érteni. Mert van, aki átment a szomszédba egy

kis beszélgetésre. Hogy megjött a Vörös Jóska. Azt mondják, olyan sovány, mint az agár. Hogy elveszi ám a Bárány Etelt. A szülei már nem is bánják. Hogy itt van a Hajdú József Pestről, no hát, az Ilóczki János veje. (Mit beszél, milyen világ van odafönt? Van-e kereszt?), hogy a Boros Anti ma délután majdnem belefulladt a Dunába, korsóval úszott be a marha a mélyvízbe, de igen-igen megpofozta az apja. Hogy Káveczki Istvánt meg Szabadi Sándort bevitték a csendőrök a községházára. Most ott vallatják őket. Alighanem a kommunizmus miatt, azt a Sanyit, mert gyakran jártatta a száját. A Csorba Bözsi igen rosszul van, talán el is patkol. Fenét patkol, nincs annak semmi baja. Kólikája van, biztosan valami éretlen gyümölcsöt evett, azt' vizet ivott rá. Kisék úgy bálnak avval a szegény öregasszonnyal, mint a kutyaival. De hiszen gonosz boszorkány az, olyan komisz annak a természete, hogy az Isten se tud a kedvére tenni. A szegény Simándi Sándor bácsi sem él már soká. Kerülgeti a szél. Most is ráfújt egyet. Az Artnerék kislánya is beteg. Difteritisze van. Az oltás húsz pengő, már maga az orvosság, azt' nem volt a háznál egy fillér sem, ha meg be nem oltják, hát meghal. Ha az Isten el akarja venni, akkor olthatják azt, ha meg nem akarja elvenni, akkor úgyis meggyógyul oltás nélkül. De aztán a Förster plébános úr adott a gyerek anyjának, mert hogy igen-igen rítt, húsz pengőt, így a gyereket beoltották. A Kevénének alighanem meglesz a gyereke. Elég bolond. A Csorbáné körtéjét is a Káveczki lopta ám el. A szép Dérnének most meg a Deák szabó fia csapja a szelet. Melyik? Hát a Máté, aki tanító Szártón. Most hogy vakáció van, itt lesz az apjánál két hétig. Nagy ribanc az a Dérné. „Szép asz-

szony az!” „Szép a fene, nem is olyan szép. Nem mondom, jóképű, de akkora fara van, mint egy igáslónak.” „Hát éppen az a szép, te málé.”

Különösen az asszonyok tartják számon az eseményeket s amit hallanak, szapora beszéddel adják tovább. A férfiak szűkebb szavúak. Kevés beszéd, sok hallgatás, néhány pohár bor — ez az esti látogatás... Hogy mindenki otthon volna — hát van, aki a kocsmában ül. Igen, éppen hárman ülnek a Vörös György kocsmájában, kis kerek asztal körül és „spriccert” isznak. Az egyik persze Kara Szabó János, a „Részeges Szabó”. Majd az nem lesz a kocsmában! Hogy micsoda ember! Nem röstelli onnan a fenéből, az Öregszőlők alól ide bejönni, azt’ éjjel részegen hazavergődni. Pedig alighanem beleköt megint a másik kettő, mert az egyik váltig firtatja: „Mért nem beretválja le azt a szép szakállát, Szabó bácsi?” „Mert szükségem van rá.” „Bosszúból tartja?” „Csakis. Még tetűt is ültetek bele. Ha már utálja az embert az asszony, hát akkor legyen neki mit utálni...” Már hogy mindenki otthon volna. A cséplőgépek még búgnak, a cséplő emberek még holdvilágnál is dolgoznak. A három gépnél vagy hatvan ember. De majd hazatérnek azok is. Fődele mindenkinek van, nincsen hajléktalan. Nem úgy, mint Pesten, ahol — azt mondják — még télen is akadnak olyanok, akiknek nincs hol meghálni. Hogy a kapuk alatt gubbasztanak, vagy a padokon gémberednek össze. Azt’ jön a rendőr és elkergeti őket. Miért kergeti el? Hát mit csináljon az olyan, aki nem mehet sehová? Álljon vagy járjon egész éjjel? Na, hát az valami borzasztó lehet. Már hogy mindenki vacsorázik? Már akinek van mit. Ki kis levest kenyérrrel, ki gyúrt tésztát, ki krumplit vagy

tököt, ki meg kolbászt, akinek még maradt télről, mert olyan is van. (Meg kell nézni a Dérék padlását. Ott még most is lóg a szalonna, kolbász, oldalas, meg a lapocka.) A cséplők jól bekosztolnak. Azoknak muszáj adni. Weiszéknál például libamáját vacsoráznak kovászos uborkával, de van hozzá libatöpörtyű is, azután lekváros palacsinta. Katinak meg Gyomoszalai Péternek gombócot főzött maga az asszony... Néhol már arról is tudnak, hogy Péter csúnyán elagyabugyalta künn a tanyán a Bugyi Mihályt... de nem is a Bugyit, hanem a Mándlit, szóval az egyik bérest. Mert az vasvillát fogott az úrra s le akarta szúrni. Csak a Mándli lehetett, mert az olyan félkegyelmű, meg hirtelen haragú. Ha aztán kirúgják, mehet oda, ahol a part szakad. Komisz egy ember az a Gyomoszalai Péter! De azért... a Weisz úrnak se ártana, ha egyszer valaki úgy fejbe kólintaná, hogy nem tudna többet felállni. „Hát biz’ annak nem ártana.”

Hogy senki nem jár már az utcákon? Már annyiból, hogy a dolgos emberek lefeküdtek. De itt-ott a falu alatt, még inkább a Piac téren azért akad sétáló. A fiatalok. A szerelemre vágyók sütkéreznek ilyenkor a holdfényben, olyanok azok, mint a bagzó macskák. A dolgos embernek bizony nem jár ilyesmin az esze. A Varjas lány például, meg a gubancos hajú könyvelő a bankból. Valami Szele... Szere... Szeremlei... no, még a neve is! A „báró úr”. Együtt andalognak. Biztos, hogy a báró úr még ilyenkor is minden öt percben megáll, hogy leverje keszkenőjével cipőjéről a port. És elsimítsa homlokáról a haját... A Virág József meg a szigetben ilyenkor még a ház előtt üldögél és pipál. Nem törődik az a szűnyoggal, mert úgy megszokta már, hogy nem érzi, meg nem is fog rajta

a csípés. Ott ül féléjszakákon át, hacsak nem esik az eső, aztán leballag a parthoz, nézi a ladikot, ahogy az himbálódzik, nézi a vizet, hallgatja a csobogását. Azt mondja ő maga, hogy nem alszik többet egy éjszaka két óránál már húsz esztendő óta. Negyedik felesége van, meg hat gyereke, kettő meghalt, ki tudja, miért nem alhatik az ilyen ember!... Az öreg Kelha bácsi sem tud aludni. No hát, az valami borzasztó lehet. Valami viszketése van neki. A háta meg a melle viszket. De meg az egész teste, már esztendőik óta. Próbált az már mindent. Pedig semmi sem látszik a testén. Se seb, se pörsenés, semmi a világon. Mégis szakadatlanul viszket a bőre. Vett az már be orvosságot, mindenféle porokat, kenőccsel kenték, ecettel dörzsölték, sósborszesszel is borogatták, meleg vízzel, hideg vízzel mosták, hiába. A dunaszemesi orvosnál is jártak vele, aki „inekciót” adott neki, de megmondta, hogy no öreg, ha ez sem használ, akkor nincs segítség. Hát nem használt. Úgy kínlódik az öreg, már most öt esztendeje. Csak kívánja, kívánja a halált, de meghalni sem tud. Mert amúgy egészséges ám, inni is tud, csak éppen olyan csúnyán nyáladzik a szája, meg kifordul belőle az étel, a nagy öregség miatt. Kilencvenkét esztendő. Föl is akarta már akasztani magát, de nincs ahhoz sem elég ereje, mert az ágyról is úgy kell segíteni, meg hogy a fekvésből felülhessen, hát egy kötél lóg le a gerendáról, az ágy fölé, és abba kapaszkodik. Pedig milyen szép szál erős ember volt! Hogy zsákolta az még hatvanéves korában is. Egész életében rendesen élt, nem volt részeges, a pipázást is abbahagyta jó ideje, megérte a nagy kort, aztán ide jutott. Milyen csúffá teszi az Isten az embert vénségére. Vagy olyan lesz, mint a kivert kutya, mert amikor

már nem tud dolgozni, úgy bánnak vele a gyerekei, hogy még enni se adnak neki s ha adnak, csak úgy odavetik elébe; vagy ha van neki vagyona, akkor is megbetegszik, elgyöngül, nyúge lesz még önmagának is.

CSORBA BÖZSIT este felé újra erős fájdalomrohamok lepték meg. Föül a vackában, a térdeit felhúzta, gombolyaggá zsugorította magát s kezeivel a hasát nyomkodta. Jajveszékelsei közt néha megismételte:

— Mintha késsel hasogatnák itt belül.

— Azt hiszem, hogy vakbélgyulladás — jelentette ki Anna. — Én elmegyek a doktorért.

— Nem kell, nem kell.

Csorba Gábor is benn állt a szobában, nem szólt, csak helybenhagyólag bólintott. De Csorbáné kétségbeesetten tördelte a kezét:

— Az is két pengő. Mára már úgylis kár ért bennünket, azzal a körtével.

— Hagyd már azt a rohadt körtét. Ne emlegesd annyit, mert kimegyek a szőlőbe, lerázom az egészet, azt' odaadom a Kara Szabó malacainak.

Anna már rendbe szedte magát, kendőt vetett a vállára s elindult.

Fölhágott a töltésre, reménykedő tekintetet vetett a falura az evangélikus templom irányában, mert arra lakik a doktor. Sietett, ahogy csak tudott, néha még szaladt is. És elmosolyodott. Egy kislány jutott eszébe, akit vasárnap látott. A töltésen állt a kislány s elmaradó lánypajtására kiáltott — úgy látszik, Földvár-ra mentek, odavalók — azt kiáltotta háromszor is,

türelmetlenül: Utyekáj! Erre a szóra a másik lányka szaladni kezdett. Anna megtanulta, hogy nagyszülei nyelvén utyekáj azt jelenti: szaladj.

Benn a faluban az utca közepén loholt, a földre nézett, — még világos volt, — nem köszönt senkinek, nehogy valaki megállítsa s kérdezősködjék tőle. Az orvoséknál éppen vacsorára készültek. Annát a nagy üveges verandán a maszatos, öreg cseléd fogadta, vagyis inkább tartóztatta föl, hogy kit keres, miért keresi a doktor urat, hová kellene annak mennie. A nyitott ajtón át meglátta Anna az orvost; a terített asztalnál ült egyedül, még nem ettek, az orvos szemén volt a pápaszeme és olvasott. A cseléd odalépett az ajtóhoz s becsukta. Egy ideig szótlan dühvel nézte Annát, de azután bement az orvoshoz. Talán soká kell várni, — aggodalmaskodott Anna. Jaj szegény Bözsi!... De nyílt az ajtó s az orvos lépett ki rajta.

— Na, mi az, lányom, ki a beteg?

— A húgom, a Bözsi.

— A Bözsi, a Csorba Bözsi, ismerem magukat. Mi baja?

— Azt hiszem, vakbélgyulladás van.

Az orvos rosszállólag ráncolta össze a szemöldökét:

— Én nem azt kérdeztem, hogy mi a betegsége, azt majd talán én állapítom meg. Hanem mi je fáj, miről panaszkodik?

Anna elpirult zavarában.

— A — a... hasa fáj nagyon. (Szent Isten, talán el sem jön!) Annyira, hogy már nem bírja.

— Úgy, — mondta az orvos.

Még visszament a lakásba, pár perc múlva jött elő megint, leakasztotta a fogasról kis sportsapkáját, fölcsapta kopasz fejére.

— Na, mehetünk.

Ekkor lépett ki a konyhából az orvos felesége, finom ételszag csapott ki az ajtón. A kis kövér szőrös-képű asszony dühösen nézett Annára, de csak azt kérdezte a férjétől:

— Messzire megy?

— A füzeserdő mellé, Csorbáékhoz. Egy órán belül itthon leszek.

— Előbb megvacsorázhatott volna.

— Szervusz — csak ennyit mondott a doktor.

Az úton egymás mellett haladtak, Anna és az orvos, gyors tempóban. Jóideig hallgattak. Anna meg nem szólalt volna a világért sem, a doktor úrnak kell kezdenie, ha őt beszélgetésre méltatja. Bözsín jártak a gondolatai. Talán meg is hal szegény. Az orvos pedig ezzel a kérdéssel kezdte:

— Hát magának van-e már jövődöbelije?

Azután sorra kérdezte: ki ő, mi ő? Úgy, Pesten él. Mi a foglalkozása? Úgy, tisztviselő. Hol? Mennyi a fizetése, ha szabad kérdezni? Úgy, százötven pengő. Abból szerényen meg lehet élni. Szóval, pesti asszony lesz. Mikor volt utoljára Pesten? Hol szeret jobban, Pesten vagy itt Kunhalmon? Úgy, hát itt unalmasabb, az igaz. Úgy, hát itt ismerkedett meg az illetővel májusi mulatságon. Na, mégis csak jók valamire azok a májusi meg farsangi multságok. Anna nevette. A fene egye meg ezt a sok szűnyogot! Ja, Pesten több a szabadság, az igaz. Ott nem figyelik úgy egymást az emberek, mint kis helyen. Bizony, itt ha az ember az alvégen köp egyet, másnap a felvégen már tudják.

Bözsit nem sokáig vizsgálhatja az orvos. Látja riadt, tüzelő arcát, réveteg, tompa tekintetét, nagy elesett-

ségét. Megkérdezi tőle, mije fáj. Eközben a kezét fogja, a csuklóján tartja az ujjait. Érverés félperc alatt hatvan. A lökések erősek, a ritmus jó, a szíve egészséges. Fáj-e már máskor is? Mikor körülbelül? Egyszer vagy többször is? Nem ennyire... Hőmérőt vesz ki a zsebéből s odailleszti a leány hóna alá. Maradjon nyugodtan. Most csak kicsit fáj — rebegi Bözsi. No igen, az természetes. Mit evett? Hányási ingere van-e? Mikor kezdődött ez a mostani rosszullet? Úgy a múlt éjjel... Azt nem kérdezi, miért nem hívták már reggel. Nem vett-e be valamit? Azután csend, várja az orvos a tízperc elteltét. Van-e tinta a háznál? Van. Hála Istennek. És toll? Kéri, hogy adják elő. Kipróbálja a tollat. Fog, hála Istennek. Igazán csoda. Kiveszi a hőmérőt, megnézi a lámpavilágnál, ehhez fölteszi a pápaszemét, 38,5 fokos a láz. Feküdjön csak szépen hanyatt, ne mozduljon, ne feszítse a hasát, engedje el, úgy, egész puhán, lazán, úgy, na, ne féljen, nem lesz semmi baj, úgy, — tapintja, beléje fog, a leány sziszeg, egy helyen az ujjával megnyomja, a leány fölajdul. Újra megnyomja.

— A lánynak vakbélgyulladás van. Meg kell operálni. A legjobb, ha nem késünk vele. Van pénz a háznál, néhány pengő útiköltségre?

Van. Csoda, hogy van. Igazán szerencse.

— A vonat már elment. Korábban is hívhattak volna. Vigyék föl hajóval. Hány óra is van?

Megnézi az óráját, de a falióra is jól mutatja az időt: nyolc óra tizenkét perc.

— A kilences hajót már nem érik el. De második hajó is megy tízkor.

Csorba Gábor, Csorbáné és Anna néma megadással merednek az orvosra.

— Muszáj! — ad nyomatékot az orvos eddigi rendelkezéseinek. — Anna értelmes lány, ő...

— Igen, én fölmegek vele.

— Nagyon jól van. Föl kell vinni még ma, én... adok egy írást, azzal jelentkezhetnek holnap reggel minél korábban a kórházban. Bethesda-kórház, a Hermina úton... Majd ott megmondják a számot. Tudja, merre van a Hermina út?

— Hermina út...

— A Városligetben.

— Igen. Már tudom.

— Ott van a Bethesda-kórház. Bet-hes-da. Fölírom a nevét, meg az utat. És pár sort, amit majd ott át kell adni.

Leül az asztalhoz, fölteszi a pápaszemét és ír.

— Tehát ezzel a cédulával kell jelentkezni. Jól tegye el, Anna, nehogy elveszen.

— Ja-a-aj, — nyög fel a beteg, aki figyel, hall és ért mindent s inkább a félelem miatt jajdul fel.

— Fájdalomcsillapítót nem adok, — mondja a beteg felé. — Már csak azért sem, mert akkor még itt talál maradni... Tehát ma este a tízes hajóval. El ne késsék a hajót.

— Nem, nem — ígéri meg Anna.

— Na, ne nyöszörögjön, nem gyerek maga. Nincs semmi komoly baj — megsimogatja a Bözsi haját, — nem fog fájni. Elaltatják majd, lányom, nem érez semmit. Két hét múlva már újra itthon lesz s vígan dalolhat. Szokott dalolni?

Anna felel helyette:

— Nem igen.

— Hát akkor majd táncol. Vagy kapál egy kicsit. Csorba szólal meg:

— Hát... majd befogom a két tehenet.

— Úgy, úgy. Kocsin kell vinni az állomásra. Kicsit rázza majd, de ha már nincs autó, jó lesz a koci is.

Kikísérik az orvost mind a hárman, ki az udvarból, föl a töltésre, Csorba rákiált a kutyára, az odább ugrik, de tovább ugat. Már este van, a nap régen lement, ragyog a telihold.

Az orvos a nyakához kap, csípi a szúnyog.

A DUNASZEMESI állomás esti képe:

néhány deszkaépület, a stég, vastag faoszlopokon álló rövid deszka-híd, feketén ragyogó víz — a holdat éppen felhő fedi el — itt-ott pislogó petróleumlámpák. A feketetestű stégen fehéresszürkére mázolt faházikó, lapos tetővel, kis ablakokkal. A parton tömzsi karók, vastag láncok; messzebb fölfelé a vízen egy kikötött uszályhajó, amelynek úgy ragyog a lámpája, mintha új, ismeretlen csillag bukkant volna föl az északi ég alján. Az épületek közt elterülő térség mély homok, kerékcsepőkkel át- és átszelve. Távolabb, el a parttól, sötétlő akácok, az emeletes dunaszemesi gőzmalom, ég a villany, valamennyi ablaka világos, éjjel is folyik benne a munka. Az állomás épületei körül néhány alak lézeng, két kutya szimatol a szögletek tövében. Csend. Fenn az égen tündökölnék a csillagok, a folyam sima, a végtelen láp itt-ott felcsillanóan fekete és mozdulatlan, a part a közelben sötétben bolyhos, bozontos.

Messze déli irányban kis sárga fény imbolyog, mintha a fekete víz fölött villanyszárnyú lepke röpködne. Egy vízimalom áll ott, annak a jelzőlámpája... Csorbáék már megérkeztek a tehénfogattal, Anna bevezette Bözsit a stégre, a harmadosztályú váróterembe, s leültette egy deszkapadra. Csorba Gá-

bor kinn áll a tehenei mellett, az asszony otthon maradt. Várnak. Mindenki vár. Új utasok érkeznek, köztük Szirotka, kunhalmi jegyző és a felesége. Ők is várnak, azután nem érkezik senki. Tíz óra már elmúlt, a hajó késik, még jegyet se lehet váltani. Ilyenkor nyáron, fölfelé menet, mindig késik a hajó. A nagy berakodások miatt. Sok az áru. Különösen Tolnahidán adnak föl rengeteget. Onnan már tavasszal megkezdik szállítani föl Pestre a parajt, salátát, a fiatal libát; nyáron át azután küldik a sok baromfit, dinnyét és ősszel a szőlőt. Szemesről meg különösen sok libát és kacsát szállítanak, meg nyári gyümölcsöt, barackot, meggyet; azért ez a nagy mennyiség éppen Szemesről, mert ez az állomás tulajdonképpen öt község számára való: Szemesé, Kunhalomé, Földváré, Bacsóé, Kuntáboré és Szártőé. Néha itt Szemesen magán már akkora a késés, hogy órákig kell várni a hajót. A kilences hajó éjjél felé, a tízes meg egy vagy két óra tájban érkezik meg. Akkor is tömve utassal és poggyással. Szinte érthetetlen, hogy miért utaznak azok hajón, akik különben vonaton mehetnének. Hacsak nem az árujukat kísérik. Azért a kevés különbségért, amennyivel a hajóút olcsóbb, oly sok kint, várakozást, kényelmetlenséget elviselnek az emberek.

Ezen a napon nem túlságos a késés. Mert úgy tízenegy óra tájban messze délen, jóval túl a malom lámpásán, új fénypont villan fel, kicsiny és sárga. Felvillan és eltűnik, talán nincs is, talán csak káprázat volt s a várakozás feszültségéből csiholódott ki... Majd újra megjelenik a sárga pont, most már megszilárdul, állandóan, egyhelyben villogó fény marad. Valami hajó jön, az már bizonyos. És valószínű, hogy

a személyszállító gőzös. A sárga pont tömör, folyamatosan ég; ha hajónak a lámpása, akkor bizonyos, hogy közeleg, de látszani úgy látszik, hogy mereven egy helyben áll. Jóval innen rajta pislákol a malom.

Megszólal a csengő. Ez a jel a jegyváltásra. Tehát csakugyan a várva-várt hajó jön. És most már mint-ha érzékelni lehetne, hogy a fénypont közeledik. Magát a közeledést nem tudja mérni a szem, de időnként más és más helyen villan föl a fény... Később a malom lámpása eltűnik, talán a hajó teste fődte el, vagy a nagyobb erejű fény mellett elhalt a gyengébb. És új zöld fény gyullad ki a sárga alatt, attól kissé balra. De különös, a szem szerint még mindig nem biztos, hogy ez a fényjáték a mozgó hajóról ered-e, csakugyan közeledik-e a fénypár. Hajóra s annak közeledésére csak abból lehet következtetni, hogy a sárga fénypont egyre nő. Így spekulálnak a váró, unatkozó, türelmetlen emberek, arcukat délnek fordítva s tekintetüket a messzeségbe vetve... Szemnél biztosabban tájékoztat azután a fül. Mert már hallani valami hangot, valami mélybúgású kavargást, veri a lapátkerék a víz óriás testét. Sajátságos hang ez. Örvénylő zúgás, gyorsütemű, ziháló zubogás. A fénypont egyre nő s egyre magasabban áll a víz síkja fölött — a hajó árbocára felhúzott lámpás fénye az.

Már mindenki megváltotta jegyét, Anna is váltott két jegyet a harmadik osztályra s fölálltak a híd bejáratánál. Egy hajós égő lámpással a kezében bemegy a stégre, himbálni kezdi a lámpást, mutatja a hajónak, hol a stég. Mindig erősebb a visszhangtól megsokszorozott, öblössé, sokhangúvá nőtt ütemes zuhogás. Hirtelen síp szólal meg. Az elnyúló hang szétfut, eloszlik az éjszakában, élessége eltompul a

víz s lég páráiban. Óriási reflektor vakító fénye vil-
lan föl, azzal keresi a hajó a stéget; most látni, hogy
a hajó meglepetésszerű közelségbe ért már, már lát-
ható nagy, fehér teste.

A hajósok mind lesietnek a stégre. Laudon a hajó
neve, hatalmas betűkkel van fölírva a lapátkereket
fedő, félköralakú dobra. Fenn a tetőn a kapitány.
Egy kéménye van a hajónak, az fehér; ritkásfekete
füstöt zihál ki magából. Lentről kis csövek nyílásai-
ból sisteregve száll föl a fehér gőz. A hajó ablakain
tompafényű világosság szüremlik át... Egyetlenegy
utas száll ki, biztos, hogy csak a közeli Tolnahidán
járt; heten szállnak be, köztük Csorba Anna és Bö-
zsi s Szirotka jegyző a feleségével. A jegyző a köz-
igazgatási kongresszusra megy föl Pestre, nem érke-
zett meg idejében a szabadjegye, hát második osz-
tályon utazik.

Kiszállás-beszállás után még sokáig áll a hajó a
stéghez kötözötten, folyik a végnélküli berakodás.
Csodálatos a gágogás és hápogás ütemes, egyenletes
erejű, szünet nélküli zenéje... Anna a kémény aljá-
ban helyezkedik el Bözsivel, ott már egymás hegyén-
hátán szoronganak az utasok, különösen a sok nő; a
fedélzeten hűvös van — mennyire lehűlt éjszakára
a levegő! — de a kémény tövében, a vasrácsokon ke-
resztül, föláramlik a gépház melege. Két fűtő dolgo-
zik odalenn, le lehet látni a rácson keresztül, felsőtes-
tük meztelen; nagy, izmos, barnabőrű férfiak.

A második osztály, ahová Szirotkáék vonulnak,
csak akkora, mint egy nagyobb szoba. Erős, sárga vi-
lágossággal töltik meg a jól égő csillárok. Köröskö-
rül a terem szélén plüssdíványok vonulnak, ezeken
nők alusznak; cipőiket levetették, fejük alá kendőt,

kisebb csomagot raktak. A férfiak átengedték a fekvőhelyeket a nőknek, ők a piros abrosszal terített kis asztalok mellett ülnek, szétnyitható, apró székeken s vagy beszélgetnek, vagy az asztalra borulva bóbiskolnak. Szirotkáék alig találnak egy kis helyet, ahol meghúzódhatnak, az asszony behunyja szemét a sűrű füst miatt, Szirotka áll és nézelődik, morog: mondtam, hogy én nem utazom második osztályon, — az asszony büntudattal hallgat. Megpillantanak egy kis ürességet; nagynehezen ülőkön, alvókon, csomagokon keresztül elvergődnek oda s letelepszene. Van olyan fekvő férfi, aki négy széket rakott egy sorba s azokon terpeszkedik el; a hajópincér hozzáfurakodik, ébreszti s durván utasítja, hogy helyezkedjék el másképpen, mert senkinek sem jár négy szék. Az álmából fölriasztott utast elönti a düh, rá mordul a hajópincérre: mi maga, kapitány? Parázs civakodás kerekedik. Szirotkáék türelmesek, el vannak rá szánva, hogy most már mindent zúgolódás nélkül viselnek el. Jó lesz majd Pesten, három napig!

Szirotkáné csinos, fiatal asszony, szétnéz a teremben, jaj, milyen csúnyák a népek. Csupa csúnya asszony és férfi, csaknem mind öregek. A padló tele van kofferekkel, skatulyákkal, papírcsomagokkal és batyúkkal. Néha egy-egy ember nekivág a nagy vállalkozásnak, asztalok, székek, poggyászok közt, a többieken keresztül áttöri, fúrja magát a víztartályig, hogy vizet igyon. Ja-aj, csudálkozik és undorodik Szirotkáné, mikor látja, hogy ketten-hárman is isznak ugyanabból a pohárból, anélkül, hogy megmosnák. Jaj. Szirotkáné Kunhalmon nyilvánvalóan zárkózott életet él... Egy fekvő asszony riadtan veti fel a fejét, mulatságosan eltorzult arccal kezdi vakarni a

nyakát s átkozódik: annyi itt a poloska, mint a nyű, tűz égesse el ezt a hajót. Szirotka elneveti magát. Ahá, közeledünk Pesthez! Szirotkáné aggódik: Csak Manyáéknál ne legyen.

Hosszú idő múlva Szirotka feláll, elvergődik az ajtóig, kimegy, hogy körülsétáljon a hajón. Az első osztályra is bekukkant. Hosszúkás nagy terem, üres, háromman alusznak benne mindössze a díványokon, egy úr újságot olvas... A fedélzeten hús szellő fújdogál, de lehet, hogy csak mert a hajó rohan bele a mozdulatlan légbe. A hold teljes pompájában ragyog, körülötte elhalványodtak a csillagok, a Tejút élesen rajzolódik ki, mint ezüst lemezek sora, a fekete alapon.

Szirotka visszasétál a második osztályra. Elvergődik a helyére. Sípólás hallatszik, állomáshoz közeledik a hajó... Új utasok nyomakodnak a terembe. Egy ember a lépcsők utolsó fokain elvéti a lépést, megbotlik s úgy bukik be a keskeny nyíláson, mintha belökték volna... Állnak, hely után szaglászhatnak. Hely nincs. No állhatunk reggelig — zúgolódik az egyik. Mögötte belép egy matróz. „Majd szorítunk még egy kis helyet”, segíti a tanácstalanokat. „Hé, bácsi, cihe-lődjék egy kicsit arrább.” Mint a kaszárnnyában.

Szirotkáné bóbiskol. Szirotka cigarettázik, ő nem álmos. Beszél a lehunytt szemű asszonyhoz: „Az öreg Simándi meghalt. Most este, mielőtt elindultunk.” Az asszony föl se nyitja a szemét. Hátha a férje majd abbahagyja s ő mégis csak alhat egy keveset. „Négy-száz pengő az adótartozása. Nehéz lesz, majd bevasalni az özvegyen... Hanem az a Kara Szabó, tudod, az a szakállas, jó pofa. Beidéztem mára, mert van neki huszonöt pengő tartozása, legeltetési járulék. Ránéz a rubrikára s azt mondja, „ezzel az öttel tartozom, de

1

azzal a hússzal nem, mert azt már egyszer kifizettem. Ezt az ötöt kifizetem, de az a hús — s odabök az ujjával, — hadd pöffeszkedjen ott tovább.” Az asszony elneveti magát. De azután kérleli az urát. „Most már hagyj aludni.”

ILÓCZKIÉK sokáig fönnmaradtak,

bor mellett beszélgettek, beállított hozzájuk Hajdu József érkezésének hírére Dér István is a feleségével, meg Opauszi gépész, a Jóska régi komája, még a hajójavító műhelyből, azaz a „gyárból”. Dérék magukkal hoztak egy bacsói embert is, egy barnabőrű, kis hegyesbajszú férfit, akinek hordókat adtak el — mert ők újakat vettek; — a bacsói este érkezett kocsival, a hordókért, de itt marasztották éjszakára. Ilóczkiék ennivalóval is kínálják, de azok már megvacsoráztak, nem fogadják el az ételt, éppen csak Vén Pál, a bacsói, vág egy darab kolbászt s hallgatagon, lassan majszolja.

Hajdu József viszi a szót, mert hát ő jött Pestről, a világ közepéről, onnan, ahol mindent tudnak, talán még azt is, hogy mi lesz velünk... Isznak, kivéve Dérnét, akinek nem kell a bor. Könnyű a siller, mely a kis poharakban piroslik, de viszont tisztán isszák; Hajdu József, úgy látszik, pótolni akarja mindazt, amit odafönn a városban elmulasztott, már húsvét óta, mert akkor ugyancsak lenn járt Kunhalmon s nem igen adta napi három literen alul. Ilóczkiné töltögeti a poharakat, jobb, ha iszik a Jóska, mert különös ember, addig van vele békesség, amíg iszik; ha józan, akkor házsártos, civakodó, tele szemrehányás-

sal, váddal, fenyegetéssel... A Hajdu József mindig sápadt arca már egészen kipirult az italtól, fekete szeme parázslík, tekintete tétován lebeg, a nyelve forog, szakadatlanul ő beszél. Eleinte pestiesen, műveltül, de elvértve a szót, később visszazuhan Kunhalomba s úgy ontja a sok ö és ü hangot, úgy mondja kű-nek a követ, kő-nek a kell-et, meg hogy szenmihájkó, akkó, mútkó, hogy Opauszi, aki más vidékről való, el is mosolyodik... Nehéz világ van, állapítja meg Hajdu József kérlelhetetlenül. Itt ezt nem is tudják, mert itt még istenes. Az a födele, az a kis kenyere-krumplija mindenkinek megvan, némelyiknek a szalonnája is. De odafönn, aki kiesik a munkából, az el van ítélve. Mire vezet ez majd? — morfondál Opauszi. Éhhalálra, — jelenti ki egyszerűen Hajdu József. Úgy hullanak majd az emberek, mint ősszel a legyek. És büszke öntudattal néz szét, mert úgy gondolja, hogy: te hullasz, ő hull, ti hulltok, ők hullanak, — de én majd csak megmaradok. Forradalom lesz, — véli Opauszi. Forradalom nem lesz, — tiltakozik Hajdu József. Mert a munkásságnak semmi köze a forradalomhoz. A munkás tudja, hogy neki így is dolgoznia kell a rocskadásig, meg úgy is, hogy neki mindegy... Tisza István volt a nagy államférfi. Ha Tisza István élne, Magyarország nem állna ott, ahol ma áll. De úgy ám. A mai politikusok! — legyint a kezével. Különben ő, őszintén szólva, igen óvatos, ha nyilatkozni kell. Ő nem jártatja a száját. Ő odafönn sem elegyedik semmibe. Minek? Hogy ő más számára kaparja ki a gesztenyét a tűzből! Azt már nem. Ő más emberrel nem törődik, mert neki se inge, se gallérja senki, ő végzi a dolgát. Ha mindenki úgy gondolkozna, mint ő, többre menne a világ! — és szigorúan néz körül. Opauszi

hallgat. Mindenki hallgat. Isznak. Ilóczkiné Vén Pált, a bacsói embert kérdezi:

— Aztán mi van azzal a Baracs Bénivel?

— Semmi — hangzik a felelet.

— Hát... hogy mit csinál?

— Nem csinál az semmit.

— Hát már nem is suszterkodik?

— Nem.

— Öreg már nagyon, úgye? Talán már nem is lát. Harmadéve is már egészen vak volt.

— Hát... nem tudom, hogy látna-e, ha még élne.

— Meghalt?

— Meg az.

Nevetnek. Ha már itt tartanak, Dérnének eszébe jut:

— Meghalt a Simándi bácsi.

Most ezt tárgyalják meg, Hajdu mondja a szenten-ciákat. Nyugodjék békével. Miért ne halt volna meg? Öreg volt. Egyszer mindnyájunknak meg kell halni, no nem igaz? Alighanem. A szegényember születik, dolgozik, azt' meghal. Fő az, hogy az ember ne sokat szenvedjen, no nem igaz? De meg hogy öregkorára ne kerüljön a szemétdombra. Mert abban is hibáznak az emberek, hogy elpucolják mind, amit keresnek. Ő „odafönn” — mintegy erkölcsi, szellemi és hatalmi magaslat ez! — harminc pengőből megél. Tizenötöt fizet egy kis szobáért, csak egy kis lyuk ám, de elfér benne. Maga mossza a szennyesét, maga főz, levest, krumplit, káposztát, neki a kosztja kikerül napi harminc fillérből. „Nem mondok sokat” — így mondja, helyett, hogy: nem mondok keveset. Vesz egy pakli dohányt huszonkét fillérért, az eltart egy hétig. Másra meg nem kell. Minek? Ő be nem megy egy kocsmá-

ba, legfőbb ha egy hónapban egyszer. A munkából is mindig a selejtes embert küldik ám el, látja ő ezt a gyárban, ahol dolgozik.

— Na, azt már ne mondd! — tiltakozik Opauszi. — Itt vagyok én, nekem nincs munkám már egy eszten-deje. Amicském meg volt, azt mind feléltük. Azért kell nekem éhen döglennem, mert selejtes vagyok? Hát ilyet ne beszélj!

Hajdu József csak ránt egyet a vállán. Ez az Opauszi baja — és punctum. Törődjön mindenki ma-gával.

A többiek, Opauszin kívül, áhítattal hallgatják. Milyen okos is lesz az ember a városban. „Odafönn.” Különösen Dérnének tetszik Hajdu József, régi sze-relme, kérője is volt. Sápadt színével, soványságával, finom beszédével milyen úrias is, az ő bronzbőrű, pa-rasztos urához képest... Nóta hallatszik be az utcá-ról, kurjantásszerű hangok, néha egy-egy elbődülés mellből, keserves gyönyörűséggel elnyújtottan.

— Beszeszelt az ipse! — jegyzi meg Hajdu József. És még hozzáteszi:

— De haragszok én a részeg emberre... Igaza van a Mussolininak, hogy aki italos, azt bezáratja. Ha én ilyen elnök lennék, hát én behozatnám az általános szesztilalmat.

— Általános, községenkénti, titkos szesztilalom! — és Opauszi röhög. Már csak azért is, mert Hajdu Jó-zsefen látszik, hogy alig tud egyenesen ülni, csak ép-pen a gőg, már hogy Dérné is jelen van, tartja benne a lelket, azaz az egyensúlyt.

Kintről behallatszik:

„Farkas Julcsát hét szál gyertya virrasztja-a-a-a...”
Nevetnek.

— Majd elhallgat, — mondja Dér István csendesen.

— Pedig a csendőrök itt vannak a községben — aggályoskodik Ilóczki. — Igen elhallgattatják, ha úgy útkukba akad.

— Miért? Nem szabad? — fitymálja Hajdu József a helybeli viszonyokat.

— Hát... nem igen.

Opauszi megerősíti:

— Tavaly, éppen ilyenkor nyáron, együtt ballagtam a járőrrel, földim volt az egyik csendőr, nagy, erős ember, mint egy birkózó. Azt' amint megyünk, hát előttünk danolász ám egy legény a sötétben. Azt mondja a csendőr, a földim, várj csak! Aztán előresiet, csak úgy mögéje lopakodik a legénynek...

Elhallgat. Csend. Feszült várakozás.

— ... hát úgy elhajtotta a legyet a szájáról, hogy az árokban kelt fel.

Csend. Nem nevetnek. De nem is botránkoznak meg.

A HOLD korongja a déli égbolton tündöklök,

csaknem világos a táj. De egy fekete felhő kúszik orvul a hold felé, olyan, mint egy óriási medve, talpas és bozontos. Egy kis hasadás is van a felhő nyúlványán, a nyúlvány a medve feje s így a hasadás mint-ha a medve nyitott szája lenne. El akarja nyelni a holdat, nyilvánvaló; egyre közelebb ér hozzá, a hold nem mozdul, a felhőszörnyeteg el is nyeli. Talán tilos a tündöklés! De egyszerre csak újra megjelenik a hold, egyelőre csak a korong széle. A nagy fekete felhő meghasadt, az izzó korong nyilván kiégette a medve testét s tör kifelé belőle. Ezüstös ragyogást szór a közeli felhők ormaira.

A falura különös csend borul. Valami elcsitulása az életnek, fénynek, a kék, zöld s mindenféle színnek és éles formák játékának s a tevékenység hangjainak. És az ember ezt csendnek érzi, csendnek tudja. Pedig az igazi csend délben van, úgy déli harangszó után, körülbelül kettőig. Amikor egészen kék, felhőtlen az ég, izzik a nap, nem mozdul a levegő. Ez a mélységes, feneketlen, fölfelé az ég végtelenségébe vesző, lefelé pedig — mintha ez lenne az ellentétes irány — a gyermekkori lelkünkig lenyúló csend, csendesség, elcsitultság, mozdulatlanság... Az éjszakai csend egészen más. Ez a neszek, zörejek, zajok, sóhajok mögött

elterülő valami külön dimenzió, talán azonos magával a világgal. Fogalmunk van róla, érzékeljük is, hangulatot kelt bennünk, pedig nincs. Mert például szakadatlanul ugatnak a kutyák. Csaholnak, közlő és messziről csereberélik, váltják hangjelzéseiket s ezek oly különös ütemekben, egymást kérdés és felelet formájában követően futnak, hogy már-már gondolatoknak és észrevételeknek is sejthetők. Némelyik kutya, kiesve a többiekkel való együttesből, magába mélyed s hosszú elnyújtott vonító-üvöltő hangot hallat... Azután, noha ez benne áll a könyvekben, csakugyan ciripelnek a tücskök. A béka hangja is fölharsan. A Feneketlen-tó tájékán például, meg a hozzá közel eső nádasérben valóságos békahangverseny folyik. Háromféle szőlamból áll a kórus; brekegnek, vartognak és púgatnak a békák. Brekeke, kroá, kroá és pú, pú, pú. És az üdítő s szinte folyékony csendanyagból kiszűr egy-egy vékonyka dallam, holmi parányi hegedűnek a hangja, de még annak is üveg-hangja, ez a szűnyog... A fül érzékelései magukkal ragadják az embert, áttevődnek a szemre és a csillagok mintha nem is ragyognának, hanem harsognának a menny szilárd boltozatán, mint végtelen rezonáns.

A kunhalmiak, parasztok és urak, férfiak és nők, öregek és gyermekek, földesgazdák és földtelen napszámosok, egészségesek és betegek, alusznak. A Földvári utcán két kocszi zörög végig. Szártőről jönnek Szemesen át, mennek haza Földvára. A kocsik deszkáinak, léceinek, vaspántjainak rázódása, egymáshoz verődése, óriási robajos zajjá fokozódik a csendben, a robaj veri a házak falait és ablakait, kis jelzőlámpáik fénye bekukkant sorra minden ablakon. Kedves

a benn elszenderülőeknek a kocsik zaja. Négy jószágos állat húzza a kocsikat, egy-egy jóember ül az ülésdeszkákon; az utca legutolsó házában, már kívül a falun, a magánosan lakó öreg Vászonné, ha fölébred a zajra, bár nem eszmél rá, mégis tudja, hogy nem egészen elhagyatott a végtelen világ végtelenül nagy éjszakájában... Kis Bözsi nem hallja a kocsik zörgését, mert ő fülecskéjén a rádió hallgatójával aludt el, már alszik is — és most, még álmában is, hallja a cigányzenét, mely valamely pesti vidám kávéházból száll el idáig. Ő is, anyja is, vastag, nagy dunnával takarózik így nyáron is. Testük egyik feléről lehántják a dunnát, így hűsítik magukat. Kis Ferenc a konyhában alszik, egy rossz szűrrel takarózik. Miután lefeküdt, még elszítt egy pipa dohányt, azután elaludt, a pipa kiesett a szájából a földre. Igen nyugtalanul alszik ez éjjel, hánykolódik, nyög, különös álmom gyötri, amely vissza-visszatérően irgalmatlanul elbánik vele. Azt álmodja, hogy apja, ki már régen meghalt gyomorrákban, — több mint harminc esztendeje, még a malomeri temetőben hantolták el, — megjelenik s őt emberi ürülékkel eteti, ő tiltakozik, védekezik, viaskodnak egymással, de az apja erőszakkal tömi, mire őt undor, majd szörnyű félelem önti el, a valóságban is vergődik, nyög, leveti magáról a rongyos szűr, forog, rúgja az ágy végét s végre a saját jajkiáltására fölébred. Az utolsó kép már elszaladt az eszéből, csak a többire emlékezik: csodálkozik az álmán, sejti, hogy kell valami értelmének lenni, szeretné ezt megkapni, de lehetetlen. Azután az utolsó képből is emlékszik egy kis részre, hogy a felesége áll előtte, nézi a viaskodást, de nem a mai felesége, hanem a régi, amikor még fiatal volt az asszony, s

nevet rajta, gúnyosan, csúfolódón nevet, valamit mond is... a szavakat már sehogy sem tudja összeszedni, de valami olyanfélét mond, hogy: no, maga is szép ember!... Ha Kisné nem odabent feküdne, bizonynal ráripakodna az urára: hallja! magát meg mi a nyavalya bántja? Kis Ferenc, ha még idejében történne az ébresztés, haragosan szólna vissza az asszonynak: Engem? Semmi. Fogd be a szád, azt' törődj sajátmagaddal!... Igen, mindkettőjük már régóta csak saját magával törődik. Kisné a napokban asszonyi közlékenységgel, de mosolygó fölénnel mesélte el Fleischernének, hogy nekik — neki és az urának — már hosszú évek óta nincs közük egymáshoz. A szegény ember nem gondol ilyesmire — magyarázta. Elfárad a nagy munkában s örül, ha este lepihenhet. Meg a sok gond is elveszi az ember kedvét. Jobb is így... De hát az a sok gond! Micsoda észrtmaró gondok. Itt van ez a kis föld, amiből csak addig élhetnek meg, amíg dolgozni tudnak, de szakadatlanul. Mi lesz, ha egyszer kidőlnek a munkából? Vagy ha ez a nagy lány férjhez megy. Pedig férjhez kell mennie... Ez a lány azonban, a Bözsi, fülén a rádiókagylóval, ugyancsak mélyen alszik. Talán nem is álmodik, ha ugyan ez lehetséges. Viszont róla, Bözsiről, álmodik a falu más részén egy fiatalasszony, neki gyermekkori barátjánője, Kevéné, az útkaparó felesége. Alszik, egy szobában a hús esztendővel idősebb urával, s azt álmodja, hogy Kiséknél van, csak Kisné áll a szobában, de jön Bözsi, belép az ajtón, férfiruhába öltözötten; ő nézi, tetszik neki s nevetve mondja: ejnye, Bözsi, mekkora üleped van, mint egy lónak; Bözsi mosolyog, de ekkor látja, ám, hogy kis fekete bajusza van; Kisné odalép Bözsihez, a szájához nyúl s kihúzza egy fo-

gát, a fogat tartja a kezében s Bözsinek a szájából, a fog helyéről csöpög a vér...

Fleischerné sem hallgatja már a Julis köhécselését. Szíve elfáradt a sok sajnálkozásban s elaludt. Julis azért a fél éjszakát átköhögi. Szegény Fleischer-né, ha tudná, mennyire haszontalan minden szívevo-naglása: Julisnak egy kis légsóhuruton kívül, amit dunai fürdéskor szerzett, semmi baja sincs... Flei-scherné a cigányokról álmodik. A falu végén sétál, ott ülnek a cigányok körben és énekelnek; egy fekete körszakállas cigány, villogók a szemei, föláll s fenye-getően közeledik Fleischerné felé. De igen szép ci-gány, fehérek a fogai, piros az ajka, testén gyönyörű ezüstdíszes bársonyruha, fölötte nagy fehér köpeny, kard is lebeg az oldalán, ő a vajda, az opera nézőterén vannak, a vajda bejött hozzá a páholyba, most már egy gróf, már ott is áll előtte, kedvesen mosolyog s bemutatkozik; bocsánat, nagyságos asszonyom, ne-vem gróf Luna.

A szép Dérné most lopódzik ki a béreslegényhez az istállóba. Azaz nyugodtan alszik, de lesznek, akik határozottan tudják majd, hogy kilopódzott, meg is mondják, ki ment éppen a ház előtt, aki benézett a kerítésen át s látta őt, mert sütött a hold; az időpont is pontosan megállapítható, akkor, azon az éjszakán történt, — szerdán éjjel, — amikor az a bacsói vendég aludt náluk, ott állt a kocsija az udvaron, öreg hor-dókkal megrakva... A Simándi-házban egyik ágyon halott fekszik, másikon az özvegy alszik. Az özvegy még az este mécesest gyújtott, letérdelt halott ura mellé, ráborult az ágy szélére és imádkozott. Sok-sok imát mondott el, csak úgy rögtönözve is beszélgetett,

könyörgött az Istenhez, azután elfáradt, megbékélt, elálmosodott s nyugovóra tért.

Éjfél után az országútról befordulva egy nagy túraautó robog végig a falun, gróf Majsay Tihamér ül benne két barátjával, Pestről jönnek s a bankotai kastélyba mennek. Az autó falja az utcákat, meg se kottyán neki a falu, egy vagy két perc az egész, amint a Deák Ferenc utca legszélső házát eléri, Piac tér, Nagy utca, Földvári utca s már kifelé szalad. Micsoda porfészek, — érzik, gondolják az autó utasai, legfőljebb Majsay gróf nem, mert neki ez már nem újság. Csend, már a kutyák sem ugatnak, élettelenység, sötétség, a holdat éppen felhő fedi el, a reflektor fénybe borítja s leleplezi a házakat: kicsinyek, az utcák görbék, sehol egy ember, sehol egy terebélyes nagy fa, sehol egy élőlény, sehol világosság, mindenki alszik, az ablakok be vannak csukva, mind sorban, szörnyű! De hirtelen földerülnek az urak. A reflektor fényébe egy élő alak esik, az autótülök elbődül, az alak az utca közepén haladt, de most áll, furcsa pózban, egyik kezét magasra emelve, a másikat elvetve magától, a kalapja félrebillenten tapad a fejéhez, a lába táncszerű mozdulatban megmerevedett, arcán ámuló, bárgyú, álmos átszellemültség.

— Dzsiggel! Barátom, dzsiggel! — kacag az egyik úr.

— Holtrészeg — magyarázza a másik.

Boldog ember! — mondhatná valamelyikük, de ennél mind a hárman értelmesebbek s az egyik nevetve szól:

— Szerencsétlen flótás!

A LAUDON már Budapest felé közeledik,

a reggeli szürkületben élesen rajzolódnak ki Csepel házai s a gyártömb sokkéményű épülete. Villanypóznák sora, huzalok rengetege látszik; annyi a villanylámpa, — s még mind ég, — hogy valósággal nappali a világosság. Messziről már a Gellérthegy lámpái csillognak... Most Szirotkáné kel föl, kimegy a teremből, föl a lépcsőn s elsétál a hajó korlátjáig. Csak oldalt láthat innen, egy tekintetet vet a tájra, csak a város közelségét érzi, egyébként a kép nem is érdekli; visszamegy a helyére s szemét újra lehunyja. Álmos, törődött, hátha még lehet egy kicsit aludni.

Egyszer csak elbődül a hajókürt, ébred ő is, az ura is, — jaj, milyen csúnya, mikor nyitott szájjal alszik, — az utasok nagy része már talpon van, csomagjaik mellettük lábnál, vagy a kezükben, megérkeztek Pestre... Szirotkáék ki nem aludtan, kissé kábultan szállnak ki a hajóból, de hamarosan magukhoz térnek. Már a stég hídján elveszi csomagjaikat egy élelmes hordár. Mögöttük kézenfogva vezeti kifelé Csorba Bözsit a nővére, Annus, Szirotkáék nem látják őket, tudták, hogy ők is utaznak, hogy mi járatban vannak, Szirotka gondolt is rá, hogy érkezéskor valami útbaigazítással majd segítségükre lesz, — de már elfeledkezett róluk.

— Talán menjünk taxin, — indítványozza Szirotka.

— Nem, nem. Inkább sétáljunk.

A hordár mosolyogva szól közbe:

— Nagyon kellemes ilyenkor a séta.

Bizony, ha autóra ülnek, a hordár elesik a keresettől. Még barátkozik is hát és sétára lelkesíti őket. Öreg pernahajder! Ez nem Kiskunhalom, — érzi Szirotka.

— Úgysem állíthatunk be Manjáékhoz ilyen korán. Nem verhetjük fel őket.

— Igen, elmegyünk egy kávéházba. Amit a báró emlegetett. Aranyas, az Erzsébet körúton.

— Közel van Manjáékhoz?

— Kertész utca. Persze, hogy közel... De hogy' megyünk be a kávéházba annyi csomaggal?

— Nem szabad?

— Én nem tudom, de nekem nincs hozzá pofám.

— Beadjuk Manjáékhoz, a házmesterhez.

— Lehet?

— Miért ne lehetne?

Vége is a hordár segít:

— Mindent lehet kérem, csak akarni kell. — És nevet. — Csak tessék rám bízni. Különben a kávéházban is el lehet helyezni a csomagokat a ruhatárban.

— Van ruhatár? Ilyenkor?

— Hogyne lenne, kérem. Nem úgy van az, mint... Kutyaabagason.

Szirotka ránéz a feleségére s mosolyog.

Indulnak. Kis táskákkal a kezükben, elől a hordár cipelkedik. A hajnali gyümölcspiacon törnek keresztül. Egész szőlőhegyeket látnak. Rengeteg szőlő, zöld levéllel bélelt kosarakban. A finomabb faládikókban, papiros közé csomagolva. Dinnyehalmok, körte, szilva.

— Biztosan van itt kúnhalmi szőlő is, — ezt a jegyző mondja.

De ez az, ami aztán Szírotkánét éppen nem érdekli. Fölsóhajt:

— Milyen gyönyörű ez a Pest!

Munkások húznak el mellettük egy megrakott targoncát. Az egyik ráfordul a bámeszködő asszonyra:

— Nem tud vigyázni a nagysága?

Még messziről is hallatszik, amint a szájaló ember az erőlködés izgalmaiban csak nem tud elcsitulni:

— Már korán reggel itt lézengenek.

— Alászolgája, főjegyző úr! Kezét csókolom! — kiáltja feléjük egy női hang.

Arrafelé fordulnak. Pirosképű, nevetőszemű kövér nő, a Vanyur Zsuzsánna.

— Jóreggelt, jóreggelt ...

Szírotkáné közbeszól:

— Csak gyerünk.

De Vanyur Zsuzsát már majd szétszedik a vevők.

— A marha! — dohog a hordár, az előbbi munkásra értve. — Tele van a part nagyságos asszonyokkal és ő mégis csodálkozik.

Még a szűk Molnár utca is tetszik Szírotkáéknak. Szébbnél-szebb paloták! — így érzik, mikor a nagy bérházak tetejéig felsiklik a tekintetük. Az utca néptelen, ők ketten a kisebb táskákkal lépkednek a hordár után, el lehet róluk mondani, hogy kip-kop, kopognak lépteik a hajnali csöndben. Jaj Istenem, ez a kövezet! Áldott valami, itt nincs por, nincsen sár, milyen finom lépni rajta.

A Ferenciek terén, a templom előtt, valami nő, nyilván vénkisasszony, stanicliból galambokat etet. Megállnak, gyönyörködnek a madarakban. Szeretet-

tel, érdeklődéssel nézik azokat, ők, akik otthon egy állatra rá nem tekintenének. Mintha a galamb, a pesti galamb, más lenne, mint Kunhalmon például a parlagi tyúk. A galambok tudomást sem vesznek róluk, — csakugyan pestiek, — közeledésükre nem röppennek szét, csak szedegetik a járdára esett magvakat. A vénkisasszony, aki eteti őket, csakugyan látványosság. Ő, ez már több, mint odahaza a Tettey Irma. Magasnyakú fehér blúz van rajta, — ezt Szirotkáné figyeli meg, — s mideres szoknya; a kalapja fekete, vagy zöld, vagy zölddé öregedett hajdan fekete szalma, a dísz rajta viharvert toll, megnagyítva egy fakult virágcsokorral. Talán már ez is menekülés az állatok és növények világába. Az ajkán, ahogy a galambok, az ő galambjai, szaporán esznek s szinte szemlátomást híznak, egy szent, egy mártír mosolya. A keze, kékeres keskeny kéz, úgy nyúl bele mindannyiszor a stanicliba, mintha gráciát mérne ki az áhítatos bámulóknak — mert már több olyan is akadt. Hajnalban kel föl mindennap, hogy a galambjait megettesse, de addig sem alszik.

A Kossuth Lajos utcában már élénk az élet. Az éjszakai lumpok sietnek hazafelé — ezt Szirotka látja. Részeg társaság elfoglalja széltében az egész járdát, a nők arcán festék és púder, — Szirotkáné figyelmezteti rá Szirotkát, — ruháikat borfoltok tarkállják. A sok drága ruha! — az asszony szíve elszorul. Egy részeg férfi beleénekl Szirotkáné arcába: „Maga rég nem lesz a világon, mikor én még mindig imádom.” Szirotkáék nem is mosolyognak. Kissé félénken térnek ki a részek elöl, de a férj orrcimpái tágulnak, mozognak, jelöl annak, hogy egy kis izgalom azért

előntötte, hogy zavart s nem tudja, meg kell-e most sértődnie.

A keleti pályaudvar felől — ennyire tudnak tájékozódni — vörös fény ömlik a városra. Kel a nap. A keleti pályaudvar felől! A kiskunhalmiaknak a Kovacsos felől, a bántelkieknek Nagykút felől... Mindegyik több munkába siető férfival és nővel találkoznak. A nők karján kis kosár lóg, a kosarakban a munkaruhájuk: egy nő vödröt visz, benne kefe és súrolórongy, — ezt Szirotka veszi észre. Sápadtak és komorak a legtöbben, a ruhájuk rongyos, de némelyiknek az arcán a kialudtság nyugalma s kelő kis remények mosolya ragyog.

Kertész utca, — na itt laknak Manyáék... Beadják a házmasternek a csomagokat. Kifizetik a hordárt, a hordár csalódott, de már akkor csalódott, amikor Vanyur Zsuzsa hangosan jegyző úrnak köszöntötte a jegyző urat, tehát mert az nem volt földbirtokos. A hordár zavart, szeretne még egy kis taksaemelést, de Szirotka fölényesen elfordul tőle... Mennek az Aranyasba. Lumpolnak, úgyis megtakarítják a pénzt otthon. Benn a kávéházban hamarosan tájékozódnak, Szirotka nem egészen járatlan ebben a világban, komplett reggelit rendelnek. Kávét habbal, vaját, tojást, dzsemet. A pincér egykettőre hozza a megrakott tálcákat és csodák csodája, sőt egyszerűen nem is csoda, mert a természet mindenhová elkíséri az embert: Szirotkáné sötétszínű meggydzsemjén egy eleven légy vergődik, odaragadtan. Az asszony fanyalog, de azért elneveti magát, nevet az ura is, vidámak:

— Ez Kunhalomról jött, — mondja az asszony.

— Utánad jött, pikkel rád! — elméskedik a férj.

Az Aranyas még néptelen, alig egy-két vendég lé-

zeng benne, de most egyszerre három úr érkezik. Szírotkáék közelében ülnek le, fesztelen, hangos beszédükből kiderül, hogy egész éjjel kártyáztak valami klubban. Az egyik egy halom pénzt rak az asztalra, a zsebeiből szedi ki az ezüstöt s a tíz-húsz pengősöket. Megolvassa a pénzt, négyszázötvenhét pengő, kiált a főpincér felé, eléje tolja a pénzhalmot, hogy az váltsa be, mert ő nem hordozhat magánál annyi szemetet.

— Az anyja istenit, — sziszegi Szírotka.

— Cs-cs-cs! — inti csöndre az urát az asszony.

Sovány nő lép a kávéházba, férfiak raja kíséri... A nő arcán átvonaglik az undor, mikor a pincér elébe teszi a reggelijét, teát citrommal, cukor nélkül. De azért hősiesen hörpintgeti az italt. Az egész nő reszkető vágyakozás egy jó evés után, de hiába, nem szabad ennie, mert az ő sikereinek az a titka, hogy húsa nincs, bőre közvetlenül a csontjain feszül.

Tea után a nő rágyújt egy vékony cigarettára, alig-hogy kettőt szippant, már köhög.

— Szegény, — rebegi Szírotkáné, aki a nő minden mozdulatát figyeli.

— Mit sajnálsz? Dögöljön meg!

— Ugyan. Biztosan csak azoknak a ronda férfiaknak a kedvéért...

— Férfiak! — fitymálja őket Szírotka. — Dögbogarak, nem férfiak. Akinek az ilyen nő tetszik, az nem férfi, barátom.

Az asszony felkacag. De csak nézi tovább a nőt.

— Nekem ez tetszik. Szép szeme van.

A férfi fölényesen legyint:

— Mit csináljak a szemével?

— Na, hiszen tudom, hogy magának a Dérné tetszik.

— Hát többet is ér tíz ilyennél.

A társaság egy férfitagja a reggelijéhez külön sonkát is rendel.

— Maga ezt mind megeszi? — kérdezi sóváran a sovány nő.

— Naná, megrágom és kiköpöm. Ha látni akarja, rendelek még két adagot és azt is megeszem.

— Fúj! Maga annyit eszik, mint egy paraszt.

— Paraszt! — fölkacag a jóétvágyú úr. — Az csak szeretne annyit enni, mint én.

Szirotka fülét hegyezve figyel. Már megint szaporán mozognak a cimpái.

A társaság egy másik tagja kapcsolódik a beszélgetésbe:

— Mi az, hogy szeretne? Akinek van, az eszik is. A paraszt, az tud zabálni.

— No, nem mondhatnám. Tudna, de nincs neki mit.

— Egyiknek van, a másiknak nincs. De zabálni, falni mindegyik szeret. Dolgozni nem szeret, barátom, dolgozni.

— Dolgozni?

— Igen. A magyar paraszt, barátom, lusta, Lusta, mint a bivaly.

Szirotka is haragszik a parasztokra. De úgy lát-szik, csak otthon, Kunhalmon. Mert most majd hogy föl nem kapja az asztalról a gyufatartót s majd hogy oda nem vágja a társaság közé.

KISKUNHALMON az egyik gólyafészek

Weisz Artur házát ékesíti, a Piac téren. A kémény teteje félköralakúan kupolás, a kupolán úgy áll a fészek, mint mikor egy nagyfejű ember kis kalapot tesz fel, érthetetlen, hogy nem sodorja le a szél. Hajnal van, az égbolt már szürkés-kék, a csillagok elenyésztek, a hold lenyugodott, öt óra negyvenkét perckor. Az Est-hajnali-csillag még opálosan tündöklöklik, de fénye egyre halványul. A gólyafészek üres. Egyszer csak egy gólya bukkan föl a légből, a Duna felől száll, szárnyai mozdulatlanul feszülnek, a röpte lassú, ereszkedik lefelé, lábait előrekapja és rászáll a fészekre. Áll. Nézelődik. Nyaka vékony és hosszú, a csőre akkora, mintha orrolna valamiért. Azután sebesen más két gólya érkezik s az, amelyik a fészekben álldogált, riadtan száll föl és elrepül. Mi az? Talán hajléktalan a gólya? Lehet. Lehet, hogy ilyen is van. Fészek nélküli, hajléktalan gólya. Lehet, mert például a bíró kertjében az egyéves, bontatlan szalmakazalon naponta látható két gólya órákon át, este is, talán ott laknak, fészek híján mintegy éjjeli menedékhelyen... Deutsch mészáros korán kel, mert vágás lesz, s ha már fölkel, ki is nyitja a boltját, kiáll elébe, nézelődik s látja a gólyajelenetet. És eltűnődik rajta, mivel-hogy más dolga nincs.

Milyen különösségek is akadnak, amiket az ember csak véletlenül vesz észre, amiken azután bárki eltűnődhetik. Talán még az is lehetséges, hogy ember is akad a faluban, akinek nincs hajléka. Ilyenről ugyan senki sem tud, sem a magánosok, sem a hatóság, de hát lehet-e azt mondani, hogy amiről nem tudunk, az nincsen... Ezért hát vannak különösségek, melyek kiesnek az általános képből, sőt vannak jelenségek, melyek szinte rejtve maradnak, melyek csaknem fölfedezhetetlenek, mert a fölszín alatt élnek s zajlanak le. Nagykúton például, ha a régi erdőt ki is irtották, — mert sűrű kis erdő díszlett ott, még tizenöt-husz esztendővel ezelőtt is, — meghagytak egy szép fát, egy terebélyes koronájú, hámoló kérgű juharfát, platánlevelű juhart. Olyan a koronája, hogy egész karaván eltanyázhathatna alatta. Ez csak egy fa. De van más is, ott van például Császárné, egy özvegyasszony, aki a katolikus újtemető mellett lakik, neki olyan kis konyhakertje van, melyet öt kútból öntöz, csatornák szelik át, zöld, fonatos drótkörítés veszi körül, bolgár kertészek módjára természet benne zöldborsót, salátát, babot, káposztát, de olyant, hogy ha falubelinek arra vezet az útja, megáll, sokáig nézi, firtatja az egész dolgot, spekulál rajta, legfeljebb ha amiatt hanyatlik le az érdeklődése, hogy: ennek sincs ára, meg hogy: csinálják már ezt Tolnahidán úgyis, nagyban. Van azután... miféle csoda is akad még? Van boldog ember is Kunhalmon. Például a Szemcsik János. Ennek a Szemcsiknek van egy kis földje, van felesége, két gyereke, dolgozik, megél, ötvenhat esztendő, soha még beteg nem volt, komoly képpel, jóindulattal néz bele a világba, szilárdan áll és él benne; mialatt forog és kering vele a föld, ő félelem nélkül

utazik az életpálya utolsó állomása felé, sorsát tökéletesen ábrázolja majd sírfelirata: Szemcsik János élt -- évet, nyugodjék békességben. A fonalat gyermekei viszik majd tovább s el-elmondogatják majd az emberek: ismertük őt, emlékszünk rá, jóra való ember volt... Igen, akárhogy is vizsgáljuk ezt az esetet Szemcsikkal, sehol egy riasztó folt, még a feleségével is jól él, nem civakodnak, nem ócsárolják egymást, a gyerekeket nem verik s nem panaszkodnak rájuk.

A Piac tértől nem messze, a Deák Ferenc utcából kiágazó Bálint közben nádfedelű kis házban egy nő fekszik szalmán. Birkásné, a bába, kit a szomszédok hívtak el hajnalban a vajúdó asszonyhoz, nézi a nőt, nézi kínjait, vizeskék szemének tekintetében a szána-lomnak semmi jele, mert annyi ilyen szenvedést látott már. A háznál nincs egy karéj kenyér, nincs zsír, nincs egy rántásra való liszt; az asszony ura már fél éve elment, eltűnt, itt hagyta a feleségét... Megszületik a kis emberke, sír, a bába fürdővizet készít, a kicsiny még ott piheg a szalmán. A fiatalasszony is sírni kezd, de örömeiben. Tekintete ide-oda ugrál, hol a gyereket nézi, hol a kis ingecskét s tarka kis dunnát, amit Birkásné szerzett, Isten tudja honnan. Második születés ebben az esztendőben, de meghalni már kilencen haltak meg.

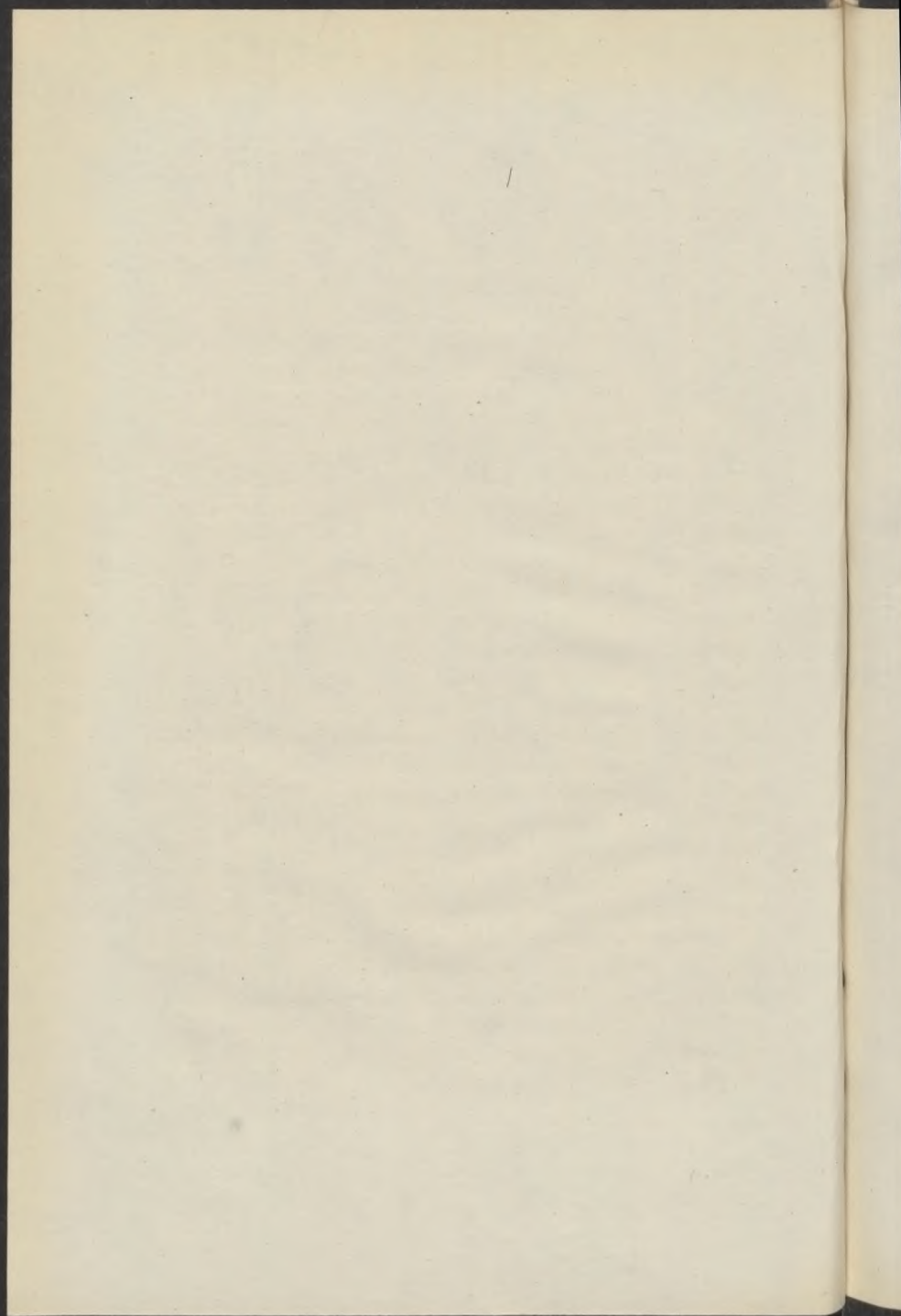
Augusztus 18-án a nap két 4 óra 59 perckor, tehát már fenn ragyog az égen. A cséplés már mind a három gépnél megkezdődött. Az emberek friss erővel bontják az asztagot, hordják a piros szemmel teli zsákokat s rakják a szalmakazlakat... Varga Mihály fölemeli a konyha szögletéből a csempeszélű kiskanacsót, leereszkedik vele a pincébe s telten hozza föl. Reggel félhatkor kezdi a kapálást. Korán reggel az

első néhány kapavágás könnyed, szinte játékos, az éles metszésre ropognak a gyom gyökerei, az egész egy kis reggeli tornának is beválna... De azután Varga Mihály egész nap gépies egyformasággal fáradhatatlanul emeli és vágja a földbe a kapát, hajol, lép, gondosan figyel, muszáj, früstökig, délig, estig, egyik napon és a másikon, egyik esztendőben és a másikban, az élet elfogytáig. Ha fáj is a dereka, akkor sem gondol rá, hanem mintha a kapavágások végtelen sora önbiztató hajsza lenne, tovább, tovább, újra tovább, muszáj, nem fáj, egy csöppet sem fáj.

1934

HÁROM BOLTOSKISASSZONY

ODAKINN kék az ég, süt a nap, ontja tüzes sugara-
rait, mintha fel akarná gyújtani Dunaszemest, a kis
alföldi falut. Benn a boltban hús és fűszerektől illa-
tos a levegő, szinte megennyhülés oda belépni.

A boltajtó fölé szerelt kis csengő reggel óta csak-
nem szakadatlanul csilingel, új és új vevő érkezését
jelezve. Kora reggel óta jöttek-mentek a fejkendős
asszonyok, kopogós sarkú papucsban, folthátánfolt
rékliben, a férfiak mezítláb, vagy a rekkenő hőségben
is nehéz csizmákban.

A férfiak nem vették le magastetejű, zsíros kalapju-
kat, némelyik megpöccintette a kalapja szélét, úgy
köszönt, a másik csak úgy beledörmögte a boltba az
agyonistent. Az is megesett, hogy valamelyik legény
vidáman jónapottal állított be, de az ő szavára is
csak az Ilona halk, hidegen udvarias hangja volt a
válasz. Ez a hang elejét vette a tréfálkozásnak. A ve-
vő kérte, amit venni akart, két levente cigarettát,
vagy egy csomag balkánt, megkapta, fizetett és ment.

Az asszonyokkal már nehezebben folyt a vásár.
Az asszonyok alkudoztak. Néha fitymálták az árut.
Fenygetőztek is, hogy másik boltba mennek vásá-
rolni, hisz' van Dunaszemesen még hét. Ilona türel-
mes volt hozzájuk. Végigsimított a kendőkön, mor-

zsolta ujjai közt a vásznakat, a kékfestőt, megcsillogtatta a vevő előtt a műselymeket s dicsérte a portékáját. A férfiak kezéből kivette az ostornyelet, szíjat akasztott rá s az ostort megsuhogtatta a levegőben, — férfiember ostort, szöget, drótot, ásót, kapát, de főként színivalót vásárolt.

Időnként gyerekek, fiúk és lányok, buktak be az ajtón. A kezükben szorongatott kétfillérest letették Ilona elé a pultra s már mondták is:

— Adjon ezért csokoládét.

A különféle csokoládécukorkák közül az egyik pólyásbabát, a másik ágyút, a harmadik csillagot, a negyedik pengőt kért, vágyálmai és egyéni ízlése szerint.

Ilona gépiesen szolgálta ki a vevőket. Ha hirtelen megkérdezték volna tőle, hogy eddig mit adott el, hogy kinek adott a kék műselyemből babakocsitakaróra, vagy ki vett éppen az imént kékkövet, hát bizony nem tudta volna megmondani. Pedig név szerint ismerte a vásárlókat. Tudta melyik hol lakik, hány gyereke van, vagy kinek ki az apja, az anyja, kinek hány hold a földje, a szőlője. Tudta, hogy a saját házukban laknak-e, vagy zsellérek, tartoznak-e a takaréknak, pazarló-e az asszony, italos-e az ember. Tudta, ki udvarol a nagylánynak, kit akar feleségül venni a legényfiú; elverte-e a jég ennek a szőlőjét, vagy szépen ígérkezik bora, lehet-e a másiknak hitelezni, vagy sem.

A kétezerhét száz lakosú Dunaszemes nagyközség valamennyi lakosának az ügyes-bajos dolgait ismerte Ilona. Most azonban egész lelkével, minden gondolatával benn volt a szobában, a lakásba vezető tejüveges ajtón túl. Ilona okos lány hírében áll, de még ha valóság is az ő okossága, az is hiába. Nem tudja

még csak elképzelni sem, hogy mi történik ott benn a szobában, Anna húga és Szemcsik András közt. Csak beszélgetnek-e, vagy már csókolóznak. Lehet, hogy túl vannak a csókolózáson is? Ilona kezében megremeg az olló. A feje tompán fájni kezd. A szeme előtt színes karikák ugrálnak. Szédül. Fél. Szeretne felsikoltani. A gyomra émelyeg, talán éhes is. Hat órákor reggelizett, most már tizenegy óra és nincs ideje, hogy pár falást bekapjon. De miért is nem szól ez a Szemcsik András? Talán, mert ő adójegyző, olyan nagy úr? Miért nem nyilatkozik? Miért nem kéri feleségül Annát? Igaz, hogy ha férjhez megy Anna, akkor ki kell adni a részét. De ezzel Ilona már számolt. Eladják a szőlőt. Ha ugyan az árvaszék nem akadékoskodik majd. Mert itt van a legkisebb lány, Jolánka. Még csak tizenöt esztendő. Övé az örökség harmadrésze. Csak nyilatkozna már ez a Szemcsik András! A többi azután megy majd sorjában. Mert ezt a bizonytalanságot nem lehet kibírni. Ő felelős Annáért, mert ő nagykorú. Nagykorúsították a rokonok, hogy legyen, aki tovább vezesse az üzletet. A boltajtó fölött ez áll a cégtáblán: *Máté Ilona vegyeskereskedése*. Künn áll a neve, pedig ő még csak huszonkét esztendő. De hát, ha itt maradnak hárman, apátlan-anyátlan árvák! Ilona az édesanyjukra gondol, aki múlt ősszel halt el, most fél éve. Ó, ostobaság, de szinte haraggal gondol rá. Hogyan lehet három lánygyereket itt hagyni a tanácstalanságban? ... Anna! Mi lesz vele? És Anna nem mond semmit. Ő meg nem kérdezheti, nem faggathatja, hiszen nem az anyja. Anna egyre idegesebb. Nyugtalanul alszik, álmában nagyokat nyög. Az arca megsápadt. Vasárnap már a templomba sem akart elmenni.

Egy-két perc szünethez jutott a boltban s ez a kis idő is csupa töprengés volt.

— Két deka élesztőt kérek, — mondja az új vevő.

Ilona levág az élesztőből két dekányit. Indulatosan dobja bele a mérleg serpenyőjébe.

— Olyan szűken méri a kisasszony azt az élesztőt, mintha arany lenne, — békétlenkedik a vevő, Virágné.

Ilona már pakolja be az élesztőt és hadarja, mintha leckét mondana fel az iskolában:

— Jaj, Virágné lelkem, csak nem gondolja, hogy órák hosszat méricskélhetek két deka élesztőt! Nem keresek én azon az élesztőn semmit. Az ilyen áruktól éhen veszhetnénk. Csak a népek kedvéért tartom én a cukrot, lisztet, élesztőt. Csak azért, hogy itt mindent megkapjanak.

Van ebben valami igazság és Virágné el is hiszi. Mert szinte ijedten kapja fel a pultról az élesztős csomagocskát s olyan buzgalommal tolja Ilona elé a kezében szorongatott tízfillérest, mintha a boltoskisasszony csakugyan szívességet tenni neki, ha kiszolgálja.

Ilona hat fillért visszaad a tízből s már indul is befelé a szobába, de feleútról vissza kell fordulnia. Szurtos, négyesztendő körüli fiúcska furakodik be az ajtón:

— Keziticsókolom, tisztelteti a mamám a kisasszonyt, kérek ezért pörköltkávé.

Öt fillért tesz le a gyerek.

Ilona megrázza a fejét nagy mérgesen, de azért fél-deka kávé kimér a fiúcskának.

— Beteg a nagy, oszt' nagyon kávé ihatnék, — magyarázza a fiúcska, miközben nem néz Ilonára, mert barna, kerek szeme sóváran tapad az üvegtartályokban látható színes cukorkákra.

Ilona látja az epedő tekintetet, de nem vesz tudo-

mást róla. Nem lehet, nem szabad. Talán nem is illik. Még ez a pöttöm kis kunfiú is kinevetné, ha ingyen adna neki egy szem cukrot. Járnának aztán csapatosan a többiek. A faluban meg is rónák. — Prédálja az árvák vagyonát, — mondaná Kuszákné.

— Kezi-i-it csó-ó-ókolom! — s a kis fiú indul kifelé a boltból. Vahunkáné meg, a fiatal pékné, jön befelé.

Ilona már emeli a kávésdobozt, hogy föltegye a polcra. A keze megáll a levegőben, a szobából kitörnek az Anna dühös szavai:

— Menjen! Rögtön menjen! Nem tűröm! Nem akarom. Nem bírom tovább.

Ilona ijedten kémlel Vahunkánéra. Hallott-e valamit? A pékné nagyon is úgy tesz, mintha semmit sem hallott volna. Közönyös hangon függönynek való kelmét kér.

Ilona nagy buzgalommal rakja a pékné elé a fehér, drapp, nagyvirágos anyagokat. A keze ugyan remeg, de olyan nehéz is ilyen vég anyag egy fiatal, gyenge lánynak.

Vahunkáné nagy buzgalommal vizsgálja a grenadinokat, tüllöket, a batisztot. Egymás után tolja félre az előtte felhalmozott végeket.

— Haj, haj, — sóhajt fel olykor, — annyi baja van az embernek. Az anyósom, az a vén égetnivaló ma is...

Nem folytatja, csak néz Ilonára, várja, hogy az beszéljen. Ilona gondol is rá egy villanásig, hogy tanácsot kér ettől a Vahunkánétól. Ez mégis asszony s az asszonyok mégis tapasztaltabbak. Ő végre is csak lány, sok mindent nem tud. És sok mindent... talán másképp tud. Hiszen ő még nem is élt, boldog sohasem volt... Bár... talán Pesten. A Lujza néninél. Ott és akkor gyerek volt. Tanítónő szeretett volna

lenni. De haza kellett jönnie. Meghalt az apja, az anyja is sokat betegeskedett, a tüdejével volt baja szegénynek. Azóta, hogy haza került, egész nap az üzletben kell dolgoznia. Amíg a mama élt, minden vasárnap elmehetett a templomba. Most már fél éve nem volt a templomban. Mert ezek a falusiak vasárnap is járnak a boltba. Hiába zárják be a boltajtót az utca felől, a vásárolni akarók az udvar felől kerülnek. Ha nem szolgálná ki őket vasárnap, kiszolgálja a másik kereskedő. Lassan aztán elmaradoznának. A vevő pedig kell, mert kell a pénz, nagyon is kell. Anna minden nap új ruhát szeretne csináltatni. A Jolánka taníttatása is sokba kerül... Ez a Vahunkáné meg csak nem akar elmenni. Mennyi árut lehajtogatott neki! Félórába is beletelik, amíg valamennyit visszahajtogatja és a helyére rakja. És még az is lehet, hogy Vahunkáné nem vásárol. „Majd holnap bejövök.” „Nincs valami városiasabb minta? Ezekkel tele van aggatva a faluban minden ablak.” „Ez jó volna, de keresztbe fut a szála, nehéz vasalni.” „A pesti nagynénémnél olyan mintát láttam, mint a szivárvány, éppen úgy volt szőve.” És ha talál megfelelőt ez a Vahunkáné, akkor kezd csak alkudni. Szívósan, kitartással alkusznak ezek a dunaszemesi asszonyok. A legvégén keres is az árun a kereskedő, meg nem is.

Vahunkáné csak válogat. Új vevő érkezik. Lompos, nagyhasú, hervatag cigányasszony. Kócos haja a szemébe lóg. No, erre vigyázni kell. Enyves a keze, ragad. Egy darab leventét vásárol két fillérért. Apró fekete szemének a tekintete kutatva surran ide-oda. Megnézi Vahunkánét, de még alaposabban Ilonát. Jobbkezével a köténye zsebéből kártyát húz ki, amely kopott és piszkos:

— Megmondom a kisasszonynak a jövődjét. De még a kedves családjáét is. A kedves szüleiét is. Azt is megmondom, ki lesz a párja, — kinyújtja Ilona felé a kezét, — tegyen ide, lelkem kisasszonykám, valami kis pénzt.

Ilona, nagyon erélyesen:

— Nem vagyok kíváncsi a hazudozására. Menjen Isten hírével.

A cigányasszony nem mozdul:

— Egy tapodtat sem, lelkem kisasszonykám. A sugalom nem enged mozdulni. A szellem rám parancsolt, hogy maradjak. Adjon már legalább egy szál gyújtót, virágszálam.

A cigányasszony a pulthoz lapulva áll. A szeme lobogva ég. Minden mocskossága, lomposága mellett is van valami lenyűgöző benne, nem csak a viselkedésében, hanem az egész látható, érzékelhető egyéniségében is. A hangja bársonyosan rekedt, a kezébőre durván barna, de a kéz formája finom.

Ilona meggyújt egy szál gyufát, átnyújtja a pulton. A cigányasszony rágyújt a leventére.

— Most már aztán igazán menjen, — mondja Ilona szelídebben. — Nincs időm a maga babonáit meghallgatni. Nem hiszek én az ilyen badarságokban.

A cigányasszony mélyen leszívja a cigarettafüstöt, azután belefújja az Ilona arcába. El is vigyorodik hozzá. Hogy ő azt csinálhat most, amit akar. És csúfondárosan kacsint. Ő, nagyon is jól tudja, hogy Ilona, de még a másik asszony is, kíváncsi arra, amit mondani fog. Ahogy szorosan odalapul a pulthoz, olyan, mint egy ugrásra kész vad, félelmetes. Lapul, szinte egygyé olvad a barna fával. A felsőteste megnyúlik. Az arcával közelebb kúszik Ilonához. Tekintetét bele-

fúrja a lányka szemébe. Gyorsan kirakja eléje a kártyalapokat. A Vahunkáné előtt tornyosuló anyagokat félrelöki a könyökével. Jobbtenyerét ismét Ilona felé tartja:

— Csak tíz fillért tegyen bele, kisasszonykám. Tíz fillért. Valamit, ami fényes és csörög.

— Egy fillért sem, — erélyeskedik Ilona.

— Tíz fillért és egy cigarettát. De ne ilyen büdöset!

A cigányasszony ledobja a levente füstölgő csutkáját a földre és rátapos.

Vahunkáné nevet. Milyen szemtelen! — gondolja. De mert kíváncsi, hát biztatja Ilonát:

— Adjon már neki egy fillért, Ilonka kisasszony. Hallgassuk meg, mit hazudozik összevissza.

A cigányasszony szidni kezdi Vahunkánét:

— Hogy száradjon ki, mint ősszel a kóró, még engem gyaláz az életterlen. Hercegekisasszony volt az én dédanyám, hallod-é? Olyan volt annak keze-lába, mint a liliomszál. Ezer szolgáló élt a házában. Búbajos volt, tőle örököltém a tudást. Bizony kisasszonykám — fordul ismét Ilonához a cigányasszony, — ne sajnáljon tőlem tíz fillért, eligazítom én a szerencséjét. Az lesz a párja, akit szíve szerint kíván. Mert jól áll magának a kártya, gyöngyvirágom. De még milyen jót mutat, itt a szívkirály, éppen maga mellett. Fusson ki a szemem, ha nem gyerek áll a házhöz. Már pedig ahol gyerek mutatkozik, ott lakodalom lesz előbb. De milyen lakodalom! Még a főbíró úr lánya se látott olyant.

Ilona elmosolyodik:

— Ezt mind a kártyából látja?

— A kártyából is, meg az érzelemből is. De látok

én mást is. Nagy bánatot a szívecskéjében, buba-madaram. Gondolatot egy legényhez. Ne búsuljon, bogárkám, az a legény is sokat gondol magára. De itt valami vénasszony áll közben. Éppen maga és a legény közt áll a máglyárávaló. No, tegye már a tenyerembe azt a húsz fillért! Elfordítok a feje felől minden rontást.

— Itt van négy fillér és kotródjon. Nem tud maga semmit, csak handrikál összevissza.

A cigányasszony kikapja Ilona kezéből a négy fillért, összesöpri a kártyáit és sompolyog kifelé. De az ajtóból visszafordul:

— Te sem teszed a fejedre a szűzkoszorút, fösvény kutya! — sziszegi Ilona felé s rázza az öklét.

Vahunkáné szörnyűködik. Azután leméret Ilonával hat méter anyagot az egyik végből. Ilona nyúl az ollóért. Az asszony megfogja a kezét:

— Ne vágja le mégse, Ilonka kisasszony, lehet, hogy még meggondolom a dolgot.

Ilona keze lehanyatlik. Az olló nagy koppanással esik a földre. Ilona sóhajt. Gépies mozdulatokkal hajtogatja össze a függönykelmét. Minden végen simít egyet, mielőtt a helyére teszi. Fölemeli azután az ollót a földről. Körülnéz. „Ez a bolt az élet, a mindenség, innen én soha ki nem szabadulhatok, csak ha meghaltam.” Roppant kicsinek, gyöngének érzi magát. A falak megnőnek képzeletében és összébb nyomulnak. Fojtogatják a mellét, úgy, hogy elszorui a torka is. Ólomsúlyt érez a kezében-lábában. Szeretne felsírni, átkozódni, de csak ezt kiáltja:

— Anna! Anna!

— Mit akarsz? — csendül fel a szobából az Anna hangja.

És Anna nyomban be is lép. Kövérkés, csinos arcú lány. A haja aranyos-barna. A szeme zöld. Fekete szemöldöke és szempillája érdekesen árnyékolja tejfehér bőrét. Csak a keze és a lába árulja el paraszti származását. Meg talán a mozgása, a mozdulatai. Nehézkesen lép. A karjaival sem tudja, hogy mit csináljon. Lassan eszmél. De most megérezett valamit az Ilona lelkében dúló viharból, megkérdezi:

— Valami bajod van?

Ilona megrázkódik. Mit mondjon a húgának? még kinevetné.

— Egy kis dolgom van. Te maradj addig az üzletben, amíg visszajövök.

Anna nem kérdezősködik tovább. Levesz a polcról egy ócska regényt, leül a sarokba és olvas.

A regényt már háromszor elolvasta. De nem lehet azt elég sokszor elolvasni. Hogyan bukik el az ármányos grófnő, aki alacsony sorból került fel a grófi rangra s hogyan lesz boldog a született grófkisasszony.

Ilona keresztülmegy a szobán, Szemcsik András már nincs odabenn. A konyhába is bekukkant. A takaréktűzhelyen fő az ebéd. Julis, a kis szolgáló, éneklő hangon köszön:

— Kezit csó-ó-ókolom.

Napjában hússzor is köszön a háziaknak. Szolgáló lélek, de meg úgy véli, hogy nagyon meg kell magát becsülnie. Mert a fizetése hat pengő havonta s egy öltözet ruha évente. Ostoba, kissé ravasz, mégis értelmes lány ez a Julis, ferde szemével és felemás képével. Három éve szolgál és száz pengő megtakarított pénze van. Gyerekes tudatlanságával azt gondolja, hogy ő már nagyon gazdag. Már ki is számította, hogy még csak hat esztendeig kell szolgálnia

s már egy hold homokost vehet a Hetényi-részen. Úgy tervezi, hogy a homokost beülteti szőlővel, csak a puszta földet kell megvásárolnia, mert venyigét kap majd a faluban innen-onnan ajándékba. Minden kilenc évben egy hold szőlő — szövi az álmát tovább, — hát három-négy holdat játszva szerezhethet az ember, persze csak ha megbecsüli magát és a kisasszonyok nem dobják ki. Amikor erről ábrándozik s ezt így szépen kiterveli, akkor felvidul és ha magányosan van és senki sincs még csak a közelében sem, akkor is kedve kerekedik, hogy hangosan elénekelje:

— Kezit csó-ó-ókolom.

Otthon a szülei, meg általában a falubeli idősebbek beléje oltották a gondolatot, hogy félni kell az öregségtől. Mindenkinek biztosítania kell magát öregkorára.

És ez a Julis tizenkilenc esztendő.

JOLANKA az eperfára kötött hintán ül. Ölében a földrajzkönyv. Nem tanul, hanem bámul a levegőbe. Néha-néha nekifeszíti a lábát a földnek, a hinta meglódul, de nem nagyon. Nem száll a hinta ujjongó kedvvel a magasba, nem pirul ki a Jolánka arca, nem gondtalan gyermek ő már. Kamaszlány a Jolánka, akiben háborognak az érzések, az indulatok. Néha a lelke felszínére kerülnek mélyen rejtett, előtte ismeretlen vágyak. Máskor tudata alá süllyednek tegnap történt események emlékei is. A lélek forr, erjed a testben, nem tudni, mi lesz belőle, édes zamatú bor-e, vagy fanyar lőre. Jolánka szőke haja még aranyosbarnává érhet, mint az Annáé. De fehérszőkévé is fakulhat, mint az édesapjuké volt. Pisze orra most

még kicsit idétlen szabású, de kiformalódhatik ingerlően bájoszá. Szeplős arcára szélfúttá, durva, az évek azt is kifinomíthatják. Matrózruhája rosszul szabott, hiszen Csiszárné, a falu varrónője fabrikálta. Magasszárú fűzőcipőjét Julis ma reggel nem tisztította ki. Mert ilyen ez a Julis, szívesen megtesz bármilyen munkát a házban s a ház körül, de hogy a cipőket kitisztítsa, hát ahhoz, úgy látszik, semmi kedve.

Jolánka feláll. A ház felé les. Nem látható sem Ilona, sem Anna. Jolánka a földrajzkönyvet a konyhaablakba teszi, azután hátra-hátra pillantva, kioson a házból, a hátsó kerítésen keresztül. Két felemelhető deszkaléc itt a titkos kijáró.

Elpittyedt szájacskájának rángása belső izgalomról árulkodik, de ránt egyet a vállán s megindul a piactér felé. Nagyon süt a nap, a levegő most mozdulatlan, régóta ilyen az idő, még a gyalogjáró mellett vonuló árok is egészen kiszáradt már. Eső nem esett öt hete. A falu, az egész határ szomjazza az áldást hozó zivatart. Hiszen az árok mellé ültetett akácfák levelei is inkább szürkék már, mint zöldek. Az ég kékje fehéren szikrázik. Ha szekér csörtet végig az úton, nyomában sűrű, ködszerű por emelkedik s előnti a házakat, a kerteket, az embereket. A por belepi az ablakok üvegjét. És beszivárog a szobákba. A por fojtogatja a torkot, elszorítja a mellet, rárakódik az úton kapargáló tyúkok tollazatára.

A piactéren három nagy épület tekint egymásra, némely szemlélőnek úgy is tűnhetik, mintha farkaszemet néznének. A katolikus templom, tornyán aranyos kereszttel, a református templom, tornyán a szélben forduló ércakassal, a harmadiknak nincs tornya, de a legnagyobb és emeletes, ez a takaré-

pénztár. Az evangélikus templom csillagos tornyával távolabb van, de a falu főutcájában, a zsidó templom egy kis közben. A piactér közepén áll a Hősök-szobra.

A takarékpénztár épülete a legdíszesebb is. Dúsan zöldelő kertecske övezi. A kertet naponta kétszer, hajnalban és alkonyatkor megöntözi Dutka bácsi, az öreg takarékpénztári szolga. Vizet lajttal szállíttat ide Vermes igazgató úr. Az igazgató úr szép lélek, szereti, ha a takaréknél virul minden, tehát a fák és növények is üdén zöldelnek, ha pirosan kacagnak a muskátlik, harmatosan kéklenek a nefelegtsek, színesen pompáznak a tulipánok. Mintha azt gondolná, hogy: na, így legalább ezek is tudnak törleszteni és kamatot fizetni.

Jolánka megáll a takaréknél előtt. És úgy elgondolkodik, hogy a mutatóját is ráteszi az ajkára. Majd tétován megindul. Hirtelen irányt változtat, átcsap egy kis közön s egykettőre kinn van a marhalegelőn. A csorda, száz-százhusz tehén, ott lézeng a kút körül. Nyilván azért, mert a kút mélyen fekszik s a kis lapályban még itt-ott akad valami fűcsomó. Nagyon is kevés ennyi marhának. Nem is legelnek az állatok, hanem csak mozdulatlanul állnak, vagy aléltnak hevernek a hőségmarta földön. Néha keservesen elbődül egy-egy.

Jolánka a csorda mellett vonul el. Kissé elkerüli az állatokat, mert fél a bikától. De érdeklődéssel nézi őket. Két nagy tarka tehén, a csorda szélén, éppen a közelében fekszik. Ó, mintha valamely tündérkovács láthatatlan fűjtatót szerelt volna bordáik alá, úgy lélegzenek egyenletesen, zihálva.

Keskeny gyalogösvény vezet a legelőn át a Duna-

gátig. Jolánka szaporázza a lépteit, néha futásnak ered, eléri a töltést, fölkúszik rá. Innen már látja a csillogó Dunát, már csak a füzes erdőn kell átvágnia s eléri. A Duna vize most ezüstös-kék, egy széles sáv rajta a napsütéstől rótarany.

A parton fürdőző emberek napoznak. Néhányan a vízben lubickolnak, a merészebbek, az úszni tudók messze benn vannak a vízben, csak a fejük s ki-ki-emelkedő karjuk látszik.

Gyerkekek, de még felnőtt nők is úszni tanulnak. Ezeket mások segítik. Kacagás hallatszik s néha egy-egy sikoly hasítja meg az egyhangú zsongást. De nem történik semmi baj. Az ijedezőt elkapják és a sekélyesbe, vagy a partra viszik a társai, legföljebb, ha egy-két hátbavágás éri.

— Jolánka! Jolá-á-ánka! — kiáltoznak a lányok, amikor a füzes-erdőből kibukkan az új pajtás.

— Siess! Szaladj!

— Ide gyere!

Külön-külön csoportban heverésznek a parti homokon a fiúk és a lányok. Nem vegyülnek el egymással. Dunaszemesen ez így szokás. Talán még unnák is egymást. A fiúk vitatkoznak, a vasárnapi fuballról beszélnek, még politizálnak is. Ha nagyon áttüzesedik a testük, fölállnak, nekifutnak a folyamnak s belevetik magukat a hús vízbe.

A lányok összebújnak, vihognak, csipkedik, csiklandozzák egymást. Olykor kézimumkáznak is, csaknem valamennyien. Ide a strandra is kihozzák kerek receterítőiket. Gyorsan jár a kezük, a munkájukon a szemük s közben pereg a nyelvük. Az egyik lány a lábujjába erősíti a kézimunka nagy hurkát. Ötlete

tetszik a többieknek, nevetnek rajta és próbálják utánozni.

— Nem hoztál fürdőruhát? — faggatja Jolánkát Balog Juci, az evangélikus tanító lánya.

— A ruhám alatt van, — nevet pajzánul Jolánka. — Már reggel fölvettem, de csak most sikerült megszöknöm hazulról. Azt akarják, hogy tanuljak.

A többiek kacagnak.

— Csak nem fogok a szünidőben is magolni.

— Nem is, — véli Balogh Juci.

— Úgy se járok tovább iskolába! — mintha otthon feleselne Ilonával.

Lecsücsül a homokba, kezdi kifűzni a cipőjét.

— A nővérem azt akarja, hogy tanítónő legyek.

— Na 'iszen! — vihog Maris, — a tanítónők mind állás nélkül maradnak.

Ezt otthon hallotta valamely rokonnal kapcsolatban a kislány. De Jolánka máris helybenhagyólag bólint s fűzi ki a másik cipőjét. Sőt még tódítja, hozzá adva a maga értesülését:

— Meg egy se tud férjhez menni. Elég egy családban egy vénlány, nem igaz?

A lányok vidámak. Élvezik, hogy milyen komisz is ez a kettő, Jolán meg Maris, de meg hogy milyen okosak. Jolánka egy bokor mögé húzódik. Kibúvik a blúzából s felakasztja azt egy elálló korcs kis ágra. Sorra leveti a szoknyáját, ingecskéjét és a nadrágját. Siet, izgatott, szeretne minél előbb a többi közt lenni. Így jó, így még jobb, hogy tilos, hogy úgy szökött meg, hogy tanulnia kellene. Kész, ott áll fakultan kopottas fürdőruhájában. Hát bizony még nagyon fejletlen. A combja fiúsan inas, a válla csontos. Karjai formátlanok, olyanok, mint két bot. A sőtartó — a két

horpadás nyaka és válla közt — mély. Csak a mellecskéje sejteti, hogy a fürdőruhás kislány idestova mégis nagy nő lesz.

— Jön a hajó! — süvít fel hirtelen Balog Juci.

Messze északon felbukkant a Pest felől jövő személyszállító hajó. Mindnyájan felfigyeltek. A vízben úszkálók, lubickolók kivonultak a partra. Az egész napozó, fürdőző csoport felállt, mintegy készenlétbe helyezkedett. Most nem tréfálkoztak, még csak nem is beszélgettek, a várakozás izgalma öntötte el valamennyiüket. A hajó lassan közeledett. Fehérő, szétfoszló teste lassan nőtt. Tíz perc múlva érte el a Dunaszemessel szomszédos Duna-Széplakot, mely egyszermind a dunaszemesi állomás is.

Figyelték a hajót s mozgásának minden részletét megállapításokkal kísérték:

— Most kötött ki.

— Látom a füstjét.

— Vajon melyik hajó?

— Az Albrecht.

— Nem, az tegnap jött.

Felharsant a hajókürt mélyhangú búgása.

— Már indul.

A hajó lassan távolodott a messze stégtől. Kikerült a folyam közepére, majd egészen átvonult a túlsó dombos part közelébe, mert ott legmélyebb a víz. Irama mind gyorsabbá és gyorsabbá vált, az egész nagy alkotmány megnőtt és dunaszemesi mértékkel mérve óriásivá vált. Elvonult a kis csoport előtt. Látni lehetett, amint a folyam testét hasítja, hullámokat ver föl, forgó lapátkereke habossá veri a vizet s hallani lehetett csobogó-zakatoló hangját is. Csakhamar megérkeztek az első hullámok. És ez az. Ezt várták a für-

dőzők olyan izgalommal. A fiúk hangtalanul vetették magukat a hullámokba, a lányok ujjongva sikoltottak. A felnőttek, férfiak és asszonyok, ők is gyerekekké váltak.

Jolánka lemerült a víz alá. És ameddig tüdővel bírta, lenn maradt. Ijesztteni akarta a pajtásait. Azok persze csak nevettek, mert tudták, hogy kitűnő úszó, baja nem eshetik. Amikor felbukott, szétterjesztette a karjait és lábait, hanyatt fekvé a ringató hullámon vitette magát lefelé az árral.

Sokáig mulattak, kacagtak, sikoltottak, végre azonban elhaltak a hullámok és lassan, lassan a hajó is eltűnt. Először formás teste veszett a messzeségbe, majd a kéménye is, már csak a fekete füstje látszott. Mégis gömbölyű a föld, — ezt gondolta valaki, persze fiú.

Véget ért az igazi multság, a nap fénypontja. Sokan befejezték a fürdést. Ezek dideregve szárígtatták magukat a parton, de egyszer csak eltűnt a nap. Szellő is kerekedett és délnyugat felől sötét fellegek tornyosodtak. Az ég percek alatt olyanná vált, mint az ant-racén tinta. A víz szürkepiszkos lett. Vad szél érkezett és végigrohant a parton, homokot, faleveleket szórt a didergőkre. Akik még a vízben voltak, kifelé menekültek. Mindnyájan sietve rángatták magukra a ruháikat. Kővér cseppekben kezdett esni az eső. A lányok fejükre borított szoknyával futottak hazafelé. De már későn. A falu messze fekszik a parttól, legalább egy kilométerre.

ILONA bezárta az üzletet. Julis négy személyre terít vacsorához. Vendég érkezik, Hamburger Izsó borügynök Pestről. Nyolc hektóliter bor vár eladásra a pincében. Közeledik a szüret, el kell adni a bort, szükség lesz a hordókra.

Beállít Hamburger. Magas, vékony ember. Mintha idegsokkos lenne, úgy rángatózik minden porcikája. A szemhéja is szüntelenül reszket.

— Pocsok egy ember — gondolja Julis, — neki nem kéne, ha egyetlen férfi lenne is a világon.

Ilona kiszól a konyhába:

— Hozz fel a pincéből egy kancsó bort, te Julis.

Julis hozza a bort. Hamburger munkába veszi azt. Furcsa dolgokat művel vele. Egy kortynyt a szájába vesz, forgatja a nyelvét, azután kiköpi az italt.

— Nna! — csak ennyit mond. De mintha elismerés csendülne ki a hangjából.

Ilona nem szól. Eddig állt, most leül az asztalhoz. Csak hadd beszéljen ez a Hamburger előbb. Mert ha ő nagyon kínálgatja a bort, akkor vérszemet kap az ügynök.

— Hány fokos? — kérdezi Hamburger.

De be sem várja a választ, fokolót vesz elő a zsebéből. A fokolót bedugja a borba. Kihúzza, megnézi:

— Nem valami híres, — fitymálódik.

— Hát nem aszú, az bizonyos, de kitűnő ízű asztali, — így Ilona, kissé ingerülten.

— Csak ne tessék megsértődni! Ilona kisasszony rögtön fenn van a harmadik emeleten. Még szerencse, hogy itt nincsenek emeletek.

Az ügynök nevet. Méltányolja a saját humorát. És működik tovább. A tenyerére bort önt, szétdörzsöli azt s szagolja a kezét:

— A zamata elég jó. Nna! De gyöngé. Meg aztán, bocsásson meg Ilona kisasszony s ne ugorjon megint, jobban szeretném, ha kadarka lenne. Piros bor kell nekem.

— Hát ez fehér, — Ilona a terítőt kapargatja.

Hamburger is leül. Ilonával szemben. Sóhajt:

— He-ej, ha vörös lenne! Persze az oportót eladják a tőkéről. A szegény ügynök vegye a rizlinget.

Ilona türelmetlenkedik:

— Ne okoskodjon már, Hamburger úr. Mondja meg, mit ad a borért. Kereskedők vagyunk mind a ketten, megértjük egymást.

Az ügynök szempillája szaporábban remeg:

— Nem akartam rizlinget venni. Eszem ágában sem volt. De egye fene, magától, Ilona kisasszony, megveszem a rizlinget is. Én úgy éljek, hogy a kocsmárosok kirúgnak majd a rizlingemmel együtt.

— Még meg is esküszik rá, — csóválja a fejét Ilona.

— Mondja már, hogy hamisan esküszöm. Mi történik, ha meghalok? Jövőre másik ügynök vásárolja össze a bort Dunaszemesen. Az sem lesz olyan nagy szerencsétlenség, nem igaz?

— Jó, jó, Hamburger úr. Megfestik maguk odafenn úgyis azt a bort. Mondja meg, mit ad érte, aztán vagy adom, vagy nem adom.

Az ügynök ceruzát és papirost vesz elő. Elkezd számolni. Oszt, szoroz, kivon, közben mormol:

Fogyasztási adó, kövezetvám. Mondjuk, hogy tengelyen szállítom, úgy olcsóbb. Húsz százalékot nekem is kell keresnem, na nem igaz? Tőkekamat veszteség, — néz Ilonára, figyel a hatást.

Ilona dobol a késsel az asztalon. Julis bekukkant a konyha felőli ajtón.

— Hozhatom a vacsorát?

Ilona haragos pillantást vet Julis felé, az visszahúzódik a konyhába.

— Adok érte tizenhét fillért — és Hamburger varakozóan néz Ilonára.

Ilona a konyha felé kiált:

— Julis, hozhatod a vacsorát. Legyen szerencsénk vacsorára, Hamburger úr. Tizenhét fillérért nem eladó. Inkáb a tőkén rohadjon az egész szőlő, minthogy tizenhét fillérért herdáljam el a bort.

Julis behozza a vacsorát. Anna jön mögötte, tálcán kenyeret hoz és vizet. Macskalépteivel elősompolyog Jolánka is a másik szobából.

— Hol csavartál egész délután? — kérdezi Ilona.

Jolánka nem felel. Ránt egyet a vállán és leül a helyére.

— Majd ha magunk közt leszünk, elintézek, — fenyegeti Ilona a kislányt.

Paprikáscsirke a vacsora. A zsíros, vörös lé marja a Hamburger torkát:

— Ugyan tetszene már megmondani, miért főznek ilyen méregerősen?

Anna úgy érzi, hogy őt sérti ez a kérdés. Őt, aki olyan büszke a szakácstudományára:

— Csak kell, hogy az ételnek valami íze legyen, — veti oda kurtán.

— Mi az, hogy valami íze? Ennek nem valami íze, hanem paprikaíze van. Borügynök létemre kénytelen vagyok inni, amit soha nem teszek. Na látják?

Már nyúl is a boroskancsóért.

Két-három kortyot iszik Hamburger, valahogy magához tér:

— Tizennyolc! — csak így röviden a számot mondja.

Ilona ugyancsak röviden:

— Huszonkettő.

Az ügynök eszik tovább. Egy csirkecombbal birkózik. Kaparja róla a húst. Kínlódik a késsel és villával, legszívesebben kezébe fogná a combot, de nem teszi. Nem lehet, nem szabad. Imponálni kell ezeknek a falusiaknak.

— Nem mondom, ha kadarka lenne. Na de rizling. Maximum huszat adok érte, de akkor már ráfizetek, szavamra ráfizetek, — bizonykodott Hamburger. — Csak azért adok huszat, mert maga olyan kedves, finom, okos és dolgoz, Ilonka kisasszony.

Anna dühös pillantást vet Hamburgerre, Jolánka vigyorog.

— Ha nekem valaha ilyen feleségem lenne! — és Hamburger vágyakozóan pislog Ilonkára.

— Csak borunk van eladó — mondja Ilonka ridegen.

Az ügynök nevet:

— Ó, nem kell túlkomolyan venni, amit én beszélek. Az is az üzlethez tartozik, hogy a félnek egy kicsit udvaroljunk.

Most meg Anna nevet.

— Némelyik hölgy, már ahol hölgyel van dolgom, direkt kívánja az udvarlást. Különben nem kell tőlem megijedni, vőlegény vagyok. Az én menyasszonyom dupla művésznő.

A lányok mind a hárman gyerekes kíváncsisággal várják a Hamburger úr magyarázatát. Mi az a dupla művésznő?

— Először, aki az én jövedelmemből meg tud élni,

az egy művésznő. Másodszor a menyasszonyom egy kávéházi énekesnő. Könnyű mesterség és nem árt a szemnek, na nem igaz?

Hamburger már megint nevet. Hosszasan, sajtáságosan, mintha sírna. A szemhéja rezeg, az ajka vonaglik. Sárgás, ritka fogai előtűnnek. Vértelen ínye is látszik. Ilona szinte védekezik, nehogy megsajnálja:

— Huszonegy! — és Ilona nyújtja a kezét.

Az ügynök elkomorodik. Nemet int. És mert látja, hogy csak paprikás csirke a vacsora, hogy se tészta, se gyümölcs, se sajt, de még csak egy csésze fekete sem következik a csirke után, hát feláll az asztaltól, megtörli száját a zsebkendőjével, mert hiszen szalvétát sem tettek a tányérja mellé:

— Egészségükre! — meghajol, még a sarkát is összeüti.

Csak Ilona felel:

— Egészségére, Hamburger úr. Űgy látom, ma nem csinálunk vásárt.

— Azt is megbántam már, hogy húsz fillért ígértem a borért.

Kis hallgatás után:

— De azért állom a szavam. Mit csináljak? Ha szép hölgyeket látok, rögtön könnyelműsködni kezdek.

Anna rosszállólag csóválja a fejét, most ő is megszólal:

— Ugyan már!

Ilona felsóhajt:

— Vigye a bort húszért, de a hordókat küldje vissza hamarosan.

Lekezelnek. Hamburger búcsúzóul Annával és Jolánkával is kezet fog. Sőt Jolánkának tréfából kezet csókol. A kislány elvörösödik és kiszalad a szobából.

— Remélem a hordóban is az a bor van, amit megmintáztott, — aggályoskodik még a kapuban Hamburger.

— Miknek néz bennünket, Hamburger úr? Kereskedők vagyunk mi és nem csalók! — méltatlankodik Ilona.

Az ügynök furcsa mosollyal kezdi magyarázni:

— Kereskedő és csaló, az nagy különbség. A kereskedelem művészet, a csalás pedig butaság. Csak külsőségeiben van a kettő között hasonlóság. Amíg meg nem csípi az embert, addig művész, ha megcsípték, akkor csaló. Na nem igaz?

És most nevet aztán igazán Hamburger.

— Lehet, hogy Pesten így van, — mondja Ilona. Hamburger hirtelen elkomolyodva, mélabúsan:

— Az élet nehéz, Ilonka kisasszony, Pesten is, de azt hiszem még Dunaszemesen is. Na nem igaz?

SÖTÉTSEG borult a falura. Az ég felhős, a hold a felhők mögé rejtőzött, csillag is csak itt-ott pislog. Az utcák néptelenek, a dunaszemesiek már lefeküdtek, csak a kutyák csaholnak.

Julis a vacsoraedényt mosatlanul dugta el a kaminba. Most arról álmodik, hogy az egész konyha, a szobák, az egész ház tele van mosatlan edénnyel. Egyre több és több a kívül kormos, belül ételmарadékos fazék és lábas. Egyre több a piszkos tányér, kés, villa, tál, használt pohár. Már az udvaron, az utcán is halomban áll, dombosodik, magasodik a rémítő sok mosatlan csetres. Ellepi a sok edény a falut, elárasztja, előnti. „Ó, ó... jaj, — nyög fel Julis. — Elkerget Ilonka kisasszony, a kegyetlen. Sohsem lesz

szőlőm a Hetényi-részen, sem máshol a határban, mehetek öregségemre koldulni.”

Ilona nem alszik. Tehát nem álmodik. Az utcán éppen az ablak előtt, részeg legények vonulnak el. Trágár kurjantásaik behallatszanak. Ilona hallja a szavakat, de csak a fülével, a tudatába el sem jutnak. Megszokta már az ilyesmit. A szavak nem szülnek képzeteket az elméjében s nem kapcsolódnak semmihez. Ilona fáradt. Aludni szeretne. A fejére húzza nesztelenül a takarót.

Jolánka egészséges szuszogása betölti a szobát. Ő alszik. Neki még nincs gondja, még nincs kínos álma sem.

Az óra tízet üt. Anna megrázkódik. Mintha az óráütés figyelmeztetné, sürgetné: múlik az idő! Felül az ágyban. Ilona felé fordul a sötétben. Ilona nem mozdul, azért Anna érzi, tudja, hogy a nénje várja, lesi a szavát. Nyöszörögve kérdezi:

— Alszol, Ilona?

Csend, semmi válasz.

— Ugye, nem alszol?

Ilona még mindig nem felel. A szíve hevesen dobog. Talán tettetni kellene az alvást. Nem kellene válaszolnia Annának. Mert Ilona már tudja, hogy valami nagyon rosszat akar mondani Anna. Valami rémületeset.

— Te meg miért nem alszol? — kérdezi végre.

— Már régen szerettem volna elmondani neked, Ilona. Már két hete, talán három is ...

Anna elhallgat.

— Csak mondd! Ha elkezdted, akkor csak mondd.

— Tudod, azt nem nagyon lehet elmondani. Ha

a mama élne, neki nem mondhatnám el. De te fiatal vagy, te talán megérted.

A csönd mintha megreszketne a szobában, amint Anna elhallgat.

Ilona nagyon szelíden:

— Nem vagyok fiatal, Anna. Úgy érzem, nagyon is öreg vagyok. — Ilona is felül az ágyban. — De azért csak mondd, amit akartál. Nekem már mindegy. Én sok mindent megérték. Mi hárman árvák vagyunk.

Anna fojtott hangon zokog. Ilona nem kérdezi, hogy miért sír. Kicsit hallgat, azután beszél tovább.

— Velünk minden szerencsétlenség megtörténhet. Mert én azt hiszem, te valami olyant akarsz nekem elmondani, Anna.

Anna hüppög, csuklik.

— Én tudom, mit akarsz nekem elmondani, — Ilona hangja megtörik. — Mert ha én az üzletben szolgállok is ki, ha a határban bajlódok a napszámókkal, ha a konyhában veszekszem a Julissal, akkor is tudom, ami veled és Jolánkával a szobában, az iskolában, a templomban, vagy a Dunánál történik.

Ilona is sír, de hangtalanul. Letörli a könnyeit a hálóinge ujjával.

— Mondd, miért nem vesz el feleségül? Nem vagy te olyan szegény lány. Kiadom a részed. Miért nem vesz el feleségül, ha már megesett a baj?

— Ő elvenne.

Ilonában fölcsillan a remény:

— Hát akkor?

— De én nem megyek hozzá.

— Nem értelek.

— Nem bírom. Nem akarom.

— De miért nem?

— Nem tudom. De nem bi-i-irom. Irtózom tőle, érted? Hányingert kapok, ha a közelembbe jön. Meghalok az utálattól. A gyűlöletből. Mert ő okozta a veszttem... Mit gondolsz, Ilona, alszik ez a Jolán?

— Lehet, hogy nem alszik. Az sem baj. Nem gyerekek már, tizenöt éves lesz az ősszel. De... remélem, hogy alszik.

Annát újabb síró roham lepi meg. Jajgatva sír:

— Segíts rajtam, Ilona. Ne hagyj elpusztulni. Te sok mindent tudsz, te négy évig éltél Pesten, öregebb is vagy, mint én. Te vagy az anyánk az édesanyánk helyett, I-i-lo-na.

Jolánka megfordul az ágyban, csap egyet a karjával, de alszik tovább.

— Hát ha elvesz... Menj hozzá feleségül, ha elvesz, — próbálkozik Annával Ilona.

Anna sikoltva ugrik ki az ágyból:

— Inkább még az éjjel beleugrok a kútba. Megértetted? Engem ne kényszeríts!

Jolánka fölriad a sikoltásra:

— Már éjjel is veszekedtek! — sírja el magát.

Ilona csitítja a húgait:

— Hallgassatok! Aludjatok szépen. Feküdj le, Anna. Ne sírj, Jolánka, mert megverlek. Aludjatok szépen, kedveskéim. Én is szeretnék aludni, holnap piac lesz, korán kell fölkelnem.

Anna visszabújjik az ágyba. Jolánka még szepeg egy kevéskét, azután elalszik. Anna is hamarosan alszik. Megnyugodott, mert elmondott Ilonának mindent. Most így jól van, gondolkozzék Ilona, tépelődjék, bánkódjék ő. Ő a család feje.

Csak Ilona nem tud elaludni. Mi lesz most, jóságos Isten, mi lesz most? — motyogja bele a párnába. Az

egész rokonság, az egész falu őt fogja vádolni, miért nem vigyázott Annára, miért nem fogta szigorúbban. Fekszik Ilona lecsukott pillákkal, szorosan zárt ajakkal az ágyban. Gondolatban egyik rokontól, ismerőstől a másikhoz menekül. Tanácsért, vigaszért. Ha jószágosan néznének rá, ha mosolyognának s megsimogatnák a haját és mondanák: nem baj, semmi sem baj, nem kell félni. Lujza nénire gondol, a pestire. Nem. Ő nem segíthet, ő nem olyan jó, nagyon is erkölcsös. Weisz Erzsi! — suttogja bele a sötétbe. Weisz Erzsi Pesten iskolatársa volt, a polgáriban. Okos lány volt. A többiek nem szerették, mert mindenkit kicsúfolt. Gúnyolta a társnőit, a tanárnőket, még az iskolaszolgát is. Az arcán örökké ott ült valami gúnyos fintor. „Holnap írok a Weisz Erzsinek” — határozta el végre Ilona. „Még holnap írok, írok, de ... hol is lakik? Az emlékkönyvembe beírtam a címét ... ha ugyan azóta el nem költöztek a ... igen, a Damjanich ... nem, a Dembinszki utcából.”

A PIAC reggel ötkor kezdődik. Ilyenkor a nap már régen fölkelt és teljes a világosság. Először érkeznek a piacra az árusok. Ki csak úgy a kezében hozza a kosarait, ki meg talicskán, targoncán. Van, aki kocsival jön, tanyáról, vagy valamelyik szomszéd községből. Két sorban, egymással szembe fordulva, ülnek az árusok, alacsony gyalogszékeiken, de meg a földön is, valami cókmókot vetve maguk alá. Egész kis utca ez a két sor. Az áruik kis kosarakban, vagy zsákokban állanak, vagy hamvasokra rakják ki azokat. Van olyan is, aki egy kis asztalt hozott. Jönnek azután a vevők. Egyenként jönnek, de a Piac térre

nyíló minden utcából, öt irányból is, úgyhogy hamarosan fölszaporodnak s egész rajokban hullámszerűen az árusok két sora közt. Némelyek sietnek és buzgón toladognak keresztül a többiek közt támadt réseken, mások, anélkül hogy egymáshoz tartoznának, hármával vagy ötösével, lassan vonulnak egyik vagy a másik irányban s minden portékát külön-külön meg néznek, azt is, amiből vásárolni eszük ágában sincs; tanulmányozzák a helyzetet, hogy miből mi kapható s vajon mennyiért. Az ismerősök köszöntik egymást, a jóismerősök megállnak egy kis beszélgetésre, tájékozódnak a legfrissebb eseményekről. Hangos a beszéd mindenfelé, kiabálás, kacagás, káromkodás is hallatszik, de mindezek alján zűrzavaros z sivaj tölti meg az egész teret.

Piac kezdetén az árusok maguk sem tudják még, hogy mit kérjenek egy-egy kiló szilváért, vagy egy kacsáért, az árak azonban igen hamar, egy negyedóra alatt kialakulnak, nagyjából csakugyan a kereslet és kínálat birkózásából. Szájról szájra fut a hír, hogy a pesti kofa mennyiért veszi a tojást, a rántani való csirkét, a tyúkot, a libát.

A pesti kofa szétterült testű, kárminpiros képű asszonyosság. Hangosan, rekedten alkudozik. Hirtelen elfordul egy makacs polgárasszonytól, aki nem hajlandó a tojást napiáron adni s már egy másikat szólít meg:

— Hogy ez a csirkegalamb? — kérdezi és már emeli ki a Dávidné kosarából a lábánál fogva összekötött pár jércét.

Az indulatos Dávidné rászól:

— Miért volna ez csirkegalamb? Csirke ez!

— Mert elfelejtett megnőni a nyavalyás. Úgy él-

jek, galambnak nézném, ha maga nem mondaná, hogy csirke.

Dávidné nem tud dühében mit mondani.

A kofa még faggatja:

— Talán nem is eladó?

— Nem! Cifraságból állok itt. Pengő harminc, ha tudni akarja.

A kofa visszadobja a kerek kasba a jércéket:

— Pengő harminc! — nevet. — Bolondnak néz maga engem, lelkem? Még pengő harminc egy pár girhes verébért. De ne mondja, hogy rossz asszony vagyok, pengőért párját mind megveszem.

— Dehogyis adom pengőért — méltatlankodik Dávidné. — Mit gondol maga, talán lopom én a szemet? Tudják is maguk ott Pesten, hogy mennyit felzabál az ilyen aprójószág. Dehogy is tudják. Megenni, azt tudják. De az is bolond ám, aki kínlódik vele. Én reggeltől estig nyavalygok a baromfiakkal, maga meg csak az ülepét hizlalja. Aztán még ingyen akar min-dent. Pengő húsz párja. Csak mert nagyon sietnék haza, szopósom maradt otthon.

A kofa minderre nem válaszol. Hátat fordít Dávid-nénak, arrább lép s Cselénével kezd alkudni.

— Pengő tízért vigye! — kiált a kofa után Dávidné.

Nagyon is hallja a kofa Dávidnét, hiszen várta is, hogy utána szóljon. De, ahogy mondják, a fülebotját sem mozgatja. Már azt is megbánta, hogy pengőt ígért a csirke párjáért. Mert ha tudta volna, hogy szopós kicsinye van otthon ennek a tanyai asszonynak és sietnie kell hazafelé, akkor csak kilencven fillért ígért volna.

— Vigye pengőért a csirkét, — mormogja Dávidné,

ernyedten, mintegy csak magának, vagy csak úgy bele a levegőbe.

A kofa csodálatosképpen meghallja a halk szót, megfordul és már megint ott áll Dávidné előtt. A kerek kasból sorra kiemelgeti és a földre dobálja a csirkepárokat, közben hangosan számol: egy, kettő, három... kilenc, tíz. Azután benyúl a hasán átkötött bőrtáskába, pénzt veszi ki s Dávidné kinyújtott sóvár tenyerébe leszámol tíz egypengőst.

Dávidné zsebkendője sarkába köti a pénzt s a zsebkendőt keblébe rejti. Az üres kast felemeli a fejére s szapora léptekkel indul el a piacról, ki a faluból, a tanya felé. Hallgat egy ideig, nézdegél visszafelé, nem tart-e vele egy irányban valaki. Nem jön senki, nem bírja tovább, magában kezd hangosan zsémbeledni:

— Törjön le a kezem, ha jövőre kotlóstyúkot ültetek.

Még ezzel a haragjával is megjárja, mert szemközt baktat vele az öreg süket Vászón, aki látja, hogy az asszony szája mozog, valami hang is éri a rossz fülét, rávágja hát:

— Adjon Isten magának is!

A piac nyüzsgő tovább. Már mindenkihez eljutott a hír, hogy a sütnivaló jérce párját egy pengőért veszik. A tojás meg három fillér darabja. Vasárnap még négy volt.

— De még három se, mert csak kilóra lehet eladni, — izgul Cseléné.

— Ingyen akarnak fölvásárolni mindent. Az is boldog, aki baromfival vesződik. Egyszer mérgemben kitekerem valamennyi pelyhes csibém nyakát. Ki én!

Csorbané is haragos, üres bögrével indul hazafelé:

— Még hogy tizenhat fillér egy verdung tejfel. Lenyúznák ezek az emberről még a húst is.

Ő az árusokra haragszik, neki semmi sem elég olcsó.

Általában izgatott a hangulat. Kiabál, veszekszik, föl-fölsívt a piac népe. Csak a pesti kofa nyugodt. Egyik árustól a másikhoz lép, sorra ürülnek ki a kosarak, az asszonyok sietnek haza takarítani, az állataikat etetni, főzni vagy ki a földekre kapálni, a szőlőt tetejezni, permetelni. Csak az öregek állnak meg az úton egy kis beszélgetésre. A fiatalok közül néhányan még betérnek a Máté Ilona boltjába. Ők úgy mondják: ide az Ilonához. Kötényre, szoknyára, réklire valót vásárolnak. A nap már magasan jár és fáradhatatlanul ontja a fényét és melegét Dunaszemesre. A kék égen sehol egy báránnyfelhő, az utcák, a kertek tikkadtak, alig lehet elhinni, hogy tegnap délután zivatar volt és ömlött az eső. Legföljebb, hogy az útmenti akácfák nem olyan szürkék, nem olyan porosak.

DÉLUTÁN a boltban Anna szolgál ki. Rosszkedvű. Mogorva a vevőkhöz. Pénzesné el is megy.

— Majd visszajövök, — mondja.

De úgy gondolja, hogy majd holnap, ha már itthon lesz Ilona.

Ilona a koradélutáni vicinálissal átutazott Széplakra, a szomszéd községbe. Írt Weisz Erzsinek s a levelet nem akarta Szemesen postára adni. Nem azért, mintha gyanúsítani akarna valakit, de hát... az iskolai olvasókönyve utolsó oldalán több hasznos figyelmeztetés közt az állt s élénk emlékezetében ma-

radt: „Az unalom rossz tanácsadó.” Hátha a postás-kisasszony pusztá unalomból, szinte csak úgy véletlenül, felbontaná a levelét. És elolvassná! Minden kitudódna. Isten mentse meg ettől őket, három szegény árvát.

Kissé ravasz levelet írt az Erzsinek, legalább ő azt hiszi. Nem írta meg, hogy Annáról, a húgáról, van szó. Úgy írta, hogy „egy közeli leányrokonom, aki nagyon kedves nekem, akit jobban szeretek, mint önmagamat”. Azután leírta tüzetesen az esetet. Alig tudta megírni a levelet, mert piac volt, nagy volt a forgalom, ki kellett szolgálnia a vevőket s folyton rejtegetni kellett, amit már leírt. Levele végén tanácsot s ha lehet, segítséget kért.

Széplakon kiszállt a vicinálisból s bedobta az állomási levélszekrénybe a levelet. Ekkor döbbsent rá, hogy milyen ostobaságot művelt. Hiszen ugyanezt megtehetette volna otthon is! Ha a szemesi állomáshoz vitte volna ki a levelet, akkor sem lett volna semmi oka aggodalomra. Egészen megrémült önmagától. Istenem, talán az eszem is elhagy! — sóhajtott.

Mivel visszafelé csak késő este megy vonat s gyalogosan nem akart nekivágni a háromkilométeres útnak, besétált a községbe. Fáradt volt és összetört, ezért nem akart hazáig gyalogolni s ahelyett órákon át csatangolt. Talán azért is feledkezett meg az otthoni állomás postaszekrényéről, hogy így a családtól, az ismerősöktől távol, más faluban, órákon át egyedül lehessen.

Ez a Széplak jóval nagyobb helység, mint Szemes. Dunaszemesi lélekkel nézve csaknem város. Járási székhely, emeletes épület a szolgabírói hivatala. Van benne járásbíróság, tanítónőképző, polgári iskola,

csendőrség. Milyen nagy a piac-tere, mennyivel szebb itt a „Hősök emléke” — mint Szemesen. Cserépfedelű kőházak, nagy ablakokkal, sorjában. Máshol vasrácskerítésű kertek, bennük villaszerű épületekkel. Több itt a mindenféle bolt is. Megáll Ilona egy vegyeskereskedés előtt s azt hosszasan elnézi. Üveg a cégtáblája, aranyfényű betűkkel. A kirakat telerakva olyan árukkal, mintha Pesten lenne az üzlet, valahol a Józsefvárosban, a Baross utcában. Benéz a nyitott ajtón át. Milyen nagy helyiség. Egész hosszúkas terem. Segéd is van, mert ketten árusítanak odabenn. Jó lenne egy ekkora bolt. De annyi lehet vele a gond, hogy ő talán nem is tudná vezetni.

Csatangolás közben elkerül a Dunához. Széplak egészen a parton fekszik, szélső házai csaknem benne állanak a vízben. Elnézi Ilona a Dunát, ó, Szemesen ezt sem tette már esztendőik óta. A víz nyugodt és szelíden, méltósággal hömpölyög. Nézi ezt a rejtelmes nyugalmat és fél tőle. Fél, valami feltámadó régi vággyal kell a lelkének küzdenie. Ha csak úgy nyugodtan belemenne a vízbe, menne tovább, addig gázolna előre, amíg az ár elkapná, lábai alól elhúzódna a fenék és ő elmerülne. Szemesen fognák ki, holtan. Nem, nem, nem is Szemesen, vinné az ár messzire, lefelé, ismeretlen tájak, a tenger felé s őt holtan sem látnák meg többé soha. A testvérei kiállnának a Duna partjára, néznék a vizet és sírnának. Siratnák őt, szeretnék őt. Akkor... talán szeretnék. És megeredtek a könnyei.

Korán, még világosan, visszament a vasúthoz. Egy kis kerülővel, a cigánynegyeden keresztül. Kolduló kis purdéknak két-két fillért adott. Közvetlenül a cigánynegyed mellett terül el a község legszebb ré-

sze, tarka kertekkel. Azután... megérkezett az állomásra s a fapadon ülve, makacsul a földre nézve, várta a vonatot.

Amikor hazaért, Anna és Jolánka már régen megvacsorázott, az ő vacsorája ott állt hidegen az asztalon. Nem baj, hogy nem várták meg a vacsorával, éhesek voltak szegények. Enni kezdett. Nem ízlett neki az étel. Unottan, rágás nélkül nyelte a falatokat. Két falat közt odaszólt Annának, aki a szobában szeszmetelt: — Te Anna!

Anna megrezzent. Az ablakhoz ment, kinézett a vaksötét utcára. Odakünn esett az eső, hallani lehetett a zuhogását s a lefolyóból kiömlő víz bugyborékolását.

— Esik! Tegnap is esett. Most már majd minden nap esik.

És Anna kaparászta az ablaküveget.

— Te Anna! Írtam a Weisz Erzsinek.

— Olyan jó vagy hozzám, Ilona, — tört ki Annából hirtelen, hevesen, — hogy szinte félek tőled. Még csak meg sem szídtál. Azt hittem, veszekedni fogsz velem. Talán meg is versz.

— Ó!

— Hagytam volna magam. Látod, akkor valahogy jobban elintéződött volna kettőnk közt az egész dolog. Így... olyan nyugtalanító!

Ilona csöndesen beszélt:

— Nem tudok én sem veszekedni, sem verekedni. Majd máskor jobban vigyázol magadra.

Anna szembefordult a néniével:

— Néha olyan furcsa vagy. Olyan hideg, olyan merev. Az ember azt gondolja, hogy nem is érzel, nem szenvedsz. Te nem sírsz, nem nevetsz. Azt mondta András...

Anna elakadt. Szégyelte, hogy kicsúszott a száján annak a férfinak a neve, így, hogy András.

— Mit mondott András?

— Hogy te olyan vagy, mint a fából faragott szentkép. Mit gondolsz, válaszol az az Erzsi a leveledre?

— Biztosan. Nagyon rendes lány. Olyan megbízható, mint egy férfi.

Erzsiben annyira bízott Ilona, hogy most, ahogy a válasza, a segítségre gondolt, hirtelen felvidult s újra falatozni kezdett:

— Hol van Jolán? — nézett körül a szobában, önkénytelenül is, mintha ott lehetne a kislány, ha eddig nem is látta.

Anna nem felelt.

— Hol mászkál az a gyerek ilyenkor?

Anna ingerülten kezdte magyarázni:

— Átment a szomszédba. Nem akartam elengedni, de azt mondta, hogy én nem parancsolok neki. Rém szemtelen ez a kölyök, nem tudod nevelni. Azt is mondta, hogy jobb lesz, ha magammal törődök. Tudod, hogy érti ezt?

Ilona felállt. Kínos érzés ömlött el benne. Hát még ez is. Ez a kicsi is elvadul már. Hiszen így nem lehet a családot összefogni, mindent jól elintézni, mindenkire vigyázni. Ezek ketten, ez a két lány, azt csinálnak, amit akarnak. Neki már semmi tekintélye, semmi hatalma felettük.

Elindult, hogy megkeresi Jolánkát.

Anna behívta a szobába Julist, hogy vesse meg az ágyakat. A kis cseléd, mialatt az ágytakaró csipkét hajtogatta, szemtelen fintorral az arcán, beszélgetésbe akart kezdeni:

— A kisasszony úgy hízik, hogy ha nem ismerném, hát azt hinném, másállapotban van.

— Az eszed tokját, te buta! Csak jártasd a szád, már holnap kirúglak a házból.

— Nem mondtam én semmit, — mentegetődzik hirtelen buzgalommal Julis. — Csak azt mondtam, hogy hízik a kisasszony. De nem is csoda, mert annyit eszik, mint mi hárman együtt. Pedig nem jó az a húsevés. Az urak azért kövérek, mert sok húst esznek.

Anna nem engesztelődött ki:

— Menj a fenébe, buta dög!

Julis kisompolyog a konyhába. Lefekszik. Elalvás előtt a párnájába morogja durcásan:

— A szegény cseléd fogja be a száját. Mert ha kinyitja, akkor buta dög. Kirúg a házból. Ő kirúg. Azért akárhogy kiabál is velem, én látom, amit látok.

Ilona Jolánkát taszigálja be az ajtón:

— Nesze, ha nem hallgatsz a szép szóra. Haszontalan kölyök! — és szelíden hátbavágja.

— Mostohább vagy a mostohánál, — szájal a kislány. — Nekem beszélgetni sem szabad senkivel. Irigyled, hogy nekem udvarolnak. Mert tudod, mi vagy te? Vénlány vagy.

Ilona megriad:

— Nem igaz. Nem vagyok vén. Csak huszonkét éves vagyok és fogd be a szád, mert kaphatsz még néhányat.

— Nem félek tőled! Csak azért nem ütöttelek vissza, mert nem akarok verekedni. De ha még egyszer az életben csak egy ujjal is hozzám nyúlsz, akkor...

— Akkor?

Jolánka végignézi Ilonán és gőgösen kivágja:

— Hát azt nem ajánlom neked.

FORMASAPKÁS EMBER nyit be a boltba. Duna-szemesen a postai rangot a sapka jelenti. Egyenruhája nincs Padók Gyurkának. Vidám, tréfálkozó legény ő különben is, de így dél felé már a szesz is vidítja. Itt is, ott is megkínálták egy-egy pohár borral. Jutalmul, különösen ott, ahová nagyon várt levelet vitt.

Padók Gyurka lila borítékot vesz ki a táskájából s leteszi Ilona elé a pultra:

— Nincs ebben a levélben már egy betű sem, mind kiolvastam belőle.

Ilona a köpenye zsebébe rejti a levelet. Nem bontja fel, vevők vannak az üzletben. De átnyújt a postásnak tíz fillér borravalót. Padók még valami mókát akar mondani a levélről, arról, hogy lila a színe, de hirtelen elkomolyodik. Sapkájához emeli a kezét, tiszteleg, úgy köszöni meg a pénzt. Tíz fillér nagy borra-
való, tíz fillérnek tisztelet jár ki. Halkan köszön Padók, újra tiszteleg és szinte lábujjhegyen megy ki a boltból.

Ilona türelmetlen. A borítékon megismerte Weisz Erzsi balradült betűit. Még a ruhán keresztül is csiklandja, égeti combját a levél. De Vahunkáné áll a boltban és csak nem akar elmenni. Három vevőt is kiszolgál Ilona, gyufát ad, sót ad, egynek éppen levélpapírt ad, Vahunkáné még mindig válogat a függönyre való anyagok közt.

Nyílik, csukódik az ajtó, sikongat a kis csengő, más és más vevő jön és megy. Elharangozzák a delet, amikor végre Ilona egyedül marad és feltépheti a levél borítékját.

Izgatott, reszket, táncolnak a betűk előtte, alig tudja olvasni:

„Kedves Ilu, drága, örökké drága barátnőm! Most

majdnem azt írtam, hogy örömmel olvastam a leveledet. A közhelyek így akarnak bennünket befogni. Így határozzák meg az életünket, uralkodnak feletünk. Mert a sablon ugye az, hogy az ember örömmel olvassa a barátnője levelét. Tehát értelmesebben mondom, örültem, hogy tőled, rólad hírt kaptam, te hűtelen. A húgodat küldd fel Pestre, majd igyekszem bejuttatni a megfelelő *tanfolyamra*. Hogy hová és hogyan, még nem tudom, de majd csak eszembe jut valami okos dolog.”

„Magadról édeskeveset írtál. Azt tudom, hogy sót és paprikát mérsz a falusi népnek. Mindannyian mérünk valamit és olyan mindegy, hogy mit mérünk. Különben ha érdekel, hát tudatom veled, hogy egyedül lakom. Garzón lettem. A borítékon elolvashatod a lakáscímemet. Vigyázz, nehogy a levél felbontásakor eltépd. — Vagy már későn figyelmeztetek?”

„Persze nem érted, hogy miért úgy: Elisabeth Veiss — és nem úgy, hogy Weisz Erzsi. Talán megérted, ha tudomásodra adom, hogy eljegyeztük egymást egy keresztény fiúval. Nem éppen ő miatta, mert ő nagyon is türelmes rendezetlen vallási viszonyaimmal szemben, de a szülei sohasem egyeznének bele házasságunkba, ha megtudnák, hogy zsidó voltam s csak mostanában keresztelkedtem meg. Lehet, hogy egyszer meglátogatnak ezek a szigorú szülők. Nem csak a nevemet, a származásomat, de a szüleimet is titkolnom kell. Győző — mert így hívják Őt — azt füllentette otthon, hogy én német vagyok és a szüleim berlini lakosok. Kicsit mintha megöltük volna azt a két drága öreget a Dembinski utcában. Ez olyan nevetséges, hogy sírni tudnék miatta.”

„Eddig csak elrendeztük a dolgot. Te azt gondo-

lod, hogy ezáltal minden akadályt eltüntettünk a boldogságunk útjából? Hát nem. Van más baj is, sőt éppen ez a más az igazi, mondhatnám az egyetlen baj. Győzőnek nincs állása. Nekem ugyan havi száznolcvan pengő a fizetésem a bankban, de férjhezmenés esetén végkielégítés nélkül ki kell lépnem az állásomból.”

„Már arra is gondoltunk a vőlegényemmel, hogy titokban házasságra lépünk. Drága naiv, falusi barát-nőm, Te még bizonyára nem tudod, hogy ma Budapesten nincs titok. Az igazgatósághoz naponta érkeznek a névtelen feljelentő levelek. Mindenkit mindenért mindenhol följelentenek. Az a gyanúm, hogy valahol itt Pesten már megalakult a Névtelen Feljelentők Egyesülete és Klubja s abban a tagok előkelőségét az határozza meg, hogy ki mennyi életet tett tönkre, hány házasságot dúlt fel, hány szerelmezt haragított egymásra, hány embert kergetett a másvilágra.”

„A bankban az igazgatóság a névtelen feljelentők leveleit ugyan nem veszi figyelembe, hála a mi modern és felvilágosult szellemű vezérünknek, nálunk nincs ochrana, mint más hivatalokban, de — hátha névvel, bátran és büszkén jelent föl valaki? Hátha az igazgatóság, hála modern szellemű és felvilágosult vezérünknek, minden hónapban egyszer átnézetí a város, a megye, az ország valamennyi anyakönyvét, mit lehet tudni? És végül érdemes-e a kockázatot vállalni? Érdemes-e, szabad-e összeházasodni két embernek, ha még egy-két gyerekük sem lehet?”

„Boldog vagy, Ilona, hogy egy kis faluban mérheted a sót, borsot, babérlevelet egyszerű embereknek. Boldog vagy, mert szabad vagy. Elképzellek most és magam előtt látom, amint kiállsz a boltajtóba s előt-

ted a végtelenség. A Dunáról halszagot, vagy nem bá-
nom csak vízszagot, a földekről fűillatot visz Hozzád
a szél, hát nem gyönyörű? A lábad előtt élő, mond
és írd: élő — és nem átvágott nyakú, koppasztott
csirkék, kacsák, libák csipognak, hápognak és gágok-
nak. Bár, most látom, hogy az átvágott nyakúakat,
amilyenek itt Pesten a kirakatokban láthatók, nem is
kellett volna a mondatomba bevenni, mert azok már
nem csipognak, gágoknak stb. Hidd el, hogy börtön
ez a város. Hatodik emeleti összkomfortos garzonlaká-
som a cella. Az utcák a sétahely a börtön udvarán.
A bank a munkaterem, ahol a jóviseletű foglyoknak
szabad dolgozniok.”

„Ilu, drága barátnőm, Te azt hiszed ezek után,
hogy napjaim, hónapjaim, éveim kesergéssel telnek!
Majd mit mondtam! Nem hagyom magam az élettől
lehengerelni. Sokat nevetek, jókedvem van, szeretem
a finom ételeket, az elegáns ruhákat. És szeretem ...
mit is szeretek még? Sok mindent, például a házmes-
ter macskáját is.”

„Most figyelj, kis butám! Egy fűszeres ismerősöm
kioktatott egyetmásra. Ha rácsapod az árut a mér-
legre, akkor többet mutat, mint amennyi a tényleges
súlya. Vagy a kis ujjaddal ügyesen segítsz az árut tar-
talmazó serpenyőnek lefelé süllyedni. Ha a vevő pa-
naszkodik, hogy rossz a petróleum, akkor add el neki
ugyanazt a petróleumot császárolaj gyanánt, de ta-
nítsd ki, hogy a lámpát hogyan kell tisztítani. Az
eredmény fűszeres ismerősöm állítása szerint meg-
lepő. A tiszta lámpában a petróleum nagyobb fényt
áraszt és te literenként hat-nyolc fillérrel többet kapsz
az árudért. Gyűjts vagyont, testvér, mert a földön
nincs boldogság semmi, de semmi, csak a pénz.”

„Értesíts Anna húgod érkezéséről...”

Itt Ilona leeresztette ölébe a levelet és elgondolkodott. Hát hiába akarta eltitkolni, hogy Annáról van szó. Kitalálta. Na persze. Csak mások meg ne tudják.

„Lehet, hogy megismerem, hat évvel ezelőtt láttam már. Meg bizonyára hasonlít is Hozzád. Mindenesetre írjátok meg, hogy milyen ruha lesz rajta. Amíg az a *tanfolyam* tart, addig nálam lakhat. — Csókollak, Erzsi.”

Ilona elolvastatta Annával is az Erzsi levelét.

— Na és most mit csináljunk? — aggályoskodott Anna.

— Hát mit csinálnánk? Felmész Pestre.

Anna csak bámult a nénjére.

— Igen, felmész. A többit majd elintézi Erzsi.

— Mit intéz el?

— Majd meglátod. Csak ne félj mindjárt.

— Én nem merek felmenni. Én félek idegenek közt.

— Muszáj! — Ilona gyöngéddé szelidült és még hozzátette, — muszáj, szivecském.

— Nem merek.

— De mersz.

— Egyedül?

— Mindegy. Vagy elkísérlek, vagy egyedül. De... egyedül is mehetsz. Hisz' olvastad, hogy majd vár rád.

— És ha én nem leszek itt, ki vezeti a háztartást?

— Majd elvezeti a Julis, meg Jolánka.

Anna elbiggyesztette az ajkát:

— De jól ismered a húgodat! Jolánka bizony nem segít a Julisnak. Jolánka lusta és utálja a házimunkát. Rosszul neveltet, most majd magad is meglátod. Nem

főz az meg neked egy ebédet, ha éhenvesztek is különben.

Ilona arca felvidult:

— Te Anna! Ezek csak kifogások. Te nem is akarsz felutazni Pestre. Talán meggondoltad magad és mégis férjhez mégy? Csak mondd meg, ha férjhez akarsz menni. Mert az lenne a legokosabb.

Anna lesütötte a szemét, úgy mondta komoran:

— Nem gondoltam meg semmit. Nehogy hiába örülj!

— Kár. Hamarosan megesküdhetnétek. Másnak is született már gyereke hét hónapra. Kiadnám a részed. A szőllőt neked szántam. Na?

— Nem, nem és nem! — kiáltozott hirtelen kétségbeeséssel Anna. — Gyűlölöm Andrást, ezt értsd meg és ne kínozz tovább. Úgy gyűlölöm, hogy ... jaj, meg tudnám ölni. Magamat is gyűlölöm. Pedig ... én bűntelen vagyok. Nem is tudom, miért történt, hogyan történt ez velem. Mikor én ... csak szenvedtem. Ő az önző, a gonosz, neki tudnia kellett, mi vár rám. És mégis erőszakoskodott, könyörgött, fenyegetett...

— Ugyan mivel fenyegethetett? — csóválta a fejét Ilona.

— Jaj, ne gyötörj, ne faggass engem. Nem tudom én a szavakat. Én... elfelejtettem mindent. Csak most itt vagyok a szégyenemmel, a kétségbeeséssel.

— Segítenek rajtad!

— Lehet így tovább élni?

— Élni sokféleképpen lehet, — és Ilona az Erzszi levelére bökött. — Olvastad. Láthatod, hogy neki is megvan a maga szerencsétlensége. Pakolj össze, Anna, és utazz fel Pestre. Még ma írok Erzsinek. Ne törődj

semmi mással. A háztartásra ne gondolj, én azt hiszem, Julis tud főzni.

Beszólította a kis cselédet:

— Te Julis! Tudsz te főzni?

Julis nevetett. Mintha mindent értett, tudott volna, így felelt:

— Azt gondolja az Anna kisasszony, hogy a főzés olyan nagy tudomány? Amít ő tud, azt én is tudom, csak éppen nem pocskolok úgy, mint ő.

Ilona is, Anna is megdöbbsent. De csak egy-két pillanatra, s máris nem törődtek Julissal. Még nevettek is a gonoszkodásán.

VASÁRNAP utazott el Anna. Csak Ilona kísértette ki a vonathoz. Elbúcsúztak, Ilona megcsókolta a hűgát:

— Aztán vigyázz magadra. És írd meg, hogy mi van veled.

Anna sírt a vonatban. Úgy érezte, hogy valamit itthagyt a szülőfalujában. Meg félt ismeretlen sorsától s az ismeretlen nagyvárostól. Félt Weisz Erzsitől is, aki olyan okos lány, aki le fogja őt nézni, akivel talán nem is tud majd beszélni. Ó, hogyan is eszelhette ki Ilona ezt az egész dolgot!

A vonat tarló, szántások és viruló kukoricatáblák mellett siklott el. Oly jó volt a hosszú, keskeny földszalagok körforgása, oly álombaringató. A homokos területeken szőlők következtek, görcsös kis gyümölcsfákkal. Egy öregedő férfi kapált az egyik szőlőben. De — ezt később vette észre Anna — egy asszony is, a férfi mögött néhány lépésnyire. Az asszony abbahagyta a kapálást, kiegyenesedett, hogy a vonatot

nézze. Ekkor látta Anna, hogy az asszony várandós. Megriadt, hogy ez a nő úgy végzi a nehéz munkát. Riadtsága dühbe fordult. Arra a férfira ott, az asszony urára, haragudott. Micsoda ember! — már elhagyta őket a vonat. Micsoda ember az ilyen, aki túri, hogy a felesége az utolsó időben is dolgozzék. A férfiak a bűnösök, a férfiak mind. Mi lesz azzal a gyerekekkel, ha megszületik? De mi lesz az övével? Idegenek közt nő majd fel. Nem ismeri az anyját, az apját. Ilona talán meg sem látja soha. Jolánka biztosan nem. Nem, nem, ő nem megy el idegenbe, nem, a legközelebbi állomáson leszáll, megvárja a szemesi vonatot s visszautazik haza. De mit mond majd — nekik?

Hosszú ideig futott a vonat, mire D. állomásra értek, már alkonyodott is. Új felbuzdulásába, hogy visszautazik, belefáradt Anna. Különben sem tudott volna mozdulni, oly jó volt ott a fapadon, az ablak mellett ülni. Oly jó volt, hogy a fülkében csupa idegen ült. Nem kellett senkihez szólnia, hozzá sem szólhatott senki. Nem intézhettek hozzá kellemetlen kérdéseket, nem parancsolhattak neki, békében maradhatott tőlük. Nem volt ott Ilona, sem Jolánka, sem András, sem senki ismerős a faluból. A kerekék minden utas fülébe egyforma közönyösséggel zakatoltak. Az ütemes, szünni nem akaró hang s az egyenletes rázás az embert kellemes bódulatba ejti, elcsitítja a lelkiismeret lázongását, elhalkítja a bánatot. Jaj, csak mindig így menne, zakatolna a vonat és — mégse közeledne Pest!

De Pest nagyon is közeledik. Az állomások táján egyre több és több sínpár fekszik egymás mellett, maguk az állomásépületek is nagyobbak s több egyenruhás vasutas sűrög-forog a vonatok körül. Lassan

beáll a sötétség, de ez már nem olyan, mint Szemesen szokott lenni. Lámpák gyúlnak ki mindenfelé, egy-szercsak valami tündéri világosságot lát Anna, sok-sok lámpát, messze északi irányban, lehet tán millió is.

Nagy házak, kivilágított egész ablaksorok, benn a vonatban készülődés, az ideje is közeledik már, hogy megérkezzenek. Mi lesz, ha Erzsi nem várja? Azt mondta Ilona, hogy Erzsi teljesen megbízható. A vonat befut a pályaudvar üvegtetős csarnokába s megáll. Kiszállás, kiáltozás, lenn várakozó emberek, hordárok kapkodják el némelyek csomagjait, Anna egy közepes koffert és egy kosarat cipel, alig tud lemászni a lépcsőfokokon! A közelében csókolóznak, a hordárok targoncákat tolnak, egész emberár ömlik ki a vagonokból s egész embersereg várakozik távolabb, soha nem látott ennyi embert.

Megáll határozatlanul, nem is tudja, mely irányba induljon, indul a többiekkel, egyszer csak ezt hallja:
— Szervusz!

Egy női hang csendül föl mellette.

Anna fordul, rámered az előtte álló, mosolygó nőre. Ez lenne hát az Erzsi, az Ilona barátnője? Ez a vékony, elegáns úrinő? A nő a kezét nyújtja Annának. Anna pillantása ráesik a kezére, fehér és keskeny az, de Anna megrémül, mert a körmök vérpirosak. Felnéz a kézről a nő arcára. Keskenyre kitépett szemöldököt, tűzpiros száját lát. Még az Erzsi fejére csapott apró kalap is mintha hetykén csúfolódna: Látd, te kis parasztbéka, nem félek attól, hogy leesek.

Anna csupa zavar. Erzsi elneveti magát. Annának jólesik ezt a csengő nevetést hallani. Megnyugtató, kibékítő ez a nevetés. Bizalmas és pajtáskodó. Két

lányarc simul most össze, egy-két pillanatra, köszöntésre. Két világ találkozik egymással a Keleti pályaudvar peronján. Találkoznak, érintkeznek, azután megint széjjelhúzódnak. Erzsi előzékenyen nyúl a kofferért:

— Majd én viszem.

— Nem, nem.

Anna nem engedi. Semmi áron. Nem is merné engedni. Még hogy egy ilyen elegáns nő azt a nehéz koffert cipelje.

Már a taxiban ülnek, amikor Anna annyira nekibátorodik, hogy belenéz hosszasan az Erzsi szemébe, mosolyog és csak akkor mondja vissza:

— Szervusz!

Mindaketten elnevetik magukat. Még Annának is van valami sejtelme arról, hogy na, ez igazán kedves volt.

Erzsinek tetszik Anna. Olyan is az, mint a primadonna valamely népszínműben. A kalapja kicsit esetlenül ül a fején, az igaz. Az arca rózsáspiros és Erzsi nem tudja, hogy csak most, az igazgalomtól. Ajkai duzzadtak, de szépvonalúak. A szemében tűz lobog. Fehér pamutkesztyűk a kezén. Gyanútlanul lehúzza a kesztyűjét s akkor előtűnik durvavörös keze. Erzsit szánsalom fogja el a kéz láttára.

Szót is alig válthatnak, már megáll az autó, megérkeztek. Liftten mennek föl a hatodik emeletre. Anna tudja a levélből, hogy Erzsi a hatodik emeleten lakik. Még ettől is riadozott otthon. Erzsinek kulcsa van a lifthez, csak ketten vannak a szűk üvegketrecben, mely zajtalanul surran velük a magasba.

— Jaj, mindjárt rosszul leszek, — ijedezik megint Anna.

— Fenét. Hiszen még nem is látszik rajtad semmi,
— nyugtatja Erzsi a lányt.

A lift megáll. Erzsi kinyitja a liftajtót, kituszkolja Annát a folyosóra, a koffert és a kosarat ő maga rakja ki, megnyom egy gombot, ő is kilép a kalitkából, az ajtót gondosan összehúzza és a lift megindul lefelé.

Anna úgy bámul a süllyedő szerkezet után, hogy a szája is nyitva marad.

Parányi előszobán keresztül vezet az út a lakás egyetlen szobájába, amely szoba egy csupaablak műterem. Anna ámul, bámul, mert azt hiszi, hogy Pesten mind ilyenek a szobák. A falakat rámaikba feszített mázolmányok tarkítják.

Erzsi elhelyezi a koffert és a kosarat, illetve csak úgy odateszi a fal mellé. A szoba egyik sarkát díspárnákkal elborított, torontáli szőnyegekkel letakart három méter széles pamlag foglalja el.

Erzsi felemeli a pamlagot borító szőnyegtakarót:

— Mit szólsz ehhez? Saját találmány. Az egész vacak nem került többbe húsz pengőnél.

A takaró alatt közönséges szalmazsák van.

— Ügy-e, vicces? — kacag Erzsi. — Ül le, — széket tesz Anna alá. — Valahol azt olvastam, hogy az orosz cári családnak egy hat méter hosszú és három méter széles pamlag szolgált esti pihenőül. Innen merítettem az ötletet. Csak azért csináltattam kisebbre ezt a micsodát, mert azt gondoltam, hogy az ember legyen szerény és ne utánozza a hatalmasokat, csak egy kicsit. Meg aztán, őszintén megvallva, akkora díván nem is fért volna itt el.

Ágy nincs a szobában. Anna kezd otthonos lenni, megkérdezi:

— Hát az ágyneműt hol tartod?

— A spájzban! — Erzsi megint kacag. — Így egész nap szellőződik. Meg mit is tartanék mást a spájzban, talán lekvárt? Ja, barátom, ez egy racionalizált háztartás. Nézd csak!

Erzsi most az asztalt borító s földig érő csipketakarót hajtja félre. Festetlen fából kontárkézzel összeácsolt bútordarab válik láthatóvá.

— Nahát öregem, most már tudsz is rólam mindent. — Erzsi nagy kört ír le a kezével. — Ebben a városban nagyjából mindenhol így van. Csak a külső a fontos, a felület. A takarók. Festék az arcon, finom beszéd, de hogy itt belül mi van, — Erzsi öklével a mellére csap, — azt nem tudja senki. És azt nem mondja meg senki. Én megmondom. Kétségbeesés.

De Erzsi most is nevet, úgyhogy Anna, bármennyire meglepődik is, kénytelen mosolyogni. Erzsi folytatja:

— Csak a félelemtől megbutult lélek kendőzi magát.

Ezt Anna nem érti, de azért igen értelmesen néz Erzsire.

— Ujjé! Látnál engem reggel, mielőtt kikészítem magam. Nincs szájam, nincs szemöldököm, nincs szímem. Fehér vagyok, sápadt vagyok, fakó vagyok, csúnya vagyok.

— Ezeket csak azért mondod, hogy nevessek.

— Hát csak ne vess. Mert amit eddig elmondtam, azon még lehet nevetni. De van valami, amit nem mondok el. Azt még magamnak sem mondok el.

De máris mondja:

— Hogy rendszeresen hülyítem magam. Tiszteséges könyvet nem olvastam már esztendők óta. De minden este megeszek egy detektív-regényt. Jaj, er-

ről jut eszembe, hogy enni is kellene. Éhes vagy, ugy-e?

— Nem, nem. Semmi étvágyam nincs. Meg ettem a vonatban.

— Nekem mesélhetsz, fiam. Vacsorát kapsz és meg is fogod enni, mert muszáj.

Erzsi bevezette Annát a fürdőszobába.

Anna gépiesen engedelmeskedett, megmosta a kezét, bár fogalma sem volt róla, hogy ezt miért kell tennie.

Erzsi tányérokat, majd kenyeret tett az asztalra s felvágottat bontott ki egy papírosból.

Megvacsoráztak. Anna egész jóízűen evett.

— Mit is mondtam legutoljára? — kérdezte Erzsi, persze önmagától. — Igen. Hogy minden este meg-eszek egy detektív-regényt. A ponyvaregények közül is kiválogatom azt, amelyikben sok a gyilkosság. A bankban így beszélünk az olvasmányainkról: ma olvastam a *Fejetlen embert*, tizenhat gyilkosság van benne. Tizenhat komplikált, vérfagyasztó gyilkosság.

— Ugyan, ne bolondozz!

— A moziban csak olyan darabot nézek meg, ahol az erény elnyeri a diadalát, azaz a hősnő végül férjhez megy. De te mindezt nem érted.

Anna csak csodálkozik és mosolyog.

— Holnapra szabadságot kértem a bankban. Majd elmegyünk egy orvoshoz, elintézzük a te dolgotat.

Anna most rémült tekintettel mered Erzsire:

— Hogyan érted ezt? Azt mondod, hogy elintézzük. Hogyan lehet az én dolgomat elintézni?

— Hát... azt én nem tudom, szívem. De az orvos majd megmondja. Ő bizonyára tudja. Csak ne ijedezz. Nem lesz olyan nagy eset az egész. Száz nő kö-

zül kilencven keresztülmegy rajta. Nem kell félni, akkor...

Félbeszakadt a beszélgetés, csöngettek. Győző érkezett, az Erzsi vőlegénye. Vidám, csinos, kisportolt fiatalember. Erzsinek kezét csókolt, Annának meg-
rázta a kezét:

— Maga az a kislány? — kérdezte Annától.

Annát zavar öntötte el. Nem tudott felelni. És nem tudott a kérdéstől szabadulni. Csak nem mondott el Erzsi mindent ennek a férfinak? Az arcán vörös fol-
tok ütöttek ki az izgalomtól. Szédült. Csak akkor kez-
dett megnyugodni, amikor látta, hogy Győző csak Erzsivel foglalkozik s ő mintha jelen sem lenne. Any-
nyit tudott csak, hogy tréfálkozva beszéltek, de egy szavukra nem tudott figyelni. Magába süppedt, a sze-
mét is lehunyta s mikor már izgalma lecsitult, oly
álmos lett, majdnem elaludt.

Talán aludt is, mert egyszer csak Győző felállt, búcsúzkodott, hogy megy el.

Győző elment, Erzsi mindkettőjük számára meg-
ágyazott a széles pamlagon. Közben nem beszélt An-
nához. Mintha haragudott volna.

Lefeküdtek végre. Erzsi még mindig nem szólt, csak a legszükségesebbeket mondotta ki egy-egy szóval, hogy: a cipődet tedd oda, te ezen az oldalon fekszel stb. Az ágyban olvasni kezdett.

— Te, Erzsi! — szólalt meg végre Anna. — Hogyan értetted azt az orvost? Mert én... én semmiféle gyil-
kosságba nem megyek bele.

Erzsi letette a *Sátán kacaját*. Ingerült lett. Talán azért, mert egy izgalmas párbeszéd közepette zavarta meg Anna:

— Gyilkosság! Gyerekes beszéd. Látszik, hogy fa-

lusi vagy. Bocsáss meg, azt nem akarom mondani, hogy liba. Ki gyilkolna? És kit gyilkolnának meg? Hogyan hívják az áldozatot? Hol lakik? Mi a neve és mi a vallása? Milyen a családi állapota, volt-e már büntetve, volt-e oltva?

Anna arca elkomorult. A száját szorosan összepréselte. Erzsi azt hitte, hogy meggyőző ereje van annak, amit mondott. Már nyúlt a regény után.

— Nagyon okos vagy te, Erzsi, — szólalt meg Anna. — Olyan okos, hogy én nem is tudok neked felelni. De azt tudom . . . hogy amire te gondolsz, abba én sohasem egyezhetem bele. Megverne az Isten.

— Ja, ha te még itt tartasz! — Erzsi letette a regényt és elkattantotta a villanyt.

Anna félt az új helyzettől, félt Erzsitől. A homlokán verejték ütött ki, a torkában vert a szíve. Csakhamar izzadság lepte el egész forró testét.

— És nem tudnék úgy élni, bocsáss meg, Erzsi. Igazatok van. Mindenkinek igaza van velem szemben, s jól tudom, hogy ti szerettek engem, de én nem tudnék tovább úgy élni.

Most Erzsi nem tudott mit válaszolni. Különös szavak. Különös hangjai valamely mélyből fakadó riadtságnak. Gondolkozott.

— Jó. Nem kényszeríthetlek semmire. Holnap keressünk neked lakást.

— Hazamegyek, — szepegett Anna.

— Mert itt nem maradhatsz, azt beláthatod. Én lány vagyok és a látszatot őriznem kell. Már csak Győző miatt is.

Anna elpityeredett.

— Ki vesz be engem ilyen állapotban a lakásába? Én hazamegyek, Erzsi, kérlek.

Erzsi átnyúlt Annához. Szeretettel végigsimított a haján:

— Kis csacsi. Ne sírj. Egyszerű becsületes emberek nem törődnek az ilyesmivel. Mi történhetik veled? Legrosszabb esetben matracos ágyban fogsz aludni. Legislegrosszabb esetben lepedővel leterített szalmazsákon.

KÜLSŐ JÓZSEFVÁROS. Talán nem is város, hanem falu. Anna városnak nézhetné, hiszen csupa kő az utca, nincsenek benne akácsorok, nincs nádfödeles ház, se gazdasági udvar, kúttal, kazlakkal, disznóóllal, — de Erzsi egyedül járja az utcákat, Annát egy körúti kávéházba ültette be, hogy ott várjon rá.

Erzsi úgy érzi, hogy vidéki kisvárosban, vagy falun van, az ő számára nem rontja el a földszintes házak hangulatát az sem, hogy itt-ott többemeletes bérpalota is mered a magasba. Egy-egy magas ház, de tíz-tíz ablak a földszinten, melyekben piros muskátli virít. Ha a tágas kapukon benéz az ember az udvarokra, földdel telt, abroncsos, zöld dézsákban leandert is lát. Itt több a virág, mint a belső városban, az igaziban. De több a gyerek is. Lärmás kis csibészek, bábmész tekintetű, angyalian szelíd és maszatos lánykák lepik el az utcákat, az udvarokat, de még a folyosókat is, amerre Erzsi be-befordul a házakba.

Mennyi, de mennyi gyerek! És Takács Józseféknak egy sincs. Mert beteg az asszony. Nem úgy beteg, hogy dologtalanul lézengene, vagy feküdne és nyögne. Egészséges, dolgozó nő a Takács Józsefné, csupán gyermeke nem születhet. Megmondta ezt neki már régen az orvos. És Takácsné rajong a gyerekekért. A szom-

szédok, rokonok, az ismerősök gyerekeit szereti. Neki van a legtöbb keresztfia, keresztlánya az egész Józsefvárosban. Ha végigmegy az utcán, mindenfelől éneklő gyerekekhangok köszöntgetik.

— Kezét csókolom, keresztanya.

— Jónapot, keresztmama.

— Adj két fillért, drága édes keresztanyi.

De mindez nem az igazi. Már hogy Takács József-nének nem az. És a sóvárgás Takács Józsefre is ráragadt, mert ő meg sajnálja a feleségét. Esténként égő szemmel ülnek az asztalnál. Ülnek és egyik sem szól. Mindkettő egy képzeletbeli valakivel társalog, valakivel, aki nincs és aki nem lesz soha.

Takács József ezt a valakit matróruhas kisfiúnak látja, akinek fekete haja éppen olyan dacosan mered az ég felé, mint az övé.

Takácsné, csodálatos módon, ugyanezt a valakit szőkehajú lánykának képzelel el, nagy, kék szalagsokorral a hajában.

Erzsi a Takácséknál bérelt ki bútorozott szobát Anna részére. Őszintén elmondta az Anna esetét, úgy, ahogy ő tudta. Nehogy a lakásadóék később kellemetlenkedjenek a lakójuknak.

Délidőben érkezett el Erzsi a K.-utcai kis házhoz, melynek kapuján téglalakú keménykartonlap hirdette a kiadó szobát. Előbb már húsz-harminc szobát is megnézett. De mindenhol vizsga tekintetek fogadták s valósággal keresztkérdések alá vették. És mindenütt szigorú elveket közöltek vele:

— Nőnek nem kiadó a szoba! — mondták mindjárt az első helyen.

— Van barátja a hölgynek? — kérdezte egy szúrós-szemű asszony máshol. — Mert én csak tisztességes

nőnek adok ki szobát. Nekem gyermekeim vannak!
Ismét máshol:

— Nincs barátja annak a hölgynek? Akkor nem kiadó a szoba, mert nem tud majd szobabért fizetni.
Nem sokkal később újabb lakásban:

— Nincs foglalkozása annak a hölgynek? Hiszen akkor egész nap itthon lenne! Hát arról szó sem lehet. Nem nézek idegen arcot egész nap. Elég baj nekünk, hogy ki kell adnunk a szobát. Mert valaha én is jobb napokat láttam ám, kereskedő volt az én apám, még hozzá nagykereskedő.

Máshol:

— Nálunk az a házirend, hogy reggel hétkor mindenkinek föl kell kelnie. Szeretem a rendet. Én, kérem, még egy teát sem engedek megfőzni a szobában.

És a szobák! Szűk lyukak. Bejárattal a bűzös konyháról, vagy egy emeletes házban a hátsó csigalépcsőről. Némely szobának az ablaka a világitóudvarra nyílt. A berendezés mindenütt ócska, töredező és düledező bútorokból állott, ágy, díván, — csak rájuk kellett nézni és már bizonyos volt, hogy aludni bennük nem lehet. A falakon a háziak szobájából kikerült kopott családi fényképek, idegen számára szomorúan szörnyű arcokkal. Erzsi egy helyen ezt gondolta egy bajszos családi ősről:

— Két évi fegyház, csak így pofa után!

Az első oázis volt a nyomorsivatagban a Takácsék szobája. Isten vezérelt ide, ha kissé kerülő úton is! — gondolta Erzsi. És valóban a szoba, bár egyszerűen bútorozott, de rendes és ragyogóan tiszta volt. A háziak, Takácsék, jóságos arcú embereknek látszottak.

Erzsi alkú nélkül vette ki a szobát, foglalót adott rá és már rohant is vissza a kávéházba, Annához. Ta-

lán még ki sem fordult a kapun, amikor Takács ezt mondta a feleségének:

— Júlia! Nem találod különösnek, hogy a mi új lakónknak gyermeke lesz?

Az asszony arca átszellemült:

— Te Józsi! Azt a lányt a Jóisten vezérelte hozzánk.

Takács erre nem mondott semmit. Kevésbeszédű ember volt. De elképzelte, hogyan nyújtogatja feléje karocskáit az a pici fiú. És valami kellemes bizsergést érzett a mellében. Takácsné felé meg egy kislány nyújtogatta ugyanúgy a karocskáit.

ANNA egész nap összegubbaszkodva ül a szobája egyik zugában. Az arcán barnás foltok keletkeztek, már nem mer a tükörbe sem nézni. Ha mégis föláll, akkor látja magát és érzi, hogy a tartása is félénk lett.

Takácsné napjában tízszer is bekopogtat hozzá:

— Sétáljon már egyet, kisasszonykám, lelkem. Ilyenkor mozogni kell ám.

Máskor:

— Káposztát főzök dagadóval. Mit tetszik gondolni, nem árt a kisembernek?

És ismét:

— Én már csak a temetőbe járok szórakozni. Nem messze van innen és olyan szép. De magával, lelkem, elmennék a népligetbe. Ott is szép ám. Kell ám a séta annak a kicsinek is. Nincs kedve hozzá?

Anna tagadólag rázza a fejét. Mozdulni sem akar.

Takácsné nagy titokban babakelengyét hímez. Kell a kisembernek! Az ingecskék, párnák, takarók szapo-

rodnak. A mosásba minden hétben kerül egy-egy új darab. Ezeket a holmikat különös gonddal mossa, vasalja az asszony. Rózsaszín selyempapírral béleli a hófehér batisztokat. Még az ura ingeit sem mosta-vasalta ilyen buzgalommal. De hát gondját kell viselni majd a kicsikének.

Érzi Takácsné az Anna lelkében dúló kétségbeesést, sajnálja is a lányt, de hát hiába, az arca, ahogy Annára ránéz, egyre ragyogóbb lesz. Szombaton estefelé megint bekopog Annához:

— Három jegyet hozott az uram. És igen tisztelteti Anna kisasszonyt, hogy jöjjön el velünk a moziba.

Anna csak néz, nem felel.

— Mert mi nagyon szeretjük ám magát, kisasszonykám. Úgy szeretjük, mintha a családkhoz tartozna. Jöjjön már el velünk.

— Köszönöm. Nem megyek sehova — dacoskodik Anna.

— Ej, ej. Biztosan szégyell ilyen proli népekkel együtt mutatkozni — mondja Takácsné, de ezt már inkább csak ártatlan ravaszkodásból.

És csakugyan Anna szó nélkül öltözködni kezd. Elmegy Takácsékkal a moziba. Az első darab valami bohóság. Anna elfeledkezik magáról és hangosan kacag. Azután úgy nevet, hogy az egész teste reng beléje.

Takácsné figyelmezteti:

— Csak vigyázzon! Talán nem jó a kicsinek.

Anna megrémül. Azt hiszi, bűnt követett el, hogy neki nevetnie sem szabad. Egy ideig nem tud figyelni az előadásra. Csak lassan nyugszik meg. Amikor hazafelé mennek, már Anna is vidáman nevetgél. Egyik oldalról Takács, másik oldalról Takácsné ka-

rolnak beléje. Védik a tolongásban. Legszívesebben felemelnék a levegőbe, mint egy gyereket.

Odahaza, mivel erősen lehűlt az idő, a háziasszony teát főz. Anna nem is megy be a saját szobájába. Kipirult arccal szürcsöli a teát, jól érzi magát. Szeretik, dédelgetik, mesélnek neki. Takács a díványpárnát is alája teszi a székre, úgy vigyáz rá.

Valamilyen furcsa borzongás fut át az Anna testén. Feláll. Takácsné fürgén ugrik melléje. Anna testét belülről egymásután két erőteljes lökés érte. Mintha apró ököllel belevágtak volna.

— Megmozdult! — suttogta Anna verejtékező homlokkal.

— Megmozdult! — mondja Takácsné s valóságos irigységgel néz e percben Annára.

— Megmozdult! — dörmögi Takács és mosolyog. Gyöngéden visszaültetik Annát a székre. Nincs haj.

— Parancsol még egy teát, Anna kisasszony? — udvariaskodik Takács.

— Nem, nem! — tiltakozik Takácsné. — Több teát nem szabad innia Anna kisasszonynak. A sok tea izgatja a picit.

JOLANKA öltözködik. Már befűzte a cipőjét, de ki kell fűznie, mert egy lyukat kihagyott. Nem siet. A szoba homályos, odakünn szürke felhők borítják be az eget. Jolánkának rossz kedve van. A vasúti állomás félórára esik a házuktól, jóval kívül a falun, túl az országúton is, félórát kellene odáig gyalogolnia. Egy csöpp kedve sincs ehhez.

Ilona kukkant be a szobába. Szörnyű! Ilona vigyázó, szemrehányó arca mindig, mindenütt megjelenik:

— Siess, Jolánka! Lekésel a vonatról.

A kislány nem felel, csak haragos tekintetet vet a nénje felé.

Ilona ezt nem látja. Visszahúzódik a boltba. Vevő érkezett.

Julis megy be a szobába. Szétdobálja az ágyneműt, mert az Ilona kisasszony veszekszik, ha azon melegében, ahogy fölkeltek, beágyaz. Úri bolondság, a városban tanulta el a kisasszony. Így azután minden nap délig szerteszéjjel a szoba. Julis haragszik Ilonára, de szereti Jolánkát. Jolánka ugyan sokszor összeszeszidja, de viszont beavatja a titkaiba is. Az Ilona kisasszony meg szóttalan, csak parancsolgat. Mintha bizony ő valaki más volna. Na hiszen. Az ő nagyapja is béres volt. A Julis nagyapjával együtt szolgált a grófi birtokon. Julis végtelen igazságtalanságnak érzi, hogy most ő a szolgáló. És Julis nevet, ahogy a készülődéssel, indulással vonakodó Jolánkát látja. Megy ki a konyhába s rágyújt egy nótára.

Ilona megint rányitja Jolánkára az ajtót:

— Az Isten áldjon meg, még mindig itt vagy?

Jolánka, könyveit a hóna alá szorítva, már éppen indult. Ilona sürgetése miatt vad ingerültség ömlik el benne. Levágja az asztalra a könyveit:

— Most már nem is megyek.

— Jolánka! Megőrültél?

Jolánka visít:

— Mit üzöl engem? Mit hajtasz engem folyton?

— De Jolánka!

— Tudom, hogy a vagyonunkra pályázol. De abból nem eszel. Nem fogsz engem eldugni egy kis faluba tanítónőnek. Hogy életem végéig ott vesződjek buta

gyerekekkel. Nem fogsz, tudod! Meg úgyse kapnék állást.

— Hát nem akarsz tanulni? — ámul el Ilona.

Jolánka nem figyel arra, amit Ilona mond. Nem a kérdésre felel:

— Annát már elüldözted a háztól.

— Jolánka!

— De azért a mi vagyunkat nem szerzed meg kiasszony. Hiába zavartad fel Annát Pestre, csak hogy ne kelljen kiadnod a jussát.

— Hazugság! Kitől hallasz te ilyesmit? Szörnyűség.

— Nekem sáпитozhatsz. Ismerlek nagyon is. Gonosz vagy. Szívtelen vagy.

Julis odákünn a konyhában szinte lábujjhegyen áll, úgy hallgatózik.

Vevő érkezik a boltba, jelenti a csengő. Ilona kiest. Jolánka utána néz, megrántja a vállát, áll. Azután elindul, átmegy a szomszédba. Kuszáknéhoz, hogy ott, mint sértett és üldözött, jól kipanaszkodja magát.

Deákné a vevő. Ecetet és rizskását kér. Ilona szótlanul szolgálja ki.

Deákné előbb elveszi az árukat s csak azután mondja:

— Írja fel, Ilonka kisasszony a többihez.

Ilona önkénytelenül is megütközik Deákné kívánságán. Nem mintha új lenne az, hiszen már van kontója, hanem a módon, ahogy csinálja. Már nem is szól előre, már nem is mentegetőzik, hanem kiadatja az árut, elveszi s azután íratja fel. Hová vezet ez?

Deákné látja, érzi Ilona zavarát:

— Ne féljen, Ilonka kisasszony, megfizetek én a jövő héten. Fölvették az uramat Pesten a gyárba. Szombaton már fizetést kap.

Ilona bólint. Hogy Deákot felvették, azt már tudja is, mástól. Megkérdezi az asszonytól, csakhogy mondjon valamit:

— Rossz most magának, Deák néni, így egyedül?

— Ugyan, már miért lenne rossz? Legalább nincs aki kínozzon. Mert a szegény népek csak kínozzák egymást. A szeretetet is csak az uraknak találták ki.

Ilona keserűen mosolyog:

— Azért csak hiányzik az ura az embernek.

Deákné hevesen bizonykodik:

— Nekem aztán nem. Még hogy az uram! Egész nap pipázott. Tele бүдösítette a szobát füsttel. Meg nem tudta már, mivel tömjé a hasát. Húst evett volna az mindennap háromszor is. Mi károm abból, hogy nincs itt? Azt az árva malacot, meg azt a félhold szőlőt ellátom én magam is. Azért a csekélyke dologért én fölöttem ne basáskodjon egy férfi. Nem mondom, ha nagygazdák lennénk, kellene az ember a háznál.

— Na, jól mondja maga is, Deák néni. Mintha csak arravaló lenne az ura, hogy szántson, arasson, kapáljon.

— Hát mi a nyavalyának kellene nekem másra? Persze, maguk lányfejjel azt hiszik, hogy csókolózásból áll az élet. Ó, majd mit mondtam! Ők még csak elpasszióznának holmi bolondságokkal, de nekünk asszonyoknak máson jár az eszünk.

— Ugyan.

— Mink akkor is remegünk, mert mi lesz, ha gyerekek születik? Ez a gondolat, kisasszonykám, előli ám az örömet még akkor is, ha az ember szereti az urát.

Ilona be akar nyitni megint a szobába. Nem tudja, hogy Jolánka már nincs ott, de iskolába sem ment.

Habozik, fél megtudni a való helyzetet. Azért inkább tovább beszélget Deáknével:

— Hiszen azt mondják, maga is szerelemből ment a Deák bácsihoz. Hallottam, hogy a kútba akart ug-rani, mert a családja ellenezte a házasságukat.

— Akart a kórság. Szerelem! — dohog Deákné. — Hol van már csak a tavalyi hó is! Mi meg éppen tizenhat esztendeje álltunk a pap elé. Hát... lehet, hogy akkor szerettem, de nem emlékszek rá.

Deákné most közelebb hajol Ilonához és bizalmasra halkítja a hangját:

— Én mondom, kisasszonykám, hogy a házasság egy hajítófát sem ér.

Ilonának muszáj elnevetnie magát.

— Hiába ácsingóznak úgy utána a lányok. Csak én még egyszer tizennyolc esztendőss lennék!

Ilona nem hisz Deáknénak:

— Még egyszer feleségül menne a Deák bácsihoz.

— Nem én.

— Honnan tudja?

— Már ha annyi eszem lenne, mint ma.

Ilona újra nevet. A Deákné beszéde egész jókedvre hangolja.

— Csak nevéssen, Ilonka kisasszony. Kinevethet, mert minden szó hiába, én már újra tizennyolc éves nem leszek. De maga, Ilonka kisasszony, még fiatal. Miért kínlódik ebben az átkozott faluban? Micsoda jövőre vár itt?

— Máshol talán jobb?

— Nem tudom! De itt megeszi a népeket a pletyka. Meg a gyűlölködés. Hát csak egészen más lehet az élet egy nagy városban, Pesten.

Ilona hallgat. Most Annára gondol. Mi lehet vele ott fönn, szegénnyel?

— No Isten áldja, Ilona kisasszony — köszön el Deákné. — Én csak itt beszélek, beszélek, otthon meg vár a tengersok dolog.

Ilona befelé fülel a szobába. Gyanusan nagy a csend. De hát... talán mégis elment Jolánka az iskolába. Benyit. Jolánka nincs, de a könyvei ott hevernek az asztalon.

Ilona az égre néz és fölsóhajt:

— Jóságos Istenem, mi lesz velünk?

EGYRE RITKÁBBAN csilingel a csengő a boltajtó felett. Ilona meleg kendőbe bugyolálva ül a vaskályha mellett. Mennyit megeszik ez a kályha! Kitekint a boltajtó üvegén át. Mindenfelé havat lát. A Piac teret, a beléje torkoló utcákat, messzebb látható kis közöket, mindent, de mindent belepett a hó.

Jolánka nem jár iskolába. Hiába fenyegetőzik, hiába könyörög Ilona, a kislány makacs, hajthatatlan. Most a konyhában gubbaszt a takaréktűzhely mellett. Julis kukoricát pattogat a Jolánka szórakoztatására. Nagyokat kacagnak, ha egy-egy kukoricaszem a meny-nyezetig ugrik.

— Lucanap van holnap, jó lenne ólmot önteni — mondja Jolánka.

— Áh! Összeszid bennünket az Ilona kisasszony.

— Te csak ne félj. Ha férjhez megyek, úgy is hozzáam jössz szolgálni.

— Az még messze van — legyint a kis cseléd. — Gyerek még maga Jolánka kisasszony.

— Tudod mit, nincs is olyan messze. Ez megpuk-

kad, ha megtudja — és Jolánka a bolt felé int a fejével.

Julis most úgy látja, hogy megeredhet a nyelve. A múlt héten eltört egy tálat s azért megszidta Ilona. Pedig a tál repedt volt. Azóta szüntelenül bosszút akar állni Ilonán.

— Azt beszélik a faluban, hogy az Ilonka kisasszony mindennap pénzt küld a postán Pestre.

— Persze, hogy küld — mondja közönyösen Jolánka. — Fizetni kell a nagykereskedőnek.

— Egyszer csak úgy maradnak itt maguk, Jolánka, mint az ujjam.

— Ne beszélj már bolondokat.

— Mert nem a zsidónak küldi ám a pénzt, ahogy maga gondolja, Jolánka kisasszony, hanem valami nőnek. Még a nevét is mondták, csak most nem jut eszembe.

Jolánka tűnődik:

— Weisz Erzsinek?

— De biz' annak. Aztán sokat küld ám. Meg mindennap, — hazudja Julis rendületlenül, bár ő úgy hallotta, hogy „minden héten”. Folytatja:

— Maga még gyerek, Jolánka, magát könnyű becsapni. De az Anna kisasszonyt azért pusztította el a háztól, hogy ő szabadon garázdálkodhasson.

Jolánka komoran hallgat. Gondolkodik.

De másnap már maga is vádaskodik. Panaszskodik a rokonoknak.

Ezen a napon, Lucanapján, éjjel kiszökik Julishoz ólmot önteni. Az ólomalak szerinte nagyon hasonlít Csorvás Istvánra, a tanítóra. Juli ugyan azt erősítgeti, hogy az ólomalak egy lovaskatona. Az ostoba! Az ilyen parasztlány azt sem látja, amit néz.

A TÉL, mintha örökké tartana. Még szerencse, hogy hideg van s odakinn a tér, az utca, az egész határ meg van fagyva. Különben térdig sárban járnának a szemesiek.

Ilonához néha betér egy-egy asszony. Lerázza kendőjéről a havat, — ha éppen havazik, — s megtörülgeti a szemét, száját a szoknyája sarkába s csak azután köszön: agyon Isten.

Férfiember hétszámra nem jön vásárolni. A férfiak átalusszák a telet. Mit is csinálhatnának? Dolgozni a földeken nem lehet. A határt hó borítja. Legföljebb, ha trágyát lehet hordani. Szórakozásra meg nem telik. Fillér sincs a háznál. Legalább is a férfiember nem tud egy fillérről sem. Az asszonyok nagy veszekedésre ha hoznak egyszer-egyszer egy pakli pipadohányt az uruknak, apjuknak vagy bátyjuknak. A sublótról, valamelyik bögréből, kerül ilyenkor elő a rejtegetett, végső aprópénz.

Az istállók melegebbek, mint a lakások. A férfiak legtöbbje az istállóban alszik... A szomszédok átlátogatnak egymáshoz. Ha ketten-hárman férfiak összehajóznak, hamarosan politizálni kezdenek. A világról homályos képük van. Kiki a maga elégedetlenségével lép be ebbe a képbe. A kiscigányok ellenzékiek. Legalább ők úgy tudják, hogy az ő érzés- és gondolatviláguk ellenzékiesség. Némelyik úgy mondja, hogy ő negyvennyolcas. A módosabbak a kormányhoz húznak, de szidják a kartelleket. A földnélküli, a zsellérember, az már nem is politizál.

Ilona csak ül benn a boltban, föl sem áll a kályha mellől, csak úgy köszön vissza a vevőnek. A vevő sem mondja rögtön, hogy mit akar vásárolni. Oda áll ő is

a kályhához, összedörzsöli hidegtől merev két tenyerét:

— Csúnya idő van, — mondja.

Ilona bólint, csak mikor nagyon közlékeny, mondja rá:

— Bizony, nagyon csúnya idő van.

— Jó itt magának, kisasszony, a kályha mellett.

— Jó, — hagyja rá Ilona.

— Beállott az idő a kezembe, — folytatja a vevő a társalgást.

És nyomkodja az ujjait nagy kegyetlenül.

Ilona is, a vevő is, hallgatnak egy sort. Végül is a boltoskisasszony únja el a hallgatást. Föláll, a pult mögé megy és megkérdezi:

— Mivel szolgálhatok?

A vevő sunyin mosolyog. Így van ez rendjén, a boltos kötelessége, hogy érdeklődjék a vásárlónál.

— Sót kérek, meg petrólt.

A vevő, a kendője alatt, a felső karjával szorítja magához az üres üveget.

— Mennyi tetszik?

— Fél kiló sót, meg egy liter petróleumot adjon nekem, Ilonka.

Ilona az árupolcra leveszi az előre kimért, becsomagolt sót.

— Tessék gondolkodni, asszonyság, nem kell-e a petróleumon kívül még valami. A petróleumot utoljára mérem, mert meg kell utána mosni a kezemet.

A vevő gondolkodik, nem hiányzik-e a háznál valami apróbb megymás. Meg kell azt is venni, mert nem szívesen bújik ki az ember a házból ilyen cudar hidegben. Halálos méreg, ha elfelejt valamit. De... nem kell semmi más. Ilona kiméri a petróleumot. De

még nem megy kezet mosni, a vevő még nem fizetett, csak ácsorog a kályha körül. Félóráig is elácso-rog így, akkor látszólag könnyedén, de belső remegéssel mondja:

— Tersék felírni. Most már majd csak vége lesz ennek a télnek, azt' tojni kezdenek a tyúkjaim, kerül egy kis pénz a házhoz, hogy megfizethessem a tartozásomat.

Ilona sóhajt. Nagyon sokat sóhajtozik mostanában. Kihúzza a fiókból a stráfos vászonba kötött könyvet s beírja egy hosszú számoszlop alá a vásárló legújabb tartozását. De... pár fillérrel többet, mint amennyivel az adós maradt. Nagy büntudattal, szorongással. Pedig már megfontolta többször, hogy van adós, aki azután nem fizet, ennek a tartozását a többi adósnek kell viselnie. És mégis elpirul bele, amikor húsz fillér helyett huszonnégyet ír.

A számoszlopok egyre nőnek. Az összegeket a másik oldalra kell átvitelezni. Az áru egyre fogy a polcokról, fiókokból, ládákban, zsákokból, pincéből, padlásról.

Pesten a nagykereskedő irodájában meg a Máté Ilona neve alá írt számoszlop nyúlik át egyik oldalról a másikra, harmadikra, negyedikre. És a nagykereskedő még csak nem is sóhajt. Vagy, ha sóhajt is, nem a Máté Ilona miatt sóhajt. A nagykereskedő levelet írat Dunaszemesre, Máté Ilona kereskedőnek: „*Könyveim átvizsgálása alkalmával...*”

Naponként érkeznek ilyen levelek Ilona címére. A boltoskisasszony számol, összeadja a követeléseit, összeadja a tartozásait — és a követelések összegéből ki akarja vonni a tartozások összegét. Nem megy sehogy a művelet. Nem lehet a kevesebből a többet

kivonni. Nem érti tehát az egészet. Este a petróleumlámpa fénye mellett tovább számol. Jolánka szuszogva alszik a díványon. Az Anna ágya nincs fölvetve. A konyha üres, Julis átszökött a Kopa Pistához, aki pedig nem is hasonlít lovaskatonához, de egyedül alszik az öregszülei házában az istállóban. Még csokoládét is vitt a legénynek, a csokoládét úgy csente a boltból. Most már ketten álmodoznak a szőlőről, amit a Julis hozományul visz majd a Kopa Pistához. Ha meglesz a szőlő, nem három, hanem csak egy hold, talán akkor a Pista nagynyja sem mondja majd a Julisról, hogy kolusivadék.

A szomszédban vonyít a kutya. Deákné levelet ír az urának Pestre. Egyésugyanazon levélben panaszkodik, könyörög és fenyegetőzik, mert Deák már megint nem küldött pénzt.

Vahunkáné félálomban elhatározza, hogy holnap megnézi, nem érkezett-e valami új mintájú függönyanyag az Ilona boltjába.

Odakünn szüntelenül tart a fagy, hetek óta. A levegő tiszta, most este van, az égen hideg fénnel ragyog a hold. A házakban, istállókban alusznak az emberek, az istállókban és ólakban alusznak az állatok. Karáéknak van hét tyúkjuk, amelyek még ilyen téli időben is az eperfán alusznak. Hogy nem fagynak meg!

A falu csendes és most valóban békés, hiszen minden élőlény alszik benne. Álomképekben tér vissza a múlt, hús, harminc, negyven esztendő emlékeinek foszlányai libbennek meg s furcsa, látszólag értelmetlen történetekben kavarnak, — de ez a külön álomvilág titkos, rejtett életet él, a múlt

elveszett és csak egy-egy lélek keretén belül elevenedik újra, reggel visszasüllyed megint a semmibe s a való élet sodrába nem kerül belőle egy arc, egy mozdulat sem.

Ha valaki fordul egyet a vackán és kinyílik a szeme a félhomályban, úgy tűnhetik föl neki itt Dunaszemesen, hogy az egész világ alszik. Pedig máshol ilyenkor is élénk, izgalmas az élet. Odafönn Pesten Weisz Erzsí színházban van Győzővel. Na persze, amikor Győző két potyajegyet kapott egy színészbarátjától.

Odafönn Pesten, a külső Józsefvárosban Anna felül az ágyban:

— Megkezdődött, — suttogja.

Szörnyű fájdalom hasít át a testén. Halkan kezd nyöszörögni. Takácsné felébred a másik szobában. Figyel, majd megérinti az alvó ura vállát:

— Hallod?

Takács mozdul, ébred, de nem hall semmit. Anna elcsöndesedett. A fájdalom elmúlt. Takácsné csak nem tud aludni. Felgyújtja a villanyt. Lelép az ágyról. Egy ingben, mezítláb áll a földön.

Néhány perc telik így el.

Egyszer csak sikoltás hallatszik Anna szobájából. Takácsné rohan be, Annához. Takács fölrántja a cipőjét, nadrágját. A télikabátját a hálóingére veszi föl. A kabát alól kilóg a nadrágtartója. Ahogy lépdél, verdesi a lábát, de ő észre sem veszi. Úgy siet, hogy nem is megy el a kapu mellé felszerelt csengőig, hanem útközben megzörgeti a házmesterlakás ablakát:

— Tessék kinyitni a kaput!

Már jön is a házmesterné. Szerencse, hogy elég

gyorsan. Csak úgy álmosan, félig alva pillant Takácsra. Nézi, látja, hogyan van felöltözve, de nem nevet rajta. Takács nem mond semmit, a házmesterné mégis mindent tud.

— Rosszul van? — kérdezi részvétellel, de még inkább kíváncsiságból.

Takács nem felel. Megy el. A házmesterné kilép a kapun. Takács után bámul.

Anna összeszorított szájszájval ül az ágyában. Olykor felsikolt. Röviden, fokozva fájdalmának hangját. Takácsné mellette ül az ágy szélén, szorongatja a kezét:

— Egy perc még, kisasszonykám és már itt is lesz a baba. Csak még egy perc. Nem lesz semmi baj. Szép kis lányunk lesz mindjárt és aztán minden jó lesz.

Anna nyög, sóhajt. A szeme kidülled, a nyakán kidagadnak az erek. Néha megszűnnek görcsös fájdalmai s akkor megnyugszik.

— Csak jönne már a Takács bácsi — dadogja.

Takácsné nézi, nézi Annát. Oly különös, szeretne vele együtt nyögni, sikoltani, sóhajtani. Szeretne Anna mellé feküdni az ágyba s vele együtt vonaglani a fájdalomtól. Dermedt csodálattal irigyli az Anna gyötrelmeit.

Megérkezik a bábaasszony. Úgy ront be a szobába, utána vonul Takács. Öregedő, nagytestű, kövér nő a bábaasszony, hordónyi fejjel, pici szemekkel, nagy, vastag, hóember-orral. Erős, szinte férfias hangon kezdi osztogatni a parancsait. Ránéz Annára, megfogja a kezét csuklónál, vár, figyel. Vizet melegített. De már nyomban rá is ripakodik Takácsnéra, hogy ne szuszogjon, hanem egy-kettőre hozza azt a

meleg vizet, tiszta törülközőt, szappant, körömkefét, ha van. Vár, Annához nem szól. Mossa a kezét, közben a mosdótál mellől is egy-egy csodálatosan közönyös pillantást vet Annára.

Anna jajong:

— Jaj, meghalok, jaj Istenem, nem lehet kibírni.

A bábaasszony szinte bosszúsan veti oda:

— Mindenki kibírja, majd kibírja maga is.

Megtörli a kezét. Az ágyhoz lép, lehajlik Anna fölé, rátapasztja fülét a hasára. Jóideig hallgatózik. Amikor fölemeli a fejét, mintha enyhébb lenne a tekintete s lágyabb az arca. Körülnéz:

— Orvost kell hívni.

— Talán valami... — Takácsné szól, de elakad a szava.

A bába gépiesen megismétli:

— Orvost kell hívni.

— Valami baj van? — szól be Takács a másik szobából, a csukott ajtón át.

— Nem hallok szívhangokat — mondja a bába. Csend.

— Nem él a magzat! — mondja tovább a bába. — Mindenesetre szükség van orvosra. Maga ne féljen, fiam, magának nincs semmi baja.

Anna csak néz, fölfelé a mennyezetre. Ért minden szót. De még sírni sem tud. A fájdalmi szüneteknek. Gondolatai csaponganak. Halott hát a kis szerencsétlen! Mit is keresne ebben a világban? Halálra ítélték őt a születése előtt. Az anyja, az apja. Ilona, Weisz Erzsí. Az emberek mind. Csak ez a két jóember itt nem, ezek a Takácsék.

De hát számít-e Takács Józsefnek és nejének a

vágja, az akarata valamit ebben a nagy mindenségben. Porszemek ők. Még parányibb és szürkébb porszemek más porszemeknél.

Takácsné sír. Takács indul. Kelletlenül csönget be a házmesterékhez. Megint a házmesterné jön kaput nyitni:

— Csak nincs valami baj? — érdeklődik az aszszony.

— Orvosért megyek.

— Szegény nő! — mondja a házmesterné sóhajtva.

— Halott a gyerek.

— Szegény! Szegény!

Takács megy neki az éjszakának. A házmesterné megint kilép a kapun, néz utána egy ideig, még hangosan sópánkodik is. Odabenn fölkelte az urát. Elmondja neki, amit hallott. És most már hozzáfűzi a kialakult véleményét is:

— Ez az Isten büntetése azon a lányon.

ANNA CSOMAGOL. Takácsné segít neki. Anna a nyitott bőröndbe rakja a ruháit, amelyeket Takácsné egyenként adogat oda neki a szekrényből. Nagyokat sóhajt az asszony, amikor átnyújt egy-egy ruhadarabot.

— Hát ezekkel mit csináljunk? — rámutat a szekrény legfelső polcán felhalmozott gyermekkelengyére.

Anna közönyösen felel:

— Adja oda valakinek, Takács néni. Valami szegény asszonynak.

Takácsné ráborul a szekrényajtóra s keservesen zokog.

Anna elfordul a síró asszonytól. Nagyon haragszik. Sietve csomagol.

— Csak jönne már az az Erzsi. — Erzsi megígérte, hogy ma délután elmennek Annával Pestet nézni. Mert Anna holnap reggel utazik haza.

Takácsné letörli a könnyeit:

— Olyan szép volt szegényke, — suttogja.

Annát rémület önti el. Megháborodott ez az asszony? Még hogy szép volt! Az a lilafekete arc. Azok a merev szemek. Az a csupacsontbőr test. Megborzong. Lehúnyja a szemét. A kis senkivalaki csecsemőnek az arca kifehéredik, a pofácskáján ró-

zsaszín pir ömlik el az Anna képzeletében. A kezecskéi gödrösen kövérekések, a combocskája gömbölyű.

— Igen, nagyon szép volt, — s Anna már hiszi is amit mond.

— Magára hasonlított — szöpög Takácsné.

— Meg a nővéremre, Ilonára, — mondja Anna.

Hat hónapja lakik Anna Takácsnénál. Még sohasem beszélt Dunaszemesről, sem a családjáról. Most ömlik belőle a szó. Takácsné félbeszakítja a gyónászuhatagot:

— Szép kislány volt. Mindig is kislányra vágytam. Talán ha többet sétált volna, Anna kisasszony. És ha nem búsult volna annyit, — merő szemrehányás a Takácsné hangja.

Anna lehajtotta a bőrrönd tetejét. Ráül, mert nem tudja másképp bezárni.

— Szeretnék öltözködni, — néz Takácsnéra, hogy az menjen ki a szobából.

— Elmegy valahová a kisasszony?

— Igen. A nővérem barátnője eljön értem. Talán kávéházba megyünk.

— Csak nem megy most zenés kávéházba? — Takácsné bosszúsan rázza a fejét és kimegy a szobából.

— Nem, zenés kávéházba semmi esetre sem megyek, — mormogja Anna. — Meg az is borzasztó, hogy nincs egy fekete ruhám. A szegény kicsike mégis csak az én gyermekem volt. Különös, nem is tudom sajnálni. Mintha nem történt volna velem semmi. Mintha még mindig lány volnék.

Kényelmesen, lassan öltözik Anna. Erzsi csak nem jön. Pedig ő már türelmetlen. Föl is teszi a kalapját, a kabátját is. Kesztyűt húz. Végre. Erzsi ront a szobába.

— Kicsit elkéstem, — mondja lihegve.

És még mindig nem indulhatnak. Előbb kikészíti Erzsi az Annát.

— Egy kis pirosat az arcra! — nevet Erzsi. — Egy csepp vöröset a szájra.

— Nem, nem engedem, — védekezik Anna és elfordul, kezével védi a száját, valósággal birokra kel Erzsivel.

— Add ide a fésűd, te vadmacska. Megigazítom a hajad.

— Most fésülködtem.

— Nem értesz te ahhoz.

Anna engedelmesen meghajtja a fejét.

Erzsi megragadja az Anna kalapját. Messze tartja és vizsgálja:

— Nincs valami rendesebb tökfedőd?

A kalapról letépi a virágot, nyomkodja, gyúri, a térdén húzogatja a kalapot. Azután az Anna fejére illeszti:

— Nna! Egy félfokkal jobb.

Anna fölvidul. Érdeklődik:

— Hová megyünk?

— Bízd rám. Csak kávéház ugyan, ahová megyünk, de nagyon muris hely.

Anna kissé elkedvetlenedik:

— Én nem szeretek kávéházba menni.

Erzsi felkacag:

— Nem szeretsz? Hát ezt meg honnan tudod? Hiszen azt sem tudod, milyen egy kávéház.

— Hát nem voltam kávéházban a múltkor? Azt mondtad, hogy az kávéház. Nagyon unalmas volt ott egyedül ülni.

— Csacsi. Az déltájban volt, amikor lakást keres-

tem neked. De most uzsonnaidőben megyünk. Na, gyere már!

Mennek. Az utcán még hűvös van. Anna felhajtja a kabátja gallérját. Erzsi beszél:

— Ebben az időben, úgy öt órától kezdve, minden pesti kávéház tele van. Itt nem úgy van ám, barátom, mint nálatok, Harpacs-kószajudáron.

Anna nem tudja, hogy ez elmésség, egyszerűen kijavítja:

— Dunaszemesen.

— Az mindegy. Szóval nem úgy van, mint nálatok, ahol ilyenkor bizonyára mindenki otthon ül a kuckóban.

— Bizony, mi otthon ülünk.

— Itt Pesten senki sem ül otthon. Itt, barátom, összeomlik egy nagy négyemeletes ház, eltűnik négy egymásalatti lakás és kiderül, hogy mindössze egy cseléd halt meg, mert a lakásokban senki sem tartózkodott. Itt, Budapesten, kérlek, van kétszáz kávéház.

— Kétszá-á-áz! — ámul el Anna.

— Annyi. Azon csodálkozol talán, hogy milyen kevés? Mert tudd meg, hogy kevés. Mondom, hogy ilyenkor uzsonnaidőben mind tele vannak, de úgy, hogy kilógnak belőlük az emberek.

— Kilógnak?

Erzsi már dühös. Hogy milyen buta ez a lány.

— Szóval tele vannak. Egymás hegyén-hátán ülnek. Egy kávéházba belefér háromszáz, négyszáz ember. Most szorozd meg négyszázzal a kávéházak számát. Illetve majd én megszorozom neked. Kétszázszor négyszáz, az ... kétszázszor négy az nyolcszáz, tízszer nyolcszáz az nyolcezer, százszor nyolc-

száz, az nyolcvanezer. Azaz Budapesten délutánonként, öttől-nyolcig, nyolcvanezer ember ül kávéházban. Na?

Anna ehhez nem tud hozzászólni. De valamit mégis mondani akar:

— Én, ne haragudj, szégyellek bemenni egy ilyen kávéházba. Az a sok ember. Biztosan mindenki rám néz.

Erzsiből ingerülten pattan ki:

— Te sem vagy mindenben ilyen szégyenlős!

Nyomban megbánja, hogy eljárt a szája. El is pírul zavarában. A nyílt utcán hevesen megöleli Annát:

— Nem kell ám engem komolyan venni. Én, tudod, sok mindent összelocsogok.

Az Anna szeme könnytől felhős.

Szótlanul lépdél egymás mellett a két lány. Egy keresztező útnál ennyit mond Erzsi:

— Itt villamosra szállunk.

A villamos zsúfolt. Anna és Erzsi egymás mellett állnak. Néha találkozik a tekintetük. Szinte megkönnyebbülnek, amikor valaki közéjük nyomakodik s így távolabb kerülnek egymástól.

Szótlanul érkeznek meg az Alexandria kávéházhoz.

Az Alexandria kávéház téren van, sarokházban, ott, hol a térbe egy hosszú utca torkollik. Erzsi törzskávéháza, szerinte a legszebb a budapesti kávéházak közt. Mór stílusban épült, karcsú oszlopok ékesítik s pompás hajlású ívek. Oszlopsor osztja két részre, egy külsőre s egy belsőre, a belsőben folyik a kártyajáték.

A két lány bemegy a kávéházba, Erzsi elől, ő a

járatos, ő az idegenvezető. Kis kopasz férfi lép eléjük s szapora hajlongások közt üdvözli új vendégeit.

— Kezüket csókolom, — s már néz is szét a kopasz úr, hol adhat helyet a hölgyeknek.

— Köszönöm, ne fáradjon Brauner úr, — veti oda Erzsi könnyed fölénnyel. — Nem ülök középasztalhoz. Hiszen tudja.

Brauner úr széttárja karjait, jeléül annak, hogy megadja magát, meghátrál a vendég szeszélye előtt. De mosolyogva mondja:

— Ilyenek a vendégek! Mindenki ablakasztalt szeretne.

Erzsi sasszemével kutatja a termet. Anna félénken húzódik melléje. A teremben sok-sok ember, férfiak és nők, sűrű füst, zúgó zaj, Anna egészen elkábul, nem lát, nem hall. Erzsi fölfedez egy üres kis asztalt az oszlopsor mentén, az egyik oszlop aljában. Siet arrafelé, vonja magával Annát. Leülnek. Kis dívány van az oszlop alatt és még két szék az asztalka mellett. Erzsi leül a díványra, Annának a szék jut. Igen, Erzsi minden szívességre, udvariasságra hajlandó, áldozatot is hoz barátnőjéért, de — a kávéházban a kényelmesebb helyet nem engedi át neki. Ez már sok lenne.

Tódul hozzájuk ruhatáros, pincér, kenyereslány. Kabátjukat a ruhatárba adják. A pincérnél Erzsi rendel:

— Sötét kávé, sok habbal.

A pincér Annára néz, Anna Erzsire néz, zavart, ügyetlen. Erzsi rászól:

— Te mit akarsz?

Anna dadog:

— Nem is tudom. Nekem mindegy.

Erzsi:

— Oda is sötét kávét, sok habbal.

Erzsi két kalácsot vesz le a kenyereslány tálcájáról.

Anna most körülnéz. Önkénytelenül valami támaszpontot kutat a tekintete, a mozgó zűrzavarban, hogy abban megkapaszkodjék. Erzsi beszél hozzá:

— Ne haragudj, Ancsur, fiam, én már ilyen vagyok. Néha eljár a szám. De azért hidd el, szeretlek.

Anna már el is feledte a sértést. De csak az értelmével. A szívében benne maradt a fulánk. Elmosolyodik, kényszeredetten. Erzsi azt hiszi, hogy már minden rendben van. Felvidul.

A pincér meghozza a kávét. Kést és villát is hoz a kalácshoz. Erzsi késsel és villával eszi a kalácsot. Anna utánozza. Egész lenn, a kést a pengéjénél, a villát az ágainál fogja. Erzsi lopva körülnéz, szégyenli magát a barátnője miatt. Mert milyen ügyetlen is az! Még enni sem tud. Egy öregedő hölgy, közeli asztalnál, az újságja mögül gyakran pislant Annára. A megszokott, unt figurák helyett újszerű a lány, tetszik neki.

A pincér elviszi az üres csészéket. Tálcán poharakat s egy korsó vizet hoz. Anna, mintha a kötelessége lenne, rögtön megiszik egy pohár vizet. Erzsi gúnyosan mosolyog. Az oszlopsoron túl, egészen közel hozzájuk, asszonytársaság kártyázik. Erzsi szórakoztatni és tanítani akarja Annát:

— Látod ezeket itt? Nézd azt a szőke kövér asszonyt. Olyan az arca, mint egy angyalnak. Egész nap itt kártyázik. Néha egész éjjel. Az ura bankhivatalnok. Ha az asszony reggel sem megy haza, a férj

behozza a kávéházba a lakáskulcsot, leteszi az aszszony elé az asztalra s úgy megy a hivatalába.

Anna még csodálkozni sem tud.

— Az a barna ott, — suttogja tovább Erzsi, — egy gazdag gyáros felesége. Szintén kártyás. Néha bejön az ura is a kávéházba, leül a felesége mögé és kibicel neki. Na? Történik ilyesmi Dunaszemesen?

— Nem! — Anna nevet, büszke a falujára.

— És nézd meg azt a ferdeszemű nőt, a szőkétől jobbra, mert az se kutya ám. Az, kérlek, egy gazdag ügyvéd felesége. Gazdag családból való férfi, szegény családból való nő, nem laknak együtt, mert titokban házasodtak össze, a férfi szülei ellenezték a házasságot. Mindenki úgy tudja, hogy imádják egymást. De ez csak külszín. Az igazság az, hogy megölnék egymást egy kanál vízben...

Anna belefárad Erzsibe, a kávéházba, az egész világba. Nyugtalanul mozdul egyet, de azután hátradől a széken s maga elé néz a semmibe. Már nem ámul, már nem önti el tisztelet és irigység. Nem is hallgat Erzsire. Fölemeli a fejét, a tükörbe pillant. Ajkáról lekopott, leázott a rúzs. Előveszi a zsebkendőjét, letörli arcáról a pirosat. A kalapján is igazít egyet s már megint csámpásan lóg a fején. Hunyorít Erzsire s egészen meglepőt mond:

— Jaj, csak már otthon lennék!

Erzsi tágranyílt szemmel bámul az értelmetlenre:

— Olyan remekül érzed magad abban a poros faluban?

— Ühüm! — Anna kötekedve nevet.

Erzsi nyeli a mérgét. Hogy hogyan nekibátorodott ez a parasztpesztonka. Még hogy már szeretne otthon

lenni! Dunaszemesen. És ezt egy meleg, villanyfényes, csupamárvány-tükör kávéházban mondja.

Alacsony, kövér, villogószemű ember nyomakodik be a forgóajtón. Olyan dühösen tekint körül, mintha a kávéház valamennyi vendége haragosa lenne. Két kabátlehúzó is rohan hozzá. Az egyik jobbról, a másik balról tépi le róla a kabátot. Rájuk förmed érdes hangján:

— Menjenek a fenébe! Nem adom ruhatárba a kabátomat. Nem nevelek ingyenélőket. Lapátoljanak havat, ha nem tudnak megélni.

A ruhatári alkalmazottak elsompolyognak.

Brauner úr már ott áll az új vendég előtt és hajlong:

— Ne méltóztassék haragudni, ügyvéd úr.

— Ki mondta magának, hogy haragszom? A zsebem haragszik azokra, akik benne akarnak kotorászni.

Erzsi odahajol Annához, úgy súgja:

— A ferdeszemű nőnek a férje.

Az ügyvéd úr előre kacsázik. Két keze mint két evező lendül előre-hátra. Csak int a feleségének, de nem megy a kártyázó nőkhöz. Leül egy asztalhoz, amelyik szomszédos az Erzsiékével s éppen az előbb ürült meg. Kávét rendel.

Már javában kávézik, amikor mankós, rosszruhájú, kopasz ember kocog az asztalához. Megáll. Félénken pislog:

— Szabad leülnöm, ügyvéd úr?

— Hozott pénzt?

A mankós leül. Mankóját ahhoz a székhez támasztja, amelyiken éppen Anna ül. Anna elhúzódik

a mankótól. A mankós látja ezt a riadt mozdulatot:

— Nem harap! — s vigyorogva pislant a mankójára.

Az ügyvéd ráförmed a mankósra:

— Hozott pénzt, vagy nem hozott pénzt?

— Ügyvéd úr, kérem, hallgasson meg!

— Szóval nem hozott pénzt.

— A jövő héten fizetek. Becsületszavamra.

— Maga Krámer, maga nem fizet nekem a jövő héten. Mert magát, kedves Krámer, holnap letartóztatják.

Az ügyvéd kezéből kiesik a félzsemle és nagy loccsanással zuhan a kávéba. A kávé a Krámer arcába, szemébe fröccsen. Az ügyvéd hahotázik. Krámer törölgeti a szemét, arcát:

— Azt gondolja ügyvéd úr, hogy engem holnap letartóztathatnak?

— Mi az, hogy hatják? Magát letartóztatják. Csak ránéznek magára és per pofa kap két évet.

— Tessék eljönni velem holnap a tárgyalásra, — ezt Krámer könnyörögve mondja.

— Ha ad most harminc pengőt.

— Nincs. Esküszöm ügyvéd úr, hogy nincs. Ma egész nap pénz után jártam.

— Nem a saját lábát koptatta! — s most az ügyvéd pislant a mankóra.

— Ügyvéd úr!

— Ne érzelegjünk. Adjon húsz pengőt.

— Nincs. Ne lássam a feleségemet és a gyermekeimet...

— Ne cigánykodjon. Adjon tíz pengőt. És akkor a jövő héten kapok még húszat.

Krámer előveszi az erszényét. Kinyitja, megfordítja, egy ezüst pengő hull ki belőle az asztal márványlapjára.

Az ügyvéd a pengő után kap, de Krámer fürgébb, rácsapja tenyerét a pengőre.

— Adja ide a pengőt! — sziszeg feléje az ügyvéd.

— A kávémat kell belőle kifizetnem.

— Ne fizessen. Maradjon adós. Ragaszkodom hozzá, hogy adja ide azt a pengőt. Nem a pénzért, hanem az elvért. Maga egy megátalkodott nemfizető. Én meg nem vagyok jótékonyági intézmény.

— Ezt már többször tetszett mondani.

— De még nem elégyszer. Magának és másoknak.

Az ügyvéd felesége lép az asztalhoz. Leül. Nem szól. Krámer még mindig a pengőn tartja a kezét. Kis szélcsend. Az ügyvéd cigarettára gyújt:

— Ide adja azt a pengőt?

Krámer bágyadtan fölemeli kezét a pengőről. Az ügyvéd fölkapja a pénzt az asztalról, földobja a magasba, azután elkapja. Feldobja, elkapja. Közben mosolyogva nézi Krámert. A felesége meg mozdulatlan arccal nézi a játékot.

— Nesze! Neked adom szerencsepénznek, — az ügyvéd nyújtja feleségének a pénzdarabot.

— Nem kell! Elég szerencsés vagyok én így is.

Az asszony feláll s megy vissza a játékhhoz. Inkább kártyázik.

TAVASZ VAN. Budapesten is, Dunaszemesen is. Budapesten a körúton, az Andrássy úton rügyeznek a fák, a ligetekben, a parkokban virulnak a bok-

rok, zölden ragyog a pázsit. Dunaszemesen a természet a kertekben, a határban tárul ki. Állat, növény új életre készül. Az ember is.

Ilona kitárja a bolt ajtaját. Julis fölcipeli a vaskályhát a padlásra. Jolánka csavarog a határban és nagyokat szippant a friss, fanyar levegőből. Anna ruhát varrat Csiszárnéval. Sötétkék selyemből, fehér pikégallérral. A ruha szabása egyszerű, olyan mint az Erzsi ruhájáé. Anna elégedetlen Csiszárné munkájával. Ó, milyen másképp varrnak meg egy ruhát Pesten!

Anna megszépült. Valami bánatos vonás finomabbá tette az arcát. Az alakja megnyúlt. A szeme titokkal teljesen csillog. A keze kifehéredett Pesten. A mozdulatai biztosabbak, mint azelőtt.

Ilona sosem kérdezetgeti Annát. Amikor Anna elmondta, hogy a gyereke halva született, Ilona felsohajtott:

— Hála a Jóistennek!

Anna neheztel Ilonára, mert az fukar. A harisnyákat elzárta egy fiókba. A fiók kulcsát rejtegeti a húgai elől. Éjszakára a párnája alá teszi, a napi bevétellel együtt.

Julissal is veszekszik Ilona. Azt mondja, hogy Julis pocskol. Mert Julis főz, Anna csak néha, ünnepnapon segít Julisnak. Olyankor is csak éppen megkeveri a tésztát, fölszeleteli a pecsenyét. Bizony, Julisra hárult minden munka a házban. Hajnalban kél, későn fekszik. Egészen megsoványodott. Az arca keskenyebb lett, a hasa-melle behorpadt. A ruhája, a köténye mindig piszkos, nincs rá ideje, hogy gondozza magát.

Már nem álmodozik a Julis szőlőről, nyugodt öreg-

ségről. Csak szabadulni szeretne a szolgáloi életből. Ebből az örökös robotból.

Anna elmegy Csiszárnéhoz. Csiszárné megigérte, meg is esküdött rá, hogy ma kész lesz az új ruhája. Viszi magával a varrás árát. Rejtelmes belső elégedetlenség nyugtalanítja. Ilona körül keringenek a gondolatai. Mekkora sóhajtott Ilona, amikor a tíz pengőt kérte tőle! Úgy tesz ez az Ilona, mintha a magából adna. Megalázó, hogy mindent kérnie kell Ilonától. Csak már megszabadulnék tőle! — villan át a vágy és gondolat az elméjén.

A ruha kész. Ez kellemesen meglepő. Anna fölpróbálja. Nagyobb hiba nincs rajta, ez igazán örendetes. Gratulálni lehetne Csiszárnénak, hogy így — megfelekezett magáról. Anna örül, nézi Csiszárnét, annak sápadt arcát, iparkodó mozdulatait, amint a fehér fércelőcérna maradványait még itt-ott kihúzogatja a ruhából, amint igazítja, simogatja a ruhát, hogy annak kisebb dudorodásait eltüntesse:

— Van munka, Csiszárné?

— Bizony kevés, — panaszolja a varrónő. És még hozzáteszi: — Hiszen, ha volna!

Na. Ezzel az érdeklődéssel az Anna a közkötelességnek is eleget tett, kifizeti a varrás árát s indul hazafelé. De milyen kényelmes, milyen uraskodó! Nem viszi magával a ruhát, hadd hozza majd haza Csiszárné.

Anna megy hazafelé. Az utcán komoly büszkeséggel fogadja a szegények köszöntését. Padók Gyurka biciklin hordja a leveleket, a bicikliről szalutál Annának... Süt a nap, de fanyar szél fújdogál. Koratavasz van, az idő nehezen akar fölmelegedni. Itt-ott mégis már kis csibéket látni. Másutt kakas

üldözi a tyúkot az udvaron. A tyúk fut, de úgy, hogy menekül is, nem is. Persze, hogy eléri a kakas. Egy másodperc, aztán a kakas egyet vág csőrével a tyúk fejbúbjára. Majd nekiáll, erősen megveti két vaskos lábát, megemeli a fejét és hangos, erőteljes kukorékolással adja hírül a világnak a kakasok győzelmét. A tyúk megrázkódik, jobbra-balra forgatja a fejét, esetlen kotkodácsolással nyújtogatja a nyakát. A világ él és élni fog. Anna gondolataiban merül el.

— Kezét csókolom, — csendül fel a jólismert férfi-hang Anna mellett.

Anna összerezzen. Már három hete, hogy megérkezett, sokat üldögélt ugyan otthon, de azért az utcán is járt már és eddig még nem találkozott Szemcsik Andrással. Most tűzpiros arccal néz le a földre.

Állnak egymás mellett mozdulatlanul, Anna és András. A nap ontja rájuk a sugarait, szinte ragyognak a fényben mind a ketten. Kuszákné persze hogy csak úgy véletlenül kiles a függöny mögül az utcára. Szokása ez. Naponta százszor is megteszi. Egy pillanatra lesett volna ki, de ott marad az ablaknál, kicsit félrehúzza tartja a függönyt és néz kifelé, közben erősen hunyorog... Ezekben a percekben fekete bogár mászik át az úton, az árok partján házából kibújt csiga rágcsál egy fűszálat, pár napos libákat cipel a kosarában egy asszony, párnák közé ágyazva, hogy meg ne sérüljenek, meg ne fázzanak, nyilván eladta és most a vevőhöz viszi őket. Ilona előtt a boltban most is ott a csíkosfedelű könyv és számol, verejtékező homlokkal, Jolánka ponyvaregényt olvas, Julis főzi az ebédet, de a rántást már másodszer égette el.

Anna áll Szemcsik András előtt, némán és zavartan. Még a kezét is mellére szorítja, csitítaná, ha lehetne, a szíve heves dobogását.

— Anna! — csak ennyit mond András, de ebben az egy szóban annyi panasz, vád, keserűség van, hogy Anna fölemeli a tekintetét és belenéz az András szemébe.

— Mit tett velem, Anna? — kérdez, vádol Szemcsik András és olyan az arca, mint egy kisfiúé, mikor az anyja nem akarja dédelgetni.

Anna önkénytelenül védekezik:

— Maga az oka mindennek.

— É-én? — ámul el András.

— Maga.

— Bocsásson meg.

— Micsoda ember az, aki csak úgy elengedi a másikat?

— Én elengedtem magát?

— El. Maga miatt kellett annyi megaláztatást szenvednem.

Halk hangon mondja ezt Anna, látszólag nyugodtan, mintha közönyös dologról beszélne. Allnak az út közepén, Anna és András, beszélgetnek, mint jó ismerősök, arról is beszélgethetnének, hogy már mégis csak itt a tavasz, lassanként már meleg lesz, kezdődik a munka a földeken, az öreg süket Vászón meghalt, egyébként nincs a faluban semmi újság. De a kerítések mögött itt is, ott is, asszonyfejek tűnnek elő s villanó szemek lesnek feléjük. Milyen kár is, hogy az embernek oly tökéletlen a füle, hogy az ötven lépésnyire elhangzó halk szavakat nem foghatja föl! Szemcsik az óvatosabb, ő érzi a vizsga tekintetek tűzét:

— Jöjjön egy kicsit velem! — ajánlja.

Anna habozik.

— Csak a falu széléig.

Jó. Indulnak. Szótlanul lépkednek egymás mellett. Egy elhajló kis utcába fordulnak. Itt lejtős az út, mert a falu magasabban fekszik, mint a határ szintje. Elhagyják a cigánysor utolsó putriját is. Itt a falu legszegényebbjai laknak, olyan népek, akik már nem is törődnek velük, senki sem bámulja őket. Kiérnek a földekre. Barna szántások, zöldellő vetések közt vezet az útjuk. Szemcsik csak néha kérdez, még mindig csak azért, hogy éppen szóljon. Ő kérdez, Anna felel:

— Mióta van itthon?

— Három hete.

— Hogy van az, hogy nem láttam?

— Talán nem is akart.

— Lestem. Amikor csak tehettem.

— Nem igen jártam ki.

Még egy ferde ház következett, az út mentén, a falun kívül. Apró ablakai zárva voltak. Ebben még semmi különös sincs, de ha akarták volna is a ház lakói, akkor sem tudták volna az ablakot kinyitni, mert a hideg ellen, még a tél elején, trágyával tömték be a két ablaküveg közti rést. Szemcsik tekintete rá esik a kis házra, pontosan annak ablakára, s a fejét csóválja. Anna is oda néz az ablakra, de ő nem észlel semmit. Most különösen érzéketlen a külvilág iránt. Szemcsik megszólal:

— Anna, én nem engedtem el magát. Én nem úgy gondoltam, hogy maga... Én sokat szenvedtem maga miatt.

Megfogja szeliden az Anna karját. Most már

messze vannak a falutól, amint óvatosan szétnéznek, messzesugarú körben egy lelket sem látnak, előttük a vak ház nem számít.

Anna nem húzódik el Andrástól. Hogy András megfogja a karját, ez kérdés volt, hogy ő nem mozdult, hogy hagyta, ezzel felelt a kérdésre. Még nincs mindennek vége!

András átkarolja Annát s magához vonja. És hirtelen fellobbanó szenvedéllyel megcsókolja a száját. Azután csókolja sokáig, lélegzete fogytaig.

Annát forró vágy önti el, különös, eddig ismeretlen érzés.

— András! András! — lihegi és hozzá simul szorosán a férfihoz.

Szemcsik András eléggülten tekint szét, Anna zavartan pislog jobbra-balra, a világért sem merne András szemébe nézni.

— Szeretsz? — kérdi András.

Anna ráhajtja fejét az András mellére.

Kis csönd. Mozdulatlanok.

— Ma este megkérem a kezedet.

— Megkéred...

— A nénédnél. Ilonától.

Anna helybenhagyólag hallgat. Nyugodt. Talán most boldog.

András a karja alá vonja az Anna karját s így, kar a karban, sétálnak vissza a faluba. Most már nem törődnek senkivel.

Kuszákné megint kiles az utcára. Amikor meglátja a karonfogva andalgó fiatalokat, ráncba fut a homloka s csak röviden tör ki belőle:

— Oh!

Hirtelen megfordul és rárípakodik a békén pipázgató Kuszákra:

— Ugy-e nem ment be a takarékbába! Pedig mondtam, hogy menjen be. Azt a pipázó álomszuszékját az ilyen embernek.

Kuszák még néhányat szíppant a pipájából. Nehezen szelel a pipa, szortyog a pipaszár. Ki kellene már tisztítani, gondolja Kuszák.

— Csak rágja, rágja azt a pipát, de azt nem csinálja, amit én mondok. Vén tehetetlen.

Kuszák most már ránéz az asszonyra.

— Kinyílt a szád.

— Ki ám! Még majd...

— Csak tátogj, tátogj, mert különben még megfulladsz a méregtől.

— Mért nem ment a bankba, ha egyszer azt mondtam, hogy menjen?

— Tudod te. Azért nem mentem, mert mondtad.

— Azért a kis pénzért.

— Nem kérek pénzt. Semmit sem csinállok asszonyész után. A pénzért kamatot kell fizetni.

— De mikor eladásra kerül a Máté-féle szőlő.

— Eladásra? Beszélj bolond, beszélj!

— Arra ám, eladásra, vén esztelen. Én meg belepusztulok, ha valaki elkaparintja előlünk azt a szép szőlőt.

— Miért kerülne eladásra?

— Azért, mert magának annyi esze sincs, mint egy kacsának.

— Hát... ez már csakugyan ok lenne, hogy eladják.

— Azért, mert éppen most mennek karonfogva végig a falun a Szemcsik jegyző meg a Máté Anna.

— Aztán?

— Aztán, még ma lánykérés lesz Mátééknál. Én csak jobban tudom, mint maga.

— Te jobban. Mert te nem pipázol.

— Eladják a szőlőt!

— Nem engedi azt Szemcsik András eladni.

Kuszákné most leül az asztalhoz, szemben az urával. Halkra fogja a hangját:

— Maga csak menjen be a takarékbá, beszéljen azzal a Vermes igazgatóval. Ha lehet, már holnap vegye fel a háromezer pengőt, hogy itt álljon készen a házánál. Mert a szőlőt eladják, azt én mondom.

— Hát hosszú a nap, még te sokat mondasz máma.

— Örüljön, hogy adják. Csuda a mai világban... Oh, még hogy neki nem kell a pénz.

MELEGEDIK AZ IDŐ, többet tojnak a tyúkok, a szemesi asszonyok árulják a tojást. A tojást, de meg a csirkét is, kislibát, kacsát. Azért a számoszlopok mégis egyre nőnek a Máté Ilona üzleti könyvében, már mint a követelések számoszlopai. Ami kevéske pénzt az asszonyok haza visznek, az kell a férfiaknak dohányra. A módosabb gazdáknál is gyűjtik a garast, mert ilyenkor tavasszal kell a segítő kéz, kitakaráshoz, szántáshoz, kapocskázáshoz. Az asszonyok tapasztanak, meszelnek, súrolnak, kell a mész, a lúgkő, a szappan, s az mind pénzbe kerül. Egy hétig szibériai hideg volt a télen, a vetni való krumpli megfagyott a vermekben, azt is venni kell. Eke, szekér, lószerszám, minden, de minden javításra szorul. Várjon hát az a boltos arra a pár pen-

gőre, amivel a polgárember tartozik neki. Keres az ügyis eleget a népeken. Hisz' az ember csak azt a kis legszükségesebbet vásárolja télen, nyáron, egész esztendőben. Csizmát ugyan nem vehet az, akinek elszakad és elrongyolódik, akár az egész életében, még húsz esztendő alatt sem. Mert miből? Honnan rakná rá félre a garast? Se csizmát, se szűrt, se új kocsit, vagy új ekét. Mindent nyű az ember, nyűvi azt, ami van. Már az olyan ember, akinek kicsi a földje, vagy semmije sincs. A boltost nem kell féltetni. Az igaz, hogy egymást eszik meg. Valamikor volt három. Még a régi jó időkben. A Gróf Jakab, meg a Paulik, meg a Basch. Akkora helyiségben kezdték, mint egy ól. Azután... csak a Bascht kell megemlíteni, az igaz, hogy két nemzedéken át gyarapodott a család, de végül is ezerötszáz hold földjük lett. Most viszont? Hát... most egy kicsit más-képpen megy. Nem olyan jól, mint régen. De csak azért, mert kicsi a napszám, sokan eljárnak Pestre is, meg Földvárra. Azután, hogy heten vannak a kereskedők, hát... nagy a konkurrencia! Ellepték a falut, mint legyek a dögöt.

Ezt így megbeszélik a szemesiek, leginkább a férfiak, ezek közül is az öregebbek, mert ők tudják, hogy mi volt azelőtt s ők mérhetik csak fel, hová jutottunk, — meg mert ez már csaknem politika. Mondja is Csele:

— A kereskedés ellen kell küzdeni. Az én emberem a képviselőnk, mert az azt mondja, hogy szövetkezet kell mindenben.

Virág ráhagyja, sőt tóditja az adatait:

— De necsak azokat a kávé-cukor-rizskása árusokat nézzük, hanem vegyünk másokat. A kofát,

a fakereskedőt és disznókereskedőt! Én tudom, hogy a télen eladtam almát kilóját tizennyolc fillérrel. Aztán, mikor fenn voltam a lányomnál Pesten, hát láttam a boltokban, de meg idehaza is olvasni lehetett az újságban, hogy ugyancsak az almának az ára hatvan, nyolcvan fillér, de meg egy pengő is.

— Ötszöröse! — csóválja a fejét Darázs.

Így állna a dolog a kereskedőkkel. Ilona fiókjában meg halomban hever a sok felszólító levél. Remeg, szédül, a feje fáj. És most még Anna is férjhez megy! — töpreng. Az árvaszék engedélye már meg is érkezett a szőlő eladására. Tegnap már ki is doboltatta Ilona — ezt így beszélték meg Szemcsikkel — hogy önkénytes árverésen kerül eladásra a három hold szőlő, a venni szándékozók jelenjenek meg április tizenhetedikén, hétfőn, délelőtt a község-házán, ahol a szőlő a legtöbbet ígérőnek eladatik.

Így határoztak, bár Ilonának sehogy sem tetszett ez az „önkénytes árverés”. Hiába magyarázta neki Szemcsik András, hogy azt mindenütt így szokták. És hogy azért kell így csinálni, mert így érhetik el a legmagasabb árat. Ilona újra és újra megütközött azon a vészes szón, hogy „árverés”. Rosszat gondolnak majd róluk, az ő helyzetükről, a faluban — ettől remegett.

— Árverezik a Máté lányokat! — dugták össze csakugyan fejüket az asszonyok.

— Az nem úgy van, — intették le az asszonyokat a férfiak. — Önkénytes árverés, az megint más.

Cseléné vitázni kezdett az urával:

— No ugyan! Ha olyan okos vagy, akkor magyarázd meg, hogy mi az az önkénytes árverés.

— Önkénytes!

— Hát önkénytes. Akár önkényes, akár nem, mégis csak árverés. Elárverezik őket, aztán pontkum.

— Bolond beszéd.

Cseléné most már haragra lobban. Hogy boszszantsa az urát, tovább piszkálja a dolgot:

— Nem is teszem én be többet abba a boltba a lábam. Pazaroltak, uraskodtak, az volt a baj. Az ilyeneket még a Jóisten se segíti. Az egyik Pesten flangérozik évszámra, a másik meg, az a kicsi, a Jolánka, akinek még a szeméből se néz ki jó, nem dolgozik semmit, hanem az evangélikus tanítóval bókászik egész nap a határban. Aztán még szolgáló kell nekik! Nem esne le az aranygyűrű egyiknek sem az ujjáról, ha kikotorná azt a szobát, vagy elsmátrálna azzal a kis edénnyel. Mi az? Nem is dolog.

Cseléné lánykorában szerette Mátét, a Máté-lányok apját. Már amikor az is még legény volt. Sohsem tudta elfelejteni, hogy Ötvös Ilona elszerette tőle a legényt és ő lett Máténé. Cseléné be is járja a falut, beállít a házakba, még a haragosaival is kibékül, hogy beszélhessen mindenkivel a haszontalan Máté-lányokról. Beszél hévvel, lihegve, kigyúlt arc-cal, uszít a lányok ellen s leszereli a föl-fölpislákoló jószándékokat.

Az már szinte csak mellékes, hogy az árverésen nem adták el a szőlőt. Aki vevő jelentkezett, az csak hitelben akart vásárolni. Egyedül Kuszák Béni tudta volna készpénzben kifizetni a vételárat, de ő meg keveset ígért, neki azért nem adták. Szemcsik András mintha pórul járt volna az ötletével. Máté Ilona remegő izgalommal értesült az árverés minden mozzanatáról s a végén boldogan fellélegzett. Bár

ha megkérdezték volna, maga sem tudja örömének, megnyugvásának okát adni. Hiszen a szőlőt úgy is el kell adnia.

KÖZELEDETT az esküvő napja. Testes csomagokat hozott a postás, Padók Gyurka, az Ilona címére, de az Anna számára. Csiszárné két kisegítő lánnyal éjjel-nappal varrta a kelengyét.

Sürgöny is érkezett Budapestről, Hamburger Izsótól. „*Szoeloet nem eladni, vasaarnap vevoevel joevoek.*”

Még aznap elterjedt a hír Dunaszemesen, hogy pestiek alkusznak a Máté-lányok szőlőjére. Pedig a sürgöny csupán Hamburger Izsó ötlete volt. Ilona írt neki levelet, sürgető levelet azért, hogy szállítsa el a bort, amit megvett. És ha már írt, egyúttal megírta, csak úgy mellékesen, hogy Anna férjhez megy s el kell adniok a szőlőt. Ha meg már ennyire benne volt a közlékenységben — azért, mert oly beszédes ember ez a Hamburger is! — hát csak úgy belefirkantotta a levélbe a kérdést is: „Nem tudna-e, Hamburger úr, a szőlőre valami jó vevőt? Mert eddig igen alacsony árat ígértek érte”. Azután még egy kis magyarázat következett. „Mert tudják, hogy sürgősen kell a pénz.”

Hamburger Izsó persze hogy nem tudott vevőt. Hogyan is tudhatott volna pesti vevőt, hirtelenében, egy kis dunaszemesi szőlőre? De azért sürgönyözött, hogy vásárlásra ösztönözze a szemesieket.

És jól számított. Az egyszerű, szinte ostobának látszó ötleteknek szokott sikerük lenni. Estefelé már beállított Ilonához Kuszákné. Először csak sót, pap-

rikát, meg porcukrot kért. Megkapta az árut, de csak állt tovább a boltban és nézelődött. „Igyon Szent Domonkos sört” — parancsolt rá egy plakát, melyen nagy hordó mellett barnaruhás barát állott, kezében sörtől habzó serleggel. Azután meggondolta magát Kuszákné és leült a kékköves zsák tetejére. Ült, várt, beszédbe elegyedett más vevőkkel. Végre megszólalt, messziről kerülgetve a tárgyat:

— Szegény, jó sógorasszony, drága Ilonám, hogy ezt meg nem érhetted a szentem! Üriasszony lesz a lánya. Hivatalos ember felesége, nagyságos jegyzőné.

Ilona már tudja, hogy ez csak bevezetés. Nem szól rá semmit, vár.

Kuszáknét megbűvölte a plakát. Nézi a barátot rajta. Milyen kövér! Milyen piros, vidám az arca. „Igyon Szent Domonkos sört!” — ez biztosan csak uraknak szól. A szegényember... áh!

— Hiszen jó lenne minden, csak azt a szőlőt ne kellene eladniok Ilonkáéknak. Mert nincs ám most ára a szőlőnek, se földnek, se jószágnak.

Pedig Ilona tudja, hisz' ennyit csak kell tudnia, hogy földnek is, jószágnak is éppen emelkedett az ára. Meg azt is tudja, hogy „mert exportálunk.” Ő is ravaszkodni kezd:

— Már el is adtuk a szőlőt.

— Kinek? — tör ki Kuszáknéból az ijedtség.

— Bizony a nevét nem is tudom megmondani. Csak még a szerződést kell aláírni. Az előleg már a közvetítőnél van. Vasárnap jönnek Pestről, az ügynökök meg a vevő.

— Pesti a vevő? — ütközik meg Kuszákné.

— Pesti. Mindegy az, csak fizessen.

— No már én inkább falumbelinek adnám el, ha volna eladni valóm.

— Ó, dunaszemesi ember mindent ingyen akar. Maguk is nyolcszázat ígértek holdjáért. Nevetséges ár.

— Nevetséges?

— Még ezerkétszázért is olcsó lenne.

— És az a pesti vevő mennyit ad érte?

— Hát... megadja az árát.

Kuszákné dühre gyúl:

— Biztosan zsidó.

— Mért lenne zsidó. És nem mindegy az?

— Mert ha pesti ember és itt vesz szőlőt, csak zsidó lehet. Seftelni akar vele. Mert mi másra kel-
lene neki az a szőlő.

— Azt én nem tudom, ki az illető és mit akar a szőlővel, de ahhoz már semmi közöm. Pesti ember...
de dunaszemesi származású.

— Ki a fene lehet?

— Fogalmam sincs róla.

— Mondja már meg, Ilonka drága, mennyit ígér érte?

Kuszákné így kérdezi, hogy mennyit ígér?" Tehát egy kicsit kételkedik abban, hogy a vétel már megtörtént. Ilonkának elég, hogy Kuszákné már felbuzdult a munkában van. Csak ennyit mond:

— Háromezerhatszázat a három holdért.

— Ó... hogy süllyedne el! Így fölverte annak a ragyás öreg szőlőnek az árát.

— Ez igazán nem sok érte.

— Nem ám, annak, aki kapja a pénzt. Annak még kevés is lehet. De akinek le kell számolni tíz pengőnként, annak aztán végtelen sok. Még hogy háromezer-

hatszáz! Hisz a tőkék már száradnak ki belőle... Én azt hiszem, maga csak tréfál, Ilonka kisasszony.

— Nincsen nekem kedvem tréfálni.

Vevő lép a boltba. Utána még kettő. Kuszákné ott ül tovább a kékköves zsákon. Nem mer elmozdulni. Attól fél, hogy mihelyt kilép a boltból, rögtön megveszi valaki a szőlőt. Akkor pedig az ő szíve megszakad. A sörplakát mellett egy kisebb plakát ékeskedik, azon nagy betűkkel rajta: *Sevill*. Egy vidám kis inasgyerek pucol egy óriási cipőt, mely csaknem akkora, mint maga a gyerek.

— Ilonka kisasszony!

— Tessék.

— Várjon már estig. Majd átjövök az urammal.

— Csak jöjjenek. Tudja, hogy maguk mindig szívesen látott vendégek nálunk.

— Tudom, tudom, lelkem Ilonka kisasszony. Lánykori pajtásom volt nekem az édesmama. Senkit úgy nem szerettem a faluban, mint őtet. Szép lány is volt ám. Mint az a harmatos rózsza. Aztán vidám! Ki hitte volna, Istenem... De ígérjen meg nekem valamit, kedves Ilonka.

Ilonka már nevet Kuszáknén:

— Mit ígérjek meg Kuszák néninek?

— Hogy estig nem áll szóba senkivel a szőlő végett.

— Na jó. Megígérem. De csak estig. Nem a pénzért, hanem mert már szeretnék az egész dolgon átesni.

ÖLTÖZTETIK a menyasszonyt. Lányok, asszonyok sűrögnek-forognak körülötte. Az egyik szobában a nyoszolyók kipirult arccal sugdolóznak. Irigylük

Annát, de meg sajnálják is. A vőlegény, Szemcsik András, még nem érkezett vissza a vasútállomásról, ahová a szülei elé ment ki.

A másik szobában az asszonyok csodálják az Anna kelengyéjét s arról tereferélnek:

— Szép a menyasszony, csak egy kicsit sápadt, — mondja Csiszárné s hozzá toldja a magyarázatot is — fél az asszonyi élettől.

Vahunkáné körülnéz a szobában. Senki rokon nincs benn, mert a rokonok és lánypajtások a menyasszonyt veszik körül:

— No, a mai lányoknak nincs sok félni valójuk, — gonoszkodik Vahunkáné.

— Ma már nem úgy van, mint régen, — hagyja rá valaki.

— Amikor még mi voltunk lányok, — zúdítja Balogné.

Julis is benn fülel a szobában. Az asszonyok komoly képpel bólogatnak, Julis nevet azon, amit hallott.

Pintérné büszkélkedik:

— Az én Erzsikémért tűzbe teszem a kezem.

— Nono! Még megégeted.

Ilona nyit be, az asszonyok elhallgatnak.

Ilona sötétkék ruhát visel, csipkével díszítve. Komoly, szinte tiszteletet keltő az arca. És olyan anyás a tekintete.

Jolánka kukkant ki a másik szobából, ahol a menyasszonyt öltöztetik:

— Gyere csak, Ilonka. Azt mondja Etelka néni, hogy te tűzd fel a menyasszonyi fátylat és a koszorút az Anna fejére.

Ilonka mosolyogva megy át a másik szobába.

Vahunkáné sűgva mondja:

— Még hogy a menyasszonyi fátylat. Ennek a lánynak. El kell a világnak sűllyedni.

Az asszonyok egymást értőn pislognak össze.

Kocsi áll meg a ház előtt. Szemcsik András először az anyját, majd az apját segíti ki a kocsiból. A hintót a Hetényi uraság adta kölcsön az esküvőre. Karonfogva vezeti be az édesanyját Szemcsik a házba. Az öreg Szemcsik János kétfelé törli hegyesre pödört bajuszát s katonás léptekkel indul a felesége s a fia után.

Az anya törődött, koravén asszony. A Szemcsik Andrást ismerők közül senki sem képzelte ilyennek. Olyan kicsi, mint egy tizennégy esztendő lányka. A feje reszket, a keze is reszket. A szemei savókékek, mélyen benn ülnek az üregükben. Mintha mutogatná magát Szemcsik Jánosné azzal a szüntelen reszketésével, a kis természetével s a gyengeségével, szinte fokozza, túlozza a reszketést is, a kicsiségét és gyengeségét is, már ahogy lehet. Nyilván ez a három együtt az ő ereje, ezekkel uralkodik azon a természetes, bajszos, keményarcú Szemcsik Jánoson.

Szemcsik János erőteljes férfi. Ősz haja kurtára van nyírva, de sűrűn borítja nagy kerek koponyáját.

Az Anya és András már el is tűntek a belső szoba ajtajában, amikor az apa beér a lakásba. Nagy hangosan úgy köszön a szobában levőknek, mintha vezényelne. Sorba kezettfog mindenkivel s bemutatkozik:

— Szemcsik János asztalosmester.

Odább lép és megint elmondja:

— Szemcsik János asztalosmester.

Senki nem érzi ezt nevetségesnek. Talán így kell. Van is ebben valami szép. Mindenki tudja már róla, ami tudni való. Jó mesterség lehet az az asztalosság,

ha hét gyermeket föl lehet belőle nevelni. Négy lányt férjhez adni, három fiút kitaníttatni. Jó mesterség volt! — mondaná Szemcsik János, ha érthetné a körülállók gondolatát.

Az anya a másik szobában, de már az ajtóban kihúzta karját a fia karja alól s fürgén siet a menyasszonyhoz. Nem is reszket a keze, amikor az Ilona kezéből kiveszi a mirtuszkoszorút:

— Ezt a koszorút már csak én tűzöm fel! — mondja erőlyesen.

Annának le kell hajolnia, hogy anyósa csakugyan a fejére tehesse a koszorút. Az öregasszony sokáig babrál az Anna fején, miközben szüntelenül beszél:

— Hát te leszel a menyem. Hiszen jól van. Ezt a koszorút, úgy hiszem, érdemes személy fejére tűzöm most. Mert jegyezd meg jól, lányom, az asszonyi életben legfontosabb a tiszta erkölcs. Én mindig hű feleség, jó anya voltam. Tőled is elvárom ami a kötelességed.

A koszorú végre fenn volt az Anna fején s az öregasszony is befejezte a mondókáját . . . Egy lépést hátra lép s nézi Annát. Savósínű szemében nem lobban fel sem a szeretet, sem a gyűlölet fénye. Fakó, ráncos arca nem pirul ki az örömtől, de bánat jelei sem látszanak rajta. Megöleli Annát és megcsókolja. Megöleli aztán Ilonát is, Jolánkát is, megcsókolja őket is, de előbb csókra nyújtja fáradt, ráncos, agyondolgozott kezét.

Újra Annához fordul:

— Légy jó felesége a fiamnak. Beteg öregasszony vagyok én, nyugodtan szeretnék meghalni.

Az ablakon beáramlik a napfény. Odakinn felragyognak a tárgyak, eperfa lombja, ól szürke teteje,

benn a szobában tündöklök a fehér menyasszonyi ruha s fény ömlik el a tizenkét egyformán világoskékbe öltözött nyoszolyólányon. A lányok arca belső tűztől ég. Az ágyakon, asztalon s padon, rózsaszínű selyempapírral bélelt kelengye. Künn az udvaron levegőző dunnák, vánkосok és csillogó selymű paplanok. A nászajándékok végtelen sokasága a másik szobában. A lakás ajtaja nyitva, az ajtó előtt tarkatollú tyúkok kaparásznak közelükben földről ágakra, ereszre, onnan vissza kíváncsi verebek röpködnek s ha egy-egy percre megülnek, élesen csipognak. Lenn a pincében csapra verve áll a legnagyobb boroshordó. A konyhában mérhetetlen főzni és sütnivaló van felhalmozva. Már munkában is vannak, akik a sok jó ételt majd elkészítik. Bodonné meg másik két asszony. Tarka, mozgó, reménykedő élet mindenütt... visszhang nélkül szállt el Szemcsik Jánosné szava a halálról.

Szemcsik János már kezet fogott mindenkivel az első szobában, beszélt is kivel-kivel egy-két szót, belép a másik szobába. És kezdődik előlről:

— Szemcsik János asztalosmester.

Anna előtt megáll Szemcsik János. Hátrább lép nyomban. Mustrálja a fia menyasszonyát. Még nem vonja magához, nem öleli meg, előbb a feleségére villan a tekintete:

— Szép! — félig állítás, de félig kérdés ez.

Az öregasszony szaporán bólogat. De máris ezt mondja:

— A szépség nem minden. Az asszony legyen dolgozós és hűséges.

— Nono! — véli Szemcsik János, azután kinyújtja a karját, keblére vonja Annát.

És cuppanós csókokkal borítja el az arcát. András nevetve húzza el az apját Annától:

— Hagyjon nekem is valamit a menyasszonyomból, édesapám.

Az öregasszony pislog:

— Mindig ilyen nagy betyár volt.

Szemcsik János büszkén néz körül. Jól mondta az asszony! Mert úgy igaz az. Most azután, ha már mindig nagy betyár volt, Ilonát ragadja meg, őt vonja magához s ugyancsak össze-vissza csókolja.

Ilona kacagva vergődik, de Szemcsik János tartja erősen. És a csókok közt mondja:

— Rokonok volnánk, vagy mi. Sohse ficáncoljon hát, kis nászom. Mert úgy sem ficáncolna, ha én huszonöt éves legény volnék, igaz-e?

Ilona végre kisiklik a Szemcsik János karjaiból. Enyvszaga van! — gondolja.

Hamarosan körülveszik az öreget a nyoszolyólányok s ő elmulat velük. Örömnap van, nagy vigasságra készül, produkálja magát. Néhány tréfás kiszólás után előveszi a zsebkendőjét s abból nyulat, madarat, egeret formál, persze a nyúl is, egér is, de még a madár is végig fut a lányok meztelen nyakán. A lányok kacagva sikoltoznak.

Szemcsik Jánosné beleül az egyetlen karosszékekbe, — Deákné kelt föl belőle, hogy helyet adjon az öregasszonynak — Julis egykettőre még zsámolyt is tesz a lába alá.

Megérkeznek a vőfélyek. Csupa fiatalember, nagyobbbrészt a Szemcsik András barátai. Van köztük gazdalegény, takaréki könyvelő, a szomszédos Duna-széplakon működő tisztviselő. Úgy jöttek meg egymás után, mintha találkát adtak volna valahol s onnan

vonulnának föl együttesen. Jolánka vőfélye Csorvás István, az egyik evangélikus tanító. Amint egymásba merülten beszélgetve látja őket a Julis, mindjárt arra gondol, hogy talán még valóra válik majd a lucanapi látomás.

A községháza közel fekszik, gyalog mennek odáig a polgári házasságkötésre. A főjegyző, aki egyúttal az anyakönyvvezető is, rövid beszédet intéz az új házassokhoz. A jelenlevők gratulálnak, ott van dr. Dura, az orvos, ott az állomásfőnök, Vermes úr, a takaréki igazgató. Weisz földbérló s még többen. Ha volna Dunaszemesen helyi lap, mondjuk *Dunaszemesi Hírlap*, vagy *Dunaszemes és Vidéke*, az néhány úr nevének rangsor szerinti felsorolása után bizonyosan úgy írná: „... és a többi előkelőségek”.

A főjegyző mindjárt kimentti magát, hogy a lakodalomra nem mehet el, mert beteg, az orvos a kötelező beteglátogatásaira hivatkozik, de megígéri, hogy majd „elnéz pár percre”! A helybeli előkelőségeknek általában gondot okoz a lakodalom, mert Szemcsik András jegyző ugyan, tehát úriember, de ... a fiatalasszony polgárcsaládból származik, meg különben is népies lesz a lakodalom, mert az Ilona boltjának vevői közül sokat meg kell hívni, már csak üzleti érdekből is. Pedig a társadalmi elkeveredés a néppel, sőt „mindenféle néppel”, meg nem engedhető.

A községházáról visszamegy a násznép a Máté-házhoz. Nyomban következik azonban az egyházi esküvő. Pántlikákkal, művirágokkal feldíszített kocsi viszik a násznépet a templomba. A templom is közel van ugyan, oda mégis nagy kerülővel mennek. Bejárlák a falu főbb utcáit. Sem Andrásnak, sem Annának

nincs ugyan ehhez kedve, de az az érzésük, hogy muszáj a régi szokásokat megtartani.

Amerre elvonulnak, mindenütt kiállnak az emberek a kapukba, leginkább persze az asszonyok. Menet és nézőközönség kölcsönösen megbámulják egymást. A nézők szótlanok, de amikor már elvonultak előttük az ifjú házások, megered a nyelvük. Tüzetesen megbeszéli őket. Hogy melyik kicsoda, azt mindenki tudja, de sorra kerül a férfinak, a nőnek minden rokona, szóval melyik milyen családból ered, ki volt apja, anyja, kik voltak a nagyszülei, kik a testvérei, egyéb rokonai és fontos mindig, hogy a szóbakerülőnek miye, mennyije van. Hogy a Szemcsik jegyző apjának bútorgyára van Kecskeméten. Fene aki eszi, asztalosmester. Jómódú ember, megszédte magát, amíg lehetett, de egyszerű mesterember az, nem ám hogy gyáros lenne... A gyerekek, mintha valami különös okuk lenne az örömré, cigánykereket vetnek a gyalogjárón. Egy fiatal nő önfeledten rebegi a menyasszonyról:

— Milyen gyönyörű!

Egy anyóka felsóhajt:

— Hogy a Jóisten áldja meg őket erővel, egészséggel, életük fogytáig.

És hogy a sok jóézés így kitört belőle, sírva fakad és hangos zokogással vonul be a házába.

Az evangélikus templom ajtaja tárva van, az oltár előtt áll már a pap, Szirotka Vince főtisztelendő úr, derűs, de mégis komoly arccal. A templomban a padokban szerteszét ül egy-két öregasszony, öregember. A menyasszony lesütött szemmel halad végig a padsorok közt. Szemcsik Jánosné hangosan sír. Ilona komoly, merev, még inkább szomorú. Szemcsik János tekintetét már messziről a papra szegzi. A nyoszolyó-

lányok meg-megbotlanak szokatlan usztályos ruhájukban. Csak a vőlegény mosolyog vidáman, feszte-lenül.

Búg az orgona.

AZ UDVARON egymás mellé rakott asztalokon terítették a lakodalmi vacsorához. Asztalokat és székeket is a gazdakörből hozattak. Edényt, tányért, poharat, evőeszközöket a szomszédoktól. Jó idő volt, vendég akadt annyi, hogy alig fértek el.

Nagy tálakban hordják körül az asszonyok a ragu-levest. Az aztán a leves! Harminc pár csirke lába, szárnya, mája, zuzája, nyaka és feje főtt ebben a levesben. Bodonné maga hozza ki a konyháról az első tálalt, ő kínálja Szemcsik Jánosékat. Vahunkáné az asztal végén felszisszen:

— De nagy komédiát csinálnak abból a vénasszonyból! Hogy még Bodonné kínálgatja.

Szemcsik Jánosné kimer a tálból egy-két kanál levest, megkóstolja és körül néz:

— Én pár szem gombát is szoktam a ragulevesbe tenni.

Bodonné, aki már Szemcsik János előtt tartja a tálalt, elpirul. Ezt látja Szemcsikné, szövi hát tovább, mintha csak úgy beszélgetne:

— És én nem hosszúmetéltet főzök bele, hanem csigatésztát. Ünnepi levesbe csiga dukál.

Bodonnét a guta kerülgeti. Majdnem elejti a tálalt. Hogy még egy mesterasszony ítéli meg az ő főztjét. Amikor a főispán úr is kétszer kért az ő pörköltjéből, hús esztendővel ezelőtt. Valami gorombaságot szeretne mondani, de csak éles hangon felel:

— A csiga, az szép, szép. A formája miatt főzik a levesbe. De a finom metéltnek nincs párja a világon. Ezt én mondom! — és ránéz Szemcsiknére haragospiros arccal.

Szemcsik Jánosné savanyúan mosolyog és hallgat.

Leves után marhapörkölt következik. Az is olyan, amilyennek lennie kell. Meg is tárgyalják, de már előre kifejtette Bodonné a nézeteit, már azoknak, akikkel főzés közben beszélgethetett. A pörkölt leve nem piros, hanem barna. Ezt tudni, az ám a tudomány. Még pedig azért barna, mert a húst valósággal meg kell pörkölni. Lesütni a hagymás, paprikás zsírban. És lassan, melegvíz kanalanként való hozzáadásával, puhára párolni. De még milyen puhára! Szét kell omrania a falatoknak a szájban.

Na hát, arról már nem tehet Bodonné, hogy sokféle az ízlés és a Rajos kovács, amint a szájába veszi az első húsdarabokat, fitymálja az ételt. Azt mondja, hogy a puha hús olyan, mint a gombóc... A hús arra való, hogy kemény legyen. Ő úgy szereti, ha alig lehet megrágni. Hadd harsogjon a fog alatt. Legalább tudja az ember, hogy eszik.

A pörköltről való tudományok teljességéhez az is hozzá tartozik, hogy a pörkölthöz nem kell krumpli. Csak savanyúság. No, meg bor. Szemcsik János tetejeseen megrakja a tányérját hússal. A felesége csak nézi, nézi és aggódik:

— Nem lesz az sok, Jánosom?

A Jánosom csak nevet:

— Nekem?

— Csak ne legénykedj.

— Hogy én? Még hogy én ne legénykedjek? Hát ki legénykedjen itt, ha nem én?

És szétnéz az egész lakodalmi népen.

— A legkisebb fiam lakodalmán ne legénykedjek? Amikor még az unokám menyasszonyát is én akarom majd először táncba vinni.

A vendégeknek jó az étvágyuk. Egyre-másra ürülnek meg a pörkölttel megrakott tányérok, második porciót csak a gyenge jelleműek vesznek, mert a rendes emberek tudják, hogy sok minden következik még. Hozzák is már a túróslépényt. A túróslépény sárga tésztája remeg. A lépényről az a nézet, hogy azt forrón kell enni. Azért épp abban a percben vették ki a tepsiből. Hadd égesse a száját, a nyeldekklőt, hadd melegítse a gyomrot, mert így jó aztán hűsíteni borral. Hisz' az ember tudná mit hogyan kell, csak úgy lenne miből, de minden áldott nap.

A lépény után réteszel megrakott új tálak kerülnek az asztalra. Fogy az étel, de fogy a bor is. Talán... a népek előre készültek a lakodalomra. Az Agárdi Sándor talán tegnap óta nem evett, hogy legyen elégséges hely a hasában. A vőfélyek alig győzik a bort töltögetni. Pedig ők is akarnak enni, inni.

Az asztalsor vége a lugast éri. Ott már hangolnak a cigányok. Némelyek felfülszöknek a hangokra, leeresztik kezüket asztalra, székre, persze a késsel, villával, s így tartanak egy kis szünetet az evésben. Idősebb férfiak, titokban, egy lyukkal bővítenek a nadrágszíjukon.

Fölemelkedik Szemcsik János, int a cigányoknak, azok elhallgatnak, s nyúl a poharáért. Balog Anti ugrik hozzá, önt neki, csurog az üvegből a piros bor a pohárba. Egy cigány, az értelmetlen, cincogni kezd újra, valaki rászól:

— Ácsi! Csend legyen, bibást!

És az illető boldoggá válik, hogy ezt és így mondhatta.

Szemcsik János megszólal:

— Tisztelt násznép! Kedves fiamuram és menyasszony!

Hát ezt, mindjárt a megszólítást, szépen kigondolta Szemcsik János asztalosmester. Igaz, hogy a felesége is segített neki, még otthon, az ünnepi beszéd meg-
szerkesztésében.

— Minden azért él a világon, hogy legyen. Sokasodjon és szaporodjon. Éppen azért házasodnak is az emberek.

Hangok morajlanak, de hogy ki mit mond, csak a szomszédjai hallják:

— Jól mondja a vén huncut.

— Nagy betyár lehet.

Szemcsik János folytatja:

— Jó házasság az, ahol van mit aprítani a tejbe. Az én feleségem, aki okos asszony, felbecsülte Annusunknak a kelengyéjét. Van abban minden, ami egy házban szükséges.

Szemcsik János most egy papírlapot húz ki a zsebéből, még nem tudni mit, s azt kitergeti maga előtt. Még a pápaszemét is előkotorja s a szemére illeszti:

— Szóval Annusunk szép kelengyét visz a fiam házához. A fiam meg nagy tudományt.

Szemcsik András elvörösödik, kínosan izeg-mozog. Az apja menthetetlenül folytatja:

— Ha az a sok ing, párnahuzat, abrosz, szalvéta, ágybeli, lepedő, törülköző, bútor, edény, százakba került, hát az én András fiam taníttatása meg...

András kérlelően szól közbe:

— De édesapám, ez talán mégsem...

Az apa leinti:

— Most hallgass, fiam! Tudom én, mit beszélek. Ezt én elmondom, mert neked is tudnod kell, hogy az embernek annyi szava van a háznál, amennyi gazdagságot oda visz.

A násznép összepislog, némelyek mosolyognak. Csak Szemcsikné bólogat helyeslően.

— Itt a lista. Tíz esztendő kora óta minden fillért följegyzett a feleségem, amit azután fiam taníttatására költöttünk. András Pesten járt gimnáziumba.

Szemcsik János fölemeli a listát és olvas:

— Koszt, lakás, mosás az első évben, tíz hónapra négyszázhatvan korona negyven fillér. Két öltözet ruha, két pár cipő, két talpalás, egy fejelés, fehérnemű, más kiadások, összesen száztizenöt korona húsz fillér.

Szünetet tart, körülnéz:

— Az első esztendőben tandíjat is fizettünk érte. Tandíj, könyvek, irkák, zsebpénz, apróbb kiadások, száztíz korona és húsz fillér. Az első gimnáziumi év belekerült hát hatszáznyolcvanöt korona nyolcvan fillérbe. De most már rövidre fogom a számadást. András fiam taníttatása tízezer koronán felüli vagyona került. Hát, tisztelt násznép, a mi igen tisztelt és kedves Annusunk nem mondhatja, hogy valami ágrólszakadt szegényemberhez ment feleségül.

— De nem ám! — kurjantja el valaki magát.

— Azért remélem, hogy megbecsüli az én fiamat. Azt a fiút, akit kétkézi munkából neveltünk emberré és úrrá, én és a feleségem, ez a derék, jó asszony, akit a Jóisten velem együtt sokáig tartson meg erőben, egészségben.

— Éljen, éljen! — zúgott fel. A jelenlevők felugrál-

tak s poharaikkal a kezükben Szemcsik Jánoshoz, meg a fiatal párhoz járultak, hogy koccintsanak. A cigányok is rázendítettek.

A szemesieknek tetszett a felköszöntő. Csak Ilonka és Jolán bámultak egymásra, de aztán ők is elmosolyodtak.

A konyha felől új szállítmány érkezett, kacsa- és csirkesülttel megrakott tálak. Valamennyien újra nekiláttak az evésnek. De már kisebb buzgalommal. Némelyik már nem győzte étvággyal. Akadt, aki egész combokat hajigált az asztal alá. Kutyák, macskák, verekedtek a húsdarabokért. Azután már hiába is kínálták tortával s más süteményekkel a vendégeket, éppen csak egy-egy nő kóstolgatott bele az édességekbe, még dr. Dura evett meg egy szelet tortát, aki ígérete szerint mégis csak bekukkantott pár percre a lakodalomra, gratulált, kezelt, leült az asztalhoz, az új pár mellé, bort semmi áron sem volt hajlandó inni s a kínálgatást mindig ezzel az elmésséggel hárította el:

— Ől, butit és nyomorba dönt!

Az almával meg a dióval már csak egymást hajigálták a fiatalok. Hanem az italt, azt győzték. A férfiak. Volt ugyan mértéktartó is, de a legtöbben elszánnan ittak.

— Butulni akarok, — ordította Csorvás, a tanító, s ez óriási hahotát keltett.

Egyik-másik fiatalember felállt, valami beszédbe kezdett, fel akarta köszönteni a fiatal párt, szavai azonban belevesztek a zsvajba.

A főzőasszonyok sietve takarítják le az asztalokat. A vendégek közül az idősebbek behúzódnak a szobákba, a fiatalok az udvaron félretőlják az asztalokat, felrakják rájuk a székeket. Szabad a tér. A cigányok

csárdásra zendítenek. „Ritka árpa, ritka búza, ritka rozs...” Szemcsik János odalép Annához, meghajlik előtte, táncra kéri.

Az egyik nyoszolyólány rózsákkal telefestett tányért tart Szemcsik János elé. Aki a menyasszony-nyal táncol, annak fizetnie kell. Szemcsik János egy húszpengőst húz ki a mellényzsebéből és úgy ejti a tányérra, hogy mindenki lássa.

— Gavallér egy ember! — mormogja Deákné.

— A maga családjának adja, — fitymálja az egész ügyet egy gazdalegény s titokban a zsebében előre elkészített egypengőst egy kétpengőssel cseréli ki, ha már muszáj.

A fukarabbak félrehúzódnak, vagy besompolyognak a házba. Most érkezett el az a pillanat is, mikor a megígért „pár perc” letelt s dr. Dura Vince is felállt és búcsúzik, igen meleg gratulációkat adva le még egyszer. Egy ifjú úriember, a vőfélyek egyike, mosolyogva néz a tányért eléje tartó lányra, de nem nyúl a zsebébe. Azt már nem! Ő bizony nem fizet a más feleségének, — véli.

Azért szaporán gyűlik a pengős, kétpengős, ötpengős a rózsavirágos tányérban. Nagygazda meg rokon bankót is ad. A menyasszony egy-kettőt forog mindenkivel. A haja már megbomlott, az arca kifényesedett, a ruhája összegyűrődött. Fáradt. Szemcsik András elkéri Balog Antitól és egyszer csak hogyan, hogyan nem, a fiatal pár eltűnik a násznép közül.

Senki sem vette észre, amikor eltűntek, de mindenki tudja már, hogy nincsenek jelen, hogy haza mentek új lakásukba. A fiatalság felszabadultan veti magát a táncba. A lányok arca tűzpiros, egy-egy legény szeme szinte ködbeborultan mámoros. Aki jól járja a

táncot és szaporán tud forogni, azt irigykedve bámulják. Schwarcz földbérő ugyancsak kitesz magáért. Egyedül táncol. Két kezét felemeli, hátul a nyakán összekulcsolja, úgy járja a maga szerzette táncot, oroszosan le is guggol, inog, ingatja a fejét, törzsét, sőt a lábait is ki-kirúgja kozák módra. Van, aki dalolni próbál, de nem tud lépést tartani a bandával, vagy pedig elszorul a torka, elfullad a hangja és kénytelen belátni, hogy az éneklés sem könnyű mesterség. Könnyebb csak úgy egy-kettőt kurjantani, hogy sohse halunk meg, hogy húzd rá az apád, meg hogy Marika hej, ihaj csuhaj és a többi. Olyan szavak is elhangzanak, amelyeket szemesi mértékkel is illetlennek szokás tartani, de senkit meg nem botránkoztatnak. Az idősebbek már nincsenek jelen, a fiatalabbak pedig — úgyis csak az idősebbek kedvéért mutatnak holmi megütközést.

Az idősebbek már ülnek bent a szobákban, kisebb csoportokban összebújva. Az asszonyok suttognak, a férfiak isznak tovább és igen emelt hangon beszélnek. Politikáról is, háborúról is, amelyben jórészüik megfordult.

— Mikor én a fronton voltam, — így kezd valaki valami mesét.

— Helyben vagyunk. Van, aki hallgatja, van, aki máris únja. A másik a helybéli képviselőről beszél, aki nem más, mint a szomszéd falubeli gróf:

— Hát fene egy beszédet mondott a választáskor, az szentigaz.

— Nem is beszélt!

— De beszélt az! Csak... keveset. Fölállt az asztalra a Puskás-kertben, és azt mondta: Maguknak ugye van adósságuk? Ráhagytuk, hogy van ám, és

még mennyi. Akkor ő azt mondta: No hát nekem is van! Éppen az a cél, hogy se nekem, se maguknak adósságuk ne legyen, hogy mit kell tenni, azt majd elmondja ez az úr!... akkor felállt melléje a titkárja vagy miye és az tartotta meg a beszédet.

Szemcsik Jánosné elhúzódott a beszélgető asszonyoktól, egymagában ül. Ő is fáradt, meg álmos is, el-elbóbiskol. De amikor a szemét lehúnyja, akkor is lát mindent, ami körülötte történik. Talán hallja is a szavakat, amikor Pintérné a sarokban azt sűgja Deáknénak:

— Hanem ezt a száraz Szemcsiknét sem veti föl az öröm.

— Minek örülne? — szövi tovább Deákné. — Kapott feleséget a fia, de milyent.

— Az.

— Mert el lehet ám mondani arról az Annusról, hogy...

Itt Deákné közelebb dugja a fejét Pintérnéhez, viszont már erősebb hangon mondja:

— Felül rangos, alul mocskos.

Ezt Pintérné is megsokallja:

— No ugyan! Már miért volna mocskos? Van annak mindene. Inge huszonnégy. Megszámoltam. Sellyem is van köztük hat. Még a lepedő szélén is csipke van.

— Ez meg valami úri bolondság lehet.

— Hát az. Csupa azsúr, hímzés a cihák mind. Akkorák a törülközők, mint egy abrosz. Kettő köztük bolyhos. Olyant magam is vennék. Az ám a puha.

— Nem is volna nekünk való, mi?

Nevetnek. De azért Deákné csak nem nyugszik:

— Parádés koldusok ezek. Bérbe mentek lakni a

fiatalok. Ha már elherdálták azt a szőlőt, legalább egy kis házat vettek volna.

— Ami igaz, az igaz. Nekem kisülne a szemem, ha az én Erzsím árendába menne lakni.

Szemcsik János most oda ül a feleségéhez:

— Na, min évdöl itt magadban, asszony?

Jó, hogy odaült, mert Szemcsikné éppen mondani szeretett volna neki valamit:

— Te János!

— No mi az? Van valami baj?

— Baj nincs, de neked megmondom, hogy nekem ez a nő, ez az Anna, sehogy sem tetszik.

Szemcsik haragra lobban:

— Már kezded! Pedig annyit mondok, hogy ezt az asszonyt azután hagyd békén. Ott van a három másik menyed, azokat sanyargathatod, ahogy akarod. Azok már megszokták. De ettől nyughass.

— Ugyan ne beszélj már bolondokat.

— Ettől nyughass! Mert... de ez nem is engedi majd magát nyaggatni.

Szemcsikné elkeseredve rázza a fejét:

— János, János, te részeg vagy.

— Én részeg?

— Részeg vagy.

— Na és? Van valami bajod?

— Nekem nincs. De te berúgtál.

— No és? ... És ha már berúgtam volna a legkedvesebb egyetlen fiam lakodalmán.

— Ó, ó! Egyetlen.

— Hát mert nincs több olyan kedves fiam.

— Be vagy rúgva.

— És ha be lennék rúgva? Amint hogy nem vagyok

berúgva. De nemcsak, hogy nem vagyok berúgva, hanem még ezután sem rúgok be.

— Ó, ó!

— Mert ha igaz, hogy be vagyok rúgva, amint hogy nem vagyok berúgva, akkor ha be vagyok rúgva, ezután már nem rúghatok be.

— Jó, jó. Nem vagy berúgva — és Szemcsikné sóhajtott. — De azért ne igyál már többet.

— Miért ne igyák, amikor nem vagyok berúgva? Ha meg feltéve, de meg nem engedve, hogy már úgylis be vagyok rúgva, akkor meg miért ne igyák? Ha már úgylis be vagyok rúgva!

— János!

— Végre is a mi egyetlen legkisebb fiúnk házassodik...

Ezt már olyan hangosan szavalja Szemcsik János, hogy mások is oda figyelnek és valaki nevetve szólni kezd:

— Van még három, Szemcsik bácsi!

— De legkisebbnek ez az egyetlen.

Pintér Erzsi libben Szemcsik János és a felesége közé. Hölgyválasz van, Erzsi táncra kéri Szemcsiket.

Szemcsik János feltápászkodik. De inog, sehogysem jut egyensúlyba:

— Megyek, kisasszonykám, megyek. Ha ilyen szép lány hív, elmegyek én még a mennyországra... akarom mondani a pokol fenekére is. Bár nejem önagysága azt mondja, hogy be vagyok rúgva. Hát igaz lehet ez, angyalkám?

— Dehogylis. Szemcsik bácsi nincs berúgva, csak egy kicsit sok bort ivott.

— Sok bort ittam? É-én? Kutya... láncos... teremtettem... sok bort ittam.

Szemcsik János indulni akar, de vissza zuhan a székre:

— Még, hogy sok bort ittam.

Pintér Erzsi riadtan fut el, másik táncost keresni. Egy legény nevetve szól oda neki:

— Csorvás tanító urat ajánlom.

A legény táncosnője is nevet. Mert Csorvás tanító úr már eszméletlen részegen fekszik a ház végében. Hárman is körülveszik és tanakodnak, hogy mit csináljanak vele, mert a hideg földön még meghűl.

Éjfél után hideg sültet és kocsonyát szolgáltatnak fel, az asszonyoknak tejeskávét kuglóffal. Az éjszaka hűvös, de ez nem zavarja a táncolókat. Az idő gyorsan múlik. Korán kezd virradni. A cigányok fáradtak, álmosan lóg a fejük, a szemük be-becsukódik. A lakodalmások már régóta szállingóznak s most aztán csapatosan szélednek szét. Előbb a még ottlevő öregek távoznak a nászházból. A lányos mamák nógatják a lányait, akik reggelig, de talán másnap estig sem hagynák abba a mulatságot. A ház mögött elcsattan egy-egy tilos csók.

A belső szobában megágyaznak Szemcsik Jánosnak és a feleségének, ők csak holnap este utaznak haza. Jolánka harisnyásan dőlt el a díványon, nagyon álmos lehetett. Julis a konyhában már régóta alszik. Sokat evett-ivott ő is, most erősen horkol. Ilona fáradt arccal ül az ágya szélén. Ül, ül, sehogysem álmosodik el. Pedig reggel korán kell fölkelnie és dolgoznia kell, éber munkát végeznie. Egészen izgatott lesz attól a gondolattól, hogy alig pár órát alhatik s másnap majd egész nap összetörten kell robotolnia. Izgalma miatt most már reménye sincs arra, hogy elaludjék. Nem is próbálja meg, hogy lefeküdjön. Feláll. Hálóingben

jár-kél föl és alá a szobában. Talán, ő az idősebb, ő még lány, nem mer a húgára gondolni. Rendezget, rakosgat. Sóhajt. A szemhéja vörös. A haja zilált. Vágyakozva tekinget a vetett ágyra. Azután lábujjhegyen, mintha valami vétket akarna elkövetni, kilopózik a boltba. Megborzong a hajnali hidegtől. Levesz a polcról egy gyapjúkendőt s azt a vállára teríti. Ásít. Leül a pénztárfiók elé. Megforgatja a kulcsot a zárban. Néhány pillanatig így eljátszik. Kihúzza a fiókot. Kiemeli a zöld-szürke csíkos könyvet. Csak úgy találomra fölnyitja. Kónyi András, — olvassa a nevet hangosan. És elkezd számolni. Gépiesen adja össze a Kónyi tartozásait. Majd tovább lapoz. A nyitott fiókból számlákat húzgál ki. Ráncolja a homlokát. Rágja a ceruzája végét. A betűk ugrálni kezdenek. Értelmetlen görbe vonalakká torzulnak. A számok meghízhatnak, megnőnek, kilépnek a könyvből. Óriásokká terebélyesednek. Ilona szeme már lecsukódott. Most a feje is lehanyatlik. Úgy alszik el a nyitott üzleti könyvre borulva.

*E*GYSZERŰ PARASZTHÁZ, ahol Szemcsik Andrásék laknak. A lakásuk mégis egészen kellemes. Középen a konyha, jobbra-balra egy-egy szoba. A ház végével illeszkedik az utcába: Az egyik szoba ablakai az utcára nyílnak. Nagy ablakok, ha nem is városi méretűek. Mindkét szobának deszkapadlója van, amelyre szőnyeget terítettek. Az utcai, a nagyobbik szoba, a hálószoza, a másik afféle vegyes, meghatározhatatlan, mivel íróasztal is áll benne, meg könyvek, talán kinevezhető a Szemcsik András dolgozószobájának. Anna osztotta így be a lakást. A konyhát is ő rendezte be szobának. Közepébe állított egy ebédlőasztalt, aköré hat nádfonatú széket. Az egyik sarokban csógarnitúra, a másikban két bőrkarosszék, köztük alacsony asztalka. Ugyanebben a szobában, illetve konyhában, az utcai szobába nyíló ajtó mellett áll a tükör, a talapzata túlon túl meg rakva apró csecsebecsékkel. Konyhául a kamra szolgál. Jó is így, Anna legalább meg van elégedve, mert a kamra ha egy kicsit sötét is, éppen azért hűvös. Nyáron már ez maga kellemes, meg aztán nem eszik meg a gazdasszonyt a legyek. Télen . . . no, még nem lehet tudni milyen lesz télen, de alighanem hideg lesz egy kicsit. Az sem nagy baj, tüzelni így is, úgy is kell.

Anna és az ura beszélgetnek, túl vannak a vacsorán. András pipára gyújt. A pipázás már házassági újítás nála. Tudniillik a pipa olcsóbb a cigarettánál. Egyik levente, másik levente, olykor az ember megédesíti a hosszú sort egy-egy finomabbal, memphiszszel vagy extrával, hát egy nap füstöl el annyit, amennyi árából a pipához egy hétig futja.

— Az ember egy almát sem ehet, — zsémbeskedik Anna. — Itt csupa görcs terem.

András mosolyog. Valóban a szemesiek lassú tempóban tanulják meg, hogy bármiből is hogyan kell létrehozni a jobbat.

— Tanítani kellene a szemesieket. Elsősorban gazdasági ismeretekre, — mondja András.

— Tanulnának is azok. Meg sem hallgatnák.

— Csábítani kellene őket. Mindennek meg van a módja... Az almafát ápolni kell. Védni a kártékony rovaroktól. Az meg persze nem olcsó multság.

És így lassan, békésen, pipaszó mellett, egymással szemben ülve. Anna is rágyújtana egy cigarettára, de nem mer kérni Andrástól, talán, mivel pipázik, hát nincs is neki.

András megemlíti, hogy két nap múlva meglátogatja a jegyzői hivatalt a széplaki főszolgabíró. Kicsit elmereng, eztán még hozzá fűzi:

— Ilyenkor legjobban szeretnék a fenébe menni. Megszökni.

— Miért? — csodálkozik Anna.

András legyint:

— Ha látnád ilyenkor a főjegyzőt! Ideges, mint egy őrült. És követelőző. Drukkol. Mintha volna neki miért. Kell mellette nyelni, azt mondhatom. A fő-

szolgabíró modora szintén nem leányálom. Goromba. Azt is hallgatni kell.

Anna bámul Andráusra. Nem tetszik neki, amit András mond. És persze hogy nem az a baja, hogy miért nincs ez másképp, hanem hogy miért beszél így András, a férfi, az úr, az ő férje.

— Irigylem ilyenkor az apámat, — mondja tovább András, — mert ő egyszerű, de független iparos. Csak nem függni, csak nem alárendeltnek lenni! Irigylem még azt a parasztot is, aki ha tíz hold föld túrásából is, de meg tud élni és amellet a maga ura. Paraszt, kereskedő. Tudod te, milyen úr egy boltos? Még az Ilona is.

— Ilona becsapott bennünket az elszámolásnál, — mondja Anna.

András elámul:

— Ugyan.

De érezni lehet a szavaiból is, a tekintetéből is, hogy nem azért csodálkozik, hogy Ilona becsapta volna a testvéreit, hanem mert Anna ezt állítja. Anna ingerülten folytatja:

— Nem is lesz áldás rajta. Ebül szerzett pénz ebül vész el.

András:

— Annusom, drágám, ne légy ilyen kicsinyes. Ne gyanakodj a testvéredre.

— Kicsinyes! Könnyen beszélsz te. Csakhogy nekünk majd... gyerekünk lesz, akiről gondoskodnunk kell. Ő meg egy magános vénlány.

— Vénlány. Hogy mondhatasz ilyent? Huszonhárom éves.

— Huszonnégy. És a kor mindegy. Vénlány. És becsapott bennünket.

— Ne gyötörj engem ilyesmikkel. Nem szívesen hallgatom. Én békét akarok. Nekünk, hála Istennek, megvan amire szükségünk van és mindig is meglesz.

— Nahát igen rosszul számítod. Nekünk addig kell iparkodnunk, amíg fiatalok vagyunk. Valamit szerez-nünk is kell.

András még nyugodt. Csak pöffékel. Arcán szélesen terül el valami békés, öreges derű. Annát, ha ilyenkor ránéz Andrásra, valami különös érzés önti el, valami ingerültség. Ha szembe merne nézni ezzel az érzéssel, talán... Uram bocsáss meg, gyűlöletnek is mondhatná azt. Mert a férfi, az asszony ura, ne legyen békés! A férfi, ha az asszonyát sérelem éri, gyúljon haragra. Szoruljon a keze ökölbe, ugorjon fel és... álljon bosz-szút az igazságtalanság miatt. Ó, nincs szörnyűbb, mint ha egy ember, egy férfi... pipogya.

— Én nem hiszem, hogy Ilona megkárosított volna benneteket, — mondja András. — Hogyan támadt ez a gondolatod?

— Úgy, hogy tudom.

— Dehogyan tudod. Te ezt nem tudod, mert nem is tudhatod.

— Nem. Mert én olyan buta vagyok.

— Nem azt mondtam, fiacskám. Hanem azért nem tudhatod, mert vagy valamit félreértesz, vagy valaki felbújtott. Egészen meglepő az indulatod Ilona ellen. Pedig gondolj csak arra, hogy milyen szépen viselkedett Ilona a te ügyedben akkor, amikor még azt hitted, hogy én nem állok melletted...

Anna közbevág:

— De nagyon pártolod! Tudja ő mindig, hogy mit miért csinál.

— Annuskám, ne légy ennyire kíméletlen.

— Örült akkor, hogy elsimíthatja a dolgot s marad minden a régiben. Hogy én nem megyek férjhez s nem kell kiadnia a részemet. Tudom én jól. Látod, hogy eladta a szőlőt.

— Persze, hogy eladta. A ránk eső részt...

— Ne beszélj ránk eső részről. A bort is eladta. Hát annak az árából kiadott valamit nekem, vagy Jolánkának?

— Hiszen Jolánkát eltartja.

— Két esztendeje, hogy meghalt az édesanyánk. Két esztendő óta minden jövedelmet ő vág zsebre.

— Téged is eltartott.

— Anya szerzett a boltból. Ő meg mindent elherdál.

— Akkor jobb viszonyok voltak.

— Miféle viszonyok? Ezt nem értem. Ez csak olyan buta beszéd... ha már feldühösítesz.

— Jobb volt az emberek keresete, többet vásároltak.

— Az nem igaz. Többet... A mama is azt mondta...

— Ó, az én édesanyámra ne hivatkozz. Ő bizony sok mindent mondott már. Szegény. Életében mindig bajkeverő volt, azt el kell ismernünk.

— Az mindegy. Nekem a javamat akarja. Azt mondta, ha tudni akarod, hogy nekünk elszámolást kell kérnünk Ilonától... Például miért nem kezeled te a Jolánka vagyonát? Te vagy a férfi a családban.

Anna elhallgat. Néz az urára. Vár.

András lenéz a földre. Minden amit hallott, amit tapasztalt, meglepte. Valósággal megrendítette. Egymást szerető férfi és nő együttélését nem így képzelte el. Azt hitte, hogy soha közöttük még csak nézeteltérés sem lesz. Azt remélte, hogy csupa engedé-

kenység lesznek egymáshoz egy egész életen keresztül. Hogy soha ingerültség meg nem lepi egyiküket sem, a másik irányában. És most... Kínos, amit tapasztalnia kellett. A legkínosabb az, hogy Anna szenvedélye, gyűlölete, okoskodása, erőszakossága benne is ingerültséget vert föl. Először érezte ezt a rossz, ezt a bűnös érzést. Ezt a szomorú érzést. Nagyon szelídre fogta a hangját:

— Figyelj rám, Anna. Én békességben akarok élni. Veled is, de a testvéreiddel is. Arra kérlek hát, hogy ne acsarkodj Ilonára. Ne gyűlölkdj. Senkivel szemben ne gyűlölkdj. Nem méltó ez hozzád. Hiszen... te egy jólelkű, szelíd nő vagy. Ilyennek ismertelek eddig.

Anna felállt. Kicsit megnyugodott, legalábbis nyugodtabban beszélt:

— Te nem gondolsz a jövőre, András. Gyerekeink lesznek, azok pénzbe kerülnek ám. Azokat ruházni, taníttatni kell. Az embernek öregségére...

András nevetve ölelte magához feleségét:

— Kis bolond. Hol van még az öregség? Hol vannak a gyerekek?... Inkább kapj magadra valami rendesebb göncöt s gyere járjunk egyet. Bekukkantunk a lányokhoz is.

Anna arca kipirult, a szeme vad tűzzel lobogott s szinte rekedten kiabálta:

— Ilonához? Oda aztán nem. Én Ilonához soha ebben az életben nem megyek többé. Ezt nekem ne is merd ajánlani. Megértetted!

MASNAP délben, amikor András hazament ebédre, három személyre volt terítve az asztal. Kérdezőn nézett a feleségére.

— Jolánka van itt, — felelte Anna.
András még mindig nem szólt, csak a tekintetével csodálkozott.

— Nálunk akar lakni az esküvőjéig.

— Meddi-ig?

— Az esküvőjéig.

— Ejha! Csak nem akar férjhez menni az a csitri?

— Miért ne akarna?

— Hiszen még gyerek.

— Tizenhét éves lesz a jövő hónapban. Nagy lány.

— No és hová bújt? Talán fél tőlem?

— Künn van a konyhán. Palacsintát süt.

— Úgy? Akkor komoly a dolog. Már gyakorolja magát a gazdasszonyságban.

— Tudod milyen ügyes? Csak bámulom. A sütővel feldobja a levegőbe a palacsintát és úgy fordítja meg. András lenézően legyintett:

— Nem nagy tudomány. Inkább iskolába járt volna. A madame Cury biztosan nem tudott palacsintát sütni, pedig ő...

Anna dühösen vágott közbe:

— Kicsoda?

— Madame Cury. Na persze. Csak úgy mondtam.

— Ó te! Sokszor éppen olyan utálatos vagy, mint Ilona. Nagyképű majom vagy.

András egy kicsit megsértődött, ezen a gorombaságon. Új hang, tegnap óta. Tegnap is... mit is mondott tegnap? Buta beszéd, — így mondta. Most meg nagyképű majom. Tehát így is tud. Vajon... mit is mondjon ő erre? Ha ő is goromba lesz, akkor összevesznek. Meg ő... nem is tud goromba lenni. Azaz tud, de csak akkor, ha igazán dühös, ha haragra lobban. Haragudjon a feleségére? Mire vezetne az?...

És már megint Ilonához jutottak el. Palacsintasütéstől, vagy mi más számárságtól az Ilonához. Minden út Ilonához vezet. Hogy ő éppen olyan utálatos, mint Ilona. Hát ami őt illeti, ez csak üres gorombaság, de hogy Ilona utálatos, ez már határozott, szüntelenül ismétlődő vélemény. Ilona, úgy látszik, rögeszméje lett Annának. Érthetetlen. Anna gyűlöli Ilonát, ez bizonyos és ez is érthetetlen. Semmi látható oka nincs rá. Hiszen Ilona jó, dolgos, szerény. Fiatal nő, küzd az élettel, minden becsülést megérdemel.

Jolánka betoppant. Hozta a levest. András leült az asztalhoz. Rossz kedve volt, nem tudta Jolánkát elég vidáman üdvözölni. Jolánka előzékenykedett. Ő merte a levest András tányérjára. Bableves volt, füstölt kolbásszal. Andrásban ellenállhatatlan egészséges örömezzet kelt a finom étel láttára. De különös ötlete is támadt. Ezek ketten rá akarják őt venni valamire. A kedvenc ételeit készítették ebédre: bablevest kolbásszal és palacsintát, feltéve, hogy a palacsinta túróval lesz töltve. A ravaszok. Mit akarhatnak? Illetve... hiszen Anna már meg is mondta, Jolánka itt akar maradni, a házasságáig. Hiszen... ebben nem lenne semmi különös, de... ha így hízelegnek neki, akkor mégis csak van valami baj a kréta körül.

Szótlanul ettek. Anna figyelte, hogy András néha szürcsöli a levest. Ez nagyon is nem tetszett neki s azon járt az esze, hogy egyszer majd figyelmezteti... rút szokására. De most nem. A bableves csodafinom volt. Hiszen tudnak ezek ketten, ha akarnak. Mert bableves ugyan csak bableves, de ezt a jó ízt megadni neki, az már művészet... Jolánka ment ki a palacsintáért.

— Jól főz ez a pocok, — mondta Anna.

— Ő főzte? — kérdezte András.

— Ő.

— De... nem ő találta ki, hogy mit kell főznie.

Jolánka hozta a palacsintát. Ránézni is élvezet volt. Sárgás tésztából készült, tejjel, és nem sajnálták belőle a tojást. És csakugyan túróval volt töltve. A túró friss, zamatos, benne itt-ott mazsolaszemek. A palacsinta tésztája nem félig nyers és sehol sincs oda égetve, hanem pontosan olyan, amilyennek lennie kell, kis barna foltokkal, mintegy szeplőkkel behintve. (András mondta egyszer úgy, hogy a jó palacsintának szeplősnek kell lennie.)

A gondos tervszerűség tehát nyilvánvaló. Hát még amikor ezt kérdezte Anna:

— Iszol egy feketét?

Anna sohasem kínálta Andrást feketével. Ha pedig kérte a feketét, ellenezte, legalábbis kelletlenül adott, pazarlásnak tartotta a feketézést.

— Minek köszönhetem a szerencsét? — kérdezte András tréfás gúnnyal.

— Hát tudom, hogy ma volt a főbíró úr látogatása. Ilyenkor, magad mondtad, szenvedsz. A mai ebéd egy kis kárpótlás.

— Fájdalomdíj, — kacagott Jolánka.

Jolánka hozta be a feketét is. Még hozzá tette:

— Különben is vendég volt ebédre.

— Vendég? Ki lett volna? Nem is láttam.

— Én!

— Vagy úgy. Már azt hittem, hogy a konyhában ültették le a vendéget.

András rágyújtott a pipájára. Fölállt az asztaltól, megfogta a Jolánka karját és az ablakhoz vezette.

Az ablakban befőttes üveg állt, abban András leveli békát tartott. Ügyes kis létra is állt az üvegben, azt is András faragta, mert a békának az időjós fontos szerepét kellett betöltenie. András mutatta a békát Jolánkának és magyarázta, persze csak tréfásan, hogy ha szép idő ígérkezik, akkor a béka fölmászik a létrán, ha pedig csúnya idő várható...

Egyszer csak a nyakába ugrott Andrásnak Jolánka, erősen átölelte és kérlelni kezdte:

— Mondja, sógor bácsi, nem kerget el a háztól?

— Én téged? Hogy elkergetnélek? Miattam akár estig is itt maradhatsz.

— De nem estigről van szó.

— Hanem?

— Hanem... sokkal hosszabb időről. No ne ijedjen meg, nem olyan hosszúról.

— No mégis?

— Hát... ezentúl itt lakok maguknál.

— Csak nem?

— De igen. Ha...

András közbevágott:

— Ha Ilona beleegyezik. Csak akkor!

Jolánka arca kedves durcásra vált:

— Dehogyan egyezik bele. Éppen hogy szidni fog engem és fenyegetni fog.

— Hát már neked is bajod van Ilonával?

— Irigykedik rám.

— Ez már sok. Te is olyan ostoba vagy? Mi történt veletek?

— Velem semmi. Csak ő azt szeretné, hogy én is vénlány maradjak.

András ugyan dühös volt, de most el kellett magát nevetnie:

— Ma-radj? Hát már vénlány vagy? Látod, milyen számárságokat beszélsz.

— Hogy én is vénlány legyek. Azt akarja.

— Dehogy akarja! Ki verte a fejedbe ezt a badarságot?

Anna a Jolánka segítségére sietett:

— Ha férjhez akar menni Jolánka, hát menjen. Örölnünk kell, ha egy lánynak kérője akad ebben az istenhátamögötti faluban. Ha most elszalasztja az alkalmat, ilyen kérője nem akad még egyszer.

András:

— Most már mondjátok meg hát, ki az a dicső férfiú?

— Csorvás! — felelték egyszerre Anna is, Jolánka is.

András elámult:

— Csorvás?

— Igen. Csorvás.

— Az a . . . kölyök. Száztíz pengő havi fizetésre akar nőszülni? Hiszen . . . még talán húsz esztendő sincs.

— Huszonkettő. A szülei beleegyeznek a házasságba.

— Beleegyeznek. Egy lehetetlen alak! Iszákos. Minden este részeg.

Anna:

— Azt mondja, hogy bánatában iszik. Ha Jolánka hozzá megy feleségül, majd megváltozik.

— Tüzes menykőt változik.

— Hidd el, hogy az úgy szokott lenni.

— Éppen azért nem hiszem el, mert nem úgy szokott lenni. Az iszákosság betegség. Alkoholizmus. Alko-ho-liz-mus! Az csak ürügy, amivel az iszákos ember megindokolja, hogy ő miért iszik. És az csak hiú

álmodozás, amikor azt hiszi, hogy ha ez lenne, vagy az lenne, akkor ő nem inna. Ha most bánatában iszik Csorvás úr, akkor majd, ha megnősül, örömeiben fog inni. Legalábbis eleinte. Mert hamarosan bánatában fog inni azután is. Hát... ezt a Csorvást én nem helyeslem. Talán nincs jogom belebeszélni ebbe a dologba és nincs rá módom, hogy megakadályozzam ezt a házasságot, de annyit mondhatok, hogy nagyon helytelenítem. Kész szerencsétlenség lenne.

Anna hallgatott. Jolánka elkezdett sírni. András még csak azt sem tudta, hogy vigasztalja-e. Vesztebe rohan ez a kislány, — így érezte.

Megnézte az óráját, már mennie kellett. Elköszönt a feleségétől, kezét fogott Jolánkával, vigasztalásul mindössze hogy a fejét megsimította — és indult a hivatálába.

Meleg, napsütéses idő volt, András fehér vászonruhát viselt, világoskék inget, sárga cipőt, oly előkelőnek látszott, mintha legalább ezerholdas birtoka lett volna a határban. Akikkel az utcán találkozott, azok tiszteletteljesen köszöntötték, persze csak gyerekek, és nők, mert a férfiak odakünn dolgoztak a földeken. Egy öregasszony, aki pedig elég vagyonos gazda felesége, egyébként katolikus, éneklő hangon így köszönt neki: Kezi-i-t csó-ó-ókolom. András elpirult. És oly bosszús lett, hogy szeretne volna az öregasszonyt megállítani s összeszidni. De csak a fejét csóválta és ment tovább.

Még volt néhány percnyi ideje, betért az Ilona boltjába. Cigaretta-t vett, hadd legyen a pipa mellett tartalékul cigaretta is a zsebében, meg otthon, mégis inkább ürügy volt csak a cigarettavásárlás. A boltban azért rágyújtott egy leventére.

— Nálatok van Jolánka? — kérdezte Ilona.

András bólintott.

— Akkor talán már tudod is, hogy férjhez akar menni Csorváshoz. Mit szólsz hozzá? Én csaknem elájultam, amikor ezzel előállt. Borzasztó. Én ezt nem engedhetem meg.

— Nem, — hagyta jóvá András.

— No, ugye. Meg is mondtam neki rögtön. Csak láttad volna, mit csinált. Sírt, ordított, jajveszékelt, fenyegetőzött. Tegnap este. Tört-zúzott. Olyan volt, mint egy örült. És hallom, hogy Anna még bújtogatja.

András hallgatott. Helyben vagyunk! — gondolta. Mert persze, hogy Anna bújtogatja. Ő hallja, hogy Anna mit csinál, Anna hallja, hogy Ilona mit csinál, mindenki hallja, hogy mit mond, mit csinál, mit gondol a másik. Ez már így van ebben a faluban, de talán minden faluban. Az öreg Sóti Nagy Mihály reggel rámondul a feleségére s azt mondja neki, hogy vén boszorkány, — azt délben már mindenki tudja. Még akkor is, ha senki nem volt Sóti Nagy Mihályék közelében s azok délig ki sem léptek a házukból, de meg náluk sem járt egy lélek sem. Mintha a csibék, a malacok, a növények értenék az emberi beszédet s azok adnák tovább, vagy a szél, a levegő terjesztené a híreket. Valami férfiember jobban megnéz egy tenyeres-talpas lányt, még aznap beszélnek róla: tetszik ám neki a Varga Julcsa, igen feni rá a fogát. Egy menyecske jól kihúzza magát, kissé gangosan megy el az utcán, mondjuk, egy kicsit riszálja is magát s barátságosan köszön vissza Dudás Péternek, — már mondogatják ám róla: nagyon kellett magát Dudásnak az a piszok!

És mégsem minden hír terjed. Van, amelyik meg-

reked, mint megrakott kocsi a kátyúban s egy métert sem mozdul a helyéből. Valaki például, akár egy egész család, két hétig csak krumplit eszik, mert nincs más. Ezt még a szomszéd sem tudja meg. Mert Uram bocsáss... talán még valami jótét angyal egy malacot vinne a koplalónak ajándékba. Úgy ám. Szóval csak azoknak az eseményeknek, tetteknek, kijelentéseknek a híre terjed, amelyeknek a következménye valami baj, vagy károsodás lehet. Ezért van, hogy: Ilona már hallotta!

Ilona egy kisfiút szolgált ki, az elment s most szembefordult Andrással és folytatta:

— Azt is híresztelik Anna is meg Jolánka is, hogy én becsaptam őket az osztzkodásnál. Pedig... te férfi vagy, András, tanult ember, nézd át az üzleti könyveket és minden följegyzésemet. Az igazság az, hogy tönkrementem.

Úgy látszott, hogy Ilona most sírva fakad. De nem sírt, csak a szeme fénylett tompa, bánatos fénnel.

— Ostoba pletyka! — csak ennyit tudott mondani András. — Ezt a Csorvást, már hogy ilyen emberhez menjen feleségül Jolánka, én sem akarom.

— Csorvás iszik, — mondta Ilona mintegy önmagának.

— Tudom.

— Az iskolában veri a gyerekeket. Még ott is meggyűlik egyszer a baja.

— Az állását is elvesztheti.

— Megveri Jolánkát is, ha már a felesége lesz.

— Jolánka már most megérdemelne néhány nyaklevest. A haszontalan.

— Küldd haza.

— Azt nem tehetem, Ilonka. Beláthatod, hogy ha

már a mi vendégünk, én nem dobhatom ki. Annust ez felizgatná, viszály, veszekedés lenne és ezt nem akarom. Hiszen... gondolhatod. Még csak azt akarom neked mondani, Ilona, hogy rám ne neheztelj, mert ha most mást is mutatna a látszat, én téged szeretlek és becsüllek.

— Jó, jó, de azért Jolánkára vigyázz.

ANNA durcásan húzódott el az urától, mikor az este hazaérkezett s meg akarta őt csókolni.

— Te Ilonával trafikáltál ebéd után.

Andrásnak még a lélegzete is elállt. Bámulatos! Már ezt is tudja. Megint csak ott tartunk, hogy mindenki mindent tud. Mindent, amit nem kellene tudnia.

— Szóval ott voltál, beismered.

— Bementem a boltba cigarettát venni.

— Fölösleges volt. Volt még a tárcádban, láttam délben. Meg úgyis pipázol.

— Sajnálom. Vettem néhány cigarettát és mentem tovább. Ennyi volt az egész.

— Űgy. És azt ki mondta, hogy jó lenne, ha Csorvás megverné Jolánkát, mert akkor legalább semmi sem lenne a házasságból.

— Ezt? Hogy ki mondta? Ezt igazán nem tudom.

András, hogy végét vesse a faggatásnak, bement a másik szobába. Ott találta Jolánkát és Csorvást összebújva.

Csorvás hirtelen felugrott és színlelt örömmel, különben nagy zavarral üdvözölte Andrást:

— Szervusz.

— Szervusz.

A két férfi kezét fogott egymással.

Csorvás állva maradt, nem mert visszaülni Jolánka mellé. Zavarában húzgálta apró bajuszát s igazgatta a nyakkendőjét.

— Ül le, kérlek, — szólt András.

— Ha megengeded, kérlek, — és Csorvás leült egy székre, távol Jolánkától.

András széket húzott a pamlag mellé, ő is leült. Megkínálta Csorvást cigarettával. Rágyújtottak, hallgattak. Végül is András Jolánkához szólt:

— Fityfirty kisasszony, menj ki a konyhába segíteni Annának.

Jolánka kelletlenül állt fel. Tudta, hogy róla lesz szó. Kisompolygott a szobából.

— Parancsolj, kérlek, — ezt Csorvás mondta.

— Te István! Azt hallom, hogy te feleségül óhajtod venni a sógornőmet.

— Igen. Szeretném, ha Jolánka a feleségem lenne. És remélem...

— Szép. De... de bocsáss meg az okvetetlenkedésemért, egyetmást kérdezek tőled.

— Parancsolj, kérlek.

— Miből éltek majd meg?

— Miből? — és Csorvás úgy tett, mintha nagyon csodálkozna a kérdésen. — A fizetésemből.

— Nem tudom elképzelni, hogyan.

— Az én fizetésem meg a Jolánka vagyona éppen elég ahhoz, hogy abból két szerelmes emberpár megéljen.

— Csak egy emberpárról van szó. Az ember kettő, de a pár egy. A te fizetésed azonban ahhoz is kevés.

— No és te meg Anna?

— Nekem több a fizetésem.

— Az igaz. De ti bérben laktok, tehát több a kiadásotok is. Mi azt már kiterveltük Jolánkával. Házbért nem fogunk fizetni, sőt még kapunk is bért az üzlethelyiségért.

— Miféle üzlethelyiségért?

— A boltért! — felelte Csorvás dacos elszántsággal.

— Ti... bért akartok szedni Ilonától?

— Csakis!

— Képtelenség.

— Szó sincs róla. És miért éppen Ilonától? Kiadhatjuk mi másnak is a helyiséget. Annak, aki többet fizet érte.

— Másnak... kiadni.

András nem tudott tovább ülni maradni, fölállt s föl-alá kezdett járni.

— Igen, másnak. Föltéve persze, hogy más többet fizet, mint Ilona.

Csorvás félig lehúnyt szemmel nézett Andrásra. András elfordult tőle és hallgatott. A kínos csendet Anna megjelenése szakította meg:

— Kész a vacsora.

Csorvás Anna felé fordult, egy kicsit meghajolt, mintha búcsúzkodni kezdene, Anna marasztalta:

— Remélem, Pista, maga is itt vacsorázik.

András majd hogy ki nem mondta: Nem! Ehelyett azonban szótlanul ment át a másik szobába, előre, nem törődve a feleségével, sem Csorvással.

Kínos hangulatban folyt a vacsora. Éppen csak Jolánka és Csorvás váltottak egy-két szót. Csorvás ivott, ha kínálták, ha nem. Ha teletöltötték a poharat, egy hajtásra kiürítette.

Szemcsik András alig tudott valamit enni. Vacsora

után rögtön cigarettára gyújtott s egyiket a másik után szívta. A borosüveg kiürült, Anna újat akart behozni, András indulatosan tiltakozott:

— Nem!

— Talán féltesz? — gúnyolódott Csorvás.

— Magamat féltem, — mormogta András a kétértelmű választ.

Mindnyájuknak megkönnyebbülés volt, amikor Csorvás fölállt, megköszönte a vacsorát, kezét csókolta Annának, kezét fogta Andrással, hetykén, de meg hízelegve is odaszólt hozzá:

— Azért ne haragudj rám, kérlek, — és indult.

Jolánka kikísérte.

Mialatt Jolánka odakünn volt, András megszólalt:

— Te, Anna!

— Tessék.

— Szeretted te Jolánkát?

— Különös kérdés. Persze, hogy szeretem. A testvérem.

András keserűen mosolygott:

— A testvérek... nem mindig szeretik egymást. De ha csakugyan szeretted, akkor verd ki a fejéből ezt a bolondságot ezzel a Csorvással. Ez egy züllött alak. Egy gazember.

— Neked senki sem tetszik. Te mindenkit elítélsz.

— Csak a jellemtelen embereket ítélem el. Legálább is óvakodok tőlük. Tőlem élhetnek, csak velem ne legyen semmi dolguk. Csak ne a közelemben éljenek... Képzeld, ez a Csorvás házbért akar szedni Ilonától.

— Na és?

— Hát te nem érzed ennek az ideának a képtelenségét? A... becstelenségét?

— Nem. Ne haragudj, nem. Az csak természetes, ha házbért akar. Jolánkáé a ház. Nem mindenki olyan mulya, hogy ki hagyja fosztani a feleségét.

— Úgy. Értem. A mulya, az én vagyok.

— Azt nem mondtam.

— De mondtad, angyalom. Bár az most nem fontos, hogy mondtad-e, vagy sem. Legyek én csak mulya a te szemedben. Most ezt hagyjuk. Most csak az a fontos, hogy ezt a gyereket észre térítsük. Neki, Jolánkának, kell meglátnia, hogy milyen veszedelembe rohan. Magyarázd meg neki, kérlek, hogy miről van szó. Csorvás alkoholista, beteg és züllött ember. Ki kell a karmai közül mentenünk Jolánkát.

Anna leszedte az asztalt, kivitte az edényeket. Csak amikor visszajött, felelt az urának:

— Ez az Ilona műve.

— Ne beszélj ostobaságokat.

— Látom, hogy egy húron pendülsz vele.

— Neki ugyanaz a véleménye, mint nekem, ez tény.

— Szóval nem is tagadod, hogy szerelmes vagy Ilonába... Hiszen tönkretennél te engem is, a feleségedet, meg Jolánkát is, a szegény árva gyereket, csak-hogy az Ilona kedvében jársz. Gyalázat!

Anna leborult az asztalra és keservesen, jajgatva zokogott.

András megrémült. A felesége vádja, gondolata szörnyű hatással volt rá. Micsoda logika? Uram, Teremtőm, nincs ellene védelem. Ezekben a percekben kétsége volt afelől, hogy Annának józan az esze. A keserves zokogás meg elszorította a szívét. Megtörtén kezdte a feleségét csitítani, vigasztalni:

— Anna, Annusom, kis angyalom. Ne sírj. Már nem akarok tőled semmit, nem törődöm semmivel, csak te

ne sírj. Minden úgy lesz, ahogy te akarsz... Bánom is én Ilonát, Csorvást, Dunaszemest, az egész világot. Csak neked ne legyen bánatod... Na, kis bogaram... Nézz a szemembe... Neved, kis bolond. Kis buta. Zöldmájom. Sáska. Vadkacsa. Fülesbagoly.

Anna abbahagyta a sírást. Letörölte a könnyeit s komoran, hallgatagon bámult. András megcirógatta az állát:

— Legalább mosolyogj.

— Hagyj békén! — Anna eltolta András kezét.

Jolánka jött vissza. Kendő volt a vállán. Megállt, egy percig habozott, majd így szólt:

— Szervusz, Anna. Jóestét, sógor bácsi. Akkor én megyek haza.

— Itt maradsz! — rendelkezett Anna.

— Persze, hogy itt maradsz, — hagyta rá András.

ODASZÓL egyszer, egy-két hét múlva, Ilona a Julisnak:

— Pakold össze, ami holmija Jolánkának még itt-maradt. Ha besötétedett, akkor targoncán átviszed Anna nagyságáékhoz.

Julis csak állt, hallgatott, de látszott, hogy valamit mondani akar. Nem mozdult. Zavartan gyömöszölte a köténye szélét.

— Most menj dolgozdra, — és Ilona indult vissza a boltba.

— Kisasszony, kérem.

— Na?

— Kisasszony, kérem, ne tessék haragudni... — Julis elakadt.

Ilona türelmesen várt. Julis akadozva beszélt tovább:

— Ne tessék rám... kisasszony, kérem... ne tessék haragudni... ha már a Jolánka is végleg elment a háztól... akkor...

— Akkor?

— De igazán ne tessék haragudni... hanem akkor én is...

— Mi az, hogy te is? Nyögd már ki!

— Én... úgy gondoltam... ha nem haragszik meg a kisasszony... — Julis mélyet lélegzett — elsején én is elmegyek.

Ilona elámult. Majd rémület öntötte el. A rémületnek valóságos testi fájdalma. A karja elzsibbadt, a gyomra görcsösen összeszorult. A lábai ólomnehezékké váltak. Hát még ez a lány is! Ez is elhagyja őt. Mindenki elhagyja. Hogyan lehetséges ez? Talán... menekülnek tőle? De miért? Micsoda átok ül rajta? Micsoda vész áramlik belőle?

És néz némán Julisra. A kis cseléd arca ég az izgalomtól. Félénken pislog, nem mer az Ilona szemébe nézni.

— Jól van. Mehétsz, — mondja Ilona.

— Mikor — tör ki Julisból.

— Még ma elmehetsz. Akár rögtön. Pakolj és menj azonnal. Egy óráig sem tűrlek a házban.

Ilona reszket az indulattól.

Julis ránt egyet a vállán.

— Jó, jó. Csak összeszedem a Jolánka ruháit.

Ilona úgy érzi, hogy Julis szemtelen. Igen, szemtelen, mert vidám az arca és hetyke a tekintete.

— Hát csak szedd össze azt a lomot és menj! —

Ilona nem akarja mondani, de mégis kicsúszik a száján: — Hálátlan paraszt!

Julis fölveti a fejét:

— Maga is paraszt!

Ilona Julishoz lép. A kezét ütésre emeli. De nem üti meg a lányt. Pedig alig tudja leküzdeni indulatát. Mint az egyszerű nyers emberben, úgy dül benne is a harag, lendíteni akarja a karját, megvonaglanak az izmai, szeretné ezt a gonosz kis bestiát a hajánál fogva megragadni, lerántani a földre, végighúzni a szobán, ki az udvarra. Szeretné megrúgni, szeretne ökölrel a fejére verni, megbüntetni őt másokért is, Annáért, Jolánkáért, bosszút állni rajta mindenért, ami fáj?

De lehanyatlik a keze. Lassan megfordul és indul kifelé a szobából. Megtörtén, szégyennel terhesen. Gyengének érzi magát. Jónak érzi magát és életveszejtő akadálnak a jószágát. Vele mindenki azt teheti, amit akar. Tőle nem fél senki. Mert ő nem tud bosszút állni. De még csak védekezni sem tud. Micsoda szégyen, micsoda megaláztatás minden, ami vele történik. És az az igazi, elviselhetetlen szégyen, hogy vele mindez megtörténhetik. Ő talán nem is jó, hanem... gyáva. Mások merészek. Mások kemények. Mások, ha az érdekük úgy kívánja, akár el is tiporják őt. Mások fesztelenül, szabadon hűtlenek hozzá. Másokban nincs belátás, nincs szív. Ó, mások, a másféle emberek a szerencsések.

Megy ki a szobából. A háta görnyedt. A szeme körül fekete-sárga karika. A két karja, az egész teste, elernyed. Hátra megy, az udvaron keresztül. Melléje sompolyog a szomszédék kutya. Kedves, szelíd állat. Hozzája simul, hozzája törleszkedik. Piros, meleg nyelvvel megnyalja a kezét. A kutya hú, a ku-

tya jó. És most mégis Ilona, ereje végső megfeszítésével belerúg a kutyaába.

— Takarodj, te dög!

A kutya felsír és elszalad.

Ilona áll és néz a kutya után.

A kutya csak néhány lépést szaladt, keservesen vonyított, majd elcsitult. Fejét leeresztve, testét összehúзва, riadtan sunyított Ilona felé. Ilona állt, magát megkeményítve nézte a kutyát. A kutya lassan megindult s görnyedten, szinte hasoncsúszva közeledett újra Ilona felé. Három lépésnyire tőle megállt, hasával csaknem a földet érintve, fejét fölemelte, a nyakát nyújtotta, vékony hangon nyöszörgött s esdeklőn nézett Ilonára.

— Hát... így kellene ezt mindig csinálni! — mormolja Ilona.

És nagyot sóhajt.

Julis ottmaradt a szobában, de a nyitott ajtón át bámult Ilona felé... Legszívesebben utána szaladna. Zavart. Homályos sejtelem támad benne arról, hogy ő helytelenül cselekedett. Sírni kezd. Eleinte szepeg, majd jajgatva sír. Sírva, zokogva megy a szekrényhez, kinyitja, sorra leaggatja a Jolánka ruháit. A kékselyem nyoszolyólányi ruhát kiteríti az ágyra. Lassan kisimítja. Egyszer csak előnti valami vad gyűlölet, öklével belevág a ruhába:

— Ne te szemét! — veri a ruhát. — Ne te vacak! — zuhognak az ütései.

Elfárad, megnyugszik, már csak szepeg megint. Szépen összehajtogatja a ruhát.

SZEMCSIK ANDRÁS ebéd után beül a dolgozó-szobájába és kérvényt szerkeszt. A kérvényben arra kéri az árvaszéket, hogy kiskorú Máté Jolán gyámjával az eddigi gyám, Takács Gyula helyett, őt, mint a család egyetlen férfitagját és „fentnevezett kiskorú” közeli rokonát rendelje ki a nagytekintetű gyámhatóság!

Egyik ív papirost a másik után tépi össze András. Hol azért, mert a kérvénynek egy betű értelme sincs — látszik, hogy nem szívesen csinálja, — hol meg azért, mert pocát ejt a sűrűn teleírt papirosra. Csak a felesége unszolására vállalkozott erre a gyámi szerepre. Meg úgyis rövid idegi tartó tisztség lesz az, hiszen ma van a Jolánka eljegyzése. Este, szűk családi körben.

Végre, ha akadályokkal is, elkészült a kérvény, András indul a hivatalába.

— Korán gyere haza! — kiált utána Anna.

András megígéri, hogy korán otthon lesz. És mintha csak azért történt volna aztán, hogy estig sem tudott elszabadulni a községházáról. A késő délutáni időben ugyanis összegyűlt a kupaktanács. Több fontos ügyet kellett megtanácskozni, ezek közt a község villamosvilágításának az ügyét is. Megint csak el kellett határozni, hogy a villany bevezetését elhalasztják, mivel nincs rá pénz. A főjegyző úgy mondta, „fedezet”. Ez finom megkülönböztetés, mert amikor van is valamire pénz, akkor még nem biztos, hogy van is rá fedezet. Azaz, van pénz, de az másra kell. Járdaépítés, portalanítás, tűzoltóeszközök szaporítása, — minderre megint csak nem volt fedezet, mint már esztendőnk óta soha, mert a pénzt arra fogják fordítani — a kupaktanács csaknem egyhangú határozata alapján,

— hogy a község a főjegyző számára házat építsen. Elhatározottatott ugyanis, hogy megveszik a vasúthoz vezető utcán, a Széchenyi-utcában, a Sánta Szabó telkét, a rajta roskadozó vityillóval. A vityillót lebontják, s helyére modern, villaszerű épületet emeltetnek, nem kerül az egész többbe, telekkel együtt persze, tizennyolc-húszezer pengőnél. Sok pénz, de hát eddig a főjegyző úrnak úgy bérelték a lakást, a Mézsáros-féle házat, s az nem maradhat így tovább. Ezért kell a villannyal megint várni.

A tanácskozás során nem igen volt vita, de mindenki sokáig beszélt, dadogva és akadozva. Fölállt az öreg Vanyur Mátyás is és mint minden esztendőben, megint csak elmondta filippikáját a villany ellen. Hiába zavarták meg többször is az öreget, hiába ismételtgették neki, hogy kár a nagy hévért, hiszen úgyis csak arról van szó, hogy a villany bevezetéséről most nincs szó, — azért ő csak beszélt és minden érvét felvonultatta. A villanyvilágítás hasznos lehet ott, ahol kell, — mondta Vanyur Mátyás, — ahol éjjeli munka folyik, például valamiféle gyárban, hasznos lehet a vasútnál, hajózásnál, de nincs rá szükség Dunaszemesen. Dunaszemesen az áldott nap világosságára van szükség s a nap pedig, hála a Jóistennek, még Dunaszemesre is süt, bár vannak egyesek, akik nem érdemlik meg, hogy rájuk süssön.

Általános kacagás, sőt röhej jelenti a szónok sikerét:

— Neveket kérünk! — hangzott a közbekiáltás.

— Nevet nem mondok, — jelentette ki komoly méltósággal Vanyur Mátyus, — de nem ajánlom, hogy még egyszer kívánja valaki a tisztelt gyűlekezetből azokat a neveket.

Dunaszemesen mezei, állattenyésztési és szőlőmunka folyik, — magyarázta Vanyur Mátyás. — Ezt a munkát nappal kell elvégezni. Mégpedig a dolgos embernek hajnalban kell kelnie s napnyugtakor lefeküdnie, hogy ki legyen pihenve és bírja a munkát. Már most mit akarnak azzal a villannyal? — vetette föl a kérdést Vanyur Mátyás. — Azt akarják, hogy a falu utcái ki legyenek világítva és az emberek éjszaka is az utcákon csatangoljanak? Vagy hogy szomszédoljanak, elrabolják maguktól az éjszakai nyugalmat s éjjel kellemes kivilágításban sétálhassanak haza? Mit akarnak? Bálokat akarnak rendezni nyakra-főre? Éjszaka csak az urak szolgálói meg a legények kószálnak együtt, azok meg jobb szeretik, ha nem világítanak rájuk, nem úgy van?

Csak helyeselni lehetett Vanyur Mátyásnak. Valaki fölemlített egy fontos szempontot:

— Olvasni mégis csak jobban lehet villany mellett, mint petróleumvilágításnál!

— Olvasni? — csudálkozott Vanyur Mátyás, de nem hagyta magát: — Ne tessék olvasni! Mi szükség van az olvasásra?

— Ilyent aztán mégsem lehet mondani, — szólt közbe rosszalólag Vermes takarékpénztári igazgató úr.

— Nem-e? Pedig én ezt mondom. Majd rögtön megmagyarázom én, hogy miért mondom. Mert nem vagyok ám én olyan maradi vén számár, mint amilyenekről az urak a vicclapokban olvasnak, hogy én még a disznóvész elleni oltást is helyteleníteném. De nem ám. Én azt mondom, hogy ha bibliát olvasnának és az által lélekben gyarapodnának, hát nem szólnék semmit. De aki olvas, az mind regényeket olvas,

olyan kis sárga, meg kék, meg fene tudja, micsoda színű füzeteket, tele tolvajlással, gyilkolással, meg más efféle bolondsággal. Az csak elcsavarja a fiatalok fejét, mert azok olvassák. Hát ezt az olvasást nekünk nem kell villannyal támogatnunk.

— Újságot is lehet olvasni — szólt közbe újra Vermes igazgató.

— Újságot? Az meg még az öregek fejét is elcsavarja... Hiszen ha igazat írna az újság, akkor nem bánnám én a villanyt. De így... a villany bevezetésével gyarapítsuk az újságolvasókat? Egy ok lenne itt a villanyra, azt az egyet belátom magam is. Már hogy a Dura doktor úr, ha éjnek idején elhívják valahová, ne botorkáljon a sötétben. De hát ez az egy ok kevés. A doktor úr úgyis visz magával zseblámpát, vagy viharlámpát.

Meg kell adni, hogy Vanyur Mátyásnak nagy sikere volt. Csaknem helyeselte mindenki, amit mondott. A sikerén felbuzdulva tette még hozzá:

— Ámbár, ha én lennék a doktor, én a feléhez sem mennék el azoknak, akik hívnak.

— Jó, hogy nem maga a doktor.

— Hát jó is, némelyeknek. Mert ha igazi beteg valami, azt nem bánom, hadd menjen el hozzá a doktor, bár úgyis hiába megy, de tél idején, amikor valaki disznótoron részegre zabálja magát, hascsikarást kap, aztán doktort hív, ha már tagja a segélyzőnek — abban nincs igazság. Szóval ilyen betegség esetén még a doktor úr számára sem szavaznám meg a villanyt.

Leginkább Vanyur Mátyás miatt történt, hogy már nyolc felé járt az idő, amikor András elszabadult a községházáról és siethetett haza.

Az utcán találkozott Csorvással. Barátságosan üd-

vözölte. Ha már meg kellett hátrálnia a felesége akaratossága előtt, igyekezett az érzéseit elleplezni.

Otthon Anna, Jolánka és Julis buzgólkodtak egyesült erővel. Anna főzi a vacsorát, Jolánka és Julis terítenek. Az eljegyzési lakomán mindössze négyen lesznek: András, Anna, Jolánka és Csorvás. Anna bekukkant a szobába, hogy megterítették-e már:

— Minden pillanatban itt lehetnek! — sürgeti a terítést.

— Már itt is lehetnének, — türelmetlenkedik Jolánka.

— Azért a Pista szülei eljöhettek volna, — véli Anna.

— Majd eljönnek az esküvőre.

Anna tréfásan:

— Nem kellene meghívni az esküvőre Ilona nénet is?

Jolánka gúnyos fintort vág:

Julis kimegy a poharakért. Futva jön vissza:

— Jönnek az urak!

— Teremtőm! — sikolt fel Anna. — Már Pista is jön? Még fel sem öltöztem.

András és Csorvás beállítanak. Leülnek, András barackpálinkával kínálja Csorvást. Az elhárító mozdulatot tesz:

— Nem kérek, nekem ne tölts!

András csodálkozva néz rá.

— Én nem iszom szeszt.

András meglepődik. Nem tudja nevéssen-e, vagy bosszankodják:

— Mi ez? Tréfa?

— Nem, nem. Nem iszom. Megfogadtam Jolánkának, hogy többé szeszt nem iszom.

— Szegény Jolánka! — sóhajt András.

Csorvás gúnyosan kérdezi:

— Azt hiszed talán, hogy nem tartom meg a fogadásomat?

Szemcsik András nemcsak azt nem tudja, hogy mit mondjon, hanem még azt sem, hogy mit gondoljon:

— Egyszer-egyszer azért ihat az ember.

— Szerintem soha! — jelenti ki Csorvás lelkesen.

— Az ilyen fogadalmakkal mindig baj van. Nem a fogadalom a fontos, hanem amit az ember cselekszik. Az ember ... ne fogadkozzon.

— Én pedig fogadkozom.

András egy ideig szótlanul nézi Csorvást. Kár érte, — gondolja. Mert igazán csinos ember. A haja fekete, selymes. A szeme tűzzel lobogó. Keze-lába kicsi; Jolánka, aki sok ponyvaregényt olvasott már, bizonyára úgy mondaná, hogy nemes formájú. Nem csoda, ha Jolánka szerelmes ebbe a ... haszontalan fráterba.

Belép Anna, üdvözli Csorvást, megcsókolja Andrást, kikiált a konyha felé, hogy hozhatják már a vacsorát. Asztalhoz ülnek, Jolánka jön, ő hozza a levest. A világoskék nyoszolyólányi ruhája van rajta.

Erre a vacsorára nagyon is készültek a nők. Ki akartak magukért tenni. Jolánka kölcsönkérte a papné szakácskönyvét s abból állították össze a menüt. A levest csészékben tálalják, András csodálkozik. Ugyan, ki hallott már ilyen bolondságot? Levest csészében! Azt sem tudja az ember, hogy egye-e, vagy igya.

Anna és Jolán fesztelenül vidámak. Addig készültek, addig okoskodtak, hogy — habár kacagva és egymást csúfolva — áttanulmányozták a „Hogyan

kell enni” című kis füzetet is. És most gyakorolták a tudományukat. Anna új tudományának magaslatáról figyelte a két férfit, Andrást és Csorvást. Csorvással meg volt elégedve, de Andrásban sok kifogásolni valót talált. Különösen ... ő, valósággal libabőrös lett a háta attól az átkozott szürcsöléstől.

A második fogást már Julis hozza. Andrást újabb meglepetés éri, mert Julisból meg valóságos maskarát csináltak. Fekete ruhába bújtatták, a köténye fehér, a fején hímzett szobalánybóbita, de akkora, hogy csaknem elrepül. Grófi szobalányt csináltak belőle, kissé tökéletlenül, mert — a körmealja fekete.

És a második fogás valami hideg hal, mártással. András fanyalog. A mártás savanyú is, de meg édes is. Feltalálják ezek itt a citromos uborkasalátát is.

A kappanhoz befőttet ad Anna. Sült, sós, zsíros húshoz édességet! Rémes. András alig eszik. De még lepeli rosszkedvét.

Csorvás vidám történetekkel mulattatja a társaságot. Jolánka felé fordul, mintha csak neki mesélne, képezdés korából. Jolánka nézi, bámulja a vőlegényét, kipirult arccal, átszellemülve.

— Csokorra gyűjtöttünk — meséli Csorvás, — az igazgatónk lányának a születésnapjára. Persze mindnyájan szerelmesek voltunk a kisasszonyba.

— Maga is szerelmes volt beléje? — duzzog Jolánka.

— Az csak olyan gyermekszerelem volt. Nem számít. Különben is öt évvel idősebb volt a leány, mint mi ... Szóval csokorra gyűjtöttünk, s mikor együtt volt a pénz, azt kellett eldöntenünk, ki adja át a kisasszonynak a csokrot. Minden évben sorshúzással állapítottuk ezt meg. És minden évben én nyertem.

- Szerencsés ember maga — lelkenedezik Anna.
- Szerencsés fickó, — javítja ki András.
- Nem kellett ahhoz szerencse, — magyarázza fölényesen Csorvás — inkább csak ész kellett hozzá.
- Hogy *nyerjen* a sorshúzásban?
- Hogy *nyerjek*. Könnyű volt nyernem, mert, hogy úgy mondjam, számtani előnyöm volt. Az én nevem több cédulán szerepelt. — Csorvás nevet — legalább tízen.
- Szóval csaltál, — állapítja meg András.
- Szerelemben nincs csalás. — Csorvás végigsimít a Jolánka kezén. — Szerelemből mindent szabad.
- Szép, — mondja András, — talán még ölni is? Csorvás dacosan üti fel a fejét:
- Úgy van! Még ölni is.
- És elszántan, szemtelen elszántsággal néz az András szemébe.
- András tréfára akarja fordítani a dolgot:
- Hallod, Jolánka?... Még meggondolhatod a dolgot.
- Félek is én tőle! — kacag Jolánka, gyerekes elbizakodottsággal.
- Ha Jolánka például megcsalna engem, — szavalja Csorvás — hát én megölném... én annyira szeretem őt.
- András:
- És... önmagaddal szemben is ilyen szigorú vagy?
- A férfi kérlek, a férfi... az más. Bár én az abszolút hűség híve vagyok, azért az a véleményem, hogy ha egy férfi kirúg a hámból, attól még nem dül össze a világ.
- A világ, akkor sem dül össze, ha egy nő...

Anna közbevág:

— Ami szabad a férfinak, az nem szabad a nőnek!
— jelenti ki meggyőződéssel.

András tovább okvetetlenkedik:

— Azt mondd meg nekem, Csorvás, — így mondja, hogy Csorvás, mert nehezebb esne úgy mondani, hogy Pista, vagy István — ha egy nő, akárki, én nem Jolánkáról beszélek, feleségül menne hozzád...

Csorvás ingerülten:

— Tudtommal Jolánka nemcsak jönne hozzám feleségül, hanem a feleségem lesz valóban. Azt hiszem, hogy a kézfogónkat ünnepeljük most.

— Jól van, én általánosságban beszélek és nem a konkrét jelenlevőkről.

— Akkor miért aposztrofálsz, kérlek, engem?

— Mert te kuriózum vagy az olyan nézetekkel, amikről most tettél bizonyosságot. Szóval, ha egy nő feleségül menne hozzád, mert szeret téged, de később, mondjuk megcsal, nyilvánvaló jeléül annak, hogy már nem szeret, mi történik akkor?

— Számomra összeomlana az egész világ.

— Számodra. Na látod. Nem gondolod, hogy akkor mégis csak jobb lenne az afféle gyilkos hajlandóságú úriembernek, mint te vagy, ha a nő helyett önmagát öli meg?

— A nő lenne az oka szerencsétlenségemnek. A bűnösnek lakolnia kell. Ez az igazság.

— Sokféle bűn van a világon. Ha igaz az, hogy a bűnösnek lakolnia kell, akkor... te már *most* felakaszthatnád magad.

Csorvás fanyarul mosolyog. Nem tehet mást, tréfának fogja fel a sértést. Anna is mókának tekinti a dolgot s kezével befogja az András száját:

— Azt hiszed, hogy mi hárman nem tudunk elhallgattatni? Tévedsz. Mert sok lúd disznót győzőm.

András lefejt az ajkáról Anna kezét, de aztán ő is mosolyog, hadd legyen hát tréfa, évődés, ugratás az egész. Hiszen Csorvás állja, szemrebbenés nélkül, a szemérmetlen embernek bámulatos lelki erejével.

Julis jön. Hozza a tejszínhabos csokoládétortát. A torta egykettőre elfogy, abból András is két darabot eszik. A feketét is megisszák, Julis szedheti le az asztalt. Amikor kimegy, András megint csak zsémbeskedik:

— Ezt a lányt nem kellett volna ide vened a házhoz.

— Miért ne vettem volna ide? Én tanítottam be. Én kínlódtam vele. Amikor hozzánk jött, semmit sem tudott. Még mosogatni, megágyazni és söpörni sem. Egyszer a dagasztóteknőben akarta kimosni a zsebkendőket. Most meg olyan ügyes, hogy nagyuraknál is megállná a helyét.

— Mégsem kellett volna idevenned. Vannak szempontok, amelyek...

Anna hevesen vág közbe:

— Ne képviseld mindig a drága sógornőd érdekeit. Majd kap ő még más szolgálót, van még Szemesen, hál' Istennek elég.

— András nagy Ilona-párti, — jegyzi meg Csorvás. — Tőlem azt kívánta, hogy menjek el és kérjem meg Ilonától is a Jolánka kezét.

Anna rosszalló csodálkozással néz Andrára:

— Csak nem?

— Legyen nyugodt, — folytatja Csorvás — én erre nem voltam kapható.

— Mert van esze! — böki ki Jolánka is a véleményét.

Andrást különös érzés fogja el. Hallgat, cigarettázik, Anna ingerültségében ezt is szemére veti, mert megjegyzi:

— A pipáról már megint visszaszokik a cigarettára. Csak azért, mert az drágább.

Andrásban dúl, kavarog a különös érzés. Valami zűrzavar az, elcsodálkozás, megriadás, megbánás, a szabadulás vágya. Szét kellene ezek közt vágni! Csorvást kidobni a nyakánál fogva. Jolánkát hazakergetni, a Julist elűzni, s amikor már megtisztult a ház, odaállni Anna elé és röviden csak annyit mondani neki: Elég volt, most már hallgass! Ebben a házban ezentúl az fog történni, amit én akarok... Igen, így kellene cselekednie, ezt kellene mondania. Mert két összesimulni nem tudó értelem és akarat nem kormányozhat még csak egy ladikot sem.

De hát meg lehet-e ezt tenni? Nyilvánvaló, hogy nem. Mit tegyen hát? Mit tehet egyáltalában? Nincs más, mint most hallgatni. Visszavonulni, várni és... mindent újra meggondolni.

Igen ám, de nemcsak tőle függött, hogy mi történnék. Anna szól:

— Ilona miatt fogunk összeveszni, már látom.

András:

— Nézd, Annuskám, én igazán nem értem, miért haragusztok ti mindketten Ilonára.

Csorvás:

— Mind a hárman!

— Te nem számítasz! — inti le Csorvást András.

— Ez nem is harag, több annál, gyűlölet. Ez a gyűlölet megmérgezi mindnyájunk életét. Már mások is

észrevették ezt, már beszélnek róla. Én őszintén megvallom, hogy már szégyenlek a falun keresztülmenni. Az öregasszonyok összebúznak és sugdolóznak a hátam mögött...

— De nagyon szégyenlős lettél.

András folytatja:

— Hát helyes ez így? Mondd meg nekem. Nem jobb lenne a békesség?

— Ilona kezdte, — pörög a Jolánka nyelve. — A szőlő az Annusé, a ház az enyém, ő meg a drágalátos megtartotta magának a boltot. Mert az jövedelmez legtöbbet.

— Anyátok rendelkezett így, — magyarázza András.

— Igen, mert Ilona rávette. El nem mozdult az ágya mellől, amikor haldokolt szegény.

András legyintett. Hogy ez ostobaság, ez nem igaz.

— Különben is ő a kereskedő, — mondja András. — Ő vezeti az üzletet. Ti nem tudnátok a bolttal semmit sem csinálni.

Jolánka:

— Az üzlethelyiségért négyszáz pengőt ígért a Buxbaum.

— A Buxbaum? — ámul el András. — Az is boltot nyit? Az egyik vegyeskereskedés a másik hátán. Így mindegyik tönkremegy majd.

— Minket az nem érdekel.

— De miből fog fizetni? Mert ígérni könnyű.

— Miért menjen ő tönkre? Majd tönkremegy más.

— Szóval, amint látom, már elhatároztátok, hogy felmondtok Ilonának.

Jolánka bólintott.

— Nem szégyelled magad?

— Nem. Mi nem lehetünk szentimentálisak.
— Szentimentálisak... te pocok!
— Nekünk muszáj ezt megtennünk. Pistának még nagyon kevés a fizetése. Ilonának meg van pénze.

Csorvás közelebb hajol Andráshoz:

— Pedig mi téged akartunk megkérni, hogy beszéld meg Ilonával a dolgot. Buxbaum már november elsején meg akarja nyitni a boltot.

— Azt már nem. Én ebben a gazdaságban nem nyújtok nektek segédkezet. Eléggé szégyellem, hogy nem tudok ennek az egész hajszának véget vetni... Különben is hogy képzelitek ti ezt a dolgot? Két hónap alatt költözködjön ki Ilona az üzlettel? Egy magányos nő? Akit mindenki cserbenhagyott... A törvény is félét ír elő. De meg a törvényen túl... még méltanyosság is van a világon. Nem hogy testvérrel, hanem még idegennel szemben is.

— Ha te nem vállalod az ügyet, — mondta Csorvás nyersen, — majd én elintézem. Esküvő után azonnal kitelepítem Ilonát a házból.

— Nekem a négyszáz pengőre szükségem van, — tódította Jolánka. — Bútort kell vennünk. A kelen-gyém is hiányos. Buxbaum egy évre előre kifizeti a házbért.

— Derék ember az a Buxbaum.

— Aki pénzt ad, az csak derék ember lehet, — állította Csorvás. — Én már így nézem a világot, tudod, én idealista vagyok, — s kacagott.

András fölállt s a nyitott ablakhoz lépett. Kitekin-tett rajta. Ezer és tízezer csillag fehéren szikrázott az égen. Talán mindegyik egy-egy világ, rajtuk étellel, élő lényekkel. Vajon olyanokkal-e, mint itt a föld?

Vajon él-e ott is ezen vagy azon a csillagon holmi Csorvás? És Buxbaum?

András már többször olvasott arról, hogy semmi biztos tudásunk nem lehet sem a csillagok, sem a más naprendszerek életéről. Még csak föl sem tételhetjük, hogy a Földön kívül a világűrben máshol is van élet, de arra sincs semmi alapunk, hogy azt mondhassuk: nincs. Kiki okoskodják, vélekedjük a hajlandósága szerint... Ha van máshol is szerves élet, ha léteznek máshol is élőlények, a földi emberekhez hasonló természetű képződmények, úgy elképzelhető-e másképp az életük, minthogy ők is bántják, megszólják, gyűlölik és üldözik egymást? Talán ez elképzelhető, de... más képzelőtehetséggel, olyannal, amilyen a Földön még ki sem alakulhatott... Milyen jó lenne, milyen szép lenne, ha legalább a csillagok élettelen, hideg égitestek lennének... Az iskolában úgy tanítják, hogy Isten a saját képére teremtette az embert. Végtelen az Isten bölcsessége, de... hogyan jött létre Csorvás? Mi szüksége volt a Jóistennek Csorvásra, Buxbaumra, de meg akár... akár erre a haszontalan kölyökre, erre a Jolánkára is. És...

András a maga gyötrelmes elakadtságában már-már Annára gondolt. De azután... mégis csak úgy vélte, hogy Anna, az más. Annának hibái vannak, Annát félrevezették, Anna valami mélyről fakadó beteges képzelgés megejtettje, de azért Annának van szíve. Annában van jószág is.

Anna megérezte András gyötrődését:

— Na jöjj, igyunk egy pohár bort!

András még állt, mintha habozott volna, majd megfordult és visszament az asztalhoz:

— Maga is iszik ám egy pohárral, Pista!

— Nem, nem. Ki van zárva, — és Csorvás megragadta az Anna kezét, nem engedte, hogy neki is töltsön.

— Ne erőltesd! — intette Annát András.

Kis szünet után Anna tovább egyengette a békeséget:

— Mi történt a községházán? Mit határoztatok a villanyról?

— Semmit. Azaz elhatároztuk, hogy a villanyról megint nem határozunk semmit.

András aztán részletesen elbeszélte a tanácskozás lefolyását. Ismertette Vanyur Mátyás beszédét. Ezen mindnyájan mulattak.

— A barom! — mondta Csorvás a vén Vanyurról.

Később Csorvás a nők kérésére énekelni kezdett. Magyar nótákat énekelt. Szép bariton hangja volt. Sok-sok nótát ismert. Bármit kívánt tőle Anna vagy Jolánka, rögtön rákezdte. András ivott és cigarettázott. Lassanként fölmelegedett, megmámorosodott és ő is énekelni kezdett. Gyerekesen örült, amikor olyan nótákkal is előállt, amelyeket Csorvás nem ismert. Gyerekkori emléke volt ez a népdal:

*Katona már az én nevem,
Baloldalon a fegyverem.
Hogyha én azt megpengetem,
Sirat engem a kedvesem.*

*Sirat engem a madár is,
Földre hajlik még az ág is.
Az is azért hajlik földre,
Szólna hozzám, ha lehetne.*

*Ez a barna kis menyecske —
Szólna hozzám ha lehetne.
Szólna hozzám, de nem szabad,
Fáj a szíve, majd megszakad.*

Megtapsolták Andrást a nótáért. Csorvás rögtön hozzálátott, hogy a szöveget leírja s a dallamot megtanulja. Háromszor meg kellett Andrásnak a nótát ismételnie.

Éjjel két óráig maradtak együtt. Anna álmosodott el először. Sűrűn ásított. Csorvás fölállt és elbúcsúzott. Távozása után Anna is, Jolánka is dicsérgették állhatatosságáért, hogy egész este nem ivott egy korty bort sem.

— Neked nincs igazad Pistával szemben, — mondta Anna nyugodtan az urának.

— Lehet, — hagyta rá András, aki már elfáradt a küzdelemben.

Csorvás a sötét utcán sietett hazafelé. Csend volt, mintha a falu kihalt volna és sehol nem pislákoltt egy fénypont. Felhők takarták el a csillagokat is. Csorvás útja az Ilona boltja előtt vezetett el. A redőny egy kis részén be lehetett látni a boltba, mert . . . odabenn égett a lámpa. Ilona ült a pultnál, a lámpa sárga fényében.

Ilona este bezárta a kiskaput, bezárta az üzletet, de bezárta a szobaajtót is, mert egyedül volt az egész házban és félt. A szoba ablakait pokróccal aggatta be. Amikor az egyik ablakra a pokrócot felakasztotta, kitékintett az égre. Az ég akkor még tiszta volt és tündököltek a csillagok. A nyári éjszaka ragyogása azonban nem ejtette meg Ilonát. Nem merülhetett el a csillagos ég szépségében, nem ábrándozhatott világról, mindenségről, végtelen távolságokról, még csak egy könnyet sem ejthetett, mert az ő esztét, lelkét betöltötte a végtelen aggodalom. Aggodalom a sorsa miatt. Mi lesz vele?

Kiment a boltba s megint csak elővette az üzleti könyvet. Éjjeli két óráig kínlódott a számolgatással.

Éjjeli két óra volt, amikor a könyvet becsukta s betette a fiókba és mozdulatlanul ülve maga elé meredt. Eppen akkor lesett be a redőny résén Csorvás. Csorvás csóválta a fejét, egy pillanatig arra gondolt, hogy meg kellene verni jól a redőnyt, ráijeszteni Ilonára. Hadd rémüldözzön. De azután, csak úgy lustaságból, hagyta elszállni az ötletét s ment tovább.

Ilona még nem feküdt le. Megint belekezdett valamibe. Levelet írt. Pestre, Hamburger Izsónak. Hamburger volt az egyetlen, akihez tanácsstalanságában fordulhatott. Mert a faluban senkihez nem szólhatott őszintén, más kereskedőt pedig nem ismert. Tanácsot kért Ilona Hamburgertől. Ő talán tudja, mit kell tennie a kereskedőnek, ha megállapítja, hogy tönkrement.

A JOLANKA esküvőjét nem követte lakodalom. Egyszerű vacsorára ültek össze Andráséknál. Eljöttek Zalából Csorvás István szülei is. Két szikár öreg, alig-alig szóltak egy-egy szót az új rokonokhoz. Másnap reggel már utaztak haza. Búcsúzáskor az öregasszony odasúgta a Jolánka fülébe:

— Csak inni ne engedd, édes lányom! Jó fiú ez, de ha iszik, nem lehet vele bírni.

Jolánka nevetve mesélte még aznap a férjének:

— Édesanyád figyelmeztetett rá, hogy ne engedjelek inni. Mégis csak részeges voltál te, Pista.

— Az lehet. De tudod, hogy elhatároztam, soha ebben az életben egy pohár bort sem iszom.

— Juj, Pista, csak ilyen nagyot ne mondanál.

— De ha egyszer elhatároztam.

— Még András is iszik néha.

— Azt az embert pedig nekem ne emlegesd. Mert én ki nem állhatom. Megértetted?

— Azt hittem, hogy... szeretted.

— Én csak téged szeretlek.

— Te hízelgő, drága, te!

— Megvallom, hogy az egész családot nem nagyon szívelem. Az Ilona nénédet pedig...

Jolánka közbevágott:

— Ilona már pakol!

Ilona már pakol, bár még nincs bolthelyisége. Volna két üres ház, az egyik a Piac téren, a másik meg távolabb, a Duna utcában. A Duna utcai nem jó hely üzlet számára, a Piac téri helyiséget meg a tulajdonosa nem akarja Ilonának kiadni. A gazdák általában húzódoznak Ilonától. Azt tartják, hogy nem tud majd bért fizetni, hogy tönkreteszi őt a Buxbaum egészen. Hiszen ha már odajutott, hogy a jó helyről el kell költöznie!

A polcokról, a fiókokból átvándorolnak az áruk ládáiba, zsákokba. A boltajtóra kifüggesztett tábla hirdeti, hogy „Költözködés miatt zárva!”

Ilona megfogyott, megsápadt. A szemehéja vörös, a szemealja feketesárga. Napokig nem eszik főtt ételt.

Egyszer hallja Ilona, hogy nyílik, majd becsapódik a kiskapu. Valaki megzörgeti az ablakot. Ilona nem mozdul. Jót úgyse hozhat a jövevény, bárki is. A sürgető kopogás megismétlődik az ajtón, most már erősebben. Ilona lassan tétován megindul. Ajtót nyit. Hamburger áll előtte. Ilona kissé felderül:

— Maga az, Hamburger úr?

— Ki lehetne más? Hát törődik magával még valaki rajtam kívül?

Hamburger belép, megy előre, a konyhán, a két szobán keresztül egyenesen a boltba.

— Jóságos Isten! Hát így állunk?

Hamburger nézelődik, tapogatja a ládákat, csóválja a fejét:

— Azt a két bestiát, a maga Anna meg Jolán testvérét, bocsásson meg Ilonka kisasszony, el kellene égetni.

— De Hamburger úr!

— Nekem maga beszélhet! Tőlem kikérheti magának a gorombaságokat. Nekem megvan a véleményem arról a két nőről. Én már tudok mindent. Nekem maga semmi újságot nem mondhat. Én most csak csodálkozok. Én ámulok. Egy ilyen virágzó üzletet tönkretenni! Szssz...! De maga is nagy mafla, Ilonka kisasszony, bocsásson meg. Mért hagyja magát? Tessék perre menni. Én nem üríteném ki a helyiséget. Nekem a Buxbaum itt dögölhetne meg az ajtóm előtt. És a maga hugai! Szssz...!

Ilona most sír. Hangtalanul, a könnyeit töröli.

— Csak ne sírjon. Nem szeretem a sírást. Pláne a női sírást. Inkább nevessen. Hiszen ha akarom, ez az egész nevetséges... Hát megkértem a kényszer-egyezséget a maga nevében. December kilencedikén lesz a tárgyalás.

Ilona figyel. Már nem sír, de nem is nevet.

— Magát ugyan nem lehet egykönnyen megnevetetni. — Hamburger leül egy teli zsákra. — Holnap már megkezdheti a költözködést.

— Hová?

— Na látja, még azt sem tudja. A Kuszák házába.

— Hová-á?

— A Ku-szák há-zá-ba!

— Nem értem. Hiszen...

— Jó, jó. Már éppen eleget vitatkozott. Azt akarja mondani, hogy nincs is a házban bolthelyiség. Hát van. Áttöreti a falat, ajtót csináltat.

— Kuszák nem adja bérbe a helyiséget.

— Már bérbe is adta. Csak a maga aláírása hiányzik még a szerződésről.

— Csodálatos.

— Persze, hogy csodálatos. Megvettem a Kuszák borát. És mit tesz az ember alkudozás közben? Egy kicsit beszélget az eladóval. És miről tud egy Kuszák beszélni? Elmondja, hogy maga is tönkrement. Mit csinálok én erre? Nevetek.

Ilona nevet. Muszáj nevetnie.

— Maga csak ne nevéssen. Egyelőre én nevetek. De még hogyan nevetek! Kiveszem a pénztárcámat, a pénztárcám tele van pénzzel, na ja, üzleti pénz, nem is az enyém. Mutatom a pénzt a Kuszáknak.

— Mennyi pénzt? — kíváncsiskodik Ilona.

— Éppen eleget. Negyven darab százast.

— Annyi pénz van magánál?

— Annyi. Még ez kevés is. Mert most minden bort meg kell venni, ami csak termett. Háború lesz.

— Háború?

— Igen, háború.

— Lehetetlen.

— Na tessék! Maga is éppen úgy beszél, mint az én feleségem.

— Maga megnősült, Hamburger úr?

— Mi az, hogy megnősültem? Én már tíz éve nős vagyok. Hogy magának nem mondtam meg? Na ja. Nem tartozik az üzlethez. De most jó, hogy megkér-

dezte és megmondhattam. Mert maga még képes lenne azt hinni, hogy szerelmes vagyok magába.

Ilona csodálkozik, majd újra elkezd nevetni. Kacag, hosszan, szívből. Hamburger tovább beszél:

— Meglobogtatom Kuszák előtt a százasokat. Ide nézzen Kuszák bácsi, mondom, ez mind a Máté Ilona pénze. Most hozom neki Pestről... A Kuszáknak leesett az álla. Csak nem? — mondja ő. Én rosszul mondom, nem az álla esett le, hanem a szeme ugrott ki... Ezt mind a testvéreitől lopta el a Máté Ilona, — mondom én.

Ilona összerezzen:

— Hogy mondhatott ilyent?

Hamburger nekidühösödik:

— Majd magától kérdezem meg, hogyan csapjam be a felet! ... Csak látta volna maga azt a Kuszákot. Hát annak öt centire kijött a szeme az üregéből. Én nyomtam vissza, szavamra mondom.

— Most majd elterjed a híre, hogy én megloptam a testvéreimet.

Hamburger átszellemült arcot vág és sóhajt:

— Bárcsak igaz lenne! ... Tudja mit? Velük is jót tett volna. Mi lesz ezekből, ha maga nem áll a hátuk mögött? Az a Jolá-án. Ilyen egy blőd. Tudja, miket hallok én arról a Csorvásról?

Ilona tudja. Mégis elsápad és megremeg.

— Iszik! A múlt héten olyan részeg volt, hogy megverte a cselédjüket.

— Istenem!

— Csak maga azért ne sápítozzon. Bár a feleségét verte volna meg.

— De kérem, Hamburger úr!

— Jó jó, tudom, hogy magának jó szíve van. Ma-

ga szívbetegségben szenved. Nagy vicc mindenkinek megbocsátani. Az embernek néha haragudni is kell. Haragudni és gyűlölködni. És úgy védeni a maga érdekeit. Nemcsak szó nélkül kiköltözni, mert a Jolán önagysága kapzsi és mert a Buxbaum, az a pióca, többet ígér a helyiségért.

— Az a Buxbaum talán nem is oka semminek.

— Nem oka? Hát én megpukkadok, ha maga még egy ilyent mond... Hogyan képzei? Egy kereskedő, aki a másik kereskedőt csődbe kergeti, olyan... mint... mit mondjak magának? mint a katona, amelyik a saját bajtársát szúrja le hátulról... De ezt maga nem érti. Azért ment maga tönkre. Egy kereskedőnek első, kérem, az üzlet. Azután nem következik semmi. És csak azután jön a család, a rokon, a barát.

ANDRASNAK, mikor a hivatalába megy, el kell haladnia a Kuszák-ház előtt. Egy pillantást vet ilyenkor a három dolgozó „kőművesre”, Szklenárra és két emberére, akik a falat vágják át s az ablakot megnagyobbítják, hogy kirakatul szolgáljon. Kőműveseknek nevezik őket, bár követ alig látnak. Vályoggal, vertfölddel, habarccsal dolgoznak s csak éppen, hogy valami téglával. A munka megy előre, egyszer csak fönnáll az ajtó fölött a cégtábla: *Máté Ilona vegyeskereskedése*... Szaporán csilingel a boltajtó fölé szerelt csengő.

— Az Ilonának pénze van! — újságolják egymásnak az asszonyok és hunyorognak hozzá.

— Okosabb, mint a húgai. Azoknak csak a puccon jár az eszük.

— Eldáridóznák még az ördög köntösét is.

— Már csak inkább megyek az Ilonához, mint a Buxbaumhoz!

Buxbaumra haragusznak a szemesi asszonyok. Mégpedig egyszerűen óvatosságból. Azt hiszik, hogy aki a Buxbaumnál vásárol, annak nagyon a körmére néz az adónál a Szemcsik jegyző úr. Mert persze tudják, hogy Szemcsik András az Ilona pártját fogja. Tudják ezt a Julis pletykáiból, de meg százféle más forrásból is.

Buxbaum csak a bolthelyiséget bérli a Máté Jolán házában. A lakásba vezető ajtót befalzták. Ha Jolánka kinéz az ablakon, szemébe ötlük a Máté Ilona cégtáblája. Azért nem néz ki.

Ha Ilona kiáll a boltajtóba, ő meg három lefüggönyözött ablakot lát. Hogy mi történik a lefüggönyözött ablak mögött, azt nem láthatja, azt tudja a vásárló asszonyoktól.

Ilona ebédel. Kenyeret és szalonnát eszik, semmi mást. Takarékoskodik, meg nincs is aki főzzön, ő maga negyedórára sem szabadulhatna a boltból. De a szalonna finom, a kenyér is jó. Szalonna és kenyér oly étel, amit sohasem lehet megúnni. Mások, akik tehetik, külön ételleket esznek ebédre, vacsorára. De vannak, akiknek még szalonnájuk sincs. A déli harangszó az ebédidőt is jelzi. Dunaszemesen déli tizenkettőkor három toronyban konganak a harangok. Szép, gyönyörű harangszó! Ha egyszer elállítanak, ha nem zengenének, nem búgnának többé, valami különös suta érzés fogná el a szemesieket. Az ember... talán még az élettől is elvesztené a kedvét.

Megkondulnak délben a harangok s a szemesiek ebédhez ülnek. A jó módúak asztalán finom leves párológ. Krumplileves friss tejföllel, vagy bableves,

benne ízesítő disznócsülök, esetleg tésztaleves, paprikás zsírral jól elkészítve. Leves után főzelék, vagy tészta következik. Túrós vagy mákosmetélt, nulláslisztből, tojással gyúrt tésztából csinálva. Az urak húst is esznek mindennap. Marhahúst, disznóhúst, vagy baromfit... nem baj ha nincs is hús, de a szegények nem igen adhatják meg az ételnek a módját. Pedig a módon múlik ám minden. Mert van finom krumpli-leves, meg kitűnő zöldségleves, de van meleg lötty is, amelyik csak olyan, mint a meleg víz. A főtt tészta ha szegényes, olyan mint a sár. Ragad és ízetlen... Az igen szegények csak krumplit esznek sóval, vagy kukoricakását, esetleg üres gombócot. Ha metéltet csinál a gazdasszony, akkor ebédre más nincs is. A metéltre pirított dara vagy rántás kerül. Esetleg reszelt szentjánoskenyér... A tojást, a vaját mindenki eladja. A tejet jóformán senki sem szereti. Akad olyan eset, hogy a tejet, ha nincs rá vevő, kiöntik a moslékba, de meg nem isszák.

Ilona megebédelt. Iszik egy pohár vizet. A szemesi víz jó, amióta artézi kutak vannak a faluban. Jól esik Ilonának. Féligmeddig szinte rágondol, hogy az iskolai olvasókönyvében ez állt: a víz a legjobb és legegészségesebb ital... Néhány percre kiáll a boltajtóba. Hideg van, vastag kendőt borít magára... Egy tántorgó alak tűnik fel az utca kanyarulatában. Részeg ember, júj, nem szégyelli magát! Délben, fényes nappal az utcán, az egész falun végig. Még hozzá úriformájú.

Ilona megbűvölten áll a boltajtóban. Szeretne befutni, magára zárni az ajtót és sírni, sírni, zokogni. De nem képes mozdulni.

A tántorgó alak közeledik. Most már bizonyossá

válík a rémes sejtés, ő az, Csorvás, a tanító, a Jolánka férje.

Egy, kettő! Egy, kettő! — vezényel önmagának a tántorgó ember. — Egy, kettő! Szúrd, vágd, nem apád! Egy-kettő! — Ilona előtt megáll, szétvetett lábakkal, ingó testtel: — Egy-kettő!... Szép jóreggelt kívánok, sógorasszonyka. Ne féljen ám tőlem... Mert látom, hogy nagyon megijedt... Szeretem én magát, drága egyetlen sógorasszonykám... s kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnék... szentegyház keblem belseje, oltára képed, te állj s ha kell, a templomot eldöntöm érted.

Ilona áll, meredten néz a Csorvás szemébe.

— Szóljon már egy jó szót, angyali sógorasszony... Mondja, hogy nem vet meg... Inkább igyon maga is egy pohár bort. Megvéd a hűléstől, kolerától és... a hajhullástól... No meg rögtön jobb kedve is lesz... Vagy tán attól van megijedve, hogy valami baj lesz velem? Hogy netán kirúgnak az állásomból? Nana! Nem csapnak engem el, mert az én apám rektor Zala-várszege. Rektor úr! És ha kirúgnak? Éppen azt akarom. Elmegyek katonának.

Csorvás dalolni kezd:

— Szép élet, gyöngy élet, soha jobb, soha jobb nem lehet... Egy-kettő! Egy-kettő!

Ilona behúzódik a boltba, becsukja az ajtót, megfordítja a zárban a kulcsot.

— Itt hagyott, mint szent Pál... Szent Pál... mint az oláhok szent Pált.

Csorvás egyet lép a boltajtó felé. Ilona elhúzódik az ajtótól, Csorvás megáll, tiszteleg, fordul és indul:

— Egy-kettő! Egy-kettő!

Tántorog hazafelé.

Jolánka a konyhában van. Főz. Csorvás berúgja a konyhaajtót és elordítja magát:

— Egy-kettő! Egy-kettő!

Jolánka kezében a főzőkanál. Hirtelen, önkénytelen mozdulattal az ura felé üt vele. De nem éri el.

— Fúj, részeg disznó!

Csorvás kacag. Jolánka néz rá, izzik a dühtől és szégyentől.

— Csend legyen! — üvölti Csorvás. — Egy, kettő! Holnap bevonulok katonának. Elég volt a tanításból. Meg aztán úgy is kirúgnak az állásomból, na nem?... Engem kirúgnak! Egy rektornak a fiát! Föl tudod te fogni, hogy mi ez? A te tyúkeszeddel? ... Engem rúgnak ki, akinek még a szépapja is iskolamester volt ... De mi volt a te szépapád, galambom? He?

Csorvás kötekedve nyúl a felesége karjához, meg akarja fogni.

Jolánka hátralép. Csorvás nyomakodik feléje. Jolánka keze ökölbe szorul s rá üt az urára. Egyszer, kétszer, többször ... Julis éppen egy kosár fát hoz a kamrából. Ledobja a kosarat, hátulról átkarolja Csorvást és húzza be a szobába. Csorvás röhög. Julis elvonszolja a díványig. Ott le akarja döntení, de Csorvás magától végigvágódik a díványon, mozdulatlanul marad, még felröhög, de mindjárt elcsendesedik s elalszik.

Jolánka ül a konyhaszéken. Nem sír. Ránéz Julisra. Julis tapintatos, nem néz rá vissza.

— Megmondta ezt Ilona előre, — suttogja a fiatal asszony, inkább csak magának.

Julis:

— És igaza volt az Ilonka kisasszonynak.

— Igaza volt! — hagyja rá Jolánka.

— Tudtam én is, hogy ez lesz a vége.

Jolánka nem szól semmit. Julis folytatja:

— De hát énnekem nincs szavam.

Jolánka:

— Jól van. Csak most már hallgass.

— Én hallgatok. De azt az egyet megmondhatom, hogy legjobb lenne, ha ki tetszene békülni az Ilona kisasszonnyal.

Jolán hátat fordít Julisnak. Fölkapja a főzőkanalat. A tűzhelyen halk bugyborékolással fő a húsleves. Jolánka elkezd kavargatni.

Julis:

— Ne tessék felkavarni a húslevest. És tessék elhúzni a tűzről, hisz' lekvárrá fő az a hús.

Jolánka állva ráborul az egyik szék karfájára. Hangtalanul sír. Vonaglik a válla, a sírás rázza a testét.

A PIAC TÉREN három asszony beszélget:

— Ez az Ilona már megint bezárta a boltját. Fölment Pestre szórakozni, — újságolja Kuszákné a másikkal kettőnek.

Deákné legyint:

— Úgy van az, ha nincs szülő a háznál. Ott az a Jolán, az a görcs is. Annak is úgy kellett férjhez menni, mint ahogy a harmadnapos hideglelés kell az embernek.

Miskeiné beszél és ő csak tudja, hiszen az ura presbiter:

— Igen haragszik a főtisztelendő úr arra a Csorvásra. Szégyent hoz az evangélikusokra. Most, amikor úgyszólván államosítani akarják az iskolákat.

— A katolikusok járják nagyon a felsőségeket. Azt akarják, hogy fizessék fentről a tanítókat.

— Koldusok azok itt Szemesen mind! — mondja Kuszákné.

— Igen, mert azt szeretnék, hogy a Jóisten kapáljon, kaszáljon helyettük.

— Azért szép hit! — sóhajtja Miskeiné. — Aztán a plébános úr!

— Hát, ami igaz, az igaz. Olyan szép embert is rit-

kán látni, mint a plébános úr. Egyenes az, mint a fenyőfa.

— Könnyű neki. Nem kapál.

— A mi papunk talán nem szép? ... Én azt mondom, hogy a pap tudjon prédikálni. Pedig úgy, mint a mi főtisztelendő urunk, nem prédikál még egy az országban. Híre van neki.

— Az. Milyen szépen elmagyarázta vasárnap is, hogy miért kellett a Mosszulíniak Afrika ellen megindítani a háborút. Még hogy azok az elvetemültek sanyargatják a saját vérüket. De itt van egy nagy úr, nem császár, nem király ez a Mosszulíni úr, de becsületes ember és nem akarja megengedni, hogy rab-szolgák legyenek Afrikában.

— Micsoda náció az a Mosszulini? — kérdezi Kuszákné.

— Francia.

— Csodálom pedig, mert a franciák igen-igen rossz emberek.

— A fene aki eszi őket. Ott is csak úgy van, mint másutt, van jó is, meg rossz is.

Szemcsik András megy keresztül a téren, a község-háza felé. Előre köszön az asszonyoknak, nem úgy, mint a főjegyző.

— Jó dolguk van ezeknek, — mondja Miskeiné, csak úgy általánosságban az urakról.

— Az az Ilona se menne férjhez polgáremberhez. Nagyravágyó az is.

— Van annak valakije Pesten, — véli Miskeiné.

— Ugyan! Kell is annak férfi. Nem kell annak csak a pénz. A pénzt viszi fel Pestre a takarékbába.

— Hanem ilyen áldott jó ember nincs még egy — tekint Deákné Szemcsik András után.

— Szerencsét csinált vele az Anna.

— Má jó vastag a menyecske. Láttam vasárnap a templomban. Úgy megy az, mint a tömött kacsa.

— Hát... a gyerek, az hamar megvan.

— Hamar. Aztán az is baj, ha van, meg az is baj, ha nincs... Nekem az a bajom, hogy nincs gyerekem, — ezt már elmenőben mondja Deákné.

Alig lép hármat, Kuszákné odasúgja, de nem is olyan halkan, Miskeinének:

— Ó, a tehén!

Miskeiné nevet.

ILONA Pesten Lujza néninél szállt meg, a Hernád utcában. A néni nagyon szívesen fogadta, nem győzte ismételtetni:

— Csakhogy téged is lehet már egyszer látni!

Azt nem is kérdezte, hogy miért jött fel Ilona Pestre. Magáról beszélt:

— Csak megvagyok. Mint aféle szegény öregasszony. Kevés a nyugdíj. De hát akinek az sincs.

Később mentegetőzött:

— Nem mehettem el a lányok esküvőjére. Nem mozdulhatok én ki hazulról... Nem hagyhatom én itt élelem nélkül a verebeimet.

Ilona kacagott:

— Még mindig Lujza néni eteti a környék verebeit?

— De bizony én. Idejárnak, Ilonkám, nemcsak a környékbeliek, hanem még a ligetből is, meg innen a kertből, tudod ahol az állatorvosi iskola van.

Ilona összecsapja a kezét.

— Talán még Budáról is jönnek, — dicsekszik Lujza néni. — Tudod, amelyiknek sárga agyag tapad a lá-

bára, az Budáról jön. Úgy vélem a Naphegy tájáról... Azért azt a Jolánkát nem kellett volna még férjhez adnod. Bábú kell annak, nem férj.

Ilona hallgat. A néni megfogja a húga mellén a ruhát:

— És te miért nem mégy már férjhez?

— Ó, — Ilona csak ezt tudja mondani.

— Nagyon kérdez ám rád a Klüger Tóni.

— A Tóni? — Ilona megint kacag. Jókedve van.
— Egyszer megvert a Tóni.

— Na, most már nem verne meg. Nagyon rendes ember. Jó hivatala van... A városnál... Csak egy kicsit mulatós. Nem veti meg a bort.

Ilona ezt még néhány hónappal, talán még néhány héttel ezelőtt is közönyösen hallgatta volna. De most Csorvástra gondol. Ingerültté válik:

— Én, néni, nem megyek férjhez soha.

— Nem ám, amíg nem visznek. Minden lány azt mondja... De te! Keresett ám téged egy ember. Fel is írtam a nevét. Ejnye, hová is tettem azt a cédulát?... Azt mondta, hogy délután megint eljön.

— Hamburger?

— Az az! Hová is tettem...

— Nem baj. Már tudom.

— Te... csak nincs köztetek valami?

— Ugyan néni. Üzleti ügy.

— Azért. Mert olyan ember, hogy... kiszülne a szemem.

— Nő ember. De nekem igazi jóakaróm. Sok mindenben van segítségemre.

— És mondd! Rendesen viselik magukat az új férjek? Azaz András és...

— Pista. Csorvás István.

— Az. Nincs baj egyikkel sem?

— Nincs.

— Milyen szerencse! — áradozik Lujza néni. —

— Anna is, Jolánka is kifogtak maguknak két diplomátát.

Ilona nevet. Lujza néni *diplomást* akart mondani.

— Te Ilona! Én mégis meghívom vacsorára azt a Klúgert... Mondjuk szombatra.

— Szombaton már utazom haza, néni. Különben is hagyjuk ezt. Én még nem akarok férjhez menni!

Ilona elpirul, nem tud védekezni.

— Hogy még nem! — morfondál Lujza néni. — Hát mikor? Eljár ám az idő, Ilonkám.

— Akár eljár, akár nem, inkább legyen vénlány, minthogy egy részeges emberrel kínlódjak.

— Nono! Azt már nem mondtam, hogy a Klúger Tóni részeges. Hanem mint afféle fiatalember. Mások is mulatnak, amíg meg nem nőülnek.

Ilona felnyitja a bőröndjét, előszed belőle néhány holmit. Lujza néni megérti, elhagyja hát a Klúger Tónit s rátér megint a verebekre:

— Hát tudod, én mondom neked, hogy a leg-húseségebb élőlény a veréb. Nincs a világon párja. Sokan azt mondják, hogy nem szép. Mert szürke. Hát kell annál hercigebb kis állat, mint a veréb? Még azt is jobb szeretem, hogy nem lépked, hanem ugrál. Olyan, mint egy kis gumilabda. Jaj, hogy a kezembe tudnám fogni, azt' — simogatni, de nem hagyja ám magát!

HAMBURGER valóságos leckeórákat ad Ilonának. Magyarázza neki, hogy mit kell majd mondania az egyezkedési tárgyaláson. Biztatja, hogy okvetle-

nül fakadjon sírva. Tanítja, hogy mikor sírjon majd és hogyan sírjon.

— Zokogjon, Ilonka kisasszony, kérem! Vádolja a testvéreit!

— Mivel vádoljam őket!

— Azzal, ami gazságot magával elkövettek. És szidja a parasztokat!

— A parasztokat?

— Nem is a püspököket! Nem a püspökök vásároltak magánál hitelben, hanem a parasztok... Tudja milyen jó hatással lesz azokra a kereskedőkre, ha maga szidja a parasztokat? Félig nyert ügye lesz, azt én mondom magának.

— Én ezt nem értem. Mit szidjak rajtuk? Nem tudnak fizetni, mert nincs keresetük, jövedelmük.

— Már megint makacskodik. Muszáj, hogy szidja a parasztokat. És a két finom testvérét.

— Úgy félek oda menni arra a...

— Hitelezői értekezletre. Még mindig nem tud semmit! Hogyan várja akkor az ember magától, hogy viselkedni tudjon?

— Egyedül...

— Azt is megmagyaráztam már százszor, hogy nem megy egyedül. Ügyvéd is megy magával. Dr. Hart Nándor lesz az ügyvédje.

— Dr. Hart?

— Igen. Az lesz a maga ügyvédje. Maga csak szívdögleszteni megy oda. Azt csak nem gondolta, hogy ügyvéd nélkül engedném el abba az... orosz-lánbarlangba? Megennék magát.

— És így?

— Így... az ügyvéd majd védi magát. Igaz, érintkezésbe léptem a sógorával, azzal a Szemcsikkel. Fel-

vett a takaréokban ezer pengőt. A kamatokat maga fizeti. Mert pénzt akarnak ezek a hiénák látni.

— Andrástól nem kellett volna ... Mi lesz, ha Anna megtudja?

— Nem fogja megtudni ... A hitelezők ügyvédje, az a Göröncsér, híres rossz ember ... Tudja Ilonka kisasszony kérem, vannak olyan rossz emberek, akik temetésekre járnak nevetni. Hát ez a Göröncsér még azoknál is rosszabb. Ez már nem is jár temetésekre nevetni, nehogy örömet okozzon a halott ellenégeinek.

Ilona ezt nem érti, de azért Hamburger zavartalanul kacag. És mondja tovább:

— Egyszer elterjedt a híre, hogy ez a Göröncsér repülőgépen jött haza Bécsből s lezuhant vele a repülőgép ... Valaki rögtön kételkedett: Nincs az emberiségnek olyan szerencséje! Hát nem is volt. Mert nemcsak hogy nem ült a repülőgépen, de még csak a gép sem zuhant le.

Lujza néni lép a szobába. Két csészében kávé hoz. Leteszi a csészéket, egyiket Ilona elé, a másikat amint leül, magához húzza. És Ilonától kérdezi:

— Ugyebár, a tisztelt úr nem iszik kávé? — és ellenséges pillantást vet Hamburgerre.

Hamburger felel:

— Isten ments! Privát háznál kávé inni, az fölé egy villamoselgázolással.

Ezen aztán végleg felbőszül Lujza néni:

— Az úr nős ember? Hogy így beszél.

— Sajnos, nős vagyok.

— És hol iszik kávé, ha nem otthon?

— Hol? Tudtommal az ember a kávéházban iszik kávé.

— Az ember?... Az nem ember, az korhely, aki kávéházba jár kávézni.

Lujza néni föláll, kezébe fogja a csészéjét és kivonul a szobából.

Ilona zavart, az arca vérvörös. Mentegetni akarta Hamburgert a néninél, most a nénit mentegeti:

— Ne haragudjon rá, Hamburger úr. A néni öregasszony, elavult nézetei vannak.

— Öregnek öreg, de azért neki is igaza van. Mert a kávéház sokba kerül. Nekem a kávéház többbe kerül, mint az egész háztartásom... De nekem is igazam van. Mert én a kávéházban kötöm az üzleteimet.

CSORVÁS mintha megszelídült volna. Nagyon ijedt, mert fegyelmi vizsgálat folyik ellene. Két hét óta nem ivott egy pohár bort sem. Mogorván járkel a házban. Az iskolában kérlelhetetlenül szigorú a növendékeihez. A legkisebb vétség miatt intőcédulát küld a szülőknek.

— Ma kézvizsgálat lesz, — jelenti ki az osztályban. — Kezeket a padra! — vezényli.

Ötvenkilenc pár gyermekkéz emelkedik, majd lehull és rátapad a padra. A kis kezek remegnek. Sok köztük a piszkos és feketekörmű.

— Kit gyászolsz? — rival Csorvás a Pintér Ferkóra.

— Tanító úr, kérem...

— Hallgass! Ma nem megy haza ebédelni.

Az egész osztályt bezárja a tanító úr. Még pedig valósággal bezárja, mert rájuk zárja az ajtót s megy haza.

Ébred után valami olyan lépésre szánja el magát amin már régóta töprengett. E körül jár minden gondolata. Lépdél föl-alá a szobában, izgatott, végül fölveszi a kabátját, fejére csapja a kalapját s elmegy hazulról. Távozáskor nem köszön a feleségének. Most még nem, hanem... talán majd azután, ha megjön.

Durához megy, a községi orvoshoz. Az orvos éppen a díványon szendereg. Az éjszaka nem aludt, mert éjfél után fölverték s messze Nagyút tanyára viték egy súlyos beteghez. Dr. Dura felüti a fejét, amikor belép a szobába Csorvás:

— Á-á, Isten hozott, szervusz. Minek köszönhetem a szerencsét?

Csorvás zavart, akadozva beszél:

— Há-át... valami... bajról volna szó.

— Bajról? Mi más baja lehet ma az embernek, mint hogy kevés a pénze?... Közös bajban szenvedünk, testvér.

Csorvás mosolyog, hallgat. Izgatott, az egész lelke remeg. Kérdést vár, nem tudja, hogyan kezdje másképp.

— Csak nem vagy beteg? Gyújts rá, kérlek — s dr. Dura a dívány előtt álló kis asztalkán felnyit egy cigarettás dobozt. — Ül le már.

Csorvás leül. Még mindig hallgat.

— Van valami panaszod talán?

— Igen... Azért jöttem.

— No! Csak nincs szapora szívverésed? Mert már az is terjed a faluban. Barátom, már a paraszt is ideges. Ez a legújabb. Palpitatio cordis nervosa! Hehe!

Csorvás halkán, csak úgy morogva beszél:

— Az én bajom nagyobb annál. Hiszen... tudod.

— Hogy a fenébe ne tudnám? A te bajod az, barátom, hogy fegyelmet akasztottak a nyakadba.

— Hát ez is amiatt történt.

— Na persze. Amiatt, hogy fényes nappal részegen vonultál végig a falun. Megbotránkoztattad azokat, akik nem fényes nappal szoktak berúgni. Hehe... A többi részegeseket. Bocsáss meg, kérlek...

Dr. Dura nevet, elégedetten csap a saját térdére.

— Igen — motyogja Csorvás. — Belátom, hogy beteg ember vagyok.

— Beteg? — csodálkozik dr. Dura. — Ugyan, mi bajod lenne? Úgy nézel ki, mint a makk a fán.

Csorvás lemondóan legyint:

— Én tudom, hogy az betegség... Az, hogy nem tudok lemondani az italról.

— Betegség? A fene, aki eszi. Ne beszélj bolondságot. Rossz szokás, kérlek alássan.

— Ne nyargaljunk a szavakon. Betegség... mert a vesztetet okozza.

— Hát ne igyál! Nagyon egyszerű. Csak tőled függ, hogy iszol, vagy nem.

— Igen... De ez... tulajdonképpen betegség. Én... alkoholista vagyok, Érzem. Tudom.

— Helyben vagyunk már. Te is tudományos beteg vagy. Jobban akarsz mindent tudni, mint én, az orvos?... Az alkoholizmus, magyarul megrögzött iszákosság, az csakugyan betegség. De hát te nem szenvedsz alkoholizmusban. Te egy... bocsáss meg, te egy haszontalan fráter vagy. Ne fogd te, kérlek, a saját hibádat senkire és semmire. Ne mentesd te magad betegséggel. Nagyon is rossz úton jársz akkor. Ez éppen olyan, barátom, mintha valaki neki megy fejjel a falnak s azután azt mondja, hogy fejbajban szenved.

Ne menj a falnak! Kerüld el a falat. Ne igyál és kész. Alkoholista... te! Bolond beszéd. Az igaz, hogy a szesz öl, butít és nyomorba dönt. De hát ki parancsolja neked, hogy igyál? Én még azt sem mondom, hogy ne igyál. Igyál, mondjuk, naponta félliter bort. De egy korttyal sem többet. És akkor majd nem fogsz tántorogni az utcán. Ez tisztára a te dolgod... bocsáss meg, én nagyon szívesen látlak, örülök, hogy itt vagy és beszélgethetek veled, de... tulajdonképpen miért jöttél és mit kívánsz tőlem?...

— Azt gondoltam...

— Mit gondoltál? Hogy én majd éjjel-nappal ott állok melletted és vigyázok rád? Hát ezt, ugyebár, nem tehetem meg.

— Hogy mivel betegség... talán lehet gyógyítani. Talán van valami szer...

— A-a-a, csuda van, nem szer. Szanatórium, az van. Ahová bedugják az alkoholistát és nem engedik inni. Amikor aztán leszokott az ivásról, akkor kész, haza küldik. De te nem vagy alkoholista. Az alkoholista, barátom, egész másképp néz ki. Az lila, barátom, lila és kék. Szederjes az arca és reszket az egész teste. Te egy számár vagy, kérlek. És az ellen nem lehet szert beadni.

Csorvás megtörten ül s lenéz a földre. Az esze kavarg, nem is gondolkodik. Szeretne fölállni és elmenni. De nem tud mozdulni. Zsákmánya lett a vele szemben ülő szerencsésebb embernek. Nem tudja magát védeni. Reménye szétfoslott. Pedig azt hitte, hogy talán van számára valami segítség. Ha valaki... a vállára tenné a kezét és valami jószágosat mondana.

Dr. Dura kicsit megenyhül:

— Nézd, kérlek. Neked nincs semmiféle betegség-

ged, hanem van egy rossz szokásod. Hogy ez ne legyen, egyedül téled függ. Például ... mikor ittál utoljára?

— Már két hete nem iszom.

Dr. Dura arca kikerekedik, ajka széles mosolyra húzódik, föláll és szinte kiáltja:

— Hát akkor mit akarsz? Hiszen egyenesben vagy! ... Amit az ember két hétig kibír, azt kibírja négy hétig is. Azután négy évig is. Látod, hogy csak elhatározás dolga. Be kell látnia az embernek, hogy a mértéktelen ivásnak nincs értelme s akkor már rendben is van az egész. Nekem nem lehet holmi lelki kényszerről beszélni, mert az ostobaság. Csak nem vagy te valami ... freudista? Hisz' azt sem tudod ugyebár, hogy mi az. Az is egy marhaság, barátom ... Hát ha elmégy innen haza, máma fogsz inni?

— Nem! — jelentette ki Csorvás határozottan.

— És holnap?

— Nem! — ismételte meg Csorvás.

— Na látod ... Nem is érdemes erről tovább beszélni.

Csorvást ez a nagy határozottság megragadja. Kezd hinni dr. Durának. Kicsit felderül és mosolyog. Valami olyasmire gondol, hogy ... ha nem is lehet egészen úgy az ő bajával, mint dr. Dura mondja, de talán Durának is van valami igaza. Ha talán ... elő is fordul majd, hogy kisiklik, hogy valami baj esik meg vele, akkor majd megint eljön dr. Durához. És ... igen, nem fog inni. Rajta múlik. Nem, nem, egy kortyot sem, soha!

— Én nem iszom — mondja szárazon dr. Dura. —

— De azért nem, mert nem szeretem az italt. Nekem is megvan a szenvedélyem. Én meg sokat cigarettá-

zom. Barátom, a nikotin! Az is mérge. Veszedelemsebb, mint az alkohol. De hát az ember számár. Nem kíméli magát. Pedig, rám férne egy kis kímélet. Mert ez a foglalkozás, kérlek alássan, felőrli az embert.

Csorvás érdeklődéssel, csodálkozva néz az orvos szemébe. Hogy még az is panaszkodhatik, arra nem számított, az meglepi.

— Tudod, kérlek, ma éjjel is. Már napok óta nem állok valami jól, környékez ez a nyavalyás influenza. Lefekszem este tízkor, már el is alszom, erre megzörgeti valaki az ablakot. Fölriadok, hallom újra a zörgést. Na, jól nézel ki, dr. Dura barátom, gondolom. Fáradt vagyok, álmos vagyok, izzadok, kérlek, erre jön az a bűdös paraszt, föl kell öltöznöm és éjszakának idején, hidegben, ködben, sötétben, kérlek alássan, el kell mennem. De hová kell mennem, kérlek? Nem ide a szomszédba, hanem ki a pokolba, Nagykovátra. Itt állott a házam előtt a kocs... Beteg a felesége, nagy forrósága van, köhög. Hát ha valami hasfájása lett volna, nem is mentem volna el. És ha köhög? Ha láza van? Akkor meg van hűlve, mit csinálhatok vele? De mennem kellett. A kötelesség, barátom... Tüdőgyulladás van az asszonynak. Negyven fokos volt a láza. A szíve se valami jó. Adtam neki egy injekciót. Lehet, hogy meggyógyul, lehet, hogy nem. De nekem menni muszáj, ha hívnak... Még nyáron istenes dolog, de télen! Tudod, hogy irigyelek én télen valami más beamtert, akár a tanítót is, például téged is irigyellek. Kimégy az iskolából és elvetetted másnapig a gondját. De nekem soha sincs egy órai igazi szabadságom. Mert bármely percben jöhetnek értem. Úgy ám. Néha mintha akasztófára vinnék az embert.

Csorvás nevet.

Egy ideig még elbeszélgetnek. Csorvás akkor távozik csak, amikor egy nagy, erős gazdaember állít be kétségbeesett arccal s úgy nyöszörög, mint a kiskutya. Fáj a lyukas foga, ki kell húzni. És szörnyen fél a húzástól.

Csorvás frissen, megkönnyebbülten siet hazafelé. Boldog, mert reménykedik, hogy megszabadul élete átkától, az ivástól. Lehetséges, azt mondja dr. Dura. És ő is úgy érzi most már, hogy lehetséges. És akkor minden másképpen fog történni. Minden, de minden. Még talán a gyerekek tanításában is örömet leli majd. Jolánkával békességben élnek. Nem veszekednek egymással, szeretik egymást... Haza érkezik. Köszön Jolánkának. Az szomorú, haragos, nem fogadja a köszönését.

Csorvás sóhajt. Le akart egy kicsit heveredni, de most már nem tud. Föl-alá jár megint a szobában. Már alkonyodik, amikor eszébe jut, hogy bezárta az osztályt. Megrémul. Rohan az iskolába, hogy kieressze a gyerekeket. Bizony, nem találta ott őket. Ötvenkilenc közül csak két kislány didergett, egymásba bújva a hidegben. A többiek kinyitották az ablakokat és azokon keresztül kimásztak. A két kislány éppen csak betette az ablakokat, de becsukni nem tudta... Csorvás haza küldi őket. Gyöngéden végig simít a fejükön. Ő is megy vissza, haza. Bánja, hogy megbüntette az osztályt. Bán mindent, az az érzése, hogy mindent rosszul csinált eddig.

Jolán betálalja a vacsorát. Szótlanul megvacsoráznak. Vacsora után sem beszélnek egymáshoz. Csorvás bámul a levegőbe, az asszony harisnyát stoppol. Egyszer csak, mintha hosszas megfontolás után tenné, megszólal Csorvás:

— Te Joci!

Jolánka rábámul az urára. Az már régen nem szólította őt a becenevén.

— Te Joci. Ugye, rongy ember vagyok én?

Jolánka sóhajt.

— Mondd ki bátran, ugye, hogy rongy ember vagyok?

— Miért beszélsz most ilyesmiről?

— Mert tudom, hogy rongy ember vagyok. Alkoholista vagyok.

— Most nem iszol.

— Mindegy. Alkoholista vagyok. Rongy ember. Legokosabb lenne, ha itt hagynál engem.

— Itt hagyni? ... Nekem nincs hová mennem.

— Menj vissza Ilonához. Hagyj engem el! Buxbaumnak holnap felmondok. Ilona költözzön vissza a házba, én meg ... elmegyek.

— Hová mégy?

— Mindegy. Megyek. eltűnök ... Úgyis elcsapnak.

— Bolondokat beszélsz. Ilona engem úgysem vesz vissza, s a Buxbaum sem megy ki a helyiségből. Szerződése van.

Csorvás keserűen mosolyog:

— Szóval ... csak ez érdekelt az egészben. Hogy mit csinál Ilona és mit csinál Buxbaum. A válásba belenyugszol.

— Te akarsz elhagyni! Senki sem tart vissza, — Jolánka föl sem néz a munkájáról, úgy beszél tovább.

— Én megmondom, Pista, úgyis meg kellett volna egyszer mondanom, én nem bánom, ha elválunk.

— Úgy?

— Nem bánom. Én már ... nem szeretlek. És ezen nem lehet változtatni.

Csorvás megdöbben. Elsápad. Döbbenete hirtelen haragra változik:

— Tehát így állunk! Nem szeretsz. És nem is fogsz szeretni... Akkor nem válunk! Tőlem nem szabadulsz meg olyan könnyen. Majd én még megtanítlak téged. Velem nem bánsz el... Én megjavultam. Én teérted lemondtam az ivásról. De most már annak is vége. Mert te egy nyomorult gonosztevő vagy. Te meg akarsz engem ölni... Na hát majd meglátjuk.

Csorvás szinte rohan ide-oda a szobában. Az arca lángol, a kezével hevesen hadonászik. Oda megy a fogashoz, csak úgy vállára kanyarítja a kabátját, fölteszi a kalapját és gúnnyal, dühvel kiáltja:

— Jójcákát!

Elmegy, döngve csapódik be utána a kapuajtó.

Jolánka föláll, sápadt, mozdulatlanul mered maga elé. Julis besompolyog a szobába:

— Megágyazhatok?

Jolánka bólint, hogy igen.

Julis átmegy a másik szobába, megágyaz. Visszajön. Áll és nézi az asszonyát:

— Nagysága, kérem.

— Na mit akarsz?

— Ha az Ilonka kisasszony hazajön Pestről...

Julis elhallgat.

— Beszélj már! Mit akarsz az Ilonka kisasszonytól?

— Én... elmegyek hozzá.

— Menj. Téged talán visszavesz.

— És... akkor... mindaketten visszamegyünk? —
Julis elkezd sírni.

— Ne bőgj! Még te is kínozol? Van nekem elég bajom úgylis.

Julis kimegy. A konyhában tovább sír. Jolánka áll, majd visszaül a munkájához. Nem tudja folytatni. Nyugtalan, valakivel beszélnie kellene, akárkivel, hogy legalább kimondja a sok kérdést, ami az elméjét feszíti. Ez a Julis... nem is olyan ostoba.

— Julis! — kiált ki Jolánka a lánynak.

Julis megjelenik az ajtóban.

— Mondd, Julis... érted te ezt?

— Mit?

— Hiszen hallottad! Hogy a tanító úr... hogy az uram, előbb hazaküldött, hogy váljunk el, azután meg...

— Tudja is az úr, mit akar! — vág közbe Julis. — Ő csak inni akar. Az ilyen embert legokosabb megétetni. Ha nem félnék, hogy kitudódik...

— Megbolondultál? Neked nincs tökéletes eszed.

— De bizony. Ha nem félnék, hogy kitudódik, hát én elpusztítanám.

— Te örült vagy, Julis. Hogyan gondolhatsz ilyesmire? Hidd el, hogy a tanító úr nem is rossz ember. Még... megváltozhat.

Julis határozottabb, mint az asszonya:

— Az? Soha! Nekem beszélhet Jolánka kisassz... nagysága. Tessék elhinni, hogy mindig inni fog. Ez már nem lesz jobban soha. Tudom én. Tessék elhinni, legokosabb lesz, ha kibékülünk az Ilona kisasszonnyal. Maga még olyan fiatal és szép... tessék elhinni.

Julis elhallgat, Jolán nem szól semmit. Derék lány ez a Julis, — gondolja. Azután csendesen mondja:

— Menj aludni.

Jolánka is levetkőzik, lefekszik. Nem tud aludni. Tudja, hogy mi történik most Csorvással. Tudja... és nem akadályozhatja meg. Túrnie kell. Majd... hajnal felé jön haza. Borzasztó, hogy az ilyesmi lehetséges. Fetreng a gondok és kínok közt.

Csorvás a kocsmába ment. Egy kis kompániát talált ott. Négyen ültek együtt és boroztak. Emberek, akik irtóztak a hazamenéstől, a korai lefekvéstől, akiknek esténként még befejezetlen volt a napjuk, akik vártak, hajszoltak valamit, maguk sem tudták, hogy mit.

Csorvás egymásután három pohár bort iszik.

— Nem adhatok annyi fórt nektek — mondja.

Percek alatt lesz mámorossá. A szeme ragyog, az arca kitüzesedik, egész lénye felderül, hangosan beszél, nevet, káromkodik, szid mindenkit, az egész Dunaszemest, az egész világot. Fenyegetőzik. A többiek mulatnak rajta, ugratják. Kara Ferkó biztatja, hogy igyon még, mert ők már messze tartanak, megittak fejenként egy-egy litert. Csorvás mámorosan is megőrzi a rosszindulatot. Iszik, de beleköt Karába. Kara szemtelen, nem tiszteli a tanító urat. Csorvás fölkap egy poharat és Karához vágja. Arcán találja a legényt. Kara meglepődik, az arcához kap, végigsimít rajta, megnézi a kezét, hogy nem véres-e az arca, s csak ennyit mond:

— Megvesztél?

Csorvást előnti az izgalom. Fölugrik, ordítani kezd:

— Még ma megölök valakit. Disznó betyárok. Engem mertek ti bántani? ... Szétzúzlak benneteket.

Megint egy pohár felé kap. Megragadják, lefogják. Lenyomják a székre. Csorvás birkózik, ki akarja ma-

gát szabadítani. De erősen fogják. Csorvás rüg, harap, hiába. Végre elfárad. Lehanyatlik a feje, zihál, majd elkezd keservesen zokogni:

— Rongy ember vagyok én. Olyan rongy ember vagyok, akinek a felesége a szemébe mondta, hogy már nem szereti... Ne haragudj, komám, megütöttelek?... drága egyetlen cimborám.

ILONA mint egy szorongó álmot élte át a kényszerregyezségi tárgyalást. Olyan volt számára, mikor eltávozhattott s kilépett az utcára, mint a fölébredés. A tárgyalás menetére épp úgy nem emlékezett, mint ahogy az ember a hosszú gyötrő álmából csak képfoszlányokat tud felidézni. Tulajdonképpen nem is értette, hogy mi történik vele. Csak az volt a fontos, hogy az ügyvédje, dr. Hart, gratulált neki s kijelentette, hogy most már minden rendben van. Még a híres gonosz Göröncsér is nevetett. Nevettek, mosolyogtak, kopasz kövér emberek, mintha őt kinevetnék volna. Nem baj, fő, hogy minden rendben van, amint az ügyvéd úr mondja, majd Hamburger elmagyarázza azután, hogy voltaképpen mi történt. Annyit tudott csak, hogy a végső veszedelemre megtakargatott ezer pengőjét oda kellett adnia, de még azt az ezret is, amit Szemcsik András vett fel a szemesi takaréktól. András, mélységes titokban, a segítségére volt! Csak a tartozásának harmincöt százalékat kellett megfizetnie... Ott forogtak az ügyvédek és a megjelent hitelezők kezében az üzleti leltár sokszorosított másolatai. Még a tartozásokról és követelésekről is a pontos kimutatások, melyek ugyancsak Hamburgertől eredtek. Milyen pontosak

is voltak ezek a kimutatások. Még a követelések közül is külön felsorolva a kétesek. Hamburger ott-hon tőle ilyen kimutatásokat kért és egyszer egy egész hosszú délután tanulmányozta a könyveit és jegyzeteit. Akkor azt hitte, hogy mindez csak buzgó érdeklődés a Hamburger részéről.

De mindegy. Fő, hogy meg van mentve. Leg-alább egy időre. Majd talán... jobbra fordul a sorsa.

Ilona nem tudta, hogyan jutott el a körút és Király utca sarkára... Állt a sarkon, át akart menni a körúton, de zúgtak, robogtak a villamosok, rohantak az autók. Látta, hogy valami fényjelző készüléket igazgat a rendőr, de annál kevésbé tudta, hogy mit kell tennie. Egy mosolygó, kedvesarcú nő-höz csatlakozott, nagy ravaszul elhatározta, hogy azt csinálja, amit az a kedvesarcú nő. Vele együtt indult. Úgy ment mellette, mintha egymáshoz tartoztak volna. Még az út közepéig sem jutottak, megállította őket a rendőr:

— Szóval kegyeteknek hiába állt tilosra a lámpa!

Ilona ijedten nézett a másik nőre. Jaj, most már segítsen az őrajta is! A kedvesarcú, mosolygó nő még jobban mosolygott. Csak úgy ragyogott a szeme, az egész arca, ránézett Ilonára, mintha az lenne a hibás. Önkénytelenül Ilonára fordult a rendőr szigorú tekintete is:

— Együtt vannak?

— Nem, nem vagyunk együtt! — sietett a mosolygó nő a válasszal s már indult is.

A rendőr utána szólt:

— Tessék csak várni!

Megint Ilonához fordult és már húzta is elő a noteszát:

- Hogy hívják?
- Engem?
- Csakis magát. Hát kihez beszélek?
- Máté Ilona.
- Hol lakik?
- Dunaszemesen.
- Kegyed vidéki?
- Igen.
- Na, most átmehet, szabadra van állítva.

Ilona már futott is. A járdáig meg sem állt. Onnan tekintett vissza. Láta, hogy a mosolygó nő csak mosolyog tovább, nevet, beszél, el akarja bővíteni a rendőrt, aztán magyarázkodik, feléje muto-gat, de — hiába. A rendőr kérde-zgeti sokáig, s írja be a feleleteit a noteszába. Ilona mosolyog s megy tovább. Milyen jó napja van ma! Hiszen... az emberek nem is rosszak. Talán nem is olyan a világ, mint ahogy ő otthon a szemesi boltban látta. Vagy csak itt Pesten lennének ilyen jók, ilyen kedvesek az emberek?

Megéhezett. Nem csoda, reggel óta nem evett egy falatot sem. Otthon Lujza néninél is csak egy üres kávé-t ivott reggel. Nem is volt étvágya. Nagyon, de nagyon félt a tárgyalástól. De azután, mintha az emberek összeesküdtek volna az ő megmentésére... El-indult, hogy egy büfét keressen. Nézegette a cég-táblákat. Egy-egy kirakat előtt meg is állt, arra gon-dolt, hogy most mit vásárolna, ha pénze lenne, sok-sok pénze. Egy bőröndös kirakatban retiküloket lá-tott, feketéket, barnákat és szürkéket, különféle for-májúakat, volt köztük krokodilbőrből készült is. Bőröndök, retikülök, pénztárcák, erszények, tele volt a kirakat szebbnél-szebb tárgyakkal. Ilona sóhajtott.

Ha legalább egy kis erszényt vehetne, mert az övé már elszakadt. De... nem lehet. Hiszen annyi minden kellene! Leginkább cipő és harisnya. Két pengő egy olyan szép kis barna pénztárca. Kevés a pénz. Takarékoskodni kell. Még jobban, mint eddig.

A bőrröndös után egy óra- és ékszerüzlet következett. Kis karkötő-órák egész sora egy fémrúdra kiaggatva. Állóórák, faliórák. Egy falióra az üzletbe is kellene. Hiszen volt, de már elromlott. Régi jószág volt, még az édesszüleit is szolgálta. Pusztul minden. Még jó, hogy otthon toronyóra ütéséről mindig lehet tudni az időt. De meg a vevők érkezéséről is. Deákné mindig tizenegykor állít be. Ha nem hallaná véletlenül a toronyórát, meglátja Deáknét... Gyűrűk, nyakláncok, ezüstdobozok, karperecek, mennyi, mennyi drágaság! Ilona kiválaszt egy karkötőórát. Már csak úgy, hogy azt venné meg, ha lehetne. És megy tovább. Férfidivat-kereskedés, — ez nem érdekli. Bútorkereskedés... Fűszer- és csemegekereskedés! Ó, ez az ő szakmája. Egy ilyen üzlet kellene neki. Micsoda finom áruk! Gyönyörűség még nézni is. Ő ülne a kasszában, a segédek kiszolgálnák a vevőket, ő meg szedné be a pénzt. Ömlene a pénz, sok-sok pénz. Istenkém, nem is kellene olyan sok, csak annyi, hogy az embernek egy kis nyugalma legyen. Hogy ne kelljen szüntelenül aggódni a jövő miatt. Micsoda remek gyümölcsök! Alma, narancs, mandarin, még szőlő is. Szemesen ilyesmire bizony nem akadna vevő... Félóra is eltelt, amíg elérkezett a büféhez, amely a saroktól talán a harmadik-negyedik házban volt. Már úgy gyötörte az éhség, hogy szédült.

Mohón nézte a kirakott ennivalókat. Kétszer is

elindult az ajtó felé, de csak megint visszalépett a kirakathoz, ott állt és habozott. Végre is rászánta magát, bement a büfébe. A büfé tele volt ebédelőkkel. Magányos asztalt nem látott. Föl-alá járt a két asztalsor közt, nézte az embereket; egy asztalnál csak ketten ültek, volt hely, oda letelepedett. És várt. Pincérek jöttek-mentek, ételeket hordtak a konyháról, üres edényeket cipeltek vissza, rá sem pillantottak Ilonára. Ő ült és várt, talán negyed-óraig is, akkor fölállt, kibotorkált az üzletből. Amint kilépett az utcára, már szégyellte az ügyetlenségét és gyávaságát. Bizonyosan szólnia kellett volna valamelyik pincérnek, erélyesen, követelősen kiáltania, — gondolta... A büfétől nem messzire meglátott egy kávéházat. Bement a kávéházba, leült az első asztalhoz. Türelmetlenül nézett szét, nekibuzdulva, nehogy úgy járjon, mint a büfében. De máris ott állt előtte a fehér munkakabátos pincér:

— Tetszik parancsolni?

— Kávét kérek.

A pincér meghozta a kávét. Ilona egy zsemlét vett el a tálcáról, kettétörte és lassan, kortyonként itta a kávét. Jó, jobb, mint otthon, vagy a Lujza néninél, — állapította meg. Szétnézett a kávéházban. Különös, fanyar, csípős szagot érzett, amelyről nem tudta, hogy mi lehet. De a szemnek nagyon kellemes volt a terem, minden tárgyával, márványasztalaival, tükreivel együtt. Különösen az óriási ablakok tetszetek Ilonának. Az ember benn ül a kávéházban és mégis, mintha az utcán lenne, a szabadban. Sarkon volt a kávéház, két utca színes, nyüzsgő életét látta. Az emberek mind sietnek. Egészen másképp mennek, mint a szemesiek. Mintha itt frissebbek, fölényeseb-

bek lennének az emberek, a szemesiek pedig lassúbbak, nyugodtabbak, pihentebbek, mégis talán szomorúbbak. És milyen sok szép nőt látni! És milyen szépen vannak felöltözve!... Elfogyott a kávé, a zsemle, Ilona még mindig éhes volt, szívesen meg-evett volna még egy zsemlet, de nem tudta, hogy illik-e, szabad-e egy kávéhoz két zsemlet enni. Újságot is tettek eléje. Mintha most már muszáj lett volna olvasnia, kezébe vette a lapot. „*Borzalmas gyilkosság a Remete utcában.*” „*Egy állástalan kádármunkás vadállati kegyetlenséggel agyonszurkálta a feleségét...*” Borzasztó! Ilyesmi Dunaszemesen nem történik. Vannak hát itt, ezen a Pesten, rossz emberek is.

Fizetett és elindult. De nem hazafelé, hanem hogy fölkeresse Weisz Erzsit. Meg kellett kérdeznie valakitől, merre van az R.-utca. Két férfi haladt el mellette, azoktól nem merte megkérdezni, mert ketten voltak, mert férfiak, különben is siettek, már el is távolodtak... Egy másik ember nagyon elegáns, úrias volt. Csak nőt fog megkérdezni... Igen, azt a szegényes öregasszonyt.

— Merre van kérem az R.-utca?

Az öregasszony megállt, nem értette a kérdést. Ilona megismételte:

— Nem tudom, szívem, nem tudom. A rendőrt tessék kérdezni.

Végre megtudta, mely irányban kell mennie. Az R.-utca nem volt közel, jó félórába tellett, amíg odaért... Csak otthon legyen Erzsi. A szíve hevesen dobogott, hogy újra látja majd régi barátnőjét, annyi idő múltán. Bement a tizenhetes számú házba. Háromszor is végigolvasta a lakók névsorát. Weisz

Erzsi nevét nem látta. Bement kérdezősködni a házmesterhez. A házmesterné, álmosképű, kövér asszony, kelletlenül forgatta a névmutatókönyvet.

— Weisz Erzsi, Weisz Erzsi... Weisz Hermann van itt. Weisz Erzsit nem látok.

— Egész biztos, hogy itt lakott, R.-utca tizenhétben.

— Mikor?

— Még egy év előtt is.

— Mink csak féléve vagyunk itt. Az előbbi házfelügyelő nagyon rendetlenül kezelte a ki- és bejelentéseket.

A szobából most kilépett a házmester.

— Valami Weisz Erzsit keres a hölgy.

— Meghalt! — mondta nyugodtan a házmester. — Épp egy héttel azelőtt temették, hogy mi ide beköltöztünk.

Ilonával fordult egyet a házmesteri konyha. Hazudik, hazudik! — szerette volna annak a szörnyű embernek a szemébe kiáltani. Erzsi nem halhatott meg. Azt én megéreztem volna. Hiszen úgy, olyan reménykedve várta most is a viszontlátást. És éppen ma mondja ezt, ez a szörnyű ember, ma, amikor ő boldog, amikor az ő életét megmentették, amikor oly jó és szép minden a világon.

Ilona szó nélkül megfordult és sietett el. Már csak magának mormolta:

— Köszönöm szépen, jónapot kívánok.

A házmesterné még mindig nézte, lapozgatta a névmutatókönyvet.

— Itt van! A szimpla V-nél, Weisz Erzsi. Elköltözött májusban. A Tátra utcába. Ejnye, szaladj már utána.

— Nem szaladok én. Ha nagyon kíváncsi, jöjjön vissza.

— Én utána megyek.

— Nem mész! Hagyd... Biztosan kérni akart valamit attól a Weisz Erzsitől. Amilyen gyámoltalannak látszott. Meg úgy*sem érnéd már utol.

Az asszony csak nem nyugodott meg:

— De miért mondtad neki, hogy meghalt?

— Nem mindegy az? Meghalt, vagy elköltözött. Úgy emlékeztem, hogy azt az öreg nőt, aki meghalt, Weisz Erzsinek hívták.

ILONA este korán lefeküdt. De nem tudott elaludni. Reszketett az ágyban. Istenem, Erzsike meghalt! — riadozott. Meghalni ilyen fiatalon. Holnap talán rám kerül a sor. És még nem is éltem. Nincs férjem, nincsenek gyermekeim. Nincs apám, nincs anyám. A testvéreim nem szeretnek. A testvéreim gyűlölnék. Minden pusztul körülöttem... Igaza volt Hamburgernek. Nem lett volna szabad kiköltözni a házból. Nem kellett volna Jolánkát szabadjára engednem. De én jó voltam... Talán nem is voltam jó, mert rosszat csináltam. Gyenge voltam. Meg kell változnom. Talán... Istenem, adj erőt! Nekem élnem kell, még sok mindent jóvá kell tennem. El kell rendeznem Jolánka ügyét, a boltot, ki kell békülnöm Annával. Elmegyek hozzá. Maholnap megszületik a gyereke. Én leszek a keresztanyja... Buxbaum tönkre akar tenni. Talán... megvéd majd András sógor. Erzsike oly okos volt. És ő is meghalt. A Hamburger és András sógor, azok segítettek rajtam.

— Te nem alszol? — kérdezi Lujza néni.

- Nem.
- Hogy olyan nyugtalan vagy.
- Nem tudok aludni.
- Szoktál te imádkozni?
- Szoktam.
- Hát... talán imádkozzál még.
- Néni, kérem, ne haragudjon, de annyi mindent szeretnék kérdezni.
- No csak kérdezz. Mert én sem tudok ám aludni.
- Olyan bolondság jutott az eszembe... Lujza néni sohsem gondol a halálra? Hogy egyszer mindnyáján meghalunk?
- Csend. Lujza néni nem válaszol.
- Ne haragudjon rám, Lujza néni. Ugye, butaságot kérdeztem? De muszáj volt megkérdezniem, mert én olyan nyugtalan vagyok ma. Megtudtam, hogy a Weisz Erzsi meghalt.
- Weisz Erzsi?
- Igen.
- Ki volt az a Weisz Erzsi?
- Az a lány, aki velem járt iskolába. Itt laktak a Dembinszki utcában.
- Ó... az a csúnya szeplős?
- Az a szép barnahajú lány.
- Az a nagyszájú. Meghalt? Ugyan ne mondd.
- Az az okos lány. Jó lány volt, nagyon szerettem.
- Én bizony a halotról is megmondom az igazat, ki se állhattam.
- Pedig jó lány volt. És hozzám különösen jó volt.
- Nem akarlak megbántani, Ilonka, de te mindenkitől el vagy ragadtatva. Ettől a Hamburgertől

is. Még a szeméből sem néz jó ki. Nekem elhiheted. Ismerem én az embereket. Még az én kávémat fitymálja! Ó!... És azt is tudom, hogy a lányok rosszul mentek férjhez.

— Lujza néni, ez nem igaz. A Szemcsik András nagyon becsületes rendes ember.

— Na látod a Szemcsik András! De mért nem beszélsz a Csorvásról? ... Látod hogy nem vagy hozzám őszinte.

— A Pistának a Csorvásnak csak az a hibája, hogy iszik.

— Az még nem lenne olyan nagy baj. Az én boldogult férjem, a te Kálmán bátyád is ivott. Az apád is ivott. Az még nem olyan nagy szerencsétlenség, ha egy férfi iszik. A nő, az egészen más ... Hogy gondolkod-e a meghalásra?

Lujza néni elhallgat. Ilona egy kicsit vár. Félénken mondja azután:

— Bolondságot kérdeztem.

Lujza néni beszélni kezd. Ömlik belőle a panasz:

— Egyébre se gondolok! Nappal még csak megvagyok, de éjjel! Az ször-nyű-sé-ges! Kitágul a szoba, elmennek a falak ... nem véd semmi. Hiába csukom be a lakásajtót, a szobaaajtót, az ablakot, valami rémületest nem tudok kizárni a falak közül. Mintha egy gyilkossal aludnék egy szobában. Olyan jó, hogy most veled tudok erről beszélni. Ilonkám, te vagy a legkedvesebbem a földön. Mindent rád hagytam kislányom. Ha meghalok, az ingóságokról a leltárt megtalálod a fehérneműs szekrényben, az abroszok alatt. Én, Ilonkám, nagyon félek, nagyon félek. Te okos lány vagy, mit gondolsz te, mi lehet odaát?

Ilona sóhajt:

— Nem tudom.

— Nem tudod? — Lujza néni is sóhajt. — Senki sem tudja. Mit ér akkor a sok tudomány a földön? Mert engem csak ez az egy érdekel. De ne is beszéljünk róla többet. Te még fiatal vagy. Előtted az élet, te ezt nem értheted. Te holnap már csak nevetesz rajtam. A verebeim... Csak a verebeim maradnak utánam. Azért gondozom őket, szegényeket.

ILONA utazik haza. A Kelebia felé vivő vonaton. Külön kocsí van a vonathoz kapcsolva, melyet majd K.-n leakasztanak s átkapcsolnak a helyiérdekűre. Ilona erre a kocsira szállt, fel, óvatosságból, nehogy K.-n elmulassza az átszállást. Harmadosztályos kis szakaszban ül. Egyetlen útitársa van a szakaszban, egy vele szemben ülő sovány, szinte csak csontbőr nő. Eleinte többen voltak, de a többiek részint Soroksáron, részint Dunaharasztn leszálltak. Jóideje utazott már a két nő kettesben, amíg végre beszédbe ereszkedtek egymással. Ilona volt a kezdeményező, ő maga is csodálkozott rajta, hogy ilyen barátkozó a hangulata.

Az asszony eszik. Előbb sonkát, majd kirántott húst. Jó sokat. Azután süteményt, utána almát. Majd megint húst vesz elő a cókókjai közül, úgy látszik, sült borjúhúst és azt eszi.

— Ha nem eszek semmit, akkor megfájdul a fejem, — magyarázza Ilonának, mintegy mentegetőzve.

— Persze, — hagyja rá Ilona, bár már egészen megbotránkozott a véget nem érő faláson.

— Maga nem éhes?

— Nem szoktam napközben enni.

A sovány asszony csodálkozva rázza a fejét:

— Különös. Némely nőnek milyen furcsa szokása van.

Így mondja „nőnek”, mintha az nem is számítana, hogy a férfiembereknek milyenek a szokásaik.

A sovány asszony megeszi a borjúsültet, újra almát szed elő, két darabot megeszik. Azután még kotorász a kis kofferjában, egy papírzacskót húz elő, abban csokoládébonbonok vannak. Kínálja Ilonát:

— Tetszik egy kis csokoládé?

— Köszönöm, nem kérek.

Ilona a csokoládéra nem vágyik. Megszokta ott-hon a boltban, hogy előtte hever csokoládé, cukor, nápolyiszelet és soha egy szemet sem vesz el az áruból. Annyira nem, hogy soha nem is kívánja meg az ilyesfélét.

— Vegyen már belőle! — nyújtja az asszony a zacskót. — Csak egy szemet. Még nézni se tudom, ha valaki nem eszik. Különösen a vonaton. A vonat rázza az embert, az ember gyomrát is, ha nem eszik, megfájdul a feje... Tudja maga, lelkem, hogy mennyit fáj az én fejem? Különösen a vonaton... Ahogy Pestre érkezem, rögtön megszűnik a fájás... Na, vegyen egy szemet! Nem is étel, csak nyalánkság.

Ilona most már kivesz egy bonbont. A szájába teszi, a bonbon elolvad, jó, de Ilona máris megbánta, hogy elfogadta. Az az érzése, hogy megint csak a más ember akarata győzött felette.

A sovány asszony egymásután tömi magába a bonbonokat és beszél:

— Valami baj van a fejemmel. Én csak Pesten

érzem jól magamat. Ott az a sok ember, az az élénkség, az a zaj. Jaj lelkem, én a csendet ki nem állhatom. Csak a nagy nyüzsgést szeretem. Sok-sok ember és mind idegen, az jó. Meg sem látnak, észre sem vesznek. Otthon? Áh! — legyint a kezével. — Maga gyakran jár Pestre?

— Nem. Már évek óta nem voltam fenn.

— Ne mondja. Hogy tudta megállni?... És most miért volt fenn?

— Egy barátnőm halt meg, — feleli Ilona s maga is meglepődik, nem érti, miért adta éppen ezt a választ.

— Temetésen volt? — az asszony hangja inkább csodálkozó, mint részvételtjes. Az Ilona kalapját nézi, a kalap kék bársony.

Ilona úgy érzi, hogy egy kicsit elpirult. Meg kellene magyaráznia... illetve el kellene mondania, hogy mi történt vele Pesten. De csak hallgat.

A csokoládé bonbon elfogyott, az asszony csak úgy elhajítja a zacskót s az leesik a padozatra. Föláll most az ülésre, leemel a poggyásztartóból egy kosarat, felnyitja s a kosárból valami sárgásbarna csillogó masszát vesz elő.

— Birsalmasajt, — mondja nyugodtan.

Megint eszik, Ilonát már nem is kínálja. Kinéz az ablakon. A vonat lassít, majd megáll. Odakint téglafalú kis emeletes épület, fészerek és néhány ember.

— Lacháza, egy perc! — hangzik a kalauz kiáltása.

Az asszony felugrik és riadtan kezdi összekapkodni a holmiját. Ilona csodálkozik, szinte szorong, mert hát egy perc alatt aligha készülhet el az asszony:

— Le tetszik szállni?

— Dehogy. Majd a következő állomáson... Jaj, a kesztyűm!... megvan. Mit gondol, fölvegyem már a kabátomat, nincs itt nagyon meleg?... Hová is tettem a sálam? Ebben a percben még itt volt a kesztyűm...

A vonat sípjelet ad, indul, mind gyorsabban ismétlődnek a kattogások.

— Jaj, mindjárt Halomszegen leszünk és még minden szanaszét van... Azt sem tudom, hol a fejem.

A poggyásztartóból, a pad alól, az ülésről összesen nyolc darab csomagot halmoz össze az asszony egy boglyába.

Ilona ül némán, összekuporodva a sarokban, még a lábát is fölhúzza, hogy kevesebb helyet foglaljon el... A padlón papírdarabok, almacsutka, csirkecsont. Jaj, hogy mer ez az asszony ilyen piszkot csinálni? Mi lesz, ha a kalauz bejön és rászól. Hogy mit is meg mer magának engedni némely ember. Ilona megbotráncozik, de lelke mélyén irigyli az asszonyt.

— Ejnye, nem látta az esernyőmet? — kérdezi az izgatottan.

— Nem, — feleli Ilona.

Valósággal össze kell szednie Ilonának magát, hogy ne segítse keresni az esernyőt.

— Talán el sem hoztam hazulról.

Kicipeli a csomagjait a kocsifolyosó végébe. Még egyszer átkutatja az üléseket, az ülések alatti üregeket. Felkapaszkodik, hogy a csomagtartót ismételtén átnézhesse. Kezével tapogat mindenfelé, leakasztja az Ilona kabátját s nem akasztja vissza a fogasra, hanem csak ledobja a fapadra.

— Hát én megyek.

Ilona feláll, hogy elbúcsúzzon útitársnőjétől. Az kutató pillantást vet az Ilona helyére is.

— Isten vele. Biztosan itt felejtettem valamit.

Kezet fognak.

— Maga meddig utazik?

— Dunaszemesig.

— Ó! Miért nem mondta előbb? Ismerem azt a falut. Micsoda porfészek! Ronda egy falu, ne haragudjon... Jaj, ha előbb szól, hát kérdeztem volna.. Ismeri a Káveckiekat?

— Ismerem, — Ilona arca felélénkül.

Érdekes lenne, kellemes lenne, valamit hallani a falujáról, a falujabeliekről nem oda valótól. De már késő.

A vonat sípol, lassít, megáll. Az útitársnő már ki is szaladt s dobálja le csomagjait a földre. Leszáll ő maga is.

— Na, ez is segíthetett volna! Nem tört volna le a keze, ha leadogatja a poggyászomat, — mormolja mérgesen.

Ilona meg benn a kocsiban gondolja:

— Vajon, hogyan boldogult azzal a sok holmival? Ejnye, leadogathattam volna, szegénynek.

Egy szeméthalmazt próbál begyömöszölni a lábával az ülés alá. Hogy legalább ne lássa. Meg még azt hiszi a kalauz, hogy ő csinálta. Megakad a lába valamiben. Lehajol, előhúzza, egy női esernyő... A vonat már elindult.

A kalauz megy el a kupé ajtaja előtt. Ilona ki kiált:

— Kalauz úr!

A kalauz visszafordul, belép. Ilona odanyújtja neki az ernyőt:

— Itt felejtette...

A kalauz nevetve vág a szavába:

— Ez csak természetes, kérem. Ez az utas mindig itt felejt valamit. Attól tartok, hogy egyszer még ő maga is itt marad.

— Kalauz úr ismeri?

— Mint a rossz pénzt! Legalább hetenként kétszer felutazik Pestre. Egy nyugdíjas vasutas felesége. Vaját, tojást szállít fel. Egész szépen keres. De könnyű neki, mert az utat csaknem ingyen teheti meg.

— Így aztán könnyű haszonnal kereskedni! — mondja Ilona, aki beszédessé vált, mert nagyon csinos legény a kalauz.

A kalauznak eszében sincs, hogy tovább menjen, mert nekitámaszkodott a kupé falának s úgy nézi, fürkészi Ilonát. Egy kis hallgatás után szövi tovább:

— Hová is tetszik... ja, igen, Dunaszemesre.

— Igen.

— Kegyedet még nem láttam ezen a vonaton. Pedig én már öt esztendeje teljesítek itt szolgálatot.

— Ritkán utazom.

— És talán inkább a hajóval...

— Igen, a hajóval, — füllenti Ilona.

Ilona egyszerre felvidul. Megörült neki, hogy benne is van egy kis élelmesség. Nem állt elő vele, hogy ő csak egy kis szürke rab, egy falusi bolthoz kötve, aki onnan még csak ki sem teheti a lábát. Füllentett. Más szóval hazudott. Bár ártatlan hazugságot mondott.

Igen tetszik Ilonának a kalauz. Kedves, barát-

ságos ember, szép ember, kis nyírott bajusza van és olyan csinos a formaruhájában, mint egy úri katoná. Érti Ilona azt is, — ó, hiszen van öneki annyi esze, — hogy ő is tetszik a kalauznak... A kalauz alaposan kikérdezi. Megtudja, hogy Ilonának boltja van Szemesen, ő árul benne, hogy testvérei vannak, hogy a jegyző a sógora, szóval a kalauz sok mindent megtud Ilonáról... Szalutál, elbúcsúzik, mert következik Dunaszemes. A kalauz megígéri, hogy egyszer ha szabadnapos lesz, bemegy Dunaszemesre.

Ilona vidám, örül, boldog. Lám, nem olyan egészen gyámoltalan valaki ő. Nem elveszett teremtés. Mihelyt kimozdul hazulról, mindjárt másképp forog körülötte a világ. Csak olyan rab ne lenne!

A PETŐFI UTCA és a Duna utca kereszteződésénél verődik össze néhány asszony. Ez a kereszteződés valóságos tér, területileg talán nagyobb, mint a Piac tér, bár leginkább azért, mert a Piac tér kicsi. Az Agárdi-féle házban bolt van — a Laczkó vegyeskereskedése, — a bolt előtt artézi kút, három házzal odább, benn a Petőfi utcában — hentesüzlet. Hogy mennyi minden szaporodott el ezen a Szemesen! Például borbélyüzem három van, holott az egyszerű gazdaember hetenként egyszer borotválkozik, akkor is odahaza maga, a haját meg ha félévben egyszer nyíratja le. Cipész talán tíz is van. Persze csak kinn áll a tábla a házuk falán, idétlen fekete cipő pingálva rá és a név, hogy Dvornyczki András cipész, de cipőt soha nem rendelnek egyiknél sem, legfőlebb egy kis javítási munka akad itt-ott. Cipészek ugyan a cipészek, de nem a mesterségükből élnek,

hanem afféle kevert a foglalkozásuk, malactartás, libatenyésztés, egy kis saját szőlő művelése, esetleg napszámos munka, ha máskor nem, hát aratáskor.

Az egyik asszony, Szalánczainé, az artézi kútnál áll, várja, hogy megteljék a bádoggödör vízzel. Vékony sugárban folydogál a víz a kútból — ez csak olyan másodkút, mert a főkút a Piac téren működik. Talán félóraig is eltart, amíg a gödör megtelik. Szalánczainé már jó régóta áll ott, Bolemanné épp jön ki a Laczkó-féle boltból. Persze hogy megáll beszélgetni Szalánczainéval:

— Egy kis cikóriát viszek, meg cukrot. Kávém még van egy kevés...

Így kezdődik, másképp folytatódik a terefere. Tárgyakról csakhamar áttérnek személyekre. Ki mit csinál, ki mit mondott, kiről mit hallani. Éppen ott tartanak, hogy a szegény öreg süket Vászón meghalt, — ő ezt csinálta, — amikor csatlakozik hozzájuk Csiszárné. Ő a Vedres-házban volt, a lánynak ruhát csináltatnak. (Nagyon is le akarják alkudni a munka árát, mert hogy igen gazdagok, hát ingyen akarják dolgoztatni a szegény varrónőt.) Később beáll a beszélgetők csoportjába Deákné is, majd Vahunkáné, a pékné.

— Csorvás tanítót most már biztosan elcsapják — újságolja az egyik asszony.

Van aki már hallotta a hírt, van aki most hallja először, de mindannyian szörnyűködnek rajta:

— Fiatal házas!

— Mi lesz azzal a Máté Jolánnal?

— Hogy nem tudta magát az a Csorvás megbecsülni!

— Az Isten is annak adja a sarkantyús csizmát,

aki nem tudja viselni. Itt van a Tót Feri, három éve elvégezte az iskoláit, milyen gyönyörű a hangja is, azt' nem kap állást. Egy ilyen Csorvás meg leissza magát, úgy állít be az iskolába.

— Verte a gyerekeket.

— De hiszen, ha nekem lenne gyerekem, csak azt verné!... Még a keze is száradjon le az olyannak, aki ártatlan gyerekekre emeli...

— Azért milyen áldott ember ez a mi főtisztelen-dőnk. Kikísérte a kapuig. Még vigasztalta is.

— Én azért sajnálom ezt a Jolánt, — mondja Csi-szárné.

— Talán magadat sajnálod! — nevet Deákné. — Mert majd nem telik a nagyságának minden héten új ruhára.

— Az. Nem fértek már ezek a bőrükben! — tódítja Vahunkáné. — Úgy uraskodtak. Még abból a senki Julisból is valóságos maskarát csináltak. Tarajt raktak a fejére. Hogy hol tanulták az ilyesfélét. Talán az Anna fent Pesten... Ott tanulta ki a felsőbb iskolákat.

— Tanulta ám, a majd mit mondtam. A szégyentelen... Deákné haragosan rázza a fejét.

Szalánczainé:

— Az újságokból! Megbolondultak a népek egészen. Gyilkolnak, meg uraskodnak és azt mind az újságokból tanulják... Vasárnap is megvette az uram a Kis Újságot. Mert falja az az újságokat, csoda, hogy egyszerre hatot nem vesz.

— Mind olyan a férfi. Pipa, meg újság kell nekik, meg ital... Most mehet a Csorvás úr oda, ahol a part szakad.

— Majd hazamegy az öreg szülei nyakára. Mert a

kölykök megcsinálják a bajt, a szülők meg nyög-jék.

— Nem megy az haza! Adnak az ilyennek állást. Az csak olyan szemkidugás, hogy innen kicsap-ják... Beteszik máshová.

— De meg ha nem teszik... Ugyis elpusztulunk mindnyájan. Mert háború lesz. Azért van a nagy drágaság. A petróll is drágult két fillérrel. Arról meg már nem is álmodhat az ember, hogy egy rongyot vegyen magának.

— A kenyér meg hat fillérrel drágult — mondja Csiszárné s vádolóan néz Vahunkánéra, a péknére.

— Ha minden drágul, akkor mit csináljon a pék?

— De a búza nem drágult, miért drágult hát a kenyér? — kérdi Bolemanné.

— Majd drágul a búza is!

— A gazdaember jól is jár. Csak akinek nincs semmije, az megbolondulhat — panaszolja Deákné.

— Na, csak te ne beszélj! Az urad fizetését kiadják a gyárban minden szombat este.

Vahunkáné irigykedve:

— Azt nem veri el a jég! Vasszekrényben őrzik a szobában.

— De mindig kevesebbet ér ám. A fizetés is, a napszám is.

MOST MÁR elég volt, megértette? Egy percre sem élek tovább magával, — Jolánka ráborult az ágyra és zokogott.

— Ne magázz! Ne magázz! Igazad van. Rongy ember vagyok. Részeges bitang vagyok, csak ne magázz.

— Mehetek koldulni, — Jolánkát rázta a sírás.

— Majd csak... Majd csak... Bevonulok katonának. Aztán majd...

Csorvás elakadt. Nem tudta mivel vigasztalni a feleségét.

— És ez a szégyen! Részegen állít be az iskolába. De miért?... Miért iszik?

Jolánka felegyenesedett. Letörölte a könnyeit. Feleletet várt. Hogyha talán megmondja, meg tudja mondani az okot, akkor... hátha van még segítség!

Csorvás:

— Mondd meg te, Jócó, hogy miért iszom. Mert én... nem tudom. Nem is szeretek inni. Utálom a bort. És mégis iszom. Mert — Csorvás a mellére üt — mert itt benn van a hiba!... Mit gondolsz, Jócó, van szabad akarata?

— Magának nincs akarata.

Csorvás keserűen nevet:

— Nekem nincs. Nekem semmim sincs. És neked, azt hiszed, van? Hiszen te legszívesebben visszamennél Ilonához szopni.

— Durva fráter!

— Hiszen te Ilonát szereted és nem engem.

Jolán bámul Csorvásra. Oly ingerültté válik, hogy nem tud mit mondani.

— Első perctől kezdve tudom én ezt. Figyeltelek. Az ablakfüggöny mögül lested Ilonát. Ha kiállt a boltajtóba, hát összerezzenél. Téged csak ez a Julis bujtogatott. Tagadd le, amit a saját fülemmel hallottam: tegnapelőtt azt mondta, hogy megy Ilonához.

— Ó! Még az Ilona lesz az oka, hogy maga minden nap részegre issza magát.

— Ő az oka! Ő is, más is. Te is. Mindenki. Az egész világ ellenem van. Anna nővéred már alig fogadja a köszönésemet. András pedig, az a dísz-szarvas...

Jolánka elsápad:

— Mit beszél maga?

— Csak ne szenteskedj, ártatlan angyal! Mindenki tudja a faluban, hogy Annának gyereke volt lánykorában.

— Hazudik! Hazudik! — visítóz Jolán. — Most már takarodjon ki a házból. Még minket gyaláz. A szemtelen. Mit hozott maga ehhez a házhoz? Gyalázatos... Julis...! Julis...!

Julis máris ott áll az ajtóban.

— Pakold össze az úr holmiját! Majd megmondja, hogy hová vidd utána. Egykettő. Mozogj, mozogj!

— Igenis, — Julis ugrik. Arcán előmlik a boldogság.

— Ezt aztán nem lehet! — kiabál Csorvás. — Én elmegyek, ha akarok. De csak akkor. Ezt így nem lehet.

— Ne-em? Hát azt lehet, amit maga velünk csinált?

Julis fürgén megy föl a Csorvás ládájáért a padlásra.

— Mit csináltam én veletek?

— Most is megrágalmazta Annát... Még ha lett volna is Annának gyereke, pedig nem volt, mert ha lett volna, akkor én tudnám. De ha volt, annak a gyerekeknek csak András sógor lehet az apja.

Csorvás gúnyosan vigyorog:

— Én nem voltam, az bizonyos.

Jolánka erre már nem mond semmit. Bemegy a másik szobába, kezdi kirakni a szekrényből az ura

fehérműjét. Nem sír. Összeszorítja a szájaszélét. Julis a hátán hozza a ládát, nagyokat nyög. Kezdi a fehérműveket a ládába rakni:

— Az utazókosár is kell. Hozd le, — rendelkezik Jolánka. — A láda, a ruhakosár és a kofferja ... az elég lesz.

Csorvás ül a másik szobában és cigarettázik. Hallgat. Egyszer csak föláll és hangosan, csaknem kiáltva, ezt mondja:

— Hát jó!

KÉT FIATALEMBER járja a falut. Külön-külön teszik meg útjaikat, nem tudnak egymásról, nem is ismerik egymást. Pesti mindakettő. Az egyik beállít a községházára, a főjegyző úrral akar beszélni. Megkérdezi tőle mit óhajt. Adatokat kér Dunaszemesről. Micsoda adatokat? Egy cikk számára. Cikk? Nem értik a dolgot. Szemcsik Andráshoz vezetik. Egy kis szociográfiai felvételtől van szó csupán, egy irodalmi folyóirat számára, — magyarázza a fiatalember. Szemcsik Andrásnak van valami sejtelve az ilyesmiről. Kelletlenül érzi magát. A fiatalembert nem utasíthatja el, pedig tudja, hogy ha bármicsoda felvilágosítással szolgál, abból csak baj kerekedik.

— Hát tessék! Mi érdekli önt?

— Hány lakosa van, kérem a falunak?

— Pontosan kétezerhét-száznegyvenhárom.

A fiatalember jegyez.

— Mekkora a község területe, illetve határa?

— A határ hatezernégyszáz katasztrális hold.

— Hogyan oszlanak meg, kérem, vallás szerint a lakosok.

Szemcsik felel. Újabb kérdés:

— És hány zsidó van?

— Úgy nyolcvan, kilencven körül.

— Pontosan nem tetszik tudni?

— Biz én nem tudom egész pontosan.

A fiatalember mintha mosolyogna. Szemcsik zavart érez. Mi ez? Gúnyos mosoly? Hogy ő ezt nem tudja?

— Hogyan oszlik meg a földbirtok? Illetve először azt tessék megmondani, van-e a határban nagybirtok.

Szemcsik felel. A kérdések végtelen áradata következik: Mennyi a földtelen napszámos? ... Hány ház van a községben? Hánynak cserép és hánynak szalma vagy zsup a teteje? A házak falai miből épültek? Jó, vályogból, vagy vertföldből. De hány épületnél alkalmaztak úgynevezett szigetelést? Hány ház épült téglából és melyek azok? Van-e itt téglagyár? Ha nincs, honnan hozatják a téglát és darabonként mi az ára? ... Mekkora a legnagyobb és legkisebb típusú ablakok? ... Van-e deszkapalló, vagy téglázás, ha igen, hány házban? ... Hány tehén van a faluban? És hány tízéven aluli gyermek? Mi a születési és mi a halálozási arányszám? Milyen betegség a leggyakoribb halálok? A tuberkulózis-esetek száma hogyan alakult az utóbbi tíz évben? ... Járnak-e a lakosok templomba? Mely vallásfelekezetek tagjai, mily arányban látogatják a templomokat? Van-e analfabéta, illetve mivel biztosan van, hát hány van? Mennyi a község napi húsfogyasztása? Mi a legszegényebb lakosok szokványos napi tápláléka?

Szemcsik András sok kérdésre nem tud, csak nagyon is hozzávetőleges feletetet adni. Türelmetlenné válik s ez a feleleteiben érezhető is. A fiatalember

azonban nem zavartatja magát. Szemcsik föláll és nagy lépésekkel föl-alá jár a szobában.

— Még csak néhány kérdés, — mondja a fiatalember.

És kérdez tovább, újra végeláthatatlanul:

— Mennyi a község évi szőlőtermése? Milyen gyümölcsöt termelnek még? Külföldi exportra termelnek-e? Mi egy tízholdas kisbirtokos átlagos évi keresete? ... Tehát a meggy a legprímább termelvényük. Hány meggyfa van a határban?

Szemcsik András nem felel. Szeretne rákiáltani a fiatalemberre: Elég! Most már mehet. De azonnal! Persze hallgat. A fiatalember pokoli nyugalommal állapítja meg:

— Szóval ezt nem tetszik tudni. Akkor még valami mást. Van-e a községnek szegényháza? ... Van-e a határban erdő? Úgy. A Duna partján egy füzes-erdő. Mekkora annak a területe? ... Hogyan állunk a kriminalitással? ... Mikor történt a községben gyilkosság? ... Úgy. Békés emberek ezek a dunaszemesiek, azt meg kell adni ... Milyen a helybeli takarékpénztár forgalma? ...

Szemcsik most már végét akarja vetni a vallatásnak:

— Bocsásson meg, kérem, de azt hiszem, már befejezhetnénk. Nekem más dolgom is van. Odakünn mások is várnak.

A fiatalember becsukja a noteszét, zsebreteszi a ceruzáját és föláll:

— Sajnálom. Még csak egy-két kérdésem lett volna.

Szemcsik most már nem áll kötélnek. Hogy a nyagatást befejezze, ő kérdez:

— Mi készül ezekből az adatokból tulajdonképpen?
— Egy szociográfiai tanulmány. A címe: Egy alföldi kisközség mindennapi élete.

— Kisközség?

— Persze.

— Dunaszemes, kérem, nagyközség.

A fiatalember gúnyosan nevet:

— Önnek! Nekem, megbocsát, kicsi.

— Nem arról van szó, hogy kinek nagy és kinek kicsi, hanem minden olyan községnek, melynek jegyzői hivatala van, a közigazgatási neve: nagyközség. Kisközség az, amely más községgel együtt tartozik egy körjegyzőség alá.

A fiatalember szeme kidülled:

— Úgy? Ezt nem is tudtam.

Előveszi a noteszát és valamit beleír.

— És hol fog megjelenni az a ... tanulmány?

— Egy elsőrangú folyóiratban. A Földünkben. Bizonyára ismeri.

— Nem ismerem.

— Nem ismeri? — s a fiatalember nem győz csodálkozni. — Talán az én nevemet sem ismeri, Tetem István vagyok.

— Nem ismerem.

— Ne-em? A könyvemet sem olvasta? *Békás falu múltja, jelene és jövőjét?*

— Nem.

— Bá-á-ámulatos. Uram, bámulatos, hogy a vidék mit produkál.

Szemcsik finoman kidobja a fiatalembert. Kezét nyújtja neki és erélyesen csak ennyit mond:

— Szívesen álltam rendelkezésére. Volt szerencsém.

- Ajánlom magam, — mondja a fiatalember.
 De az ajtóból még visszafordul:
 — Pardon, még egy utolsó kérdést! Hány éves a legöregebb ember Dunaszemesen?
 — Kilencvenkettő. Az öreg Szöllősi Miklós.
 — Van-e még kilencvenen felüli lakosa a falunak?
 — Kettő.
 — Csodálatos, — mondja a fiatalember és győztesen távozik.

MIALATT az egyik fiatalember Szemcsik Andrásnak adta fel a kérdéseket, azalatt a másik beállított az Ilona boltjába. Előbb nagy sétát tett és bejárta, még inkább körülsétálta az egész falut. Szürke, sáros, földszínű a táj. Ha valaki, akárcsak a Deákné is tudná, hogy a fiatalember a tájban óhajt gyönyörködni, oda szólna neki: á-á, ne most tessék, hanem májusban, vagy júniusban! Akkor szép ám itt minden. Úgy hullámzik a búza meg a rozs, mint a tenger. És micsoda kukorica terem itt! Van olyan magas, de az már csak augusztusban, hogy egy ember ha fölnyújtja a kezét, hát nem éri el a bokrétáját... A fiatalember csak tapossa a sarat rendületlenül, nézelődik, szimatol, vízszagot érez. Az ég derús, a nap ragyog, de a hűvös levegőt a Duna felől áramló szél teszi még fanyarabbá... A község két-három méterrel magasabban fekszik, mint a határa. De a Duna nem látható erről az emelkedésről sem. Kár, — gondolja a fiatalember. A panoráma, hát kérem, a panoráma vacak — morfondál tovább az ifjú, — de egy kis jóakarattal csinosnak mondható. Csak azért persze, mert a határt délnyugat felől dombsor övezi, ugyancsak dom-

bok láthatók a Duna túlsó partján is, még pedig szakadékos, szeszélyes vonalú, agyagbélű hasadt dombok, tetejükön sorban vonuló fákkal. Na, ez határozottan valami... A fák azonban? Itt Szemesen? Azt csak a Jóisten tudja, hogy milyenek lehetnek nyáron, teljes pompázatú lombjaikkal, de most hitványak, görcsös, girhes karók. Ugyan kérem! Mi ezekhez képest egy hatalmas nyárfa a Dunántúlon, vagy egy terebélyes platán... Csupa sár minden. Csak csizmában lehetne itt járni. A házak! Hát nem fehérlenek, legalább is nem villognak fehér falaik a napfényben. Ellenkezőleg olyanok, mint a disznók, miután meghemperegtek a sárban s azt a szél és nap rájuk szárította. Pedig mondhatná ám a fiatalembernek akár Bolemanné, akár Kuszákné: Majd két hónap múlva tessék megnézni, mert még csak ezután tapasztunk, meszelünk, kívül, belül.

A falu, viszonyítva a lakosai számához, nagyterjedelmű. Tulajdonképpen egy igen hosszú, jónagyokat kanyarodó utca, melyből néhány kisebb utca ágazik ki, azokat is itt-ott utcák, házsorok kötik össze, ez az egész. A nagy terület nyilván mutatja, hogy vannak nagy udvarok, kertek, beépítetlen területek a faluban. Csakugyan lehet itt valami a szemnek kellemes vegetáció tavasszal és nyáron, hiszen ezek a fagörcsök ha örcsök is, — és bizonyára csaknem mind akác — sokan vannak. Ja, az utóbbi évtizedek fásítása!

A fiatalember csupasár cipőjével, nadrágjával, beállít Ilonához. Benézett ő már egy-két házba, beszélt a bennük lakókkal, megállított gyanútlan ballagókat s kikérdezte őket, amennyire lehetett. Hanem a bolt jó hely lesz, — gondolta, — ott összefutnak a szálak, a boltos sokmindenről adhat felvilágosítást, de meg

mialatt a boltossal beszélget, vevők is érkeznek, még pedig ha szerencséje lesz, afféle jó falusi kabinetfigurák.

A fiatalember belép a boltajtón, köszön, rögtön sajnálattal állapítja meg, hogy nő van az üzletben, baj, baj, de hát mit lehet tenni, szétnéz, már iparkodik a boltnak, egy falusi vegyeskereskedésnek a képét jól megrögzíteni. Minden esetre vásárol valamit, hogy joga legyen néhány kezdő kérdést föltenni:

— Ilyen csokoládésat kérek! — mutat az üveglap alatt álló bonbonokra.

— Mennyi tetszik?

— Elég lesz öt deka.

Hamarosan megkapja a bonbonokat kis egyszerű papírzacskóban. Mielőtt enne belőlük, megkínálja Ilonát:

— Parancsol?

— Köszönöm, nem kérek.

— Na egyet! Kóstolja meg kegyed is. Mert biztosan nem szokta fogyasztani a saját áruját.

— Köszönöm, nem kérek.

— Milyen szigorú!

Ilona mosolyog. Hogy ő nem szigorú, csupán nem kér a csokoládéból.

Kis szünet. Azután:

— Mondja, kérem...

Így kezdi a fiatalember. Azután kérdez, ő is végeláthatatlanul, mint talán ugyanabban az órában a másik fiatalember a községházán, Szemcsik András szobájában... Hány ilyen vegyeskereskedés van a községben?... Nyolc? Lehetetlen! Hát hogy' tudnak ennyien megélni?... Mégis, mi például az Ilona boltjának egy napi bruttóbevétele? Változó? Na természet-

tesen. De mennyi volt például tegnap? ... Szóval ez díszkrét ügy. Na jó. Hány vevője van a boltnak általában és körülbelül? ... Milyen árucikkekben van a legnagyobb forgalom? Mennyi kávé, mennyi cukrot ad el naponta? Meg tudná-e mondani, hogy hányféle cikk van az ilyen „fantasztikus potpurriban”, mint ez a bolt? ... Mióta áll ott fenn a polcon az a nagy kék mosdótál? Hát ilyen árura is akad itt vevő? Mert a falusiak, bizonyára a dunaszemesiek is, ugyancsak furcsán állnak a mosakodással ... Hogy miért gondolja ezt a fiatalember? Ó, ő ezt nem gondolja, hanem tapasztalásból tudja. Volt már néhányszor vendégségben falun, hát akkorka edényben kellett mosdania, mint egy tányér ... Milyen finom ez a csokoládé! Ki vásárol itt ilyesmit? Nem lenne jó itt csak afféle törmelék? ... Mit vásárolnak az egészen szegény lakosok? Mondjuk a zsellérek ... A jómódúak nem Pestről hozzák, vagy hozatják mindazt, amire szükségük van?

Egy szegényesen öltözött asszony lép az üzletbe. Na, itt a kabinetfigura! Foltos, kopott kendő a fején, szakadozott a harisnyája, csupa rongy a cipője. Tegnap kiflit vesz, hat darabot. Á, a nyomor! Itt áll a nyomor a fiatalemberrel szemtől szemben.

— Bocsánat, de kíváncsi vagyok rá, miért kér tegnapi kiflit? Talán olcsóbb?

— Kis gubát csinálók, — feleli az asszony.

— Micsodá-át?

A fiatalember csodálkozik. A szegény asszony is csodálkozik:

— Gubát!

— Hát az meg mi?

Ilona magyarázza meg:

— A kifliket földarabolja, azután leforrázza tejjel, vagy vízzel, meghinti mákkal, vagy túróval...

— Túróval! — ezt az asszony mondja.

— ...és kész a guba.

Az asszony is magyaráz:

— Úgy szokták sütni a tésztáját, az jobb is, de én már csak kiflit használok. Kevéske kell egy pár embernek, nem nyavalygok dagasztással, sütéssel.

A fiatalember jegyez. Ilona még fölvilágosítja valamiről:

— Bobálykának is nevezik ezt az ételt.

— Minek, kérem?

— Bobálykának. Bo-bály-ka!

A fiatalember tovább jegyez.

— Pesten biztosan jobbat esznek az emberek, — mondja a vásárló nő.

— Azt nem mondhatnám! — tiltakozik ez ellen a fiatalember.

Ilona szívesen felel minden kérdésre. Őt nem idegesíti a faggatás. Inkább még érdeklik a kérdések. Ilyen furcsa nyomozást még nem hallott, határozottan van benne valami mulatságos. Azt sem szégyenli, ha valamit nem tud. Hogy milyen magas az evangélikus templom tornya. Honnan tudhatná ő azt? Meg hogy átlagban mennyi levél érkezik naponta a postán. Hány napilapot fogyaszt a község és miféléket, illetve melyeket. Azt, hogy mit színek leginkább az ő vevői, hát azt tudja. A legolcsóbb pipadohányt, zöld paklit, egy pakli hét fillér... Egy öreg ember, a Csorba János, áll már negyedórája a boltban, meg is kapja a maga pakli dohányát, de csak áll, hallgat, mosolyog. Hátha ő is kabinetalak, tőle is kérdez egyet-mást a fiatalember. Tud-e írni, olvasni. Volt-e már

külföldön? Hol járt élete folyamán, a faluján kívül?
Az öreg igen csavaros feleleteket ad. — A falun kívül?
— kérdezi. — Tegnap is kinn jártam a határban! Az is
a falun kívül van . . . — Aztán azt mondja az öreg:

— Hanem, uram, majd én kérdezek valamit.

— Tessék!

— Azt mondja meg nekem, hogy vetik-e a krump-
lit, vagy ültetik?

A fiatalembert előnti a zavar, Ilonára néz, hátha
segít neki valahogy.

— Ültetik, — feleli csak úgy találomra.

Az öreg Csorba nevet. Ilona is. De nem szól egyik
sem. És a fiatalember nem tudja meg, jól mondta-e,
vagy rosszul.

— Hát azt tessék megmondani, hogy mi a kukorica,
meg mi a csalamádé?

— A csalamádé . . . a kukorica . . . a kettő tulajdon-
képpen ugyanaz.

— Hát igaz. No, de mégis!

— A csalamádé kis kukorica.

Óriási nevetés. Maga a fiatalember is nevet.

— No még egyet! Hiszen tartozik vele, ha már az
Ilona kisasszonyt úgy kivallatta. Azt tessék megmon-
dani, mi a lúdtalp.

— No, öreg, azt már tudom, elhiheti.

Az öreg végignéz a fiatalembereken:

— Tapasztalásból, ugye? . . . Szóval akkor van egy
kis tudomány. Mert akad ám olyan városi úr is, aki
nem tudja, hogy a lúdtalp az ő talpa, hanem azt hi-
szí, hogy a lúdé . . . No, Isten áldja.

A fiatalember most újra jogot vált egy kérdéshez:
cigarettát vesz. Tíz darab memphist. Megkínálja ciga-
rettával Ilonát is, Ilona csak a fejével int nemet. Vár-

ja a kérdéseket. Mindjárt az elsőre nem tud felelni. Nem tudja megmondani pontosan, hogy hány lakosa van Dunaszemesnek. Talán kétezzer. Pénzesné lép a boltba. Darát vásárol meg ecetet. Segít Ilonának. Á, van talán négyezer is.

A fiatalember jegyez. „Senki sem tudja, hogy hány lakosa van a községnek. Az egyik kétezret mond, a másik négyezret. Senki sem tudja, hogy a szomszéd községek milyen távolságra vannak. Az egyik azt mondja, hogy Dunaszéplak hét kilométerre van, a másik meg, hogy ötre. Nem ismerik a község távolságát a fővárostól. Nem tudják a helyiérdekű vonat pontos menetrendjét.”

— Még egy kérdést csak! Szokott kegyed álmodni?

— Hogyne. Ma éjjel is álmodtam.

— Hát ez nagyszerű! Nem lenne szíves elmondani az álmát?

Ilona nevet, habozik, nem akar belekezdeni.

— Na?

— Minek mondjam el? Nem érdekelheti az magát.

— Hátha mégis. Valami miatt... kíváncsi vagyok rá.

Ilona vonakodik. Csak úgy részletekben szakad ki belőle:

— Egy kalauzról álmodtam.

— Kalauzról? Ejnye. Biztosan csinos kalauzról.

— Igen. Nagyon szép ember volt... álmomban.

Én egy szobában ültem, a kalauz bejött az ajtón... de mintha ez vonaton lett volna... vagy itt a boltban, egészen összekavarodott az egész... én nyújtom neki a jegyet, ő meg olyan fényes eszközzel... átlukasztja a kezemet... Nem fájt, csak nagyon féltem, a kalauz nevetett, erre fölébredtem.

Csorvás elutazott. Hazament a szüleihez Zala-vámberre. Onnan írt a feleségének, hogy a holmiját, ami még nála maradt, küldje el. Pénzt is küldött, negyven pengőt. Pedig neki pénze nem lehetett. Ez már az öreg szülők megtakarított fillérjeiből telhetett csak. De milyen gavallér ez a Csorvás! Még mentegődzött a levélben, hogy „ez idő szerint” nem áll módjában többet küldeni . . . A fegyelmi ügyével, hogy mi lesz, azt nem is lehet tudni, mert Csorvás tulajdonképpen lemondott az állásáról. Vajon mi lesz belőle? Csak egy a szerencséje, hogy még fiatal.

Anna és András beszélgetnek a levélről és Csorvásról.

— Mi lesz Jolánkával? — kérdezi Anna aggódó hangon.

András csak hümmög.

— Nem engedhetjük elveszni szegényt, — sópánkodik Anna.

András tömi a pipáját.

— Te talán megnémultál?

Csend.

— Miért nem felelsz, ha kérdezlek?

András rágyújt, szippant néhányat a pipából.

— Hallod? — sürgeti Anna.

— Mit feleljek?

— Bosszantani akarsz?

A pipa kialudt, megint meg kell gyújtani. Azért nemcsak olcsó ez a pipa, hanem célszerű is. Rágyújtás ürügyével lehet hallgatni és gondolkozni. Már ha az embernek nincs semmi mondanivalója.

— Nem jól szelel! — mondja András. — Ki kell már tisztítanom.

— Jolánkát muszáj idevennünk! — jelenti ki Anna.

— De nem vesszük! — így Szemcsik András, igen határozottan.

— Hogy' mondhatsz ilyent!

— Mert szűkös a jövedelem.

— Azért? — ámul el Anna.

— Hát ... nemcsak azért. Hanem, mert nem veszek kész veszedelmet a házamba. Először sem kellett volna idevennünk. Nagyon megbántam, hogy akkor engedtem neked. Azóta ... megokosodtam. Ebben az ügyben az történik, amit én akarok. Kár is lenne, ha esetleg megint sírni kezdenél. Mert ... erőt veszek majd az érzékenységesen és kibírom még a sírásodat is. Mondom, hogy megokosodtam.

— Na hiszen! Ha a gonosztságot okosságnak kereszteljük.

— A gonoszság sem lehet olyan ártalmas, mint a butaság.

— Hát mit csináljon az a szegény asszony?

— Semmit se csináljon. Várjon. Majd történik valami ... Gyereke nincs, annyival könnyebb a helyzete. Váljon el Csorvástól. És ... majd megint férjhez megy.

— Egy ilyen átkozott faluban? ... És addig hol legyen? Miből éljen?

— Menjen haza Ilonához!

— Mintha az olyan könnyű lenne! Csak úgy beállítani, hipp-hopp, itt vagyok. És ha nem veszi vissza Ilona? Amilyen gonosz az is.

— Visszaveszi.

— Hisz' te mindent olyan jól tudsz.

— Én semmit sem tudok. De ezt az egyet tudom.

Anna hallgat. Gondolkodik. Újra kezdi:

— Miért nem akarod, hogy nálunk lakjon?

— Mert rosszindulatú és bajt kever köztünk.

— Úgy?

— Igen. Úgy van, ahogy mondom.

— Akkor meg miért akarod, hogy az Ilona vegye magához? Nála nem csinál bajt?

András erre a kérdésre nem tud választ adni. Izgatottan áll föl, reszkető hangon, elszántan ismétli meg:

— Nem vesszük ide!

Anna csendesen sírni kezd.

ILONA jól érzi magát. Különös remények töltik el. Egy kicsit meg is hízott s arcának halványságát a rózsaszín rezdületei enyhítik... Odakünn szép idő van, ha Ilona kitekint a boltból, látja, hogy már rügyeznek a fák.

Kis szélcsend állt be az üzletben, azt is munkára használja fel Ilona. Cukrot mér papírzacskókba. Hirtelen úgy meglepődik, hogy kiesik kezéből a pléhkanál s belehull a kockacukros fiókba.

— Kezit csó-ó-ókolom! — énekli Julis, mintha minden a világon a legnagyobb rendben lenne s megáll az ajtóban.

— Hát te?

Julis csak áll. Eddig tartott a bátorsága. Ez a kérdés, annak a hangja, megdöbbenti. Nem mozdul az ajtóból, még nyitva is hagyja, mintha arra gondolna, hogy esetleg el kell majd szaladnia. Fogja és most már görcsösen markolja a kilincset a jobbkezevel. Balkezevel elkezd a kötényét morzsolni. Tekintete bizonytalanul röpköd ide-oda a boltban s nehezen

nyugszik meg az „*Irtsuk a legyet!*” feliratú plakáton, annak furcsa rajzain.

— No, mit akarsz?

— Kisasszony, kérem, ne tessék rám haragudni.

Ilonát elfutja a méreg, megrázza a fejét:

— De bizony haragszom. Még hogy ne haragudjak! Mindig én ne haragudjak ... Csak így ide jössz, azután én már ne haragudjak. Hallott már ilyent valaki?

— Mégse tessék rám haragudni.

Julis makacsul nézi a plakátot, hogy elkerülhesse az Ilona tekintetét.

Ilona nem szól. Nyúl a kanálért s a sorbarakott papírzacskókba tölti tovább a cukrot. Azután a zacskócukrokat megméri a mérlegen. Félkilónak kellene lennie minden csomagnak. De valami kis híja marad a félkilónak. Félénken, határozatlanul kicsi. Egy kocka, fél kocka. Ezt úgy csinálja Ilona, hogy a cukrot a mérleg serpenyőjébe dobja s már veszi is le.

— Nem is hallgat rám a kisasszony.

— Ha nem beszélsz.

Julis elpirul. Most ránéz Ilonára:

— Tessék minket visszavenni.

Ilona föl sem tekint a munkájáról. Elfordul. Nagy igyekezettel rakja föl a csomagokat a polcra.

Julis tekintete a padlóra hull:

— Hiába jöttem.

Semmi válasz.

— Nincs szíve az Ilonka kisasszonynak.

Még mindig nincs válasz.

— Kiűz engem a szülőfalumból. Nem kapok én itt Szemesen helyet. Mehetek szolgálni föl Pestre.

— Csak menj! Ott még jó dolgod lehet. Ha megbe-

csülöd magad, ott lesz külön szobád. Meg több béred, mint itt volt. Csak menj.

— Én félek fölmenni, — Julis szemét előnti a könny. — Nekem nem kell több bér. Én itt akarok maradni a faluban. Nekem csak itt jó. Itt mindenkit ismerek, Pesten meg nincs senkim, — Julis már zokog s töredeztve folytatja — ne ű-ű-űzzön el engem Ilona kisasszony.

— Csak menj föl Pestre. De tőlem itt is maradhatsz. Csak arra ne számíts, hogy visszaveszlek.

— Nem tetszik visszavenni?

— Nem.

— A testvérét se? A Jolánkát? — Julis a réklije ujjával törli a szemét, az orrát.

— A Jolánkát? — kérdezi vissza Ilona, mintha csodálkozna. — Van a Jolánkának ura. Férjhez ment. Itt hagyott engem.

Julis elkeseredik, sír, kiabálni kezd, szinte rikácsol:

— Csak ne tetesse magát a kisasszony. Mintha nem tudná... Hogy engem világgá kerget, azt még elbírhhatja a lelke... mert ki vagyok én magának? Senkije. A szolgáló. A cseléd... Hogy a testvéréhez szegődtem, most már mehetek. Mert engem gyűlöl. De hogy a testvérét a halálba üldözte...

Ilona megkapaszkodik a pult szélébe. Jóságos Isten, mit beszél ez a lány?

— A halálba?

Julis sírása eláll. Hallgat és mereven néz az Ilona szemébe.

— Beszélj már, mert... pofonváglak.

— Engem megüthet. De ne felejtse el, amit mondtam. A Jolánka elemészti magát, az szentbizonyos.

— Jolánka? — Ilona fellelégzik. Tehát csak fenyegetőzik a Julis.

— Igen, a Jolánka. És annak is maga lesz az oka. Mindennek maga az oka. Hogy az Anna kisasszony úgy lett akkor, annak is maga volt az oka.

Julis most már az Anna eseténél tart. Ilona tehetetlen. Szégyen és irtózat önti el. Ez a lány, ez a Julis, olyan mintha megőrült volna.

— Mert maga csak sápítozott mindig. Ahelyett, hogy megverte volna egyiket is, másikat is... Miért engedte hozzámenni Jolánkát a tanító úrhoz? Minek engedte mindig csavarogni?... Zárta volna be a szobába. Ahhoz nem volt esze. De engem kiüldözni a világból, azt tudja.

Ilonka hallgat. Nem is tudja, mit tegyen. Sápadt és reszket az indulattól. Julist a hallgatás csak fölbátorítja:

— Tessék már mondani, hogy visszavesz bennünket.

— Téged nem!

Ilona hangja reszket, de szava határozott.

— Akkor hát... én mehetek.

— Menj. Az a legokosabb.

— Kezét csókolom.

— Isten áldjon.

Julis már kívül van az ajtón, amikor visszafordul:

— Mit mondjak Jolánkának?

Ilona arca vérvörös lesz:

— Mondd meg neki, hogy hazajöhet.

ILONA az üvegajtóra kiakaszt egy cédulát: „Rögtön jövök.” És bezárja a boltot.

Lassan, óvatosan lépdél. Szemerkél az eső, hűvös a levegő, úgy lehűlt, mintha megint tél lenne... Megáll a ház előtt, amelyikben Annáék laknak. Az ablakon ismerős mintájú recefüggönyök. Mély lélegzetet vesz. A lábai reszketnek. Lenyomja a kapu kilincsét. Könnyen nyílik a kapu... Belép a szobává alakított konyhába. Anna a kályha előtt guggol s a tüzet piszkálja. Újra fűteni kell. Csak úgy rémlik Annának, hogy nyílt az ajtó, mégis hirtelen föláll és megfordul:

— Ilona!

— Anna!

Egyik sem mozdul, csak néznek egymásra.

— Eljöttem, — mondja végre Ilonka. És nézi Annát, nézi annak a megnőtt hasát, elterebélyesedett derekát, májfoltos arcát. Szeretet, részvét ömlik el a szívében.

— Úgy örülök, hogy eljöttél, Ilona... Már az utolsó hetekben vagyok. Ül le, ül le, kérlek.

Ilona leül. Vigyázva ereszkedik le a székre, idegenben érzi magát... Az asztal ebédhez van terítve.

— Nincs cseléded? Mindent egyedül végzel?

— Bejárónóm van.

— Persze. Tudom... Most volt nálam a Julis... Kért, hogy vegyem vissza.

— Visszaveszed?

— Nem.

— Mi lesz szegény Jolánnal?

— Éppen miatta jöttem. Gyertek át este Andrással, majd megbeszéljük a Jolánka dolgát... Ez a Julis

meg csak menjen föl Pestre. Sokat tud. Többet, mint kellene.

— Sokat, — helyesel Anna.

Ilona máris föláll:

— Csak azért jöttem, hogy gyertek át. Mennem kell, tudod. Csak pár percre zárhatom én be a boltot.

— Nagyon köszönöm, Ilona, hogy eljöttél. Úgyis... én akartam már hozzád menni.

Anna Ilonához lép, átöleli, a nyakát, megcsókolja az arcát kétszer is.

— Hát várlak benneteket.

— Elkísérlek.

Anna kendőt terít a vállára, az ajtót bezárja, a kulcsot az ablakba teszi egy tejesköcsög alá.

— Pesten voltál?

— Igen. Már régen. Még decemberben.

— Lujza néninél?

— Nála... Szegény, nagyon öreg már. Fél a haláltól.

Ilona most megáll, megfogja az Anna karját:

— Álljunk csak meg egy pillanatra. Borzasztót hallottam. Weisz Erzsi meghalt.

Anna meglepődik:

— Komolyan?

Ilona érzi ennek a kérdésnek, ennek a szónak a fontosságát. Megismétli:

— Meghalt.

— Még egész fiatal volt, — mormolja Anna. És csak udvarias akar lenni a nővéréhez, amikor még megtoldja: — Szegény.

— Na menj vissza. Hideg van, még megfázol... Mikor lesz meg a kicsi?

— Bizony... minden pillanatban itt lehet.

— Talán okosabb lett volna Pesten, a klinikán ...
— Ne-em. Nem olyan nagy dolog. Tudod, először félttem, de hát most egészen más. Meg aztán itt van András. Most nem félek.

— Persze.

— A jövő héten megjön az anyósom is.

— Az is segít majd egyetmást.

Anna nevet:

— Őszintén szólva, jobb lenne, ha otthon maradna. Tudod, milyen konok vénasszony az?

— Olyan jószágos öreg néninek látszott.

— Az? ... A kezemet sem nyújthatom ki, hogy az jó lenne neki. Mindent kifogásol, amit én csinálok. És nem veszekszik. Sokkal rosszabb: Ő csak tanít engem. Ő csak a hibáimra figyelmeztet. Benne csak jóindulat van. Tudod, sziszeg belőle a jóindulat.

— Az ember nem is hinné ...

— De hát az András anyja. Tűrnöm kell őt, akár-milyen. Majd csak ... igazán már majdnem kimondtam, hogy majd csak meghal egyszer.

— Anna, Anna!

— No, csak úgy mondom.

— Menj már vissza, nem jó neked a sok járás ...
Este jöjjetek át. Tiszteltetem Andrást.

Megölelik, megcsókolják egymást. Ilona siet vissza a boltba ... Pénzesnével találkozik az úton. Előre köszön neki. Barátságos mindenkihez, mosolyog minden ismerősre. Amikor bedugja a kulcsot a zárba, egy pillantást vet a Jolánka ablakai felé ... Mintha meglibbent volna odaát a függöny.

JÚNIUS. A nap, az izzó gömb, ontja tüzes sugarait Dunaszemesre, az egész határra. Mindenfelé pezsdülő, színes, reményteljes élet. Ház körül, kinn a kertekben, a földeken, szőlőkben folyik a munka. Itt is, ott is hajladozó dolgos emberek. A gabonatóblák sárguló zöldje lelket vidító, öröm és gyönyörűség talán még annak is, akinek talpalattnyi földje sincs. Micsoda sors mégis, ha valaki lehajtott fejjel megy ki reggel a munkába!... Szép ilyenkor Dunaszemes. Az ablakokban, kertekben színes virágok pompáznak. A takarékok kis kertjében Vermes igazgató úr felügyelete mellett folyik a munka. Dutka bácsi öntöz, gyomlál, nyeseget. A füzeserdő a Dunaparton a szemesiek képezelete szerint valóságos őserdő, csoda, hogy tigris nincs benne... A határ tele, de tele fákkal. A fák, a téli száraz görcsők, mintha kihúzták volna magukat. Nagyobbak és nem olyan görbék. Csupa akác, az igaz, de mennyiféle tud lenni az akác, ha az ember sorra nézi őket. Az egyiknek hosszú vékony, hajladozó a törzse s csak fenn a magasban van egy kis koronája, afféle bubifrizurás akác, olyan, mint a boltok tea-plakátjain, melyek tevekaravánt ábrázolnak, a pálmák. Van olyan akác, amelyik alacsony, tömzsi, olyan sűrű a lombzata, hogy a nap sugara nem tör át rajta. Vannak aztán az öregszőlő felé vezető út mentén olyan vén, repedezett kérgű akácok, mintha ősfák lennének. Az országút mentén meg a kis akácerdő, teleültetve fával, ezerrel és ezerrel, mintha mind gyertyánfa lenne, egyenes és vékony a derekuk, egymagukban meg sem állhatnának. Azután az akác levele! Nem olyan egyszerű dolog az. Mert az nem úgy van, hogy az akác levele zöld. Nem. Hanem mélyzöld, világoszöld, ragyogó zöld, halványzöld, sárgászöld és sárga! Száz

árnyalata van az akáclevél színének. Most tenne itt egy sétát a két pesti fiatalember, akik úgy még a tél végén orozva bejárták a falut!... A szőlőkben gyümölcsöktől roskadnak a fák. Almafa, cseresznyefa, meggyfa, barackfa. Szinte aggodalmas mind ez a szép élet, mert hogy idő kell hozzá, már mint jóidő.

„Máté Ilona vegyeskereskedése.” A boltajtó fölé szerelt csengő — áldott jószág — reggel óta szakadatlanul csilingel. Ilonának annyi, de annyi a dolga, hogy — öröm végeznie. Felfrissül a munkától. A konyhában Jolánka sűrög-forog. Terust, a tizenötéves új szolgálót, hajszolja:

— Hozz vizet a kútról.

— Igenis.

— Szétdobáltad az ágyneműt?... Adj ide három tojást! Kérj a boltban Ilona kisasszonytól sőt, nincs a tartóban.

— Igenis.

— Szemeld ki a babot... Mindent hatszor kell neked mondani? Te ügyetlen...! De jól szemeld ám ki, mert ha egy szem kavics benne marad, hát... A fejed is mindjárt bekötheted. Főzéskor nekem ne lobogtasd itt a hajad, mert...

Terus iparkodik szörnyen. Muszáj is neki. A Jolánka nagysága nem ismer tréfát. Ha Terus nem siet, ha nem elég ügyes, akkor szidja kegyetlenül, meg is fenyegeti.

PIAC VAN. A Piac téren hullámszik a nép, ide-oda leng a nagytestű pesti kofa, mintha egy hajó úszna a tarka áradaton... Nevetés, tréfa, alkudozás, gúny, szitok tölti meg a teret. A csirke párja egy pengő húsz.

Egy pengőt ígér a kofa a Dávidné csirkéiért. Dávidné egyharmincat kér. Haragos megint. A kofa odább vonul. Dávidné nem hívja vissza. Inkább haza viszi a csirkéket, el van rá szánva. Most nem csirkegalambnak, nem is verébnek, hanem cinegének nevezte a kofa a csirkéket. Dávidné dühös, káromkodik, a kofa visszafordul és megadja a csirkékért az egyhuszat. Tizenkét pár csirke, páronként egyhúsz, az tizennégy pengő negyven fillér. Dávidné elhagyja a piacot. De mielőtt haza indulna, ki a tanyára, bemegy az Ilona boltjába törleszteni.

A tavalyihoz mérten egy kicsit emelkedtek az árak. De azért az eladók elégedetlenek. Csak jönnének azok a bécsiek — lamentál egy asszony. Akkor ennek a nagyszájú pesti kofának felkopna az álla... Pedig hát nem olyan könnyű a pesti kofával bírni. Kicsalja az az árut a szegény eladótól mindenképpen. Most hetyke, mert nincs „konkurrense”. De ha van — mert az is megtörtént már, — akkor mutatja csak meg, hogy mit tud. Barátságosan a nevén szólítja az eladót, érdeklődik, hogy hogyan van. Kérdezősködik a kicsinyekről. Szert ajánl a derékfájás ellen, de meg az italos férj megszelídítésére is. Minden baj ellen tud valami praktikát.

Kilenc óra után már kezd felbomlani a piac. Árusok, vevők elszélednek. Csorbáné megvette a verdung tejfelt és viszi haza. Dohog ő is. Tojást adott el, annak az árát kevesli, tejfölt vett, azt meg drágálja. De hát... muszáj volt, egy kis túrós csusza lesz ebédre.

Hordóval megrakott teherkocsi döcög az állomásról a falu felé. A kocsis mellett Hamburger Izsó borügynök szorong. A falu széléig vezető úton négy sor csernyefa áll. A község a gazdájuk.

— Van itt cseresnye az idén! — mondja Hamburger.

A kocsis hallgat.

— És ki szedi le? Remélem nem a jegyző és a bíró.

— Aki megvette.

— Hogyhogy aki megvette?

— A község minden esztendőben árverés útján eladja fáról.

— Képzelem. Mennyiért kelt el?

— Százötven pengőért.

— Szssz! Ennyi cseresznye! Szamarak ezek, kérem, szamarak.

A kocsis hallgat.

Amikor már bent járnak a faluban, a szép új házon megakad a Hamburger szeme. Ez a jegyzői lak.

— Nna! Erre volt pénz.

A kocsis hallgat, de mosolyog.

— Szamár, kérem az egész falu. Én mondom magának.

A Máté Ilona vegyeskereskedése előtt megáll a kocsi, Hamburger leszáll róla.

— Maga csak menjen, barátom, a Takácsékhoz. Rakja le a hordókat, lássa el a lovait, egy óra múlva ott leszek.

A kocsis valamit mormol, kicsit följebb löki fejbúbjára a kalapot, lehet, hogy köszönt, s rácsap a lovakra.

— Gyi-i, Róza, Madár!

Hamburger leveri a port a nadrágjáról, a cipőjét áttörli a zsebkendőjével, ránt egyet a kabátján — és sokat az arcán, — igazítja a nyakkendőjét, azután beállít a boltba:

— Kezit csókolom.

— Nini, a Hamburger úr! — örvendezik Ilona. — Ejnye, nincs itt egy széket, hogy leültessem. Terus! Terus, hozz ki egy széket a szobából.

— Hagyja csak! — Én jobban szeretek egy ilyen ládán ülni. A pesti törzskávéházamba direkte beállítottam egy ládát. Szavamra mondom.

Jolánka hozza a széket. Hamburger tátott szájjal bámul Jolánkára. Alig jut eszébe, hogy köszönjön neki.

Ilona mosolyog. Jolánka megy vissza a lakásba.

— Hát ő? — Jolánka felé bök az ujjával Hamburger.

— Kibékültünk.

— Fogadja részvétemet.

— Válik az urától. Csorvás nagyon haszontalan ember volt.

— Na persze. És maga most örül. Szárnya alá került megint a csibe.

— Örülök, mert megszabadul egy olyan embertől.

— És a másik testvére? — Hamburger aggódva néz körül.

— Ó, Annának már háromhónapos kislánya van. Én vagyok a keresztanyja.

— Nagyszerű. Micsoda állás! Szszsz!

— Hát még ha meglátja a kis Tónit?

— Azt hittem a kis Andrást. Hát megint tévedtem.

— Andrást is.

— Szentisten! Csak nem ikrek?

— Nem, nem. Két neve van a picinek. Szemcsik Antal András.

— Nem lesz az sok? Mert nekem éppen elég, hogy Izsónak hívnak. Ha még Mórnak is hívnának, az már sok lenne.

— Csak az Antalka nevet használjuk. Antalka, Tónika, — ezt a nevet én adtam neki.

— És ki a keresztpapája annak a Szemcsik Antal András Nepomuk Zakariásnak?

— Hamburger úr csúfolodik. Nem szép magától ... A keresztpapja egy pesti ember. Hivatalnok. Maga már hallott is róla, Lujza néninél. Klúger Tóni.

— Klúger Tóni! Tyű, de gyanús. Hisz' innen ered a Tóni név!

— No nem egészen.

— Nem? Nekem mondja? Maga képes rá, hogy szerelmes legyen abba a Klúger Tóniba. Ő a keresztpapa, maga a keresztmama, ennyire már jutottak. Mi lesz ebből? Maga képes rá, hogy hozzá menjen feleségül ahhoz a ... Tónihoz.

— Há-át, ha nem inna.

— Na és ha nem inna?

— Akkor ... talán. Ő szeretné.

— De ha állásban van Pesten, hivatalnok.

— A városnál.

— És mi lenne akkor az üzlettel? Hogy' gondolja maga az üzletet?

— Eladom. Cserélünk Jolánkával. Enyém lesz a ház, Jolánkáé az üzlet.

— Szssz! Ez az üzlet másodszor is tönkre fog menni.

— No nem kell mindjárt úgy megijedni, Hamburger úr.

— Mi az, hogy nem kell megijedni? Maga akarja nekem előírni, hogy mikor ijedjek meg? Én, kérem, már úgy meg vagyok ijedve, hogy rögtön lefordulok erről a ládáról.

— A házasság még egyáltalában nem biztos. A Tóni ugyan megígérte, hogy nem fog inni.

— Hát nem fog inni? Pont úgy, mint a Csorvás. Maga sajnálja azt a Tónit és képes hozzá menni, hogy visszatartsa az ivástól. Maga a Jószív. Már megint mártír akar lenni.

Hamburger felugrik a ládáról, izgatottan jár föl-alá. Azután megáll Ilonával szemben, a pult választja őket el. A szempillája reszket, az orrcimpái tágulnak, kezével hadonászik az Ilona orra előtt:

— Hallgasson meg, Ilonka kisasszony. Maga itt állt ezzel az üzlettel, vezette azt és folyton lejjebb és lejjebb csúszott vele. Én beleavatkoztam a maga dolgába és szépen rendbehoztam mindent. Amikor itt már minden összeomlott, amikor a testvérei kifosztották, amikor a saját házából kidobták, akkor én szereztem magának egy új helyiséget. Én szereztem magának valami kis pénzt, mert maga nem mert volna odamenni az András sógorához, mert félt a saját testvérétől. Én magát kiegyeztettem a hitelezőivel. Magának meg volt a módja rá, hogy rendbe jöjjön, hogy összeszedje magát. Akkor maga a hátam mögött kibékül a testvéreivel, férjhez akar menni egy részeges emberhez, Pestre, és itt akarja hagyni, újra tönkre akarja tenni az üzletét. Feladja a megélhetését, a jövőjét, az egész életét.

— A nő jövője a házasság, — rebegi Ilona.

— Na! És akkor még ilyeneket mond nekem.

— Miért? Nem úgy van, ahogy mondtam?

— Nem! Mert csak az olyan nőé, akinek nincs egy önálló, jólmenő vegyeskereskedése. Érti?

Ilona mosolyog.

— Csak ne nevessen! Mert én komolyan beszélek.

Mert amikor én viccelek, akkor is komolyan beszélek. Én kérem, komolyan viccelek. Első az üzlet! Azután nem jön semmi, csak azután jön a szerelem, a házasság, a család, amit maga akar... Mondja! Szerelmes maga abba a Tóniba?

— Nem. Illetve...

— Illetve?

— Nem igen.

Hamburger egyszerre megnyugszik. Visszaül a ládára.

— Hála Istennek! Akkor abból a házasságból nem lesz semmi. Maga itt fog maradni. Itt Dunaszemesen, ebben a boltban... Hogy maga itt egy rab? Na ja, azt elhiszem. Más meg máshol rab. Van, aki a Markóban rab, nem igaz?... De miért rab maga? Mert ügyetlen. Megint nekem kell magát kihúzni a csávából. Ne higgye, hogy a maga két szép szeméért teszem.

— Ne-e-em? — ámul el Ilona.

— N-e-em! Hogy képzelte? Én az üzletet akarom megmenteni. Tisztára az üzletet.

— Csak?

— Csak. Ami érzés szerepet játszott nálam, az csak annyi volt, hogy rettenetesen dühös voltam.

— Énrám?

Hamburger legyint:

— Magára, ugyan! A két testvérére. Arra a... ne haragudjon meg, arra a két Jáger Marira.

— De Hamburger úr!

— Én nem bánom, én benne vagyok. Magának aztán van két testvére. És most férjhez akar menni, orvul, egy Szalma Istvánhoz.

— Kicsodához?

— Maga persze nem tudja, ki volt a Szalma István. Szintén egy finom ember volt. Egy darab rétesért megölt egy pásztorfiút. Nna... Maga mint jószív, pont egy ilyen férjre pályázik. Magának muszáj magát feláldozni, nem igaz?... Hát ez nem fog megtörténni. Én fogom magát kiházásítani. Bármilyen sok dolgom van, kénytelen leszek magának a fűszer szakmában keresni egy fiatalembert. Én már a jövő héten elkezdek keresni.

Ilonának muszáj kacagni. Hamburger nézi Ilonát. Kis toka képződik már az álla alatt a lánynak. Öregszik, gondolja Hamburger. Jó lesz sietni. Mert az üzletet nem szabad itt hagynia... A többit már hangosan gondolja, mivel újra beszél:

— Mert nincs szebb a világon, mint a kereskedelem. Mondjuk, keresek váratlanul pár száz pengőt. Az asszonynak viszek haza virágot, a gyerekeknek...

— Hamburger úr! Gyerekei is vannak?

— Mondtam én, hogy nincsenek? Kettő van, egy fiú és egy lány. Kevés? Gyereknek kevés, kiadásnak sok. Nem igaz?... Szóval viszek nekik csokoládét. Látná csak, hogy örülnek! Olyant maga még nem látott. Azért kell nekem szétnézni a fűszerszakmában!... No, de menjünk tovább. Az anyámnak a köténye zsebébe csúsztatok egy húszast. Én elszívok egy médiát. Nagylelkűen megajándékozom magam. A pincérnek dupla borravalót adok. Mindenki örül. Még én is örülök.

Ilona halkán kérdezi:

— És ha nem keres pár száz pengőt?

Hamburger felel, bár kisebb lelkesedéssel beszél, mint az előbb:

— Ha nem keresek, akkor... az asszonynak viszek

haza virágot, mert már úgyis mindegy. A gyerekeknek viszek csokoládét, mert végre is ők nem tehetnek arról, hogy én hülye voltam. Az anyámnak a köténye zsebébe csúsztatok mondjuk egy tízest; mert már olyan öreg szegény, hogy úgy sem sok tízest csúsztathatok a zsebébe. A pincérnek dupla borralót adok, hadd higgye, hogy kerestem...

Ilona bólint.

— Én meg bánatomban rágyújtok egy médiára. Nem igaz?

— Igaz, Hamburger úr. Legyen szerencsénk ma vacsorára.

Hamburger kínos fintort vág.

— Csak nem haragszik ránk, Hamburger úr? Vagy talán megveti a vacsoránkat?

— Nem tudok én magára haragudni, Ilona kisaszszony. Olyan jól még nem megy magának. Csak... mondja, még mindig olyan méregerős paprikával főznek?

— Ne-em... azaz igen. De majd olyant csinálunk, amibe nem kell paprika. Például rántott szeletet.

— De ohne paprika!

— Ugyan! Rántott szeletbe sehol sem tesznek paprikát.

— Nem? Dunaszemesen képesek még a diós palacsintába is paprikát tenni. Na nem igaz? Hogy legyen egy kis íze!

EBÉD ELŐTT Anna kukkant be az üzletbe. A gyerekkocsit künn hagyta a ház előtt. Karján hozza be Tónikát.

Ilona vevőt szolgál ki. Egyetlen mosolygós tekinte-

tet vethet csak a picire. Anna már vonul is vele a lakásba... Belülről kihallatszik a Jolánka kacagása. Addig gyűri, gyömöszöli, csókolja a gyereket Jolánka, míg az elkezd keservesen sírni. Anna csitítja:

— Ne sírj kis csöppem. Ne sírj, anygalkám. Bán-tott ez a csúnya Jolán néni? Megverjük. Dádá, te rossz Jolánka néni...

A fiúcska megnyugszik. Jolánka kimegy a konyhába. Anna meg kimegy az üzletbe, Ilonához. Vevő most nincs benn, Anna mégis suttogva beszél:

— Pista írt.

— Jolánkának?

— Nem. Andrásnak.

Ilona csak a tekintetével kérdezi, hogy mit.

— Nem akar válni.

— Ne-e-em?

— Egész bolond levelet írt, nem is értem. Hogy ő a férfiúi önérzetében érzi magát megsértve. Hogy Jolánka azért akar tőle elválni, mert ő most bajban van. De lesz ő még nyeregben s akkor majd mehet hozzá Jolánka térden csúszva, akkor sem kell neki. Hát érted te ezt?

— Nem.

— Már most mit akar?... Megmutassuk Jolánkának a levelet?

Ilona a homlokát ráncolja. Tanácstalan.

— Hátha még most is szereti Jolánka.

— Szereti? — Anna felkacag. — Ó te, Ilonka! Te csak nem akarsz megjavulni. Örök gyerek maradsz. Hogy szereti-e? Sohasem szerette! Ellenkezni akart veled. És vetélkedni. Azért ment hozzá. Te ezt nem érted?

— Ilona csak bámul. Érti, de nem hisz Annának.

Bolondság, amit Anna mond. Nagyon is okos akar lenni.

— És te? — kérdezi Ilona.

— Mi az, hogy én?

— Te sem szereted Andrást?

— András, az más. Ő már a Tónika apja. És...

— És?

— És én imádom Tónikát.

Kuszáék lép be az üzletbe. Anna bemegy, megnézni Tónikát. Nem rúgdalta-e ki magát a pólyából.

— Kérek egy pakli dohányt, a tizenhármashból, — mondja Kuszáék.

— Tessék, Kuszáék bácsi.

Kuszáék, az Ilona házigazdája, zsebébe dugja a dohányt, leszámolja a pénzt Ilona elé s ott marad a pult előtt. Egyik lábáról a másikra nehezedik, tekintete ide-oda röpdös a boltban. Mennyi mindenféle van itt. Az ajtófélfára akasztott raffiától üveg pohárig minden. Hogyan tudja ez az Ilona, egy ilyen lány, az eszében tartani, hogy mi hol van, meg minek mi az ára? Hát nagyesszű egy lány, az már bizonyos.

— Aztán maga is most megy el, amikor már ilyen szépen összeszoktunk? — tör fel Kuszákból a kérdés indulatosan.

— Most, Kuszáék bácsi. Tudja, hogy haza költözöm.

— Azután én mit csináljak ezzel a helyiséggel?

— Majd kiveszi a Buxbaum, — Ilona nevet. — Maga híresztelte a faluban, hogy a Buxbaum nagyobb bért kínált érte, mint amennyit én fizetek.

— Ott törte volna ki a nyavalya a Buxbaumot, ahonnan ide jött Szemesre. Csaló az a Buxbaum. Nem is volt több pénze, mint amit a Csorvás tanító

úrnak lefizetett. Most én maradok itt a bajban. Ez nem igazság.

— Nem? Hát az igazság lett volna, Kuszák bácsi, ha ez a Buxbaum sok pénzzel jön ide a faluba és engem tönkre tesz? Maga is ki akart engem tenni a helyiségből...

— Ha egyszer többet ígért érte a Buxbaum! Ha Ilonka kisasszony is megfizette volna a nagyobb bért, akkor örökéletig is lakhatott volna a házamban háborítatlanul.

— Úgy. Mindig azé a helyiség, aki többet fizet. Másra nem tekintünk.

— Hát... én már nem változtatom meg a világ folyását. Bizony úgy van, ahogy mondja a kisasszony.

— Bizony úgy, Kuszák bácsi. Mindig úgy van, hogy ki hogyan találja meg jobban a számítását. Ezért megyek én el augusztus elsején, vissza a szülői házba.

— Szóval... azt akarja, hogy én károsodjak.

— Azt, Kuszák bácsi. Nem árt az magának. Kibírja. Jut is, marad is.

— No, akkor én ugyancsak jól járok!

— Nem megy tönkre, Kuszák bácsi.

— Tönkre nem megyek, de nem is gyarapodok!

Ilona kacag. Hát ezen a Kuszák bácsin muszáj kacagni. Már akkor sem kellett volna úgy megijedni tőle, amikor fűvel-fával üzengetett, hogy felbontja a szerződést. Akkor is kacagni kellett volna, hiszen olyan mulatságos ember egy ilyen Kuszák.

— Minek akar maga gyarapodni, Kuszák bácsi? Hiszen nincs is gyereke. Meg már nem is fiatal legény.

— Nocsak! Amíg él az ember, addig gyarapítani kell a meglevőt. És nem elherdálni.

— Ugyan már miért kellene gyarapítani?

— Azt nem kérdezi az ember, hogy miért. Kell, mert muszáj. Az apám is szerzett a vagyonhoz. A nagyapám is. Én sem lehetek haszontalanabb náluk. A gabona sem kérdezi, hogy miért kell neki kikelni és megnőni. Hanem csak kikel, azután megnő, amekkorára csak tud.

Ilona legyint:

— Az a gabona, Kuszák bácsi.

— De meg akár a fa! Az is kiterébélyesedik.

— Az meg a fa. Maga, Kuszák bácsi, sem nem gabona, sem nem fa, hanem maga, Kuszák bácsi, póruljárt!... Én nem akarom, hogy maga károsodjon, még csak azt se akarom, hogy maga — Ilona alig tudja folytatni a kacagástól — ne terebélyesedjék mint a fa, én csak azt csinálom, ami nekem jobb.

— Jól felvágta a bábaasszony a nyelvét, Ilonka kisasszony.

— Csakugyan?

— Fel, ha mondom. Azt eddig észre sem vettem. Titkolta.

— Ugye. Talán nem is vagyok olyan gyámoltalan.

— De én se teszem be a maga boltjába a lábam. De még a feleségem se. Mert annak is letöröm a derekát.

— Ha már az enyémet nem lehet, Kuszák bácsi.

ANNAÉK is Ilonánál vacsoráznak. A ház előtt terítenek. Az asztal körül ül az egész család. Ilona, Anna, Jolánka, Szemcsik András és a vendég, Ham-

burger Izsó. Még Szemcsik András Antal is az asztalnál ül, helyesebben fekszik az anyja ölében. Jolánka parádés vacsorát készített. Kirántott borjúhúst, hozzá salátát, és kétféle rétest, túróst és mákost. Bort is isznak, szódavízzel, Hamburger is iszik.

— Sohasem iszom bort, — mondja Hamburger.
— De most kivételt teszek... Üritem poharamat...

— Máté Ilonára! — mondja Jolánka kacagva.

— Tudja mit? Maga csodálkozni fog, nem! Üritem poharamat a Máté Ilona vegyeskereskedése egészségére. Nna!

— Éljen!

— Kocintanak.

— Jó bor! — dicséri Hamburger. — Pedig én utálom a bort. Biztos, hogy ép' azért lettem borkereskedő, nem igaz?... Szép foglalkozás. Bár, szavamra mondom, már azon is gondolkoztam, hogy áttérek egy más szakmára.

— Ugyan!

— Talán nem jövedelmez?

— Arról nem panaszkodhatok. Hanem... ha azt a sok részeg embert látom, vagy hallok róluk, vagy látom azt a sok családi tragédiát, ami mind az iszákcosságból ered, hát szavamra mondom, elmegy a kedvem a foglalkozásomtól. Én vagyok a szállító, nem igaz? Bűnrészesnek érzem magam... És még azt a disznóságot tessék hozzávenni, hogy én magam nem iszom, de másokat hozzásegítek az iváshoz. Másokat, hogy úgy mondjam, én bújtok fel! Hát nem tisztegtelen foglalkozás ez?

— Ha maga mondja! — Ilona nevet és újra kocintásra emeli a poharát.

Kocintanak, isznak.

— Hanem az a fiatalember, a fűszerszakmából, én mondom magának, Ilona kisasszony, antialkoholista lesz.

— Csitt! — inti hallgatásra Ilona Hamburgert.

Már a rétesnél tartanak.

— Nincs ám benne paprika, Hamburger úr.

— Majd azt én mondom meg, ha megkóstoltam. A vacsorával eddig nem volt baj... csak ezt a sok bogarat nem bírom. Szavamra mondom, kieszik a rétest a kezemből.

Óriási nevetés. Hamburgert nem lehet kielégíteni. Mindig van valami baja.

— Kis lepkék azok, nem bogarak, — mondja Anna. — A lámpafényre jönnek.

— Pedig nincs is fénye a lámpának. Képelem, mi lenne itt, ha villany égne.

— A villanytól Dunaszemesen még nem kell félni, — szól András. — Ma megint megszavaztuk a petróleumot.

— Az ördög vigye el azt a kupaktanácsot, — bosszankodik Anna.

— Győzött az öreg Vanyur. Könnyű volt neki, mert pénz erre a célra megint nincs.

— Legalább kimulattátok magatokat?

— A Vanyuron?

— Igen.

— Azon mulattunk. Egyebeken meg bosszankodtunk. A főjegyző olyan dühös, majd megőrül... Jött a mai postával egy füzet. Egy olyan folyóirat. Földünk a címe. Ki van benne szerkesztve Dunaszemes.

— Végre! — kiált fel Hamburger. — Rá fér már Dunaszemesre is.

- Hát alaposan leírt bennünket.
- Kicsoda?
- Valami Tetem István nevű fiatalember. Azt olvasni kellene. A főjegyző felolvasta. Elállt a szemünk, szánk.
- Mit írt?
- Dunaszemest röviden sárfészeknek nevezi.
- Ebben van valami igazság! — jelenti ki Hamburger. — Én már azt is gondoltam, hogy kibérlek egy csónakot s azt beállítom az állomásnál a rak-tárba. És ha tavasszal vagy ősszel jövök, vagy télen, amikor nincs fagy, csónakon jövök be a faluba.
- Szóval Dunaszemes sárfészek. De ez még sem-mi. Mert nyáron meg porfészek.
- Brávó! — kiáltja Hamburger.
- A szemtelen! — méltatlankodnak a nők.
- A falu lakói elsősorban a legyek és a szúnyo-gok... Júniusban nagy harc folyik a faluban, az akác-virág szaga küzd a disznósaggal. Két-három hét alatt az ádáz küzdelem a disznószag győzelmével végződik.
- Szszsz!
- Az emberek csúnyák, ostobák, piszkosak és bü-dösek. És éheznek.
- Nna! — véli Hamburger, — hát én sem hinném, hogy ma ebben a faluban minden háznál olyan va-csorát ettek, mint mi.
- Az epernél tartanak s mindjárt jön a fekete is.
- Az igaz — vallja be Szemcsik András. — De a cikk szerint a jómódúak tobzódnak a jólétben, a sze-gények pedig egyáltalán nem esznek. Nem csak nem esznek, hanem valamennyien vért hánynak és haldokolnak. Most már emlékszem erre a fiatalemberre, pedig már egészen elfelejtettem. Nálam járt a község-

házán, még a tél végén. Rólam is megemlékezik a cikkben.

— Rólad? Mit ír? — aggódik Anna.

— Hogy én minden áron szépíteni akartam a közbeli viszonyokat. A kényes kérdésekre nem feleltem, ha csak tehettem, melléjük beszéltem... Ő azonban nem dőlt be a hivatalos felvilágosításnak, mert mindennek alaposan utána járt; minden adatot ellenőrzött, számtalan embert kikérdezett, mindent megnézett, három hetet töltött a faluban.

— Lehetetlen!

— Persze, hogy lehetetlen.

A boltban csilingel a csengő.

Ilonka felugrik, siet ki a boltba. Vevő érkezett.

Vahunkáné a vevő. Ha ugyan vevő. Függönynek való anyagot kér. Ilona nyugodtan rakja eléje, ki tudja már hányadszor, a fehér, a drapp, a nagyvirágos anyagokat. Vahunkáné, mintha még soha nem látta volna azokat, friss, mohó vággyal esik nekik, végig vizsgálja a grenadinokat, tüllöket, a batisztokat. Egy más után tolja félre valamennyit.

— Olyan szépet láttam a múltkor Pesten, a sógor-nőmnél... Nincs valami másszövésű anyagja, Ilonka kisasszony? — kérdezi Vahunkáné.

— Nincs! — feleli Ilona nyugodtan, de határozottan. — De ha lenne is, maga akkor sem vásárolna, asszonyság.

— Mért mondja ezt? — csodálkozik Vahunkáné.

— Mert tudom. Maga csak válogat, csak fitymál, már két év óta, azután, mint aki jól végezte dolgát, megy el. Úgy bizony, Vahunkáné asszonyság.

A pékné megdöbben. Még hogy ilyent mond neki ez az Ilona!

Találomra rá bök az egyik végre:
— Ebből vágjon le hat métert!
Fürgén halad az olló, hasítja a batisztot.
Vahunkáné önmagát biztatja:
— Miért ne! Azt mondják, olyan termés lesz az
idén, hogy csoda.

1938

az

FALU

v
ra

le
n
v
v
r
z

K

a
f

a
t

c
b
r

g

ÖREG EMBEREK emlékezetében néha megelevenednek a régi képek. Ezeket a képeket össze lehet rakni és előtárul az egykori falu.

A házak és az emberek körül fecskék cikáznak a levegőben. Kara Péter, az emlékezés hűvös márciusi napján, azt állítja, hogy akkor régen, ötven esztendővel ezelőtt, több volt a fecske. Mintha kipusztultak volna azóta. Vagy talán csak elmaradtak tőlünk. Elriasztotta őket a háború, az a sok lövöldözés, bombázás, tűzvész.

— Nem szeretnek már bennünket — így mondja Kara Péter.

Aki igazat akar adni Kara Péternek, vagy cáfolni akarja őt, az nemsokára elindulhat majd az Alföldre, fecskét olvasni.

De mintha golya is kevesebb volna. A nyáron már alig fészkel a kéményeken egy-két pár. Így beszél tovább Kara Péter.

Pedig akkor ... igen, az ötven év előtti kék égen csapatosan keringenek. Kicsinyek a nagy magasságban, szinte csak pontok. Néha libben a fekete szárnyuk, hirtelenebb forduláskor fehér hasuk megvillan.

Az emlékek faluja fölött ragyog a nap. Mint habgomolyagok úsznak az ég kék vizén a fehér felhők.

A táj aléltan nyújtózik el a tanyáig, azokon is túl

az ég aljáig, roppant testén sárga, barna és zöld foltok váltakoznak.

A falu házai szinte tündöklenek fehér falaikkal. Embert alig látni a házak körül, egy-egy asszony ha kilép az ajtón, meg itt-ott gyerekek andalognak.

A nép künn dolgozik a határban, arat. Bár éppen ebédszünetet tartanak mindenfelé, mert elhangzott a déli harangszó. Kazlak, fák, kunyhók árnyékába vonultak el az emberek és esznek. Az asszonyok vitték ki nekik az ételt, kantáros fazekakban. Akinek a felesége a marokszedője, az szalonnát és kenyeret ebédel. Akad, akinek a szalonnája már elfogyott, annak csak savanyú uborka jut a kenyérhez.

Egyik a magáét aratja, másik meg részes arató.

Ezen a vidéken a gabonakeresztet csomónak nevezik. Ősziből — búzából és rozsból — minden tizenegyedik, tavasziból meg minden tizedik csomó a részes aratóé. Jó a termés, szép a búza, a homokos földön a rozs és az árpa, a gazda örömmel nézi, de megbánatosan is, mert sokallja azt a minden tizedik, tizenegyedik csomót.

A búzából liszt lesz, gyönyörű fehér liszt és — az aratók kenyere mégis fekete. A búza elvándorol a magtárakból a városba, ott őrlik lisztté az óriási malmok, a fehér kenyeret az urak eszik.

A faluból minden irányban utak vezetnek ki a földekre. A Nagypusztá felé kanyargó út egyik oldalán mély árok vonul jó darabon, annak a partján öreg akácfák zöldellnek, sárgulnak, szilfák merednek a kéklő magasság felé. Egy nyárfa, mintha más tájékról idetelepült idegen volna, magas és terebélyes, a deréka fehér és barna, az ágai feketés karikákkal foltzottak, ezüstszürke levelei csillognak. Ez a Nagy

Nyárfa. Láttára a száz év előtti világra kell gondolni. Jel volt ez a nyárfa, iránymutató, örök élettel bíz-
tató, bár talán embert is akasztottak rá a régi betyár-
világban.

Az út mentén sorakoznak a parasztok földjei, kes-
kenyebb, szélesebb szalagokban. Az első ilyen szalag,
mindjárt a falu tövében, a Vörös Mátyásé. Kukorica
virul rajta.

A szalagokon váltakozva következik a búza, a
krumpli, a répa, megint kukorica, búza, lóhere. Egy
ilyen szalag fél hold, egy hold, két hold. Vörös Má-
tyásnak másfelé is van földje; az a nyolc hold, amije
van, a határ más-más részén terül el.

Mások földjei is így szétszóródnak. Megtörtént már,
hogy valaki csakugyan gondolkodott arról, nem le-
hetne-e ezeket a földeket olyanformán eligazítani,
hogy mindenkinek egy tagban legyen a birtoka. Nem
kellene akkor délig a Sákorban lóherét kaszálni, majd
délután meg a Laposon kapálni. Dehát Isten ments!
Mindenki megriadna az ilyen rendelkezéstől. Mert
hát hogyan lehetne igazságot tenni, hogy pontos le-
gyen a mérés és senki meg ne rövidüljön? Aztán mi-
csoda sok baj származna abból is, ha az egyik gazdá-
nak homok jutna a maga búzatermő fekete földjéért,
a másiknak meg egy-két parcellája a falu közelében
van s értük esetleg a határ szélén kapná az új földjét.

Ámbár a határ szélén alig van parasztbirtok. A Sá-
korban egy kis rész, a Kovacsoson az új szőlők, egyéb-
ként a külső határt nagyobb birtokok foglalják el.
Nem túlságosak, hanem százötven és kétszáz holdasak.

A legnagyobb ilyen birtok a Nagypusztá. Négyszáz
hold. Bérló gazdálkodik rajta. Talán még senkinek
eszébe nem jutott eltűnődni a furcsaságon, hogy a

földesúr két-három esztendőben egyszer ha látja a földjét, mégis nagyúri módon megél belőle Pesten, azonfelül még a bérlő is megkeresi a maga kalácsát.

Nagypusztán júliusi napon harminc pár arató arat. Erre emlékezik igen élénken Keserű Márton, mert ő is ott aratott.

Kora hajnaltól früstökig vágják a kaszások a rendet, akkor esznek, azután délig dolgoznak a nap hevében, izzadva, fáradhatatlanul, déltől meg késő estig. Az asszonyok kinek gombóclevest, kinek zöldbabot, kinek meg túróstésztát visznek ebédre. Húst senki sem kap. A hús — ott legel a búzatáblán túl, a legelőn. Azaz hogy éppen hever a hatvan-hetven fehér és tarka marha a kút mellett. Ősszel hízásra fogják őket, a finom marhahús is fölkerül Pestre, vagy még tovább, Bécsbe.

Keserű Márton fiatal arató, huszonhat esztendő. Még kora tavasszal elszerződött a Fekete Szabó csapataiba, most Nagypusztán dolgozik, felesége a marokszedője. Szép emberpár, magasak, fekete a hajuk, villogó fekete a szemük, mintha testvérek volnának. Egészségesek, mint a makk, bírják a munkát. Napszámosok, földjük nincs, házuk sincs, úgy bérlik a lakásukat a faluban. Valami cél lebeg a szemük előtt, házat, földet szerezni, ezért töretlen még a kedvük.

Öltek ugyan disznót a télen, de inkább malac volt az, mint disznó, a szalonnájuk tehát már fogytán van, csak vacsorára esznek egy-egy kis szeletkét, „csak a híriért”, az ebédjük kenyér és kovászos uborka. Velük lakik a Márton anyja, öregedő, beteg asszony, hetenként kétszer visz Nagypusztára főtt ételt. Mintha tegnap lett volna, úgy emlékezik rá Keserű Márton, hogy egyszer az anyja szentjánoskenyeres tésztát vitt,

az volt az ebéd is, a vacsora is. Utáltam nagyon, mondja, mert olyan annak az íze, mint a mezei poloskáé, aminek az ízét nagyon is tudja az ember, mert átsétál az eperszemen, azt' rajta hagyja a szagát, ízét.

Az öregasszony magával hozta az unokáját is, a kis Marcit, aki ötesztendő. Mialatt a Keserű pár ebédel, az öregasszony a földön üldögél, nyomkodja a lábfeje bütykeit, a gyerek meg ide-oda jár, mulatnak vele az aratók:

- Hogy' hínak? — kérdezi tőle Fekete Szabó.
- Majcita.
- Ki fia vagy?
- Teszejű Májtoné.

Ez elég volt ahhoz, hogy az aratók nagyot nevesse-
nek. Pedig fáradtak lehettek, ha nem is a félnapi munkától, de az éjszakai nyugalom híjában, mert benn a tanyán alusznak, az udvaron, ahol annyi a szűnyog, hogy öt-hat trágyakupacot kellett meggyújtani és füstölögtetni ellenük.

Hamarosan fölhangzott a Fekete Szabó szava:

- No, emberek! Csülökre!

Nagyanya és unokája — erre meg az ifjabb Keserű Márton, az akkori „Majcita” emlékszik, ugyancsak úgy, mintha tegnap lett volna — elindulnak és ballagnak szépen haza, a falu felé. Csudamessziről látszik a sárgaszínű, pirostetejű torony.

Mezítláb tipeg nagymama, mögötte szaporázza apró lépteit az unoka.

A gyereknek hosszú az út. Eleinte futkároz, később el-elmarad és minduntalan kiált a nagymama után, hogy várja meg.

A homokos talajon királydinnyébe lép és fölsziszszén a fájdalomtól. A szőlők mellett sóvárgón pislog

a barackfák sárga gyümölcse felé. Nekik nincs szőlőjük, nem terem gyümölcsük, nekik semmijük sincs. Félénk kisgyerek a Marcika, mindenki úr neki, akinek háza, földje, tehene van, alázatos még a pajtásaihoz is, ha azok gazdák gyerekei.

Rettentő nagy úr neki a csősz, akinek kunyhója mellett elhaladnak. Máskor, amikor a csősszel találkoztak, a Vörös Misi, a Mátyásék fia, nevetve komázott a csősszel, mert az az ő gyümölcsükre is vigyáz. Marcika meg fél a csősztól, még a hangja is elakad, ha meglátja, mert nagyon vágyakozik a barackra és tudja, hogy az a másé, ahhoz nyúlni tilos.

A csősz a kunyhója előtt áll. A nagymama köszön neki előbb:

— Jó napot aggyon Isten.

A csősz kutyája felhördül, vicsorítja a fogát. Marcika a nagymamához somfordál és belekapaszkodik a szoknyájába.

Mennek tovább. Mellettük hajt el egy gazda. Annak is elénekli a nagymama a maga aggyonistenét. A gazda szája nem mozdul, csak az ujjával érinti meg a poros kalapja szélét.

Elérik a falut. Házak, pajták, fák, kis kertek a portengerben. Jókora távolságban sorakoznak egymás mögött a házak. Legtöbbnek nád a teteje, kicsi, barnakeretes az ablaka, vályog vagy vertföld a fala. Végükkel állnak az utca felé. Nagy az udvaruk, kertjeik belenyúlnak a termőföldekbe.

Némelyik ház alacsony putri, a fala görbe, a teteje horpadt, a nádja korhadó, a tető gerince ferde. Az ilyenekben zsellércsaládok laknak. A másik ház, például mindjárt a Dér Istváné, igen takaros, az udvara tiszta, mintha az előbb söpörték volna fel, az utca fe-

lől kis virágos kert, a háztető zsindelyes. Dér István-
nak hetven hold a földje.

Ahol az utca elkanyarodik, ott töltésre épült taka-
ros ház látható, abban lakik a jegyző úr. Kicsi ugyan
a ház udvara, de gondozott a kertje, fenyők és ciprus-
bokrok is virulnak benne. Az udvar közepén külön
eresz alatt kerek kút van.

A másik sarkon a hentes és mészáros üzletét jelzi
a disznó- és ökörfejet ábrázoló tábla. Vér és hús szaga
árad az üzletből.

A hentes után a vegyeskereskedés következik, dí-
szes kirakattal, már hogy a két ablakát színes dobo-
zokkal, sárga cikóriarudakkal, üvegekkel, meg apró
tárgyakkal, mint szópókával, bicskával, zsebtükrök-
kel és pamacsolókkal tömték meg.

Egy kisfiú bukkan elő a boltból, mezítláb, kócos
hajjal, maszatos képpel. Megáll, visszanéz a boltra,
azután elkezd sírni. A nagymama megkérdezi a gye-
reket:

— Hát te mért itatod az egereket?

A kisfiú nem felel, hanem csak bámul, eláll a sí-
rása, majd hirtelen elkezd szaladni. A boltos jelenik
meg az ajtóban, sovány, barnabőrű és szőkehajú em-
ber, mérgesen néz szét, hallotta a kérdést és ő fe-
lel rá:

— Hitel kéne nekik! A koldusoknak.

— Jó napot aggyon Isten — énekli neki a nagy-
mama.

A boltos mondja tovább:

— A Csabainé! Ő már nem meri idetolni a képét,
hát a kölykét küldi. Hátha ad még a vén bolond.

Marcika részvétellel bámul a másik gyerek után.

Következik a községháza, a lapos, szinte földbesüp-

pedt vendégfogadó, nagy udvarán a magas, négyoszlopos állással, egy ablaktalan magtár, vasajtóval, mely gyerekfej nagyságú lakattal van bezárva. A magtárnál kiszélesül az utca, ezt a részt Piac térnek nevezik. Itt van az emeletes takarékpénztár, a falai rózsaszínűek. Ajtaja előtt két úr áll, mind a kettő szürke, poros vászonruhában, a fejükön sárgult szalmakalap, fehér keménygallérjuk szinte felpöcköli a fejüket. Egymásnak hajolva tárgyalnak, az egyik éppen ezt mondja:

— Ezáltal magasabb lesz a kamatláb!

Az egyik utca nyugatnak irányul, megint térré szélesül, a teret árok szeli át, annak zöldes, pocsolyás vizében kacsák úszkálnak. Öt jegenyefa áll az árok partján, felnyúlnak a magasba, egyenesek, mint a gyertyaszál. A nagy szélcsendben még a leveleik sem mozdulnak.

Ezen a téren is túl, a falu nyugati végében laknak Keserűék. Nagymama és unokája megérkeznek haza. Egész rendes kis házban laknak, a ház falai fehérek, tavasszal meszelték a házat kívül-belül. Konyha, egy szoba.

Köröskörül nagy a csend, a nyugalom, zavartalanul látszik a világ folyása. A postás járja a házakat, széthordja a leveleket.

A levelek leginkább Pestről jönnek, piros bélyeg van rajtuk, a bélyeg ára öt krajcár, ez rajta is áll a bélyegen. A helybeli levél bélyege zöld és három krajcárba kerül. Helybeli levél persze kettő ha akad egy évben; falubeli a falubelijének szóval mondja meg, amit akar, levelet csak akkor ír, ha tegnap veszett össze vele és benne szorult a harag.

Ez a kicsiség is, hogy piros és zöld a bélyeg, öt és

három krajcáros az ár, úgy tűnik fel, mintha a világ kezdete óta így volna és örökké így is maradna. A Dér Istvánnak hetven hold a földje, a Magyar Jánosnak nyolcvan, a bérlő úr négyszáz holdon gazdálkodik, kastélyban lakik künn Nagypusztán, Nagypusztá a tekintetes Nemessy Tamás úré, Keserűéknek nincs földjük, Márkuséknak sincs, Kelemenének sincs — ez a világ rendje. A napszám hatvan-nyolcvan krajcár, de aratáskor és csépléskor, ha nem részes a dolgozó ember, megkapja a két-három forintot is. Egy kiló hús ára a székben hatvan krajcár.

Az utcák porosak; ha eső esik, akkora a sár, hogy bokán felül süpped bele a járókelő.

Az utak, melyek a földekre vezetnek, kátyúsak, a kátyúkat kerülgetik a kocsik, néhol le is kanyarodnak az útról, rá a termőföldre. Ha tócsa borítja el a kátyút, akkor az óvatlan gazda elakad, úgy megfeneklik a kocsija, hogy se előre, se hátra, káromkodik a dühösebb fajta, mégpedig mennél vallásosabb, annál mélysegeesebb meggyőződéssel szidja az Istent.

Télen a parasztok csizmában járnak, még a nők is, éppen a nagy sár miatt. Az asszonyok kendővel kötik be a fejüket; az öregebbek sötétszürke meg fekete kendőjükkel, fekete ruhájukban olyanok, mint a varjak.

A parasztok szégyenlik, hogy ők parasztok. Tudják, hogy a városiak, ha valakit nagyon meg akarnak sérteni, azt vágják a fejéhez: paraszt. Mégis rang az, ha valaki paraszt, mert igazában csak a földes gazdák a parasztok, a földtelen munkások még csak parasztok sem, ők senkik.

Az urak a faluban is jól élnek, igen büszkék és „te-

kintetes úr"-nak kell szólítani őket. A paraszt, az János bácsi, hallja kend vagy esetleg csak izé.

Keserűektől befelé nem messze lakik a pék. A házán egy táblára, zöld mezőben narancssárgával óriási idétlen kifli van festve, amely éppen olyan, mint egy meggörbült hernyó. Három krajcárért két zsemlét ad a pék, akkorákat, mint a cipó. Keserű Marcika egyszer már evett zsemlét.

A NAP AZ ÉVEK hosszú során minden nap fölkel és lenyugszik. Lassan vonul át a falu fölött és szentbizonyos, hogy a faluért van; azért van, azért halad át az égen, hogy a falunak szolgáljon világossággal és meleggel. Az évszakok váltakoznak, de esztendőnként ugyanabban a sorrendben. Télen a falu a maga házaival, pajtaival, tar fáival csupa szürke, a határ barnán latyakos vagy fehér hóköpeny borítja, tavasszal azután kizöldül az élet. Télen mintha aludnának az emberek és csak úgy próbának tennének meg egy-egy kis utat a házuk táján, nyáron serényen dolgoznak, mint a hangyák. Kora ősszel betakarítják az élelmüket. Élnek és azért dolgoznak, hogy éljenek. Ősszel ködök szállnak a földek fölött, télen olykor olyan tiszta a levegő, mint légüres térben, az ég óriási burája alatt. A bokrok és fák dermedten várják a föltámadást.

Ha elereszti valaki a tárgyat, amit a kezében fog, az a földre esik és koppan, akárcsak tavaly vagy azelőtt. A nappalra éjszaka következik és éjjel szikrázva ragyognak a csillagok.

A kakasok hajnalban kukorékolnak és mindig a kakasok kukorékolnak, nem a tyúkok.

A verebek szökdelnek, a kémények hol füstölögnek, hol nem. Nyáron a kocsik nyomában föl száll a por, majd lassan leülepszik, minden egyes porszem, mintha ugyanaz lenne, ami tíz év előtt, ötven év előtt lebegett és leülepedett, a legöregebb emberek sem tudnak semmi lényegesről, ami a világban változott volna.

Azt talán már el is felejtették, mert már nem beszélnek róla, hogy háború volt, sok falubeli meghalt, fiatalok és javakorbeliek, ott a névsoruk egy emléktáblán a templom falán. Abdai István, Ágoston Pál, Apáczta Sándor, Berecz Ádám, Czukor Péter, Csíz Sándor, Csoroszlya Bálint, Damó János, Déres Antal... és így tovább, hosszú a halálbahajszoltak sora. A község háza előtt szobrot állítottak dicsőségükre. Hősi halottaknak nevezik őket a hivatalos urak. Mondják és írják és szavalják a szót, hogy hősi halott, a nép végre elhiszi és Ágoston Pálné is úgy mondja: szegény uram, aki hősi halált halt a világháborúban.

A háború úgy múlt el, hogy ellenség nem járt ezen a tájon. Állnak a házak, a putrik és a szebbek egyaránt, az utcák ugyanúgy terpeszkednek el, mint azelőtt, a földet szántani kell, a búzát el kell vetni, a krumplit ültetik, azután megkapálják és feltöltögetik.

A tehenek a legelőn harapdálják a füvet, a disznók reggel kivonulnak a csordával, van artézi kút, három is — no, ez már újság!

Villany nincs, a petróleum drága, mert minden drága. A parasztok a boltokba hordják a pénzüket. A bolt ajtaja nyáron nyitva van, télen meg csukva. A boltos a pult mögött sűrög-forog, hol barátságos, hol zordon, a szegényekre néha rájuk is ripakodik,

mert hogy csak sôt vagy gyufát vásárolnak néhány fillérért.

Néhány fillér! Mindenki elfelejtette már, hogy a korona és a fillér is újság volt valamikor, a forint és a krajcár után, majd újság lett a pengő is.

Furcsa az ilyen újítás, eleinte sehogysem jár rá az ember esze és nyelve, de lassanként meg lehet szokni. A levélbélyeg, hát az gyakrabban változik, mint a pénz. Hogyan is? Mennyi is kell rá? — kérdezik a vevők. Más-más a bélyeg színe, rajza, ára. Tíz fillér, húsz fillér. Van, amelyik Horthy Miklóst ábrázolja.

Kevesebben járnak „mezítláb”. Aztán inkább cipőt viselnek, mint csizmát. A lányok kisasszonyokká váltak és ugyancsak cifrán öltözködnek. Kerülik a paraszti munkát, mert attól megdurvul a kéz. A hozzájuk való legény barátsága nem kell nekik, úrhoz akar valamennyi férjhezmenni. Nem is a faluban, hanem föl szeretnének kerülni a városba. Azt véli mindenki, hogy a városban jobb az élet. A fiatal parasztférfiak is arra vágyódnak, hogy Pesten kalauzok lehessenek. Nehéz a földmunka, korán megtöri az embert. Az ember csak dolgozik szakadásig, aztán nem jut semmire. Semmi öröme sincs az életben. Akinek nincs földje, annak nem is lesz, nem is lehet soha. Megírva sehol nincsen, sem a kalendáriumban, sem a bibliában, sem az újságban, nem is mondja ki senki, de úgy kell lennie, hogy kétféle ember van: akinek van földje, meg akinek nincs.

Vörös Mátyáséknak nyolc holdjuk van, abból kettő szőlő. Már a Vörös Misi is megnőtt, régen Mihály lett belőle, két család él a nyolc holdon. Örökké panaszkodnak. Ács Kálmánnak meg, aki nemrég halt meg, hatvan holdja volt, de azt négy fia örökölte. Az

ötödik fiú elesett a világháborúban. Két Ács lány is él, Pesten, azok nem kaptak földet, a férfitestvérek kifizették őket. Így aprózódik el a vagyon.

Vörös Mátyásné okos öregasszony, bármiről beszélnek, ha ő hozzászól a tárgyhoz, mindig fején találja a szöveget. A nénjének az unokája diák Pesten és amikor itthon járt és éppen a földosztásról esett szó — mert ilyesmiket is ígérgettek az urak, bár az ígéretést is abbahagyták már — Mátyás, Mihály és a diák csak beszéltek, beszéltek, váltogatták az érveket és Mihály már kezdett igazat adni a fiatalembernek; Vörösné hallgatott egyideig, mintha oda sem figyelne, közben még a csirkéinek is szórt eleséget, egyszerűen csak föl pattant:

— Mi a fenének lenne az a földosztás? Kell a kutyának. Hogyan akarnák azt az urak? Hogy az egész határt föl osztanák, aztán mindenkinek adnának annyit, amennyi jut neki? Csudába! Abból lenne aztán a kavarodás. Még ha nekünk harminc hold jutna is, mit érne az? Mit érne a harminc hold, ha a Keserűnek is, a Csabainak is lenne harminc holdja? Nem érne az akkor már semmit.

A diák gúnyosan mosolygott:

— Nem valami kollektív lélek szorult Zsuzsa nénibe.

— Milyen lélek?

— Kol-lek-tív!

— Az meg mi?

— Hogyan is mondjam? Aki mással is törődik. Zsuzsa néni, amint látom, csak a maga megélhetésére gondol, a máséra nem.

— A magaméra, meg a családéra. Más is csak így van vele, hiába beszél akármit. Adok én a koldusnak

is, ha látom, hogy nyomorult, adok én a vak Samu-
nak is, mert vak, de azt tartom, törődjön mindenki
sajátmagával. Dolgozzon mindenki.

Aki dolgozik, az meg is él — ez a közfelfogás. Az
iskolában is ezt tanítják. A vagyon a szorgalom gyü-
mölcse. Akinek nincs munkája, annak csak azért
nincs, mert nem akar dolgozni. Aki nem rakosgat
félre, az elherdálja a keresetét. A Borbás iszákos, a
bérét mind elissza a kocsmában. A Keserű Márton
meg, az öreg fia, a fiatal is, jóra való emberek. Lám,
ők házat is vettek. Róluk így beszél Dér András, a
néhai Dér István fia:

— A legjobb dolga az ilyen zsellérnek van. Nincs
gondja semmire. Szombaton leteszi a kapát, aztán a
feje sem fáj hétfő reggelig. Elmehet a templomba is,
ha akar, azt' énekelheti a zsoltárokat. Szombattól
szombatig megél az egyheti napszámából. Aratáskor,
csépléskor megkeresi egy esztendőre a kenyerét. Az
asszony tart néhány tyúkot, a tojást eladja. Egy ma-
lackát is csak hízlalnak, abból megvan a zsír, a sza-
lonna. Én meg fizetem a nagy napszámot. Ha száraz-
ság van, ha jég veri el a termést, az az én károm, az
ilyen oda sem hederít neki. A rengeteg adót is én
fizetem. Az állam csak a gazda bőrét nyúzza.

A Keserűk élnek. Az öreg Keserű Márton, a fia,
már mint az egykori Majcita, meg annak a fia, János.
Két férfi dolgozik, az öreg hetven körül jár, nem kell
már napszámosnak.

A nagymama, az öreg Keserű anyja, már réges-
régén meghalt. Künn nyugszik a buckási temetőben.
A temető áll és mondhatni virul, virágoznak és sza-
porodnak benne a sírok. Bár a világ változatlanságá-
nak az is jele, hogy az öregek és betegek elhullanak.

Valami az idők folyamán mégis csak változott, hiszen az Úr ezerkilencszázharminchetedik évében járunk. Újságok, rádió és a városból jött emberek terjesztik a híreket, a falubeliek tudni nem tudnak semmit, de valamit éreznek, úgy, ahogy némely állat előre megérzi a vihart. Németországban Hitler az úr és maga ez a tény kivetette nyugalmból a lelkeket. Szó esik róla, mindig félelemmel és várakozással. Az egyik boltos például, Deák Balázs, aki az apjától örökölte a boltját, sűrűn emlegeti a nevét. Ő boldog és reménykedik. A boltja jól jövedelmez, földje is van, de nagy a család, sokfelé kell a pénz, többet szeretne.

Ha semmisen történik a világban, akkor megy minden a régi kerékvágásban, akár ítéletnapig és az ember, ha meg is él, nem gyarapszik. Már pedig az embernek gyarapodnia kell, mi más értelme volna az életnek.

Gyarapodni pedig olyan világban, ahol ember ember hátán él, csak a más rovására lehet. Aki bírja, marja. Még Dudás tanító is úgy tanítja a gyerekeket: nézzétek a természetet! A nagy hal megeszi a kis halat. A farkas megeszi a birkát. Mik akartok lenni? Birkák vagy farkasok?

A faluban különben hét bolt van. Éppen magyarázza Deák Balázs az öreg Kara Péternek:

— Minek ilyen koszos faluban annyi kereskedő? Az én apám harmadmagával volt itt, a Gelb Jakabbal, meg a Weisz Náthánnal. Most meg már heten vagyunk. Van külön trafik. No, attól a szegény Zsigánétól nem sajnálom azt a kis dohánybutikot, özvegyasszony, dehát az is csökkenti az ember jövedelmét. Hanem az a sok zsidó. Hét boltos közül öt zsidó.

És várakozón néz Kara Péterre.

Kara Péter eltűnődik. Semmi mondanivalója nincs. Neki mindegy, zsidó-e a boltos vagy nem, egyforma drágán árul mindegyik.

Kémlelőn végignézi Deák Balázst, alulról fölfelé, látja a pohos hasát, a telt, piros képét, a seszínű bajuszát, ravaszkas szemét és azt gondolja: ugyan te sem vagy jobb a Deákné vásznánál.

— Csupa jöttment idegen — próbálkozik tovább Deák Balázs.

Megint csak eltűnődik az öreg Kara.

Csend van, békesség van, a bolt előtt talicskát tol el egy asszony, az út közepén. Hallani, hogy nyikorog a talicska tengelye. Utána baktat az embere, kapával a vállán, tarisznyával az oldalán. A kovácstól mennek hazafelé, útbaejtették, a kovács megélesítette a kapát, csillog az éle.

Veréb ugrál a porban, csőrében kiszáradt fűszál. Egy elhervadt falevél hull le a fáról és Kara Péter hirtelen ezt mondja:

— Én azt hiszem, hogy háború lesz.

Bizonyára nem tudná megmondani, micsoda szavak, gondolatok jutottak el a füléhez, talán csak úgy homályosan érez valami nyugtalanságot, nem is magában, hanem a többi emberben.

Talán azt tartja, békés öreg ember létére, hogy a fiatalok már nagyon is kezdenek elvadulni. Némi takonypóc, Isten tudja ki fia-borja, nem is köszön az embernek.

Talán az is motoszkál a fejében, hogy furcsa rajzok és feliratok láthatók néhol a deszkakerítéseken és a falakon. A borbély házára fekete festékkel fölpingáltak egy nagy horogkeresztet.

Tehát Kara Péter azt hiszi, hogy háború lesz. Deák Balázs szeme fölragyog:

— No ugye, maga is pedzi már! Ezt mondom én is. De más is lesz itt majd, Kara bátyám, nemcsak háború.

Beljebb kerülnek, az ajtó elől be a boltba.

A boltba sűrűn járnak a vevők. Hűvös szél kerekedett odakinn. Borús az ég, esőcseppek hullanak, a boltos becsukja az ajtót.

Amikor jön vagy megy a kuncsaft, mindig megszólal a kis csengő. A pult mögött a boltosné forgo-lódik. A bolt tele van áruval. A polcokat roskadá-sig megrakták, egyik holmi a másik hátán hever. Ha egy szegény parasztasszony jön és várni kell a sorára, sápadozva néz körül a vízszínű szemével. Mennyi mindenféle van itt és mennyi minden kel-lene neki! Mert otthon alig van valami. Itt meg van mák, só, cukor, meg a hordóban petróleum, köte-gekben a polcokon gyertya, oszlopokban szappan, gyufa csomagokban. Az ajtó mellett ostor, a ládában kocsikenőcs, egy szögről ostorszíjak, cipőzsinórok lóg-nak, másfelé sapka, kendő, beretvapamacs, ruhának való szövet, ingnek való flanel, kész ingek, ó, az emberének odahaza nincs egy inge sem, ni, még kályha is áll az egyik sarokban, három.

A szegényasszony azután petróleumot kér.

— Milyen tetszik? — kérdezi nyájasan a boltosné — petróleum vagy császárolaj?

Császár, császárolaj, szép szó! A szegényasszony ráhagyja, hogy neki császárolaj tetszik.

A boltosné kimér féllitert a hordóból. Egy a hor-dó, abban van a petróleum is, a császárolaj is. Aki

császárolajat kér, az félliterért két fillérrel többet fizet.

— Majd meglátja, Kara bátyám, rövidesen lesz itt jobb világ! — mondja Deák Balázs biztatóan az öreg Karának, amikor az már elköszön.

— Nekem is? — szól vissza Kara Péter.

— Mindnyájunknak! — nevet a boltos. Majd hozzáfűzi még jelentősen: — kivéve persze azokat, akiknek nem. A zsidóknak, meg az olyan jómadaraknak, mint a Keczei. Dehát... hadd hulljon a férgese.

Kara Péter ballag hazafelé.

Néhány esőcsepp pottyán a nyakába, a kezefejére, fölnéz az égre. Bolond idő, az ember feje fölött sűrű felhő, amott keleten meg kék az ég, még kis pihék sem mocorognak rajta.

A jegyző úr jön szembe Karával, ebédre siet vissza a községházára. Fura kis ember, fakószínű, szúrósszemű, azt mondják gyomorbajos. Vigyáz, leszüntelenül, némelyik embernek, akit még nem ismer jól, utána is néz, mindenkit számon tart.

A Deutschék háza előtt kis jávorfák zöldellnek, néhány éve ültették őket, már szépen megembere-sedtek. Odább az öreg akácfára létrán ment fel Rostás lakatos, azután fölkapaszkodott magasan a fatetejébe, dróttal piszmog, ha megcsúszna a lába, ki-lörné a nyakát.

Bedrótozzák már az egész falut, csinálják minden-felé a rádiót. Muzsikálnak Pesten és akad a faluban fiatalasszony, meg lány, aki éjfélig hallgatja a nótákat. Amikor meg még csak vacsorálnak, mindenféle újságot mond el nekik a rádió. Hogy a kormány így meg úgy. Hogy a kormány gondját viseli a nép-

nek. Sokszor emlegetik a nemzeti föltámadást, meg a keleti veszedelmet.

A pap kis kertjéből jó szag árad. A pap maga gon-
dozza a virágait. Ráér. A virágok már hervadnak,
most valami örökzöld bokrokat nyirbál, olyan göm-
bolyúre, mint a görögdinnye. Jóképű, őszbajuszú
ember a pap, ahogy leguggolva piszmog a bokraival,
nem is látni, hogy magas, igen méltóságos külsejű
férfi.

Most meg szembe jön Karával egy tömzsi, öregedő
ember. Pirosló képe frissen van megberetvélva,
őszülő bajusza hetykén dőf a levegőbe, ha megpöc-
cintené, talán még pengene is. Az öltözéke olyan,
mintha minden vadonatúj volna rajta. Alig van falu-
beli, aki a nevét tudja, valami nyugdíjas nagyfejű,
nemrég költözött ide Pestről, méltóságos úrnak kell
szólítani. Kell, mert ha a tudatlan ember nagyságos-
nak titulálja, ő menten kijavítja: méltóságos úr va-
gyok, barátom, ezt tanulja meg.

Hát így van és ez is már valami: a tekintetesből
nagyságosak, a nagyságosokból méltóságosak lettek
az urak... Hosszúszárú sárga cipőben, mélyzöld ha-
risnyában, térdigérő nadrágban trappol végig a falun
a méltóságos. Mindennapi sétáját nyilván azért teszi
meg erre befelé, hogy fogadja a falusiak alázatos
köszöntését.

Nyáriék kéménye füstölög, pedig dél már régen
elmúlt, már megehették az ebédjüket. Egyik nap pap-
rikás csirke, másik nap kirántott harcsa, — halért
a harmadik faluba is elküldenek, — disznópecsenye,
marhahús, sütemény, gyümölcs, bor, csupa jó.

A templom öreg református templom, pontosan a
falu közepén áll, körülötte vadgesztenyefás kert.

Sárgára vannak festve a falai, vastagok, legalább százévesek, ha annál is nem régebbiek. A nagy hangja mélybúgású, hangja elszáll a falu fölött, ki a határba, még Nagypusztára is.

A templomon túl az iskola következik, téglából épült, nagy ablakai nyitva vannak, a délutános gyerekek már éneklik nagy vígan: „Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet!”

A NÉMETEK megtámadták Lengyelországot, megindult a háború. A németek azonban messze vannak, Lengyelország is messze van, így gondolták a falubeliek, fontos hát csak az, hogy teremjen a föld és jó áron lehessen eladni a termést. Tavaly már alig volt ára például a bornak, most azonban drágult.

Öreg kulákok, mint mondjuk Nyári, a kezüket dörgölték össze. Még emlékeztek rá, hogy a régi háborúban tele szedték magukat pénzzel.

A nap azért még csak nem is hunyorít óriási egy szemével, Egykedvűen rója mindennapi útját, a hold is változatlanul végzi a maga változásait. A felhők alakja örökidők óta naponként más és más. Egyszer kis fehér libatollak libegnek, máskor kóválygó szürke kazlak állnak, meg menetelnek az égen. Olykor úgy vonulnak nyugatról keletre a felhők, mintha gyülekezésre sietnének. Össze is gyűlnek, szürkéből megfeketülnek: megered az eső.

Éjszakánként, ha kiragyog az ég, a csillagok a helyükön fénylenek, ifjúi vakító buzgalommal. Éjszaka a falu alszik, a kocsmát bezárják, nappal a lakosok dolgoznak, Csabaiék házának teteje még mindig korhadó nád, a határban már kárognak az őszi

varjak, pedig még a gólyák sem indultak el messze dél felé! De van a faluban nyilaskeresztes párt. Vezető tagjai Kaszás borbély, Nyúl mészáros, a fiatalabb „magyar boltos”, mármint a Tetétleni György.

A borbély szelíd embernek látszik. Szinte lányos kedvességgel beszél mindenkivel, de gyakran mondogatja, ha olyan vendéget borotvált meg éppen, akit nem szível: csak elvághatnám egyszer a nyakát! És ilyenkor nevet, mint valami pajkos tréfán.

Deák Balázs óvatos, neki csak tetszenek a nyilasok, csak messziről helyesli a programjukat. Szomszédja a Harnstein. Ez a Harnstein zsidó. Ha egyszer elviszik a zsidókat Madagaszkárba vagy hova, akkor lesz itt aratás. Az a sok jó bútor, holmi, ruha, bőr, hordó, szerszám, élelem.

Ugyancsak tartózkodó Rostás is, a lakatos. Ő is úgy gondolja, hogy majd mások kaparják ki neki a sültgesztenyét a parázból. Azt mondja, csak hadd menjenek el a zsidók szépszerével, úgylis eluralkodtak itt rajtunk. Zsidók találták ki a szocializmust, hogy eltereljék a figyelmet a saját harácsolásaikról. Csak meg kell nézni az egész országot, mennyi föld van a kezükön. Aztán az övék a gyárak, a bankok, államok az államban. Az a sok nagy ház Pesten!

Valaki azt kérdezi Rostástól:

— Aztán mondja, Rostás úr, ha én Pesten egy magyar ember házában lakok és annak fizetem a rengengeteg házbért, akkor boldogabb vagyok? Ő meg él a jövedelméből munka nélkül.

Rostás így felel:

— Inkább a magamfajta ember éljen jól, mint a zsidó.

— Már aztán miért?

— Megmondtam. Mert magamfajta. A zsidó idegen.

— Aztán mondja, Rostás úr, ha az a magafajta jó magyar ember, ötödikén, mert nem tudom megfizetni a lakbért, kidob engem, akkor boldogabb leszek? Mivel jobb nekem, ha a magyar dob ki, nem a zsidó. Mert mind a kettő kidob. Én már egyszer így jártam Pesten.

— A magyarnak van belátása.

— Van ám. A Dér Andrásnak, mi? A nyáron kukoricát kapáltunk neki, öt napot, azt' csak négy és fél napszámot fizetett meg, mert két órára végeztünk a Laposon, a Kovacsosra meg már aznap nem volt érdemes kimenni, ott másnap hajnalban kezdtük a munkát. Hiába kértük, máig is adós a fele napszám-mal.

— Az más.

Ennyi a Rostás bölcsessége.

A verekedős Rigó is párttag. Vele elhitették, hogy ha a németek győznek, persze nemcsak a lengyeleken, mert mennek azok tovább is, akkor a nyilasok lesznek az urak az országban, nem lesz többé szegény ember, lakodalom lesz az élet azontúl mindvégig.

Kaszás, a szelíd borbély, magyarázta egy reggelen egy kis csoportnak:

— No, folyik már a háború az angolok ellen is. Következik aztán sorra a többi nemzet mind. A németek most elintézik az egész világot.

A Deutschok, két fivér, gabonakereskedők. Ha ki lépnek kőkerítéses házukból az utcára, látszik a riadtság a szemükben. Rostás részvétlenül nézi őket — szomszédai, — eddig előre köszönt nekik, most már nem köszön és így beszél róluk:

— Közeledik már az idő, amikor ezek sem lesznek olyan nagy urak.

A rádiót még Vörös Mihályné is ki-kinyitja és legalább esténként értesül a nagy német győzelmekről. Hallgatja a híreket, ámbár nem érdekli különösebben az egész háború. Az is az urak huncutsága. Inkább a bort kellene jól eladni, mert itt a szüret és kellenek a hordók. Aztán megdöglött a szép piros kakasa. Ez a baj, nem a háború. A népek csak öljék egymást, ha olyan buták.

Elhangzik olyan vélemény is, hogy a háború elérkezhetik még ide a faluba is. Akkor már Vörös Mihályné is fölajdul:

— Jaj, csak attól mentsen meg a jó Isten!

Rostásnak az a nézete, hogy Magyarországra ellenség sohasem teheti be a lábát. A német nemzet legyőzhetetlen. Az jól fel van fegyverkezve, annak az ipara a legelső a világon, mink a németekkel tartunk, így van ez rendjén. Azután majd igazság lesz a mi országunkban is.

A Virágné kislánya, Jucika, hazajött Pestről. A piacon találkozik velük Petróné, anyával és a lányával. Megörül a lánynak, mert kiskorában nagyon szerette. Megcsókolgatja és nem győz csodálkozni:

— Mekkora már ez a lány! Maholnap férjhez megy. Istenem, hogy eljár az idő.

Az idő eljár. A gyerekek megnőnek, a felnőttek megöregszenek, az öregek meghalnak. Meghalt Fekete Szabó, most már más az aratógazda, aki kivezényli az aratókat Nagypusztára, a Sánta Kovács. Annyira más, hogy a Fekete Szabó után volt a Pintér, majd a Káveczki, később a Boleman, csak akkor következett a Sánta Kovács. De fenét, nem is így

volt, hanem még a Menyhárt is volt két esztendeig aratógazda. Hát így eljár az idő... Nemessy Zoltán, Nagypusztá egykori gazdája is meghalt, Pesten. A bérlő is megöregedett, visszaköltözött a feleségével Pestre, ahonnan jött. Jól megszedte magát. Helyette az unokája gazdálkodik. Unoka, de már az sem fiatal ember... Más béresek szolgálnak Nagypusztán, már a harmadik, negyedik, ötödik váltás. Más a gulyás, más a kanász. Most Baltás a gulyás.

— Jaj, csak el ne vigyék ezt a szegény Jánost a háborúba, — sóhajtja olykor Keserű Mártonné, már mint a János anyja.

A háború terjed, belekeverednek az országok és már mind többen félnek attól, hogy ránk is sor kerül. Félnék! Ügylátszik a szegényeknek már az is baj, ha más országok hadakoznak, mert ugyancsak drágul minden.

A boltos, a gonosz Deák Balázs, csak összedörögli a kezét, meg van elégedve a világgal. Ja, háború mindig volt és mindig lesz — mondja. Ha sopánkodik valamelyik asszony, a szemébe nevet:

— Jaj, lelkem, az régen volt, amikor a cukor kilója hatvan fillérbe került. Az a múlt héten volt. Ma már hatvannégy. De legyen csak nyugodt, lesz még drágább is. Egyszer meg majd nem is lesz már. Minek kell maguknak cukor? Egyenek krumplit, ahhoz nem kell cukor.

És úgy nevet ám, hogy a szája elnyúlik a füléig és a szeme egészen belebúvik abba a sunyi képébe.

A németek megtámadták Oroszországot. Ó, ó, mi lesz ebből?

— Mi lenne? — förmed rá Rostás lakatos egy ilyen nyavalygó asszonyra. — Mi lenne? Nem adok neki

hat hetet és elfoglalják Moszkvát. És vége a szovjetnek. Volt, nincs. Éppen itt az ideje. Mert a szovjet miatt nem jutottak a rendes országok se semmire. Amiatt kellett mindig résen lennünk.

Magyarország is hadat üzent a Szovjetnek. Meg az angoloknak, az amerikaiaknak, Isten tudja kiknek. A falubeliekre csak úgy zuhogtak az események hírei. Már csak látszat volt a közönyösségük. Szorongásuk elárulta, hogy lassan mozduló képzeletükben még az égő házak képe is fel-feltűnedezik.

Keserű Jánost, huszonnegyedik életévében elvített katonának. Nemrég nősült. Sírt a felesége meg az anyja, hullottak a könnyeik, mint a záporosó. Jaj, visszajön-e még ebben az életben?

Másoknak is be kellett vonulni. Csupa fiatal embernek, szegényparasztnak. Csák Sándor, a kovács segédje, azt mondta egyszer, amikor a németek le a Balkán felé vonultak, hogy no, ebbe törik bele a Hitler úr bicskája, — ő kapta meg az első behívót. Bizony, mindennek híre kerekedik a faluban, amit bárki bárhol mond, mintha a bokroknak is fülük volna, de meg szájuk is, hogy elsuttogják, amit hallanak. A hír eljut a fakószínű jegyzőhöz, tőle a szomszéd községbe, Sz.-be, a szolgabíróhoz. A csendőrök gyakran átjönnek a faluba, ott tanyáznak a községházán, van külön szobájuk, abban firkálnak, heverésznek, aztán járják a falut.

A Virágné fiának is el kellett mennie. Virágné jajveszékelt, a szomszédokhoz szaladt:

— A sok léhűtő meg itthon marad! Az én fiam kell nekik, hogy a nyúvek rágják le a húst a csontjukról. Csak a szegényeket szedik össze. Mért nem

viszik el a Dér gyereket? Az adójegyző is fiatal-ember, az nem kell nekik? Mert bitangok mind.

Másnap már behívatta a jegyző Virágnét a községházára és alaposan megmosta a fejét. Meg is fenyegette. Csak azért nem viteti el a csendőrökkel, mondta neki, mert most először van ellene panasz. De ha nem fogja be a száját, internáltatja. Ott majd megtanulja, mi a magyarok istene.

Beszélnek esetéről a boltban. Deák Balázs magyarázza:

— Még nagyon is jó volt hozzá a jegyző úr. Ha én ülnék a helyén, nem úszta volna meg ilyen könnyen a Virágné. A Virágné! Mit óbégat? Mit lázítja a többi? A háború, az háború. A háborúhoz katona kell, az ország léte forog kockán. A Virágnénak is tudnia kellene ennyit. Csakhogy hát... hosszú haj, rövid ész.

Borbásné, aki egy kis élesztőért ment a boltba, nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon:

— Ha olyan nagyon kell a katona, akkor miért nem megy el maga, Deák úr?

— Ha fiatal lennék, én is elmennék.

— Ó-ó! Nem olyan öreg még maga. Meg itthon van a fia is, az miért nem ment el?

A boltos elvörösödik, szikrázó szemmel néz Borbásnéra:

— Még az én fiamra is rákerülhet a sor. Csak véletlen, hogy az egyiket behívják, a másikat nem.

— Véletlen ám a fészkes fene! Nagyon jól tudják az urak, kit hívjanak be. Elment a Kádár Sanyi, a Kis Andris, húszan mentek el, csupa szegény zsellérgyerek. Mások meg itthon lebzselnek a falu-

ban, hancúroznak esténként a lányokkal a házak alatt, azt' kutyabajuk.

A boltos keményen szól rá Borbásnéra:

— Annyit mondok magának, Borbásné, hogy elhallgasson. Mit szól majd hozzá, ha magát meg én jelentem föl? Magának aztán elhúzzák ám a nótáját, mert sok van a rovásán.

Borbásnét előnti az ijedtség, elsápad:

— Hát... csak csináljanak, amit akarnak, nem szólok én már semmit. Tőlem akár...

A szava elakadt, elkezdett sírni.

Lassanként elcsitult a falu. Folyt a háború, szólt a rádió, írtak az újságok, a falubeliek szorgalmasan olvasták a híreket, beszéltek az okosok, szinte már lehetetlenség volt kételkedni abban, hogy a németek és a magyarok győznek és ha már háború van, jobb azt megnyerni, mint elveszteni. Csak ne bombázzanak bennünket, már mint a falut! Mert hallottak, meg olvastak idegen országok bombázásáról és arról, hogy falvakat is felgyújt néha a gyújtóbomba. Meg hogy a termést is felgyújthatják valami gyújtólapocskák. „Ó, ha a mi falunkat is felgyújtják, mehetünk világgá, se termés, se hajlék.”

A pap egy vasárnap a háborúról prédikált a templomban. Arra buzdította a híveket, hogy legyenek erősek, viseljék el keresztényi türelemmel a szenvedéseket, ha elkövetkeznek, mert azokat Isten rója rájuk, hogy elvezesse őket egy szebb és boldogabb világba.

A hívek csaknem kellemes bódultságban vonultak ki a templomból, ki-ki előre megnyugodott azokban a csapásokban, amelyek majd másokat érnek. Egészen betöltötte lelküket a szép prédikáció, képzele-

tükkel az égből jártak és szinte csodálatos, hogy mégis buzgón kerülgették ki a tócsákat, melyek az utat borították, mivelhogy a prédikáció alatt kiadós zápor esett. De még a tócsák is, melyekre letekintettek, a kék eget tükrözték.

A németek szakadatlanul győztek. Győztek, mi alatt előretörték egészen Moszkváig, majd egy esztendő múlva Sztálingrádig; győztek, amikor Sztálingrádnál hetekig eredménytelenül harcoltak; győztek, amikor ugyanazon a területeken, amelyeken előre haladtak, visszavonultak, győzelmeikről írtak az újságok, azokról recsegett a rádió. El kellett a falusiaknak is hinniök, ami nyomtatott betű és amit olyan szemrebbenés nélkül, zengő, erőteljes hangon mond a bemondó.

— Nem lesz ennek vége soha! — morogta ifjabb Keserű Márton és lemondóan legyintett.

Vörös Mihályné dühösen zárta el a rádiót:

— Jaj, még hallani sem tudom. Győznek ám... az anyjuk majd megmondtam mijét győzik le. Ezt kornyikálják már nem tudom mióta. Csak bolondítják a népeket. Győznek, aztán mindig hátrább jönnek. Ki a fene látott ilyen győzelmet? Mink meg csak itt kínlódunk, nem tudjuk, mi lesz majd velünk. Ez a nagy drágaság! És mindenét elszedik az embernek. Hogy még öt mázsa búzát adjunk be mink is. Honnan? Mi marad nekünk kenyérre? Én azt mondom, nem is érzük meg a végét. Egyszer majd jönnek azok az átkozott masinák és fölgyújtják a falut, kiirtják a népet.

Váratlanul megszállták a németek az országot, a faluba is megérkeztek. Úgy látszott, hogy annyi a német a világon, mint a légy, vagy a szúnyog.

Nagy autókon száguldottak a falun keresztül. Egy autó éppen a Jágerék háza előtt akadt el. Leugráltak róla a németek és pizsmogtak a kerekeivel. Egyikük alája hasalt, majd hanyatt fordult, a többiek meg káromkodtak. Azt mondta később a Jáger, hogy az utakat szidták, meg az egész országot. A Jáger tudott velük németül beszélni, őt kapták hát el és mondogatták ám, hogy az egész Európát bejárták, de ilyen cudar utakat sehol nem láttak. Majdnem megverték szegény Jágert.

Jöttek azután a masinák, a bombázó gépek. De csak elvonultak a falu fölött. Délről bukkantak elő, észak felé vonultak Budapestnek.

— No, szegény Pest! — sóhajtották az emberek.

— Jaj, mi lesz ott! Csak az én Esztimnek ne történjen semmi baja.

— Jaj, még elpusztul az én szegény Jóskám!

Sűrűn vonultak el a repülőgépek a falu fölött. Szinte menetrend szerint, délelőtt is, késő este is.

A falut mindannyiszor megszállta a rémület. Különösen az asszonyokat. A férfiak kevésbé törődtek a gépekkel, némelyik oda sem hederített nekik. Az öreg Keserű Márton föl sem nézett az égre. „Ott vesszenek el, ahol vannak!”

Egy kacsahangú sziréna jelezte a gépek közeledését, meg félreverték a harangot. Az asszonyok ész nélkül szaladtak a házukba, vagy ki a házból az udvarba, mindig el onnan, ahol éppen voltak. Virágné egy fa alá futott ki a kertbe és annak törzsét átölelve jajveszékelt. Ha Jucika éppen nem volt otthon, a nevét kiáltozta a fa alól kétségbeesve.

Nappal a gépek a roppant magasságban kis pon-

toknak látszottak, de félelmetes zúgásuk betöltötte a mindenséget.

Éjszaka fényes gömbjeik csaknem nappali világo ssággal árasztották el a falut. Ilyenkor az asszonyok fölkeltek, szoknyát kapva magukra kimentek a ház elé és rémüldözve gyönyörködtek a látványban.

Egy százados érkezett meg szüleikhez a faluba, szabadságra. Az megnyugtatta a rémüldözőket:

— Nincs mitől félni. Azok a gépek a mieink, azért vannak kivilágítva, hogy a légvédelmi ágyúink ne lőjenek rájuk.

— A százados hazudik — súgta oda egyeseknek Keceli, aki napszámos a Wurm kertésznél, nemrég költözött a faluba.

De Kecelinek nem lehetett sokat beszélnie, mert már ráfogták, hogy kommunista.

Vörösné átkozódott:

— Hogy miért nem hagyják már abba! Jaj, már itt vannak a nyakunkon az oroszok, azért csak hazudnak, mint a kutyák.

Keceli Vörösnének is suttog:

— Nem hagyják azok abba. Őket nem érheti bomba. Mély pincékbe meg a Várhegy sziklabarlangjaiba bújnak, ha jönnek a gépek. Csak a szegényembert éri el a bomba. Soroksári út meg Ferencváros! Azt mondják, hogy ötezer halott volt mindjárt az első támadáskor.

— Jóságos Isten!

Rostás lakatos hirdeti, hogy a zsidók az okai a bombázásnak. Csakhamar azt is tudja valaki, hogy D. határában lelőttek egy amerikai gépet, amelyben „négy színmagyar zsidó” ült.

A zsidókat egyszercsak elvitték a községből. Éj-

szaka vitette el őket a főszolgabíró meg a jegyző, nehogy a lakosság közül egyesek sajnálják őket. Virágné sírt, amikor másnap erről értesült.

Deák Balázs buzgón magyarázza a helyzetet:

— A Kárpátokon nem lehet tankokkal átjönni. Eddig csakis azért engedték közelebb az oroszokat, hogy aztán egyszerre oldalba kapják és megsemmisítsék őket.

— Akkor meg miért nem tudták előbb megsemmisíteni őket?

— Mert nehéz volt az utánpótlás a rengeteg távol-ság miatt.

HOVA MENJÜNK, hova meneküljünk? — sóhajtották a falubeliek, amikor nagy csata kezdődött a falutól nem messze. Kaszás, a nyájas borbély, Tetétleni, a „magyar boltos” és Dudás tanító már kerekét oldottak, nem lelték őket sehol a faluban. Nyilván eltűntek mások is.

A németek azzal fenyegették meg a lakosságot, hogy visznek mindenkit nyugatra, át a Dunán, aki ellenszegül, azt agyonlövik. A falubeliek dohogtak, fogadkoztak, hogy nem mennek egy tapodtat sem. Inkább meghalnak egy szálig.

— Itt születtem, itt dolgoztam, itt is döglök meg — kiáltotta az öreg Keserű Márton.

— Hova mennék? Idegen földön valamennyien elpusztulunk. Mihez kezdenénk?

— Hát menni én sem megyek — jelentette ki Deák Balázs is.

Hogy azután állták volna-e a fogadalmukat, ez nem derülhetett ki, mert egyszersak fölkerekedtek

a németek, a velük volt mástájéki magyar katonák is és hirtelen elhagyták a falut, az egész környéket. Annyi marhát, lovat hajtottak magukkal, amennyit kapkodva összeszedhettek.

Keczeli gúnyos mosollyal állított be Deák Balázs boltjába:

— No, Deák úr?

— Hát eliszkoltak! Eltűntek, mint a kámfor — mondta Deák Balázs.

Keczeli elcsodálkozott. Hm! De aztán csak piszkálta tovább a boltost:

— A maga barátai voltak.

— Az én barátaim? Ne mondj ilyent, Jóska! Barátai voltak ám az ördögnek, de nem nekem. A kórság jöjjön rájuk. Örülök, hogy végre megszabadultunk tőlük.

— Mindig dicsérte őket. Maga bizonygatta itt napról-napra, hogy a németeket nem lehet legyőzni.

A boltos Keczeli elé ugrott, mint egy pojáca és a kezével hadonászva, a képét csodálkozóra meresztve lihegte:

— É-én? No, ne mondj már ilyent, Jóska! Te hallottad? Te itt voltál egyszer is?

— Volt itt mindig egész népgyűlés.

— Ejnye, Jóska!... Én csak azt mondtam és még ma is azt mondom, hogy fene egy náció, nem lesz könnyű velük elbírní. Még hogy én! Hiszen mást sem papolok két év óta, minthogy már megint hátrább jöttek, hogy addig-addig hátrálnak, amíg egyszer csak beleszaladnak az Atlanti-tengerbe.

Keczeli csak bámult:

— Hát... így is lehet. Letagadni, az sem rossz.

— Ejnye, Jóska öcsém. Nincs nekem letagadniva-

lóm. Olyan ártatlanul állok én itt, mint a maszületett bárány. Hát te is ellenségem vagy? Megbántottalak én egyszer is?

Besietett a pult mögé, onnan a kamrába, piszmogott odabenn, a nyitott ajtón át csak a hátát lehetett látni, majd két tele pohárával bújt elő:

— Igyál már egy kis szilvóriumot.

— Köszönöm — szólt Keczei és elhárítóan legyintett.

— No igyál már, ne okoskodj, — fölhajtotta az egyik poharat. — É-én? Úgy gyűlöltem őket, mint a bűnömet. Csak hát nem mertem mondani, mert félttem tőlük, mint a tűztől.

Keczei fanyarul mosolygott:

— No Deák úr, maga ügyes ember, az már igaz.

— Idd már ki ezt a pohárkát! Ilyen finom szilvórium nincs a megyében. Nem is adok belőle senkinek, csak magam kóstolgom... Hogy én ügyes ember vagyok? Hát nem úgy van, Jóskám. Igaz, embernek nincs szüksége ügyeskedésre.

Keczei egészen megzavarodott. Mert csakugyan mit tudna ez ellen az ember ellen mondani, ha arra kerülne a sor? Mire emlékezne, mely szavaira vagy cselekedetére? Itt szavalt esztendőkön át a boltjában, de meg a faluban mindenfelé, ahol megfordult. De vajon tudja-e valaki, hogy mikor mit mondott és akadna-e tanú egyáltalában? Ügylátszik nem lesz könnyű ezekkel a betyárokkal elbánni. Valamire mégis emlékezik Keczei, bár ezt másoktól hallotta:

— Borbásné is megfenyegette egyszer, hogy följelenti.

— É-én? A Borbásné? Ki mondta ezt neked? Hát följelentettem? Meggörcbült csak a hajaszála is?

— Majd a Borbásné elmondja, hogyan történt.

— Én is elmondhatom. Úgy volt, hogy én azt mondtam Borbásnénak, ne igen jártassa a bagólesőjét, mert bajba keveredhet. Hát nem volt igazam? Én csak jóakaratólag figyelmeztettem, de itt mindent kiforgatnak... Följelenteni? Tudd meg, Jóska, hogy én még életemben nem jelentettem föl senkit. Nincs csúnyább az árulkodásnál!

És szúrósan nézett Keczelire, bele a szemébe, hogy értse a szót.

Majd folytatta:

— Ámbár most akadna néhány mákvirág, akiket nem ártana följelenteni. Teszem, Rostás. Mi? Meg a Misoga mészáros. Mert a Dudás tanító úr már meglogott. Meg Kaszás is... Akadna azért itt szép számmal, Jóska. Hiszen te tudod. Jobban, mint én. Mert én nem figyeltem az embereket, én sohasem politizáltam. Nekem itt van a boltom, én végeztem a magam dolgát... no, kiöntöm, ha nem iszod meg. Istók uccse kiöntöm.

— Mondtam már, hogy nem kell.

— Szóval, haragszol rám... Akkor kiiszom én. Majd megbékülsz.

Fölhajtotta a másik pohár pálinkát is. Mosolygott:

— Nem ártana, ha a ruszkik néhány jómadarat felkötnének ezekre a fákra, itt ni.

Keczelit hirtelen pajzán kedv önti el:

— Hallom, hogy nem valami kesztyűs kézzel bának a jómadarakkal. Különösen a népnýzó boltosokat szedik össze, aztán...

A kezét lendíti a levegőbe: aztán végük van.

— Hogyhogy? Hallottál valamit? Csakugyan? Mit hallottál? Kitől?

— Hát... hallom, hallom.

Deák Balázs riadtan pislogott:

— Te tudod, Jóska, hogy mindig jóra való ember voltam. Azt is megmondhatom most már, hogy én mindig... ha nem is voltam szocialista, vagy kommunista, de mindig a szegényember pártját fogtam. Tudod, mennyien tartoznak nekem ebben a rongyos faluban? De hát én csak adtam a tömérdek árut hitelbe, mert láttam, hogy annak a nyomorult embernek nincs még a legszükségesebbre sem pénze. Én már az apámtól így tanultam... Aztán, ha felgyülemlett annak a szegényembernek az adóssága, akkor elmaradt és attól kezdve másik boltba járt. Nem törődtem vele. Bepöröltem én egyet is? Hát így, kiki a maga módján. Én nem tanultam afféle modern dolgokat, mint te, nem vagyok olyan művelt.

Elővette a dohányos dobozát, hogy cigarettát sodorjon:

— Csinálj egyet. Vagy várj csak...

Beszaladt a pult mögé, hogy a kész cigarettákból kínálja meg Keczelit.

— Köszönöm, nem kívánom.

— Akkor vígy magaddal néhányat.

— Azt meg éppen nem teszem.

— Erős egy legény vagy, Jóska. Dehát az ilyen embereket szeretem én. Ezek csinálják majd meg a jobb világot.

Keczeli elment. Csak úgy morogta, hogy jónapot, kisietett a boltból, nem is fogva kezét Deák Balázssal. Meg volt döbbenve. Ráeszmélt, hogy milyen nehéz harc következik. Milliófejű sárkányt kell majd leküzdeni.

Hűvös idő járt, az ég ólomszürke volt. Az úton korhadó falevelek heverték, észak felől sűrűsödő felhőtömegeket hajtott a szél. A felhőkkel szembe varjúcsapat repült, lomha szárnylibbentésekkel. Tip-top léptekkel közeledett a nyugdíjas, fénylőszárú csizmában. Nem mondott hát le a napi sétájáról. De a kalapját a kezében lógatta, látszott az ősz sörtehája, a bajusza meg mintha kevésbé volna hetyke, talán szelídebbre zilálta odahaza a tükör előtt, a képén meg kiütközött őszes szakálla.

— Hát ez meg mi? — csodálkozott Keceli, utána is fordult a méltóságosnak.

A falu maga nem vált harctérre, mindössze néhány ágyúlövedék érte a déli szélét. Egy ház összeomlott, benne veszett Boldizsárné. A két gyermeke a szomszédban csatangolt, azok megmaradtak. Egy másik asszony is meghalt az utcán, azt meg gránátszilánk érte. Boldizsárt magát még a nyáron elvitték katonának, azóta nem érkezett róla hír. Igaz, hogy csak munkaszolgálatra, mert Boldizsár gyerekkora óta kicsit sántít.

Késő délután vonultak be az orosz katonák a faluba. A lakosok nem mertek kibújni a házaikból, az ablakon át lesték, vajon mi történik. A legtöbben azt várták, hogy legalább a fél falut agyonlövöldözik majd. Azután nem történt semmi. Azaz hogy történt, csak arról a falubeliek aligha tudtak volna szavakkal számot adni. Csak a nagy érzések hánytorogtak bennük, gondolataik azonban olyan gomolygók, szétfoszlók voltak, mint a szélről űzött fekete felhőködők. Az öreg Keserű Márton megmaradt lélekben is nap-számosnak. Nemcsak a gazdag Dér András gondolt olyanfélét, hogy most már vége a világnak, hanem

ő is. De akadtak, akik szinte részeg kábulatban jártak, érzésük kellemes mámorhoz hasonlított s ha gondolatban törhetett volna fel, ezt mondták volna: vége a világnak, a réginek. Új élet kezdődik.

A merészebb, ravaszkodóbb félők lassanként előbújtak és barátságos képet vágva mosolyogtak. Keczei tiszta szívvel állt ki az utcára és az első orosz katonát olyan örömmel köszöntötte, hogy az meglepődve megállt, majd odalépdelt hozzá. Kezet fogott vele, valamit beszélt oroszul, Keczei nem értette, csak mosolygott, a katona nevetett egyet és tovább sietett.

Keserű Márton, az ifjabbik, kísétált az utcára, hogy ő bizony elmegy be a faluba, a Piac térre. Már a térre ért, amikor mellette loholt el a jegyző. Sietett be a községházára, hívatták. A jegyző megelőzte Keserűt a köszönéssel:

— Adj Isten, Keserű. No, hogy' van? — de szaladt tovább.

Keserű csak magának moroghatta: — De barátságos a jegyző úr!

Otthon azután elmondta találkozását a jegyzővel és hozzáfűzte:

— Ügylátszik, az uraknak befellegzett.

A felesége sírva fakadt:

— Csak a szegény Janim hazakerülne. Talán már nem is él.

Keserű rámondult:

— Ne nyavalyogj már! Mért ne élne? Mindenki nem pusztult el. Maradt még elég ember.

— Több, mint kéne! — tódította az öreg Keserű.

Aznap este krumpli hajában volt a vacsora Keserűéknél. Az öregember megjegyezte:

— Azért fogadom, hogy a vesepecsenyét ezután is az urak eszik.

— Majd meglátjuk, — mondta nyugodtan a fia.

A legközelebbi vasárnap a prédikáció arról szólt, hogy kifürkészhetetlenek az Úr szándékai. Semmi sem történik a világban az ő akarata ellenére. És az Úr Jézus megígérte, hogy egyszer majd eljön a szegények országa.

Délután a pap azt mondta az orvosnak:

— Hát úgy értettem, hogy mindnyájan szegények leszünk.

Es huncutul nevetett.

A jegyzőt elvitték.

Senkisémet sajnálta.

Az orosz katonák néhány férfit összeszedtek és terelték őket a Piac téren át. „Ugye mondtam, hogy jön majd a Szibéria.”

Kicsi robot — nevettek az oroszok. A vasútállomás felé ment a kis csapat. Ott egy-két bomba megszaggatta a síneket, feldúlta a töltést, nyilván azt kellett helyreállítani. A csapatban lépdelt a nyugdíjas is, igen méltóságosan. Nem segített rajta a serkedő szakáll.

Tiszántúlról jött két ismeretlen fiatalember. Újságokat is hoztak Debrecenből. Hamarosan arról beszéltek a faluban, hogy új kormány lesz. Földosztás is lesz — vélte valaki.

Dér András volt az első, aki nem tudta magát türtőztetni:

— Földosztás! Csak nem ment el az eszük? Ha a Nemessy-féle birtokot szétosztják, azt a fene se bánja. De mit akarnak tőlem?

Magyar Jánosnak már több volt az ellenvetése:

— Aztán kiknek adnák a földeket? Talán a Ké-
lemennek vagy a Keserűnek? Vagy más koszosok-
nak? Hiszen se ekéjük, se lovuk, semmijük, mit csi-
nálunk a földjükkel? Egész életükben élhetetlenek
voltak. Ha a földekhez nyúlnak, tönkreteszik az or-
szágot. Még azt is, ami maradt belőle.

A gazdagoknak búra hajlott a fejük, fájt nekik
— az ország sorsa.

FEKETE A HATÁR, borús az ég, óriási felhő-
rongyok gomolyognak rajta, a széleik szakadoznak,
foszlanak, szinte füstölögnek. A felhők alatt fekete-
ruhás varjak szállnak, sirató károgással, mintha a
roppant földtetemet gyászolnák. Egy kisebb csapat
azután úgy szállt le a tetemre, mint a dögkeselyűk,
táplálékot kutatva csipkedik, tépik. Néhol halvány-
zöld fátyol borul egy-egy táblára, a gyenge búza
sarjad, ez is olyan, mint mikor a hullának még min-
dig nő a szőre.

Az ifjabbik Keserű Márton megy ki Nagypusztára,
Baltáshoz, a gulyáshoz. Hátha van a gulyásnak egy
kis lisztje vagy krumplija, mert Keserűéknek min-
denük elfogyott. Volt egy kis malacuk, azt még az
ősszel elvették tőlük és elhajtották, ha megélt, más-
nak lesz belőle disznó. A néhány tyúkjukat már le-
vágták. Kit ők maguk, kit meg akik ellopták.

A pusztára vezető út valóságos sárfolyó. Keserű
Márton lyukas csizmájába beömlik a hideg lé, a kap-
cája lucskos, a csizmája lépésenként szortyan egyet.
Csupafolt ködmöne rongyos, fúj beléje a metsző
szél. A szél hajtja odafönn az ég rongyait, fönn is,
ideleln is száguld délről északnak, neki a falunak,
zörgeti az útszéli cserjéket és meg-meg hajlítja a
fákat.

Keserű Márton birkózva feszül a szélnek, néha

háttal fordul neki és úgy topog hátrafelé, még messze van a pusztai tanya.

Vajon van-e ott valaki, megvan-e még Baltás? Mert errefelé, azt mondják, az ősszel nagy csata volt. A tanya áll, azt látni. Néhány fa, a fehérlő házak, a szalmakazlak. Ha nincs is krumplija magának Baltásnak, talán akad az urasági veremben...

Fönn a délkeleti égen, mintha a felhők mögött valami más világ volna, amelyben süt a nap. Fénye átszűrődik a rongytakarón. Ott a magasságban talán meleg nyár van, erre gondol Keserű Márton, ahogy összekocódnak a fogai és még a csontjai is dideregnek.

A földeken köröskörül kis tócsák csillognak. Itt-ott kődarab, karó, sárbasüllyedt kóró, csontváza a nyári növénynek. Másfelé sáros kukoricaszár, töredezett, csonka, mintha megtaposták volna. Kár, kár, hangzik a varjak fekete siratása. Ilyen a tájék és a föld, mert — nincs otthon Keserűéknél se liszt, se krumpli, se zsír, se szalonna.

A fiatalasszony, a János felesége, hordja a határból a rőzsét. Gallyakat tördel az akácosban, viszi haza a köteget, pihegve dobja le és elpityeredik:

— Ha a Jani itthon lenne, nem kellene nekem cipekedni.

Az öreg Keserű rámordul:

— Aztán mi lenne, ha itthon lenne a Jani? Hor-daná a rőzsét, de munka akkor se lenne.

Naponta ugyanez a nóta, egyszer meghallja a szomszédból Magyar János, a nyolcvanhaldas gazda és így vigasztalja a családot:

— Munka nincs, de nem is lesz. Majd szétosztják a földeket. Aki kap, az túrhatja majd az orrával.

Áki meg nem kap, az a nyáron elmehet aratni a holdba.

Keserű Márton tör előre, Nagypusztá felé, nekife-szülvé a szélnek. Már a Nagy Nyárfához ért. Onnan nem messzire, a Zimányi földjén meglát egy döglött gépet. Olyan mint egy istentelen nagy bogár, amelyre valami óriási csizma rálépett. Odanyomakodik a kö-zelébe. Ne te, ne! — mondja hangosan, merthogy a szél majdnem földhöz vágta. Összeroppant a gép, ki-fordult a bele, csak a páncélja maradt meg egy da-rabban, mint az eltaposott bogár szárnya, de rohad már az is, mert rozsdás, lyukkal vert minden porci-kája. Hogy a kórság törné ki még a csinálómesterét is! De valami zavar indul Keserű Mártonban, lassan-ként eszmél és azon tűnődik, német gép-e vagy orosz. Németnek kell lennie, mert nagyon szeretne bele-rúgni.

Dér Andrásnénak van lisztje, zsírja, krumplija, még cukra is, még sója is, pedig azt már a boltban sem árulnak. Csakhogy orosz katonákat szállásoltak be hozzájuk. Elfoglalták a házukat, egész csapat kosztol náluk és neki meg a lányának, Verának reggeltől estig kell főzni, sütni. Egy természetes, csinos tiszt igen szereti a palacsintát. Az igaz, hogy ő maga adja a lisztet, zsírt és cukrot, de egy nap kétszer-háromszor is kell neki palacsintát sütni. Vera még tojáást is üt a tésztába, tejet is önt bele, nagyon tetszik neki a tiszt. Vigasztalanok a Dérék.

Dér András és Magyar János csak az utcán ta-lálkoznak. Körös-körül tekintgetve váltanak néhány szót. Nagyon kinyílt a csipájuk a koszosoknak! — mondják. Még hogy földosztás lesz! Hogy karácsony óta van már új kormány Debrecenben. Ha feloszt-

ják a földeket, nem terem itt semmi. Csak azt érik el, hogy eddig néhány koldus akadt a faluban, azután meg mindenki koldus lesz.

Hárman sohasem beszélnek a gazdagok. De ha kettő szétválík, nemsokára találkozik valakivel egyik is, másik is. Úgy kapcsolódnak egymásba, mint a láncszemek. Dér András Nyáriver, Magyar János Kádárral, majd később Kádár és Nyári egymással, valamelyik megint Deák Balázssal. Nagy a tudományuk, még arra is gondolnak, hogy no, ott van például Sz., a szomszéd község. Annak a határában három-ezerholdas grófi birtok van, hogyan szánt majd az „új paraszt” a két girhes lovával — már ha kettő az egy-egy gebéjét összefogja, — mikor az ekék akkorák, hogy négyökrös ígához valók?

Csak az országgal, a termelés ügyével törődnek, mintha soha egyéb gondjuk nem lett volna, mint azért művelni a földet, hogy az ország lakosságát, de különösen a dolgozó szegényeket és a fővárost ellássák élelemmel. Tönkremegy az ország — így sóhajtoznak. Hazafiak. Hol van csak egy halvány sugara is a reménynek?

Deák Balázs szerint azonban nem kell elcsüggedni. Majd fordul megint a kocka és visszajönnek a németek. Nem történt más baj, minthogy késtek az új fegyverekkel.

Ezt aztán a szegényeknek is mondogatják. Várják csak meg a végét! — így szól Magyar János a béresének, a kocsisának. Majd meglátjuk — mondja Dr. Vida Elek orvos az egyik betegének, miközben a kezelését vágja fel.

A jegyzőről így beszélnek: — Egyelőre elment valahová, talán éppen Debrecenbe, majd előjön. Az-

után: a kormány maga is azt állítja magáról, hogy ideiglenes kormány, mit akartok hát?

Az ifjabb Keserű Márton megtalálta Baltást. Benn ül a szobájában, otthon van az asszony, megvannak a gyerekek is. Keserűnek le kell vetnie a ködmönét, mert olyan meleg van a szobában, hogy már izzad. Van szalma elég, fűtik a kemencét. Van krump-li is — a veremből került elő — liszt is, már megtöm-ték a Keserű zsákját és a tarisznyáját.

— Vagyunk itt cselédek elegenden, minek adnánk másnak is a birtokból? A három béres, meg a kánász, meg én, meg az öregbéres, valamennyi család-os. Minek ide a birtokra idegen, falubeli? Ahogy eddig megmunkáltuk, megmunkáljuk ezután is, csak-hogy magunknak. Az ispánnak is adunk valamit, nem volt rossz ember. Meg szükség is lesz rá, mert ő tudja, mit hol kell vásárolni.

Keserű nevet. Általában, amióta melegre került és megkínálták egy kis kenyérrel, szalonnával, szüntelenül nevet. Vidám az élet ilyen birtokon, véli. Aztán kimondja:

— Azért a falubelieknek is jut egy kis föld, mi? Az lenne az igazság.

— Igazság, komám, az sohasem volt. De neked majd jut, ne félj semmit.

Keserű megint nevet. Igen szeretne egy pohár bort inni a szalonna után. De az nincs.

— Mindig mondtam én, hogy jobb szolgálni, mint a faluban zsellérkedni — dicsekszik Baltás.

Később aggályoskodva kérdezi Keserű Márton:

— Aztán nem kerül majd elő a bérlő?

— Attól ne félj, komám. Még az uraság sem kerül elő. Nem merik idetolni a képüket az ilyen úrfélék.

Fönn voltak azok mind a városban és ott már mind fölkötték őket.

— Föl?

— Föl hát. A Jóska mondja, az öregbéres fia. No, ott van. A Jóskának is jár a föld, mert már a bapusza is kinőtt. Hát adunk neki is.

Estefelé járt az idő, amikor Keserű Márton útnak indult. Felcihelődött, fölmarkolta a terhét; előbb a tarisznyát akasztották rá, majd a krumpliszáságot vetették a vállára.

— Ne félj semmit — biztatta Baltás, — hazafelé már könnyebb lesz az út. Segít a szél is, elvisz házáig, csak ülj fel rá.

Nagy kacagással váltak el egymástól.

DEAK BALAZSNAK heteken át nem volt nyugalma, mindig félt, szüntelenül azt várta, hogy egyszer csak belelátnak a lelkébe. Hogy kiteregetik a múltját. Hogy mindenki emlékszik majd rá, mit mondott neki vagy tett vele. Hogy azért kérdezősködött olyan gyakran Keczeliről, mert be akarta árulni a jegyzőnél.

Heteken át cigánykodott, úgy tett, mintha örülne, pedig, amikor nevetett is, olyan volt, mint akit hascsikarás bánt és kínjában nevet. A boltja sorvadozott. Ami áruja volt, azt eladogatta és nem tudott újat vásárolni. Pestre utazni még nem lehetett. A fiai nem segíthették a munkában, mint régen, mert a végén azokat is elvitték katonának. Csak az az egy öröm érte, hogy hírt kapott róluk... Lennről, Szegedről, meg Bajáról hozott valaki Romániából eredő egyetmást, vásárolt hát gyufát, román cigarettát,

szacharint, de drágán kapta, azért méregdrágán adta. Nem fél? — kérdezték tőle. Azt mondta, hogy fél és éppen ezért a veszélyt is bele kell számítani az árba.

A házaknál csak úgy vakoskodtak. Egyesek orosz autósoktól kaptak benzint, azt öntötték a lámpába. Búzáséknál felrobbant a lámpa, szerencse, hogy nem „túlságosan” égette meg az asszony kezét és az arca nem sérült meg. Csakhogy tűz üthetett volna ki, leéghetett volna a ház. Szent Isten, még rágondolni is rossz! Még jó, hogy kert közepén álló magányos vityilló a házuk. Aztán a lámpáért, amit szétvetett a robbanás, azért is kár. Hiszen még lámpaüveget sem kapni már... Azt mondják, hogy a benzinbe sót kell önteni, akkor nem veszedelmes. De hol vegyék a sót?

Virágné tipeg át az úton, a házuk felé, hogy vacsorát főzzön, hát a Varjúéktól viszi át a tüzet, egy kis parazsat vasalóban.

Pártokba szerveződtek az emberek. Keczeliről kiderült, amit eddig csak sejtettek róla, hogy kommunista. Járt a szegényeket és beszélt velük. Egy az elvünk — nevetett a szemébe Keserű Márton. Már hogy maga is kommunista? — kérdezte Keczeli. Keserű felelt: — Nem tudok én semmit, csak azt az egyet, hogy másom nincs, mint a két dolgozó kezem.

Akadtt azonban, aki magába süppedt, mert a nyomorúság mindentől elvette a kedvét. Mit akar? — kérdezte az ilyentől Keczeli. — Elpusztították az országot. Még nem ehet főtt tyúkot, arra még várni kell. Elcsüggedni azonban nem szabad, mert annál rosszabb lesz. Aztán össze is kell fognunk. Kell a párt, ne legyen senki magányos és elhagyatott.

Azután előadást tartott Keczeli az olvasókörben. *Polgári Olvasókör*, ez van kiírva a házra, így, hosszú

óval és hosszú ővel, helyesírási hibával. Polgári tehát az olvasókör, de azért a vezetőség átengedte a helyiséget az előadás céljára. Átengedték volna a községházát is, a templomot is, senkisémet mert volna ellenkezni, miután az orosz parancsnok megadta a beleegyezését az előadáshoz. Csak Czebe adójegyző kockáztatta meg a rosszallást:

— Várjunk még azzal az előadással, túlságosan korai.

Megértették Czebét és rá sem hederítettek.

Azelőtt az olvasókörben helybeli műkedvelők játszottak kis színdarabokat. A nagyobb szerepeket a gazdák fiai és leányai játszották, az intrikus, komikus és cselédszerepeket a zsellérek ivadékai is megkaphatták. Igen jókat mulatott a nép a buta paraszton meg a lusta cseléden és szívszorongató érdeklődéssel várta, hogy a darabban szereplő segédjegyző elveszi-e feleségül a nagygazda kisasszonylányát.

Keczeli arról beszélt, hogy a dolgozók eddig, ezeréven át, a valóságban rabszolgák voltak, de most megtörtént a felszabadulás (a pap oldalba bökte Füzér tanítót) ... Azt mondta, hogy a régi világnak vége, új élet kezdődik. Nem lehet az többé, hogy akinek a városban gyára, bérháza vagy a faluban sok földje volt, az jól éljen, más meg, aki vagyontalannak született, csak tengődjön. (Egy szegényasszony felsóhajtott) ... Aki dolgozott, az, mióta a világ áll, mindig rosszul táplálkozott és rongyokban járt. (Keserű Márton, az ifjabbik, végignézett magán a gyertya pisálolásában, mintha mutatni akarná a rongyait) ... Azt mondták eddig, hogy aki dolgozik, az meg is él. Még az iskolában is így tanították. (A pap megint oldalba bökte a tanítót. A tanító súgott a pap fülébe:

Látja? Már támadja az intelligenciát! A pap szájához emelte az ujját, intve a tanítót, hogy most csitt!) ... Azt is mondták, hogy szorgalommal és takarékos-sággal szerzi az ember a vagyont. Ez mind hazugság volt. Hiába dolgozott a földmunkás — így mondta, hogy földmunkás — fiatalságától öregkori megrokkaná-sáig, mindig csak vergődött és nem boldogult. Hogyan is boldogult volna, amikor a napszámból legföljebb ha silány élelemre tellett, de ruházkodni már nem le-hetett. (Magyar János feje önkénytelenül mozdult, ahogyan a tagadást szokta inteni. Azután köhögött egy nagyot.) És ha ruházkodni nem tudott a föld-munkás, hogyan rakhatott volna félre a keresetéből, hogy házat, földet vásároljon?

Számvetést csinált Keceli. Régen negyven meg hatvan krajcár volt a napszám, azután egy korona. (Volt az öt korona is! — szólt közbe Magyar János.) Igen, aratáskor meg csépléskor, két-három hetén át az esztendőnek ...

A részletes számvetésből kiderült, hogy napszám-ból sohasem lehetett rendesen megélni. (Mégis élünk! — szólt közbe hátulról valaki, mégpedig egy napszá-mos ember.)

Keceli válaszolt:

— Aki meghalt tüdővészben vagy más nyomorú-ságban, az most nincs itt és nem cáfolhatja meg a közbeszólót. Én azt mondtam, hogy aki megélt, az sem élt emberhez méltó életet. (Most már nekibáto-rodott néhány szegényasszony és szinte kórusban éne-kelték: De nem ám! Ez az igazság.)

A vagyonszerzésről is beszélt Keceli. Azt állítják, akiknek úgy tetszik, hogy kinek-kinek az Isten adta, amije van, például a Nemessyeknek a birtokukat.

Állíthatják a tudatlan embereknek, mert azok hiszékenyek és az iskolákban bizony nem tanították meg őket arra, hogyan keletkeztek a birtokok. (A tanító maga elé morogta: Hát ez hallatlan! A pap a zsebkendőjét kapta elő, a szájához szorította s alig tudta elfojtani a nevetését, hogy a tanító úrra így rájár a rúd.) ... Elég pedig csak gondolkozni, mer hát hogyan keletkezhetek a földbirtokok? Valamikor a föld szabad volt, azaz az egész emberiségé, mint az őserdő az állatoké vagy a tenger a halaké. A birtokok forrása tehát a megszállás, az elfoglalás, szóval az erőszak lehetett. (A pap odasúgta zsebkendője mögül a tanítónak: Ebben igaza lehet. A tanító azonban már megsértődött és megmerevült arcának egy vonása sem mozgott, mégcsak nem is pislantott.)

A birtok forrása tehát az erőszak volt, a fegyveres hódítás, a mások kizárása. Később azután, az újabb világban, az üzlet. Vásárolták a birtokot, pénzen, de hogyan szerezték a pénzt? Munkával nem, hanem csakis sefttel, uzsorával, úgynevezett vállalkozással, a mások dolgoztatásával, a dolgozók bérének igazságtalan megrövidítésével. Takarékoskodni is lehetett, de csak annak, aki nem munkával kereste a kenyerét, hanem a mások dolgoztatásával a kalácsát. Takarékoskodtak a nagygazdák is, de úgy, hogy nem maguktól vonták meg a falatot, hanem a cselédeknek, meg a napszámosaiknak fizettek mennél kevesebbet. (Dér Andrásnak csak a szája mozgott, de hang nem jött ki rajta. Csak villágosságban lehetett volna leolvasni a szavait: Az anyád keserves istenit!) ... Dehát mindez csak volt. A dicstelen múltban, mely most már megszűnt, és mi dolgozók másképpen rendezzük majd be a világot.

Ezt kemény hangon mondta Keczei és kis szünetet tartva szigorúan nézett szét a hallgatóságon. Van-e aki mást akar? Magyar János szúrós szemmel vizsgálta a közelében ülő ifjabb Keserű Márton arcát, vajon milyenek is most azok a dolgozók? Ragyog-e a pofájuk azoknak, akik ezentúl majd parancsolni akarnak: Keczei folytatta:

— Hogy a régi világ összeomlott, az nem a mi érdemünk, hanem annak a következménye, hogy az urak, mármint az ő érdekeiket képviselő kormányzat, céltalan és gonosz háborút indított Szovjetországgal ellen és — háborújukat elvesztették... Felszabadultunk, de nem a magunk erejéből, hanem a Vörös Hadsereg győzelmei által. (Úgy van! — kiáltotta csengő hangon és meglepetésszerűen Deák Balázs. Keczei valósággal meghökkent és néhány pillanatra elakadt. Szeretett volna rászólni Deákra: Csak maga ne helyeseljen!)... Most azonban már mindegy, hogyan következett el ez a mai helyzet, amelyben én itt állok maguk előtt és nyíltan beszélhetek, fontos csak az, hogy a régi világ többé föl nem támadhat. Ha nem is volt elég erőnk és az elnyomás bénító súlya alatt talán csakugyan lehetetlen volt, hogy mi álljunk össze és magunk harcoljuk ki a jobb sort, annyi erőnek és elszántságnak kell bennünk lenni, és én tudom, hogy van, hogy ezentúl meg tudjuk magunkat védeni és hogy egyáltalában mi tartsuk kezünkben sorsunk irányítását... Nem mindenkire gondolok, mert van köztünk ellenség is, hanem azokra, akik engem megértenek és nekem igazat adnak. (Most először ütötte össze valaki a kezét, erre azután tapsolt majdnem mindenki, zúgták is: úgy van, úgy van.)

Beszélt még Keczei a régi népellenes közigazga-

tásról, a szolgabíró, a jegyző hatalmaskodásairól, a csendőrök kegyetlenkedéseiről, a nép megfélemlítéséről, az iskola hazudozásairól, a rádióról, az újságokról, végül szolt arról is, hogy mit kell most már tenni, mármint nekik itt falun. Fel kell osztani a földeket! Már tudta a jelszót: A föld azé, aki megműveli. (Még Magyar János is jóváhagyta ezt: Mink csak örülünk neki!)

Hallgatósága volt szép számmal. A jókora olvasószoba megtelt emberekkel, asszonyok és gyerekek is eljöttek meghallgatni egy kertészlegényt. Még az ajtót is, pedig hűvös volt az idő, nyitva kellett hagyni, mert még az udvaron is álltak kíváncsiak.

Dér András az ajtófélfának támaszkodott, de kívülről, tehát pipára gyújtott. Az udvaron álló csoportot megvilágította a telihold. Odabenn a teremben sötétebb volt, mint kinn, mert két gyertya égett mindössze, azokat is Deák Balázs adta, hízelegni akarván az előadónak is, a népnek is. Két pad és néhány szék volt mindössze, a hallgatóság nagyobb része állt. Hogy több legyen a hely, a deszkaasztalt kitették az udvarra. A papnak az első széksorban adtak helyet. Még az előadás előtt azt mondta tréfásan, hogy azért jött el, mert „jó pap holtig tanul”.

Az asszonyok, akiknek ülőhely nem jutott, a falnak támasztották a hátukat. A férfiak ködmöneikben egymáshoz préselődtek. A nagytestű, hasas Magyar Jánost csodamód utálták, mert amerre furakodott, ahol mozdult, ott még lélegzeni sem lehetett miatta.

— Jól beszél! — súg egyszer valaki a szomszédjának.

— Az ember nem is hitte volna róla, olyan alamu-szinak látszott mindig.

Mindenki csodálkozott, hogy az azelőtt hallgatóg Keczeliből, hogyan ömlik a szó. Némely haragos gazda ellenségesen figyelte, hogy mikor akad el Keczeli, mikor dadog már, mikor zavarodik bele a beszédbe. A szegények ámulva, tisztelettel néztek rá, az egyik gyertya az ő kis asztalán égett, megvilágította az arcát. A kerekkepű, kis feketebajszú Keczeli ott állt az asztalnál és olyan volt, mint egy zsellérlegény. Ezért is csodálatos volt, hogy értelmesen, hangosan, folyamatosan beszélt, mert eddig a zsellérlegények szája csak akkor nyílt meg, ha egymásközt tréfálkoztak, egyébként olyan hallgatógok voltak mindig, mint a kapanyél.

Előadás után szorongatták a Keczeli kezét. Kis csoport csatlakozott azután hozzá, hogy elkísérjék hazáig. Amint lassan vonult ki a nép a teremből, valaki rálépett egy asszony lábára:

— Marha! — kiáltotta az asszony.

— Nem akartam, mit ordít?

— Tolakszik, tapod, mint az oktalan jószág.

— Ne pofázzon!

A pap a tanítóval vonult kifelé:

— Itt az új világ — nevetett a pap.

— Nem is olyan új — mondta a tanító fanyarul.

Odakinn elkészönt a tanító a paptól, hogy ő is csatlakozik Keczelihez. Keczeli mellé furakodott és mihelyt alkalma nyílt, rákezde:

— Az iskola nem bűnös, Keczeli úr. Az iskolának szigorúan előírja a tanterv, hogy mit tanítson.

— Majd másik tantervet csinálunk — mondta nyugodtan Keczeli.

— Majd mink írjuk elő, hogy mit tanítsanak — szólt egy legényke nevetve.

Az emberek széteszlottak, ki erre, ki arra ment el az olvasókörből. Magyar János és Dér András együtt ballagott a Füzes falurész felé:

— Előbb kellett volna, hogy ez a Keczei kimutassa a foga fehérét, akkor...

Ezt Magyar János kezdte, Dér András pedig befejezte a gondolatot:

— Akkor most nem tudná bolondítani a népet.

— De nem ám!

— Még, hogy az ember nem adta meg a kellő bért a napszámosának! De az anyja úristenit az ilyen jöttmentnek, ez csak olyan lázítás. Hát te nem adtad meg? Hát én nem adtam meg?

Következett azután, hogy mind a ketten felsorolták az érdemeiket, egymásra leítálva. Adtak ők napszámot, mindig többet, mint amennyi járt. A háború alatt már egyik koszos sem akart másért dolgozni, csak fekete bérért. Öt pengő volt megállapítva, de a koszosok elkértek tízet, meg tizenkettőt. Az ember meg csak fizette nekik, mint a bolond, ahelyett, hogy becitáltatta volna őket a községházára. A Keserű Marci is, az is nagyon értett az alkuhoz. Semmi sem volt neki elég... Megkínálták ők a napszámot ebéddel, vacsorával, olyankor is, amikor csak pénzfizetség járt. Adtak ők nekik reggel pálinkát, este bort. Majdhogy csokoládét is nem adtak nekik, meg szivart.

A pap, más irányban haladva, magyarázta az egyik hívének:

— Hát szép ám ez, szép. Tudja, ez a Keczei afféle autodidakta, olyan ember, aki nem járt iskolákat. De hát ez aztán a baj is. Mert, tudja, ez csak afféle demagógia. No, majd átesünk ezen is. Most ezt a leckét fűjják szerte az országban. Mindig más-más a lecke.

Változnak az idők, aszerint változik a lecke. Tudja, mint az iskolában. Nyolctól kilencig magyar, kilenc-től tízig latin, azután megint valami más. Mármint a középiskolában... Azért van valami igazsága. Van. Csakhogy én már öreg ember vagyok, meg aztán ezeknek az az alaptévedésük, hogy azt hiszik, most már megállt az idő... No, Isten áldja meg, nyugodalmas jóéjszakát!

Az együtt ballagó szegényemberek szótlanabbak. A bíráló, a gáncs kikívánczik abból, akiben feszeng, de a csendes megelégedés csak jóleső érzés. Remény tölti el a fogékony szegényeket az ilyen beszéd hallatára. Csak sóhajtani tudnak:

— Bár már egyszer jobb világ lenne!

Hallgatnak és ha egyszer mégis megszólalnak, már másról beszélnek:

— Ugyan, kérj már az ángyitól egy szakajtó kukoricát. Neked inkább ad. Holnap már nem tudok mit adni a három nyavalyás tyúknak. Azért nem tojnak már most sem.

Ezt asszony mondja az urának. Az nevet:

— Azért nem tojnak már most sem, mert holnap nem tudsz mit adni nekik?

Már mindenki hazaért, csak Dér András és Magyar János baktat az utca közepén:

— Mit akar az olyan nyavalyás, mint Keserű? Parádés ruhát? Minek? Úgy sem jár templomba. A munkához meg minek a parádés ruha?

— Nekem is csak ilyen a ruhám! — mutatja meg magát, megállva a holdfényben Dér András. — Hát ilyen! Az anyja keserves istenit valamennyi rühösnek!

És böködi az ujjával a foltokat a ködmönén és lehajolva a nadrágján. Ehun-e! Itt-a! Kigombolja a

ködment, a kabátját is lebegteti, hogy tessék, foltos a bélés is, szakadt a zseb is.

Megint megindulnak, szörnyű harag dúl bennük. Dehát mit lehet majd csinálni? Földet osztanak? Mit csinálnak a földdel? Éhen döglük valamennyi!

És meghányják-vetik, hogy a napszámos ember mindig szépen megélhetett a keresetéből, mert nem úgy van az, hogy csak a napszámot kell számítani. Az asszony is dolgozik. Némelyiknek a serdülő kölyke is. (Magyar János úgy mondja: kölke.) Hol ez, hol az akad. Az asszony tyúkot tart, eladja a piacon a tojást, egyiknek-másiknak tehene is van, lehet neki, mert kijárhat a községi legelőre az is, mint a másé. A telet meg áthúzza a tehén kukoricaszáron is. Tartanak malacot, meghízlalják, van télire füstölt hús, szalonna. Akinek háza van, meg egy kis kertje hozzá, annak megterem a krumplicja, babja, zöldsége. Mi a fenét akarnak hát?

— Nem akarnak dolgozni! Ezt akarják! — kiáltott fel Magyar János.

FANYAR MARCIUSI NAP. Az ég szürkén fényes. Néhány megtévesztő tavaszi nap után megint csak tél van. A falu sáros. A házak vedlettek. Tavaly nem meszeltek sehol, talán tavalyelőtt sem. Gunynyasztanak a házak, az emberek is várják a dolog-időt. Egy-egy már megy ki a határba, szőlőt metszeni. Vörös Mihály trágyát hord. Megrakta roskadásig a kocsit, a trágya nehéz, kölcsönkérte a szomszéd lovát a maga egy lovához. Megy kifelé a faluból, recsegnyikorog a kocsija, folyik belőle útján a trágyalé. A barna, nedves szalma meg hull... Szétnéz a földe-

ken. A földekről sokat beszélnek mostanában, hogy így meg úgy, nem munkálják meg földjeiket az új gazdák. Nem művelhetik meg, ennek így kell lennie, ezt előre is így gondolták ki, most már még a tényeknek is ellenállnak. Mert csodálatos, a földeket mégis fölszántották, nagyrészüket bevetették. Amelyik földön meg ott korhad a tavalyi tarló, azon már arattak a nyáron — másképpen nem lenne rajta tarló, — így hát majd az idén is felszántják.

Mintha az ország lappangó urai rendeletet adtak volna ki: a földekről pedig váltig azt kell állítani, hogy nincsenek bevetve. Ha Vörös Mihályt megkérdeznék: mondja csak, az új gazdák fölszántották-e és bevetették-e a földjüket, ő zavarba esne. Kis tévovázás után azt felelné: nemigen. Nem mondaná, hogy nem, de azt sem, hogy igen. Pedig itt él a faluban, kijár a határba, látnia kell, hogy mi a valóság. Hivatkozna arra, hogy a szomszéd Sz.-n van egy nagy terület, amely nincs bevetve. Ő nem látta, de így mondják.

És ez a terület miért nincs bevetve? No, aztán most úgy kell mondani, mint a leckét az iskolában: nincs ló, nincs ökör, nincs tehén. (Azt is hozzá kell tenni, hogy disznó sincs, baromfi sincs. Hogy miért nincs? Az okot lehetőleg el kell hárítani a németekről is, a nyilasokról is.) Traktor sincs. Illetve nemigen van. És ha van, nem kapni olajat. Meg aztán megették vagy eladták a vetőmagot.

Pedig Vörös Mihály jóra való ember, nem irigykedik az új gazdákra, még örült is tavaly a szerencséjüknek. Keserű Márton gyerekkori cimborája, segített neki, amiben tudott. Dehát ő is csak azt tudja, amit másoktól hall, nem járhatja be az egész határt, nem nézhet meg külön-külön minden parcellát és nem ol-

vashatja meg az állatokat. Mások sem tudják, hogy száztizenkét pár ló van a faluban, azelőtt meg százket pár volt. Csak arról tudnak történeteket, hogy hogyan maradt meg némely ló. Magyar János úgy mentette meg a négy lovát, hogy mély vermet ásott és abban rejtette el őket. Neki meg, Vörös Mihálynak, úgy maradt meg az egy lova, hogy valahányszor veszedelem fenyegette, már hogy szedik össze a lovakat, mindig gombostűt szúrt a térdébe, a ló sántított, tehát nem kellett.

Tehén, az igaz, hogy volt a faluban kétszáz, most meg van nyolcvan. A gyerekeknek azért jutna tej, már ha a tejet a gyerekek kapnák. De hozzák föl Pestre. Újszülött különben alig van. „Nem volt kedv a gyerekcsináláshoz.”

A falu külső képe még mindig változatlan. Talán ettől is van, hogy a lélek és az értelem olyan nehezen akar megújulni, hogy annyira nem tud elszakadni a múlttól. Ha úgy éjszaka, a telihold világánál végigsétálna valaki a falun, valami messziről visszatért szülöttje, azt kellene éreznie, hogy nemcsak a szülőföldjére tért vissza, hanem kiutazott a mai időkből is, vissza a rég elmúlnak vélt korba. Már persze éjjel volna ez így, amikor az emberek alusznak.

Ha öreg ember lenne az illető, kereshetné az éjszaka csöndjében, meg is találhatná az ifjúságát, akár azt is hihetné, hogy ezernyolcszázkilencvenben jár a világ. Községháza, vendégfogadó, a takarékpárti épülete, néhány bolt a lezárt redőnyével, a templom, az iskola... no, az iskola új épület, de nem zavarná ez sem az illúziót, mert új épületek akkor is keletkeztek. Az utcák rajza ugyanaz, a Fő utca, a Piac tér, arra mennek a Füzes felé, erre meg Nagy-

puszta felé, néhány régi fa, mondjuk a Déréknél a vadgesztenyefa, házak előtt az eperfák, a magas jegenyék, az artézi kút... hát akkor még nem volt, de mondjuk, ezt nem is venné észre az andalgó. A Piac téren a Hősök szobra, — hát ezen elcsodálkozhatna: ez meg mi? Dehát semmi. Minden álomba, éber álomba belecsúsznak látszólag értelmetlen képek. A Szőlősek rogyant viskója, benne alszik özvegy Szöllős Andrásné. Vajon volt-e vacsorára egy kis kenyérkéje? Itt meg Keserűék laknak. Fiatalok, szépek, egészségesek. Milyen szelíd gyerek a kis Marcika. A nagymamája jár-ke, Marcika mindig a szoknyájába kapaszkodik... Ez a Deák boltja. Milyen szorgalmas az asszony! Egész nap az üzletben van, de végzi a háztartást is, még most is, pedig az apró Balázskával is mennyi baja van... A Virág Mátyás háza. Kara Péterék. Ez a Kara Péter török származású lehet, sötétbarna a bőre, a szeme fekete, a bajusza, a haja is koromfekete. A neve is török szó, azt jelenti, hogy fekete... Talán már járja Fekete Szabó a falut és szerződte az embereket aratáshoz, csépléshez. Fekete Szabó, Sánta Szabó, Vörös Szabó! Hát ha egyszer olyan sok a Szabó. Aztán Mérges Kovács, Része-ges Kovács, Hosszú Kovács... Csend van, alszanak a tyúkok és a tehenek, de kóborolnak a macskák. Egy-egy kutya ugatni kezd, mert hát micsoda dolog az, hogy valaki az utcán andalog? Talán még a bútorok is alszanak ilyenkor. A sublódban akad kávé, rizskása, süveg-cukor... Talán a Ferenc József-képen is alszik az öreg király. Lefeküdni nem tud, még le-ülni sem, mert nincs szék a képen, de a szemét bizonyára lehunyta. A Petőfi halálán még kora este leheveredett Petőfi és majd csak reggel ül fel újra, hogy

vérével tovább fesse a betűket: Hazám. Hová lehetne azonban betérni, lenyugodni? A kocsmá be van zárva. Ha zörget az ember, talán kinyitják, talán a szolgáló tüzet is rak és csinál, ha mást nem, egy kis rántottát... Reggel korán kelnek az emberek, mint ősidők óta teszik. Csakhamar kikerülnek az utcára is. Adjon Isten! Aztán lehet velük beszélgetni. Csakhogy akkor már rá kell eszmélni a valóságra. Beszélnek, panaszkodnak és tele vannak politikával.

Igen, ezerkilencszáznegyvenhat március tizenharmadikát írunk, megváltozott a világ, a lelkeket fölforgatták a nagy események. Milyenek is a lelkek? Az öregek... hát azok nagyjából kétfélék. Az öreg gazdagoknak még csak jó, mert egész nap acsarognak és ezzel szépen elszórakoznak. Az öreg szegények azonban csüggedtek. Ők nem acsarognak, inkább szinte büntudat marja őket, mert hogy nem tudnak már örülni.

A fiatal szegényekben nagy lelkesedés lobogott, különösen tavaly akkor, amikor a földosztásnak nekiláttak. Majd mi magunk! — mondták büszkén és bizottságokat alakítottak. Tűzük azonban kicsit lelohadt, mikor a küzdelembe belemerültek és lépten-nyomon sokasodtak eléjük az akadályok. Akinek nem jutott föld, az sérült lélekkel ment haza, abban csaknem ellenséges érzés dül. „Akkor inkább másnak se!” Bár akadt, aki nem is kívánt földet. Talán gyáva volt. „Mit csináljak vele?” „Meg voltam eddig is a két kezemmel, megleszek ezután is.” Más meg keveselte, amit kapott. „Kétszer annyi elég lenne, de így!” Búzás nem akart földet, Petró dohogott, mert az övé a Laposon csupa homok, Kis András későn jött meg a katonaságból, nem szólt érte senki, nem igényelhetett

neki más. Boldizsár József is a földosztás után került haza, de Sarok meghalt, az ő részét neki juttatták.

Tavaly még a gazdák kezükre jártak az új földtulajdonosoknak. Még Magyar János is csaknem szívesen kölcsönözte a lovait, Nyári a traktorját, legalább úgy mutatták. Később kinyílt a szemük, szétnéztek, megtapogatták magukat, megvagyunk, élünk, mondták és megeredt a szavuk. Az idén már csak így beszél Dér András a Boldizsárral: — Majd csak akkor lesz iga, ha a sajátommal végeztem, de magának akkor is csak utoljára, amikor másnak már nem kell. Szakál Dániel a szegényekhez húz, pedig neki negyven holdja van. Szívesen segíti őket. „Hiszen ha mindenki olyan lenne, mint a Szakál, akkor nem lenne semmi baj.”

Sokan siratják a régi világot. Keczei ugyan szakadatlanul hirdeti, hogy az már nem térhet vissza. Hogyan tudja ezt? „Csak beszél, beszél, az egyik fülembe be, a másikon ki.” A világ mindig olyan volt, hogy a szegényember ellen fordult... Az öreg Keserű sóhajtozik, hogy jobb lenne már meghalni, pedig a fia, az ifjabb Keserű Márton kapott hat holdat, meg még a Jani is, aki nem veszett el a háborúban és egyszerűen csak rongyosan, fáradtan, lesóványodva beállított a házhoz.

Az öreg Keserű ennek sem tudott örülni. Tisztelte, félte, szinte szerette egész életében az urakat, a felsőbbiséget. A lelkében is szegényember volt. Az ő felszabadítása már elkészt, már régesrégén is elkészt volna. Szótlanul ül a konyhában, egész nap a tűzhely mellett. Simogatja ősz bajuszát, barátkozik a macskával. Néha pipára gyújt, ha kap valakitől egy kis dohányt. Hajdan nyúlánk, magas ember volt, öreg-

ségére meghajolt, alacsonyabb lett, még azonfelül is, hogy egész nap sarkatlan papucsban totyog. A haja hófehér lett az idők folyamán. Feje a homloka táján megkopaszodott. Régi, szép arca ma is szabályos, csak a szeme körül szaporák a ráncok és mintha egykori egyenes orra is meggömbült volna. A fogai javarészt megmaradtak, szorongatja velük az égő meg a kialudt pipa szárát, a menyé meg az unokája agyaraknak mondják a nagy, sárga fogakat.

Úl félrehúzódva naphosszat, mégis útjában van az egész családnak. A parasztok nem szeretik az öregeket, mert keserves munkájukkal kell őket eltartani. Pedig az öreg Keserű keveset eszik. Nemcsak mert kisétűvé vált, hanem szándékosan is mennél kisebb terhére akar lenni a családnak. Hiszen segítene is nekik, tevékenykedik olykor, ha nem gyötörné az az átkozott köszvény vagy mi, amely néha görcsbe húzza a kezefejét és az ujjait, meg a térdét is nyomorgatja. Azért is jobb lenne már meghalni, hiszen lám, nem ér az élet semmit, amikor vén az ember és nyomorult.

Este Keserűéknél összeül az egész család. Az öreg, a fia, a menyé, Jani, meg annak a felesége. Nem kis család, öten vannak, de azt is lehetne mondani, hogy hatan, mert Jani felesége várandós. Néha vendég is beállít hozzájuk. Csakis szegényember, mert egymáshoz vagyon szerint járnak a falubeliek, a szegény a szegényhez, a gazdag meg a gazdaghoz. Jobban megértik egymást így. Az öreg Keserű vélekedése szerint ez így is van rendjén. Mert hát mi a csodával kínálják őket meg a gazdagabbat? Meg aztán idejönne ebbe a konyhába? Aztán, ha ők mennének át a gazdaghoz, már mint a fia meg a menyé, azoknál mindig akadna valami, egy kis pogácsa, bor, talán még svárgli is.

Vacsoráznak Keserűék, kukoricakása a vacsora, paprikás zsírral. Nem is rossz. Az öregnek ki szokták mérni a porcióját a tányérba. Amikor már kiürült a tányér, meg szokták kérdezni illetudásból, hogy akar-e még. Ez az egész az asszonyok dolga, ifjabb Keserű Mártonnak nem tetszik, de nem szól bele. Az öreg azt szokta felelni: Köszönöm, nem kell. Vagy még enyhébben: Köszönöm, elég volt.

Jobb is, hogy ezt mondja, mert ha kellene neki, akkor kapna még, de az asszonyok ugyancsak vasvilla szemekkel néznének rá és beszélnek róla a háta mögött. Hogy többet eszik, mint egy dolgos fiatal. Hogy zabál, hogy nem győzi az isten sem.

A kását most is kimérik a tányérra és mikor megürül a tányér, megkérdezi a menyé:

— Akar még?

Jókedvükben vannak Keserűék, lassú beszéd, nevetgélés, békesség, a macska az asztalláb mellett nyivákol ennivalóért, föl-fölnyújtva a fejét. Az öreg felel:

— Egy kicsit.

Kap még a tányérjára, eszik, a vasvilla tekintetek elmaradnak, effélékről folyik a szó:

— A Dérnének ellopták egy kacsáját.

— Válgon az egészségére annak, aki megeszi.

— Sült kacsá, nem rossz!

— Jó a kukoricakása is, ha van rá elég zsír.

— Tettem rá eleget.

— Hát azért jó. Csak egy kis bor dukálna hozzá.

— Majd azt a Magyar János issza meg.

— Ejnye, dobj már ennek a macskának valamit, ne nyávgogjon itt.

— Mi a csodát? A kása nem kell neki, igen paprikás.

— Űri gusztusa van.

— Majd tejberétest csinállok neki.

Az öreg is elmosolyodik:

— Hús kellene neki.

— Az. Sült egér. Mert az elevenet nem fogja meg, hiába zárom be a kamrába.

BEALLÍT KESERŰÉKHEZ Magyar János meg a felesége. Tyúfene! Hát ezeket mi szél hozta? De nagyon barátságosak egyszerre! A csodálkozás nem volt egészen igazságos, mert Magyar János csak önző nagygazda volt, vérmes, haragos, úzte a háza népét, a munkását, de nem volt gőgös. Máskor is megtörtént már, leginkább vasárnap, hogy átnézett Keserűékhez. Pedig nem volt egykorú egyik férfival sem. Nem volt a pajtásuk. Az öreg Keserű Mártonnál fiatalabb, az ifjabbnál már öregebb volt. Az ifjabbra meg nagyon sokszor haragudott is.

Falun az a szokás, hogy a vendéget borral kínálják meg. Magyar János az egyik zsebéből is, a másiktól is, kihúzott egy-egy üveg bort:

— Demokrácia van! Nem érvényesek a régi szokások. A vendég hozza a bort.

— Ejnye szomszéd, nem kellett volna, megszegyenít bennünket.

— Hátha szégyen az, hogy valakinek nincs bora a mai világban, akkor bíz' én megszegyenítem az egész családot.

— Minek ez, Magyar bácsi? — így erősködik még a fiatalasszony. — Mi nem szoktunk bort inni.

— Éppen azért hoztam. Meg aztán én szoktam. Azért is hoztam.

A férfiak, mármint a három Keserű, csak hallgatnak. Az öreg Keserű szaporán pislog.

— Röstellem, hogy nem kínálhatom meg magukat semmivel.

Magyar János nagyot kacag:

— Pedig azért jöttünk. Mondom odahaza az asszonyoknak, hogy jó volt a pulykahús, de most már valami dobostorta is kellene. Azt mondja az asszony, menjünk át Keserűékhez, hátha ott adnak. Azt' átjöttünk.

— Ne bolondozzon már! — inti Magyart a felesége.

— Megszégyenít bennünket, — ismétli Keserű Mártonné. — Igazán sajnálom...

— Csak sajnálja, szomszédasszony! Mi is mindannyian sajnáljuk, tehát bánatunkban iszunk.

Négy poharat tesz le Keserűné az asztalra, de csak erőltetésre, Magyar megtölti a poharakat:

— Egészségükre!

Magyar az egyik poharat az öregnek nyújtja. Az húzódik.

— Csak igyon, Marci bácsi. A többiek majd azután.

Borozgatnak, a bortól lassanként megmozdul a Keserűék nyelve, az öregé is. Nekibátorodik az öreg, csillog a szeme, kipirosodik az arca. Aztán csak rákezdi, ami telhetik tőle, hogy hát cudar ez a világ, már esztendőök óta. Az ember csak él, azt' nem tudja miért. Magyar nevetve veti közbe:

— Nem tudja azt még a pap sem, nemhogy az ember tudná.

Az öregből csak ömlik tovább. Olyan világ már sohasem lesz, amilyen régen volt.

— Már soha nem leszünk fiatalok — nevet Magyarné.

— Hát milyen volt az a régi világ? — kérdezi Magyar az öreget, biztatva. — Sosem hallottam róla — s ravaszul hunyorít egyet.

— Az ember megélt tisztességesen. Mindig volt mit ennie. Húst is ehetett az ember vasárnap. Azt' az ember nem volt ilyen ágruhszakadt, mert ruházkodhatott is...

— Ezt Keczelinek mondja meg, Marci bácsi! Az akasztófárávaló Keczelinek.

Hogy miért éppen Keczelinek, azt nem értette az öreg, de nem zavartatta meg magát... Régen vehetett az ember csizmát, szűrt, ruhát. Olyan subát az sz.-i vásáron, hogy még az unokája is viselhette.

Keserű Jani nevet:

— Azért nincs nekem subám.

Olyan posztóból vehetett az ember ünneplő ruhát, hogy harminc esztendeig hordhatta. Nem olyan volt, mint a mostani rongyok, drága pénzért. Hat forint volt egy pár csizma! Az embernek megvolt minde, ami kellett. Most meg a rongyot sem tudja a szegény ember megfizetni. Most cserélnék a faluban, lejön az a városi szélhámos, azt' valami repedtsarkú cipellőért, ami már az ő frajlájának nem kell, el akarja vinni a háztól a disznót, a borjút, meg amit lát, mind... Volt az embernek kaszája, ásója, kapája, szerszáma. Mára szöveget se kapni drága pénzért, meg drótot, meg madzagot. Hatvan krajcár volt egy kiló hús.

— Hús! Arra iszunk egyet.

Magyar megint megtölti a három poharat.

— De kellett nekik a háború! Hogy elpusztítsanak

mindent, tönkre tegyék a szép világot és elveszejtsék a szegényembert...

— Szegényt és gazdagot egyaránt! — javítja ki Magyar János.

Az öreg csak beszél tovább:

— Mikor én még aratni jártam Nagypusztára! Megkerestem az egy esztendőre való kenyeret. Nem mondom, megvontuk a falatot a szánktól, ha valamire spóroltunk, hogy megvegyük, de azért sohasem éhezünk. Disznót is hizlaltunk minden esztendőben, mert az aratók kukoricaföldeket is kaptak felesben. Igen jó úr volt a bérlő úr.

— Na ugye! — helyeselt az öregnek Magyar János. — Aztán a rohadt Keczei mégis azt mondja, hogy a napszámosember, a dolgozó-ó-ó — mintha én aludnék egész nap — sohasem élhetett meg.

Most az ifjabb Márton félénken közbeszól:

— A szomszéd csak nem tudja elfelejteni azt az előadást. Pedig már régen volt, van egy esztendeje.

— Nem felejttem el én azt soha. Mert akkor hallottam életemben először olyan izgága beszédet. Mondhatom, a bőr majdnem lesült a pofámról, hogy hát ilyent is lehet, ezt is szabad. Akkor vesztünk el mi mindnyájan.

Jani szeretne valamit mondani, de nem mer, mert ő itthon gyerekszámba megy, akinek hallgatni illik. A nagypapját kezdi hát biztatni:

— Azt mondja el tyatya, hogyan volt az a disznótor Nagypusztán.

— No, disznótor is! — kiált Magyar János és az asztalra csap. — Aztán még ez a disznó Keczei azt hazudja, hogy szegényembernek nem volt mit ennie.

Dehát halljuk csak, hogyan is volt az a disznótor!

Mert az csakugyan volt, és ha elmondják, az mégsem politika.

Addig noszogatják az öregét, — amíg az végre is belekezd a már százszor elmondott történetbe. Az a disznótor, úgylátszik, a legkedvesebb emléke. Jó is hallani ebben az ínséges világban és szinte közhírré tenni, pontosan az ő beszédében:

— A' régön vót, több annak má, mint hatvan esztendeje. A Mándli, a nagypusztai kanász, névnapot tartott. Antalnak hítták, januárban van Antal napja, tizenhetedikén. Hízlaltak egy jókora kocát, aztán a névnapra levágták. Vendégöket is hívtak a torra. Szombati napra esött az Antal-nap, este vót a tor, másnap úgyis vasárnap vót, gyűttek tízen, a falubú is, mög a szomszédos tanyákrú. Még Szikespusztárú is eegyütt az ottani kanász. Én még gyerök vótam, de igen szeretött a kanászné, má hogy Mándliné, ujan faros mönyecske vót, mondta édösapámnak, hogy engöm okvetilenű vigyön ee. Estefelé möntünk ki a pusztára, a disznót má röggée lévőgták, amire mink kiértünk, mögvót má készen a kóbász, a hurka, nekünk má nem akadt más dógunk, csak önni, mög inni. Hát én igen fentem a fogamat a torra, má débe nem öttem sémmit, hogy lögyön hely a gyomromba. Aztán estig sé öttem égy falatka könyeret sé, emlékszők rá, hogy még szögény édösatyám azt mondta, azé' né csináj komédiát, de ű is alig övött débe, csak azt mondta édösanyámnak, hogy nem éhös. Amikó mink kiértünk, mer még útközben édösatyám bemönt a Karáékhoz, löhetött má hét óra. A többiek má ott útek a házba, jó be vót durrantva a kemöncébe, csak a kutasi tanyárú hiányzott még a Berecz, mög a fia. Ez testvére vót az asszonynak, ez a Berecz. A fia mög

ujan tizenhét éves legényke vót, ujan tejfözlösszájú. Vót ám ott ujan, aki messzi tanyáru gyütt, négy óra járásnyirú. De eegyütt abba a csikorgó hidegbe, pedig esött a hó is. A konyhába a katlanba égött a tűz, oszt nagyba dógozott a két asszony, a Mándliné mög az anyja. Beütünk mink a szobába, oszt borozgattunk. Amikó möggyütt a Berecz mög a fia, mingyá hozta is a fiatalasszony a levest. Vót hát előssző fejleves finom metétt tésztávaa. De ujan sárga vót ám az a metétt a tojástú, mint a sáfrány. A levesön mög csak úgy csillogott a zsír. Mögöttük a levest, akkó behozta az asszony a főtt húst. Torma vót hozzá. Igön-igön finom hús vót, csak úgy elomlott az embör szájába. Én jókora darabot mögöttem, még a szégény édösapám azt súgta, hogy né tömd ám tele magad, Marci, mer más is lösz még. A Bereczöt csak éccő köllött kínáni az asszonynak, kivött a tányérjára még egy jókora darab húst. Csak ögyél Lajoskám, biztatta az asszony, mert a Bereczöt Lajosnak hitták. Amikó mögöttük a húst, behozta az asszony a tötött káposztát. Finom káposzta vót, csakúgy úszott a zsírba. Oszt akkora takartak vótak benne, mint az öklöm, jó rizskásával, mer akkó még löhetött rizskását kapni, nem úgy, mint máma. Mögöttem három takartat, mer én csak bírtam, de az édösapám má törűgette ám a homlokát, mert kiverte a verejték. Ögyenek, ögyé Lajoskám, mondta az asszony, oszt a Berecz bevágott még három takartat. Amikó mögöttük a tötött káposztát, kimönt az asszony, azt' behozta a pecsönyét, kóbászt, hurkát. Savanyú uborkát, mög savanyú paprikát tött mellé. Akkó azt mondja ám a Berecz: A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hogy pecsönye is van, mög kóbász, mög hurka, nem öttem vóna annyi káposztát. Mer

Örzsének hitták a fiatalasszonyt. Nevettünk a Bereczön, de nekiláttunk a pecsönyének is. Csak ögyenek, ögyél Lajoskám té is, — mondta az asszony, — a Berecz mögin vött a tányérjára, osztán csak légyúrte.

— Amikó mögöttük a pecsönyét — mondja nevetve Keserű Jani.

Az öreg rá sem hederít, meséli tovább:

— Amikó mögöttük a pecsönyét, kóbászt, hurkát, akkó kimönt az asszony, azt' béhozta a rétest.

— Az anyjuk istenit! — kiált föl Magyar János.

Mindnyájan nevetnek.

— Egész nap sütötték a rétest, az asszony mög az anyja. Huszonhat tepsi rétest sütöttek. Vót mákos-rétes, diósrétes, túrúsrétes, mög zsömjemorzsás rétes, de ujan rétes, hogy csurgott belúle a zsír.

— Azt' olyan sárga volt, mint a sáfrány — incselkedett Jani.

— Csak te ne szólj bele — intette az anyja.

— A Berecz mögin csóvájja a fejit, azt keservesen mondja: A-anye Örzse, ha tudtam vóna, hogy rétes is van, nem öttem vóna annyi pecsönyét. De azér bevágott vagy húsz darab rétest. Csak ögyenek, ögyé Lajoskám, — mondta az asszony, én má szuszogni sé tudtam, édösapám sé, de a Berecz mögin lényelt néhány darab rétest... Amikó mögöttük a rétest, behozta az asszony a hájaspogácsát, mögin csak mondja a Berecz...

Most az öreg is mosolyog:

— A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hogy pogácsa is van, nem öttem vóna annyi rétest. De azé övött az a pogácsábú is annyit, hogy mög sé löhetött számóni. Csak ögyél Lajoskám! Aztán övött még... No akkó

mög vót még fánk, baracklevárrea. Mögin csak mondta ám a Berecz, hogy a-anye Örzse...

— Ha tudtam vóna, hogy fánk is van, nem öttem vóna annyi pogácsát.

— Az. Azt mondta. Nem övött vóna annyi pogácsát, de azé csak úgy faata a fánkot. Ujan fánk vót ám, mint a pihe. Aztán csak úgy izzadta a zsírt.

— Más nem volt? — kérdezte Magyar János.

— Hanem aztán még bepakót az asszony a Berecznek egy jókora csomaggal mindenféleből.

— Hogy útközben hazafelé szegény Lajos még eszegezhessen.

— Az lehet, hogy útközben is eszegetett.

— És nem betegedett meg senki?

— Nem.

— A szegény Lajos sem?

— Nem hallottam róla.

— No — csapott le a történet velejére Magyar János. — Ez volt a régi jó világ! Ez volt a Kánaán. Volt itt ennivaló mindenkinek bőven.

— De vót ám! — zúdította rá az öreg Keserű.

— És az az égetnivaló Keceli, meg a többi zshivány, ezt a világot akarja elpusztítani.

Az ifjabb Keserű Márton is ki merte nyitni a száját, de csak éppenhogy:

— Elpusztult az már, elpusztította a háború. Nincs azon már mit pusztítani.

Magyar János:

— Nincs-e? Majd meglátják. Én tudom, kik pusztítják...

Magyarné megbökte az urát. Hogy hallgasson.

Magyar János ránézett mérgesen az asszonyra, na-

gyot fújt, aztán hallgatott. Megint fújt néhányat. Ezek a Keserűék is meg vannak már fertőzve.

— No, igyunk még! Arra a jó hájaspogácsára.

De már csak két pohárával futotta a második üvegből.

— A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hoztam vóna még egy üveggel.

— Nem kell annyit inni — vélte Magyarné.

— Ezek az emberek, ezek az emberek! — sopánkodott Mártonné — ezeknek csak a bor meg a pipa kel-lene.

— No, én nem sokat pipázok, se nem iszok, — dör-mögte az ura.

Magyar János:

— Inni kell, pipázni meg muszáj. A Marci azt mondja, hogy ő se nem iszik, se nem pipázik. Hát ez a demokrácia? Vagy úgy! Ez is a reakciók bűne. Az új világban majd másképp lesz, ugye Márton szomszéd? Akkor majd mindnyájan iszunk, meg pipázunk. Az asszonyok is, mert az lesz az igazi demokrácia. Mindenkinek lesz egy hosszúszerű tajtékpipája és egész nap azt szíja, meg mindenkinek kimérik reggel a napi ötliter bort, aztán azt meg kell estig inni. Mindenkinek egyformán.

Keserű Jani eddig nemigen szólt, mert nem szeretette a nagyszájú, nagyhangú Magyar Jánost. Már szólt volna, de nem tudta, hogyan beszéljen hozzá, csak úgy tudta volna mondani, hogy Magyar úr. Semmiképpen sem akarta Magyar bácsinak titulálni. De most már nem állhatta meg:

— Nem úgy lesz az. Ez csak olyan csúfolódás.

Magyar ránézett, még csak meg sem haragudott:

— Nem ugye, Jani? Mert nem pipázik majd min-

denki, hanem aki ráér. Majd pipáztok ti. Mi meg, régi gazdák, majd dolgozunk. Az lesz aztán a demokrácia.

Jani felborzolódt:

— Tudja, azt, Magyar úr, hogy nem erről van szó. Csak azt akarjuk, hogy mindenki dolgozzon.

— Mi a fene? Akarjuk? Már te is belekeveredtél? Aztán — ezt körülnézve a többieknek mondta — a fiatalúr haragszik rám, úgy szólít, hogy Magyar úr.

— Azért én nem haragszom.

— Hála Istennek. Mert már megijedtem. Félős ember vagyok ám, azt' tőled ugyancsak félek. Azért csak nehogy haragudj rám.

Jani elpirult. Zavart lett, mégis rászánta magát:

— A disznótorban is az az igazság, hogy azért ettek annyit az emberek, mert máskor alig ehettek valamit.

Magyar János az asztalra csapott:

— Nem igaz! Honnan tudnád te? Láttál te ekkor-kát is a régi világból? A múlt háború előtt még csecszopó voltál. Majd a nagyapád elmesélheti...

— Már elmesélte elégszer.

— ...hogy itt valóságos Kánaán volt. Volt itt áldott jó kenyér, hús, baromfi, bor annyi, hogy az kimondhatatlan. Ott legeltek Sz-en a grófi birtokon a nagy gulyák. T-n az óriási birkanyájak. Akkora búzátáblák voltak D-n, hogy az egyik végükről nem lehetett a másakra ellátni. Gőzekével szántották a gabona alá a földet. Te még nem is láttál gőzekét. De nem is látsz már. Mert elrakhatják a gőzekét a spájzba, azt' kávé darálhatnak vele. Márhogy csak darálhatnának, ha lenne kávé. Mit tudsz te?

— Keveset. De azért én is tudok már egyetmást. Majd előkerül megint a gőzeke.

— Hogyan kerül elő? Minek? Kolhóz lesz a vége, mi? Azt akarod mondani.

— Azt én nem mondtam.

— Nem. Csak akartad. De a szentséges kutya-istenit...

— Ne káromkodjon már! — csitította Magyar a felesége. — A Janinak is szabad beszélni.

— De szabad ám! — vágta ki büszkén Jani.

— Ejnye, ne szemtelenkedj már, Jani! — riadt meg az anyja.

Magyar Jánosban elhűlt a vér. Elakadt a szava. Csak fújt nagyokat és csóválta a fejét. Az ifjabb Keserű Márton ravaszul mosolygott:

— Ne bántsátok a Janit.

PASZTOR ENDRE lesz az új tanító a faluban, Dudás helyébe. Füzér marad, ellene semmi kifogás nincs. A másik két tanító sem zavart sok vizet, legföljebb, hogy a „tanterv szerint tanították, nevelték a gyerekeket”.

Pásztornak Budapestről kell elutaznia új állomására. Reggel indul a vonata. Fél az utazástól, mert nem tud tolakodni. Hogy biztosítsa magának a helyet, futárkocsira vált jegyet, a jegy rengeteg pénzébe kerül, utazása költségeit persze csak úgy tudja elintézní, hogy egy ruháját eladja.

Hosszú a vonat, mégis megtömik az emberek. Már a pályaudvaron se férnek el mind a vagonokban, sokan a lépcsőkön állanak vagy a kocsik tetejére másznak fel. Hűvös, bár napos az idő, a tetőn mihelyt elindulnak, szinte megdermeszti az embereket a légáramlás.

A vonat jó darabon lassan kúszik, mint egy lomha kígyó. Pásztor az ablaknál ül és nézi a várost, melytől el kell búcsúznia. Látja a háború művét, a romokat. Vajon mire tanítják most a falusi gyermekeket? Meg kellene nekik mutatni ezeket a romokat, ha lehetne és a hidakat. Mindenfelé törött kövek, szétzúzott faszerkezetek és rozsdás ócskavas. A vasak nemrégén még gépek voltak, a gépek felrobbantak és

maradványaik olyanok most, mint holt élőlények csontdarabjai.

A fák köröskörül még kopaszok. A vonat is, a kocsi belseje is kopott, vedlett, az ablakok hiányoznak, az üvegeket vékony falemezek pótolják, kis négyszögeket hagytak a lemezeken, ezeket üvegezték be és az ilyen réseken áramlik be a világosság. Ó, még sokáig ütközünk bele a pusztítás nyomaiba, itt a városban. De milyen lehet a falu? Szerencse, hogy a földeket nem tudták tönkretenni.

A vonat lassanként megered, már vágat, szinte repül.

A futárkocsi utasai mind ülnek. Egy kis csoport kártyázik, mások a levegőbe bámulnak. Van, aki újságot olvas, Szabad Nép-et, kabátján pártjelvény. Egy falusi házaspár, csizmás nagybajuszú férfi és fejkenődös, szoknyás asszony, egymásnak vetve vállukat ásitognak. Hát ezek, szegények, az Istennek se olvasnának nyomtatott betűt, a falu előreveti árnyékát.

De előre küldi vigasztalását is a falu: a földek errefelé köröskörül föl vannak szántva, egy részüket bevetették őszi vel... A föld, ahogy a tekintettel is szinte észrevehetően gömbölyödik, olyan, mint egy bálnának vagy inkább egy roppant elefántnak a háta. Az is ilyen kimondhatatlan színű szürkés-barna. A fák és a cserjék rajta, azok az elefánt ritkás szőrözete.

Az ég fehérleően fényes, a nap már magasan jár, gömbje vakítóan izzik, a gömb körül tűzben, lángban izzik nagy területe a mennyboltnak, belenézni nem is lehet.

Vasúti rendőr kéri a futárigazolványokat, hogy jogosan utazik-e bárki is ebben a vagónban. Egy nőnek

nincs ilyen igazolványa. A rendőr mondja neki, hogy át kell mennie más kocsiba.

— Hova menjek? Hogyan menjek? — méltatlankodik a nő.

— Nem kellett volna ide beszállni.

— Hová menjek? Mégis csak embertelenség.

A rendőr zavartan védekezik.

— Ami szabály, az szabály, nem tehetek róla.

A rendőr elmegy, a nő nem mozdul. A szabály az szabály csakugyan, de nem foganatosítják. Pásztor azon töpreng, hogy vajon mi lenne most az igazság? Aztán megint kinéz az ablakon.

Föld, föld, csupa termőföld, ezt mind fölszántani, megművelni — ez a létünk alapja, minden eltörpül e feladat mellett. Erre meg a városiakat kell megtanítani. Már persze azokat, akik ezt nem tudják.

A barna gyümölcsfák, rövid törzsükkel, széttárt, égnek vetett sok-sok karjukkal olyanok, mint egy-egy jajkiáltás. Mintha a házakból szaladtak volna ki a szabadba: segítség, jaj istenem! Talán a természetet meggyötrő gonosz tél miatt van ez.

Azután olyanok is ezek a gyümölcsfák, mint nagyfejű kuszálthajú asszonyok. No, nem messze már az az idő, amikor majd ragyog róluk a színes mosolygás, a nap már melegít, ontja a fényt és a hőt, a tetszhalottak nemsokára életrekelnek. Friss hajtások csillognak a napban.

Jóideig buckás volt a tájék. A buckák egyszercsak elmaradnak, a vonat elér a síkságra. A látóhatár kiszélesül, mind nagyobb kört ölel magába a tekintet, föld, fák, egy-egy tanya, kunyhó, egy ember szánt, kettő másik egy földszalag végében áll és tanakodik, valamit ők is terveznek a földdel. Később, a vonat

rohant már vagy két kilométert, egy kövéres parasztember sétált a frissen szántott parcelláján, szét-szétvetve a lábait, lépkedett és egy zsákból markolva a magot jobbra-balra szórta, vetett. Milyen más géppel vetni — gondolta Pásztor, — így kárbavész a vetőmag húsz százaléka ... Egy kis állomás felé egy puli rohan a vonatoknak, szalad mellette és kegyetlenül megugatja. Szinte úgy érezni, hogy a vonat menekülve fut előle.

A sínek mentén, közel hozzájuk talajvizek csillognak, tükrözve az ég kékjét, felhőit és az ároksparti fákat.

T-ig kell utaznia Pásztornak, ott átszáll majd a helyiérdekűre. Szedelődzik, kimegy a lejáráthoz, kihasznál. Az állomáson nagy embertömeg várja a vonatot. Megtudja, hogy a várakozók az előbbi, a helyi vonattal utaztak T-ig és itt folszállnak erre a vonatra, mely viszi őket tovább. De hogyan szállnak fel? Hiszen a vonat már Pesten zsúfolásig megtelt, ülnek az ütközőkön, tanyáznak a tetőkön, lógnak a lépcsőkön.

És lassanként mégis felfurakodik valamennyi. Ez eltart persze egy jó negyedóraig. Pásztor megtudja azt is, hogy a helyiérdekű már elment, az csak az első vonatot szokta megvárni. Itt kell maradnia estig. Baj. Mit csináljon addig? Hol tölti az időt, mit eszik? Elmegy az állomási büféhez, ott csak bort árulnak, semmi mást. Be kell mennie a faluba, az négy kilométerre fekszik az állomástól.

A pesti vonat, ahogy magába szedte a rá várakozókat, indul. Egy kis távolságból nézve, embertömegekkel a tetején, tarkaruhás nőkkel is az oldalán olyan, mintha virággal hintették volna meg. Csodálatosan szörnyű utazás. Valaki lábbal áll a lépcsőn, mások

mögött, kezével a kapaszkodót fogja, más meg mögötte áll és öbelé kapaszkodik.

Pásztor gyöngetestű ember, a poggyásza meg nehéz. Itt hagyhatná, valamelyik vasutasra bízva. De nem dézsmálják-e meg a poggyászt? Inkább cipeli magával. Minden száz lépés után leteszi, vár, hátha kocsi megy a falu felé. Egy kocsi ment, de az tele volt rakva, meg utasa is akadt, aki a kocsis mellett ült. Jött egy másik kocsi. Kisleány ült az ülésen egy fiúval, a leány hajtotta a lovakat.

— Halló, kislány!

A kocsi zörgött, a gyerekek egymásnak hajolva netvetgéltek, de azért a leány feléje fordult.

— Nem venne föl? — kérdezte Pásztor.

A leány elnézett... és hajtott tovább.

— No, ezeket sem én neveltem — dörögött Pásztor.

Vajon kinek, minek néznek? Mert hogy nem szeretnek, az bizonyos. Így elmélkedett Pásztor. Nadrágos ember, talán zsidó, talán kommunista! Ez a barátságatalanság már alighanem politika.

Hosszú és nehéz út a faluig, a poggyásszal. A bőrrönd kemény és durva bőrfogója alaposan meggyötri a Pásztor tenyerét.

Eléri a falut, kocsmá iránt érdeklődik, a falu bel-sejében mutatnak neki egyet. Nyitva van. A kocsmáros ül egy asztalnál és néz a levegőbe. Italt kaphat, már mint bort, de ennivaló nincs. A kocsmáros komendál neki egy másik kocsmát. Odamegy. Éppen takarít a kocsmában egy kislány, súrolja a padlót. Nem fűtenek, cudar hideg az ivószoba. Ennivaló nincs, de hajlandók a vendégnek rántotttát sütni, csak hogy van-e kenyere, mert azt nem adnak.

Régi utazások jutnak Pásztor eszébe, melyekről könyvekben olvasott. Még az országutakon is akadnak csárdák és meg lehetett bennük ebédelni. Micsoda állapotok! Istentelenül tönkretették az országot. Soha még ilyen nem lehetett. A tatárjárás? Gyerekjáték volt ehhez képest, mert csak egy évig tartott. Jöttek, mentek a tatárok, bizonyára egy-két esztendő alatt újraéledt minden.

Egyedül ül az ivóban, a kislány még mindig takarít, most már az ablakokat tisztítja, pislant olykor egyet a vendég felé.

— Járnak ide vendégek?

— Nemigen.

— Hm!

Később a kislány még ezt mondja:

— Ezelőtt jártak sokan.

Jaj, mi lesz itt estig? Megöli az unalom. Újságot vesz ki a zsebéből, azt olvassa. Elálmosodik, mert reggel korán kellett fölkelnie. Elbóbiskol, de akkor meg fázni kezd. Benn az ivóban hidegebb van, mint odakünn, a kocsmárosné is besétált a konyhából, beszélgetnek, elmondja, hogy nem fűthetnek, mert nincs kinek. Egy-két vendég ha fázott, beültették a konyhába, ott ég a tűz most is. Hát aztán fölírta a detektív és beadta a rendőrségre, merthogy csak az ivóban szabad kiszolgálni.

Pásztor csak a fejét csóválta.

— Tessék talán kiülni a napra! Annus!

— Már viszem a széket — kiált Annus.

A felhők szétfoszlottak, a nap kisütött. Odakünn kellemesebb volt üldögdélni. Jött a kocsmáros. Lehet-e vele beszélgetni, mert ma már nincs úgy, mint mondjuk a tatárjárás után.

Öregember a kocsmáros, nehezen ered meg a szava. Amikor már beszél, akkor is félig-meddig behúnyt számmal, gyanakodva nézi az idegent. Mit akar itt? Miért kérdezősködik? Óvatosan felelget:

— Hát... vannak itt, kérem, mindenféle pártok, én nem sokat törődök velük... A kommunista párt ott van, kérem, amint ki tetszik menni az utcára, fölfelé a túlsó oldalon, közel ide, ki is van rá írva. Éppen vele szemben van a szociáldemokrata párt. Hogy parasztpárt? Az is van. Hogy hol is? Bizony, nem is tudom... te Annus!

Annus már a konyhában forgolódik, de hall minden szót:

— A téren, mindjárt a templom mellett.

— Eh, számár, az a kisgazdapárt... De majd megmondják ott... Ebbe, a kisgazdákéba, vannak itt nálunk a legtöbben beiratkozva. Hát kérem, ez a mi vidékünk.

Földosztás volt. Igen, azzal baj van. Nem művelik meg a földeket. Nem tudják, meg nem is akarnak dolgozni... A falu régen igen gazdag volt, most már teljesen ki van fosztva, a híres birkatenyésztés, az sincs már, alig maradt birka.

— Vannak itt kultúrelőadások?

A kocsmáros még inkább behúnyta a szemét. Nem igen tudhatta, mi az a kultúrelőadás. Nem felelt.

A kislány éppen kijött a konyhából, minden takarítást, tisztogatást befejezett és most a cipőjét kezdte pucolni. Hallja a kérdést, ő felel rá, hogy vannak-e kultúrelőadások:

— Vannak. Ma is lesz, én is elmegyek.

Pásztor megörül. Vannak tehát előadások, ez a kislány is elmegy a maira. Nem is nézné ki belőle az

ember. Itt áll, lyukas harisnyában, a küszöb előtti kövön, pucolja a cipőjét, már készül az előadásra. Ez a legfontosabb, az előadás. Tanítani kell a népet, szakadatlanul, a városban is, a faluban is. Történelmi előadásokat kell tartani, melyekben megmagyarázzák a népnek, mi volt a feudalizmus, mely most végre megdőlt Magyarországon is. Beszélni kell nekik a gonosz urakról, akik a legnagyobb kegyetlenséggel bántak jobbágyaikkal, volt eset, hogy lassú tűzön pirították őket. Hogy mik a demokrácia alapelvei. Hogy miért kellett felosztani a földet. Hogy a gazdasági leromlás után a nagybirtok sem tudott volna annyit termelni egy-két éven át, amennyi a szükségleteket kielégíthetné. Hogy összefogásra, munkára van szükség. Hogyan kell az új gazdáknak fokozatosan berendezkedniök, hogyan műveljék a földjüket, mit termeljenek. Százféle előadás kell, mindenfelé az országban ezer és ezer, folyamatosan, egy nagy újjánevelő iskolának kell lennie az egész országnak. Talán eljönnének ezekre az előadásokra, bizonyára eljönnének. Ez a kislány is oda készül.

— Miről szól a mai előadás?

— A Csárdáskirálynőt játsszák a Gazdakörben.

— Vagy úgy!

Pásztor lehajtotta a fejét s megint elbóbiskolt, hosszú a nap, sohasem érkezik el az este.

Később fölállt, nyújtózott egyet, megkérdezte, hol lehetne cigarettát venni, hát nem lehet sehol. Jegyre lehet kapni hetenként tíz darabot. Tíz darabot egy hétre, hogy meg ne ártson. Pesten meg korlátlanul árulják a cigarettát, feketén.

Elment az egyik pártba. Beszélgetett a párttitkárral. Rövid ideig, mert a titkár éppen készült a vonat-

hoz, Pestre utazik. Lelkes, erélyes, értelmes embernek látszott a titkár. Ötszáz tagja van a pártnak, mondta. Ez szép szám. Most az értelmiségiek beszervezésével foglalkozik. Van köztük jó anyag. Persze nagy a reakció is. A földosztással nincs semmi baj. A pártok elég élénk életet élnek. Azután áttért a titkár egy kis helyi ügyre. A község határában húzódó csatornáról beszél. Nem elég, hogy elvezették a vadvizet, a mocsarakat, mert így meg nyaranként egészen kiég a szikes talaj és semmire sem alkalmas. Régen sósízű fű termett rajta és ez a legelő volt a birkák tápláléka, azért volt itt híres a birkatenyésztés. Most új feladat, hogy zsilipeket kellene építeni és a földet nyáron öntözni. Kiváló rizs teremne rajta. És így tovább. Nem baj, erről is lehet beszélni. De a csevegségnek vége szakadt, a titkárnak mennie kellett.

Az egész falu maga a köves országút és az abból szétágazó néhány mellékutca. A járdák kövezettek, ó, ez nagy szó. Van sportuszoda. Egy ügyvéd házának a fala tele van pingálva, még a kerítés is. Óriási fehér betűkkel írták fel: „Ki a népnyzó ügyvéddel!” „Itt van a nyilas reakció főfészke!” „Eljön a leszámolás.”

Egy gyermeklány ült az ablakban. Nevetgélve játszott valamivel. Pásztor megállt a ház előtt és olvasta az ügyvéd címtábláját és a feliratokat. A kislány ránézett, hirtelen elkomorodott és ijedten bámulta az idegent. Hogy kicsoda és mit akarhat?

Az országúttal párhuzamosan egy ér szeli át a falut és felosztja két részre, egy kisebbre és egy nagyobbra. Az érben hidegen fénylik a víz, benne végig nád nő. Fahíd vezet át az éren. Következik egy útkereszteződés. A sarkon, kis emelkedésen villaformájú ház, az is kocsma. Ide betér Pásztor, mert

nincs hol lennie. A kocsmá előtt, a vasrácskerítésen belül egy báránybőrsapkás, kis feketebajszú férfi ássa a kertet.

Az ivó üres, se vendég, se személyzet. Pásztor leül. Nemsokára belép a báránybőrsapkás férfi. Kiderül, hogy ő a kocsmáros. Jóképű ember.

Pásztor egy kisfröccsöt kér. Megkapja a fröccsöt, a kocsmáros is iszik, vizet. Beszédbe kezdenek. A kocsmárosból csak úgy árad a panasz. Kifosztották. Elvitték a rádióját, a grammofonját, az asztalokról az abroszait, elvitték a disznóit. Tragikusan panaszkodik, úgy szaval, mint Lear király, szinte énekelve, mint egy régimódi színész. A hangja zeng, betölti a jókora termet, szép a hangja, tiszta, érces. Hát kik? — és csodálkozóan néz Pásztorra.

— Jó hangja van önnek, — mondja Pásztor.

— Még az se lenne? Operaénekes voltam.

— Baritonista?

— Igen. A feleségem meg primadonna volt. És most kocsmárosok vagyunk.

Kiderül azután, hogy a kocsmárosnak van egy jókora kertje, tele gyümölcsfával, az asszony éppen kint dolgozik a kertben. Szeretik mind a ketten a kerti munkát, a növényeket, virágokat, a fákat, különösen az állatokat. Pásztornak éppen ki kell mennie, kiszükségre. Átsétál az udvaron. Tyúkokat, kacsákat, malacokat lát. Meglátja a kertben a primadonnát. Az arcáról messziről nem tudni milyen, de az alakja, ahogy a földbe szúrt ásóra támaszkodva áll, olyan, hogy lehet benne gyönyörködni. Szép emberpár ez a kettő. Gyerekeik is vannak, egy növendéklány éppen bejön az ivóba. Hm! Boldog emberek lehetnének és mégis tragédiát játszanak, legalábbis a férfi.

— Tudja, kocsmáros úr, hogy a pestiek csak fájo irigységgel nézhetnének magukra?

Elsimul a kocsmáros arcán az indulat, ránt egyet a vállán:

— Elhiszem.

— Ház, kert, fák, állatok! Mi kell ennél több a mai világban? Higgye el, önök páholyban vannak és onnan nézik a nagy előadást. Mit mondjon például egy tisztviselő? Akinek annyi a fizetése, hogy két napig sem élhet meg belőle.

A kocsmáros, mintha meghökkent volna, felüti a fejét, igazít egyet a sipkáján:

— Hát én nem is panaszkodok. Nem a megélhetésről van szó, hanem, kérem, ez az egész mai rendszer. Az ember ma még megél, nem mondom, de mi lesz majd később?

— Majd csak lesz valahogyan. A föld és a munka, ez az, amiből majd megélünk ezután is. Most arra feljeljen nekem, meg vannak-e itt művelve a földek? Mert csak ez a fontos.

— Fenét vannak. Nincs itt kérem semmi, csak a nagy huzavona, meg a nagy szegénység. Egyesek persze jól élnek. Ronda egy falu ez, tessék elhinni. Csak egyet mondok, van itt most egy színtársulat, ma reggel jöttek. Szegények nem tudták, hova jönnek. Fáj a szívünk, nekem is, a feleségemnek is, amikor beszélünk róluk. A feleségem már sírt is miattuk. Ma este játszanák a Csárdáskirálynét és most már öt óra van, de még nincs zongorájuk. Pedig van a faluban legalább huszonöt zongora, de senki sem adja nekik kölcsön az övét. Hát ilyen ez a falu. Az a bűdös paraszt vagy az a betyár úri ember nem adja, félti. Járnak, kérem, házról-házra,

mint az örültek, kétségbeesve könyörögnek, hiába. Pedig arról talán még fogalmuk sincs szegényeknek, hogyan fognak itt éhezni. Mert itt, ebben a faluban uram, nem kapnak egy falatot sem. Mert ilyen világ még nem volt száz év előtt sem, a színészet csecsemőkorában. Már akkor több kultúra volt az emberekben, mint ma. De mit is beszélek, kultúra! Kell ezeknek kultúra? Ezek csak zabálni akarnak, a módosabbak meg flancolni. Pedig az istenit az anyjuknak, a könyvből, meg a színházban szívatnának magukba egy kis emberséget, meg valami illemet, meg hogy mi a modor. Legalább azt tanulnák meg, hogyan kell enni, mert azt sem tudnak. Összeülnek az asztalhoz hatan, heten, aztán egy tálból merik a nyálas kanalaikkal a csuszpájt. Olyanok, mint a disznók a vályúnál, csodálom, hogy nem pállik ki valamennyinek a szája.

AZ ALLOMASRA korán kell kimenni, ezt tanácsolta Pásztornak a kocsmáros is. A poggyász reggel óta nem lett könnyebb, mert csak egy kis kenyér fogyott belőle. Nehéz volt cipelni. Elhaladt ugyan az úton egy-két kocs, de Pásztor nem akart fölkérekedni egyikre sem. Nem szerette volna, ha megint úgy jár, mint délelőtt. Úgyis azt gondolta már, hogy az a kislány talán nem értette meg, mit akar. Így, ha nem kérezkedik, épségben megmaradhat az a hite, hogy ha szólna, a derék parasztember szívesen fölvenné maga mellé az ülésre. Miért ne?

Visszanézve meglátott egy utána baktató szegényembert. Addig-addig rakta le a bőröndjét, pihenésül, míg a szegényember utolérte.

— Jó napot — köszöntötte a szegényembert. — Nem hozná el az állomásig ezt a bőröndöt? Megfizetem a fáradságát.

A szegényember megállt, megnézte a bőröndöt, azután szó nélkül megfogta, megemelte és elindult vele.

— Nagyon nehéz nekem, nem tudok terhet vinni. Nem jó a szívem — mentegetődzött Pásztor.

A szegényember csak hallgatott. Egy darabon szótlanul haladtak egymás mellett. Látszott, hogy a szegényembernek sem olyan könnyű az a koffer. Kicsit meghúzta a vállát és gyakran kellett átvennie egyik kezéből a másikba.

Egyszer csak mégis megszólalt a szegényember.

— Volna, kérem, egy cigaretta?

— Van, hogyne.

Elővett a zsebéből Pásztor egy papírdobozt, abban még volt néhány Munkás. A szegényember letette a koffert, elvett egy cigarettát és rágyújtott. Megint mentek szó nélkül. Hm! De hallgatag ember! Pedig ezt is ki kellene kérdezni, annyi kocsmáros után:

— Idevaló maga, ebbe a faluba?

— Igen.

— Van földje?

— Nincs.

— Hát itt is volt földosztás, nem kért?

— Nem.

— Miért nem?

— Nem kértem.

— Hát nem lenne jobb, ha egy kis saját földje volna?

A szegényember nem felelt.

— Öregségére mégis lenne valamije.

A szegényember csak egy-két perc múlva mondta erre:

— Mindegy az. Amíg dolgozni tudok, megélek, amikor meg már nem tudok dolgozni, hiába lenne az a föld is.

— Nem egészen úgy van.

És Pásztor várt, hogy a szegényember folytassa. Az megint csak hallgatott.

— Mondja csak, meg tudják-e művelni a földjeiket azok, akik most kaptak?

A szegényember megint hosszabb idő múlva mondta:

— Van aki meg tudja, van aki nem.

De ezt úgy mondta, olyan kedvetlenül, mintha azt is hozzá fűzte volna, hogy: Most már ne nyaggasson az úr!

— És miért nem tudja az, aki nem tudja?

A szegényember nem felelt. Hanem, mintha ló lenne és megcsapkodták volna az ostorral, úgy elkezdett sietni, hogy valósággal szaladt. Így elébe került jókora távolsággal Pásztornak.

Pásztor fanyarul állapította meg, hogy az interjú nem sikerült. Az interjúvolt nem hajlandó nyilatkozni. Elmerengett hát. Mi lehet ennek a szükségének az oka? Talán ilyen ennek a szegényembernek a természete? Vagy kissé bárgyú? Vagy bizalmatlan? Vagy talán olyanvalaki, akinek azért nem adtak földet, mert nem érdemli meg? Nem lehet tudni.

Megérkeztek az állomásra. Illetve még az állomás előtt vagy kétszáz lépéssel megállt a szegényember és letette a bőröndöt:

— En erre megyek — mutatott a síneken keresztülvezető útra.

Már meg is pöccintette a kalapját és el akart indulni.

Pásztor adott neki hetvenezer pengőt. A szegényember kicsit nézte a pénzt és így szólt: — Inkább tessék még egy cigarettát adni.

Azt is kapott. És csak akkor köszönt, amikor már Pásztor köszönt neki.

A helyiérdekű szerelvénye künn állott a pályán, majd később tolatják be és akkor is megvárja a kilencórás pesti vonatot.

Buzgó utasok már hatkor kimentek a szerelvényhez és beültek a kocsikba. Pásztor is úgy tett. A kocsik mind ablaktalanok voltak és az ablaknyílások lemezekkel sem voltak beszegezve. Máris fújdogált a szél és mind hűvösebb lett az idő.

Egy jóalakú, nyúlánk férfi ült Pásztor mellett. Sok csomagja volt, tömött hátizsák a hátán, még egy zsák és egy bőrrönd a kezében. Előbb leült, aztán fölállt és csak akkor tette le a hátizsákját. Ránézett Pásztorra. Szabályosképű, csillogó feketeszemű, nyírott barnabajszú ember volt és mikor a kalapját levéve megsimogatta a fejét, látszott, hogy nagy és borzas a haja, kalap nélkül afféle művészfeje van. Mintha a Carmen című operából jelent volna meg Don José, aki katonából a cigányok közé keveredve csempésszé vált. Az arca mintha szüntelenül mosolygott volna. Mintha mindjárt beszédbe akart volna keveredni a szomszédjával. Mivel mégis hallgatott, Pásztor már el akarta kezdeni, majdnem ki is mondta: Hideg van! De megmaradt a gondolatnál. Majd kinézett a tájra. Lassan sötétedett, nem messze a

szabadban valami tűz égett. Szinte jólesett a hidegben látni a lángok sárga lobogását. Így ültek már egy órája, amikor megszólalt az utas.

— Uram, megkérem egy kis szívességre. Leme-
gyek vizet inni, tessék addig vigyázni a helyemre és
a csomagjaimra.

— Kérem.

Az utas kiment a kocsiból. Csakhamar fölszállt me-
gint néhány ember, az egyik Pásztor mellé akart
ülni.

— Bocsánat, ez foglalt hely.

És hogy jele legyen, hogy a hely foglalt, Pásztor
föltette a hátizsákot a padlóról az ülésre. Igen ne-
héz volt, alig tudta fölemelni. Ugyan mi a csoda le-
het benne? Ólom? Kíváncsiságból meg is tapogatta.

— Köszönöm — mondta útitársa, amikor tíz perc
múlva visszatért. Az útitárs fölnyitotta a bőröndjét
és ennivalót szedett ki belőle. Újságpapírt terített ki
az ölében, arra rakta a papírokból és zsírpapírból ki-
vett ételmet, kenyeret, főtt tojást, szalonnát, sült-
csirkét, uborkát, pogácsát.

Enni kezdett. Ránézett Pásztorra:

— Tessék velem tartani.

— Ó, köszönöm, — mondta Pásztor elhárítón.

— Csak ne tessék szemérmeskedni. Nem vagyunk
mi idegenek. Szakmáry vagyok. Ön tett nekem szí-
vességet. Képzelve el, ha ezt mind elemelték volna.

— Köszönöm, van nálam is egy kis elemőzsia.

— Rendben van, azt meg majd azután esszük meg.
Majd ha elakadunk és künn állunk valahol a pályán
reggelig. Én már megterítettem, tessék csak hozzá-
látni. Mert ha nem esszük meg, elromlik.

Pásztor húzódozott, nyúlt a maga bőrröndjéhez. Szakmáry megfogta a kezét:

— Ne utasítsa már vissza. Istókuccse megsértődök. Ne keresse magát. Úgyis túlságosan sokat hoztam magammal.

Pásztor végre elfogadta a vacsorát.

Beszélgettek. Kiderült, hogy Szakmáry egy kis cse-reberére utazik, éppen oda, ahova Pásztor. A csomagjaiban rézgálic, gyufa, dohány, szacharin, két pár bakancs és inganyag van.

— Egy egész disznót lehet ennyi holmiért kapni, — nevetett Pásztor.

— Azt is kapok érte.

— No és hol szerzi a disznót?

— Tessék csak rábízni. Tudom én már annak az útját-módját.

— És mit csinál egy egész disznóval?

— A felét elviszem, a másik feléért meg újra le-jövök.

— Fél disznót visz?

— Felet bizony. Csont, bőr, belső rész ittmarad, hús, szalonna, lesz legalább hatvan kiló. Nem könnyű mesterség ám ez.

Szakmáry nyelve megeredt. Csak úgy ömlött belőle a szó. Úgy látszott, hogy szeret dicsekedni. Mi az a hatvan kiló? Tessék csak egyenként megemelni ezt a három csomagot, ez se kutya. De ő bírja. Hozzászokott. Meg ez nem nagy távolság, Pestről idáig. T.-ig teherautón jött, fölkéredzkedett rá. De eljár ő Baranyába, Békésbe is. Igen, igen, nevetett, ő közönséges feketéző. Mit csináljon az ember manapság, ebben az új demokrata világban?

Ezt gúnyosan mondta, úgyszólván bevált politikai hit-

vallásnak is. Nem feszélyezte magát. Demokrácia van, tehát csúfolni is szabad a demokráciát. Nohát mit csináljon a szegényember, tessék megmondani. Hivatalba menjen, azért a pár rongyos millióért? A gázra, meg a villanyra sem elég az ember fizetése. Ő bizony nem hagyja éhen veszni a családját. Megvárja, míg rendes viszonyok lesznek. Addig megél ő a jég hátán is. Aztán okoskodnak azzal az igazolással is. Demokrácia. Egy sereg embert ki akarnak zárni a megélhetésből. Ez a demokrácia? Ez az igazság? ... Úgy él hát az ember, ahogyan tud, nem igaz? Hát nem könnyű kereset. Olyan terheket kell cipelni, hogy egy tevének is elég lenne. És a kockázat, a veszély! Egyszer már elfogták, valaki följelentette. Tudja is, hogy ki, majd ha „úgy fordul”, ellátja a baját. Őt libát vettek el tőle. Tessék elképzelni, mekkora kár. Pedig föl van szerelve iratokkal alaposan, minden eshetőségre. Ilyen engedély, olyan engedély, azt is igazolhatja, hogy közcélra szállít; ha disznót visz, akkor igazolványt szerez arról, hogy a disznó megbetegedett és kényszervágást kellett végezni. Bizony, így kell a szegényembernek ügyeskedni.

— Szép — mormogta Pásztor, leplezve megbotránkozását, hogy hadd beszéljen Szakmáry úr tovább. Lehet tőle tanulni.

— Feketézés! Ez csak olyan buta szó — magyarázta hévvel Szakmáry. — Mi az, hogy feketézés? Mindennek megvan a rendes ára, falun is, Pesten is. Hát most már ki feketézik? A bűdös paraszt, akitől veszem az árut, vagy a miniszteri tanácsos úr, akinek eladok belőle?

Bűdös paraszt! Szakmáry úr tehát úriember a javából.

— Aztán ki tudja abból a bűdös parasztból kiszorítani, amije van? Aztán mi lenne egész Budapest élelmezésével, ha nem jutna fel így is, feketén, a hús, a zsír, a liszt? De továbbmegyek, azt tessék nekem megmondani, hogy miből vesz tőlem szalonnát az a mai tisztviselő, akinek a legális jövedelméből cigarettára meg gyufára sem telik. Én ugyan tudom, mert látom, meg aztán csak egyszerű számvetést kell csinálni. Feketézés! Uram, ezt azok a rohadt újságírók találták ki. A nyavalya törjön ki minden skriblert.

Csak nem katonatiszt volt ez a Szakmáry úr? — tűnődött Pásztor.

— Mit csinálok én? Bűnt követek el? Hordom az élelmet a városnak! Nem én magam eszem meg. Bár én, az istenit az anyjuknak, megeszem a magam porcióját minden nap, én bizony nem koplalok. Koplaljon az, aki csinálja a mai törvényeket és rendeleteket. Az persze nem koplal. Koplal az a szegényember, a kis tisztviselő.

— Azt hiszi, hogy a munkások olyan jól élnek?

— Jól! Azokat tömik, uram.

— Érdekes. No látja, ezt én nem is tudtam.

— Higgye el nekem. Megvan azoknak a bérük, meg ilyen kalória, olyan kalória, még talán vitamin is. — Szakmáry úr nevet. — Én meg menjek el valahova körmölni, hat-nyolc millióért. Így mondják, hogy hatmillió, nemhogy becsületesen megmondanák: kapsz te barom egy hónapra hatszor ötven fillért, azaz három pengőt, aztán élj meg belőle és fogd be a szád.

Pásztort most már elöntötte az indulat. Úgy érezte, hogy valami gorombát kellene mondania Szakmáry úrnak. De minek? Szakmáry urat úgysem lehet az álláspontjától eltéríteni. Szakmáry úr az a kutya,

amelyikből nem lesz szalonna. Egy-két mélyet lélegzett Pásztor és szerényen csak ennyit mondott:

— Ön elfelejti, hogy ez egy lerombolt, kirabolt ország. Csak hogy kik rombolták le? Ilyen heves volt ön ezelőtt két esztendővel is? Akkor is így lázongott?

Szakmáry meglepődött és észbekapott:

— Ne értsen engem félre, uram. Gyűlöltem én azokat is, a két év előtti vezető urainkat. A nyilasokat meg pláne. Tőlem akasszák fel Szálasit meg a többit mind a lábuknál fogva. Én mindig a dolgozó szegény ember pártján álltam.

Most már szikrázni kezdett Szakmáry szeme és vonaglott az arca:

— Vagyok olyan kommunista, mint ön vagy akárki más.

— Én nem mondtam, hogy kommunista vagyok.

— Nem kell azt mondani, ön az! Csakhogy én is az vagyok, ha a dolgozó szegény emberről van szó. Tudom én, mi a nyomorúság. Én is dolgoztam már havi harminc pengőért. Mi pénz volt az? Hát engem nem zsákmányoltak ki? Érettségizett ember létemre terhet hordtam a Braun és Weiszfeld uraknak. Kifutó fiú voltam náluk. Én több vagyok uram, mint kommunista, mert én anarchista vagyok. Én életemben mindig gyűlöltem a gazdag embereket. Hát nem ez a kommunizmus?

Nem egészen! — akarta mondani Pásztor. De kényszeredett mosollyal, reménytelenül ráhagyta:

— Pontosan ez.

— És tessék elhinni, minden irányzatnak, minden politikának mindig a szegényember issza meg a levét. A gazdagnak soha semmi baja. Most is mi történik? Azt a nyavalyás keretlegényt, mert azt mondta a

Kohlnak, hogy görbe az orra, egy-kettőre felkötik. A nagyfejűekkel hónapokig elvacakolnak, de a legtöbb nagyfejű szabadon jár, meg most is hivatalban van. És negyvennégyben meg hogyan volt? A gazdag mindig kihúzta magát a csávából. A Chorinoknak meg a Kornfeldeknek semmi bajuk sem történt.

Szakmáry elhallgatott, krárogott egyet, Pásztorra nézett mereven és várta a hozzászólást. Mert amit most mondott, az szent igazság.

Pásztor másra akarta terelni a beszédet:

— Hogyan csinálja ezt a cserét? Mit visz magával falura? Tudja előre, hogy hol mi kell?

Nem tud mit válaszolni a nyavalyás! — gondolta Szakmáry és felelt a kérdésre:

— Mindegy, hogy mit viszek, duma dolga az egész uram. A dumához meg értek.

Mosolygott és ezt gondolta: Hiszen látod, csues! És folytatta:

— Rásózok én a parasztra mindent. Eladok én neki még koporsószöveget is. Úgy csapom be, hogy kétfelé áll a füle. Kulák a gazdag paraszt, nem igaz? Nem kell nekem a kulákot kímélni! Meg aztán itt ... ben, ahova most megyek, megvannak már a haverjaim. Ön hova utazik?

— Ugyanoda ... -be.

Szakmáry meghökkent. Hirtelen megbánta, hogy túlságosan eljárt a szája, ránézett Pásztorra:

— Remélem, igazat ad nekem mindabban, amit mondtam.

Pásztor már majdnem kimondta, hogy: Tökéletesen. Mert hát mit tegyen ő Szakmáry úrral? Mégis meggondolta a dolgot:

— Ez nem fontos.

Ezt az elutasítást persze megértette Szakmáry. És így folytatta:

— A politika, uram, huncutság, mindig is az volt. Ez a kis látszólagos feketézés meg semmi. Kinek árt? Nem is eladásra viszem én most azt a kis húst, már persze ha kapok, hanem magamnak kell. Hogy legyen otthon a családnak mit enni. Három fiam van nekem, uram, azok úgy esznek, mint a sáskák. A múltkor meg kórháznak szállítottam egy kis zsírt, lisztet. Első ugyebár a beteg.

És egészen belehajolva Pásztor arcába, mélyen benézett a szemébe, hogy istókuccse úgy igaz, ahogyan mondja.

Megérkezett a pesti vonat. Leugráltak róla, akik útjukat a helyiérdekűvel folytatják. Abba a kocsiba is, amelyben Pásztor és Szakmáry ültek, sűrűn tódultak fel. Próbáltak elhelyezkedni, nagy zsongás-bongás közt, Julis gyere ide, itt van ülőhely, Sanyi, siess már, szabad kérem arrább azt a pakkot, nem kérem, itt ülnek, itt kérem nincs fenntartott hely, ne tolakodjon már, a jó Isten áldja meg, még elsodor. Akinek nem jutott hely a padokon, az állva maradt, egy-kettőre megtelt az egész kocsi. Volt, aki letette a cókmojkját a padlóra, letelepedett rá és mosolyogva nézett körül, hogy lám ő milyen praktikus. A körülötte állók majd hogy nem a vállán ültek. Pásztor eddig fázott, most érezte, hogy a sok nyüzsgő test meleget áraszt magából, csak az volt a baj, hogy egy sokszoknyás asszony ült le előtte a padlóra, az szegény olyan bűdös volt, mint a görény. Pásztor behunyta a szemét és szunyókálni kezdett. Lehetett, mert Szakmáry is elhallgatott, most már túlságosan nagy lett volna a hallgatósága.

— De kemény ez a hátizsák, mi van benne? — kérdezte egy asszony csak úgy a levegőbe. Szakmáry felelt neki:

— Tört arany.

Az asszony nevetett:

— Elhisszük. Hol száll le? Mert majd utána megyünk ám.

Ezt még hallotta Pásztor, aztán elaludt.

A végcélnál együtt szállt le Szakmáryval. Igen sokan szálltak le itt a vonatról, mert az állomás három községnek épült. Pásztor nézte a várakozókat és kiáltozni kezdett:

— Tamás, Tamás! Nincs itt Tamás úr?

Gyenge hangja a zsivajban elveszett. Szakmáry segített neki és csengő hangon elkiáltotta:

— Tamás ú-úr!

Nem várta senki Pásztort. Elindultak.

— Nehéz az a bőrönd? — kérdezte később Szakmáry.

— Elég nehéz.

— Adja ide. Viszek én négyet is, ha muszáj. Vagy tróger az ember, vagy nem.

— No ne tréfáljon.

— Viszem én, istókuccse, ha nehezebbre esik.

— Bolondság.

A falu felé vezető úton egy kocsmá van, áradt belőle a sárga világosság.

— Ide betérhetnénk egy kis forralt borra. Egészen átfáztam — indítványozta Szakmáry.

— Nem, nem. Nekem sietnem kell.

— Megiszunk egy-két decit, azután sietek én is.

— Nem, kérem. Így is már alusznak, akiknél megszálllok.

— Csak úgy vendégségbe tetszik menni?

— Nem, hivatalos ügyben.

Ettől megint meghökkent Szakmáry.

— No, csak népoktatás — mondta még Pásztor, nevetve a Szakmáry zavarán.

— Akkor meg pláne tessék bejönni ebbe a csehóba. Két perc az egész. A két decit nem forraltatjuk föl.

— Ön csak menjen — szólta Pásztor, de a bőröndjét letette, mert kegyetlenül vágta megint a fogantyú a kezét.

— Nos hát? Bemegyünk?

— Én nem.

— Makacs ember. Azért... ne gondoljon ám rólam semmi rosszat. Mondom, én szegényember-párti vagyok. Én még a földosztást is helyeslem. Csak azt nem helyeslem, hogy nem adnak nekem is valahol vagy húsz hold szőlőt. És komolyan nagy igazságtalanságnak tartom, hogy a régi kormány öt holdat ígért azoknak a magyar katonáknak, akik egy tankot kilőnek, ez a mostani meg nem adja meg nekik. Miért nem? Hát azok a magyar katonák harcoltak és becsülettel védték a hazát!

Pásztor felkapta hirtelen a bőröndjét:

— Most már menjen és igyon meg öt liter bort, már nem árthat meg magának. Jó éjszakát!

Nem is fogott kezét Szakmáryval.

Szakmáry még utána nézett és káromkodott egyet:

— Az anyád demokrata istenit! — és indult be a kocsmába.

PASZTOR CSATLA KOZOTT a falu felé sietők-
höz és kérdezősködött tőlük, hogy hol lakik Tamás
tanító. Az egyik azt sem tudta, ki az a Tamás. Már
hogyan tanító? Lehet. Vannak néhányan, az ember nem
is ismeri őket. A Dudást, azt ismerte, de ez elszelelt
a faluból, mert nyilas volt. A másik már hallott Ta-
másról, de azt nem tudta, merre lakik. „Erzsi néni,
nem tudja merre lakik a Tamás tanító úr?” „Dehogy-
nem tudom. A Prácski mellett az az alacsony kis
ház.” „Á fenét, ott a Füzér lakik.”

Végre akadt egy asszony, aki ajánlkozott, hogy el-
vezeti a Tamás házáig, mert ő úgyis arra megy. Egy
kis csapattal ment Pásztor, szótlanul hallgatta a cse-
vegésüket. Ügyet sem vetettek rá.

— Így aztán nem vettem, ha odafönn is ilyen drága
az orvosság. Itt a patikában tegnapelőtt egy millió-
kétszázezerbe került...

— Teremtő Isten!

— Annyiba. Aztán minden héten meg kell neki
csináltatni. Mondom a gyógyszerésznőnek, az Isten
áldja meg, nagyságos asszony, számítsa már olcsób-
ban, nincs is annyi pénz nálam. Azt mondja, ő nem
számíthatja olcsóbban, mert annyi az ára, megint
emelték a szorzószámot. Mondom, akkor mit csinál-
jak? Azt mondja, majd behozza Tóthné a pénzt. De
mondom, otthon sincs annyi pénz. Azt mondja, akkor
adjon érte tojást, vagy lisztet, vagy szalonnát, amije
van. Mondom, nincs énnékem semmim a világon, csak
éppen egy kis tojásom, mennyi tojást adjak érte?
Azt mondja, hogy adjak érte ötvennyolc tojást. Mon-
dom, ötvennyolcat? Hát mennyibe számít egy tojást
a nagyságos asszony? Azt mondja, húszezer pengőbe.
Mondom, hát hogyan húszezerbe, én máma reggel

huszonötért adtam a tojást, ami kis pénzem van, az is abból van, a Deák vette meg. Azt mondja, hogy ő nem számítja drágábban, mint húszezer, mert a faluban most annyi a tojás ára, azt mondja, hogyha Deák magának huszonötezret adott, akkor az szerelmes magába.

Nagyot kacagott az egész társaság, a beszélő asszony maga is nevetett, aztán folytatta:

— Mondom, hogy ötvennyolc tojásom nincs is odahaza. Azt mondja, hát mennyi van? Mondom, harminc. Azt mondja, akkor vigyem be a harmincat, a többit meg majd megadom. Aztán indulok, hogy hazaszaladok a tojásért, azt mondja, az orvosságot csak vigyem el. Elvittem az orvosságot, aztán visszamentem a harminc tojással. Így aztán még a patikában is tartozok huszonnyolc tojással... Mindenki zsírral, meg szalonnával, meg tojással fizet, ott áll a pult alatt egy nagy kosár, azt' abban a rengeteg tojás.

— Mit csinál azzal a sok tojással?

Egy férfi mondja:

— Mit? Eladja! Húsba számítja, azt' huszonötért eladja.

— Á! Nem árul az semmit. Megtartja, azt' megesszik mind.

— Nem rossz asszony az, hitelbe is kiadja az orvosságot.

— Pesten meg máma harmincnyolcezer volt a tojás.

— Mennyi?

— Harmincnyolcezer.

— A tűz égesse el őket. Itt meg húsz, meg huszonötezer.

— De csak használna már az az orvosság.

— Fenét használ az — mondja a férfi, aki az előbb is megszólalt.

Egy fiatalasszony leinti:

— Majd csak használ. Nem kell mindjárt károgni.

A kis csapat kosarakkal a kézben, batyukkal a hátán, meghajolva, úgy sietett, hogy Pásztor alig tudott velük lépést tartani. A fiatalasszony, akinek csak kisebb batyuja volt, odaszólt most neki:

— Látom, nehéz a koffer, tessék ideadni, majd én viszem egy kicsit.

— Dehogy viszi, lelkem, csak nem csinállok csúfságot.

— Viszem én. Jobban bírjuk mink a terhet, mint az úr. Tessék csak ideadni.

— Nem, dehogy adom — tiltakozott Pásztor és erőltetve magát megsziporázta a lépteit.

Közeledtek a faluhoz. A hold szépen világította az utcát, a házakat, látszott a torony is. Nem lehet csúnya falu — vélte Pásztor. Az utat mindkét oldalán fasor szegélyezte.

— Holnap lesz a Jucika esküvője.

— Holnap?

— Kíváncsi vagyok, milyen lesz a lakodalom ebben a sanyarú világban.

— Lakodalom? Dehogy lesz lakodalom. Nincs azoknak semmijük, se a lánynak, se a vőlegénynek.

— Miféle lakodalom lenne? Babot ennének, meg kását?

— No hát ilyent sem hallottam még, esküvő lakodalom nélkül.

— Az a! Mindig csak a bab, meg a kása, meg a krumpoli.

— Az én uram meg csak nevet, azt mondja, hogy

hiába, ő szereti a babot is, a kását is. No, van is benne része.

— Nem is olyan rossz a bab, csakhogy kolbász kell bele.

— A kolbászt hozzágondoljuk.

Nevetnek.

— A kolbászt megeszik a Nyáriék.

— Pedig mink dolgozunk, mint a barmok. Most is, ha jövő héten nem lesz ló, hát nekiállunk és felkapáljuk az egész laposi két holdat.

— Ugyan!

— Főlkapáljuk mink. Sötétben elkezdjük, sötétig kapálunk, aztán vasárnap is kapálunk. Ha a két karunk leszakad, akkor is kapálunk. Mire várjunk?

Már bent jártak a faluban. A kis csapat fogyatkozni kezdett. Ki haza érkezett, ki meg valamelyik kis utcába elkanyarodott. Az asszony, akinek Tamásiék felé vezetett az útja, odaszólt Pásztornak:

— Mink erre megyünk.

— Egy perc csak. Kicsit pihentetem a kezemet.

Pásztor letette a bőrröndjét és nagyokat lihegett.

— Segítenék, de annyi cókmókom van. Ezek a csomagok is mind a kezemben...

— Nem kell, dehogy kell. Remélem, hamarosan megérkezünk.

— Nincs messze.

Hallgattak. Pásztor várta, hogy valamibe, akármibe kezdjen az asszony, de az csak állt, megigazította a kendőjét, ásított egyet. Pásztor az elgyötört tenyerét simogatta. Mivel az asszony sehogysem szólalt meg, azt kérdezte tőle:

— Pesten volt?

— Pesten.

— Milyen volt az utazás?

— Hideg volt. Hogy azokat az ablakokat nem tudják már megcsinálni. Mire várnak? Az embernek még a csontjait is átfújja a cút.

— Könnyebb volt az ablakokat elpusztítani, mint aztán most megcsinálni. Ahhoz rengeteg sok üveg kell ám. És az üveggyárakat is elpusztították.

Lehet, hogy így igaz, de azzal az asszony nem sokat törődött.

— No, mehetünk — mondta Pásztor.

Elindultak, megint csak szótlanul.

— Van ura ugye? — kérdezte később Pásztor.

— Van.

— És földjük van-e?

— Van egy kevés.

— A földosztáskor kapták?

Az asszony szinte megsértődött:

— Dehogy kaptunk mink a földosztáskor. Az uramnak volt hat holdja, nekem is volt öt. Becsülettel szereztük mi, amink van.

Ó, itt előlről kellene kezdeni a leckéket — gondolta Pásztor. Ez lenne a szülők iskolája. Mert ezeket senki sem tanítja.

— Jár ide újság? — kérdezte Pásztor.

— Nemigen. Mink nem olvasunk újságot.

— Miért nem?

— Mert drága. Meg nincs is időnk rá. Azelőtt járattunk újságot, de most azt mondja az uram, hogy őneki nem kell, mert úgyis hazudik... No, itt lakik a Tamás tanító úr. Ez az a ház... jóéjszakát adjon Isten.

Az ablakon világosság szűrődött ki, Pásztor megörült, hogy még ébren vannak.

Vendégek is voltak Tamáséknál. Füzér, meg Vida orvos és a felesége. Jókora szobában ültek, az asztalon boroskancsó állt és poharak, a szobát megtöltötte a dohányfüst.

— Jaj, miért nem jött délben, jó ebéddel vártuk, — mondta a háziasszony. — Éhes ugye?

Sovány, savószerű asszony volt Tamásné, két mélyen ülő szemével riadtan nézett. Az orvos meg egy rettentően úriember, kis nyírott, szőke bajusszal, barna sportruhában, bakancsban. Az orvosné szép és elegáns, mint egy pesti dáma a régi világban.

— Csinálok egy kis rántottát — ajánlkozott a háziasszony.

— Köszönöm, ne tessék fáradni, jóllaktam a vonaton.

— Persze — nevetett az orvos, — van étkező kocsink is a vicinálison. Haladunk, haladunk. Rohamos tempóban folyik az újjáépítés.

— Mi újság Pesten?

— Semmi különös.

Azért csak faggatták Pásztort, hogy hát mégis. Mert Pesten csak jobban lehet mindenről értesülni. Hogyan zajlott le a munkások tüntetése? Mert itt a faluban már azt hitték, hogy forradalom lesz. Igaz, hogy Pesten éheznek az emberek? Itt azt beszélik, hogy Tito elmenekült Szerbiából, hogy a királypártiak elfoglalták Belgrádot és amerikai repülők bombázzák a Tito-csapatokat. És hogy nemsokára megindulnak Mihájlovcsek és jönnek fölfelé. Azt is suttogják, hogy majd megint megszólal a sziréna és akkor mindenkinek le kell menni a pincébe.

Tamásné behozta a rántottát. Kolbász is került

bele. Pásztor evett és megivott egy pohár bort. Most Tamásné kezdte vallatni:

— Mondja Pásztor, mi lesz ezzel a szörnyű drágasággal?

— Azt én is szeretném tudni.

— Minket asszonyokat csak ez érdekel, hogy mikor lesz már vége. Semmi jót sem tud mondani?

— De igen. Azt, hogy nem fogunk belehalni.

Most Füzér is megszólalt:

— Ez az, ami nem bizonyos. A drágaság rohan, a fizetésünk meg csak cammog utána. Hónapról hónapra jobban lemaradunk.

Tamásné nem tud megnyugodni:

— De mégis! Hogyan képzelik ezt a dolgot? Annyi okos ember.

Az orvos:

— Sehogysem képzelik. Csupa hozzá nem értő ember irányítja az ország sorsát.

Tamásné:

— Hogy most a tojás Pesten?

— Mit tudja azt ő! — inti a feleségét Tamás.

— Véletlenül tudom, mert tegnap láttam a kirakatban az árakat. Harmincnolcezer egy darab.

— Az tegnap volt — veti közbe az orvos.

— Borzasztó! — sóhajt Tamásné. — Itt meg csak huszonötezer. De ne mondja ám el senkinek, mert itt is rögtön emelik az árát.

— Attól meg miért félsz? — nevet Tamás. — Nekünk nem árt, ha emelik.

Pásztorhoz fordul:

— Van ugyanis egy csapat tyúkunk.

Az asszony:

— Egy csapat. Ne beszélj már bolondokat. Kilenc

tyúkom van. A múlt héten még tizennégy volt, de öt megdöglött. Egészen belebetegedtem. Higyje el, ha az a kis földünk nem volna, hát egyáltalában nem tudnánk megélni.

Pásztor:

— Miből él a többi kolléga? Hogyan tudnak megélni?

Füzér felelt:

— Semmiből sem élünk. Nem élünk. Ilyen még nem volt, mióta a világ áll. Ilyen cserbenhagyása a fix-fizetéseseknek.

Pásztor:

— No azért valamiből mégis csak élnek! Mert látom, hogy élnek.

Tamásné:

— Nem tudja azt itt senki, hogy miből él, legfeljebb a nagygazdák.

Füzér:

— Majd én megmondom, hogy mi tanítók miből élünk. Először is, nem élünk, hanem koplalunk. Másodsor, én például kapálok, ások, kertészkedem. Földem persze nincs, de elvállalok kukoricát, krumplit felesbe. Még napszámért is kapálok.

Az orvos:

— Márton is kapál. Meg van magántanítványa, egy gazda fiát abriktolja, attól kap valami eleséget. Mert itt minden eleségért történik. Én magam is természetben szedem a honoráriumot a pácienseimtől. Egy foghúzás ötven tojás!

Pásztor a tojás szóra már émelyegni kezdett. Azt érezte, hogy tojásmérgezése van. Délben rántottát ebédelt, a vonatban Szakmáry főtt tojással is kínálgatta, a patikában tojásvalutában számítják az orvos-

ság árát, akivel beszél, az a tojás árát kérdezi vagy mondja, most meg a foghúzás is ötven tojás. Szerencse, hogy éppen megette a rántottát, még nagyobb szerencse, hogy kolbász is volt benne. Az orvos beszél tovább:

— Én köteles vagyok persze a pénzt is elfogadni, de a paraszt szívesebben fizet étellemmel. Pénze nincs, nem is tartaná, ha volna is, mert valósággal elolvad a pénz a sublótnak. Mert ha beteszi a fiókba, egy hét múlva meg kinyitja a fiókot, hogy kivegye, már a felét éri annak, mint amikor kapta. Cserekereskedés folyik itt, tiszta középkor...

Füzér:

— Nem is középkor, hanem ókor. Visszazuhantunk az ősi állapotokba, amikor még nem ismerték a pénzt.

A két asszony, Tamásné és az orvosné, elhúzódott a szoba egyik szögletébe, ott suttogtak. Ki, mi ez a Pásztor? — firtatja az orvosné. Tamásné az urára hivatkozik, az azt mondja, hogy igen rendes ember. De mi az, hogy rendes ember? — tűnődik az orvosné. A szegény Dudás Karcsi helyébe küldték. Biztosan azért, hogy most már az új világra ő tanítsa a gyerekeket. Már a gyerekeken elkezdik! Jaj, legokosabb lenne Péterkét kivenni az iskolából, tanuljon csak otthon. Esténként Füzér járna hozzá. Tamásné figyelmezteti, hogy azt nem lehet megtenni, mert az iskolabajlás kötelező. Az orvosné ingerülten tiltakozik: Semmi sem kötelező! Az ember fütyül a rendeletekre és mindenféle ostoba szabályra. „De, drágám, megbüntetik a szülőket!” „Ugyan! Péterkének kiállítanak egy bizonyítványt arról, hogy beteg, nem járhat iskolába, az uram bármelyik kollégája megteszi.”

Pásztor elmondja, hogy a vonaton megismerkedett

egy úri feketézővel. Kiderült, hogy éppen ideutazott egy kis csereberére. Járnak-e ide sűrűn az ilyen fekete madarak? — kérdezi.

Tamásné felel a szögletből:

— Jártak, de már mindent elvittek, ami elvihető. Most legföljebb tojásért jöhetnek.

Jaj, már megint az a tojás! Tamásné ismerteti tovább a helyzetet:

— Most már a falusiaknak sem kell tőlük semmi. A tehetősebbeknek már mindenük van, amit a feketézők hozhatnának. A szegényeknek meg hiába kínálnák a ruhafélét, fehérneműt, cipőt, cukrot, nem adhatnak érte semmit, mert annyijuk sincs, amennyi nekik kell.

Az orvos nevetve szól közbe:

— Most a tyúkokat hordják el. Baromfivész van a községben, de úgy tudom, az egész országban is, sorra döglenek a tyúkok és viszik fel a döögöket. Nem fenéigig tejföl az sem, amit a pesti urak esznek. Mert hal-lom, hogy némely rétegek úgy tobzódnak, hogy az ország virágkorában sem zabáltak úgy.

— Te, doktor — így szólítja az orvosné a férjét, — én azt hiszem, már éjfél is elmúlt.

— Majd üti a toronyóra a tizenkettőt! — az orvos megint gúnyosan nevet, általában nevető kedvében van. — Vagy nem üti?

És Pásztornak magyarázza:

— Tudniillik a toronyóránk ezelőtt szépen elütötte a negyedórát, félórát, meg az órát. De a harcok utolsó napján orosz megfigyelő volt a toronyban, a németek persze ezt látták s egy kisebb gránáttal pontosan bele-találtak az ablakba. A megfigyelőnek nem történt

baja, de az óra kampec lett. Másfél éve már, de azóta sem tudták megcsináltatni.

Pásztor valami undort érez már, nem állhatja meg, hogy ennyit ne mondjon:

— Érdekes, milyen gépiesen megy ez némely embernél: most mindent hibáztatnak. Csak az a kérdés, doktor úr, hogy akkor is ilyen elégedetlen volt-e, amikor az órát elpusztították, amikor annyi mást tönkretettek és amikor a sok pusztítást előkészítették.

Az orvosné segít a férjének:

— A doktor mindig megmondta a véleményét, ha valami nem tetszett neki.

— Már amennyire lehetett — egészsíti ki az orvos, hogy így aztán hihető legyen. — Különben félegy van.

Füzér felállt, utána az orvosék is.

Amikor Tamásék hármában maradtak Pásztorral, megbeszélték, hogy milyen feltételekkel lakik majd náluk Pásztor. Addig, amíg lakása lesz és lejön a felesége is.

— Albérlet lesz az is — mereng el Pásztor. — A feleségem irtózik tőle.

Az asszony bemegy a másik szobába, hogy megágyazzon és mindent rendbe tegyen.

Ezalatt néhány szót válthat a két férfi:

— Nem lesz itt könnyű az élet — így Pásztor.

— Nem. Csak éppen hogy éhen nem halsz.

— Nem erre gondolok. Hanem a környezetre.

— A környezetet meg kell szokni. A környezettel nem kell törődni.

— Nemigen szeretnék ezekkel az urakkal érintkezni. Ez az orvos! Ez a Füzér! Mondd csak, mind ilyenek?

— Nagyjából.

— És mondd csak, hallani itt más hangot is?

— Hát tessék! — mondja visszatérve Tamásné. — Megmutatom a lakosztályát. Sajnos, a mi községünkben nincs villany, csak egy kis gyertyát tudtam adni.

— Az is jó. Legföljeb nem olvasok este.

— Az olvasás úgyis drága mulatság lenne. Itt a petróleum is méregdrága. És azt is csak cserélni lehet.

— Tojásért, mi? — nevet Pásztor.

— Szalonnáért is. Hát aludjon jól. Jó éjszakát.

A szoba kicsi, igen egyszerűen bútorozott, de az ágy tiszta. Tamásné egy pohár vizet tett be az asztalra, oda állított egy széket az ágy mellé ruhának, bevitte Pásztor bőröndjét, a gyertya mellé gyufát is tett.

Tisztaság, rend, az van itt, hála Istennek — s Pásztor elkezdett vetkőzni. Dunyha a takaró, az is jó, mert ugyancsak hideg van, valóságos jégverem ez a kis szoba, de... hogyan is lehet itt kimenni és hova, ha muszáj? Ezt bizony meg kell tudni. Kopogtatott az ajtón, mielőtt kinyitotta:

— Tamás! Kérlek egy percre.

Tamás készségesen kalauzolta ki és megmutatta neki a félreeső helyet.

SZAKMÁRY bement a kocsmába, félliter bort forraltatott és cigarettázott, egyikről a másikra gyújtva. A kocsmárost is megkínálta cigarettával. Már az is jó ismerőse volt, az ő szava szerint haverja. A félliter után újabb félliter következett. Egészen italos állapotban indult el a kocsmából a falu felé, lehetett már éjfél, a falu kihaltak látszott. Mintha a házak is hol-

tak lettek volna. A fák is. Nem mozdult semmi. De hang sem hallatszott, még kutya sem ugatott.

Ismerte a járást. A Nyári József házához ment egyesesen és bekopogtatott az egyik ablakon. Háromszor is meg kellett verni az ablakot, gyengén persze, mert nagy zajt csapni nem akart. Végre valaki mozdult odabenn az ablak táján, látható volt a hold világosságában. Nyári nézett ki:

— Ki az?

— Én vagyok — félig kiáltotta, félig súgta ezt Szakmáry — a nevét nem akarta kimondani, hátha valaki a közelben mégis meghallja.

Nyári ingben, gatyában jött ki ajtót nyitni.

— Akkor hajnalban kimegyünk a tanyára. Levágjuk a disznót.

Beljebb kerültek a házba. Át kellett menniük azon a szobán, melyben az asszony és a nagylány aludt. Fanyar szagot árasztott a két ág. Szakmáry a homályban nekiütődött az asztalnak. Sziszegve káromkodott. A lány fölébredt, de jelét nem adta. A dunyhát kicsit eltolta a szeme elől és Szakmáry felé pislogott. Körvonalaait látta csak. Már a múltkor nagyon megtetszett neki a marcona, úrias külsejű Szakmáry.

— Nem sokat alszik az éjszaka, öcsém — mormogta Nyári. — Négykor felkelünk.

Szakmáry le sem vetkőzött, ruhástul, cipőstül feküdt le a diványra s köpenyével takarta be magát. Álmos volt, azt hitte rögtön elalszik, csak hogy Nyári, mihelyt visszabújt az ágyba, mindjárt elkezdett hortyogni. De úgy, mint ahogy a fűrész recsegteti, rikatja a hasadt fát. Hát ez borzalmas! Szakmáry gyötrődött, forgott egyideig. Mit lehetne hozzávágni az öreghez? Motozni kezdett, hogy

valamit találjon maga körül, valami kemény tárgyat és a földre ejti, de nemigen akadt a keze ügyébe semmi. Belerúgott hát teljes erővel a falba. Csak a másik szobában köhögött egyet vagy az asszony, vagy a lány. Még egy rúgás. Nyári horkant egyet, mint a megriadt ló, aztán sóhajtott, mozdult, de félperc múlva megint rázendített. Később sóhajtott megint, nyöszörgött, jajgatott, még beszélt is: jaj, jaj Istenem... ki az? Megint felébredt és egyideig csendben maradt.

Így aludt Nyári, a szobornyugalmú parasztember. Aki olyan lassúszavú és megfontolt ébren, aki napközben méltóságosan pipázik, gyakran mosolyog, az emberek beszédére csak itt-ott tesz egy huncut megjegyzést.

Végre a kimerültség elnyomta Szakmáryt. Hogy aztán ő is hortyogott, az már őt nem zavarta, de Nyárit sem.

Nyári négy órakor olyan pontosan fölébredt, mintha ébresztőóra verte volna föl. Fölkeltette Szakmáryt. Felöltözött, kiment az istállóba, befogta a lovakat, a kocsinak megmondta, hogy csak a kerítés kapuját nyissa ki, aztán itthon maradhat.

Szótlanul ültek egymás mellett a kocsin. A falura sötétség borult, mert a hold már lenyugodott és a csillagokat felhőzet takarta el.

— Legalább nem lát bennünket senki, — dohogta Nyári.

Csakhamar dühösen lihegte:

— Hé-éj, az anyád keserves istenit!

Mert sasszemével meglátott valakit, aki a kerítések tövében osont, hóna alatt szorongatva valamit.

— Ez pedig megismert — morogta azután. — Mert

az ilyen éjszakai tolvajnak olyan ám a szeme, mint a bagolyé. Addig tolvajkodik, amíg megtanul látni a sötétben.

— Kacsát vagy ludat vitt — vélte Szakmáry.

— Ludat. Nagy volt.

— Lopta.

— Hát! Lopnak itt úgy, mint a szarkák. Maholnap már minden, ami elmozdítható, gazdát cserél.

— Akkor nincs baj — nevetett Szakmáry.

— Az. Az én fejszém a Deáknál lesz, a Deáké meg nálam.

— Lehet folytatni a munkát.

— A Dérné hagymát ültetett a múlt héten és még aznap éjjel kiszedték a földből a dughagymát, de mind!

Elhagyták a falut. Egy kátyúban akkorát zökkent a kocsí, hogy Szakmáry majdnem lezuhant az ülésről. Nyári most már hangosan beszélt:

— A koszosok! Felszabadultak! Kommunisták! Minden az övéké. Tolvaj a fél falu. A szemét ki-
lopják az embernek. De a csendőröket el kellett űzni. Pedig ahol csendőr nincs, ott nincs rend sem. A csendőr volt az egyetlen, akitől az ilyen zsvány nép félt. Amikor még csendőr volt, akkor nem loptak. Aztán most itt vannak ezek a nyavalyás rendőrök. Demokratikus rendőrség! Mit tudnak ezek? Nem tudnak ezek egy tolvajlást sem kinyomozni. Hol tanul-
ták volna? Azért, mert azelőtt suszter volt, azt' most rendőr. De nem is jár rá az eszük. Mert nekik politika kell. Ki mit tett, mit mondott két év előtt, él-
tette-e Hitlert vagy Szálasit. Hej, a régi jó csend-
őrök! A csendőr azzal kezdte, hogy úgy szájon törülte
azt a bitangot, hogy mindjárt kiesett a taknya.

— Nem volt párja a csendőrnek! — lelkenedezett Szakmáry is. — A csendőrségnél volt a legnagyobb fegyelem. A magyar csendőrség világviszonylatban is elsőrendű intézmény volt. És most üldözik a volt csendőrt. Hát igazság ez?

— Majd visszasírják még őket.

— Vissza. De vissza is jönnek.

— Ha-aj, mikor lesz az — sóhajtott Nyári.

— Én mondom magának, Nyári bátyám, nemso-kára.

Nyári elmerengett, majd hirtelen ezt mondta:

— Az a tolvaj meglátott ám bennünket.

— Hát aztán! Mit tudhatja az, miben járunk?

— Elég, ha látott. Eljár majd a szája. Aztán majd meghányják-vetik, a szomszéduram meg a szomszédasszony, hogy hová is mehetett az a Nyári éjszákának idején, kocsival meg egy idegennel.

Elhallgattak. Nyári végigvágott a lovain. A lovak megeredtek, akkor meg húzta dühösen a gyeplőt, hogy lassítson. Szakmáry elbóbiskolt. Később megint felzöttyent s mivel fázott, lökött a karjaival néhányat a levegőbe. Szólt:

— Jó két ló.

— Jók. Megmaradtak... Tőlünk akarják most az igát, hogy szánthassanak. Csakhogy ha földet adtak nekik, adjanak hozzá lovat is, nem igaz? A traktort is akarják. Úgysem tudnak vele bánni... Az ősszel kölcsönadtam egynek az igát, meg az ekét, hogy majd ledolgozza, dolgozik érte nyolc napot. Hát eljött? Máig sem. Mikor hivattam, azt mondta, hogy majd máskor, most nem ér rá. Hát így van. Az egyik meg szőlőt kapott, másfél holdat. Ami bora ter-

mett, azt nem adta el, hogy vegyen magának lisztet, krumplit, hanem egymaga megitta. Az idén meg jelentkezett ellátatlannak. Hogy őt is én tartsam el. A keserves istenit az anyjuknak, hát bírjuk mink ezt? ... A várost, a falut, a sok léhűtőt mind mi tart-suk el? ... Aztán mit akarnak ezekkel a csip-csup föl-dekkel? Ez kapott öt holdat, az kapott hatot, mire megy vele? Tud az ilyen termelni az országnak? Az ilyen legfeljebb önellátásra termelhet... Ott van Sz.-ben a Szilfamajor. Négyszáz hold, az egész szán-tatlan, vetetlen. Terem majd benne nyárra kommu-nista búza.

— Az meg mi?

— Pipacs!... Aztán ott ugyancsak Sz.-ben a grófi birtok. Abból kaptak húsz holdat is, leginkább a volt cselédek. Mit tudnak vele csinálni? Olyan ekék van-nak ott, amiket négy ökör húzott. Ha befogja az ilyen ekébe az a szerencsétlen a két gebét, hát meg sem tud velük indulni.

Nyári elhallgatott. A felhők szétfoszlottak, valami derengésféle látszott a keleti égen. Kis akácos mel-lett hajtottak el. Az út itt tiszta homok, a lovak las-san léptek, a kerekek mélyen besüppedtek a homokba és keservesen nyikorogtak a tengelyek.

— Ezt is kivagdossák mind — bökött az ostorral Nyári az akácos felé.

— Ja, most rendőreik vannak.

— Kivágják ezek a gyümölcsfákat is és eltüzelik.

Szakmáry ásított:

— Messze vagyunk még?

— Nem.

— Valami tanítóval utaztam az este. Együtt száll-tunk ki. Pásztornak hívják.

— Nem ismerem. De hallottam már róla, hogy Dudás helyébe, aki elment, új tanító jön.

— Meg is vacsoráztattam.

— Aztán miféle?

— Olyan girhes emberke, igazi tanító. Ha szél ke-
rekedik, odavágja az iskola falához.

— De hogy miféle a beszéde?

— Valami baloldali, az bizonyos. Beadtam neki, hogy én meg anarkista vagyok. Tudja bátyám, anar-
kisták azok, akik a királyokat lelőtték.

A széles útról lekanyarodtak jobbra, a keske-
nyebbre. Szakmáry megkönnyebbült:

— Innen már el tudok én is igazodni. Közeledünk
már, úgy-e?

— Mindjárt odaérünk.

Amikor megérkeztek a tanyára, Jámbor, a béres
éppen akkor kelt föl. Nem sokat tétováztak, mindjárt
nekiláttak a munkának, pedig még éppen csak deren-
gett. Megmondták Jámbornak, hogy leszúrák a disz-
nót, keltse föl a feleségét is. Mialatt az asszony ma-
gára kapkodta a ruháját, Jámbor szalmát húzott a
boglyából. Aztán bement a konyhába, nagy hegyes
kést hozott elő, Nyári kezébe adta, majd kinyitotta
az ólat.

A disznó eleinte nem mozdult, de egyszer csak ke-
délyes rőfögéssel előbújt.

— Még jó, hogy ezt is el nem lopták — dohogta
Nyári.

A disznó tétován nézelődött, mozgatta az orrát és
elsétált az óltól. A szalmahalom felé csalogatták, biz-
tatták, Jámbor hátulról taszigálta. Szakmáry villám-
gyorsan elkapta a disznó egyik hátsó lábát, nagyot
rántott rajta és a disznó elterült. Elkezdett szörnyen

visítani. Nyári már rajta is térdelt s még mielőtt Szakmáry vagy Jámbor segített volna, hogy a disznót lefogva a földhöz szorítsák, már beledöfte a kést a nyakába. A disznó visított, majd hörgött, Jámborné szaporán melléje kuporodott, hogy egy nagy tálba felfogja a sebből ömlő vért. A disznó egyet-kettőt rúgott, elcsöndesült és mozdulatlanná merevült.

- Jól csinálta, Nyári bátyám! Kire gondolt?
- Sokakra gondolok én ilyenkor.
- A múltkori csunyan elvitt bennünket.
- Azt maga szúrta le, öcsém.

Jámbor szalmával körülrakta, beszórta a disznó tetemét és meggyújtotta a szalmát. Csutakot is sodor, a végét beletartotta a lángba, s amikor meggyúlt, azzal is dörzsölte a sertét. Egy-kettőre elkészültek a pörzsöléssel, egy sarlódarabbal levakarták az égett szőrt, Jámborné vizet hozott egy vödörben, a disznót leöntötték, szép fehérre mosták. A három férfi felemelte a hátsó lábánál fogva, felakasztották a fészer ajtajának homlokfájáról lelógó kampóra.

A disznó nehéz volt, Nyári káromkodott egyet:

- Az anyjuk istenit!

Ez azoknak a zsványoknak szólt, akik okai, hogy ilyen sürgősen és lopva kell végezni a munkát.

— No, most majd én! — lihegte Szakmáry és csaknem erőszakkal vette ki a kést a Nyári kezéből.

Végighasította a disznó hasát, elkezdte annak rendje-módja szerint a földarabolást. Már világosodott, de szépen haladt a munka. Kiszedte a beleket, a belső részeket, szívet, tüdőt, májat, Jámbor és a felesége szaladva hordták mindezt a konyhába, csurgott a földre a vizenyős vér. Szakmáry ügyesen kezdte fejteni a szalonnát.

— Most már tüzet szüntessünk! — javallta Nyári.
— Majd Jámborné csinál egy kis früstököt.
— Helyes a beszéd. Már nagyon megéheztem.
— Majd egy kis májat sütök — mondta Jámborné.

— Jó. Hoztam egy kis borocskát is — hagyta rá Nyári.

Jámborné tüzet rakott. Azalatt Nyári és Szakmáry a házajtó előtt álldogáltak, cigarettára gyújtottak, a nap már fölkelte, az óriási vörös gömb már lassan emelkedett, az ég egészen kitisztult.

— A felét elviszi máma, lesz vagy hatvan kiló. A többi meg berakjuk a kamrába. Majd odahaza méricksélünk meg elszámolunk. A fő, hogy mielőbb átessünk rajta.

— Megyek, jövök! Két nap múlva viszem a többi.

— Későn is kezdtük. Ott ni, már mászik ki a kapával egy koszos. Megy művelni a birtokát... Ejnye, van a háznál kenyér? Mert azt nem hoztunk.

Jámborné kiszólt:

— Van. Tegnap sütöttem.

Bementek a konyhába. Jámborné két széket hozott ki a szobából. Nyári a kabátja zsebéből borosüveget húzott elő. Ivott belőle, azután kínálta meg Szakmáryt. Az is jókorát húzott a flaskóból.

— No, Jámborné, sül-e már?

— Mindjárt készen lesz.

Jámbor lépett be és nagy nyugalommal jelentette, hogy két rendőr közeledik a tanya felé.

Nyári felugrott:

— Tyű, a megváltó istenit nekik! Szaladjunk már, vigyük a kamrába...

Szakmáry kisietett a házból:

— Már későn. Kerékpáron jönnek, mindjárt ideérnek.

Nyári is kiment. Sóhajtott és megrázta a fejét.

Hasztalan is iparkodtak volna, ott feketéllett a pernye az udvaron, körülötte véráztatott föld, véres, lucskos volt a konyhában az asztal, meg a disznót leakasztani és kamrába vagy pincébe lecipelni már nem értek volna rá.

Két fiatal rendőr fordult be kerékpárjával a ház elé, lepattantak gépükről, már láttak is mindent, az egyik köszönt Nyárinak:

— Jó reggelt, Nyári úr.

Nyári nem köszönt vissza. Legjobban szeretett volna baltát ragadni és a két rendőrt agyonvágni. Szakmáry a lábait szétvetve nyugodtan állt, mint tengerész a viharban. Tekintete elborult, a szemöldökét ráncolta, mégis mosolyogva szólt:

— Jó reggelt, elvtársak. Éppen jókor jönnek egy kis reggelire... Jámborné! Megsült már az a máj?

Az egyik rendőr ajka körül enyhe mosoly rezdült és láthatóan szinte átszellemült a máj és zsír szagától. És jaj, a csábító fehér kenyeret is kitette már Jámborné az asztalra. A másik rendőr azonban olyan merev volt, mint egy faszobor.

— Tetszik tudni, beteg volt a disznó, hirtelen le kellett vágni — kezdte Szakmáry magyarázni a helyzetet.

A mosolygó rendőr zavartan nézett a merevre. A disznó tehát beteg volt! De a másik rendőr nem enyhült meg:

— Fekete vágás. A disznót nem jelentették be. Szakmáry:

— Azt én nem tudom. Bejelentették-e, nem-e, ahhoz nekem semmi közöm.

Nyári utálkozva mérte végig Szakmáryt.

— Az úr budapesti? — kérdezte a merevarcú rendőr Szakmárytól.

— Igen.

— Tessék magát igazolni.

Bementek a szobába. Ott Szakmáry különféle iratokat húzgált elő a zsebeiből és az asztalra rakta azokat. Volt pesti bejelentőlapja — egy vidékit visszacsúsztatott, — személyazonossági igazolványa, leszerelési cédulája, valami közellátási rendelése is, melyet azonban hónapokkal ezelőtt kelteztek.

Szakmáry cigánykodott, viccelt, majd megpróbált erélyesen fellépni, hogy vele ne sokat cicázzanak, őt nem érdekli az egész eset, ő csak cserélni jött le, hogy valami ételmet vigyen fel a családjának. Majd még egyszer hízelegni kezdett:

— Kibírják a rendőr urak ezt a csábító illatot? Hát akárhogyan is áll ez a számárság, azért előbb mégis csak megreggelizünk, nem?

— Nem érünk rá várakozni, más dolgunk is van. Szakmáry megint föl pattant:

— Micsoda kíméletlenség ez? Maguk magyar emberek? Én magyar katonatiszt vagyok!

A vége az lett a vitának, hogy mégis föl kellett rakni a disznót, a húst, a szalonnát a kocsira, hogy majd bemennek mindannyian a faluba és a rendőrségen jegyzőkönyvet vesznek föl az esetről.

AZ ÉJSZAKAK RÖVIDÜLNEK, a nap hat órákor kel és még este hat órákor is van világosság. Délben, amikor magosan a falu fölött izzik a nap, már érezni áradó melegét. A világosság és a meleg növekedése olyan, mintha a tél börtönéből lassan, mindjobban kiszabadulna az ember.

Hajnalban előbb halványan kezd derengeni a keleti égbolt, a csillagok fénye meg-megszakad, egy utolsó pislantással kialusznak, már csak nyugaton csillog még egy-kettő, majd azok is elenyésznek. Pirosuló fényesség jelenik meg messze keleten, valahol D. fölött. A pirosság egyre nagyobb területét festi be az égnek, a tájékán úszó fehér felhők sorra kigyúlnak. Vidám, ujjongó szín ez a pirosság, aki beletekint, azt életkedv önti el és ezt gondolja: szép nap lesz ma.

Az öreg Keserű Márton már talpon van. Jár-kel, totyog, ki a házból, be a házba. (Reggelenként mozog, csak később ül aztán be a konyhába.) A ház elől ellátni egészen a keleti ég pereméig. Keserű Márton megáll, kelet felé tekint és régi hajnali pirkadások jutnak eszébe. Régi ballagások, a harmatos hajnalban, kapával vagy kaszával a vállon, ki a határba, újult erővel megkezdett munka az éjszakai nyugalom után, ma itt, holnap ott, tíz esztendővel, hússzal, ötvennel ezelőtt, akkor még a feleségével együtt. (Hány esztendeje is, hogy meg-

halt szegény?) Mennyi kapálás, mennyi kaszálás! Ha egy tagban terülne el az a sok föld, amit megkapált, talán még a szomszéd határokra is átterjedne. Ha egy asztagba raknák azt a sok gabonát, amit lekaszált, talán nagyobb lenne az asztag a templomnál.

A nap már fölbukkant és piros, szinte gőzölgő nagy gömb. Látni lehet a szemmel, amint a nap gyűjtja fel a felhők alját, látni a sugárnyalábokat, ahogy rátűznek, szinte zuhognak a felhőkre.

A faluban sokan még sötétben fölkeltek. Mások, az álomszuszékok, most tápászkodnak fel. (A Dér Vera, a Nyári Eszter majd csak hét óra tájban bújik ki az ágyból, ők kisasszonyok.) A koránkelők etetik a lovat, a tehenet, már azok, akiknek van. A disznónak, a malacoknak is elkészítik a csávát. Virágné söpri az udvart. Dérné tört kukoricát szór a tyúkjainak. Fogy a kukorica nagyon. „Jaj, mit adok nekik, mit adok majd?” Gyötri a gond, nemhogy örülne, hogy neki egy tyúkjá sem pusztult el a vészben. Meg hogy nyárra annyi csirkéje lesz, ó, még a számukat sem tudja majd. Most is három szakajtó kis csibéje melegszik benn a konyhában. Zimányiné, nagygazda felesége, a jószágot is maga látja el, mert Zimányi tegnap elutazott Pestre, valami srófot vagy mit akar venni a traktorhoz. (A múlt héten már fönn járt, meg is lelte a kellő alkatrészt, de azt mondták neki a gyárban, hogy pénzért nem adják, csak élelemért. Még egy út tehát és azalatt is tétlenül hever a traktor.) Azelőtt ilyenkor még aludt Zimányiné, a munkát Zsuzsi, a kis cseléd végezte. Zsuzsit azonban egy hét előtt elküldte. Éppen tegnap érdeklődött a kislányról a tiszteletes úr. „Hol van az a bogárszemű lányka? Nem

látom". „Elküldtem.” „El? Hiszen nem győzte dicserni, hogy ilyen okos és olyan szorgalmas. Valami rossz fát tett a tűzre?” Zimányiné szemérmesen mosolygott. „Nem, nem, nagyon ügyes lány volt, de elküldtem, mert tetszik tudni, bajos ilyen időkben cselédet tartani a háznál.” „Ne mondja. Nem tiltja semmi rendelet. Odáig még nem jutottunk.” Az asszony habozott a magyarázattal, végre mégis kimondta. „Úgy van, tetszik tudni, hogy mi, őszintén szólva, nem vonjuk meg a falatot a szánktól ma sem.” „Ahá! Ő meg elégedetlen volt a kosztjával. Ő is sertéskarajt akart enni” — nevetett harsogva a pap. „Nem, nem, mert nálunk azt kapta, amit mi eszünk. Hanem, tetszik tudni, nekünk az az elvünk, hogy az a mienk, amit megeszünk, ezért aztán jól élünk, hús is van nálunk minden nap. Így meg nem tarthat az ember cselédet a háznál, mert kibeszéli, hogy máma ez volt, tegnap az volt, tetszik tudni.” „Értem, értem” — és a pap mosolyogva csóválta a fejét. „Tetszik egy kis szalámi?” — kérdezte félénken Zimányiné, mert hogy éppen uzsonnaidő volt. „Nagyon jó, az uram csinálta, igen ért hozzá, csak egy kicsit paprikás, mi úgy szeretjük.” „Paprikás? Annál jobb” — hagyta rá a pap.

Az utca megélénkült, azaz itt-ott ballag egy ember, átlibeg a szomszédba egy asszony, néha kocsi zörög el a házsorok közt. „Mi újság?” Mindig akad újság. A Szálasit tegnap fölakasztották, meg még vagy négy társát. A lány, aki teng-leng a világszemléletek közt, ezt mondja: „A Szálasit nem sajnálom, az megérdemelte.” Az anyja haragosan förmed rá: „Miért érdemelte meg? Mit csinált az a Szálas?” Pedig még nincs két éve, hogy úgy

szidta, mint a bokrot. Mindent elfelejtett volna azóta? Lehet. Mert újságot sem olvas már. Ő sem olvas, mások sem olvasnak. Nem kell nekik az új hang, az események új értelmezése. Azt mondják, hogy az újság drága, hogy nemigen érkezik meg pontosan, de meg hogy az újság hazudik. Két évvel ezelőtt azonban minden este elolvasták az Új Magyarorságot, elő is fizettek rá... No de van ennél, már mint a Szálasi felakasztásánál érdekesebb újság is. „A Nyárinál korán hajnalban künn voltak a rendőrök a tanyán... Éppen disznót öltek egy pesti emberrel. Elkobozták a disznót.” Látták, amikor jöttek be a kocsival és most a nagy esemény híre jár házról-házra.

Innen is, onnan is elindulnak az asszonyok a piacra. Mindenki emlékezik még a régi piacokra, azoknak képe lebeg az eszükben, ma szép nap van, reménytkeltő, talán nem is igaz a nagy savanyúság és elárasztják a piacot az árusok mindenféleivel, talán még pertlit is kapni, meg cérnát, ó, talán még törött borsot is... Dehát a piacon silány a kínálat. Tojás, hagyma, tyúk, mák, kukoricaliszt, cirokmag, aligha van még valami. Két rövidke sor az árusok csapata. Állnak, ülnek áruik mellett az asszonyok, halvány képükből hunyorog a szemük. A vásárolni szándékozók meg csak úgy ödöngenek, lóg az orruk, se ez nincs, se az nincs, ami van, az meg drága. Pedig éppen ezt karattyolja egy asszony: „Mi a fenét csináljak ezzel a rongyos pénzzel? Amikorra ki tudom adni, már a felét sem éri.” Odaszól neki egy ácsorgó öreg paraszt a pipa mögül: „Fizesse be adóba!”

Beszélnek Nyári Józsefről: „Hazaengedték, de ház-

kutatást tartottak nála. Elvitték mind a holmit, amit a pesti ember hozott a disznóért. A pesti embert meg benn tartották.”

A Piac-téren, egy elhurcolt és vissza nem került zsidó család házában van a rendőrség. Éppen látható a két rendőr, akik nemrég érkeztek meg Nyárral és Szakmáryval. Az első kihallgatást a parancsnok már befejezte. Nyári már hazament, az egyik rendőr, a merevképű, kikönyököl a nyitott ablakon és nézelődik. Éppen a tér felé közeledő Pásztoron akad meg a tekintete. Idegen! Még nem látta a faluban. Vajon kicsoda és mit akar? ... A másik rendőr a ház előtt áll, cigarettázik és nagyban barátkozik néhány helybeli férfival. Őt is Nyárról faggatják. Hogy mi lesz most vele? Erre a kérdésre nem felel, csak mosolyog. Hivatalos titok és nem tőle függ. Hanem a másik itt benn ül — int hátrafelé a fejével. „Ügylát-szik, hivatásos feketéző, rendes foglalkozása nincs, hamis irat is van nála és alapos a gyanú arra, hogy más vaj is van a fején.”

Szakmáry csakugyan benn ül a fogdában. A pricscsen ül, áll a tenyerében, könyöke a térdén. Egyelőre még nem unatkozik, mert a düh fölverte gondolatok úgy hánytorognak az agyában, úgy feszítik a fejét, hogy majdnem szétvetik. Ezek a nyomorult gazemberek! Ez a patkánynépség! Ha egy ilyen csizliknek megragadná a torkát, egy szorításra megfojtaná. Megrándulnak kezének az izmai. „Legalább a cigarettámat ne vették volna el.” Csikorgatja a fogát. A „főrohadt”-ra gondol, az a parancsnok. Vérig sértette, amikor a két hamis iratára azt mondta, hogy azok gyanúsak.

Pásztor megkérdezi a nyájas rendőrt, merre van-

nak itt a pártok helyiségei. Sorra meg akarja látogatni a titkárokat. Kérdezgeti egyebekről is a rendőrt. A rendőr kissé bizalmatlan és ha mosolyog is, fanyarul felelget neki. Pásztor most már megmondja, hogy ő az új tanító. A rendőr bemutatkozik, Pereszlényi a neve, egyszerre barátságosabbá válik. Egyszer már megadta a felvilágosítást, de most újra elmagyarázza: Ott szemben van a parasztpárt, itt jobbra az árusok sorának végénél, a kommunista párt, amott, ahol a sárga borbélytányér látszik, ott van a szociáldemokrata párt. Kisgazdapárt, az is van, de még mennyire van, annak van a legtöbb tagja. A párt helyisége ... hol is a párt helyisége? A merevarcú rendőr szól le az ablakból: — A párttitkárnál, Szakálnál.

Nem valami aktívak itt a pártok, beszéli tovább Pereszlényi. De ha valami csodát akar látni a tanító úr, látogasson majd el V.-be, az a legközelebbi község, nyugatra, ott aztán úgy megy minden, mint a karikacsapás. Onnan a volt nyilasokat mind elkergették és nincs a határban talpalatnyi megműveletlen föld sem, már a tavaszi szántással is elkészültek. Nemcsak vidékenként, hanem községenként is más és más a helyzet. Ez a mi községünk a reakció főfészke — mondja a rendőr és köp egyet.

— Több községben szolgáltam már, ezalatt a rövid idő alatt, de ilyen mocskosban még nem.

Egy harmadik rendőr jön ki a házból, melléjük áll, bemutatkozik, Bakának hívják. Hallja az utolsó szavakat, ő is hozzászól a tárgyhoz:

— Nem is olyan mocskos. Ordas, ahonnan én jöttem, még reakciósabb. Tyú, Ordas! Olyanok, mint

a fenevadak. Még puskájuk is van. Ott aztán vigyázni kell.

Peresztlényi legyint:

— Légy nyugodt, hogy puska itt is van. Hallottam én már. Csak még nem tudjuk, kinél. Nem olyan bárányok ezek sem, mint amilyeneknek mutatják magukat.

— Pedig ma kimegyünk az akácoshoz, Csőreggel — Baka fejének mozdulatából kiderül, hogy Csőreg az ablakban könyöklő rendőr.

Pásztornak mondja tovább Baka:

— Lopják a fát. Zsenge fák és már a kiserdőnek legalább a felét kivagdosták.

Pásztor elköszön a rendőröktől. Megkerüli a piaci csoportot és megáll a kommunista párhelyiség előtt. A bejáráshoz közel, a sor végében tyúkot árul egy asszony. Feles, a cipésmester, emelgeti a tyúkot. Ő maga szokta végezni a bevásárlásokat, nem bízta a feleségére, mert az nem tud alkudni. Alkuszik is nagyban, felét igéri annak, amit az asszony kér.

Kistermetű, őszülő bajuszú, szúrósszemű ember a cipész, fekete magyar ruhában, fényes csizmában olyan mindig, mintha ünnepelne. Tréfásan ócsárolja a tyúkot:

— Galamb ez, nem tyúk, olyan könnyű.

— Akkor ne vegye meg — szól rá mérgesen az asszony.

Az asszony jól ismeri már a cipészt és nagyon haragszik rá.

— Azért megveszem. Szeretem én a gyenge galambhúst. Mi a végső ára?

Pásztor áll és hallgatja az alkut. Vevő és eladó nagynehezen megegyeznek. A cipész fizet és nevetve

viszi el a zsákmányt. Az asszony szidja, amikor már odábbállt. Kell neki valaki, aki meghallgassa, észreveszi Pásztort, hozzá beszél:

— Suszter! Aztán tyúkot eszik. Egyik nap tyúkot, másik nap disznóhúst, harmadik nap kacsát. Meg süteményt. Még cukrot is vett a múltkor Pesten. Mióta nem láttam én már cukrot! Suszter, aztán ő a legnagyobb úr a faluban. Nagyobb, mint akár a Magyar János, vagy a Nyári. Pénzért nem is csinál cipőt, a ragya verje ki azt a szelid képét, csak élelemért. És elkér ám a cipőért annyit, hogy... hú-ú, nem is tudom megmondani mennyit. A suszter, meg a szabó, meg a bognár, ezek mind csak élelemért dolgoznak. Meg a kovács. Iszonytató sokat elkövetelnek. És ezt nem tudják megtiltani? Csak a szegény parasztot tudják sanyargatni?

Pásztor csak bólogat, otthagyja az asszonyt. Belép a párthelyiségbe. Csaknem üres helyiség az, egy asztal és négy szék van benne, meg egy kis iratszekrény. Az asztalnál a titkár ül, beretváltképű, sápadt fiatalember, haja a homlokára hull. Kartotékokkal babrál, öt-hat ember ül az asztal körül, Pásztor bemutatkozik, de a titkár a munkáját nem hagyja abba... Pásztor vár, majd beszédbe elegyedik a jelenlevőkkel. Kopottruhájú, nehézarcú, gondterhes emberek. Reménykedve fogják körül Pásztort, azt hiszik, hogy valami hivatalos személy, akinek érdemes elpanaszolni ügyesbajos dolgaikat.

Kiderül, hogy bizonytalanság gyötri őket. Egy harcsabajszú öregedő paraszt így mondja: Félünk.

Hát mitől félnek? Egymásra néznek, egyik a másikat biztatja őszinte vallomásra. A harcsabajszú beszél tovább. A legnagyobb baj az, hogy még min-

dig nincs a tulajdonjoguk bevezetve a telekkönyvbe. Ha ez megtörténne, akkor mégiscsak nehezebben tudnák elvenni azt a kis földet...

Félfüllel hallja ezt a titkár, ingerültté válik, abbahagyja a munkáját és Pásztor felé fordul:

— Ön elvtárs?

— Igen.

— Szabad kérnem a pártigazolványát?

Megnézi az igazolványt és ezt mondja:

— Ne vegye rossz néven, az igazolványt látnom kellett.

— Természetesen.

A titkár elsimítja haját a homlokáról, ránéz a harcsabajuszúra és a többire és beszélni kezd:

— Az elvtársak tehát félnek. Nem csoda, hozzászoktak egész életükben, hogy féljenek. Van olyan is, aki ha megkapja a telekkönyvi bejegyzést, azután is fél majd. Majd talál valami más okot a félelemre. Csakhogy nem mindenki fél. De meg ezeknek a félőknek is, ha nagyon rájuk ijesztenek, eláll majd a félelmük... Én különben egy hete vagyok itt titkár. Az elődöm, egy Keczei nevű kertész munkás, nem tudott lelket önteni az emberekbe. A parasztpárt meg itt kicsi, mindössze néhány tagja van. Nem is régi, azt hiszem hat hete, hogy megalakult. Kicsit elhanyagoltuk ezt a községet... Az elődöm nem volt alkalmas arra, hogy titkár legyen. Talán belefáradt a nehézségekbe, talán túlságosan hatott rá az ellenpropaganda, de tény az, hogy olyan kijelentéseket is tett, amik furcsán hangzanak egy párttitkár szájából. Azt mondta egyszer például, hogy: „Meglesz a telekkönyvezés is egy év alatt, ha ugyan addig föl nem kötnek mindnyájunkat...” Lel-

kesíteni kell az embereket. Szembe kell szállni ezeréves csüggetettségükkel. Szóval propaganda kell ide. Szakadatlan propaganda. Előadások, a valóságos helyzet ismertetése... Az itteni elvtársak látóköre igen szűk. Nem látnak túl azon a körön, amin körültekin-
tenek, amikor a határban megállnak valahol. Nem nézik, nem látják az országot, a világot... Én majd tartok itt rendszeresen előadásokat, már el is kezdtem, csak hogy segítség is kellene. Kellene, hogy kéthetenként, de legalább havonként egyszer lejöjjön valaki Pestről. Tudom, hogy ez költséges lenne és nincs is hozzá elég ember, sem közlekedési eszköz, dehát hiába, ennek meg kellene lenni... Az elvtársakat, éppúgy mint Keczelivel történt, megmételjezi a gazdák nagyon is aktív propagandája. Mert azok aztán járatják a szájukat reggeltől-estig. Minden bajt, elakadást kihasználnak. Haragusznak az új földtulajdonosokra és kígyót-békát kiáltanak rájuk. A közismert frázisokat fújják fáradhatatlanul: Az új gazdák nem dolgoznak, nem értenek a föld megműveléséhez, a határ egy része szántatlan-vetetlen. Ez az örök nóta. És mindenki elhiszi, amit mondanak, ők maguk is hiszik. Pedig... csak egy példát mondok el egy új szőlőbirtokosról, aki másfél hold szőlőt kapott, egy Novák nevűről. Erről a Novákról azt verték dobra, hogy a termését nem adta le, hanem elitta és most ellátatlannak jelentkezett. De nem beszélnek a többiről, aki nem itta el a termését. Persze a Novák esetét is meghamisítják. Mert itt a környéken hat év előtt árvíz volt és a szőlők egy részét elpusztította. És Novák éppen ilyen elpusztított területen kapta a másfél holdját, a szőlője semmit sem terem, új ültetésre van szükség vagy

föl kell szántani a földet gabona alá... Ez az egy eset, ennek a terjesztése mindent megmagyaráz.

Amikor kimegy Pásztor a térre, meglátja az orvost. Az orvos maga mellett vezeti a kerékpárját, kis táská a kezében, beteghez megy. Csak köszöntik egymást Pásztorral.

Nem messze lakik a beteg. Tóth Sándor az, akinek a felesége tojásért vásárolta meg a gyógyszert a patikában, majd Pesten próbálta olcsóbban megszerezni. Ügylátszik, már nem használ a drága orvosság. Szív baja van Tóthnak, a lábai megdagadtak, az arca is megpuffadt, a szemei alatt zacskók képződtek. A daganat eddig többször lelohadt az orvosságtól, de most megmakacsult, sőt egyre terjed fölfelé, térdén is felül.

Tóthné türelmetlenül várja az orvost, ki-kiáll a ház elé. „Jaj, mennyit elkér majd ez a doktor is, mennyit!” Tóth mozdulatlanul fekszik. Néha sóhajt. Ha benn is az asszony a házban, nem szól hozzá. Kérdésre sem felel. Érzi, hogy meg kell halnia.

Egyszer mégis megszólal. Rekedt, szinte hörgő a hangja:

— Csak legalább szegény Pistánkról tudnék valamit. Akkor... könnyebb lenne.

A fiát, Tóth Istvánt, elvitték katonának. De meg Pétert is, a másik gyereket. Péter nemrégén írt, Németországban hadifogoly. De Pistáról, aki orosz fogóságba került, nincs hír. Utoljára a Keserű János látta a Kárpátokban. Él-e még?

— Minek az a doktor? — kérdezi Tóth Sándor alig hallhatóan.

Az asszony nem felel. Megint kimegy a házból.

Nesztelenül lép, az ura azt hiszi, hogy benn van. Beszél tovább.

— Nem segít az már rajtam. Csak a sok pénz, a sok drága orvosság... Nem is kell, hogy segítsen.

— Hála Istennek! — sóhajtja az asszony, mikor az orvost meglátja. Majd mormogja: — De kényelmes!

Hullani kezdenek az asszony könnyei, mikor az orvos megérkezik. Feléje hajol és suttogva könnyörög:

— A jó Isten áldja meg a doktor urat...

— Majd mindjárt meglátjuk — szakítja félbe az orvos és megy be a házba.

Rövid a vizsgálat, mert hisz' nincs is rá szükség.

— Csak szedje tovább az orvosságot, Tóth bácsi, és ha holnapra nem apad az ödéma, majd megcsapolom.

Tóth Sándor a fejét ingatja, hogy ezt nem akarja.

Az asszony kikíséri az orvost a kiskapuig. Szorongva pislog rá, várja a jó szót.

— Ne reménykedjen, Tóthné — ez az orvos búcsúszava.

Tóth Sándor egészen megnyugszik, mivelhogy nem engedi a csapolást. Minek lenne? Minek kínoznák, amikor így hamarabb vége a szenvedésnek. Hiszen ha föl is kelhetne, úgysem dolgozhatna már. Akkor meg minek élni, ha az ember nem dolgozhat. Ülni nyomorultul a ház előtt a napon, mint a Vödrös csinálta? Ha még a két gyereket meg lehetne várni. Ha a Pista élne. Eltartanák az anyjukat... Milyen jó is ez a nagy fáradtság!

Tóth Sándor elalszik. Az asszony a falnak borulva sír odakünn. Nem mer bemenni, meglátszana sze-

mén a sírás. Jaj, sehogy sem mer bemenni, újra csak elsírná magát. Teremtő Isten, könyörülj rajtunk!

Pásztornak nem tetszik, hogy sok katonasapkas legényt lát. Vészes idők emléke az a katonasapka. Nem látják ezt? Nem érzik? Talán még szívesen is viselik. Pedig olyanok így, mintha mind nyilasok lennének. Talán nincs kalapjuk, venni meg nem tudnak. Még akkor sem volna szabad, hogy viseljék. Maguktól is lehetne ennyi eszük. Tanítani kell ezt a népet!... Pásztor mindenkit tanítani szeretne. Az egész falunak egyetlen nagy iskolának kellene lennie, hosszú padokban ülnének a lakosok, férfiak és nők, még az aggok is, még az orvos is, a Füzér kolléga is, ülnének és hallgatnák az előadást. A földről, az igazságról. A termelésről, az emberségről. Az egészségről, az önkéntes lemondásról, a jobb jövő céltudatos munkálásáról, a békességről. Azután kikérdezni őket. A nehézfejűeknek elismételni a leckét. És kérdezzenek ők is. Valahogy' így kellene csinálni.

Van aki nehézfejű, van aki kevésbé az. Deák Balázs javíthatatlan. A boltja nyitva van, az aszszony árul benne, az ember, Deák Balázs, halálosan megsértődött. Megsértette a világ. Egész nap benn ül a szobában, hever a divánon, néha pálinkát iszik. Elhatározta, hogy ő addig, amíg jobb világ nem lesz, már az ő gusztusa szerint való, addig nem teszi ki lábát a házból. Megsoványodott, a régi ravaszkodó kedve elhagyta, elfáradt, bánatba esett. Rostás lakatosnak már könnyebben jár az esze. Ha csak nem képmutatás, amit tesz. Mert azt teszi, hogy nyíltan elismeri a tévedését. Így mondja: „Belátom, hogy

számár voltam.” Ezt persze nem mindenkinek mondja, hanem csak azoknak, akiknek jár az ilyen beszéd.

Zimányi megjött Pestről, éppen javítja a traktorját Rostás, valamit ért ahhoz is.

Nyári József tele van háborgással. Dúl-fúl, szidja a közállapotokat, kimondhatatlanul fájlalja a disznót. Mekkora kár! Vajon ki árulhatta el? Ki volt az az égetnivaló gazember? Ha egyszer megtudja!... Délben még enni sem akar. A felesége vigasztalja. Szakmáryt látni sem akarja többé. Pesti csirkefogó. Mindjárt magát akarta tisztára mosni. Rögtön készen volt vele, hogy: „Ahhoz nekem semmi közöm!” Eszter, a lánya, vitába száll vele, védi Szakmáryt, elbújva meg is siratja.

Az elkobzott húst és szalonnát szétosztják, azaz olcsón, hatósági áron kiárusítják. Ezt már ki is dobolták. (A közhírré tételt a régi szóval úgy mondják, hogy „kidobolják.” Pedig ez úgy történik, hogy a községi altiszt bejárja a falut, egy kis nyekergő kürtöt fúj, az arra való helyeken megáll, még néhányat fúj a kürtbe és amikor már köréje csoportosultak a kíváncsi emberek, leginkább asszonyok, elszavalja a mondókáját.) A húsosztás híre nagy örömet kelt a faluban, de meg aggodalmat is. Némelyik asszony már előre átkozódik. „Kimérnek ám néhány kilót, a többit meg megtartják maguknak, a tűz égetné el őket.”

Késő este, a sötétség beállta után jóval, kimegy Baka és Csőreg az akácoshoz. Mielőtt elindulnak, Pereszlényi hecceli őket: „Szóljatok ám be a tolvajokhoz, hogy ők is menjenek ki, nehogy hiába fáradjatok.”

Az akácoshoz közel egy-egy vastag fatörzshöz állnak föl, egymástól nem messze. Várnak, kegyetlenül unatkoznak, Baka szeretne cigarettára gyújtani, de nem mer, Csőreg bizonyára megszidná. Éjszaka még mindig erősen lehül az idő, fáznak. Éjfél is lehet már, amikor csakugyan megjelennek a fatolvajok. Látni nem lehet őket, mert sűrűn állnak még a kis erdő némely részén a fák, meg az ég is borús. Hanem hallani, ahogy fűrészelik a fát.

A kíváncsiság valósággal emésztí a két rendőrt. Kik lehetnek? Hogyan csinálják? Elfűrészelnék néhány fatörzset, de hogyan viszik el? Kocsi nem lehet sehol, zörgést nem hallottak. Talán hajnalban jön a kocsi? ... Csőreg óvatosan átmegy Bakához. Várjanak még? A kocsit is el tudnák akkor fogni ... A fűrészelés megáll. Csend. A két rendőr tanakodik. Baka várni akar, Csőreg nem. Baka dühében csaknem hangosan mondja: „Hát merre akarsz menni a sötétben? Várjunk, amíg újra fűrészelnék.” Csőreg azonban elindul. Ebben a pillanatban lövés dördül el. Baka megretten, szeretne elfutni. De Csőreg ordítani kezd: „Előre! Fogjátok el a gazembereket! Baka, Perezslényi előre!” Hadd higgyék a tolvajok, hogy többen támadják meg őket. Kézbekapják a fegyverüket, lövésre készen. De sehol egy árny se mozdul. Még egy lövés. Baka hasra veti magát. Csőreg megvadultan ordít: „Gazemberek, zsványok!” Harmadik lövés. Ez eltalálta Csőreget. A jobb mellén, közel a vállához érezte az ütést. Csak rohan előre, neki a fának, Baka elsüti a fegyverét, csakúgy bele a levegőbe, riasztásul. Csőreg megáll, elernyed, szédülést érez. Leül. Érzi, hogy csurog a vére. Baka hozzákúszik. „Meglőtték” — mondja Csőreg. „Feküdj le.”

Csőreget ájulás környékezi, elterül, hanyattfekszik. Semmi nesz, még csak léptek dobogása sem hallatszik.

Baka karonfogva vezeti Csőreget a falu felé. Lassan haladnak, Csőreg minduntalan megáll. Baka kigombolja Csőreg kabátját. Leülteti. Ha egy kocsi jönne véletlenül. Ez szinte lehetetlen ilyenkor. Újra elindulnak. Órákig tart, amíg hazaérnek... Csőreget lefektetik, Pereszlényi szalad el az orvosért. Dr. Vida szó nélkül fölkel és öltözködik. Tíz perc múlva a rendőrségen van. Megvizsgálja Csőreget, nem halálos a seb, a tüdő sértetlen maradt. Ezt szinte látható elégedetlenséggel állapítja meg Vida. Lámpavilágnál dolgozik, gyorsan, ügyesen veszi ki a golyót a sebből. Csőreg összeszorítja az ajkát és egyet sem szisszen. Vida kimossa a sebet, fertőtleníti, beköti. Mikor már kész a kötés, akkor sóhajt egyet Csőreg. Vida gúnyosan szól rá. No-no, vitéz úr!

REGGEL KORÁN elterjed a híre, hogy mi történt. A falu szinte nyüzsög, mert ez már nagy esemény. Nem Baranyában esett meg, sem a Viharsarokban, még csak nem is valamelyik szomszéd községben, hanem itt helyben. Hát nagy dolog. Mi lesz most? „Azért elvetemültség.” „Node mit üldözik az embereket azért a kis fáért?” „Csakhogy kipusztítják még a gyümölcsfákat is!” „Az a Csőreg gonosz ember, olyan az, mint a véreb.” „Persze, mert maguk a csendőröket szeretnék még most is.” „Kik lehettek vajon?” „Majd elfogják őket.” „Az nem biztos.” „Azért istentelenség ám.” Keczeli ezt mondja: „Hát már itt tartunk.” Mások: „Házkutatást kell min-

denhol tartani. Akinél fegyver van, azt a legszigorúbban meg kell büntetni." Még Magyar János is szidja a merénylőket, mert „butaságot” követtek el. Dér András hallgat. Deák Balázs megiszik három pohár pálinkát.

Ahhoz persze, hogy a munkát elakassza, még az ilyen nagy esemény is csekélység. Csak a ráérő aszszonyok bíbelődnek vele hosszasabban, a férfiak mennek ki a határba, régi gazdák, új gazdák, napszámósok — és szántanak, vetnek, metszik a szőlőt; csakugyan akad olyan is, aki kapával áll neki a földjének. Zimányi zörög a traktorjával kifelé. A községhez közel, a V.-be vezető út mellett van a földje, márhogy az egyik darab földje. A javítás sikerült, bár estig piszmogott a géppel tegnap Rostás... Zimányi szánt, a traktor jól működik. Micsoda áldás egy ilyen traktor! Fenn ül rajta Zimányi és csak úgy lovagol vele. Jól, mélyen szánt a traktor, hármas ekével. Végigszántja Zimányi a nagy tábla egyik részét, ott fordul, a másik részen jön vissza. Így rójja a földet, fogy a tarló, szaporodik a fekete szántás, a kifordult föld csillog a napfényben. Négy-öt varjú száll a friss szántásra, billegnek rajta, vagdossák beléje a csőrüket. Zimányinak a képe, a feje, a bajusza, minden porcikája rezeg, ahogy a gép rázza.

Vörös Mihály befogja a lovát, hogy átmegy V.-be, ott kap vetőmagot. Magával viszi Keserű Jánost, annak is kell mag. Nem várnak vele, feketén veszik meg a magot, lesz ahogy lesz, bár még a szántást sem végezték el.

Amint az úton haladnak, már messziről látják Zimányit. Úgy szalad a gépével, mintha kergetnék. Keserű János felsóhajt:

— Könnyű annak, akinek traktorja van.

Köszöntik egymást, ők és Zimányi, de szalad a traktor, üget tovább a ló.

— Ez estig fölszántja ám ezt az egész nagy táblát, — mondja Vörös Mihály a Janinak. — Mármost hogyan versenyezzen az ember az ilyennel? Láttad azt a jó szántást?

Visszafelé jövet tele vannak örömmel, Vörös és Keserű, megvan a vetőmag. Nézik a tájéket. Két parcellát látnak, amely parlagon hever.

— Az ember szíve elszorul, ha ilyent lát — mondja Vörös Mihály. — Kié lehet ez itt?

— Nem tudom. A másik az enyém.

— Vagy úgy... Hát mit csinálsz majd?

— Még nem tudom.

Megint találkoznak Zimányival, fáradhatatlanul rója a köröket. Talán még ebédelni sem megy haza, estig dolgozik egyfolytában. Éppen a tábla széléhez érkezik Zimányi, odakiált Vörös Mihályhoz:

— Hol jártak?

Meg is állítja a gépet, Vörös is megáll a kocsival. Vörös nekibátorodik:

— Van már mag. Azért mentünk. De a szántással nem tudom mi lesz. Csak egy lovam van.

— Látom — bólint Zimányi.

— Meg itt van a Jani. Ő sem kapott még igát.

— Jóban vannak a Magyar Jánossal.

— Az most nem adhat.

Keserű János önkéntelenül is szinte esdekelve néz Zimányira.

— Hol van a földed? — kérdezi Zimányi.

— Nem messze van innen — és arra felé mutat.

Zimányi eltűnődik, megvakarja a fejét, kínos fintort vág és csak ezt mondja:

— A magáét tudom, Mihály.

Zimányi aztán sóhajt, mint aki megadja magát.

— Én a traktort nem adom senkinek. Hanem... estig készen leszek evvel a magaméval, holnap föl-szántom a sógoromét, holnapután a magukét.

És már indítja a gépet, mert ekkora szünet is sok volt. Sietni kell.

— Gyí, Sári! — indítja el Vörös Mihály a lovat.

A falu szélén lakik Boldizsár, az anya nélkül maradt két gyerekével. A gyerekek, két kislány, az utcán ácsorognak. Soványak, sápadtak, maszatosak, ez látszik rajtuk. Hogy éhesek, mert csaknem mindig éheznek, ez nem látszik rajtuk. Csakúgy egy pillanatra téved rájuk Vörös Mihály és Keserű Jani tekintete, de hát ők most vidámak, szinte észre sem veszik a gyerekeket.

Pásztor az iskola előtt beszélget egy fiatal legény-nyel. Az szólította meg őt és kérdezgeti, hogyan tetszik neki a falu, mit lát belőle. Pásztor nehezen felelget, habozik, fanyalog. Nem valami lelkesítőek az állapotok. Sok a nehézség, nagy az elmaradottság, nem kedvező az egész légkör, gyűlölködnek az emberek.

A legény nyugodt, egészséges, tele van életkedvvel, a nap ragyogóan süt, üdítő a kis szellő is, már látszanak a fák ágain a rügyek, csodálkozik hát Pásztoron:

— Nincs itt semmi baj — mondja hetykén.

— Nem látom az összetartást, az együttműködést — folytatja Pásztor, mintegy szemrehányásképen. — A jó módúak lenéznek a szegényeket, haragusznak az új

gazdákra, akik a földosztáskor kaptak földet. Úgy beszélnek róluk, hogy a rühesek, a koszosok.

A legény jóízút nevet:

— Hadd haragudjanak. Az a jó, ha ők haragusznak és nem mi.

A kezét nyújtja. Megpöccinti a kalapját és indul. Majd visszafordul és még ezt mondja:

— Egy baj lehet csak! De az aztán baj lesz.

Pásztor kérdezőn néz rá.

— Ha idejében nem lesz eső!... No, Szabadság!

1946

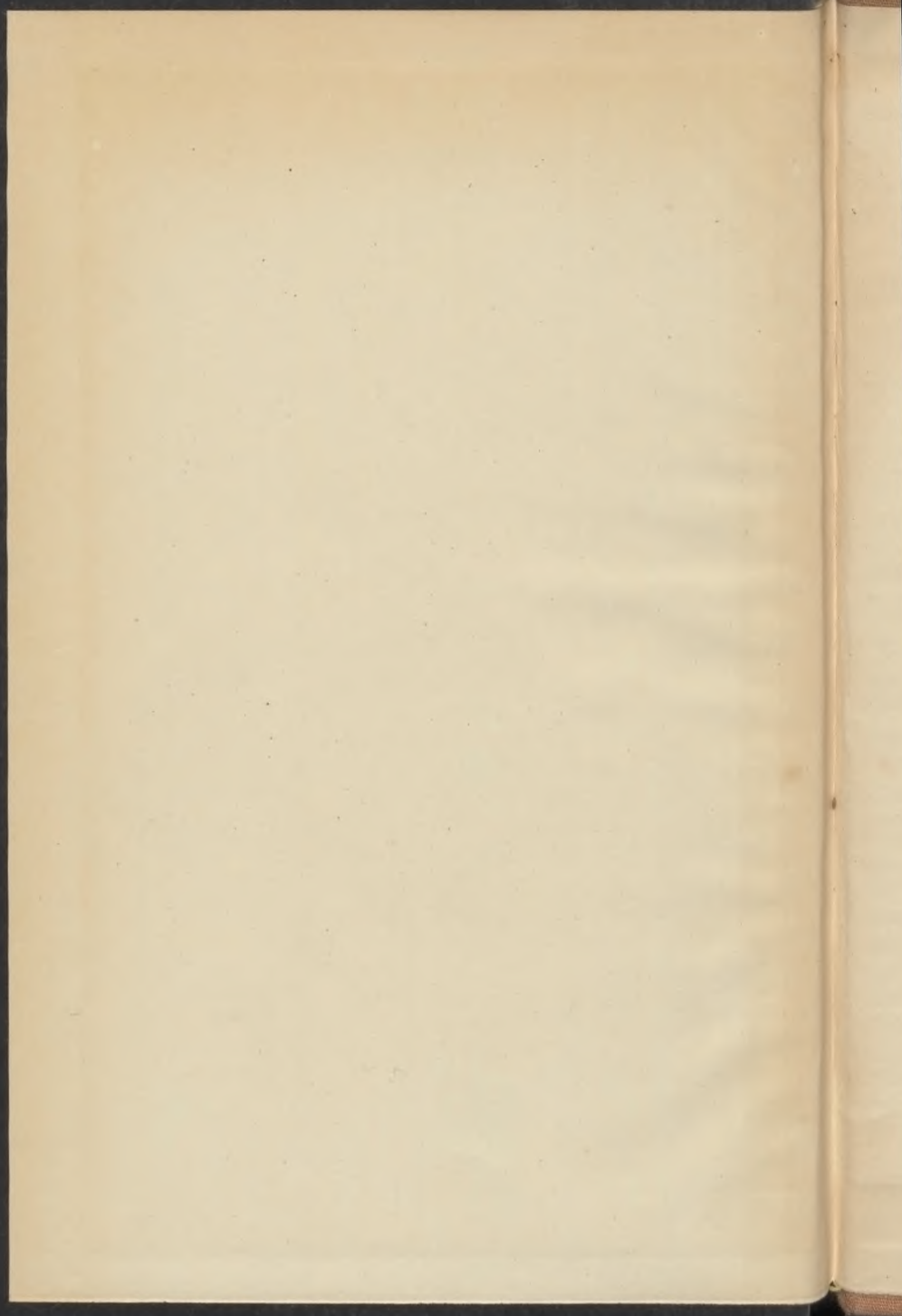
TARTALOM

<i>Kiskunhalom</i>	7
<i>Három boltoskisasszony</i>	207
<i>Falu</i>	455

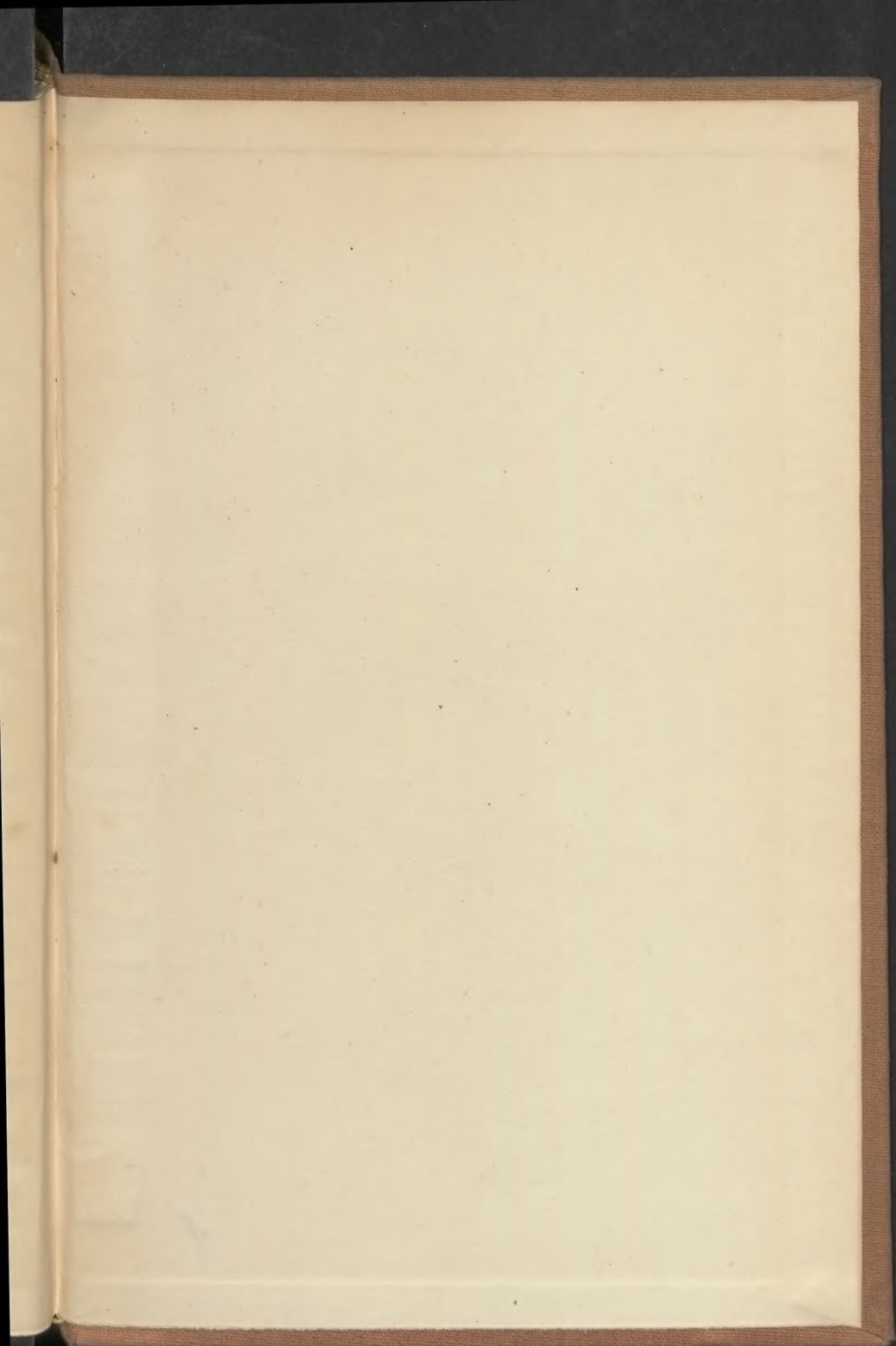

1870

B

24720

NAGY
LÁJOS
ALVEI

Éiskunlódom
Harom bollos isasszony
Feln